Digitized by Google

NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
6 F
8

Gulielm
Lambard
Apxaion
Anglet

22.1.4.

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

[redacted] by Google

H

Digitized by Google

13-6-F-8

Digitized by Google

ΑΡΧΑΙΟΝΟΜΙΑ,

Sive

De Priſcis ANGLORUM Legibus libri,

Sermone NGLICO, *vetuſtate Antiquiſsimo, aliquot ab hinc ſeculis conſcripti,*

Nunc demum, magno Juriſperitorum, & amantium Antiquitatis omnium commodo, è tenebris in lucem vocati.

GULIELMO LAMBARDO Interprete.

Sexcentis in locis à libro ipſius caſtigata, quo pro exemplari utimur; cum multis aliis additionibus.

Acceſſere in hac noſtra ultima Editione Leges HENRICI *Primi nunc primùm editæ, ex manuſcripto in* FISCO REGIS *habito:*

Unà cum Gloſſario earum antiquo ex Manuſcripto Codice olim S. Auguſtini DOROBORNIENSIS.

¶ *Regum qui has Leges ſcripſerunt nomenclationem, & quid præterea tum primùm ab illo, & nunc denuo à nobis acceſſerit, ſubſequens monſtrabit pagina.*

SOC·IESV·BIBL·SEC·COLL·ROM·
IHS

CANTABRIGIÆ:
Ex Officina *Rogeri Daniel*, celeberrimæ Academiæ Typographi. MDCXLIIII.

Proſtant Londini *apud* Cornelium Bee, *ſub Inſignibus Regalibus, in vico vulgò vocato* Little-Britain.

13 6 F 8

Digitized by Google

AD
LECTOREM, MELIORUM
Gentis ſuæ Antiquitatum ſtudioſiſſimum.

ANnus jam propè interceſsit (Lector benevole) ex quo edebam in lucem Ven. Bedæ Hiſtoriam Eccleſiaſticam, datâ è regione paraphraſi Aluredi Regis Saxonicâ; inſertâ inſuper *Eccleſiæ* Veteris noſtræ ex Homiliis publicis excerptâ qualicunq; doctrinâ: Quibus & Chronologiam Sax. Latinè à mediocritate mea datam ſubjunxi: ut viri Conſulares chariſsima majorum noſtrorum pignora, (quæ ſola tanquam urnam antiquæ Eccleſiæ, & mutuæ chariraris reſſeram, nobis teſtimonio reliquerant;) & prudenti mente perluſtrent, & ambabus ulnis amplexúq; foveant. Habetis jam anno ſequenri *Reipublicæ* veteris noſtræ (quadantenus enim *Reſpublica* hoſpirium *Eccleſiæ*, ab *Eccleſia* diſtinguitur) Venerabilia Anglo-Saxonum, & Normannorum noſtrorum monumenta. Nam vir nobilis D. Rogerus Twyſden Eques auratus & Baronettus, hæc à me chariſsimæ Patriæ data ſpecimina adeò amplexus eſt, ut (nè quid deſit cùm hiſtorico ordini ſcripta Veterum diſponendi, tum nè quid ſtudio in lucem plura eruendi,) hæc Cl. Lambardi omnia; & viri nobilis D. Henrici Spelmanni, multa; Canones, nempe, ſub Rege Edgaro; & ad Wulfinum Epiſcopum Ælfrici Canones quantivis pretii κειμήλια, Saxonica & Latina, atque Latina quæ ſequuntur Eadmeriana, ab Academicorum deliciis, D. Johanne Seldeno typis dudum mandata, ſuaſu ſuo recudi obtinuit; ſuáque præclara quidem ἀνέκδοτα, indubitata quippe hiſtoriæ noſtræ, & juriſprudentiæ ſubſidia, nempe Regis Henrici I. *Leges*, publici *juris* αὐτόϑι fecit.

Leges Saxonicæ quot in locis caſtigatiores nunc prodeanr, haud facilè dixerim: ipſe codex apud virum inclytum D. Johannem Seldenum (ni fallar) manu Lambardiana emendatus indicabit: cujus etiam Libri folia, quia à viris doctis illa editio ſæpe citatur, in margine annorata cernis, ut hîc pag. 1. vides in margine fol. 1. & infrà fol. 2. &c. quæ ad priorem edirionem referre debeas.

Profectò, neſcio quid dignationi veſtræ, poſt oracula illa θεόπνευστα, oprabilius eſſe poteſt; quid jucundius neſcio; quidve conſeneſcentis Reipublicę *Curatoribus* dari accommodatius; quàm otio & lireris vacantes, ſedentes ad focum intumos intueri majorum ſuorum ſenſus, & ſententiarum receſſus; nec non, laborantis runc quidem Reipublicæ ægritudines, & remedia contemplari: Nec deſpe-

¶ 2 randum

randum eſt, quin antiquus ille & ſpiritus, & ſuccus, ſaniórque *ſanguis* fomenta aliquot, populo aut *conſanguineo*, aut planè *ſuo*, ſubminiſtret. Priſca etenim & nativa gentis alicujus, Reíq; publicæ complexio, ceſſante modò triſtiſsimo humorum alioquin optimorum paroxyſmo; & diviniore mente totam *nobiliſsimi imperii* molem perpetuò, atq; cœlitus animante, ſemper in optimam coaleſcit.

Sed propiùs accedo ad inſtitutum. Antiquitates in his operibus quæ tibi occurrunt, & in duas partes dirimere, & in ſedes ſuas undique hîc ſparſim jacentes, ſegregare oportet: Politicas nempe, (nam illas hę leges primò reſpiciunt) & Eccleſiaſticas. Utraſq; cùm hîc tum alibi ut intelligas, cave obteſtor, nè oculis tuis quaſi evulſis aut clauſis, alienis utaris: quin Pſalmos à nobili viro D. Johanne Spelmanno editos, & Saxonica Evangelia legendo, Saxonicè diſcas: perge demum ad Saxonicas Homilias. En tibi ad manum ex Homiliis collectanea, quæ in annotationibus in Bedæ hiſtoriam, tui causâ Latinè ad verbum dedi. Chronologiam porrò Saxonicam diligenter evolve. Regiam in Bedam paraphraſin, haud difficilem percurre. Leges has Saxonicas interea poſsis conſulere. Verùm ſi interpretem Latinum deſideres, nè Ciceronem hîc tanti facias, quaſi à Græcorum fontibus Leges noſtræ dimanaverint, nè voces exterorum elegantiores & veneres locutionum exquirendo, intumas legum domeſticarum medullas amiſeris. Dominum Lambardum, & legum noſtrarum & elegantiarum omnium callentiſsimum virum, miror quidem, & veneror: ſed annon hîc, plurimis in locis paraphraſten ſe magìs quàm interpretem prębuerit, tute (Lector) judicabis. Sed & in oraculis legum, vel *minimi* apices curandi; quibus *maxima* ſubinde vis atque utilitas inerit. Pauca delibare liceat. Pag. 2. lin. 8. *Primitiæ ſeminum*-- ſic Cl. Lambardus *per totum opus vertit, cẏꞃic ꞅceaꞇꞇaꞅ. Evinco ſtatim eſſe, *Eccleſiæ ſive portiones, ſive partes*, vel è frugibus, vel quavis aliâ pecunia ſolvendas. Nec multùm movet MSS. codicum Lectores Francorum *Chircheſeed*, quod in verborum explicatione Cl. Lambardus premit. Normannicum hoc eſt, ex noſtrę vocis ad ſonum tantùm imitatione & corruptum, & præ Saxonica noſtra planè novitium. Sceaꞇ partem ſignificat. Hom. Sax. Coll. Corp. Chriſti Cantabrigiæ. num. 7. pag. 186. l. 1. de die judicii ſic; Jn ðam ꝺæᵹe ꞃinᵹaþ ða býman on ðam ꝼeoꞃeꞃ ꞅceaꞇum miꝺꝺan eaꞃꝺeꞅ. Illo die buccinator (Angelum intelligit) in quatuor *partibus* terræ præcinit. Hinc ꞅceoꞇe, Pars, Anglicè a ſhot, Sic. Sermones * Catholici Public. Biblioth. Cantabr. Serm. de Sacrificio Paſcæ: Ðeah ꞅumum men ᵹeꞅceoꞇe læꞅꞅe ꝺæl. ne bið ꞅƿa ðeah ne maꞃe mihꞇ on ðam maꞃan ꝺæle þonne on ðam læꞅꞅan. *Quamvìs minorem aliqui portionem* PARTICIPENT, *virtus tamen major non ineſt majori parte, quàm minori*: hinc Sax. Hom. 34. Bibl. Publ. p. 12. l. 2. ꞅceaꞇ, *diſtinguit*: & in *partes* dividit: atque Huic vicinum Gregorii Paſt. Sax. Bibl. Publ. pag. 209. l. 13. 19. ꞅceꝺ. & infinit. ꞅceaꝺenne, *dividere*.

* *Secutus Wigornienſem, ut infra.*

* *Vide hic pag. 12. lin. 19.* ꝺæle. *portio. pro quo L. MS. C. Corp Chriſt. in eundem locum* ꞅceaꞇ. *portio. Ergò* ꞅceaꞇ *eſt portio.*

Hæc

Hæc urgeo, nè docti vocem de ſola pecunia dici putent: dicitur quidem in Legibus MSs.Sax.de *portione* quavis,ſive è frugibus, ſive aliis quibuſlibet pecuniis, Deo eroganda. Sed MS. Lat. Corp. Chriſti,tutiùs habet ciricſceatta, quam vocem poſteri Normanni à majoribus noſtris accipientes, *chirchesfeed* corruptè reddiderunt. Deinde, ſi vox *portio* ad ſolas ſeminum primitias reſtringatur; non mirum ſi Eccleſiis in urbibus, & locis paludoſis, ubi ſemina creſcant nulla; ſuæ negentur portiones.

Ad alia tranſeamus. Pag. 3. lin. 49. *Ex patribus familiâs*: imò ex *eucharistiæ perceptoribus*: nam teſtis ad purgandum ſocium idoneus ſit aþ wyrþ, pag.93. juramento, hoc eſt, fide dignus. Et hujuſmodi ſit qui percipit Euchariſtiam. Tales autem juratores, à juratoribus non ſelectis (pag.6.lin.48.) opponuntur: nam huselgengum hìc proximè non ab hus *domo*, *familiâ*ve dicitur,ſed ab husle *eucharistia*, & gan *adire*:occurrit ipſe πρῶτος ἐτυμολογῶν, etymologiam vocis enucleans. Serm. Cath. Biblioth. Publ. pag. 360. lin. 14. to husle gan, adire Euchariſtiam. In margine ergò animadverſio illa, pag. 3. huselgengum, *ſonare catechumenos*, verum ut dicam quod ſentiam, recognoſcenda eſt. Nam catechumenos à perceptoribus Euchariſtiæ ſemper diſtingui, nemo eſt qui non agnoſcit.

Nec in legibus in alienum Sermonem vertendis vel minima variandi licentia ſumenda eſt. Nam in his aliter, ſi hìc eſſet, dixiſſet ipſe Horatius, quàm

Nec verbum verbo curabis reddere fidus

Interpres:

Singuli ergò apices exprimantur; quorum de vi impetúque juriſperiti, ſi quando opus ſit, diſquirant. Vide ergò pag. 62. lin. 4. *Frequenti Senatu*, ſed meo eſt *cum Senatu* potiùs; atq; hoc paulò diverſum: & MS. Corp. Chriſti, in has ipſas Leges in hunc locum ſic, *Hoc eſt inſtitutum quod Edgarus conſilio ſapientum ſuorum inſtituit*. Ad verba Sax. verò ſic; Cum Senatorum (ſive ſapientum) ſuorum conſilio decreverat. Mitto cætera.

Pag. 22. lin. 25. pro, *quoniam temeritatis videatur quenquam*— dicendum ut Sax. *quoniam ego non auſus ſum tentare*, (vel ut Sax. periculo exponere) *de meis aliquot multa ſcriptis mandare* —.

Et pag. 36. l. 3. *Ex ſapientum Anglorum*— ſic ad verbum, Et omnes gentis Anglicanæ ſapientes—Witan, τοὺς σοφοὺς, Sophos & Senatores exprimit. Lingua ergò Saxonica aut diſcenda eſt, aut in vertendo ipſa ruſticitas elegantiis anteponenda; vel mentem quidem veterum legiſlatorum timare, & perfectè aſſequi operoſum erit.

Pag. 101. lin. 42. *Arationis eleemoſynam*—. Wigornienſis in annum 1031. *eleemoſynæ pro aratris*: atque Deo quidem pro aratione, & ſemente ſolvendæ: Ælmessan ſic à majoribus noſtris uſurpari, oſtendunt iſtæ eleemoſynæ profano cuivis numini tributæ. MS. Sax. Coll. Corp. Chriſti num. 7. p. 145. Gehataþ hi ælmessan ðurh deofles lare. oþþon to wylle. oþþon to stane. oþþon elles to sumum unalyfedum þingum. Illi eleemoſynas, per in-

ſtinctum diaboli ſive *fonti*, ſive *lapidi*, ſive aliàs rebus aliis inanimatis vovent: hoc eſt, juſta *numini ex juſtitia* debita, ut putabant illi: at in ſacris *Deo vero*. Hinc & חסד & צדק *cheſedh* & *tſedek*, Matth. 6. 1, 2, 3. ἐλεημοσύνη & δικαιοσύνη. MS. Sax. Corp. Chriſti num. 7. pag. 238. ælmeſſan 7 þa gerihtu. ἐλεημοσύνας & δικαιοσύνας, ſive δίκαια, *juſta*. Et hîc pag. 140. lin. 11. denarius hic Regis *eleemoſyna* eſt; *juſtitia* verò faciat denarium reddere: quod *Inas & Offa Reges Sax. in fidem *Petri*, hoc eſt, cultum Chriſti ϑεανθρώπου, (non imaginum) Romæ alendam DEO *impendebant. Sed (quod inprimis notandum) *Si quiſpiam* (inquit *Lex) *detinuerit* [*denarium*,] *ad juſtitiam Regis* CLAMOR *deferatur*: nam *clamare* apud forenſes noſtros eſt rem *Domino* poſtulare. ſed Cl. Lambardus pag. 102. lin. 9. vertit, *numus Romæ debitus*: qui ſoli Domino Regi ad fidem Petri ſive Romæ, ſive alibi DEBETUR promovendam. Vox *debitus* τῷ Romefeoh deeſt.

* Vide D. H. Spelm. Concil pag. 230 & 310
* Vide Hovedeu Annal. pag. 601 & hic pag. 118.
* Pag. 140. lin 10.
* Gloſſar. D. Spelm. in clamare.

Quin ſi à Rege *debitæ* eleemoſynæ ſunt; tum *Deo* (ut ibidem Wigornienſis) in feſtivitate Sancti Martini ſint ſolutæ, unâ cum primitiis ſeminum, quæ Anglicè ciricſceat nominantur. Multùm me movet *Wigornienſis* autoritas, qui ante cl. Lambardum nomen *primitiæ ſeminum* τῷ ciricſceat impoſuit. Sed dico plurimùm movere me ſuavem hîc trium vocum concentum: vide hîc pag. 102. cyricſceat, lin. 14. portio Eccleſiæ: leohtgeſceot, lin. 30. lucernarum portio: ſawlſceat, lin. 37. animæ portio: quam lin. 46. cl. Lambardus pecuniam ſepulchralem nuncupat: ſed aut *lucernis* aut *animæ ſemina* tribuere planè inconcinnum videtur. Vide cyricſceat.

Pag. 106. lin. 27. *Tetros inferorum cruciatus horreant*. Sax. Propter infernum exhorreſcant. Nota, quod Reſpublica in legibus ſuis Saxonica ſolis innixa Scripturis, incendium Inferni paſſim urgeat; nunquam autem Purgatorii. Vide, obſecro, *Purgatorium* in indice hiſt. Bedæ modò editi: nam ſimulac miracula de purgatorio in vulgus decipi cupiens ſpargebantur, iſthæc adeò gentem noſtram infatuarunt, ut dehinc prædicatores è roſtris aut talia venditent, aut nauci habeantur. Nervoſiores verò *Monaſteriorum* Eccleſiaſtæ (ſiquando in conciones ſuas ad *Monachos* ſolos, aut clerum incidere poſſimus) doctos ſuos moderatiùs inſtituebant.

MS. Hom. Sax. Col. Trin. in 8°. cujus initio habes verſiculos W. L. manu recenti exaratos, Elegantiſſimi (opinor) harum Legum interpretis, Wilhelmi, ſive Gulielmi Lambardi; ſuperna gaudia æternáſque pœnas paſſim urget: ignem quendam purgantem, ſed ab hodierno purgatorio diverſum, ſemel commemorat.

Pag. 103. de S. MARIA MAGDALENA. Ða iherde hie ſeggen þ ure Drihte on his larſpelle ſede þ alle men ſholden deaþ þolien. 7 in domes dai eft ariſen of deaðe. 7 ðo þe hadden here ſinnes forleten. 7 bet. oðer ðar on biuonge are hie here lif forleten. hie ſholden faren to heuene. 7 mid ure Drihten eche lif habben 7 bliſſe. 7 ðo ſwo ne duden hie ſholden þolien mid deflen eche pine on helle. hoc eſt, Audi-

vit

vit tunc quidem (MARIA MAGDALENA) quod Dominus noſter in Evangelio ſuo dixerit; omnes homines mortē paſſuros, & die judicii de morte reſurrecturos, quíq; ſua reliquiſſent peccata, & reſipuiſſent, & emendaſſent, vel hoc, PRIUSQUAM VITAM DESERUISSENT SUAM facere cœpiſſent, * cœlum adituros; cúmq; Domino noſtro vitam æternam, & gaudium habituros: quíque ità non feciſſent, pœnam æternam cum diabolis in inferno paſſuros. Quibuſcum confer pag. 122, lin. 1. Hom. DE DEFUNCTIS. Ðan ure Drihten cumeþ to demen alle mankenne. noþer on heuene ne on eorþe ac bitwien two. on ðe wolcne. Fur comeð beforen him alse ðe Prophete seide. Ignis ante ipsum præcedet. et inflammabit in circuitu inimicos eius. Fur berneð þe eorþe ⁊ all þ beð ðar inne. oðer þar uppe ⁊ clenseð alle bileffulle men of alle ðe sinnes ðe hi hadden forleten. oðer bet. oðer begunnen to beten. ⁊ makeþ hem seuenfealde brihten þane ðe sunne. hoc eſt, Dominus tunc noſter veniet ad totum humanum genus [a] judicandum; verùm nec in cœlo, nec in terra, ſed inter utrumque in [b] firmamento, ſicut Propheta dixit; Ignis ante ipſum præcedet, & inflammbait in circuitu inimicos ejus. Ignis terram comburet, & qui in illa vel ſupra illam ſunt, univerſos: [c] OMNESQ; FIDELES [d] [e] PURGABIT ab omnibus † peccatis quæ deſeruerant, vel emendaverant, vel cœperant emendare; & *ſole, ſeptuplo* reddet clariores.

Verùm hîc abrupto jam repentè filo, morem gerere dignabor viro humaniſsimo, *Cornelio Bee*, Bibliopolæ Londinenſi; cujus impenſis hæc quæ ſequuntur monumenta, in lucem prodeunt. Lucubrationibus autem cl. Lambardi verè comptis & politis; atq; meo tibi gratulandi honeſtiſsimo deſiderio, ut tute modò faveas, humilime obteſtor. Nec (ſi quid otii nactus fuero ab Arabica prælectione, quam in Academia florentiſsima magnificentiſsimus Mecœnas meus alit, D. Thomas Adams Senator Londini prudentiſsimus;) tibi, mecum pro fide, & pace Catholicâ, ex majorum monumentis concertanti, unquam deero.

Et ſi quid tecum diſſentiat priſcæ veritatis indagator; dum Apoſtolicas voces, dúmq; rejectis fabulis, veteris Eccleſię commentationes; Reiq; publicæ (cujus, poſt Deum, ſumus) conſectetur veſtigia; impunitatem meretur. Verùm, ſi humana nos deſtituerit notitia; *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcamus Patrem ſolum Deum verum, & quem miſit ille Jeſum Chriſtum*; illum (inquam) ſolum *literarum*, & fidei intemeratæ vindicem; atq; amicorum inſuper haud paucorum ſtudiis Saxonicis & Lambardianis autorem.

Quî poſſum hîc tacere hujus mihi provinciæ poſt Deum, autorem, D. Hen. Spelmannum; & D. Joh. Spelmannum illius filium æquè nobilem, utroſq; jam cœlis potitos. Illuſtrem D. Radulfum Whitfeild; D. Henrici generum amantiſsimum: Judicis Reverendiſsimi locum hîc in Comitatu Cantabrigienſi, aliiſq; vicinis

* *Inter mortem & diem judicii non constituit purgatorium; ſed purgando in diem judicii transfert.* Vide hîc lin 9. & 17.

[a] *Sed hodiernum Purgatorium mortem ſtatim ſequitur*

[b] *Sed hodiernum purgatorium in inferno.*

[c] *Sed hodiernum purgatorium non omnes fideles purgat*

[d] *Non torquebit ut hodiernum purgatorium. (Vide ob etro annot. in Beda hiſt. pag. 385. lin. 18 36 & Rev. 14. 13.*

† *Humanitus dictum: nam vide 1. Joh. 1. 7. Heb. 1. 3. δι' ἑαυτοῦ — Heb 9. 14.)*

[e] *Nam 1. Cor. 3. 13. aurum eſſe non ſtipulam, &c. probabis, ἀκινδύνως — Vide etiam cl. Heinſium in locum.*

ſummâ cum gravitate, atq; autoritate agentem, fautorémq; meum ſanè maximum. D. Clementem Spelmannum D. Henrici filium natu ſecundum: virum juriſprudentiâ, & cæteris virtutum, & *nobilitatis* ornamentis conſpicuum. D. Rogerum Spelmannum, nobili quidem indole, atq; avitâ juvenem, D. Joh. Spelmanni filium primogenitum. Illos & votis, & literis, & ſumma animi contentione proſequi non deſiſtam; qui & mihi ſolatium, & ſtudiis meis Saxonicis hodie ex cenſu ſuo, ſubſidium adminiſtrant.

Lector ingenue valeto. Gloſſarium Saxonicum, hiſce literis promovendis apprimè neceſſarium, unà cum additamentis aliis, ſi pacem Deus atque otium conceſſerit, expectabis.

ABRAHAMUS WHELOCUS *Arab. Pr.*

& Bibliothecarius Publicus

CANTABRIGIÆ.

ORNATISSIMO VIRO GULIELMO CORDELLO,

Equiti aurato, & Sereniſsimæ Reginæ ELIZABETÆ ab Archivis,

GULIELMUS LAMBARDUS

S. D. P.

PRæclarè, meâ quidem ſententia, Heraclitus (vir præſtantiſsime) Leges civitatis murum, atque uti mœnia defendendas affirmavit. Quemadmodum enim hoſtes exteri atque longinqui, civitatem oppugnaturi, ſi ad muros aſsilierint atque occuparint, non levem incluſis minitantur mortis, & vaſtitatis metum: ad eundem modum cives improbi, hoſtium teterrimi, ſi leges impunè tranſilierint atque protriverint, maximam important Reipub. calamitatem. Atque, ut ipſa civitatum mœnia, quamdiu firma fixáque manſerint, nec ullo inimicorum impetu convulſa, ſed diligenti eorum qui ſunt in ſpeculis obſervatione cuſtodita, magnum faceſſunt hoſtibus negotium, certámq; civibus ſalutem pollicentur: ità etiam leges, quamdiu aſsidua fuerint magiſtratuum vigilia conſervatæ, ſummáq; eorum adminiſtratæ diligentiâ, nec ullis unquam improborum obtritæ conatibus, magnis, meritiſq; afficiunt malos ſuppliciis, bonos tuentur, eîsq; muri, & tranquillitatis propugnacula exſiſtunt. Cûm igitur conſtet ad ſalutem populorum, regnorum incolumitatem, vitámque omnium quietam & beatam conditas eſſe leges, omnéſq; (quantum viribus eniti, & conſilio providere poſsint) has defendere, augere, ac locupletare deceat, non potui aut adeò in Patriam ingratus, in antiquitatem inofficioſus, aut mei ordinis tam eſſe immemor, quin rudera, ſaxáq; hæc vetuſtiſsima, à ſitu, ſqualore, & tenebris liberata, quorúmque alia ad mœniorum robur, ad ornatum alia, atq; ad utilitatem faciant omnia, in lucem proferrem, detergerem, palámq; omnibus viſenda collocarem. Id autem (vir ornatiſsime) quale ſit planius ut intelligatur, tibi rationem incœpti mei breviter aperiendam putavi. Obtulit

lit

lit mihi ſuperiori anno Laurentius Noclus, diligentiſſimus inveſtigator antiquitatis, mihiq; multa & jucunda conſuetudine conjunctus, ac qui me (quicunq; in hoc genere ſim) efficit, priſcas Anglorum leges, antiquiſſima Saxonum lingua, & literis conſcriptas, atque à me (quoniam ei tum erat trans mare eundum) ut Latinas facerem, ac pervulgarem vehementer flagitavit. Hujus ego poſtulationi æquæ & honeſtæ, cum prorſus refragari religio fuerat, non tamen protinus conceſſi, verum ubi & ipſe ſæpius avidiſſime lectitaſſem, & amicorum nonnullos (quorum ego tanti facio judicium, ut facilè eorum credo ſententiam me ab omnibus Criticorum calumniis vindicaturam) ea de re conſuluiſſem, hanc tandem ſuſcepi provinciam, atque ut illi obſequendo, reipub. inſervirem, ut potui difficultatem ſuperavi. In qua, ut de re etiam ipſa nonnihil dicam, ſi cuiquam videbor haud rectam locorum omnium eruiſſe ſententiam, ad arctam interpretis legem non formaſſe ſermonem, tenui uſus orationis filo, nullo verborum apparatu, nullis deniq; rem copiis inſtruxiſſe: Huic ego reſponſum cupio, primo, dediſſe me quidem operam, ut fidelis, perſpicua, & (quoad ejus facere potui) latina, nec horrida eſſet tranſlatio noſtra, fidelitatis autem & evidentiæ (in re præſertim obſcura & ignota) quam maximè habuiſſe rationem: deinde non ſemper in eo ut verbum pro verbo redderem laboraſſe, ſed germanum potiùs indagaſſe rei ſenſum, magiſq; τὴν διάνοιαν, quàm τὸ ῥητὸν veſtigiis conſecutum: Doctis deniq; præbitam à me, non præreptam, demonſtratam, non demptam convertendi materiam, méq; benignè conceſſurum, ut quæ per me ſalvæ ſunt veteres ſacratæq; leges, per alios ſint ornatæ. Atq; ut ingenuè id quòd res eſt de me fatear, non potui certè pro ſua dignitate hanc Spartam exornare, neq; adeò me ſatis idoneum profiteor regiæ voluntatis internuntium: Tamen nè aut hæc Saxonicè ſcripta venerandæ vetuſtatis monumenta, diutius cùm tineis blattiſq; conflictarentur, aut Latina, ità quidem prout hactenus infantia, ut vix tria verba ſine turpiſſimo ſermonis & ſententiæ vitio deprehendas circumveherentur, mihi propemodum neceſſariũ putavi hoc onus laboris ſuſcipere, et quantum interpretando poſſim experiri. Jam vero nè quis domi noſtræ has natas eſſe leges arbitretur, planè ſuſcipio atq; profiteor, magna fide & religione ex vetuſtiſſimis (ut quæ ante quingentos annos, uti conjectura autumo, ſaxonicis depicta ſunt literis) exemplaribus fuiſſe deſumptas, quorum pleraq; in R. in Chriſto Patris, atq; optimè de Antiquitate meriti, D. Matthæi *Cantuarienſ. Archiepiſcopi*

Bibli-

Bibliotheca, alia aliorum in librariis viſenda ſuperſunt. Cæterum, ut finem aliquem orationi noſtræ faciamus, cùm duo ſint hâc noſtrâ tempeſtate hominum genera, qui ſummâ inter ſe contentione digladiantur, vetuſti nimirum erroris patroni, & renovatæ religionis vindices, quorúmque alii propter nonnulla quæ haud probanda videntur, avidè has noſtras leges quaſi diuturnam ſitim explere cupientes arripient, alii tanquam fæculentas aſpernabuntur, ac reſpuent, alterutros ego paucis admonitos velim; Hos quidem, nè vinum quòd fæx ſubſit rejiciant, illos verò de fæce nè hauriant. Habes nunc igitur, & inſtituti mei rationem, & laboris conſilium, in quibus ut pios & candidos Lectores omnes æquiores me judices habiturum confido, quod doctis hanc converſionem qua ſe exerceant, indoctis qua ſe juvent, utriſque autem qua ſe delectent exhibeo, oſtendo omnibus, obtrudo autem nemini: ità difficiles & moroſos illos, quibus nec Jupiter ipſe, ſerenus, aut pluvius, ut eſt in proverbio, placere poterit, nec fauturos ſperabo, neq; invidentes metuam. Tibi verò (vir præſtantiſſime) cui & plurimum debeo, & qui hoc munere quam digniſſimus eſſe videre, meos in hoc campo ſuſceptos labores dicandos arbitror: Primum, quia in juris & legum interpretatione florentiſſimus & es, & haberis: Deinde ut ſingularis meæ erga te benevolentiæ perpetui ſint teſtes. Poſtremò, quò tu qui Sereniſſimæ Reginæ Elizabetæ Tabulario præſis, veteres has clariſſimorum Regum tabulas tuo feliciſſimo ſapientiſſimóque patrocinio tuearis. Accipe igitur benignâ manu hoc munus literarium, quo edendo ſi benè navatam operam meam, ſi tibi conatum meum probari intellexero, non modo ad pervulgandas Latinas Henrici primi regis inſtitutiones animos mihi addideris, verum etiam ad recondita Saxonicarum legum Aluredi, Ethelredi, aliorúmque regum fragmenta inveſtiganda ſtudium incenderis. Atq; ità tandem fieri poterit aliquando, ut ductu auſpicióque tuo, Anglicarum Legum memoria (quæ res una ad ſummam earum exiſtimationem deſideranda videtur) ab Ethelbertorege, qui primus Anglorum ſacro tinctus eſt baptiſmate, ad hoc noſtrum tempus ætatis ampliſſimis literarum monimentis erit conſignata. Vale.

Ex Hoſpitio noſtro Lincolniensi, *Menſe Septembr.* 1568.

Tui ſtudioſiſsimus,

Guil. Lambardus.

☞ *In hoc opere continentur,*

Leges	*Inæ*, Occiduorum Saxonum Regis.	*Pag.* 1.
	Aluredi, totius Angliæ Regis.	15
Fœdus	*Aluredi* & *Guthrum*, Regum.	36
Leges	*Edovardi* Regis Angliæ.	38
Fœdus	*Edovardi* & *Guthruni*, Regum.	41
Leges	*Ethelſtani*, Angliæ Regum.	45
	Edmundi, Angliæ Regum.	57
	Edgari, Angliæ Regum.	62
	Ethelredi, Angliæ Regum.	88
	(Senatus-conſultum de Monticolis *Walliæ*.)	94
	Canuti, Regis Angliæ, Daciæ, & Norvegiæ.	97

Hæc quidem omnia Latinè reddidimus.

Acceſſere prætereà Latinè conſcriptæ Leges, quas Regem *Edovardum* (Confeſſorem vocant) tuliſſe, & *Gulielmum* ejus nominis primum approbaſſe, Scriptores plerique omnes prædicant.

Quæ in hac noſtra Editione acceſſere hæc ſunt:

De virgine deſponſanda, *ſub fine Legum Regis* Edmundi. 60

Canones *Edgari*, *poſt finem Legum ejuſdem Regis*. 65

Canonẽs *Ælfrici* ad *Wulfinum Epiſcopum*. 127

Leges *Gulielmi primi Latino-Gallicæ*. 157

Leges *Henrici primi in Fiſco Regis habitæ, & nunc primùm editæ*.

Gloſſarium *perantiquum ex Manuſcripto Codice olim* S. Auguſtini *Dorobornienſis*.

Alphabetum Anglo-Saxonicum.

A a	N n	Æ æ
B b	O o	Ð Th } *Propriè vero pronunciandæ ut Θ in Θεὸς, & th in thing Anglicè.*
C c	P p	ð th }
Ꝺ ꝺ	Q q	
E e	R ꞃ r	þ th } *tanquam th in that vel this, ſed confunduntur hi charakteres à ſcriptoribus.*
Ꝼ ꝼ f	S ꞅ ſ	
G ᵹ g	Ꞇ ꞇ t	ꝥ that.
H h	V u	⁊ and
I ı	Ƿ ƿ w	· comma
K k	X x	; periodus.
L l	Y ẏ	
M m	Z z	

Ines. æ; Leges Inæ Regis.

INAS regnare {cœpit, / deſiit,} Anno ſalutis humanæ {712. / 727.}

Ic Ine mid Godes gyfe Ƿest-Seaxna cyning, mid geþeaht ⁊ mid lære Cenredes mines fæder. ⁊ Heddes mines biscopes. ⁊ Ercenƿoldes mines bisceopes. ⁊ mid eallum minum ealdormannum. ⁊ þam yldestan ƿitan minre þeode. ⁊ eac mycelre somnunge Godes ðeoƿena. ƿæs smeagende be ðære hæle urra saƿla. ⁊ be ðam staþole ures rices. ꝥ ryht æƿ. ⁊ ryhte cynedomas. þurh ure folc gefæstenode. ⁊ getrymmed ƿæron. ꝥ nænig ealdormanna. ne us undergeþeodendra. æfter þæm ƿære aƿendende þas ure domas;

Ego Inas Dei beneficio Occiduorum Saxonum Rex, ſuaſu & inſtituto Cenredi patris mei, Heddæ & Erkenvaldi Epiſcoporum meorum, omnium ſenatorum meorum, & natu majorum ſapientum populi mei, in magna ſervorum Dei frequentia religioſè ſtudebam tum animorum noſtrorum ſaluti, tum communi regni noſtri conſervationi, ut legitima nuptiarum fœdera, juſtáque judicia per omnem ditionem noſtram fundata ſtabilitáque ſint, atque ut nulli liceat in poſterum Senatori, ſive alteri cuivis in Ditione noſtrà degenti, hæc noſtra antiquare judicia. Folio 1

Be Godes þeoƿena regole;

CAP. 1. ÆRest ƿe beheodeþ. ꝥ Godes ðeoƿas hiora ryht regole gyman. ⁊ on riht healdan; Æfter þam ƿe beodæþ. ꝥ ealles folces * æ. ⁊ domas þus synd gehealdene;

* aliâs, æƿ. id eſt, nuptiarum fœdera.

De formula vivendi Miniſtrorũ Dei

INprimis præcipimus, Dei ut miniſtri conſtitutam vivendi formulam curent, & obſervent: deinde volumus, in omni populo noſtro leges & judicia ità ſe habeant.

Be cildum;

2. Cild binnan þryttigum nihta sy gefulƿad. gif hit sƿa ne sy. xxx. scillinges gebete; Gif hit ðonne sy dead butan fulluhte. gebete he hit mid eallum ðæm ðe he age;

De infantibus.

Infans intra 30. dies poſtquam in lucẽ prodierit baptizator. Id ſi non fiat, ter denis ſolidis culpa penſator. Sin priùs vitam cum morte commutarit quàm ſacro tingatur baptiſmate, rebus ſuis omnib⁹ mulctator

Be sunnan dæges ƿeorcum;

3. Gif þeoƿ mon ƿyrce on sunnan dæg. be his hlafordes hæse. sy he freo. ⁊ se hlaford sylle xxx. scillinges. to ƿite; Gif þonne se þeoƿa butan his geƿitnysse ƿyrce. ðolige his

De opere in die Dominico.

Servus ſi quid operis patrarit die Dominico ex præcepto domini ſui, liber eſto, dominus 30. ſolidos dependito. Verùm ſi id operis injuſſu Domini ſui aggreſſus fuerit, verberibus cæditor, aut ſaltem vir- 2

hyde. oþþe his hydgyldes; Gif ðenne se frigea hy dæge ƿyrce butan his hlafordes hæse; ðolige his freotes. oþþe sixtig scillinges. ⁊ preost sy tƿyscildig;

garum metum pretio redimito. Libet, ſi die hoc operetur injuſſu domini ſui, aut ſervituti addicitur, aut 60. ſolidos dependito. Sacerdos ſi in hanc partem deliquerit, pœna in duplum augetor.

Be cyric sceatte;

4. Cyric sceattas syn agifene be Seint Martines mæssan; Gif hƿa þ ne gelæste sy he scyldig feoƿertig scill. ⁊ be tƿelf fealdum agyfe ðone cyric sceat;

De primitiis Seminum.

Primitiæ ſeminum ad celebre divi Martini feſtum reddunter, qui tum non ſolverit, 40. ſolidis mulctator, & ipſas præterea primitias duodecies perſolvito.

Be cyric socnum;

5. Gif hƿa sy deaþes scyldig. ⁊ he cyricean geyrne. hæbbe his feorh. ⁊ bete sƿa him riht ƿisige; Gif hƿa his hyde forƿyrce. ⁊ cyricean geyrne. sy him seo sƿingle forgyfen;

De Immunitate fani.

Si quis rei capitalis reus ad templum confugerit, vita potitor, & ſecundùm jus fásque compenſato. Si quis verbera promeritus, fani ſuffugium implorarit, ei verbera remittuntor.

Be gefeohte;

6. Gif hƿa gefeohte on cyninges hus. sy he scyldig ealles his yrfes. ⁊ sy on cyninges dome hƿæþer he life age ðenage; Gif hƿa on mynster gefeohte. hund tƿelftig scill. gebete; Gif hƿa on ealdormannes hus feohte. oþþe on oþres geþungenes ƿitan. sixtig scill. gebete he. ⁊ oþer sixtig scill. gesylle to ƿite; Gif he ðonne on gefolgyldan hus. oþþe on geburer gefeohte. xxx. scill. to ƿite gesylle. ⁊ ðæm gebure syx scill; And ðeah hit sy on middan felda gefohten. hund tƿelftig scill. to ƿite sy agy- ; Gif ðonne on gebeorscipe hi geciden. ⁊ oþer heora mid geþylde hit forbere. gesylle se oþer xxx. scillinges to ƿite;

De pugna.

Si quis in Regia pugnarit, rebus ſuis omnibus mulctator, & ſitne morte etiam plectendus regis arbitrium & jus eſto. Qui in Templo pugnaverit, 120. ſolidis noxiam ſarcito. Qui in domo Senatoris, aut alterius ſapientis honorati pugnam dederit, 60. ſolidis mulctator. Si quis in tecto villici cenſum pendentis annuum, aut coloni cujuſcunque pugnarit, 30. ſolidorum pœna eſto, & villico ſolidos ſenos numerato. Et ſi quis vel in campo dimicarit patenti, 120. ſolidis mulctator. Si inter convivas rixatum 3
fuerit, & eorum alii convicia patienter ſuſtinuerint, alii 30. ſolidis mulctantor.

Be stale;

7. Gif hƿa stalige sƿa his ƿif nyte. ⁊ his bearn. gesylle syxtig scill. to ƿite; Gif he ðonne stalige on geƿitnysse ealles his hyredes. gangen hi ealle on ðeoƿet; Tynƿintre cniht mæg beon ðeofþe geƿita;

Infans decem annorum furti reus cenſeatur.

De furto.

Si quis clam uxore & liberis quid clepſerit, 60. ſolidis mulctator. Sin furetur conſcia omni familia ſua, in ſervitutem dantor omnes. Puer decem annos natus, furto fuiſſe conſcius coarguatur.

Be rihtes bene;

8. Gif hƿa him rihtes bidde beforan hƿilcum scirmen. oþþe oþrum deman. ⁊ hebban ne mæg. ⁊ him ƿedd

De juris æqui poſtulatione.

Si jus æquum ſibi fieri petierit actor à Senatore, vel alio quovis judice, neq; verò impetrarit, præterea & reus nihil quicquam pimon

mon syllan nylle. gebete xxx. scill. ⁊ binnan seofon nihte gedô hine rihtes ƿyrþe;

gnori opponere voluerit, judex ter denis mulctator ſolidis, & nihilominùs intra ſeptimanam jus ei legitimum tribuito.

Be ðam ƿræcendan;

9. Gif hƿa ƿræce do ærþon he him rihtes bidde. ꝥ he him on nime agyfe. ⁊ forgyld. ⁊ gebete xxx. scill;

De vindicantibus.

Qui privato conſilio illatam ſibi injuriam vindicarit, antequam jus æquum ſibi dari poſtulaverit, quod nomine vindictæ eripuit reddito, integrum rei precium præſtato; & triginia ſolidos dependito.

Be reaflace;

10. Gif hƿa binnan ðam gemærum ures rices reaflâc. ⁊ nyd næme dô. agyfe he ðone reaflâc. ⁊ gesylle sixtig scill. to ƿite;

De rapina.

Si quis intra fines regni noſtri quid rapuerit, prædatúſve fuerit, quod rapnit reddito, & 60. mulctator, ſolidis.

Be leod bygene;

11. Gif hƿa his agenne leodan bebicge. ðeoƿne. oþþe frigne. ðeah he scyldig sy. ⁊ ofer sæ sende. forgylde hine be his ƿere. ⁊ ƿiþ God deoplice bete;

De eo qui popularem ſuum emerit.

Si quis popularem ſuum, ſive ſervum, ſive liberum, eundémque vel criminis conſcium, mercatus fuerit, & trans mare amandarit, integra capitis ejus æſtimatione mulctator, deóq; faciat cumulatè ſatis.

Be þam þe heora geƿitnysse geleogaþ;

12. Gif hƿa beforan bisceope his geƿitnysse. ⁊ his ƿed aleoge. gebete mid hund tƿelftig scill;

De iis qui teſtimonium falſò protulerint. 4

Si quis coram epiſcopo teſtimonium, aut pignus ſuum falsò produxerit, 120. ſolidis compenſato.

Be gefangenum ðeofum;

13. Gif ðeof sy gefongen. sƿelt he deaþe. oþþe his lif be his ƿere mon alyse; Ðeofas ƿe hataþ oþ seofon men. from seofon hloþ oþ fif ⁊ þritig. ⁊ siþþan here;

De prædonibus comprehenſis.

Prædo ſi deprehendatur, vitâ privator, aut vitæ æſtimatione ſe ipſe redimito. Prædones autem nominamus uſq; ad numerum virorum ſeptem; deinde (quouſque numerus ad 35. coalnerit) turmam dicimus: numerus ſi excreverit, exercitum vocamus.

Be hloþum;

14. Seþe hloþ betogen sy. gesƿicne se hine be hund tƿelftigum hyda. oþþe sƿa gebete;

De turma.

Turmæ prædatorum interfuiſſe inſimulatus, pro ratione centum viginti terræhydarum jurejurando interpoſito omnem diluto criminis ſuſpicionem, aut huic convenienter compenſato.

Be herge;

15. Seþe herteama betogen sy. he hine be his ƿergyld alyse. oþþe be ðam gesƿicne; Se aþ sceal beon healf be *huslgengum; Ðeof syþþan he beoþ on cyninges bendum. nah he ða gesƿicne;

* husel-gengum. ſonat etiã Catechumenos.

De exercitu.

In exercitu prædatorum fuiſſe accuſatus, pro eo ac fuerit proprii capitis æſtimatio crimen purgato, aut noxiam ſarcito. Atqui hoc jusjurandum pro dimidia ejus parte ex patribus familiâs conſtabit. Furi verò, poſtquam in cuſtodia fuerit regia, iſtiuſmodi excuſationis poteſtas non fiat.

Be ðeofslege;

16. Seþe ðeof ofslihþ. se mot ge-

De eo qui prædonem interfecerit.

Si quis furi mortem obtulerit,

cyþan mid aþe þ he hine scyldig ofslôge. ⁊ na les ða gegyldan;

Be forstolenum flæsce;

17. Seþe forstolen flæsc findeð. ⁊ gedyrneð. gif he dear he mot mid aþe gecyþan. þ he hit age; Seþe hit ofspyraþ. he ah þ meld feoh;

Be ceorliscum þeofum gefangenum.

18. Cyrlisc mon gif he oft betogen ƿære. gif he æt sýþestan sý gefangen. slea mon hand. oþþe fôt of;

Be cyninges geneat;

19. Cyninges geneat gif his ƿer biþ tƿelf hund scill. he mot sƿerian for sixtig hyda. gif he beoþ huslgenga;

Be feorran cumenum men;

20. Gif feor cuman man. oþþe fremde butan ƿege geond ƿudu gonge. ⁊ ne hrýme. ne horn blaƿe. for ðeof he bið to profianne. oþþe to alýsanne; Gif mon ðonne þæs ofslægenan ƿeres bidde. he mot gecyþan þ he hine for þeof ofslôge. na læs þæs ofslægenan gegyldan. ne his hlaford; Gif he hit ðonne dýrneþ. ⁊ ƿeorðeþ emb long ýppe. ðonne rýmeþ he þæm deadan to þam aþe. ðe hine moton his magas unsýngian;

Be þon þe monnes geneat stalige.

21. Gif ðin geneat stalige. ⁊ losige ðe. gif ðu hæbbe borgas mana ðone ðær angyldes. gif he næbbe. gyld ðu þ angylde. ⁊ ne sý him na þe geþingodre;

Be ælþeodiges mannes slæge;

22. Gif mon ælþeodigne mon ofslea. se cyning ah tƿegen dælas ðæs ƿeres. þriddan dæl sunu, oþþe magas; Gif he ðonne mæglear sý. healf cyning. healf se gesiþ; Gif hit þonne Abbud sý. oþþe Abbudisse. dælon on þa ylcan ƿisan ƿiþ ðone cyning; Ƿealh

jurejurando fidem aſtringat ſe illum tanquam criminis reum occidiſſe, atque hoc pacto omni erga ſodales ſuos ſolutione liberator.

De carne furtim ſubducta.

Qui carnem furto ſurreptam invenerit, atq; occuluerit, liceto ei (ſi modò id facere non vereatur) confirmare quod ſua ſit. Qui verò ejus rei indicia attulerit, indicii mercedem conſequitor.

De Pagano furti manifeſto.

Paganus ſæpius furti inſimulatus, ſi tandem deprehendatur, ei manus aut pes præciditor. 5

De villico regio.

Regii villici jusjurandum (ſi modò is fuerit rei familiaris adminiſtrator, adeóq; ejus vitæ precium 1200. ſolidis æſtimetur,) ejus eſt momenti ac ponderis, ut cum 60. terræ hydis exequari intelligatur.

De peregrino.

Peregrinus, aut alienus, ſi devius per ſylvas vagetur, neq. verò ore vociferarit, aut cornu inſonuerit, fur morti tradendus, aut pretio redimendus, adjudicator. Si quis igitur ità perempti corporis æſtimationem ab interfectore exegerit, jurejurando interfector confirmato ſe illum tanquam furem occidiſſe; atq; ità omni tum erga interfecti ſocios, tum erga dominum ipſum ſolutione liberator. Sin crimē diſſimularit, & fiat tamen deinceps manifeſtum, tum quidē commiſit, cognatis occiſi ut liceat, jurejurādo cæſum omni exolvere culpa

De villico furtum faciente.

Villicus tuus ſi furetur, & aufugerit, fidejuſſores admone (ſi quos habueris) ſolvendo ut ſint: ſi non habueris, ſimplicem ipſe rei æſtimationem ſolvito, nec ei quicquam remittito.

De peregrino cæſo.

Peregrino ſi quis mortem obtulerit, Rex æſtimationis vitę ſuę partes duas habeto, tertiam proles, 6 vel cognati. Cognatos ſi non habuerit, eſto quidem regi dimidium, quod reliquum fuerit ſocius habeto. Eodem modo Abbas, vel Abbatiſſa (eorum ſi interſit) cum rege partiuntor. Wallus cenſum

gafol-

gafolgylda hund twelftig scill; his sunu hund; Ned þeowne sixtig scill; Somhwylcne mid fiftegum; Weales hyde mid twelfum; Wealh gif he hæfþ fif hyda. he biþ syx hynde;

Be ƿite þeowum;

23. Gif ƿite ðeow Englisc mon hine forstalige. hô hine mon. ⁊ ne gylde his hlaforde; Gif hine mon ofslea. ne gylde hine mon his magum. gif hi hine on twelf monþum ne alysdon;

Be cypmanna on lande;

24. Gif cypeman uppe on folc ceapige. dô þ beforan gewitnysse; Gif * ðyfefeoh mon æt cypmen befô. ⁊ he hit næbbe beforan godum ƿitum geceapod. gecyþe hit be ƿite. þ he ne geƿita. ne gestala nære. oþþe gylde to ƿite syx ⁊ xxx. scill;

* aliàs, forsto-len. quod idem eſt.

Be fundenes cildes fostre;

25. To fundenes cildes fostre þy forman geare gesylle syx scill; Þy æfteran geare twelf; ðy þriddan xxx; syþþan be his ƿlite;

Be ðeofes onfeng;

26. Seþe ðeof gefehþ. he ah tyn scill. ⁊ se cyning ðone ðeof. ⁊ ða magas him swerian aþas unfæhþa; Gif he þonne oþyrne ⁊ ƿerige weorþe þonne biþ he ƿites scyldig; Gif he ætsacan ƿille. dô he þ be ðam feo. ⁊ be þam ƿite;

Be þam þe dearnunga bearn strynþ;

27. Seþe deornunga bearn gestreonaþ. ⁊ geheleð. nah se his deaþes ƿere. ac his hlaford. ⁊ se cyng;

Be þam þe his wæpnu onlæne;

28. Gif mon sweordes onlæne oþrum esne. ⁊ he losige. be ðriddan dæle he hine gylde; Gif mon spere.

pendens annuum, 120. ſolidorum æſtimetur, filius ejus 100. ſervus, aliàs ſexaginta, aliàs quinquaginta ſolidis valere putatur. Wallus virgarum metum 12. ſolidis redimito. Wallus quinq; terræ hydas poſſidens, 600. ſolid. æſtimandus eſt

De libertate mulctato.

Anglus libertate mulctatus, ſi denuo furetur, in furcas ſuſpenditor, & domino ſuo nulla fiat prorſus compenſatio. Si quis iſtiuſmodi viro mortem obtulerit, nihil quicquam eo nomine cognatis dependito, niſi quidem ipſum intra bis ſenos menſes redemerint.

De mercatoribus per terram.

Negotiator in vulgo ſi quid mercatus fuerit, in eam rem teſtimonia habeto. Etenim ſi quid furto ſurreptum penès eum deprehendatur, quod fideli cum teſtimonio non emerit, pro ratione mulctæ ipſum nec furatum, nec furto fuiſſe conſcium confirmato, aut 36. ſolidos numerato.

De puero projecto enutriendo.

Ad puerũ expoſitum enutriendũ, dabuntur anno primo ſolidi ſeni, ſecundo duodeni, tertio triginta: Deinceps vero pro eo ac fuerit corporis dignitas augetor ſtipendium.

De furibus prehendendis. 7

Qui furem comprehenderit, 10. ſolidos habeto, rex ipſum furem. Cognati vero jusjurandum præſtent ſe non vindicaturos, fur autem contumaciter ſi reſtiterit, aut clam ſe in pedes conjecerit, facinoris tenetor reus. Sin culpa ſe ipſe liberare voluerit, æſtimationis rei, & gravitatis mulctæ ratione habita id facito.

De eo qui ex occulto liberos procrearit.

Qui prolem clandeſtinam procrearit, tactúmque id diſſimularit, omni prolis (ſi quando occidatur) vitæ pretio excidito: idémque rex, ac dominus habento.

De eo qui ferrum mutuo dederit.

Si quis ſervo alterius ferrum ſuum dederit mutuum, atque is perierit, æſtimationis capitis ejus trientem dato, qui mutuum dederit. Haſtam ſi dederit mutuam, dimidiatum ca-

ſylle healfne; Gif mon horſ onlæne. ealne he hine gilde;

pitis ejus æſtimationē pendito. Sin equum præſtiterit, ad denariū uſq; ſolvat quanticunq; ſervi vita fuerit æſtimata.

Be þam ðe flyman feormige;

29. Gif mon cyrliſcne mannan flyman feorminge teo. be hiſ agenum were geladige he hine; Gif he ne mæge. gylde he hine be hiſ agenum were. ⁊ ſe geſiþman eac ſwa be hiſ were

De eo qui fugitivum admiſerit.

Paganus ſi accuſetur fugitivo ſubminiſtraſſe cibum, pro eo ac fuerit proprii capitis æſtimatio ſe culpa liberato; id quod ſi non poterit, tum proprii, tum fugitivi capitis æſtimationem pendito.

Be þon þe mon wif bicge;

30. Gif mon wif gebycge ⁊ ſeo gyft forþ ne cume. agyfe þ feoh. ⁊ forgyld. ⁊ gebete ðæm byrgean ſwa hiſ borhbryce;

De eo qui fœminam mercatus fuerit

Si quis fœminam mercatus fuerit, & quod conventum eſt non confecerit, ipſam dato pecuniam, tantundem etiam perſolvito, & graves nihilo minùs (perinde atque fidejuſſionem violaſſet) pœnas dependito.

Be cirliſceſ monneſ land hæfene;

31. Gif Wiliſc man hæbbe hyde landeſ. hiſ were biþ hund twelftig ſcill; Gif he þonne healfe hæbbe. eahtatig ſcill; Gif he næbbe nan land 60. ſcill;

De pagano fundum poſſidente. 8

Wallus integram terræ hydam ſi poſſederit, eſto capitis ejus æſtimatio 120. ſolidorum. Dimidiatam terræ hydam ſi tenuerit, 80. ſolidis valeto. Sin fundum penitus nullum occuparit, 60. tamen ſolidorum æſtimatione dignus cenſeatur.

Be cyningeſ horſ Wealh;

32. Cyningeſ horſ Wealh ſeþe him mæg geærendian. ðæſ wergyld bið twa hund ſcill;

De Regis equiſone Wallo.

Equiſo regis Wallus, ſi poterit mandata deferre, æſtimatio capitis ejus ducenorum ſolidorum eſto.

Be manſlyhte;

33. Seþe on ðære fore wære ðær mon man ofſloge. getrywie hine be hiſ were ðæſ ſlægeſ. oþþe fore gebete be ðæſ ofſlagenan wergylde; Gif hiſ wergylde ſy twa hund ſcill. gebete mid fiftig ſcill; And ða ylcan riht dô man be þam deorborenran;

De homicidio.

Si quis perpetrato interfuerit homicidio, ſecundum proprii capitis æſtimationem ſe culpa liberato, aut pro eo ac fuerit perempti corporis æſtimatio ſuæ preſentiæ pœnas luito. Atque ſi capitis ejus æſtimatio ducenorum fuerit ſolidorum, 50. is ſolidos dependito. Idémque juris eſto in iis qui illuſtriori familia ſunt oriundi.

Be ðeofſlyhte;

34. Seþe ðeof ſlyhþ. he mot mid aþe gecyðan. þ he hine fleondne for ðeof ſloge. ⁊ ðæſ deadan magaſ him ſwerian unceaſeſ aþ; Gif he hit þonne dyrne. ⁊ ſy eft yppe. ðonne forgyld he hine;

De latrone cæſo.

Latroni violentam mortem ſi quis intulerit, jurejurando confirmato ſe illum tanquam latronem fugientem occidiſſe, atque eius rei fidem interſecti cognatis jurejurando hominum non ſelectorum facito. Verum ſi is factum diſſimularit, & fiat tamen deinceps manifeſtum, perempti corporis æſtimatione mulctator.

35. Gif mon to ðæm menn feoh geteme þe hiſ ær aþ ætſworen hæfd. ⁊ eft aþ ætſwerian wille. ſwerige be

Si quis de rebus alienis poſtuletur, idémque jurejurando antehac concepto denegarit earum poſſeſſionem, ac denuo in id jurare

ðam

ðam ƿite. ⁊ be ðær feor ƿyrðe; Gif he oðsƿerian nylle. gebete þone mænan aðe tƿygbote;

Be ðon ðe mon þeof forlæte;

36. Seþe ðeof gefehþ. oþþe him mon gefongene agyfþ. ⁊ he hine þonne alæte. oþþe ða ðyfþe gedyrne. forgylde ðone ðeof be his ƿere; Gif he ealdorman sy. þolige his scire. butan him cyning arian ƿille;

Be cyrlisces monnes betogennysse;

37. Se cyrlisce man seþe oft betogen ƿere ðyfþe. ⁊ þonne æt siþestan synnigne gefô. in ceape. oþþe elles æt openre scylde. slea him mon handa of. oþþe fôt.

Be þon þe riht gehiƿan bearn hæbban;

38. Gif ceorl ⁊ his ƿif bearn hæbben gemæne. ⁊ fære se ceorl forþ. hæbbe se modor hire bearn. ⁊ fede. agyfe hire mon syx scill. to fostre. cû on sumera. oxan on ƿintran; Healdan ða magas ðone frumstol. oþ ꝥ hit geƿintrod sy;

Be unalyfedum fære fram his hlaforde;

39. Gif hƿa fare unaleafed fram his hlaforde. oþþe on oþre scire hine bestele. ⁊ mon hine geacsige. fare ðær he ær ƿæs. ⁊ gylde his hlaforde sixtig scill;

Be ceorles ƿeorþige;

40. Ceorles ƿeorþig sceal beon ƿintres ⁊ sumeres betyned; Gif he bið untyned ⁊ recþ his nehgebures ceap mon his agen geat. nah he æt ðæm ceape nân ƿiht. ac adrife hine ût. ⁊ þolige þone æfƿyrdlan;

Be borges onsæce;

41. Borges mon mot ætsacan. gif he ƿat ꝥ he riht deþ;

non vereatur, pro mulctæ gravi- 9
tate, & rerum æſtimatione jurato: Atqui ſi iſtiuſmodi jusjurandum abnuerit, in duplum perjurii pœna augetor.

De eo qui furi permiſerit fugiendi poteſtatem.

Sive quis furem prehenderit, ſive captivum cuſtodierit, atque ei permiſerit fugiendi poteſtatem, furtúmve diſſimularit, ipſius capitis æſtimationem pendito. Senator ſi in hanc partem deliquerit, Satrapia privator ſua, niſi quidem Rex ei pœnam remiſerit.

De pagano poſtulato.

Paganus ſæpius furti poſtulatus, ſi tandem venditione, aut alia quacunque ratione, culpæ manifeſtus deprehendatur, ei manus, aut pes præciditor.

De liberis legitimo procreatis matrimonio.

Maritus poſtquam ex uxore liberos ſuſceperit, ſi moriatur, proles matrem penes nutrienda maneto: dantórque ad victum ejus ſuppeditandum ſolidi ſeni, æſtate vacca, hyeme bos. Cognati vero primigenia pecuria hæc (uſque dum proles adulta fuerit) cuſtodiunto.

De eo qui à domino ſine bona ejus venia diſceſſerit.

Qui à domino ſine bona ejus venia diſceſſerit, aut in aliena ſatrapia latuiſſe deprehendetur, unde fugerit redito, & domino ſexaginta ſolidos dependito.

De pagani agello domui adjacente.

Pagani agellus domui adjacens, 10
tum æſtivo, tum hyemali tempore ſepto ſit munitus: Sin minus ex omni aditu claudatur, ac vicinorum pecudum patuerit ingreſſui, ſatisfieri ſibi nomine damni paganus non petat, verum ipſe pecudes abigendus curato, datúmque damnum ſuſtineto ſolus.

De vadimonio negando.

Vades cuivis abnuere liceto, ſi modo is certo certius ſe recte feciſſe ſciat.

Be ceorla gemænum land;

42. Gif ceorlas hæbban gærstun gemænne. oþþe oþer gedale land to tynanne. ⁊ hæbben sume getyned heora dæle. sume næbben. ⁊ etten heora gemænan æceras. oþþe gærs. gân þa þonne þe þ geatagon. ⁊ gebeten þæm oþrum þe heora dæle getyned hæbben ðone æfwyrdlan ðe ðære gedon sy. ⁊ abidden him æt ðæm ceape swylc riht swylc cyn sy; Gif ðonne hryþera hwylc sy. ðe hegas brece. ⁊ ga in gehwær. ⁊ se hit nolde gehealdan se hit age. oþþe ne mæge. nime se þe hit on his æcere gemete. ⁊ ofslea. ⁊ nime se agen frigea his flæsc. ⁊ ðolige ðæs oþres;

De paganorum Agro compaſcuo.

Sive Ager compaſcuus communis, ſive alia quævis terra à pluribus poſſideatur paganis, & eorum alii quæ illorum propria ſit pars circumſeptam curarint, alii verò quæ ſua ſit negligunt, ita ut à pecore irrumpente pars depaſcatur incluſa, datum detrimentum illi quorum terra pecudum ingreſſui patuerit, reſartiunto: eis autem pecudum domini ſecundùm jus fáſque compenſanto. Sin quæ ſit quadrupes quæ ſepimenta frangat, atque ubique contendat irrumpere, neque verò poterit aut volet dominus eam penès ſe domi continete, tum qui eam in fundo deprehenderit ſuo quadrupedem occidito, dominus cæteris amiſſis ſolam carnem recipito.

Be wudu bærnete;

43. Ðonne mon beam on wuda forbærne. ⁊ wyrþ yppe on þonne ðe hit dyde. gylde he fulwite. ⁊ gesylle syxtig scill; Forþam þe fyr biþ ðeof; Gif mon afylle on wuda wel manega treowu. ⁊ wyrþ þ eft undyrne. forgylde ðreo treowa. ælc mid þrittig scill; Ne ðearf he ma gyldan. wære heora swa feola swa heora wære; forþan seo eax biþ melda na læs þeof;

De igne nemori admoto.

Si quis trunco arboris in Sylva jacenti flammam injeciſſe convictus fuerit, ſummum mulctæ perſolvito, & 60. præterea ſolidos dependito: *Si quidem Ignis clandeſtinus fur eſt.* Arbores in nemore 11
plures cecidiſſe convictus, pro ſingulis tribus arboribus primis ter decem ſolvat ſolidos, nec gravior infligenda eſt mulcta quotuſcunque fuerit arborum numerus. *Securis namque ſonitu prodit facinus, nec ità facile celari poterit.*

44. Gif mon ðonne aceorfe ænne treowe. þ mæge þrittig swina understandan. ⁊ wyrþ undyrne. gesylle sixtig scill;

Arborem (cujus rami 30. porcis umbraculo eſſe poſſint) proſtraviſſe convictus, 60. ſolidis noxiam ſarcito.

45. Gafol hwitel æt hiwisce. sceal beon syx peninga wyrþ;

Saga Annua ad familiam data, denariis ſenis valeto.

Be burhbryce;

46. Burhbryce mon sceal betan mid hund twelftigum scill; Cyninges ⁊ biscopes. þær his rice biþ; Ealdormannes. mid eahtatig scillinges; Cyninges ðegnes. syxtig scill; Gesiþcundes mannes landhæbbendes. fif ⁊ xxx. scill; And be þam onsacan;

De pace in opido violata.

Pacis in oppido regis vel epiſcopi violatæ pœna 120 ſolidorum eſto: In oppido Senatoris ruptæ pacis pœna 80. ſolidorum æſtimato: In oppido miniſtri regii 60. penduntor ſolidi: In oppido denique cuſtodis pagani cujuſcunque prædia poſſidentis, pacis turbatæ mulcta 35. ſolidorum cenſeatur. Atque eadem habetor criminis purgandi ratio.

Be stal tyhtlan;

47. Ðonne mon monnan betyhþ. þ he ceap forstæle. oþþe forstolenne

De furti criminatione.

Si cui objiciatur furto ſurripuiſſe rem aliquam, vel furtim ſub-

ge-

ductam admiſiſſe, is pto ratione 60. hydarum ſe culpa liberato, ſi modo dignus qui juret habeatur. Anglus furti poſtularus, duplici ſe purget numero, Wallus majore juratorum numeto non obſtringatur. Cuivis præterea integrum eſto, & furum admiſſionem, & per-
12 empti corporis (nomine capitalium inimicitiarnm) æſtimationem, jurejurando avertere, ſi modò poterit, atque id facere non verebitur.

geſeormige. þonne ſceal he be ſyxtig hyda ætſacan ðæs ðeofþe. Gif he aþ wyrþ bið; Gif ðonne Engliſc mon ſtalaþ. ga forþ ætſace be twyfealdum; Gif hit ðonne biþ wiliſc on ſal. ne biþ ſe að na ðe mare; Ælc mon mot onſacan fyrmþe. ⁊ wærfæhþe. gif he mæge oþþe. oþþe dear;

De furum præda intercepta.

Si quando bona furtim ſurrepta intereipiantur, non advocetur cauſæ ſervilis conditionis quiſquam.

Be forſtolene ceap befangene;

48. Gif mon forſtolene ceap befeh. ne mot hine mon tyman to ðeorum men;

De libertate multato.

Si quis ob ſcelus perpetratum ſervituti nuper addictus, aeeuſetur furti dum adhuc liber eſſet admiſſi, liceto accuſanti ſemel eum verberibus afficere, furunculus verò pro tatione rei furto ſurreptæ ad verbera vel invitus cogitur.

Be wite ðeowum mannum;

49. Gif hwylc mon bið wite ðeowe niwan geðeowod. ⁊ hine mon betyh. þ he hæbbe ær geðeofad. ær hine mon geðeowad. ðonne ah ſe teond ane ſwingelan æt him. bedriſe hine to ſwinglum be hi ſceape;

De glande querna depaſta ſine bona domini venia.

Si quis in quereeto ſuo poreos glandes devotantes (bona venia domino prius non conceſſa) invenerir, pignetetur primo quod ſex ſolidorum æſtimabitur. Et ſi illue jam primo ingreſſi ſunt porci, damnum ſolido uno dominus reſarcito, & pretereą (pro eo ac fuerit æſtimatio porcorum) confirmato non intraſſe ſæpius: Sin ſæpius irrupiſſe conſtabit, duos ſolidos pendito. Qui volens porcos ſaginandi gratia ad glandes devorandas in quercetum admiſerit ſuum, ex iis qui ad trium digitorum latitudinem pinguevetint, ſumito ſibi tertium quemque: Ex iis qui ad duorum digitorum craſſitudinem ſaginati ſuerint, quartum: Ex iis qui ad pollicis latitudinem excreverint pinguedine, quini ſinguli ſni ſunto.

Be unalyfedes mæſtenes onfeng;

50. Gif mon on his mæſtene unalyfed ſwin gemete. genime ðonne ſyx ſcill. wyrþ wed; Gif hi ðonne þær næron oftor ðonne æne. geſylle ænne ſcill. ſe agen ſwiga. ⁊ gecyþe þ hi ðær oftor ne comon be ðæs ceapes wyrþe; Gif hi ðær twa wæron. geſylle twegen ſcill; Gif mon nime *æbernе on ſwinum. æt ðryfingrum ſwic þ ðridde. æt twyfingrum þ feorþe. æt ðymelum þ fifte; *aliàs, æfeſne.

De petitione cuſtodis pagani.

Præpoſitus paganus ſive quid petierit à Rege, vel à Senatore, nomine familiæ ſuæ, ſive dominum nomine ſervi vel liberi rogarit, non exorato mulctæ irrogatæ ut remittatur quicquam, eo quod domi meritas non inflixerit delinquentibus poenas.

Be ſiþcundes monnes geþinge;

51. Gif geſiþcund mon ðingaþ wið cyning. oþþe wiþ cyninges ealdorman- num. for his inhiwan. oþþe wið his hlaford for ðeowe. oþþe for frige. nah he ðær nane wite wædene ſe geſiþ. forþon he nolde him ær yfeles geſtyran æt ham;

Be ðon ðe geſiþcund mon fyrd forſitte;

52. Gif ſeſiþcundman land agende fyrde forſitte. geſylle hund tƿelftig ſcill. ⁊ ðolige his landes; unlandagende ſyxtig ſcill; Ceorliſc ðritig ſcill;

De præpoſito Pagano qui profectionem militarem detrectarit. 13

Cuſtos paganus prædia poſſidens, ſi quando profectionem ſubterfugerit militarem, prædiis mulctatus centum viginti ſolidos dependito: prædia ſi non habuerit, 60. ſolidos numerato. Paganus ſi in hanc partem peccarit, ter denis ſolidis mulctator.

Be dyrnum geþinghe;

53. Se þe dyrnum geþinghum betogen ſy. * geſƿicne hine be cxx. hyda ðæra þinga. oþþe hund tƿelftig ſcill. geſylle;

* aliàs, geclænſie.

De clandeſtino facinore.

Clandeſtini ſceleris accuſatus, pro ratione centum & viginti terræ hydarum ſe culpa exolvito, aut totidem ſolidos dependito.

Be forſtolenes mannes forfenge;

54. Gif mon forſtolene man befô æt oþrum. ⁊ ſy ſeo hand acƿolen ðe hine ſealde ðam men ðe hine mon æt befeng. tyme ðonne ðone man to ðær deadan byrgenne. ſƿa oþer feoh. ſƿa hƿeþer ſƿa hit ſy. ⁊ cyþe on þæm aþe be feoƿertig hida. ꝥ ſeo deade hand hine him ſealde; Ðonne hæfþ he ꝥ ƿite afylled mid ðy aþe. agyfe ðam agend freo ðone man; Gif he ðonne ƿite hƿa ðær deadan yrfe hæbbe. tyme ðonne to ðæm yrf. ⁊ bidde ða hond þe ꝥ yrfe hafaþ. ꝥ he him gedô ðone ceape unbeſacene. oþþe gecyþe ꝥ ſe deade næfre ꝥ yrfe ahte;

De hominis clàm ſubducti inventione.

Servus alienus clàm ſubductus ſi apud alium deprehendatur, atq; is vita ceſſerit à quo iſthunc mercatus eſt, ad mortui tumulum adito tamen, ac pro ratione 40. hydarum jurejurando confirmato ſe ab eodem emiſſe ſervum hunc, atq; ità ipſe omni liberetur mulcta, ſervus in poteſtatem prioris domini redigitor. Idem juris eſto aliis in rebus quibuſcunque furto ſurreptis. Sin is exploratum habuerit, penes quem fuerint fato defuncti bona, ipſum adito, ac jure contendat ab illo, hanc venditionem omni lite ſolutam ut reddat, niſi quidem bona hominis mortui nunquam fuiſſe alter confirmarit.

Be ƿerfæhþe tyhtlan;

55. Se þe biþ ƿerfæhþe betogen. ⁊ he ætſacan ƿille ðær ſlæges mid aþe. ðonne ſceal beon on ðære hyndene ân cyning aþe be ðritig hyda. ſƿa be geſiþcundum men. ſƿa be cyrliſcum. ſƿa hƿæþer ſƿa hit ſy; Gif hine mon gylt. ðonne mot he geſyllan on ðæra hyndena gehƿylcne monnan. ⁊ byrnan. ⁊ ſƿeord. on ꝥ ƿergyld gif he ðurfe. ƿite ðeoƿne monnan ƿyliſcne man ſceal bedrifan be tƿelf hydum. ſƿa ðeoƿne to ſƿingum. Engliſcne be feoƿer ⁊ ðritig hyda;

De eo qui accuſatur capitales geſsiſſe inimicitias.

Si quis capitales cum aliquo geſſiſſe inimicitias accuſetur, eóque nomine petatur ab illo perempti corporis æſtimatio, atque is jurejurando interpoſito contenderit lætale vulnus haud inflixiſſe illum, ſacramentum quod quidem regale dicitur pro ratione 30. hydarum 14
ritè concipito, adjunctis ſibi ſive præpoſitis paganis, ſive paganis ipſis, ut libitum fuerit. Atqui ſi noxæ manifeſtus fiat, loricam tamen & gladium, cuicunque ſociorum velit, dono dare ei integrum eſto, etiamſi æſtimationis ſolutioni fuerit impar. Wallus libertate mulctatus hoc genus purgationis pro ratione 12. hydarum conficito: Servus vapulato: Anglus pro ratione 34. hydarum jurato.

Be

De æſtimatione ovis matricis.

Ovis fœta unà cum fœtu ante decimam quartam à Paſchate lucem non ampliùs uno vendatur ſolido.

Be eowes weorþe ;

56. Eowu bið mid hire geonge sceape scill. weorð. oð ꝥ feowertyn niht ofer Eastron ;

Siquis vitioſum quid imprudens mercatus fuerit, vitiúmq; intra ter denos dies reſcierit, redhibeatur quod emptum eſt, niſi quidem venditor jurejurando confirmare voluerit, id eum vitii cùm primò vendiderat penitus latuiſſe.

57. Gif mon hwylcne ceape gebygeþ. ⁊ he ðonne on finde him hwylcne unhælo binnan ðrittig nihta. ðonne weorpe ðone ceape to handa þam syllende. oþþe swerige ꝥ he him nan facn on nyste, ða he hine him sealde;

De Marito Prædatore.

Maritus quidpiam deprædatus, atq; in locum ſecretiorem id ſubduxiſſe convictus, furti conſcius habetor, uxor non item. Ea namq; viro tanquam ſuperiori obtemperare debebit. Porro ſi jurejurando fidem aſtringere non verebitur uxor, ſe prædam hanc eum viro non participaſſe, tertia rerum parte donetur.

Be ceorlisces monnes stale;

58. Gif ceorle ceap forstyld ⁊ bereð into his ærne. ⁊ befehð hit ðær inne mon. ðonne biþ se his dæle scyldig. butan ðæm wif anum. forðon heo sceal hire ealdre hyran; Gif heo dear mid aþe gecyþan. ꝥ heo ðær forstolenan ne onbite. nime hire ðæne ðriddan dæle ðære æhta;

De Bobus.

Qui bovem cornu mutilarit, denarios decem, qui vaccam, duos, præſtato.

Qui bovi caudam præciderit, denarios 4. Qui vaccæ quinque pendito.

15 Qui bovi oculum effoderit, denariis quinque: qui vaccæ, ſolido uno noxiam ſarcito.

Hordei annui ſingulo quoque tempore tribuuntor pondo ſex, &c

Be oxan ;

59. Oxan horn biþ tyn pening wyrðe; Cû horn twega peninga wyrþe;

Oxan tægl biþ IIII. peninga wyrþe; Cus tægl bið fif peninga wirðe;

Oxan eage bið fif peninge wyrþe; Cus eage bið scill wyrðe;

60. Man sceal symle to beregafol agyfan at anũ wyrþan six pund wæga; * ** Deſideratur nonnihil*

De Jugo boum conducto.

Paganus ſi ab alio par boum mercede conduxerit, ſibíq; fuerit annonæ facultas integram mercedis pactionem annona præſtato. Sin deerit illi annonæ copia, dimidium ſaltem in annona, & quod reliquum fuerit aliis in bonis pendito.

Be hyre Geôc ;

61. Se ceorl se ðe hæfþ oþres geoc ahyred. Gif he hæbbe ealle on fodre to agyfanne. geseawige mon. agyfe ealle; Gif he næbbe. agyfe healf on fodre. healf on oðrum ceape ;

Primitias ſeminum quiſque ex eo dato domicilio, in quo ipſo natali die Domini commoratur.

Be cyric sceatte ;

62. Cyric sceatte mon sceal agyfan to ðæm hæme. ⁊ to ðæm heorðe. ðe se man on bið to middan wintra ;

De eo à quo exigitur pignus.

Si quando ab accuſato exigatur pignus, nec is habeat quod pignori deponat ante litem æſtimatam, velitque eum alius pignore ſuſten-

Be ðon ðe mon to ceape forðræfe;

63. Ðonne mon bið tyhtlad betogen. ⁊ hine mon bedrifð to ceape. nah ðonne sylf nan wiht to syllanne be-

beforan ceace. ðonne gað oðer man sylleþ his ceap fore. swa he ðonne geþingian mæge. on ða ƿædbene ðe him ga to handa. oð þ he his ceap him geinnian mæge; Ðonne betyhð hine mon eft oðre siþe ⁊ bedrifð to ceape. Gif he hine forð nylle forstandan seþe him ær ceap fore sealde. ⁊ he him ðonne foreƿeh-þe. ðolige ðonne his ceapes seþe he him ær forsealde;

tare ſuo, hac lege, ut in ejus ſe dedat poteſtatem alter, uſque dum ei reſtituantur bona pro eo depoſita: Et jam ſecundo reus ad pignus cogatur, noliſque ei denuo auxilio eſſe qui primo eum ſuſcepit, atque is cauſa cadat, non detur quidem prædi quod in prima lite depoſuerat.

Be gesiþcundes monnes fare;

64. Gif gesiþcund man fare. þonne mot he habban his gerefan mid him. ⁊ his smiþ. ⁊ his cild fostran;

De migratione præpoſiti pagani.

Cuſtos paganus ſi manſione ſua aliò habitatum migrare voluerit, præfectum, fabrum ferratium, & nutricem unà ſecum ducendi poteſtas eſto.

Be land hæbbendum;

65. Seþe hæfþ twentig hyda landes. se sceal tæcan twelf hyda gesettes landes ðonne he faran ƿille; Se ðe hæfþ tyn hyda. se sceal tæcan syx hyda gesettes landes; Seðe hæfð ðreo hyda. tæce oþres healfes;

De fundum occupantibus.

Qui 20. hydas terræ poſſederit, 16
is migraturus 12. hydas ſegitibus ſatas à tergo relinquito: Qui decem occuparit, is ſex hydas frugibus veſtito: Qui 3. habuerit terræ hydas, is migraturus manſione ſeſquihydam frugibus fœtam concedito.

66. Gif mon geþingaþ gyrdelandes. oþþe mare. to ræde gafole. ⁊ geeraþ. gif se hlaford him ƿille þ land aræran to ƿeorce ⁊ to gafole. ne ðearf he him onfon. gif he him nan botle ne syld. ⁊ ne ðolige ðæra æcra;

Si quis virgatam terræ à domino mercede conductam araverit, & dominus cenſu non contentus, inſuper quam quæ pacta eſſent opera exegerit, non neceſſum ſit ei ea lege accipere, niſi ei dominus domum dederit, neque vero ab aratione arceatur.

Be gesiþcundes monnes dræfe of lande;

67. Gif mon gesiþcundne monnan *adrife; ðy botle næs ðær setone;

* aliàs, fordrife.

De præpoſito pagano exulante.

Cuſtodi pagano criminis cauſa relegato, non erit refugio domicilium ejus.

Be sceapes gange mid fleos;

68. Sceape sceal gongan mid his flyse oð midne somor. oþþe gylde þ fleos mid tƿam peningum;

De vellere ovili.

Ovis in mediam uſque æſtatem nè rondetor: qui in hanc ſanctionem deliquerit, vellus denariis binis redimito.

Be werum;

69. Æt tƿyhyndum were mon sceal syllan to monbote xxx. scill. ⁊ æt syxhyndum eahtatig scill; æt tƿelf-hyndum hund tƿelftig;

De æſtimatione ſingulorum hominum.

Ex æſtimatione capitis viri qui ducenis dum vixerat æſtimabatur ſolidis, ſubtrahantur 30. ſolidi ad compenſandum domino mortem: Ex æſtimatione capitis ejus qui 600. valebat ſolid. ſubtrahantur octoginta: Æſtimatio capitis 1200. ſi fuerat ſolidorum, ſolidi centum & viginti ſunt ſubtrahendi.

De

De victu ſuppeditando.

Ex decem hydis terræ ad vi-
17 ctum ſuppeditandũ dantor mellis dolia decem, 300. panes, amphoræ cerviſiæ Wallicæ duodenæ, amphoræ cerviſiæ tenuioris 30. boves adulti duo, aut verveces decem, anſeres deni, viginti gallinæ, caſei decem, butyri amphora unica, ſalmones quinque, pabuli libræ viginti, & anguillæ 100.

De æſtimatione capitis ſolvenda.

Si quis de æſtimatione capitis ſolvenda poſtuletur, atque jam juraturus fateatur, quod anteà verbis negarat, non exigatur ab eo quicquam nomine mulctæ, priuſquam integram capitis æſtimationem præſtiterit.

De latrone capitis æſtimatione mulctato, ac comprehenſo.

Capitis ſui æſtimatione mulctatus latro ſi comprehendatur, atque ipſo eodem die aufugeat, non amplius tamen integra exigatur mulcta, ſi quidem circiter noctem eſt comprehenſus: verum ſi ante noctem ſuperiorem admiſſum eſt furtum, ſolvant qui eum anteà comprehenderant, prout regem, aut eum qui ſecundum regem juſtitiæ adminiſtrandæ præfuerit, exorare poterint.

De ſervo Wallo ingenuum Anglum occidente.

Servilis conditionis Wallus Anglum ſi interfecerit, dato eum dominus ejus in poteſtatem heri, & cognatorum cæſi, aut eum 60, ſolid. redemito. Sin nũmum pręſtare noluerit, ſervum ſaltem emancipato, atque ex ſuo erogent cognati ejus perempti corporis æſtimationem, ſi modo ſint ei ſanguine
18 conjuncti qui fide eum ſua ſuſtentare velint: Si non ſint, metuat ſibi malum ab adverſariis. Homini libero non ſit neceſſum unà pariter cum ſervis ſolvere, (ni capitalium inimicitiarum metum pretio redimere voluerit) neq; ſervo è contrà unà cum liberis.

De rebus ereptis alium penes deprehenſis.

Bona furtim erepta ſi apud alium deprehendantur, atque vendi-

Be fostre.

70. Æt tyn hydum to fostre. tyn fata hunigas. þreo hund hlafa. twelf ambra wylisces ealoð. þrittig hluttres. twa eald hryþeru. oþþe tyn weþeras. tyn gees. twentig henna. tyn cysas. amber fulne buteran. fif leaxas. twentig pund waga fodres. and hund teontig æla.

Be wertyhtlan.

71. Gif mon sy wertyhtlan betogen. and he hit ðonne geandette beforan aþe. and onsace ær. abide mon mid ðære wite rædenne. oð þæt se were gegolden sy.

Be wergyld ðeofes forfenge.

72. Gif mon wergyld ðeof gefehþ. and he losige ðy dæge ðam mannum þe hin gefoð. ðeah hine man gefô ymb niht. nah him mon mare æt ðonne fulwite. Gif hit biþ niht eald þyfþe. gebeten ða ðone gylt ðe hine gefengon. swa hig geþingian magon wiþ cyning. and his gerefan.

Be ðon ðe ðeow Wealh Engliscne man ofslea.

73. Gif þeowe Wealh Engliscne man ofslihþ. ðonne sceal se ðe ine ah. weorpan hine to handa hlaforde and magum. oþþe syxtig scill. gesyllan wiþ his feorh. Gif he ðonne ðone ceap nelle fore gesyllan. ðonne mot se hlaford hine gefreogan. gyldan syþþan his magas ðone were. gif he mæg borh hæbbe. Gif he næbbe. heden his ða gefan. Ne ðearf se frigea mid ðeowan men gyldan. buton he him wylle fæhþe of aceapian. ne se ðeowa mid ðæm frigean.

Be forstolenes ceapes forfenge.

74. Gif mon ceap befehþe forstolene. and seo hand tymþ ðonne seo hi-ne

ne mon æt befehþ to oðrum men; Gif mon hine onfôn nylle. ⁊ sægð ꝥ he him næfre ꝥ ne sealde. ac sealde oþer. ðonne mot se gecyþan seþe hit tymð to ðara handa. ꝥ he him nan oþer ne sealde. butan ꝥ ylce;

tor ab eo cauſę advocatus, neque bona ipſa, neque eorum venditionem in ſe recipere voluerit, & fateatur tamen ſe alia quędam ei vendidiſſe; tum quidem emptoris eſt confirmare, eadem ipſa vendidiſſe illum, nec omnino alia.

Be godfæderes oþþe godsunes slyht;

75. Gif hƿa oþres godsunu slea. oþþe his godfæder. sy seo mægbot ⁊ seo manbot gelic; Weaxe seo bot be ðæm ƿere. sƿa ilce sƿa seo manbot deþ ðe ðæm hlaforde sceal; Gif hit ðonne cyninges godsunu sy. bete be his ƿere ðæm cyning sƿa same ilce sƿa ðære mægþe; Gif he ðonne on ðone geonbyrde ðe hine sloh. ðonne æt fealle seo bot ðæm godfæder. sƿa same ylce sƿa ꝥ ƿite þæm hlaforde deð; Gif hit bisceop sunu sy. sy be healfum ðæm;

De cæde ſuſceptoris ad ſacrum fontem, aut ſuſcepti.

Sive quis alterius ad ſacrum fontem ſuſceptorem, ſuſceptúmve interfecerit, tantundem ſolvat occiſi cognatis, quantum ad cędem compenſandam domino debetur. Atque hæc ſolutio pro ratione æſtimationis interfecti augenda erit, & minuenda, perinde atque ſolutio ipſa domino pro ſervo interfecto pręſtanda foret. Sin occiſum rex ad ſacrum fontem ſuſceperat, perinde ei atque cognatis ſatisfiat. Verum ſi ei à cognato erepta eſt vita, de pecunia ſuſceptori eroganda ſubtrahendum eſt, quomodo fieri ſolet ubi numus domino pro cæde ſervi numerandus eſt. Epiſcopi filius ſi occidatur, dimidio minuatur mulcta.

Præfatio

Præfatio in Leges Aluredi Regis.

19 ALUREDUS regnare { cœpit / deſiit } Anno ſalutis humanæ { 871. / 900.

LOcutus eſt Dominus ad Moyſen ſermones hos, dicens: Ego ſum Dominus Deus tuus, qui te eduxi ex Ægypto domo ſervitutis: Deos alios nullos præter me habeto.

DRihten ƿæs ſprecende þas ƿoꞃd to Moyſe. ⁊ ðus cƿæþ; Ic eom Dꞃihten þin God. Ic ðe ut gelædde of Ægypta lond. ⁊ of heoꞃa ðeoƿdom; Ne lufa ðu oþre fremde godas ofer me;

☞ *Admonendus es (amice Lector) nulla aut noſtra aut librariorum incuria, prætermiſſum ſecundum hoc Decalogi de non fingendis imaginibus præceptum, verùm conſultò ab iis qui primò has leges mandarunt literis, relictum. Poſt celebratum enim Anno ſalutis humanæ 794. ſecundum illud Niceæ (quod ſimulachrorum confirmavit adorationem) Concilium, quò major hominum præceptis (quæ erat temporum illorum caligo) tribueretur autoritas, de ſacroſanctis Dei ſcriptis aliquid detrahendum exiſtimarunt. Neque vero (quod ſciam) in ullo uſquam Saxonicè conſcripto exemplari reperitur.*

Nomen meum inaniter nè adhibeto, neque enim te ſinam impunitum ſi nomen meum fruſtrà adhibueris.

2. Ne minne noman ne cigþu on idelneſſe. forþon ðe ðu ne biſt unſcildig ƿiþ me. gif ðu on idelneſſe cigſt minne noman;

Diem Sabbati ſanctè agere memento: Sex diebus tuas res agito, ſeptimo autem die ab omni labore ceſſato, tu & filius tuus, & filia, ſervus & ancilla, jumenta tua, & apud te degens peregrinus. Nam cùm ſex diebus feciſſet Christus cœlum, terram, mare, quæque in eis ſunt omnia, conquievit die ſeptimo, & propterea di-
20 em Sabbati ſacrum eſſe voluit.

3. Gemine ꝥ ðu gehalgie ðone reſtedæg; Ƿyrceaþ eoƿe ſyx dagas. ⁊ on ða ſeofoþon reſtaþ eoƿe. ðu ⁊ ðin ſunu. ⁊ þine dohter. ⁊ ðin ðeoƿe. ⁊ ðine ƿylne. ⁊ ðin ƿeorcnyten. ⁊ ſe cuma ðe bið binnan ðinan durum; Forþon on ſyx dagas Criſt geƿorhte heofonas. ⁊ eorþan. ſæs. ⁊ ealle geſceafta ðe on him ſynd. ⁊ hine gereſt on ðone ſeofoþan dæge; ⁊ forþon Drihten hine gehalgode;

4. Ara

4. Ara ðinum fæder 7 ðinre meder. ða ðe Drihten sealde ðe. ꝥ ðu sy ðy leng libbend on eorþum;

Patrem tuum matrémque quos Deus tibi dederit honorato, ut diu ætatem producas in terra.

5. Ne slea þu;

Hominem ne occidito.

6. Ne stala ðu;

Nè furator.

7. Ne licge þu dearnunga;

Ne adulterator.

8. Ne sæcge þu leasgewitnesse wiþ ðinum nehstan;

Falſum teſtimonium contra vicinos ne dicito.

9. Ne wilna ðu ðines nehstan yrfes mid unrihte;

Vicini bona nè concupiſcito.

10. Ne wyrc ðe gyldene godas. oþþe seolfrene;

Deos tibi aureos aut argenteos nè facito.

11. Ðis synd ða domas ðe þu him settan scealt; Gif hwa gebycge cristenne þeowe. vi. gear þeowige he. þy seofoþan beo he freoh orceapunga; Mid swylce hrægle he in eode. mid swilce gang he ut. Gif he wif sylf hæbbe. gang heo ut mid him; Gif se hlaford him wif sealde. sy heo 7 hire bearn þæs hlafordes; Gif se þeowe þonne cwæþe. Nelle ic fram minum hlaforde. ne fram minum wife. ne fram minum bearne. ne fram minum yrfe. breng hine þonne his hlaford to þære dura þæs temples. 7 þurh þyrlige his eare mid eale. to tacne. ꝥ he sy æfre syþþan þeowe;

Hæc autem eis jura propones. Si quis emerit ſervum Chriſtianum, ſex annos ſervito, ſeptimo autem anno manumittitor gratuito: qualicunque veſte indutus venit, tali manumittitor, atque ſi uxorem habuerit, ea ſimul exito. Sin dominus ei uxorem dederit, fœmina & nati domini ſunto: quod ſi ſervus dixerit, teneor amore domini mei, uxoris, natorum, & rerum mearum, nec cupio manumitti, eum dominus ad templi oſtia adducito, eique ad poſtem applicato aurem ſubula perforato, & ille ei perpetuum ſervito.

12. Ðeah hwa bebycge his dohtor to ðeowenne. ne sy heo ealles swa þeowu swa oðru mennenu; Nage he hi ut on ælþeodig folc to bebycganne. Ac gif he hire ne recce se hi bohte. læte hi faran freo on ælþeodig folc; Gif ðonne he alyfe his sunu mid to hæmanne. dô hire gyfta. locige ꝥ hio hæbbe hrægle. 7 ꝥ weorð sy hyre mægþhades. ꝥ is se weotoma agyfe he hire ðonne; Gif he hire ðara nan ne do. ðonne sy heo freoh;

Si quis filiam ſuam vendiderit in famulatum, ea nè ancillarum in morem ſervito: in extraneam gentem vendendi poteſtas ei non eſto. Verùm ſi ea domino diſplicebit, in alienam gentem liberam manumittito. At ſi eam filio ſuo deſtinaverit, veſtitum, pudicitiæ pretium, dotemque ei concedito. Si nihil horum ei præſtiterit, manumittitor gratuito.

13. Se mon se þe his gewealdes monnan ofslea. swealte se ðeah; Se þe ðonne hine nedes ofsloge. oþþe unwillum. oððe ungewealdes. swylce hine God swa sende on his honda. 7 he hine ymbne syrede. sy he his feores wyrðe. 7 folc rihtre bôt. gif he friþstowe gesece; Gif hwa ðonne

Qui volens hominem occiderit, morte mulctator: At qui non eſt inſidiatus, ſed in eum invitus, neceſſitate impulſus, aut fortè fortuna (quaſi ſibi à domino in manus traditum) incurrerit, ad Aſylum 21
confugito, vitaque ac juris publici commoditate fruitor. At ſi quis

proximi ſui necem per dolum de induſtria machinatus fuerit, is vel ab ara mea ad necem abſtrahitor.

Qui patrem aut matrem pecuſſerit, capitale eſto.

Qui hominem liberum clepſerit, eúmque vendiderit, capitis pœna eſto. Qui patri aut matri maledixerit, morte plectitor.

Si quis alterum orta contentione percuſſerit lapide, vel pugno,ità tamen ut foràs baculo innixus iverit, medicum ei adhibeto, atque opera ea quę infirmus patrare non poterit, ipſe vicaria præſtato.

Si quis ſervum aur ancillam ſuam percuſſerir, ſi quidem diem unum aut alterum ſuperſtes fuerit, non renetor, quoniam pecunia ejus eſt, verùm ſi pręſens mors ſequuta fuerit, tenetor.

ðonne of gyrnesse. ⁊ geƿealdes ofslea his ðone nehstan ðurh syrƿa. aluc ðu hine fram minum ƿeofod. to þam ꝥ he deaþ sƿelte;

14. Se ðe slea his fæder. oþþe his modor. se sceal deað sƿeltan;

15. Se þe frione forstæle. ⁊ he hyne bebycge sƿelt se deað; Se ðe ƿyrge his fæder oþþe his modor sƿelte se deaþe;

16. Gif hƿa slea his ðone nehstan midstane. oþþe mid fyste. ⁊ he ðeah ut gongan mæge be stafe. begyte him læce. ⁊ ƿyrce his ƿeorce ða hƿile ðe sylf ne mæge;

17. Se þe slea his agenne ðeoƿne esne. oððe meonen. ⁊ he ne sy ðy dæges dead. ðeah he libbe tƿa niht oððe ðreo. ne bið he ealle sƿa scyldig. forþon þe hit ƿæs his agen feoh.

Gif he ðonne sy idæges dead. ðonne sitte seo scyld on him;

Si quis dimicando mulierem gravidam percuſſerit, ad eam rem arbitri ſunto, ad quorum æſtimationem damnum ſarcito: Sin mortua fuerit, vitam pro vita pendito.

Si quis alteri oculum effoderit, oculum pro oculo pendito, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, vibicem pro vibice.

Si quis ſervi ſui, aut ancillæ oculum percuſſerit, eúmque corruperit, eum pro oculo manumittito, & ſi ſervi ſui aut ancillæ dentem excuſſerit eum pro dente manumittito.

Si bos virum, aut fœminam
cornu petiverit, & is mortuus fue-
22 rit, bos lapidator, ejus caro nè co-
meſtor, dominus autem bovis im-
punitus eſto, modo bovem jam
biduò aut triduò petulcum fuiſſe
non ſciverit. At ſi dominus ejus
admonitus fuerit, neque tamen
cuſtodierit; íſque virum aut fœ-
minam occiderit; & bos lapidator,
& dominus ejus morte plectitor,
aut vitæ ſuæ pretium dato, quan-
tumcunque ei fuerit ab arbitris

18. Gif hƿa on ceast eâcniend ƿif geƿerd. bete þone æfƿyrdlan sƿa him domeras getæcan; Gif heo dead sy. sylle saƿle ƿiþ saƿle;

19. Gif hƿa oþrum his eage of dô sylle his agen for. toð for toð. honda for honda. fet for fet. berning for berning. ƿund ƿiþ ƿund. læl ƿið læle;

20. Gif hƿa aslea his ðeoƿe oððe his ðeoƿenne ꝥ eage ut. ⁊ he ðonne hi gedô *anigge. gefreoge hi forþon; Gif he ðone toð of aslea. do ꝥ ylce;

*aliàs, anege.

21. Gif oxa ofhnite ƿere. oððe ƿif ꝥ he dead synd. sy he mid stanum ofƿeorpod. ⁊ ne sy his flæsc æten. ⁊ se hlaford bið unscyldig; Gif se oxa hnitol ƿere tƿam dagum ære oððe ðrym. ⁊ se hlaford hit nyste; Gif he hit ðonne ƿiste. ⁊ hine inne betynan nolde. ⁊ he ðonne ƿere oððe ƿife ofsloge. sy he mid stanum oftorfod. ⁊ sy se hlaford ofslegen. oððe forgolden. sƿa ꝥ ƿitan

to riht findan; Sunu oððe dohtor gif he ofstinge. ðæs ylcan domes sy he wyrþe; Gif he ðonne ðeowne oððe ðeowemennen ofstynge. geselle ðam hlaforde xxx. scill. seolfres. 7 se oxa sy mid stanum oftorfod;

impoſitum: Sive puerum, ſive puellam petiverit, idem juris eſto. Servum aut ancillam ſi petiverit, argenti ter deni ſolidi domino ſolvuntor, bos lapidator.

22. Gif hwa adelfe wæter pytte. oððe betyndne untyne. 7 hine eft ne betyne. gylde swylce neat swylce ðeron befealle. 7 hæbbe him ꝥ dead;

Si quis foſſam aperuerit, vel dimiſerit, nec obduxerit, æſtimationem jumentorum quæ eò deciderint præſtato, ipſe mortua habeto.

23. Gif oxa oþres monnes oxan gewundige. 7 he ðonne dead sy. bebycggen ðone oxan. 7 hæbben him ꝥ weorþ gemæne. 7 eac ꝥ flæsc swa ðæs deadan; Gif se hlaford ðonne wiste ꝥ se oxa hnitol wære. 7 hine healdan nolde. sylle him oðerne oxan fore. 7 hæbbe him ealle ꝥ flæsc;

Si cujus bos alterius bovem vulnerârit, atque is mortuus fuerit, bovem vivum vendunto, atque ejus pretium & mortuum etiam domini dividunto. At ſi domino compertum fuerit bovem antea petulcum fuiſſe, neque eum dominus ejus cuſtodierit, bovem pro bove pendito, ipſe carnem habeto.

24. Gif hwa forstæle oðres oxan. 7 hine ofslea. oððe bebycge. sylle twegen wið; 7 feower sceapa wiþ anum; Gif he næbbe hwæt he sylle. sy he sylf beboht wið ðam feoh;

Si quis bovem alterius clepſerit, mactaverit, vendideritve, duos boves pro uno reddito, & quatuor balantes pro una: Si non habet unde reddat, ipſe pro furto venditor.

25. Gif ðeof brece mannes hûs nihtes. 7 wyrþe ðær ofslægen. ne sy he na manslæges scyldig ðe him sloge. Gif he syþþan æfter sunnan upgong ðis deþ. he bið manslege scyldig. 7 he ðonne sylfa swylte. buton he nyddæda wære; Gif mid him cwicum sy funden. ꝥ he ær stale. be twyfealdum forgylde hit;

Si fur noctu in domum alterius invaſurus percutiatur, atque mortuus fuerit, homicidii pœna non eſto, niſi orto ſole, tum homicidii pœna ſequitor, ni eum alter neceſſitate impulſus percuſſerit. Si deprehenſum fuerit penes eum vita præditum quicquam quod clepſerit, duplum reddito.

26. Gif hwa gewerde oþres monnes wingeard. oþþe his æceras. oþþe his landes awuht. gebete swa hit monge eahtige;

Si quis alterius vineæ, terræ ſatæ, aut paſcuæ damnum intulerit, ſarcito. 23

27. Gif fyr sy ontended fyr to bærnanne. gebete ðone æfwyrdelsan se ꝥ fyr ontent;

Si ſegetem immiſſus ignis corruperit, autor ignis detrimentum præſtato.

28. Gif hwa oþfæste his frieon feoh. gyf he hit sylf stæle. forgylde be twifealdum; Gif he nyte hwa hit stæle. geladige hine sylfne ꝥ he ðær nân facn ne gefremede; Gif hit ðonne cucu feoh wære. 7 he secge ꝥ hit here name. oððe hit sylf acwæle. 7 gewitnesse hæbbe. ne ðearf he ꝥ gyl-

Si quis apud alterum bona depoſuerit, qui ea clam ſurripuerit, duplum præſtato: at ſi compertum non habuerit ea quis clepſerit, ipſe quod dolo malo non eſt uſus fidem facito. Si vita præditum fuerit quod fidei ſuæ commiſſum eſt, atque is teſte adhibito, ſive ab hoſtibus abactum, ſive mortuum eſſe confirmarit, rem nè reddito: verùm

rùm ſi teſtem non exhibuerit, nec ſe culpa liberare potuerit, jusjurandum interponitur.

dan. Gif he ðonne gewitneſſe næbbe. ⁊ he him ne getrywige. swerige he þonne.

Si quis virginem non ſponſam pellexerit, & cum ea rem habuerit, capitis æſtimatione mulctatus eam ſibi in matrimonium dotato. Sin puellæ pater eam illi locare nolit, argentum pendito ut fert dos virginum.

29. Gif hwa fœmnan beswice unbeweddode. ⁊ hire mid slæpe. forgylde hi. ⁊ hæbbe hi syþþon him to wife. Gif ðær fœmnan fæder hi þonne syllan nylle. agyfe he þ feoh æfter þam weotoman.

Fœminas ſagas, incantatrices, & ariolantes mulierculas, vivere nè ſinito.

30. Ða fœmnan ðe gewuniaþ onfôn galdorcræftigan. ⁊ scinlæcan. ⁊ wiccan. ne læt ðu ða libban.

Quicunque rem habuerit cum beſtia, capite plectitor.

31. And ſeþe hæme mid nytene. swelte se deaþ.

Qui diis ſacrificaverit intereat.

32. And ſeþe godgeldum onsæcge ofer god ænne. swelte se deaþ.

Peregrinum aut incolam nè lædito, nam peregrini fuiſtis in Ægypto.

33. Utan cumene ⁊ ælþeodige ne geswenc ðu na. forþon ðe wæron ælþeodige on Ægypta londe.

Viduam nullam aut pupillum premito, neve angito: Si preſſeris, cùm ad me conquerentur, eorum ego querelas exaudiam, & vos ferro trucidabo meo, eruntque veſtræ conjuges viduæ, & liberi pupilli.

34. Ða wuduwan. ⁊ ða steopcilde ne sceaþeþ ge hi. ne hi na hwer deriaþ. Gif ge ðonne elles doð. hi cleopiað to me. ⁊ ic gehire hi. ⁊ ic eowe ðonne slea mid minum sweorde. ⁊ ic gedô þ eowra wif bið wuduwan. ⁊ eowra bearn byð steopcilde.

Si cui tuorum ſocio tecum verſanti pecuniam mutuam dederis, nè te ei fœneratorem præbeto, néve ei uſuram imponito.

35. Gif ðu feoh to borh gesylle ðinum geferan. ðe mid ðe eardian wille. ne nide ðu hine swa nidling. ne gehine ðu hine mid ðy eacan.

24 Si veſtem alterius qui id unicum habet operimentum in pignus acceperis, ante ſolis occaſum reddito, qui ſi apud me queſtus fuerit, ego quidem illum pro mea miſericordia exaudiam.

36. Gif mon næbbe buton anfeald hrægle hine mid to wreon. ⁊ to werian. ⁊ he hit to wedde sylle. ær sunnan setl gonge sy hit agyfen. Gif ðu swa ne dest. ðonne cleopað he to me. ⁊ ic hine gehyre. forþon ðe ic eom swiþe mildheort.

Domino tuo nè maledicito, néve eum execrator qui eſt in natione princeps.

37. Ne * tæl ðu ðinne drihten. ne þone hlaford þæs folces ne wyrge þu. *alias, tale.

Decimas, primigenia, & adulta tua Deo dato.

38. Ðine teoþan sceattas. ⁊ ðine frumripan gongendes. ⁊ weaxendes agyfe ðu Gode.

Carnem à beſtiis laceratam nè guſtatote, ſed ad canes projicitote.

39. Ealle þ flæsc ðe wildeor læfen. ne eten ge þ. ac syllaþ hit hundum.

Mendacis rumuſculos falſos nè

40. Leases mannes word ne rec ðu.

na ðær to gehyranne. ne his domas ne geþafa ðu. ne nân gewitnysse æfter him ne saga ðu;

accipito, ei nè auſcultato, néve ejus in ſententiam ito, ut ſis teſtis injurius.

41. Ne wend ðu ðe na on folces unræd. ⁊ ungeriht wille on heora spræce. ⁊ geclysp ofer þin riht. ⁊ on ðæs unwisestan lare ne him ne geþafa;

Multitudinis flagitia nè ſequitor: nec in lite de recto in ſententiam multitudinis deflectito, néve cum errore quicquam commune habeto.

42. Gif ðe becume oþres mannes gymeleas feoh on hond. ðeah hit sy ðin feonde. gecyðe hit him;

Si adverſarii tui quadrupedem errantem offenderis, ei teducito.

43. Deme ðu swiþe rihte. ⁊ swiþe emne; Ne deme ðu oþerne dom ðam welegan. oþerne ðam earman. ne oþerne ðam leofran. ⁊ oþerne ðam laþran ne deme ðu;

Juſtè judicato, inopíque & adverſario, perinde atque diviti & amico ſis æquus.

44. Onscuna ðu â leasunga;

A mendacio abeſto.

45. Soþfæstne man. ⁊ unscildigne ne cwæle ðone næfre;

Inſontem & juſtum ne interficito.

46. Ne onfoh ðu næfre medsceattas forþon hi ablendaþ ful oft wisre monna geþeahte. ⁊ hiora word onwendað;

Donum nè accipito, cœcat enim ſæpiſſime vel perſpicaces, & prudentum orationem pervertit.

47. Ðam ælþeodigan. ⁊ utancumenan. ne læt ðu na uncuþlic wiþ hine ne mid nanum unrihtum ðu hine ne drecce;

Peregrinum & incolam nullâ injuriâ afficito.

48. Ne swergen ge næfre under hæðene godas. ne on nanum ðingum. ne cleopige ge to him;

Nomina alienorum deorum jurejurando nè uſurpato, néve in ore habeto.

49. Ðis synd ða domas ðe se Ælmihtiga God sylf sprecende wæs to Moyse. ⁊ him bead to healdanne; ⁊ syþþan se ancenneda dryhtenes sunu ure God. ꝥ is hælend Crist on middan geard come. he cwæþ ꝥ he ne come. ne ðær bebodu to brecanne. ne to forbeodanne. ac mid eallum godum to eacanne. ⁊ mildheortnysse; ⁊ eaþmodnysse he lærde; Ða æfter his ðrowunge. ærþam ðe his Apostolas to farenne wæron geond ealle eorþan to læranne. ⁊ ða gyt ða hi ætgædere wæron. monega hæðena ðeode hi to God gecyrdon; Ða hi ealle æt somne wæron. hi sendon ærendrecan. to Antiochia. ⁊ to Syria. ⁊ to Cilicia. Cristes æ to læranne; þa hi ða ongeaton ꝥ him belamp. ða sendon hi

Hæc ea ſunt jura quæ rerum omnium præpotens Deus ipſe Moyſi cuſtodienda propoſuit. Unigenitus porrò Dei filius ſalus noſtra Jeſus Chriſtus, ubi in mundum veniſſet, ediſſeruit palàm, non eò ſe deſcendiſſe, legem datam ut violaret, ſed ut omni eum manſuetudine & bonitate impleret. Veræ etenim pietatis diſciplinam tradidit. 25 Poſt hunc verò cruci affixum, diſcipuli (dum adhuc unà eſſent, nec nunciandi Evangelii cauſa ſegregarentur) multas quidem Chriſto nationes adjunxerunt, & divinæ voluntatis legatos atque interpretes ad Antiochiam, Syriam, & Ciliciam miſerunt. Cúmq; iis quod ibi accidiſſet renunciatum eſſet,

has

has ad eos literas dederunt. Hæc igitur ea eſt epiſtola quam Apoſtoli miſerunt omnib⁹ Antiochiæ, Syriæ, & Ciliciæ populis, qui quidem à ſeruiture gentium ad Chriſtum converſi eſſent.

Apoſtoli, & Seniores fratres vobis ſalutem dicunt. Quandoquidem audivimus quoſdam homines à nobis profectos vos ſermonibus turbaviſſe, cúmq; nonnulla quæ certè à nobis mandata non habebant, vobis indicere vellent, animos veſtros errore potiùs labefactaſſe, quàm ſanâ & integrâ inſtituiſſe doctrinâ: Viſum eſt nobis unà coactis, electos viros ad vos mittere, Barnabam & Paulum, qui ſuam vitam expoſuerunt pro Chriſti nomine, unà cùm his miſimus Judam & Sylam, qui & ipſe verbis eadem referant. Viſum eſt enim Sancto Spiritui & nobis, nihil ampliùs neceſſarii oneris imponere quàm hæc: Abſtinendum eſſe ab iis quæ ſimulachris immolata ſunt, & ſanguine, & ſuffocato, & ſtupro: Et quod vobis fieri non velitis, id aliis nè faciatis. Ex hoc unico præcepto ſatis liquet, uni-
26 cuiq; ex æquo jus eſſe reddendum, neque enim alio quocunque judiciali libro opus fuerit: hoc ſolum meminerit qui ſedet in alios Judex, Nolle ſe aliam de aliis proferre ſententiam, quàm de ſe ipſe latam iri voluerit. Ubi verò propagato Dei Evangelio plurimæ nationes atq; adeò Angli verbo Dei fidem adjunxerant, nonnulli per orbem terrarum cœtus, atque etiam in Anglia, Epiſcoporum, aliorúmq; clariſſimorum ſapienrum conventus agebantur, atq; hii divina edocti miſeratione cuiq; jam primum peccanti pœnam imperabant pecuniariam, ejúſque (abſque omni divinæ offenſionis concitatione) exigendæ munus magiſtratibus (data priùs venia) deferebant: proditori tantummodo ac domini deſertori hanc mitiorem pœnam haud in-

ærendȝewrit to him; Ðis is þonne ærendȝewrit ðe ða Apostolas sendon ealle to Antiochia. ⁊ Syria. ⁊ to Cilicia. ða sind nu of hæðenum ðeodum to Crist ȝecyrrd;

Ða Apostolas. ⁊ ða yldran ȝebroðera. hæle eowe wiscað. ⁊ eowe cyþað. ꝥ we ȝeahsodon ꝥ ure ȝeferan sume mid urum wordum to eowe comon. ⁊ eowe hefiȝran wisan budon to healdanne ðonne we him budon. ⁊ eowe to swiþe ȝedwealdon mid ðæm maniȝfealdum ȝebodum. ⁊ eowre sawla ma forhwerfdon ðonne hi ȝerihton; Ða ȝesomnodon we us ymb ꝥ. ⁊ us eallum ȝelicod ða. ꝥ we sendon Paulus ⁊ Bernaba. ða men wilmað heora sawla syllan for Dryhtenes naman; Mid him we sendon Judam. ⁊ Silam. ꝥ hi eowe ꝥ ylce secȝan; Ðam halȝan Gast wæs ȝeþuht. ⁊ us. ꝥ we nane byrðen on eowe settan noldon. ofer ꝥ ðe eowe nedþearf wæs to healdanne; ꝥ ðone. ꝥ ȝe forberen ꝥ ȝedeofulȝyld. ne weorþiȝen. ne blôd. ne ðicȝen. ne asmorod. ⁊ fram dyrnum ȝeliȝerum; ⁊ ꝥ ȝe willen ꝥ oþre men eowe ne don. ne doð ȝe ꝥ oþrum monnum; On ðissum anum dome mon mæȝe ȝeþencean. ꝥ he æȝhwelcne on riht ȝedemeþ; ne ðearfe he nanra oþerra; Geþence he ꝥ he nanum men ne deme. ꝥ he nolde ꝥ he him demed. ȝif he ðone dome ofer hine sohte; Syððan ꝥ ȝelamp. ꝥ manega ðeoda Cristes ȝeleafan onfenȝon; ða wurdon maniȝa seonoþas ȝeond ealne middanȝeard ȝeȝaderod. ⁊ eac swa ȝeond anȝelcyn. syþþan hi Cristes ȝeleafan onfenȝon haliȝra bisceopa. ⁊ eac oþera ȝeþunȝenra witena; hi ða ȝesetton for ðær mildheortnysse þe Crist lærde æt mæstra hwylcra misdæde. ꝥ ða werold hlafordas moston mid heora leafan butan synne æt þæm forman gylt ðær feoh bôt onfon ðe hi ða ȝesetton; buton æt hlaford searwe. on þæm hi nane mildheortnysse ne dorston ȝecwæþan.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

cƿæþan. forþan ðe ȝod ælmihtiȝ þam
nane ne ȝedemed þe hine oferhoȝdon.
ne Crist Godes sunu þam nane ne ȝe-
demde. ðe hine to deaþ sealde; ⁊ he
bebead ðone hlaford lufian sƿa hine
sylfne; Hi ða on moneȝum seono-
ðum moneȝra mennisctra misdæda
bote ȝesetton. ⁊ on moneȝa seo-
noþ bêc hi aƿritan hetton. hƿær ænne
dom hƿær oþerne;

Ic ða Ælfred cyninȝ ðas toȝæ-
der ȝeȝaderod. ⁊ aƿritan het. mo-
neȝa ðara ðe ure foreȝenȝan heol-
don. ða ðe me licodon. ⁊ ða ðe me
ne licodon ic aƿearp mid minra ƿite-
na ȝeþeahte. ⁊ on oþre ƿisan bebead to
healdanne; Forþam ic ne durst ȝe-
dyrstlæcan ðara minra aƿuht feala
on ȝeƿrita settan; Forþan me ƿæs
uncuþ hƿæt ðas ðæm lician ƿolde þe
æfter us ƿæren; Ac ða ðe ic ȝe-
mette ahƿær oþþe on Ines dæȝe mi-
nes mæȝes. oþþe on Offan Myrcna
cyninȝes. oþþe on Æþelbyrhtes. ðe
ærest fulƿiht underfenȝ on Anȝel
cynne. ða ðe me rihtost ðuhton.
ic ða her on ȝeȝaderod. ⁊ ða oþre
forlæte; Ic ða Ælfred ƿestseaxna
cyninȝ eallum minum ƿitum ðas ȝe-
eoƿde. ⁊ hi ða cƿæþon. ꝥ him ꝥ li-
code eallum to healdenne;

fligendam exiſtimarunt, quippe
qui ejuſmodi viro minimè parcen-
dum cenſuerunt, tum quod Deus
contemptores ſui omni miſeratio-
ne indignos voluit, tum quod
Chriſtus illorum qui ei mortem
obtulerunt non eſt omnino miſer-
tus: dominum verò præ cæteris
colendum ſtatuit. Hii igitur mul-
tis quidem in concionibus ſingulo-
rum ſcelerum pœnas conſtitue-
runt, eaſdémque literarum monu-
mentis commendarunt.

Has ego Aluredus Rex ſanctio-
nes in unum collegi, atque eaſdem
literis mandavi, quarum bonam
certè partem majores noſtri religi-
oſè coluerunt, multa etiam mihi
digna videntur, quæ à nobis hac
etiam ætate pari religione obſer-
ventur, nonnulla tamen quæ nobis
minùs commoda videbantur ex 27
conſulto ſapientum partim anti-
quanda, partim innovanda curavi.
Ac quoniam temeritatis videatur,
ex ſuis ipſius decretis quemquam
plura litteratum monumentis con-
ſignare, tum etiam incertum ſit
qualem apud poſteros habitura
ſint fidem quæ nos magni facimus,
quæcunq; in actis Inæ gentilis mei,
Offæ Merciorum Regis, vel Ethel-
berti (qui primus Anglorum ſacro
tinctus eſt baptiſmate) obſervatu
digna deprehendi, ea collegi om-
nia, reliqua planè omiſi. Atq; in
iſtis diſcernendis, ego Aluredus
Occidentalium Saxonum Rex,
prudentiſſimorum è noſtris conſi-
lio uſus ſum, atque iis omnibus placuit edici eorum obſervationem.

Be aþum. ⁊ be ƿeddum;

CAP. I. ÆT ærestan ƿe læraþ. ꝥ
mæst þearf is. ꝥ æghƿyl-
cemon his âþ. ⁊ his ƿed ƿærlic heal-
de; Gif hƿa to hƿæþerum ðissum ȝe-
nyd sy on ƿoh. oþþe to hlaforde syr-
ƿe. oþþe to ænigum unrihtum ful-
tume. ꝥ is þonne rihtre to aleoȝan-
ne. ðonne to ȝelæstanne; Gif he
ðonne ðæs ƿeddiȝe ðe him riht sy
to ȝelæstanne. ⁊ ꝥ aleoȝe. sylle mid
eadmodum his ƿæpn ⁊ his æhta his
freondum to ȝehealdanne. ⁊ beo feo-

Sonat etiã ƿed *fidem datam.*

De jurejurando, & pignore.

INprimis (ut quidem eſt appri-
mè neceſſarium) jurisjurandi, &
dati pignoris religionem, omnibus
ſtudioſè ac diligentur curandam
proponimus: Tum ſi quis neceſſi-
tate coactus juraverit, pignúſve
poſuerit, quò is ad inſidias domi-
no ſuo parandas, vel ad opem inju-
ſtè cuivis adferendam aſtringatur, 28
reſiliat potiùs, quàm cœpto inſi-
ſtat ſuademus. At ſi ſpoponderit
quod juſtè & legitimè præſtare
poterit, neque præſtiterit, arma
fortunáſq; ſuas omnes amicorum
fidei concredito, ipſe in cuſtodiam

regiam

regiam 40. dies mittitor, ſubiturus id ſupplicii quod ei Epiſcopus pro meritis impoſuerit. Hic ſi ex proprio non habuerit quod edat, cognati ei cibum ſuppeditanto. Sin etiam cognati (ſi quos habuerit) ejus victui ſuppeditando impares fuerint, ipſum præpoſitus Regius ſuſtentato. Atqui ſi ad armorum deditionem vi vinclíſque conſtrictus perpellatur, armis & rebus ſuis omnibus mulctator: & ſi contumaciter reſiſtendo mortem occubuerit, ſolutio æſtimationis capitis ejus non eſto. Sin ſpatio haud plenè confecto, fugam agitarit, fugientémque anteverterint, 40. dies in carcerem (ut quidem antea fieri oportuit) conjicitor. Verùm ſi fuga elapſus fuerit, ab omni legis prottecinio deſtitutus habetor, atque in omnibus Chriſti Eccleſiis anathema eſto. Quod ſi quiſquam alius pro eo fidem dederit, pœnas fidejuſſionis violatæ dato, & fidei læſæ ſupplicium quod ei fuerit à ſacerdote imperatum ſubito.

feoƿertig nihta on carcerne on cyninges tûn. þrowige þær sƿa biscop him scrife; ⁊ his magas hine fedan. gif he sylf mete næbbe; Gif he magas næbbe. oþþe ðone mete næbbe. fede cyninges gerefa hine; Gif hine mon to geridan scyle. ⁊ he elles nylle. gif hine mon gebinde. ðolige his ƿæpna. ⁊ his yrfes; Gif hine mon ofslea. licge he orgyld; Gif he ût oþfleo ær ðæm fyrste. ⁊ hina mon gefô. sy he feoƿertig nihta on carcerne. sƿa he ær sceolde; Gif he losige. sy he aflymed. ⁊ sy amansumod of eallum Cristes cyricum; Gif ðær ðonne oþer mennisc borh sy. bete ðone borhbryce. sƿa him riht ƿisige. ⁊ ðone ƿedde bryce. sƿa him his scrift scrife;

De immunitate Templi.

Criminis cujuſcunque noxius (ſi quidem id villam regis. aut familiam honoratam aliquam non attingat) ſi ad fanum confugerit, tres noctes quibus ſaluti ſuæ proſpiciat (ni interim in gratiam redierit) ibi maneto: Ac ſi quis eum per id temporis plagarum, vinclorum, aut vulnerum metu profliga-
29 rit, mulcte, vel ipſa capitis æſtimatione, prout ejus gentis feret conſuetudo, noxiam omnem ſarcito: fani porrò ædituis 120. ſolidorum numeratione pacis eccleſiæ violatæ pœnas luito.

De fidejuſsione violata.

Qui fidejuſſionem regi oblatam violarit, noxiam prout æquum fuerit ſarcito, & ipſa fidejuſſionis violatio quinque libris merciorum denariorum penſator. Violatio fidejuſſionis aut pacis Archiepiſcopo datæ, 3. libris æſtimator: Epiſcopis aut Senatoribus, duarum librarum cenſetor.

De proditione dominorum.

Qui capiti & ſaluti regis perſi-

Be cyricena socnum;

2. Gif hƿa ðara mynster hama for hƿylcre scylde geseece. ðe ne cyninges feorme to belimpe. oþþe oþerne freone hyred ðe arƿyrþ sy. age he ðreora nihta fyrst him to gebeorganne. butan he ðingian ƿille; Gif hine mon on ðæm fyrste geyfelige. mid slege. oþþe mid bende. oþþe þurh ƿunde. gebete þara æghƿylc mid rihte ðeodscipe ge mid ƿere. ge mid ƿite ⁊ ðam hiƿum hund tƿelftig scill. cyricfriþes to bôt;

Be borhbryce;

3. Gif hƿa cyninges borh brece. gebete ðone tyht sƿa him riht ƿisige. ⁊ ðæs borges bryce mid v. pundum * mærra peninga; Ærcebisceopes borhbryce. oþþe his * mundbryce. gebete mid ðrym pundum; Oþþes bisceopes oþþe ealdormannes borgesbryce. oððe mundbryce gebete mid tƿam pundum;

* aliàs, mærcna.

*ſonat etiã mundbryce *Læſa dignitatis crimen.*

Be hlaford syrƿe;

4. Gif hƿa ymb cyninges feorh syrƿe.

syrƿe. ðurh hine. oþþe ðurh ƿrecce-na feormunge oþþe his manna sy he his feores scyldig. ⁊ ealles ðæs ðe he age; Gif he hine sylfne treoƿian ƿille. dô ꝥ be cyninges ƿergylde; Sƿa ƿe eac settaþ be eallum hadum. ge ce-orle. ge eorle; Seþe ymb his hlafor-des feorh syrƿe. sy he ƿið ðone his feores scyldig. ⁊ ealles þæs ðe he age. oþþe be his hlafordes ƿere ge-treoƿe;

Be cyricena friþe;

5. Eac ƿe settaþ æghƿylcre cyri-can ðe biscop gehalgode þis friþe; Gif hi gefahmon geyrne. ꝥ hine seo-fan nihtum nân man ut ne teo; Gif hit ðonne hƿa dô. ðonne sy he scyl-dig cyninges mundbyrd. ⁊ ðære cy-ricean friþes. mare gif he ðær mare of gefô. gif he for hungre libban mæge. buton he sylf ut feohte; Gif hiƿan heora cyricean mare ðearf hæbben. heald hine mon on oþrum hus. ⁊ ꝥ næbbe ðonne ma dura ðonne seo cyrice; Geƿite þære cyricean eal-dor. ꝥ him mon on ðæm fyrst mete ne sylle; Gif he sylf his ƿæpnu his gefân utræcan ƿille. gehealdan hi hi-ne ðrittig nihta. ⁊ hi hine his ma-gum gebeoden; Eac cyricean friþe is. gif hƿylce man cyricean gesece. for ðæra gylta hƿylcum ðæra þe ær geyppeð nære. ⁊ hine ðær on Godes naman geondette. sy hit healf for-gyfen;

Be cyricena stale;

6. Gif hƿa on cyricean hƿæt geþe-ofige. forgyld ꝥ angylde. ⁊ ꝥ ƿite sƿa to ðæm angylde belympan ƿille. ⁊ slea mon ða hand of. ðe he hit mid gedyde; Gif he ða hand lysan ƿylle. ⁊ him moñ ꝥ geþafian ƿille. gylde sƿa to his ƿere belimpe; Seþe sta-laþ on sunnan niht. oþþe on geol. oþþe on Eastron. oþþe on þone halgan þun-res dæge. ⁊ on gang dagas. ðara ge-

dioſe ſive ſolus ſive ſervis aut ſica-riis mercede conductis ſtipatus in-ſidiabitur, vita & fortunis ejus om-nibus privator. Verùm ſi is ſe culpa eximere voluerit, æſtimatio-nis regii capitis ratione habitâ id facito: Idem juris eſto per omnes hominum ordines, ſive Satrapæ, ſi-ve pagani fuerint. Quicunque igi-tur nefarie domino ſuo calamita-tem ſtruxerit, mulctator morte & rebus ſuis omnibus, aut (pro eo ac fuerit herilis capitis æſtimatio) crimen eluito.

De ſacrarum ædium immunitate.

Unicuique porrò templo reli-gioſè ab Epiſcopo conſecrato hanc pacem concedimus. Si quis alteri inimicatur, iſque templi ſuffugi-um imploravit, per ſeptem dies à nemine abſtrahitor, ſi quidem præ fame vivere poſsit, & viam vi non aperuerit: Qui ſecus fecerit, vio-lationis pacis regis & Eccleſiæ te-netor, & criminis etiam gravioris, 30
ſi quid indè rapuerit. Quin ſi ædi-tuis magnopere fuerit illo loco utendum, illum alia in domo quæ plura non habeat oſtia quàm ipſum templum incluſum curanto, fanóque præpoſitus ei interim ci-bus nè ſuppeditetur videto. Ve-runtamen ſi is in ditionem adverſa-riorum arma ſua dedere voluerit, 30. diebus incolumem illi cuſto-diunto, & tum demum cognato-rum in manus tradunto. Porrò au-tem hoc pacis beneficio eccleſia fruitor, Si quis commiſſi alicujus maleficii, prius tamen non patefa-cti conſcius, ad templum confuge-rit, idémque in Dei nomine faſſus fuerit, dimidium mulctæ ei remit-titor.

De ſacrilegio.

Qui in templo quid clepſerit, ſimplicem rei ſurreptæ valorem ſolvito, mulctam prætio rei con-gruam pendito, & manus quacum furatus eſt ei præciditor. Qui ſi manum prætio redimere voluerit, ídque ei concedatur, proprii capi-tis æſtimatione data id facito. Qui die Dominico, feſto nativitatis do-mini, aut Paſchatis, Sacroſancto Jovis die, aut diebus luſtrationis, furtum admiſerit, perinde ac ſi tem-

tempore quadrageſimæ id flagitii perpetraſſet, duplo noxiam ſarcito.

De pugnantibus in domo regia.

Qui in Regia dimicarit, ferrúmve diſtrinxerit, capitor, & regem penes arbitrium vitæ necíſq; 31 ejus eſto. Sin aufugerit, & denuo prehendatur, proprii capitis æſtimationem pendito, & pro delicti ratione mulcta, aut capitis æſtimatione noxiam ſarcito.

De iis qui moniales è templis rapuerint.

Qui monialem de cœnobio citra bonam Regis aut Epiſcopi veniam eduxerit, 120. ſolidos numerato, quorum 60. Regi dantor, reſidui Epiſcopo & ipſo cœnobii præfecto: fœmina verò & infans (ſi quem procrearit) etſi raptore mortuo ſuperſtites fuerint, omni tamen fortunarum ejus parte exciduntо. Infans porrò ſi quando occidatur, eam æſtimationis capitis partem quæ ad maternam cognationem ſpectabit rex habeto, paterni vero conſanguinei propriam ipſorum partem conſequuntor.

De eo qui fœminam prægnantem interfecerit.

Qui fœminam fœtu formato uterum geſtantem occiderit, integram capitis ejus æſtimationem pendito, fœtúſque pernicies dimidia paternæ prolis æſtimatione compenſator. Triginta etiam ſolidorum mulcta interponitor, quouſque juſta capitis æſtimatio ad 30. ſolidos excreverit, deinceps verò 120. ſolidorum mulcta ſequitor. Gravius olim in eos eſt animadverſum, qui aurum, equos emiſſarios, apúmve examina clepſiſſent, aliæque aliis mulctæ graviores extiterunt, jam verò par omnium habetur ratio, niſi ejus tantummodo qui hominem clàm ſurripuerit: ſolid. nimirum 120.

32 *De fornicantibus.*

Si quis uxorem viri 1200. ſolid. æſtimati pellexerit, dato eo nomine ejus viro 120. ſolidos: Si cum

hƿylce ƿe ƿillaþ sy tƿybôt. sƿa on Lencten fæsten;

Be ðon ðe mon on cyninges healle gefeohte;

7. Gif hƿa on cyninges healle gefeohte. oþþe his ƿæpne gebrede. hine mon gefô. ⁊ sy ꝥ on cyninges dome sƿa deaþ. sƿa lif. sƿa he him forgyfan ƿille; Gif he losige. ⁊ hine mon eft gefô. forgylde he hine sylfne be his ƿergyld. ⁊ ðone gylt gebete sƿa ƿere. sƿa ƿite. sƿa he geƿyrht age;

Be ðam ðe nunnan of mynster ût alædað;

8. Gif hƿa nunnan of mynstre ut alæde. butan cyninges leafe. oþþe biscopes. geselle hundtƿentig scill. healf cyninge. healf biscope ⁊ ðær cyrice-hlaforde ðe ða nunnan age; Gif heo leng libbe ðonne se þe heo ut lædde. nage heo yrfes naƿiht. Gif heo bearn gestryne. nabbe ꝥ ðær yrfes na mare ðonne seo moder; Gif mon hire bearn ofslea. gylde cyning ðæra medra maga dæl. fæderan magum heora dæl mon agyfe;

Be ðon ðe mon ofslea bearn eacnend ƿif;

9. Gif mon ƿif mid bearn ofslea. ðonne ꝥ bearn in hire sy. forgylde ðone ƿif mon fullan gylde. ⁊ ꝥ bearn be ðær fæderen cnosles ƿere healfan gylde; â sy ꝥ ƿite syxtig scill. oþ ꝥ angylde arise to þritigum scill. Syþþan hit to ðæm arise ꝥ angyld. syþþan sy ꝥ ƿite hund tƿelftig scill. Hƿilon ƿæs gold ðeofe. ⁊ stodþeof. ⁊ beoþeof. ⁊ manig ƿitu maran ðonne oþru. nu synd ealle gelice butan manðeof. hund tƿelftig scill;

Be forlegerum;

10. Gif mon hæme mid tƿelfhyndes monnes ƿif. hund tƿelftig scill.

gebete ðæm ƿere; syxhyndum men. hund teontig scill. gebete; Ceorliscum men feoƿrtigum scill; And ꝥ sy on cƿic æhtum feo godum ⁊ mon nænigne mon on ꝥ ne sylle;

11. Gif mon on ceorlisce fœmnan breost gefô. mid fif scill. hire gebete; Gif he hi oferƿeorpe. ⁊ mid ne gehæme. mid tyn scill. gebete; Gif he mid gehæme. mid lx. scill. gebete; Gif oþer man mid hire læge ær. sy be healfum ðæm ðonne seo bôt; Gif hi mon teo. geladige hi be sixtegum hidum. oþþe ðolige be healfre ðære bote; Gif æþelborenran ƿifman ðis gelympe. ƿeaxe se[illegible] bot be ðæm ƿere;

Be ƿudu bærnette;

12. Gif mon oþres ƿudu bærneð. oþþe heaƿeþ unalyfedne. forgylde ælc great treoƿe mid fif scill. ⁊ syþþan æghƿylc sy sƿa feala sƿa heora sy mid v. peningum. ⁊ ðritig scill. to ƿite;

Be ðon ðe mon oþerne offylle;

13. Gif mon oþerne æt gemænan ƿeorc offylleþ ungeƿealdes. agyfe mon ðæm magum ꝥ treoƿe. ⁊ hi hit hæbben ær ðrittig nihta of ðæm lande. oþþe him fô to seþe ðone ƿudu age;

Be dumbra manna dædum;

14. Gif mon sy dumb. oþþe deaf geboren. ꝥ he ne mæge his synna geondettan. ne onsecgan. bete se fæder his misdæda;

Be gefeohtum;

15. Gif mon beforan Ærcebisceope gefeohte. oþþe ƿæpne gebrede. mid fiftigum scill. ⁊ hund teontegum gebete; Gif beforan oþrum bisceop. oþþe ealdorman ðis gelimpe. mid hund teontegum scill. gebete;

uxore hominis qui 600. cenſetur ſolidis fornicetur, pendito ſolidos centum: Si quis cum uxore hominis pagani rem habuerit, 40. ſolid. ſolvito. Atque ſolutio hæc tota pecude præſtanda eſt, homo tamen propterea nè venditor.

. Qui mamillas uxoris viri cujuſcunque pagani manu tractarit petulanti, fœminę ſolidos quinque numerato: Eam ſi is humi proſtrarit, nec tamen cum illa rem habuerit, 10. ſol. pendito: Sin cum ea coierit, 60. ſolidorum pœna eſto: Et ſi quis alius eam priùs adulteratus eſt, 30. tamen ſolidis noxiam ſarcito. Is porrò ſi propterea in jus vocetur, aut pro ratione, 60. hydarum criminationem diluito, aut mulctæ partem dimidiam pendito. Illud ipſum ſi mulieri illuſtriori familia oriundę contigerit, mulcta (prout ejus fuerit capitis æſtimatio) augetor.

De igne nemori admoto.

Qui nemori alterius flammam injecerit, aut citra bonam domini veniam ſylvam alterius cæciderit, pro quaque arbore majori quinq; ſolvat ſolidos, & pro ſingulis quibuſque minoribus, denarios quinq; ac præterea, 30. ſolidis mulctator.

De eo qui alium forte fortuna interfecerit.

Si quis unà cum aliis arborem cæſurus, alterum non dedita opera proſtrarit, dator cognatis occiſi arbor illa: qui ſi intra 30. dies eam è terra non eduxerint, illam qui eſt dominus nemoris retineto.

De hominis muti maleficiis. 33

Si quis mutus, ſurdúſve naſcatur, ità uti quæ male feciſſe incuſabitur fateri, aut inficiari non poterit, data ab eo damna pater ejus ſarcito.

De pugna.

Qui præſente archiepiſcopo dimicarit, ferrúmve diſtrinxerit, 150. ſolidis mulctator. Sin præſente Epiſcopo aut Senatore pugnatum fuerit, 100. ſolidis culpa penſator.

De

De iis qui equam aut vaccam clepſerint.

Qui equam vaccâmve clepſerit, & ab iis pullum vitulúmve abegerit, integro vaccæ aut equæ precio dato, 40. ſolidis mulctator.

Be ðon ðe mon myre. oþ cû forstele;

16. Gif mon cù. oþþe myre forstele. ⁊ folan. oþþe cealf of adrife: forgylde mid feoƿrtigum scill. ⁊ ða modor be heora ƿyrþe;

De eo qui alteri imbecillum quid commendarit.

Si quis alteri quadrupedem in qua aliquid lateat morbi concrediderit, eáque perierit, jusjurandum interpoſito qui eam mutuo accepit, (ſi quis eum criminabitur) ſe nullius fraudis fuiſſe conſcium.

Be ðon ðe oþru his unmagum oþfæsteþ.

17. Gif hƿa oþrum his unmagum oþfæste. ⁊ he hine on þere fæstinge forfere. getrýƿige hine facnýsse se þe hine fede. gif hƿa hƿýlces teo;

De eo qui monialem contrectarit.

Qui monialis veſtem, aut illius ubera invitæ manu tractarit petulanti, quod ei qui fœminam plebeiam contrectarit imperavimus, id duplum præſtato.

Be nunnena onfeng;

18. Gif hƿa nunnan mid hæmed ðinge. oþþe on hire hrægl. oþþe on hire breost. butan hire læfe gefô. sý hit tƿýbot sƿa ƿe ær be læƿedum men fundon;

De eo qui ferrum ſuum mutuo dederit, quo alius occidatur.

Si quis alteri ferrum mutuo dederit, quò is alium trucidet, unà (ſi libitum fuerit) capitis ejus æſtimationem pendunto. Si nolint unà
34 pariter ſolvere, tertiam partem qui ferrum mutuo dedit ſolus præſtato, eíque liceto fidem facere, ſe nullius fraudis cùm id primo mutuarat fuiſſe conſcium. Si quis machæropio gladium tradiderit elimandum, fabróve ferrum quod in uſum aliquem formet, fingátq; alteruter quod accepit integrum reddito, niſi initio ejus rei cuſtodiam omni ſolutionis metu liberam ſuſceperit.

Be ðon ðe heore ƿæpne lænaþ to mansliht;

19. Gif hƿa his ƿæpne oþrum læne. ꝥ he mid man ofslea. hi moton hi gesomnian gif hi ƿillaþ to þæm ƿere; Gif hi hi ne gesomnian. gylde se ðæs ƿæpnes onlænde. ðæs ƿeres ðriddan dæle; Gif he hine trýƿian ƿille. ꝥ he to ðære læne facne nýste. ꝥ he mot; Gif sƿeord hƿita oþres mannes ƿæpne to feormunge underfo. oþþe smiþ mannes andƿeorc. hi hit gesund begen agýfen. sƿa hit hƿæþer heora ær underfenge. buton heora hƿæþer ær ðingode. ꝥ he hit angýlde healdan ne ðorfte;

De eo qui monacho numum concrediderit.

Si quis monacho citra bonam cænobiarchæ veniam pecuniam concredideiit, eáque funditus perierit, illius damno ſit qui commiſit.

Be ðam ðe munecum feoh befæstaþ;

20. Gif mon oþres monnes munuc feoh befæst. buton ðæs munuces hlafordes leafe. ⁊ hit him losige. ðolige his se þe hit ær ahte ;

De Sacerdotum pugna.

Sacerdos ſi quempiam interfecerit, eorum omnium quæ ope domicilii fretus acquiſierit confiſcatio ſequitor, eúmque gradu ſpoliatum epiſcopus è fano pellito, ni

Be preosta gefeohte;

21. Gif preost oþerne man ofslea: ƿeorþe mon to handa ealle ꝥ he mid hames bohte. ⁊ hine bisceop unhadie. ðonne hine man of ðæm mynstre

agyfe. buton se hlaforde ðone ƿere forþingian ƿille;

Be eofetes andetlan;

22. Gif mon on folces gemot cyninges gereſan geyppe eofot. ⁊ hit eft geswican ƿille. gestæle on rihtran hand gif he mæge. gif he ne mæge. ðolige his angyldes;

Be hundes slite;

23. Gif hund man toslite. oþþe abite. æt forman misdæde geselle vi. scill. gif he him mete selle; Æt ðæm oþran cyrre. xii. scill; æt ðriddan xxx. scill; Gif æt ðissa misdæda hƿylcere se hund losige. ga ðeos bot ðeah hƿæþere forþ; Gif se hund ma misdæda geƿyrce. ⁊ he hine hæbbe. bete be fullan ƿere. sƿa dolg bôt. oþþe sƿa hƿæt he geƿyrce;

Be nytena misdædum;

24. Gif neat man geƿundige. ƿeorpe ꝥ neat to handa. oþþe foreþingie;

Be nydhæmed;

25. Gif mon ceorles mennen to nydhæmede geþreataþ. mid fif scill. gebete ðæm ceorle. ⁊ syxtig scill. to ƿite; Gif ðeoƿ man ðeoƿne to nydhæmed genyde. gebete mid his eoƿende; Gif mon ungeƿintredne ƿifman to nydhæmede geþreatige. sy ꝥ sƿa ðæs geƿintredes mennes bôt;

Be mansliht mid hloþe;

26. Gif mon tƿyhyndne man unsynnigne. mid hloþe ofslea. gylde se ðæs slæges andetta sy ƿere. ⁊ ƿite. ⁊ ælc mon ðe on siþe ƿære. geselle ðrittig scill. to hloþbôt; Gif hit sy syxhynde man. ælc to hloþebôt geselle syxtig scill. ⁊ se slaga ƿere. ⁊ ƿite; Gif he sy tƿelfhynde man.

dominus data capitis æſtimatione veniam illi exorarit.

De litis remiſſione.

Si quis coram præpoſito regio in celebri illo populi conventu de re aliqua cuiquam litem intenderit, eámque haud multò pòſt remittere voluerit, indicato (ſi poterit) cui ſit rei controverſæ juſta ac legitima poteſtas, ſi non poterit, integra rei æſtimatione mulctator.

De morſu canis.

Si quem canis morſu lacerarit, atque ipſum tamen dominus penes ſe cuſtodierit, numerato primo ſolid. ſex: denuo ſi mordeat, 12. ſolid. pendito: Si tertio, 30. ſolidorum ſolutio interponitor. Canis autem hoc mali facturus ſi occi- 35
datur, mulcta tamen nè prætermittitor. Sin etiam poſthac auxerit maleficia, eúmque dominus cuſtodierit, capitis æſtimationem ſeu aliam quamcunque criminis compenſationem, (ut feret damni ratio) dominus canis præſtato.

De vulnere à bove illato.

Si quem bos virum cornu petiverit, vulnerarítque, capitor, ni velit eum dominus prætio redimere.

De ſtupro.

Qui per vim pagani hominis ancillam ſtuprarit, pagano ſol. ſenos numerato, & 60. præterea ſol. mulctator. Servus ſi ſervulam ſtuprarit, virga virilis ei præciditor. Qui teneræ ætatis virginem ſtuprarit, eadem lege tenetor, qua is qui adultam compreſſerit.

De homicidio ab hominum turma perpetrato.

Si quis virum inſontem 200. ſolid. æſtimatum turma ſtipatus interfecerit, lætaléque vulnus intuliſſe convictus fuerit, capitis æſtimationem & mulctam pendito: & quotquot turmæ interfuerint, ſinguli eo nomine, 30. ſolidos numeranto. Si 600. cenſebatur ſolidis qui occubuit, ſinguli præſentiæ ſuæ pœnas, 60. ſolidorum ſolutione luunto: Interfector autem tum perempti corporis æſtimationem, tum mulctam præſtato.

ſtato. Sin 1200. æſtimatus eſt ſolidis, danto ſinguli, 120. ſolidos: homicida verò, capitis æſtimationem ac mulctam pendito, Sin iſtiuſmodi cædes ab hominum turma fuerit patrata, negarintque ſinguli juramento interpoſito ſe vulnus letale inflixiſſe, in jus vocantor omnes, paritérque tum capitis æſtimationem, tum mulctam capitis æſtimationi æqui paratam pendunto.

ælc heora hund twelftig ſcill. agyfe. ⁊ ſe ſlaga ƿere ⁊ ƿite; Gif hlôð ðis gedô. ⁊ eft offerian ƿille. teo hi ealle. ⁊ ðonne ealle forgylden ðone ƿer gemænum handum. ⁊ ealle anƿite ſƿa to ðæm ƿere to belimpe;

36 *De homine cognatis orbato.*

Si quis paterna cognatione orbus, orta contentione alium interfecerit, materni ſanguinis neceſſitate conjuncti capitis æſtimationis trientem unà pendunto, aliam contubernales ejus, pro tertia ipſe à patria exulato. Si materna etiam cognatione orbus fuerit, dimidium contubernales ejus numeranto, ipſe reliquæ ſolutionis metu profugito. Sin iſtiuſmodi virum cognatis omnibus orbatum quis interfecerit, dimidia capitis ejus æſtimatio regi, dimidia contubernalibus occiſi penditor.

Be mægleaſum mannum;

27. Gif fæderen maga mægleas man gefeahte. ⁊ man ofſlea. ⁊ ðonne gif he mæderen magas hæbbe. gylden ða ðæs ƿeres ðriddan dæl. ⁊ ðriddan dæl ðam gegyldan. ⁊ for ðriddan dæl he fleo; Gif he medren magas næbbe. gylden ða gegyldan healfne. for healfne he fleo; Gif mon ſƿa genadne man ofſlea. gif he magas nage. gylde man healf cyning. healfne ðæm gegyldan;

De falſis rumoribus.

Qui falſi rumoris in vulgus ſparſi autor fuiſſe deprehendetur, leviori alique pœna non mulctator, verum lingua ei præciditor, ni iis eam integra capitis ſui æſtimatione data redimerit.

Be folc leaſungum geƿyrhtum;

28. Gif mon folc læſunge geƿyrce. ⁊ heo on hine geræf ƿeorþe. mid nanum leahtran þinge ne gebete. þonne him mon aceorf ða tungan of. ꝥ hi mon na undeorran ƿeorþe moſt lyſan ðonne hi mon be ðæm ƿere geahtige;

De eo qui ſe religione obſtringit.

Si quis deo ſeſe religione obſtrinxerit, eúmque alius criminetur, eorum aliquid quæ nuncuparat non perſolviſſe, ipſe primus in quatuor templis ejus rei fidem jurejurando firmato, tum alter (ſi ſe criminis ſuſpicione liberare voluerit) in 12. templis id facito.

Be god borhgum;

29. Gif hƿa oþerne godborges oncunne. ⁊ teon ƿille. ꝥ he hƿylcne ne gelæſte ðara ðe he geſealde. agyfe ðone foreaþ on feoƿer cyricum. ⁊ ſe oðer gif he hine treoƿian ƿille. innan tƿelf cyricum do he ꝥ;

De mercatoribus.

Porrò æquum videtur, ut mercatores eos quos ſecum è navi in terram eduxerint coram præpoſito regio in frequenti populi conventu ſiſtant, indicántque quot
37 ſint numero, & tum demum penes ſe retineant, quo paratiores habeant ad ea omnia reſpondere, quæ ex æquo jure coacta populi concione quæſita fuerint. Ac ſi neceſſario pluribus comitati ex alto in

Be cypmannum;

30. Eac is ceapmannum gerihte. ða men ðe hi up mid heom lædað. gebringan beforan cyninges gerefan on folc gemote. ⁊ gerecce hu maniga ðara ſyn. ⁊ hi nimen ða men mid heom. ðe hig magon eft to folc gemote to rihte gebringan; ⁊ ðonne heom ðearf ſy ma manna up mid heom to hæbbanne on heora fore. ge-

cýþe sýmble sƿa oft sƿa þearf sý on gemotes geƿitnýsse cýninges gerefan;

Be ceorlisces mannes bindelan;

31. Gif mon ceorliscne man gebinde unscýldigne. gebete mýd týn scill; gif hine mon besƿinge. mid tƿentig scill. gebete; Gif he hine on hengene gebringe. mid ðritig scill. gebete; Gif he hine on bismore to homelan bescýre. mid x. scill. gebete; Gif he hine to preost bescýre unbundenne. mid xxx. scill. gebete; Gif he ðone bearde of ascýre mid xx. scill. gebete; gif he hine gebinde. ⁊ ðonne to preost bescýre mid lx. scill. gebete;

Be speres gýmeleaste;

32. Eac is funden. gif mon hæfð spere ofer eaxle. ⁊ hine mon onsnæreð. gýlde ðone ƿer buton ƿite; gif he foran eagum asnære. gýlde ðone ƿite; ⁊ gif hine mon teo geƿealdes on ðære dæde. getreoƿie hine be ðæm ƿite. ⁊ mid ðæm ꝥ ƿite afýlle. gif se ord sý ufor ðrý fingere ðonne hindeƿeard sceafte; gif hi sýn butum gelice. ord ⁊ hindeƿeard sceaft. ꝥ sý buten pleoh;

Be boldgetæle;

33. Gif mon ƿille of boldgetæle in oþer boldgetæle hlaford secan do ꝥ mid ealdormannes geƿitnýsse. ðe he ær on his scire folgode; gif he hit buton his geƿitnýsse dô. geselle se ðe hine to men feormie. hund tƿelftig. scill. to ƿite; Dæle he hƿæþere ꝥ healf ðæm cýning on ðæm scire ðe he ær folgode. healf on ðæm þe he on cýmþ; gif he hƿæt to ýfle gedôn hæfþ ðær he ær ƿæs. bete ꝥ se ðe hine ðonne to men underfo. ⁊ cýning mid hund tƿelftigum scill. to ƿite;

portum invehantur, de iis etiam in celebri plebis concione præpoſitum regis quàm diligentiſſime certiorem faciunto.

De homine pagano vinclis conſtricto.

Qui hominem paganum immerentem vinclis conſtrinxerit, 10. ſolidis noxiam ſarcito: eum ſi verberibus affecerit, 20. ſolidorum pœna eſto: Si ſuſpenſum in ſublime rapuerit, 30. ſolidis culpa penſator. Si contumelioſe capillum ejus morionis in morem totonderit, 10. ſol. præſtato. Sin caput in morem ſacerdotis raſerit, nec ipſum ligaverit, 30. ſol. numerato. Si barbam illi reſecarit, 20. ſolidorum compenſatio ſequitor. Si denique ei vinclis conſtricto capillos in morem ſacerdotis abraſerit, 60. ſolidos pendito.

De negligenti haſtæ geſtatione.

Porrò ſi quis haſtam humero geſtarit, in quam alius fortè fortuna impegerit, æquum eſſe videtur capitis æſtimationem ſine omni mulcta ei imperare. Sin ipſam haſtæ cuſpidem præ ſe geſſerit, aliúſque incautius impegerit, mulctator præterea. Et ſi id dedita opera feciſſe incuſabitur, tum ei (prout feret mulctæ ratio) omni ſe mali ſuſpicione liberare liceto, ſi quidem ipſa haſtæ acies reliqua parte quę à tergo eſt tres digitos altior fuerit. Neque vero ei vitio detur, ſi unà, eademque fuerit aciei & reliquæ haſtæ altitudo.

De habitandi loco. 38

Qui domino relicto alio habitatum migrare in animo habuerit, illius regionis in qua priùs famulatus eſt ſenatorem ea de re admoneto. Sin ipſo inſciente habitandi locum mutarit, dato qui eum in familiam admiſerit ſuam, 120. ſol. quorum pars dimidia Regi numerator ea in Satrapia qua prius commoratus eſt ſervus, reliqua autem eò loci quo nunc migravit. Verum enimvero ſi ante migrationem mali quid perpetravit ſervus, noxiam omnem ſarcito qui eum admiſit, & regi eo nomine, 120. ſolid. dependito.

De

De pugna coram Senatore.

Si quis coram ſenatore Regio in frequenti plebis concione dimicarit, tùm capitis æſtimationem, tum mulctam prout æquum fuerit præſtato, & Senatori 120. ſolidos numerato. Qui coactam populi concionem armorum extractione commoverit, dato ſenatori 120. ſolidos. Hoc ipſum ſi pręſente alio quocunque in locum ejus ſubſtituto, aut coram ſacerdote regio evenerit, 30. ſolidis culpa penſator.

Be gefeohte beforan ealdormen;

34. Gif mon beforan cyninges ealdormen on gemote gefeohte. bete wer ⁊ wite swa hit riht sy. ⁊ beforan ðæm hund twelftig scill. ðæm ealdormen to wite; gif hwa folces gemote mid wæpnes brygde arære. ðæm ealdormen cxx. scill. to wite gesylle; gif ðisses hwæt beforan cyninges ealdormannes gingran gelimpe. oþþe cyninges preoste. ðritig scill. to wite gesylle;

De eo qui in area pagani hominis dimicarit.

Qui in area pagani hominis pugnaverit, pagano ſex ſolidos numerato. Si ferrum diſtrinxerit, nec pugnam commiſerit, dimidio minuatur mulcta. Illud idem ſi in area hominis 600. ſolidis æſtimati factirarit, quod ei qui in area pagani hominis dimicarit imperavimus, id triplum præſtato. Qui in area hominis 1200. ſolidis æſtimati decertarit, id ipſum quod ei qui in area hominis ad 600. ſolid. cenſiti pugnarit indiximus, duplum dato.

Be cyrlisces monnes flette gefeohte;

35. Gif hwa on cyrlisces monnes flette gefeohte. mid syx scill. gebete ðæm ceorl; gif he wæpne gebred. ⁊ ne gefeohte. sy be healfum ðæm; gif syxhyndum ðissa hwæþere gelimp. ðryfealdlic arise seo bote be þære ceorliscan bôt; Twelfhyndum men. twyfealdlic be þæs syxhyndum bot;

39 *De pace violata in urbe regia.*

Pacis in urbe regia violatæ pœna 120. ſolidorum eſto: in urbe archiepiſcopi 90. ſolid. in urbe epiſcopi aut ſenatoris 60. ſolid. cenſeatur. Pacis violatio in villa hominis 1200. ſolidis æſtimati, 30. ſolid. penſator: in villa ejus qui 600. cenſetur ſolidis 15. ſolidorum ſolutione ſarcitor. Qui pagani ſæpem perruperit, 5. ſolidis mulctatot. Si tale quippiam in profectione militari, aut tempore quadrageſimæ delinquitur, duplo compenſator. Qui tempore quadrageſimæ velum ſacroſanctum venia non impetrata coràm avulſerit, 120. ſolidos dato.

Be burhbryce;

36 Cyninges burhbryce bið hund twelftig scill; Ærcebisceopes burhbryce hundnigontig scill; Oþres bisceopes. ⁊ ealdormannes. syxtig scill; Twelfhyndes mannes. þrittig scill; Syxhyndes mannes. fiftyn scil; Ceorles edorbryce. fif scill; gif ðisses hwat gelimp ðonne fyrd ut sy. oþþe in Lenctene. sy hit twybot; gif mon on lenctene* halig rift on folce buton leafe alecge. gebete mid hund twelftigum scill;

* aliàs, halig ryht:

De terra ex ſcripto poſſeſſa.

Qui terram habuerit per ſcripturæ ſeriem ſibi à majoribus relictam, ab hæredibus ad alios alienandi poreſtas ei non eſto, ſi quidem præſentibus cognaris coram rege, aut epiſcopo, ſcriptura aut

Be boclande;

37. Se mon seþe boclande hæbbe. ⁊ him his magas læfdon. þonne setton we ꝥ he hit ne moste syllan of his mægeborh. gif ðær bið gewrit. oþþe gewitnysse. ꝥ hit þara manna forbôd wære ðe hit on fruman gestrindon. ⁊ ðara ðe hit him sealdon.

aldon. ꝥ he swa ne mote. ⁊ ꝥ ðonne on cyninges. ⁊ on biscoopes gewitnysse gerecce beforan his magum;

Be * gefeohte;

* aliàs, fæhþe. i. capitalibus inimicitiis.

38. Eac we beodaþ. se mon ðe his gefân ham sittende wite. ꝥ he ne feohte. ærþon he him rihtes bidde; Gif he mægnes hæbbe ꝥ he his gefân beride. ⁊ inne besitte. gehealde hine vii. nihte inne. ⁊ hine on ne feohte. gif he inne geþolian wille; ⁊ ðonne ymb seofon niht gif he wille on hand gân. ⁊ wæpnu syllan. gehealde hine xxx. nihta gesundne. ⁊ hine his magum gebodie. ⁊ his freondum; Gif he cyrican ðonne geyrne. sy ðonne be ðære cyricean are. swa we ær bufan cwædon; Gif he ðonne ðæs mægenes ne hæbbe. ꝥ he hine inne besitte. ride to ðæm ealdormen. bidde hine fultumes; Gif he him fultumian ne wille. ride to ðæm cyning ær he feohte; Eac swylce gif mon becume on his gefân. ⁊ he hine ær hamfæstne ne wite. gif he wylle his wæpne syllan. hine mon gehealde xxx. nihta. ⁊ hine his freondum gecyþe; gif he ne wille his wæpnu syllan. ðonne mot he feohtan on hine; Gif he wille on hand gân. ⁊ his wæpnu syllan. ⁊ hwa ofer ꝥ on him feohte. gylde swa wer. swa wund. swa he gewyrce. ⁊ wite. ⁊ hæbbe his mæg forworht; Eac we cwædað. ꝥ mon mot mid his hlaforde feahtan orwite. gif mon on ðone hlaforde feahte; swa mot se hlaford mid ðy men feohtan; Æfter ðær ylcan wisan mot mon feohtan mid his geborene mæge. gif hine mon on woh onfeohtaþ; buton wiþ his hlaford. ꝥ we ne lyfaþ; Eac mon mot feohtan orwite. gif he gemeteþ oþerne æt his æwum wife betynedum durum. oððe under anre reon. oþþe æt his dohtor æwum borenre. oþþe æt his sweoster æwum borenre. oþþe æt his meder þe wære to æwum wife forgyfen his fæder;

De pugna.

Porrò autem interdicimus, nè quis adverſariū ſuum oppugnet, ſi ipſum domi incluſum perſpexerit, ni priùs ab eo jus æquum ſibi fieri poſtularit: verum ſi poterit domum obſidione cingere, in ſeptem dies id facito, nec ipſum interim (ſi ſe domo tenuerit) oppugnato. Sin ipſis ſeptem diebus exactis, alter 40
ſe armáque ſua in poteſtatem ipſius dare voluerit, ipſum integrum ac incolumen 30. dies ſervatum cognatis & amicis ſuis offerto. Si ad templum confugerit, honoris templi (prout effati ſumus) ratio habetor. Si non poterit ipſum obſidere, Senatoris opem implorato, hic ſi non ſubvenerit, potiùs quàm ipſum oppugnet regem adito. Porrò autem ſi quis fortè fortuna in inimicum ſuum inciderit, neſciens ipſum ſe domi tenere, velítque alter ei arma in manus dare, 30. dies ipſum incolumen ſervato, & tum poſtea amicis ſuis offerto. Verùm ſi noluerit is arma ei in manus dare, protinùs eum expugnato. Sin is ſe armáque ſua in poteſtatem inimici dedere voluerit, ac alius quiſquam eum oppugnarit, capitis æſtimationem, aut vulneris (ſi quod ei impreſſerit) compenſationem, pro facti ratione præſtato: mulctator præterea, eáque parte omni (quæ ſibi cognationis nomine debetur) excidito. Servus pro hero impune propugnato, ſi quis eum oppugnarit: herus itidem pro ſervo. Si quis germanum alterius cognatum injuſtè oppugnarit, is pro ſalute ejus propugnato adverſus omnes homines, præter unum dominum, id enim non patiemur. Cuivis denique liceto eum impunè oppugnare, quem una cum uxore ſua obſerato oſtio, aut ſub una eadémque ſtragula offenderit, aut unà cum germana filia, ſorore, aut matre legitimo patri nuptiarum fœdere conjuncta.

De

41 *De diebus feſtis & ſolennibus.*

Hiſce diebus ſequentibus feſta liberis & ingenuis omnibus licentia concedito, ſervis autem atque iis qui ſunt legitima officiorum ſetvitute obligati non item. Duodecem dies à feſto natali domini. Dies ille quo Chtiſtus ſubegit diabolum. Dies quo agitur anniverſarius beati Gregorii feſtus. Dies ante feſtum paſchatis ſeptem, & totidem dies feſtum illud inſequentes. Dies feſtus beatorum Petri & Pauli: In autumno integta quæ eſt ante feſtum Mariæ ſeptimana. Dies feſtus omnium ſanctorum. Quatuor autem diebus Mercurialibus in quatuor illis ſeptimanis quibus publicum edici ſolet jejunium, ſervis omnibus feſta dator licentia, ut omnem eorum operam in illorum inſumant utilitatem, à quibus antehac in Dei nomine beneficia acceperint, aut de quibus in poſterum ex collocata eorum opera bene promereantur.

Be Mæsse dæge freolse;

39. Eallum freoum mannum ðas dagas syn forgyfene. butan ðeoƿum monnum. ⁊ esne rihtum; xii. dagas on gehol. ⁊ ðone dæg ðe Crist ðone deofol oferswiþde. ⁊ Seintus Gregorius gemynde dæg. ⁊ vii. dagas to Eastron. ⁊ vii. ofer. ⁊ an dæg æt Seint Petres tide ⁊ Seint Paules; ⁊ on hærfeste ða fullan ƿucan ær S'ctá Marian mæssan. ⁊ ealra halgra ƿeorþunge an dæge; ⁊ feoƿer ƿodnesdagas on feoƿer ymbren ƿucum. ðeoƿum eallum synd forgyfen. ðæm ðe him leofost sy to syllanne. æghƿæt ðæs ðe him mon for Godes naman gesylle. oþþe hi on ænigum heora hƿilstyccum geearnian magon;

De vulneribus.

Si quis capiti alterius vulnus inflixerit, atque adeò os capitis utrinque perfotarit, ſaucio ſolidos 30. numerato. Si os tantummodo exterius pertuſum fuerit, dato ſolid. 15. Qui capiti alterius vel ſub pilis unciale vulnus intulerit, ſolidum unum præſtato. Sin vulnus id præter cæſariem impreſſum fuerit, ſolidos duos pendito. Si quis alteri amputarit auriculam, ſaucio 30. ſolidos præſtato. Sin ex ipſo vulnere auditus ſenſum omnem amiſerit, 60. ſolidos numerato.
42 Qui alteri oculum effoderit, *66.* ſolidos, ſex denarios, & denarii trientem unam pendito. Quin ſi oculus capiti inhæſerit, ità tamen corruptus ut viſu privetur, ipſa tertia parte ſolutio minuatur. Qui alteri naſum præciderit, dato ei 60. ſolidos. Si quis alteri primores dentes excuſſerit, numerato ei ſolidos octo. Si caninos, 4. ſolidos: ſin genuinos decuſſerit, pendito ſolidos ſexdecem. Qui alterius os maxillare contuderit, ſolvito ſoli-

Be ƿundum;

40. Heafod ƿunde to bôt. gif ðá bân bið butu ðyrel xxx. scill. gesylle him mon; Gif þ uttre ban bið ðyrl. gesylle fiftyne scill. to bote; Gif in feaxe biþ ƿund ynces lang. gesylle ænne scyll. to bote; Gif hit beforan feaxe bið ƿund ynces lang. tƿegen scill. to bote; gif him mon ofaslea þ oþer eare. gesylle him þritig scill. to bote; Gif se hlyst oðstande. þ he ne mæge gehyran. gesylle * xxx. scill. to bote; Gif mon men eage ofaslea. gesylle him mon syxtig scill. ⁊ syx scill. ⁊ syx peningas. ⁊ ðriddan dæl peninges to bote; Gif hit in ðam hæfde sy. ⁊ he nocht geseon ne mæge. mid stand ðriddan dæle ðære bote inne; Gif mon oþrum þ neb ofaslea. gebete him mid lx. scill; gif mon oþrum ðon: toþe on foran heafde ofaslea. gebete þ mid eahta scill; gif hit sy se ƿong toþ. gesylle feoƿer scill. to bote; monnes tux. biþ syxtine scill. ƿeorþe; gif mon monnes ceacan forslea. þ heo beoþ forode:

* aliàs, 60.

fiftyne scill. gebete; Mannes cinn bân gif hit biþ toclofen, gesylle mon tƿelf scill. to bote; Gif mannes ðrot bolla byþ ðyrl. gebete mid tƿelf scill; Gif monnes tunge bið of hearde mid oþres monnes dædum gedon. ꝥ bið gelic. ⁊ eagum bôt; Gif mon on eaxle bið geƿundod. ꝥ ꝥ lið seaƿe utflope. gebete mid ðritig scill; Gif se earme bið forad bufan ðæm elmbogan. ðær sculon xv. scill. to bote; Gif ða earm scancan bið begen forade. seo bote bið xxx. scill; Gif se ðuma bið of aslagen. ðæm sculon xxx. scill. to bote; gif se nægl biþ ofaslagen. seo bot biþ fif scill; gif se scyte fynger bið ofaslagen. seo bôte bið fyftyne scill; his nægl beoþ IIII scill; gif se midlesta fingere sy ofaslagen.. se bot bið XII. scill. ⁊ his nægles II. scill; gif se golofinger biþ ofaslagen. to ðæm sculon seofontyne scill. to bote. ⁊ his nægles IIII. scill; Gif se lytla finger sy ofaslagen. ðæm sceal to bote nigon scill. ⁊ ân scill his nægles gif hit sy ofaslagen; Gif mon bið on hrif geƿundod. gesylle him mon xxx. scill; gif he ðurhƿund bið. æt ægþrum muþe tƿentig scill; Gif monnes ðeoh bið ðyrl. gesylle him mon xxx. scill. to bote; Gif hit forod sy. seo bot bið eac xxx. scill; Gif se scanca bið ðryl beneoþan cneoƿe. ðær sculon tƿelf scill; gif he forad sy beneoþan cneoƿe. gesylle him xxx. scill. to bote; Gif seo micele tâ biþ ofaslagen. gesylle him mon xx. scill. to bote; Gif hit sy seo æftere tâ. fiftyne scill. to bote; Gif seo midlesta tâ sy ofaslagen. ðær sculon nigon scill. to bote; Gif hit sy seo feorðe tâ. ðær sculon vi. scill. to bote; Gif se lytle tâ sy ofaslagen. gesylle him mon fif scill. to bote; Gif mon sy on ða hæþþan to ðam sƿiþe geƿundod. ꝥ he ne mæge bearn gestrynan.

dos 15. Si os menti fiderit, 12. ſolidos dato: ſin ferro gurgulionem perforarit, 12. ſolidos numerato. Si quis alteri linguam radicitùs evulſerit, perinde ſolvito ac is qui alteri oculum effoderit. Qui alteri vulnus humerale impreſſerit, quo ipſa rumpatur membri compago, 30. ſolidos dato. Si quis alteri brachium cubitum ſupra perfregerit, 15. ſolidos pendito: ſin utrumq; brachii os fractum fuerit, 30. ſolidi interponuntor. Si cui pollex manûs amputetur, dantor ſolidi triginta. Si cui pollicis unguis avellatur, ſolvuntor ſolidi quinque. Si quis alteri indicem (quem ſagittarium vocant) abſciderit, 15. ſolidos præſtato: ſi indicis unguem, 4. ſolidos numerato. Si quis alteri digitum medium prçciderit, pendito ei 12. ſolidos. Sin ejus digiti unguem tantummodo amputarit, dato ſolidos duos. Si quis alteri digitum annularem abſciderit, 17. ſolidos numerato: ſi illius digiti unguem avulſerit, pendito ſolidos quatuor. Si quis alteri digitum auricularem amputarit, interponuntor ſolidi novem: ſi ejus 43
digiti unguem dempſerit, ſolidum unum perſolvito. Si quis in alvo vulnus acceperit, 30. ſolidorum ſolutio ſequitor: ſin ferrum per ipſum ventrem transfigatur, ad utrumque vulneris orificium 20. penduntor ſolidi. Si quis alteri tibiam ſupra genu ferro tranſverberarit, dato ei ſolidos 30. Sin os ipſum contuderit, adduntor & alii 30. Si quis alteri cruris trajecti vulnus impoſuerit, 12. ſolidos numerato: ſin os cruris ſuffringatur, 30. ſolid. pendito. Si quis alteri pollicem pedis amputarit, 20. ſolidos præſtato. Qui ſecundum à pollice pedis digitum præciderit, dato ſolidos 15. Si medium abſciderit, novem numerato. Si quartum à pollice, 6. ſolidos pendito: denique ſi quis alteri minimum pedis digitum amputarit, ſolidi quinque interponuntor. Si quis alterius virilia vulnerarit, quo omnis ei præripiatur procreandi

gebe.

facultas, 8o. ei ſolidos numerato. Qui alteri cubitum præciderit, dato ei ſolidos octoginta. Uniuſcujuſque vulneris, quod præter cæſariem, aut manicam, vel ſub genu impreſſum fuerit, pœna in duplum augetor. Si quis alterius lumbos perfregerit, præſtato ei 6o. ſolidos: ſi ferro pupugerit, numerato ſolidos quindecem: ſin telo trajecerit, dato ſolidos 3o. Si quis alteri vulnus humerale intulerit, octoginta ſolidis damnum ſarcito. Qui ſanabili vulneris genere partem manus exteriorem pulſarit, dato ei vigin-
44 ti ſolidos. Sin ei manum dimidiam abſciderit, 6o. ſolidorum ſolutio ſequitor. Si quis altera integra cute coſtam ſuffregerit, dato ei ſolidos decem. Sin cute ruptâ extrahantur oſſicula, 15. ſolidos numerato. Si quis alteri effoderit oculum, manúmve aut pedem abſciderit, una eadémque compenſatio ſequitor, ſexaginta ſcilicet ſex ſolidi, denarii ſex, & denarii triens una. Si quis alteri crus unà cum genu preciderit, pendito ei octoginta ſolidos. Si quis alteri ſcapulam abſciderit, numerato ei ſolidos viginti: ſi pulſarit, adeóque exeantur oſſicula, dato ſolidos 15. Si cui non inſanabili vulneris genere validi intercidantur nervi, 12. ſolidorum ſolutio ſequitor. Sin ex vulnere accepto claudicârit, nec ſanari poterit, 3o. peduntor ſolidi. Si cui intercidantur nervuli, dantor ei ſolidi ſex. Si quis cervici alterius ejuſmodi vulnus impreſſerit, ut is per omnem vitam mutilus ac deformis incedat, dato ei compenſationis nomine centum ſolidos, niſi ex maturo ſapientum judicio plùs ſibi deberi videatur.

gebete him ꝥ mid lxxx. scill; Gif men sy earme mid honda mid ealle ofacorfan beforan elmbogan. gebete ꝥ mid lxxx. scill; ÆGhƿylcere ƿunde beforan feaxe. ⁊ beforan slyfan. ⁊ beneoðan cneoƿe. biþ tƿygylde mare; Gif seo lenden breda biþ forslagen. ðær sceal syxtig scill. to bote; gif heo bið on bestungen. fiftyne scill; Gif heo bið ðurh ðyrl. ðonne sceal ðær xxx. scill. to bote; Gif mon biþ on eaxle geƿunded. gebete mid lxxx. scill; Gif mon oþrum ða hand uton forslea. gesylle him xx. scill. to bote. gif hine mon gelacnian mæge; Gif heo healfe on ƿege fleoge ðonne sceal syxtig scill. to bote; Gif mon oþrum rib forslea binnan gehalre hyde. gesylle x. scill. to bote; gif seo hyde sy to brocen. ⁊ mon bân ofadó. gesylle fiftyne scill; gif monnes eage him mon ofaslea. oþþe his hand. oþþe his fôt. ðær gæð gelic bôt to eallum syx peningas. ⁊ syx scill. ⁊ syxtig scill. ⁊ ðriddan dæle peninges; Gif monnes sconca bið ofaslagen ƿiþ ꝥ cneoƿe. ðære sceal lxxx. scill to bote; Gif mon oþrum ða sculoru forslea gesylle him mon xx. scill. to bote; gif hi mon inbeslea. ⁊ mon bân ofadó. gesylle mon ðær ta bote fiftyne scill; Gif mon ða greatan sinƿe forslea. gif hine mon gelacnian mæge. ꝥ he hâl sy. gesylle xii. scill to bote; Gif se mon healt sy for ðære sinƿe ƿunde. ⁊ hine mon gelacnian ne mæge. gesylle xxx. scill. to bote; Gif þær smalan sineƿan mon forslea. gesylle him mon syx scill. to bote; Gif mon oþrum ða geƿeald forslea up on þæm sƿeore. ⁊ forƿundige to ðæm sƿiðe ꝥ he nage ðær geƿeald. ⁊ ðeah hƿæþere lifige sƿa gescende. gesylle him mon hund scill. to bote. buton him ƿitan rihtre. ⁊ mare gereccan;

¶ Fœdus *Aluredi* & *Gutbruni* Regum.

Ðis is þ friþe þ Ælfred cyning. ⁊ Gyþrun cyning. ⁊ ealles Angelcynnes ƿitan. ⁊ eal seo ðeod ðe on Eastenglum beoð ealle gecƿeden habbað. ⁊ mid aþum gefæstnod. for hi sylfe. ⁊ for heora gingran. ge for geborene. ge for ungeborene. ðe Godes miltse recce. oþþe ure;

1. Ærest ymb ure landgemæra up on Temese. ⁊ ðonne up on Ligan ⁊ andlang Ligan oð hire æƿylm. ðonne on gerihte to Bedanforda. ðon up on Usan oð Ƿætlingastræt;

Be ofslægenan mannes ƿere;

2. Ðæt is ðonne. gif man ofslagen ƿeorþe ealle ƿe lætað efen dyrne Engliscne. ⁊ Deniscne. to viii. healf-marcum asodenes goldes.. butan ðæm ceorle ðe on gafollande sit; ⁊ heora lysingum ða syndon eac efen dyre. ægþer to cc. scill;

Be ðegnum ðe betogene synd;

3. Gif mȯn cyninges þegn manslihtes be teo. gif he hine ladian dyrre. dô he þ mid xii. cyninges ðegnum; Gif mon ðonne ðegn betyhþ. ðe biþ læssa maga ðone se cyninges ðegn. ladige he hine mid xi. his gelicena. ⁊ mid anum cyninges ðegne; And sƿa æghƿylcre spræce ðe mare sy ðonne iiii. mancussas; And gif he ne dyrne. gylde hit ðrygylde sƿa hit mon geƿyrþe;

Be getymum;

4. And ælc man ƿite his getyman. be mannum. ⁊ be horsum. ⁊ be oxum;

5. And ealle ƿe cƿædon on ðæm dæge ðe mon aðas sƿor. þ ne ðeoƿe. ne freo. ne moton in ðone here faran butan leafe. ne heora nân ðe

Fœdus quod Aluredus & Gythrunus reges ex ſapientum Anglorum, atque eorum omnium qui orientalem incolebant Angliam conſulto ferierunt. in quod præterea ſinguli non ſolùm de ſe ipſis, verùm etiam de natis ſuis, ac nondum in lucem editis, (quotquot ſaltem miſericordiæ divinæ aut regiæ velint eſſe participes) jurarunt. 45

Primo igitur ditionis noſtræ fines ad Thameſim fluvium evehuntor: Indè ad Leam flumen profecti, ad fontem ejus deferuntor: tum rectà ad Bedfordiam porriguntor, ac denique per Uſam fluvium porrecti ad viam Vetelingianam deſinunto.

De perempti corporis æſtimatione.

Sive Dacum, ſive Anglum quis interfecerit, æquè alteruter (ſi quidem is ruſticus cenſum annuum impendens non fuerit) æſtimator, quatuor ſcilicet fuſilis auri marcis, atque alterutrius una eſto eademq; redemptio, ſolid. nimirum 200.

De miniſtro regis incuſato.

Miniſter regius ſi quando homicidii incuſetur, aſcitis ſibi 12. aliis regis miniſtris, (ſi quidem auſus fuerit) omni ſe culpa liberato. Verùm ſi alterius fuerit cujuſquam miniſter, regio nonnihil inferior, undecem ſui æquales unúmq; miniſtrum regium adhibeto, atque 46 omnem ſceleris ſuſpicionem eluito. Idem juris eſto in omni lite quæ quatuor marcas ſuperarit. Veruntamen ſi is hanc culpæ liberationem obire verebitur, ipſa in triplum ſolutio augetor.

De advocatione.

Sive quis hominem, equum, bovémve mercatus fuerit, habeto qui venditionem illam præſtet atque in ſe recipiat.

Porrò autem eo ipſo quo in hæc juravimus die, ſtatutum eſt, nè ſervilis aut liberæ conditionis quiſquam à nobis ad exercitum iter faciat, néve ab eodem ad nos proficiſ-

ficiſcatur, ni priùs facti veniam impetrarit. Veruntamen ſi neceſſariò eorum aliquis à nobis pecudes, ſeu res alias quaſcunque mercatus fuerit, aut nobis vendiderit quicquam, id quidem permittatur, ità tamen, ut pacis ſervandæ, & ſeſe ſiſtendi fidejuſſores adhibeat, ut ea ſaltem omnia juſtè ac legitimè nactus eſſe videatur.

ma to uſ; Gif ðonne gebyriᵹe ꝥ for neode heora hƿylce ƿið ure biᵹe hæbban ƿille. oþþe ƿe ƿiþ heora. mid yrfe ⁊ mid æhtum ꝥ iſ to ðafianne. on þa ƿiſan ꝥ mon giſlaſ ſylle fryþe to ſƿutelunge. ꝥ mon ƿite ꝥ mon clæn *bæc hæbbe;

* aliàs, flæſc. i. carnem.

☞ *Quò planius iſtius fœderis cauſa, & principium intelligatur, quæ ſequuntur pauca ex Joanne Piko delegimus.* Aluredus Rex ſic Dacos contudit, ut dabant ad libitum obſides, quòd terram exirent, vel Chriſtianitatem riciperent, quod & factum eſt. Nam Rex eorum Guthrun (quem Gurmundum vocant) cum 30. proceribus, & omni penè populo baptizatus, in filium ab Aluredo ſuſceptus eſt, impoſito ſibi nomine Ethelſtano. Hic igitur manſit, datæque ſunt ſibi Provinciæ Orientalium Anglorum, & Northanhumbrorum, ut eas ſub fidelitate Regis jure foveret hæreditario, quas pervaſerat latrocinio. *Hæc ille. Atque in eandem ſententiam ſcribit Aſſerius Menevenſis, Aluredo familiaris, plurimique alii ſcriptores Angli. Solus Polydorus errore ductus, falsò Gormonem dicit, atque Orientalium Anglorum provincia haud fuiſſe donatum magnopere pugnat; cùm interim Krantius Gormonem illum ad fidem Chriſti converſum negat, atque adeò fœdus ipſum Orientalium Anglorum regionem incoluiſſe teſtimonio eſt.*

Floruit Picus regnante Henrico primo.

Albert. Krant. Frotonem quendam per id temporis converſum fatetur.

Leges

Leges Edovardi Regis.

Edovardus regnare { cœpit / deſiit } Anno ſalutis humanæ { 900. / 924.

Be dome ⁊ ſpræce ;

EAdƿeard cyning byt ðæm gerefum eallum. ꝥ gedeman ſƿa rihte domas ſƿa hi rihtoſte cunnon. ⁊ hit on ðære dom bêc ſtande; ne ƿandige hi for nanum ðingum folcrihte to gereccanne. ⁊ ꝥ gehƿylc ſpræc hæbbe andagan hƿenne heo gelæſt ſy. ꝥ ge ðonne gereccan ;

Be ceapunge ;

1. And ic ƿille ꝥ gehƿylcman hæbbe his geteaman; ⁊ nân man ne ceapige butan porte. ac hæbbe ðæs portgerefan geƿitnysse. oþþe oþera ungeligenra manna þe mon gelyfan mæge ; And gif hƿa butan porte ceapige. ðonne ſy he cyninges oferhyrnysse ſcyldig. ⁊ gange ſe team ðeah forþ oð man ƿite hƿær he oþſtande; Eac ƿe cƿædon. ſeþe tyman ſceolde. ꝥ he hæfde ungeligene geƿitnysse ðær ꝥ he hit on riht tymde. oþþe ðone að funde ðe ſe gelyfan mæge ðe onſpræce; Sƿa ƿe cƿædon be ðære ahnunge. ꝥ ylce ꝥ he gelædde ungeligene ƿitnysse ðær. oþþe ðone að funde gif he mæht ungecorenne. ðe ſe onſƿeca ongehealdan ƿære ; Gif he ðone ne mihte. ðonne namede him mon ſyx men on ðæm ylcan geburſcipe ðe he on hamfæſt ƿære. ⁊ begete æt þara ſyxa ænne æt anum hryþere. oþþe æt ðæm orfe ðe þæs ƿeorðe ſy. ⁊ ſyþþan ƿeaxe be ðæs ceapes eahte. gif ðær ma to ſcyle; Eac ƿe cƿædon. Gif hƿa gemearra manna ƿære. ðe ƿolde oþres yrf to borge ſeatan for ƿyþer tyhtlan. ꝥ he gecyþe

De judicio & lite.

EGo Edovardus Rex, iis 47 omnibus qui Reipublicæ præſunt etiam atq; etiam mando, ut omnibus (quoad ejus facere poterint) æquos ſe præbeant judices, perinde, ut in judiciali libro ſcriptum habetur, nec quicquam formident, quin jus commune audacter liberéque dicant, ac litibus ſingulis dies quibus dijudicentur condictos ſtatuant.

De emptione.

Præterea autem præcipio, ut ſi quis rem quampiam mercatus fuerit, habeat quem advocet, quique eam venditionem præſtet, atque in ſe recipiat. Et nemo extra oppidum, (niſi præſente præpoſito, aliiſve fide dignis hominibus) quicquam emito: qui ſecus fecerit, & ſuę in regem contumaciæ pœnas luito, & ipſa nihilominus advocatio ab alio in alium (quoad ſiſtatur) procedito. Statuimus etiam, ut qui alium advocarit, aut in eam rem teſtimonia, ex æquo ſcilicet & bono ſe illum advocaſſe, habeat, aut ſaltem jurejurando interpoſito faciat petitori ſatis. Ad eundem modum de ſuo cujuſque proprio ſtatuimus: ſi enim non aliunde aſſumpto, ſed proprio & ſuo ſe uti bono contenderit, aut in eam rem teſtimonia adhibeto, aut 48 is unà cum aliis (ſi poterit) non cooptatis, jurejurando rem illam petitoris non eſſe propriam confirmato: ſi non poterit, ex eadem in qua is degit vicinia, vocentur nominatim homines, ſex & pro unaquaque vacca, ſive re alia quacunque tanti ęſtimanda vir unus jurato, & præterea plures, ſi quidem res illa carius æſtimabitur. Illud præterea decrevimus, ſi quis adeo fuerit animi ſcelerati, ut bona aliena, calumniæ cauſa, pignori ponere

ponere non vereatur, jurejurando fidem facito non id dolo malo, ſed jure publico, atque animo haud iniquo, verùm omnis tum fuci tum fraudis puro, feciſſe illum: Et tum demum eligat is quem penes deprehendentur, utrum horum auſus fuerit, aut ſua ipſius propria eſſe contendere, aut alium (qui ea in ſe recipiat) cauſæ advocare.

ðonne mid aþe: ꝥ he hit for nân facne ne dyde. ac mid folcriht. butan bræde. ⁊ beswice; ⁊ se dyde þonne swa ðer he dorste. ðe hit mon ætfenge. swa he hit ahnode swa he hit tymede;

De eo qui alteri jus æquum denegarit.

Is porrò qui alteri jus ſuum coram præfecto regio id poſtulanti denegarit, in terra ex ſcripto, vel ſine ſcripto poſſeſſa, cum ipſe interea nec ſcripto, nec ſine ſcripto quidem aliquid juris habuerit, dignus videtur, qui primò ſolvat regi eo nomine 30. ſolidos: ſi denuo deliquerit, totidem pendat, ſin tertio denegarit, nec id facere deſtiterit, centum & viginti ſolidorum ſolutione ſuæ in regem audaciæ pœnas luito.

Be ðone þe oþrum rihtes wyrnþ;

2. Eac we cwædon hwæs se wyrnþ wære ðe oþrum rihtes wyrnde. aþor oþþe on boclande. oþþe on folclande. hwonne he him rihte worhte beforan þæm gerefan; Gif he þonne nân rihte næfde. ne on boclande ne on folclande. ꝥ se wære þe rihtes wyrnd scyldig xxx. scil. wið ðone cyning; Æt oþrum cyrre eac swa; æt ðriddan cyrre. cyninges oferhyrnysse. ꝥ is cxx. scill. buton he ær geswice;

De pejerantibus.

De pejerantibus præterea ſtatutum eſt, ut ſi quis jusjurandum violarit, falſúmve dixerit teſtimonium, fides ei in poſterum non habetor, verum is in Ordalium adjudicator.

Be mansworenum;

3. Eac we cwædon be ðæm mannum ðe manswora wæron. gif ꝥ geswytelod wære oþþe him oþburste oþþe oferswyþed wære. ꝥ hi syþþan aðwyrþe næron. ac ordaler wyrþe;

49 ### *De pace.*

Edovardus Rex Exoniæ commoratus, ac ſapientum ſuorum uſus conſilio, ſtudioſe perſcrutatus eſt quo tandem pacto paci & tranquillitati melius proſpiceretur: deprehenderat enim minus illam ſtudioſe retineri quam decebat, atque ipſe inſtituerat. Orabat igitur vehementer, atque obteſtabatur, ut eorum quotquot corrigi & emendari velint, communique cum eo ſocietate frui, quique eaſdem atque ille res terra, maríque, & amore, & odio proſequerentur, hoc unum curent, nè quem injuria afficiant: Qui contra fecerit, primo (ità uti antea deſcribitur) 30. ſolidos regi numerato, ſecundo ſi deliquerit totidem pendito, ſin tertio factitarit, 120. ſolidos præſtato.

Be friðe;

4. Eadweard cyning mid his witan ða hi æt Exanceastre wæron, smeadon ealle hu heora friþe betere beon mehte ðonne hit ær ðæm wæs; forðæm him ðuhte ꝥ hit mættor gelæst wære ðonne hit sculde ꝥ he ær beboden hæfde; he acsode hi ða hwa to ðære bote cyrran wolde. ⁊ on ðer geferrædne beon ðe he wære. ⁊ ꝥ lufian ꝥ he lufode. ⁊ ꝥ ascunian ꝥ he ascunode. ægþer ge on sæ. ge on lande; ꝥ is ðonne ꝥ nan mon oþrum rihtes ne wyrne; Gif hit hwa dô. gebete swa hit beforan awriten is; Æt forman cyrre xxx. scill. ⁊ æt oþrum cyrre eal swa. ⁊ æt ðriddan cyrre mid cxx. scill. ðæm cyng;

Be

Be gerefan þe mid rihte ne amanige.

5. And gif hit se gerefa ne amanige mid rihte on ðæra manna gewitnysse ðe him to gewitnesse geteald syndon. ðonne bete mine oferhyrnysse cxx. scill.

De præpoſito qui jus pervertit.

Præpoſitus autem ſi à vero deflectat, neque ex eorum qui citantur teſtimonio jus reddiderit, 120. ſolidorum numeratione ſuæ in regem contumaciæ pœnas dependito.

Be ðyfþe betogenum.

6. Gif hwa ðyfþe betogen sy. þonne niman hine on borh ða ðe hine ær hlaforde befæston. ꝥ he hine ðær getrywsige. oþþe oþre frynde gif he hæbbe dôn ꝥ sylfe. Gif he nyte hwa him on borh nime. ðonne niman ða ðe hit to gebyreþ on his æhtan inborh. Gif he naþor næbbe ne æhta. ne oþerne borh. ðonne healde hine man to dome.

De furti incuſato.

Servus ſi furti incuſetur, qui eum domino commendarit, aliive (ſi quos habuerit) ejus amici, quod is ſe culpa exolvet, pro eo fidejuſſores ſunto: Si non habuerit qui eum fide ſuſtentent ſua, tum illi quorum intererit, bona ejus pignori accipiunto: Sin neque bona habuerit, nec qui pro eo fide jubeant, in cuſtodiam ex æquo & bono judicandus conjicitor.

Be ðon ðe heora agen secan nyllon.

7. Sac ic wille ꝥ ælc man hæbbe symle ðâ men gearwe ðe heora agen secan * nillon. ⁊ hi for nân medsceatum ne werianne.

* aliàs, willon atque tum quidē alia eſt hujus loci ſententia.

De iis qui ad ſuas ipſorum proprias ſedes non ierint. 50

Planè autem volo, ut quiſque eos ſemper præſto habeat, qui ad proprias illorum ſedes ſe conferre noluerint, neque ulla eos accepta mercede protegito.

Be ðon ðe full friþiaþ.

8. Ne ful nahwar ne friþian. ne feormian. willes. ne gewealdes. Gif hwa ðis ofer hæbbe. ⁊ his wedde brece. ðe he al ðeod geséalde hæfþ. bete swa dom boc tæce. Gif he ðonne nylle. ðolige ure ealra freondscipes ⁊ ealles ðæs ðe he age. Gif hine hwa feormige syþþan. bete swa seo dom boc secge. And se scyle ðe flyman feormie. gif hit sy her inne. gif hit sy east inne. gif hit sy norþ inne. bete be ðæm ðe ða friþ gewritu secgan.

De eo qui ſceleris damnatum admiſerit.

Nemo cum ſceleris damnato pacem habeto, néve eum ſciens volénſque hoſpitio excipito: qui contrà fecerit, adeóq; jusjurandum violarit, fidémque à ſe & univerſa plebe datam fefellerit, id mulctæ quod in judiciali libro deſcribitur, ſubito: Id ſi recuſarit, noſtra & reliquorum omnium amicitia privatus, fortunis ſuis omnibus mulctator. Atque ſi quis ei deinceps ſuppetias tulerit, is etiam id compenſationis quod in libro judiciali continetur, præſtato. Porrò autem qui fugitivo, ſive in hac noſtra, ſive in orientali, aut boreali regni plaga victum ſubminiſtratit, prout ipſa jubent pacis conſcripta, plectitor.

Be ðon ðe his freot forwyrce.

9. Gif hwa ðurh stæl tyhtlan freot forwyrce. ⁊ his hand on hand sylle. ⁊ hine his magas forlætan. ⁊ he nyte hwa him forbete. ðonne sy he þæs þeow weorces wyrþe þe ðearto gebyrige. ⁊ offealle se wær ðæm magum.

De libertate mulctato.

Qui ex accuſatione furti libertate mulctatus, furari non ceſſaverit, adeóque eum cognati ejus omnes deſtituerint, ut non ſit qui fide eum ſuſtentet ſua, operi (ut res feret) ſervili addicitor, omníque capitis ejus æſtimatione cognati excidunto.

De eo qui citra bonam domini veniam ſervum alienum admiſerit.

Nemo ſervum alienum citra bonam domini veniam, néve antequam is omnibus fecerit ſatìs, in famulatum admittito. Qui verò
51 contrà ac dictum eſt egerit, ſuæ in regem contumaciæ pœnas dato.

De diebus cogendi populi.

Præpoſitus quiſque ad quartam circiter quamque ſeptimanam frequentem populi concionem celebrato, cuique jus dicito æquabile, litéſque ſingulas, (cum dies condicti advenerint) dirimito. Horum ſi quid prætermiſerit, prout antea effati ſumus, compenſato.

Be ðone ðe oþþres mannes man under feng buton leafe.

10. Ne underfô nân man oþþres mannes man buton ðære leafe ðe hi ær fylgde. ⁊ ær he sy laðleas ƿiþ ælce hand. Gif hit hƿa dô. bete mine oferhyrnysse.

Be gemote andagum.

11. Ic ƿille ꝥ ælc gerefa habbe gemot a ymb feoƿer ƿucan. ⁊ gedôn ꝥ ælc man sy folcrihtes ƿyrþe. ⁊ ælc spræc habbe ende. ⁊ andagen hƿænne hit forþ cume. Gif hit hƿa oferhebbe. bete sƿa ƿe ær cƿædon.

¶ Fœdus *Edovardi* & *Gutbruni* Regum.

52 HÆc ea ſunt ſenatus conſulta ac inſtituta, quæ primò Aluredus & Guthrunus reges, deinde Edovardus & Guthrunus reges, illis ipſis témporibus tulere, cum pacis fœdus Daci & Angli ferierunt, ac ſeſe mutuo amplexi ſunt, quæque poſtea à ſapientibus recitata ſæpius, atque ad communem regni utilitatem aucta, atque amplificata ſunt.

Ante omnia, Deum unum ſpreto omni ac repudiato cultu barbaro, auguſtè ſanctéque venerandum ptopoſuerunt: tum leges humanas (propterea quod pro explorato haberent nolle ſine hiis quam plurimos aut in officio contineri ſuo, aut Eccleſiaſticæ motem gerere diſciplinæ) conſcribendas curarunt, eáſque Chriſto cum rege communes promulgarunt, hiis ut eorum coerceretur temeritas, qui Epiſcopi imperata obire noluerint.

Hoc igitut primò decreverunt, ut Eccleſię pax intra ſuos parietes, eáque (quæ eſt mann regis tradita) tranquillitas, piè, inviolatéque ſerventut.

Porrò autem ſi quis Chriſtianam fidem exuerit, adeóque dictis, aut factis cultum promoverit barbarum, capitis æſtimatione, mulcta, aut ipſa legis violatæ pœna, (prout ipſa feret facti ratio) culpa penſator.

ÐIs is seo gerædnysse þe Ælfred cyning ⁊ Guþrun cyning. ⁊ eft Eadƿeard cyning. ⁊ Guþrun cyning. gecuron. ⁊ cƿædon. ða ða Engle. ⁊ Dene to friþe. ⁊ to freondscipe fullice fengon. ⁊ ða ƿitan eac ðe syþþan ƿæron. oft ⁊ unseldan ꝥ sealf geniƿodon. ⁊ mid gode gehyhton.

Ðæt is ærest ꝥ hi gecƿædon. ꝥ hi ænne God lufian ƿoldon. ⁊ ælcne hæþendome georne aƿorpan ⁊ hi gesetton ƿoruldlice steora eac. forþam ðingum ðe hig ƿiston ꝥ hig elles ne mihton manegum gesteoran. ne fela manna nolde to godcundre bote elles gebugan. sƿa he sceolde. ⁊ ða ƿoruld bote hig setton gemæne Crist. ⁊ cyning. sƿa hƿær sƿa man nolde godcunde bote gebugan mid rihte to bisceoƿa dihte.

1. ꝥ is þonon ærest ꝥ hig cƿædon. ꝥ cyric grið binnan ƿagum. ⁊ cyninges hand griþ stande efne unƿemme.

2. And gif hƿa cristendom ƿyrde. oþþon hæþendom ƿeorþige. ƿordes. oþþe ƿeorces. gylde sƿa ƿere. sƿa ƿite. sƿa lahslite be ðæm seo dæd sy.

3. Gif

3. Gif gehadod man geſtalige. oþþe gefeohte. oþþe forſƿerige. oþþe forlicge. gebete ꝥ be ðæm ſeo dæd ſy. ſƿa be ƿere. ſƿa be ƿite. ſƿa be lahſlite; ⁊ for god huru bete ſƿa canon tæce. ⁊ þæs borh finde. oþþe on cearcerne gebuge; Gif mæſſe preoſt ꝥ folc miſƿiſige æt freolſe. oþþe æt fæſtene. gylde xxx. ſcill. mid Englum. ⁊ mid denum ðreo healf marc; Gif mæſſe preoſt to rihte ondagan criſman ne fecce. oþþe fulluhtes forƿyrne ðæm ðe ðæs ðearf ſy. gild ƿite mid Englum ⁊ mid Denum lahſlite. ꝥ is tƿelf oran; Gif gehadod man hine forƿyrce mid deaþes cylde. geƿylde hine mon. ⁊ healde to biſceopeſdome;

Si quis ſacris initiatus clepſerit, dimicarit, pejerarit, aut fornicatus fuerit, capitis æſtimatione, mulcta, aut legis violatæ pœna, pro ipſa delicti ratione compenſato: Deo
ſaltem (prout ſe regulæ habuerint 53
Eccleſiaſticæ) faciat ſatis, atque in cuſtodiam (ni fidejuſſores admoverit)conjcitor. Sacerdos ſi in diebus feſtis, aut jejuniis populo indicendis erraverit, 30. ſolidis (ſi quidem id inter Anglos evenerit) mulctator: ſin idem in Dacis acciderit, ſeſquimarcam pendito. Sacerdos ſi ad dies in hoc condictos oleum non pararit ſacroſanctum, aut baptiſma (cum uſus fuerit) denegarit, inter Anglos mulctator, in Dacis autem legis violatæ pœnas luito, Oras nimirum duodenas numerato. Si quis ſacris initiatus capitale quicquam perpetrarit, capitor, ut tandem Epiſcopo criminis admiſſi pœnas dependat.

Be ſibleġerum;

De Inceſtu.

4. Æt ſibleġerum. ða ƿitan geræddon. ꝥ cyng ah ðone yfeſan. ⁊ biſceop ðære nyþeran. butan hit man gebete for god. ⁊ for ƿurulde. be ðam ðe ſeo dæde ſy. ſƿa biſceop getæce; Gif tƿegen gebroþra. oþþon tƿegen genydmagas. ƿið ân ƿif forlicgan. betan ſƿiþe georne. ſƿa ſƿa mon geþafige. ſƿa be ƿite. ſƿa be ƿere. ſƿa be lahſlite. be ðæm ðe ſeo dæd ſy;

Præterea autem ſapientibus viſum eſt, ut qui fœdo ſe polluerint inceſtu, eorum qui fuerit ſuperior rex habeat, inferiorem Epiſcopus, ni citiùs cumulatê Deo & hominibus compenſarint, & quod fuerit eis ab Epiſcopo indictum, confecerint. Si duo fratres germani, aliíve ſanguinis neceſſitate juncti, cum una eadémque uxore rem habuerint, capitis æſtimatione, mulcta, aut legis violatæ pœna, prout æquum fuerit, ipſáque feret facti ratio, compenſanto.

5. Gif deaþe ſcyldig man ſcrifte ſpræce gyrne. ne forƿyrne him man næfre; ⁊ ealle Godes rihte fyrþrie mon georne be Godes miltſe. ⁊ be ðæm ƿitan ðe ƿitan to lædon;

Si quis rei capitalis damnatus, ſua ingennè ſacerdoti peccata confiteri cupiverit, id ei conceditor. Omnes autem ſtudioſè ac ſedulo jura omnia divina provehunto, ità uti divinam miſericordiam conſequantur, atque has à ſapientibus irrogatas ſontibus pœnas declinent.

6. Gif hƿa teoþunge forhealde. gylde lahſlite mid Denum. ƿite mid Englum; Gif hƿa romfeoh forhealde. gylde lahſlite mid Denum. ƿite mid Englum; Gif hƿa leohtgeſceot ne gelæſte. gylde lahſlite mid Denum. ƿite mid Englum; Gif hƿa fulhælmyſſan ne ſylle. gylde lahſlite

Dacus ſi decimas non dederit, 54
legis violatæ pœnas ſolvito, Anglus mulctator: Dacus ſi debitum Romæ nummum retinuerit, legis violatæ pœnam ſubito, Anglus mulcta afficitor: Dacorum quiſquam ſi ad candelas nummum non dederit, Juris violati pœnas luito, Anglus plectitor. Dacus ſi juſtam nomine aratri elemoſinam non

Digitized by Google

ſolverit, ruptæ legis pœnam dependito, Anglo autem (ſi quid delinquitur) mulcta irrogatur. Dacus ſi jura, aut officia quæcunque divina ſuppreſſerit, aut retinuerit; legis violatæ pœnam dependito, Anglus mulctatur. Si quis contumaciter obſiſtendo alium jura atq; officia divina petentem vulnerarit, capitale eſto: Sin mortem obtulerit, ab omni legis patrocinio deſtitutus habetor, eúmque omnes juſtitiæ cultores vel invitum ac læſum capiunto. Atque ſi eum ſuapte culpa juri divino aut regio ſe opponentē, morte occubuiſſe liquidò confirmetur, propterea nè quicquam penditor.

mid Denum. ƿite mid Englum; Gif hƿa ænigra godcundra gerihta forƿyrne gylde lahslite mid Denum. ƿite mid Englum; Gif he ƿigie. ⁊ man geƿundie. beo his feorhes scyldig; Gif he man to deaþe fylle. beo he þonne utlah. ⁊ him hente mid hearme ælc ðara ðe riht ƿille; ⁊ gif he geƿyrce. ꝥ hine mon afylle. ðurh ꝥ he ongean Godes rihte. oþþe ðæs cyninges geonbyrde, gif man ꝥ gesoþige. licge he orgylde;

De iis qui die dominico ſua negotia agunt.

Dacus ſi die dominico quicquam fuerit mercatus, re ipſa & Oris præterea duodecem mulctator, Anglus 30. ſolidos numerato. Liber ſi die quocunque feſto operis quicquam fecerit, aut ſervituti ſubjaceto, aut mulctam, legiſque violatæ pœnam dependito. Servus vapulato, aut pretio virgarum metum redimito. Dacus ſi ſervo ſuo invito opus addixerit die quocunque feſto, rupti juris pœnam dato. Anglus mulcta afficitor.

Be freolsdæges ƿeorcum;

7. Sunnan dæges cypunge gif hƿa agynne. ðolie ðæs ceapes. ⁊ xii. ore mid Denum. ⁊ xxx. scill. mid Englum; Gif freoman freolsdæge ƿyrce. ðolie his freotes. oþþe gylde ƿite. ⁊ lahslite; Ðeoƿe man þolige his hyde. oþþe hydegyldes; Gif hlaforde his ðeoƿan freolsdæge nyde to ƿeorce. gylde lahslite se hlaforde inne on Dæna lage. ⁊ ƿite mid Englum;

55 *De jejuniis.*

Liber ſi indictum jejunium cibo ſumpro diſſolverit, & mulcta, & ipſa legis violatæ pœna plectitor, ſervus vapulato, aut prætio redimito.

Be fæstenum;

8. Gif freoman rihte fæstan abrece. gylde ƿite. ⁊ lahslite; Gif hit ðeoƿmon gedô. ðolie his hyde oþþe hydegyldes;

De jurejurando, & Ordalio.

Porrò autem feſtis diebus omnibus, & legitimis jejuniis, ordalium nullus ingreditor, nève ad juſjurandum addicitor: Dacorum ſi quis contra fecerit, legis violatæ pœnas dato: Anglus mulcta plectitor.

Be ordele ⁊ aþum;

9. Ordel ⁊ aþas syndon tocƿedene. freolsdagum. ⁊ rihtfæsten dagum; ⁊ se þe ꝥ abrece. gylde lahslite mid Denum. ⁊ ƿite mid Englum;

Nemo (quoad ejus fieri poterit) cujuſcunque ſceleris admiſſi conſcius, die dominico morti objicitor, verum comprehenſus (uſquedum dies feſtus tranſierit) tenetor.

Gif mon ƿealdan mæge. ne dyde mon næfre on sunnan dæges freolse ænigne forƿyrhtne; ac ƿylte. ⁊ healde ꝥ se freolsdæge agân sy;

Si cui membrum corporis ſceleris admiſſi cauſa præcidatur, iſq; tres noctes ſuperſtes fuerit, quiſq; deinceps impunè (impetrata tamen ab epiſcopo venia) aut ejus vulneri medicinam, aut animò conſolationem, adhibeat.

10. Gif lim læƿeo lama þe forƿorht ƿære ƿeorþe forlæten. ⁊ he æfter ðæm ðreo nihte alibbe: syþþan mot hylpan be bisceopes leafe. se þe ƿille beorgan sare. ⁊ saple;

Be ƿicum. ƿiglerum. manſƿorum. &c.

11. Gif ƿican. oþþe ƿigleras. manſƿoran. oþþe morþ ƿyrhtan. oþþe fule afylede æbere horcƿenan ahƿar on lande ƿurþan agytene. ðonne fyrsie man of earde. ⁊ clænsie ða ðeode. oþþon on earde forfare hi mid ealle. buton hi geſƿican. ⁊ ðe deoper gebetan;

Be gehadedum ⁊ ælþeodigum;

12. Gif mon gehadodne. oþþe ælþeodigne ðurh ænig ðing forræde. æt feo. oþþe feorhe. þonne sceol him cyning beon. oþþon eorl ðær on lande. ⁊ biſceop ðære ðeode. for mæg. ⁊ for mundboran. buton he elles oferne hæbbe; ⁊ bete georne be ðæm ðe seo dæd sy Criste. ⁊ cyning. sƿa hit gebyrige. oþþe ða dæde ƿrece sƿiþe deope. ðe cyning sy on ðeode;

De Sagis, ariolantibus, pejerantibus, &c.

Sagæ, ariolantes mulierculæ, perjurioſæ, peſtiferæ, & meretrices fœdæ, ac flagitioſæ ſicubi deprehendantur, à finibus regni (ut pura & integra plebs ſit) relegantor, aut in regno (ni ab illa mente deſtiterint) ac cumulatius compenſarint, malè pereunto.

De iis qui ſacris initiantur, & de peregrinis. 56

Si quis ſacris initiatus, incoláve, in iis quæ ad fortunas, vitámve ejus ſpectarint, decipiatur, tum ei nationis illius rex, aut ſatrapas & epiſcopus, loco cognatorum, & patroni ſunto, ni is aliunde habuerit. Fraudator vero (prout feret maleficii ratio) Deo & regi ſatisfacito, aut graves qui eſt regionis illius princeps, ſceleris admiſſi pœnas repetito.

* *Deſiderantur nonnulla.*

Leges

Leges Æthelſtani Regis.

ÆTHELSTANUS regnare {cœpit / deſiit} anno ſalutis humanæ {924. / 940.

57 EGo Æthelſtanus Rex, ex prudenti Ulfhelmæ Archiepiſcopi, aliorúmque Epiſcoporum meorum conſilio, ſummopere iis omnibus qui in ditione noſtra ſunt præfectis per ſacroſancta Dei omniúmque ſanctorum numina, & pro mea in eos benevolentia, mando & præcipio, ut præ cæteris juſtas ex meo ipſius proprio, ac debitas pendant tam vivorum animalium, quam annuorum terræ proventuum, decimas : id quod ſinguli Epiſcopi, Senatores, præpoſiti præterea noſtri faciunto. Epiſcopi autem & præpoſiti noſtri omnes qui ſedent in alios judices, ſub eadem formula judicia exercento, atque hæc omnia ad eum quem in hoc condiximus diem (feſtum ſcilicet Joannis Baptiſtæ capite truncati anniverſarium) conficiunto. Porrò autem nobiſcum cogitemus, atque animo diligentur expendamus, quod Deo dixerit pater excelſus Jacob, *Decimas meas, & hoſtiam pacificam offeram tibi:* Et quod dominus in Evangelio fatus eſt, *Omni dabitur habenti, & is abundabit :* Recolamus præterea quæ in hoc ipſo minaciter ſcripta ſunt libro, *Si decumas dare noluerimus, ſola nobis remanente decima novem detrahentur partes :* Sermone etiam admonemur divino terrenis cœleſtia, & caducis his noſtris æterna illa promereri. Quando-
58 quidem igitur audiſtis quid dominus jubeat, quidque nos exequi debeamus, ea mihi vos tantummodo comparetis velim, quæ juſtè ac legitimè parare poſſitis. Neque enim mihi ad vitæ uſum quicquam injuſtè acquiri cupiverim. Etenim cum ea ego vobis lege veſtra omnia benigne largitus ſim, ut mea mihi vos itidem concedatis, proſpicitote ſedulo, nè quis veſtrum,

IC Æþelstane cyning mid geþeahte Wulfhelmes mines heahbisceopes. ⁊ oþra minra bisceopa bebeode eallum minum gereafum ðurh ealle mine rice. on ðær Drihtenes nama. ⁊ ealra halgena. ⁊ for mine lufu. ꝥ hi ærost mines agenes æhtes ðam teoþe gesyllaþ. ge ðær libbendes yrfes. ge ðær geærlices westmes; ⁊ ꝥ ilce gedô eac ða bisceopas heora gehwylcra. ⁊ eac mine ealdormanna. ⁊ gereafa; ⁊ ic wille ꝥ mine bisceopes. ⁊ gereafa ðær demað eallum ðe hio gehyrsumian gebyraþ. ⁊ ꝥ ilce to ðam tide fulfremaþ þe we hio settaþ. ⁊ ðes sie to ðæm dæg ðær beheafdunges Seint Johannes ðær fulhteres. Utan geþencan we hwæt Jacob se hiehfæder to ðam Drihten cwæð; Ic ðe wille gesyllan mine teoþan. ⁊ mine siblac; And Drihten seolfe on ðam Godspel cwæþ; Eallum þæm habbendum mon sceal agyfan. ⁊ hi genyhtsumiaþ; We moton eac ðær þencan ðe egeslic on ðissum bocum is gewriten; Gif we ure teoþan gesyllan nyllað. us ða nygon dælas bið ætbradene. ⁊ se teoþa ân us biþ to laf; Se godcunde lare us gemynaþ. ꝥ we ða heofonlica ðinga mid ðam eorþlicum. ⁊ ða ecelic mid ðam hwilwendlicum geearniaþ; Nu ge gehyraþ hwæt Drihtene us bebeod. ⁊ hwæt us fulfremian gebyraþ; Gedô ꝥ ge georniaþ. ðam ðinga ðe ge me rihtlic begytan mæg; Ic nylle ꝥ ge me hwæt mid woh begytah; Gif ic eow ealla eowra ðinga geunne. on ða gerade þe

ge me mine geornıaþ. ƿarnıaþ eoƿ. ⁊ hio ðe eoƿe to belimpaþ· ðær Drihtenes eoƿres. ⁊ mines;

Ic Æþelstane cyning. eallum minum geresum binnon mine rice gecyþe. mid geþeahte Ƿulfhelmes mines Ærcebisceopes. ⁊ ealra mina oðra bisceopa. ⁊ godes ðeoƿa. for mina sinna forgyfenesse. þ ic ƿille. þ ge fedaþ ealle ƿæga ân earm Englismon. gif ge him habbað. oþþe oþerne gefindað; fram tƿam minra feorma agyfe mon hine elce monað ane ambra meles. ⁊ ân sconc spices. oþþe ân ƿâm ƿeorþe IIII. peningas. ⁊ scrudfor tƿelf monþa ælc gear; ⁊ þ ge alysað an ƿite ðeoƿne. ⁊ ðæs ealle sie gedôn for Drihtenesse mildheortnesse. ⁊ mine lufu. under ðæs bisceopes geƿitnesse. on ðæs rice it sie; ⁊ gif se gereafa ðis oferhealde gebete XXX. scill; ⁊ sie þ feoh gedæled ðæm ðearfum. þe on ða tun synd ðe ðis ungefremed ƿunie. on ðæs bisceopes geƿitnesse;

névè eorum aliquis qui vobis paruerit, offenſionem aut divinam aut noſtram concitetis.

Ego Æthelſtanus Rex, clarè omnibus qui in ditione noſtra ſunt præpoſitis ſignifico, me ex Ulfhelmæ Archiepiſcopi, aliorúmq, Epiſcoporum & ſervorum Dei conſilio, ad expianda peccata mea ſtatuiſſe, ut præfectorum quiſque Anglum unum (ſi quidem ejuſmodi quis inter eos fuerit) cibo ſuſtentet, ſi non fuerit, aliunde quæſito ad hunc modum victum ſubminiſtret. Ex binis ſingulis villis meis quoque dantor menſe, amphora farinæ una, porci perna una, aut quatuor denariis æſtimandus aries, atque in ſingulos annos óperimenta corporis. Libertate inſuper mulctatum unum aliquem priſtinæ reſtituunto libertati. Atq; hæc omnia pro Dei in nos omnes miſericordia, noſtráque in eos benevolentia, præſente illius regionis Epiſcopo fiunto. Quin ſi præpoſitorum quiſquam hoc ſciens date diſtulerit, 30. mulctator ſolidis, eáque inter oppidi illius (in quo fuerit hoc prætermiſſum) egentes præſente Epiſcopo mulcta diſtribuitor.

Be ðeofum;

ÆRest þ mon ne sparige nænne ðeof ðe æt hæbbendre hand gefangen sy. ofer tƿelf ƿinterne. ⁊ ofer eahta peningas; ⁊ gif hƿa hit dô. forgylde ðone ðeof be his ƿere. ⁊ ne sy ðæm ðeofe na ðe geþingodre. oþþe hine be ðæm geladige; Gif he hine ðonne ƿerian ƿille. oþþe fleon ðonne ne sparige hine mon ær ðæm; Oþer gif mon ðeof on cƿearcerne gebringe. þ he beo feoƿertig nihta ðær inne. ⁊ hine mon alyse ðonne ut. mid hund tƿelftigum scil. ⁊ ga seo mægþe him on borh þ he æfre gesƿice; And gif he ofer þ stalige. ðonne forgyldan hi hine be his ƿere. oþþe hine eft þær in gebringan; ⁊ gif hƿa hine forstande. for-

De furibus. 59

PRimum, nemo cuiquam in furto manifeſte deprehenſo, adeóque in manu quod clepſerit habenti, ignoſcito, ſi modo is annos duodecem natus, quod octo denariis carius æſtimetur, clepſerit. Si quis contra egerit, capitis æſtimationem ipſius furis pendito, aut habito ejuſdem ratione crimen eluito, neque verò cum ipſo fure lenius aut facilius agatur: Qui ſi contumaciter reſtiterit, fugámve capeſſerit, nemo ei in poſterum parcito. Si quis furem præterea in cuſtodiam conjecerit, 40. dies is ibi maneto, quo tandem confecto ſpatio, 120. ſolidorum ſolutione carcere liberator. Cognati autem ipſum deinceps non prædaturum præſtanto: atqui ſi is tum poſtea quid clepſerit, aut capitis ejus æſtimationem cognati pendunto, aut eum reducunto in carcerem: quibus

Digitized by Google

bus ſi quis temerè obſtiterit, Regi, aliòve (cujus intererit) cuipiam, proprii capitis æſtimationem numerato, & ſi quis pro eo ſteterit præterea, ſolvat Regi eo nomine 120. ſolidos.

De his qui domino prorſus nullo deſervierint.

Porrò autem de his qui nullius ſe in familiam dederint, adeóque nullus contra eos jus ſuum obtinere poterit, ſtatuimus, ut eorum cognati illos cuíque jus ſuum tributuros præſtent, atque in frequenti plebis conventu alicui in famulatum addicant: id quod ſi tum quidem noluerint, aut facere non poterint, pro fugitivis habentor herifugæ illi, quique in eos inciderit, ſimiliter ac prædones pul-
60 ſato. Atqui ſi quis eis in poſterum ſuppetias attulerit, proprii capitis æſtimationem pendito, aut habita ejuſdem ratione, omni ſe culpa exolvito.

Dominus autem alteri jus ſuum ſi denegarit, ac ſervo nequam atq; improbo ſuffragari voluerit, adeò ut de ipſo apud regem habeatur queremonia, rei petitæ æſtimationem juſtam præſtato, & Regi præterea 120. ſolidos numerato. Veruntamen ſi quis Regi antea queſtus fuerit, quam jus æquum quoties præſcribitur ſibi fieri flagitarit, id mulctę quod alteri ſi jus æquum denegaſſet irrogari oportuerat, ſubito. Herus præterea ſi furto ſervi ſui conſcius fuiſſe coarguatur, ſervo, propriíque capitis æſtimatione mulctator primo, atque idem poſtea ſi factitarit, rebus ſuis omnibus plectitor. Idem juris eſto, ſi Præpoſitorum, aut Queſtorum quiſquam in furti conſcientia adſciſcatur.

De iis qui dominis ſuis inſidias ſtruxerint.

Si quis domino ſuo calamitatē ſtruxiſſe accuſetur, neq; id legitimè poterit inficiari, quin ipſa triplicis Ordalii ſententia ſceleris fuiſſe conſcius coarguatur, capitalę eſto.

De irruptione in fanum.

Si quis ipſa triplicis Ordalii ſententia in fanum irrupuiſſe convincatur, is prout in libro habetur judiciali compenſato.

gylde hine be his ƿere. sƿa þæm cyng. sƿa ðæm ðe hit to gebyrige; ⁊ ælc man ðara ðe ðære mid stande. gesylle cxx. to ƿite ðæm cyng;

Be hlafordleasum mannum;

2. And ƿe cƿædon be ðæm hlafordleasum mannum. ðe nân man nân rihte æt begytan ne mæg. ꝥ man bude ðære mægþe ꝥ hi hine to rihte gehamette. ⁊ him hlaforde funden on folcgemote. ⁊ gif hi hine ðonne begytan nellon. oþþe ne magon to þæm andagan. ðonne beo he syþþan flyma. ⁊ hine lecge for ðeofe seþe him to cume; ⁊ seþe hine ofer ꝥ feormige. forgylde hine be his ƿere. oþþe hine be ðæm geladie;

3. And se hlaforde ðe rihte ƿyrne. ⁊ for his yfelan men lycge. ⁊ manne ðone cyng forsece. forgylde ꝥ ceapegylde. ⁊ gesylle ðæm cyng cxx. scill; And se ðe ðone cyng sece. ær he him rihtes bidde. sƿa oft sƿa him to gebyrige. gylde ꝥ ylce ƿite. ꝥ se oþer sceolde. gif he him rihtes ƿyrnde; And se hlaforde ðe his þeoƿan æt ðyfþe geƿita sy. ⁊ hit oƿen ƿurþe. ðolige ðæs ðeoƿan. ⁊ beo his ƿeres scyldig æt frumcyrre; Gif he hit oftor dô. beo ealles scildig ðæs ðe he age; ⁊ eac sƿylce cynges horderа. oþþe ure gerefena hƿylc. ðe ðæra ðeofa geƿita ƿære ðe stæledon. beo be ðæm ylcan;

Be hlaford syrƿum;

4. And ƿe cƿædon be hlaford syrƿan. ꝥ he ƿære his feores scyldig gif he hit ætsacan ne mihte. oþþe on þæm ðryfealdan ordale ful ƿære;

Be cyric bryce;

5. And ƿe cƿædon be cyric bryce. gif he ful ƿære on þæm þryfealdan ordale. bete be þæm seo domboc secge;

Be

Be ƿiccecræftum;

6. And ƿe cƿædon be ðæm ƿiccecræftum. ⁊ be lyblacum. ⁊ morðdædum. gif ðær mon acƿealde ƿære. ⁊ he hit ætsacan ne mæge. ꝥ he beo his feores scyldig; Gif he hit ðonne ætsacan ƿille. ⁊ on ðæm ðryfealdum ordale ful ƿeorþe. ꝥ he beo cxx. nihta on carcarne; ⁊ niman þa magas hine syþþan ut. ⁊ gesyllan ðam cyng cxx. scill. ⁊ forgylden ðone ƿer ðær mannes magum. ⁊ gangen hi on borh. ꝥ he æfre sƿylces geswice; And ða * blisgeras. ⁊ ða ðe ðeofs ƿræcan beon. beon ðær ylca ƿyrþe; ⁊ se ðe ðeof ƿræcan ƿille. ⁊ nænne man geƿundige. gesylle ðæm cyng cxx. scill. forþon æhlyþe;

* alias, beligeras quod ſonat accuſatores falſos.

De Sagis.

Sagæ, mulieres barbara factitantes ſacrificia, aut peſtiferi, ſi cui mortem intulerint, neque id infi- 61
ciari poterint, capitis pœna eſto. Sin omni ſe criminis ſuſpicione liberare conantes, ipſa triplices Ordalii ſententia in reos referantur, 120. dies in carcerem conjiciuntor: quibus peractis 120. ſolidorum numeratione earum eos cognati cuſtodia liberanto, atque cognatis interfecti juſtam capitis ejus æſtimationem penduntо. Illi verò ſe id genus ſceleris in poſterum non perpetraturos eſſe fidejuſſores adhibento. Eadem habetor incendiariorum ratio, & eorum omnium qui à ſeveritate prædones vindicare ſtuduerint. Immo ſi quis furem liberare contenderit, etſi quidem nemini vulnus impreſſerit, Regi tamen eo nomine 120. ſolidos numerato.

Be anfealdum ordale;

7. And ƿe cƿædon be ðæm anfealdum ordale. æt ðæm mannum ðe ðeofþe getyhtlod ƿæron. ⁊ hi fule ƿyrðen. ⁊ hi nyten hƿa hi on borh nime. gebringe hine mon on carcerne; ⁊ hine man dô ut sƿa her beforan gecƿeden is;

De Ordalio ſimplici.

De Ordalio ſimplici ſtatuimus, ut ſi quis furti ſæpius fuerit incuſatus, atque ipſa tandem Ordalii ſententia in reos referendus videatur, nec porrò habeat qui fidem eum ſuſtentent ſua in cuſtodiam mittitor, unde eum cognati (prout antea effati ſumus) liberanto.

Be landlearum mannum;

8. And ƿe cƿædon. gif hƿylc landleas man folgode on oþer scire. ⁊ his mægas eft sece. ꝥ he ðe hine on ða gerade feormige. ꝥ he hine to folcrihte lǽde. gif he ðær gylt geƿyrce. oþþe forebete;

De iis qui fundum non habuerint.

Si quis tecti, terræque inops, ſervitum in aliam migrarit ſatrapiam, eòque unde eſt agreſſus cognatos viſendi cauſa revertatur, atq; adeò ſcelus quodcunque perpetrarit, ipſum jus ſuum cuique tribuere paratiſſimum fore præſtato is qui eum admiſerit, aut ſaltem data ab eo damna ſarcito.

Be ðonne ðe yrf befehþe;

9. And se ðe yrfe befo. namne hine mon fif men his nehbura, ⁊ begite ðara fifa ænne ꝥ him sƿerige mid ꝥ he him on folcrihte to teo; ⁊ se ðe hit him agnian ƿille. nemne him mon x. men. ⁊ begyte ðara ii. ⁊ sylle ðone aþ. ꝥ hit on his æhte geboren ƿæ-

De eo qui ſuum ipſius proprium penes alium deprehenderit. 62

Si quis pecudem alium penes deprehenſã, ſuam eſſe affirmarit, ei ex vicinis nominantor viri quinq; quorum unus unà cum illo jurejurando confirmato, jure optimo vendicaſſè illum: Atque ſi quis è contra ſuum ipſius proprium eſſe contenderit, nominatim vocentur ex vicinia illa homines decem, quorum duo unà cum illo juranto, ex propria re pecuaria natam pecudem. Atq; hoc ipſum

ipſum ſine communi omnium jurejurãdo fiat, ubi verò res ipſa 20. denarios ſuperarit, cooptati juranto.

re. butan ðæm rimaþe; ⁊ standeð ðes cyreaþ ofer xx. peninga;

De bonorum permutatione.

Omnis bonorum permutatio, præſente Præpoſito, Sacerdote, Queſtore, fundi domino, aut alio denique homine fideli, fiat: Si quis ſecùs fecerit, 30. ſolidis mulctator, ac rem permutatam qui eſt fundi dominus habeto. Atqui ſi horum quiſquam falſò dixerit teſtimonium, ei in poſterum nè creditor, & 30. præterea ſolidis mulctator.

Be yrfa gehwyrfe;

10. Ðæt nân man ne hwyrfe naner yrfes butan ðæs gerefan gewitnysse. oþþe ðæs mæsse Preostes. oþþe ðæs hordres. oþþe ðæs land hlafordes. oþþe oþres ungeligenes mannes; Gif hit hwa do. gylde xxx. scill. ⁊ fô se land hlaforde to ðæm gehwyrfe; Gif mon ðonne onfinde. ꝥ heora ænig on foregewitnysse sy. ꝥ his gewitnysse næfre eft nawht ne forstande. ⁊ gesylle eac xxx. scill. to wite;

De iis qui prædoni interfecto furti crimen objiciunt.

Prædoni autem interfecto ad hunc modũ furti crimen objicitor. Primo quidem tres ſint numero, ex paterna ſcilicet cognatione duo, tertius ex materna, atque hi omnes jurejurando interpoſito fidem faciunto, haud ſcire ſe admiſſum à cognato furti crimen, quamobrem is fuerit merito morte mulctatus: Tum poſtea qui ei (ut à no-
63 bis jam antea dictum eſt) furti ſcelus objiciant duodeni ſunto, atque ſi tum interfecti cognati adeſſe noluerint, qui primo eum culpa liberare tentarunt, ſinguli 120. ſolidos pendunto.

Be ðon ðe scylogunge bæde æt ofslegenum;

11. We cwædon be ðon ðe scylogunga bæde æt ofslegenum ðeofe. ꝥ he eode ðreora sum. twegen fædera magas. ⁊ ðridda on medren. ⁊ ðone aþ sealde ꝥ hi on heora mæge nâne ðeofþe nysten. ꝥ he his feores wyrþe wære for ðæm gylt. ⁊ hio gan syþþan twelfa sum. ⁊ gescylden hine. swa hit ær gecwæden wæs; ⁊ gif þær deadan magas ðeden cuman nyllan to ðæm andagan. gylde ælc cxx scill. ðe hit ær spræce;

Ne quis extra oppidum quid emat.

Decrevimus porrò, nè quis extra oppidum quicquam 20. denariis carius æſtimatum emat, verum intra portum præſente oppidi præfecto, alióve viro fideli, aut ipſo denique præpoſito regio, in celebri plebis concurſu, & hominum oculis quiſque mercator.

Be þon þe mon ne ceapige butan porte;

12. We cwædon be ðon ꝥ mon nænne ceape ne ceapige butan porte. ofer xx. peninga; ac ceapige þær binnan on ðæs portgerefan gewitnysse. oþþe oþres ungeligenes mannes. oþþe eft on þæra gerefena gewitnysse on folcmote;

De caſtris inſtaurandis.

Caſtra oppidáque omnia intra 14. dies à tempore luſtrationis inſtaurantor, atque omnis intra portum habetur negotiatio.

Be burga gebettunge;

13. We cwædon ꝥ ælc burgh sy gebet feowertyne niht ofer gangdagas. oþer ylc ceapunge sy binnan porte;

De monetariis, ſive cuſoribus.

Præterea autem ſtatuimus, ut unus per omnem ditionem noſtram, atq; idem ſit numus, eúmq;

Be myneterum;

14. We cwædon ꝥ ân mynet sy ofer ealle ðæs cyninges anwealde; ⁊ nân

man ne mynetige butan port; Gif se mynetere ful wurþe. slea mon þa hand of. ðe he ꝥ ful mid worhte. ⁊ sette upan on ða minetsmiþan; Gif hit ðonne tyhtle sy. ⁊ he hine ladian wille. ðonne gâ he to hatum isene. ⁊ ladie ða hand mid ðæm mon tyhð ꝥ he ꝥ facn worhte; Gif he ðonne on ðæm ordale ful wurþe. dôman ꝥ ylce swa hit her beforan cwyþ;

On Cantwarabyrig vii. myneteras. iiii. cynges. ii. biscopes. ⁊ ân ðæs abbodes;

To Hrofeceastre iii. twegen ðæs cynges. ⁊ ân ðæs biscopes;

To Lundenbyrig viii;

To Wintecestre vi;

To Læwes ii;

To Hæstingaceastre i;

Oþer to Cyssecestre;

To Hamtun twegen;

To Werham ii;

Twegen to Saxanceastre;

ii. to Sceaftesbyrig;

Elles to ðæm oþrum burgum an;

Be scyldwyrhtum;

15. We cwædon ꝥ nân scyldwyrhta na lecge nân sceapes felle on scyld. ⁊ gif he hit dô. gylde xxx. scill;

16. ꝥ ylc man hæbbe æt ðæm sylh twegen wel gehorsade men;

Be þæm þe æt þeofe midsceatte nimað;

17. Gif hwa æt ðeofe medsceat nime. ⁊ oþres rihte afylle. be he his weres scyldig;

Be horsum;

18. Nân man ne sylle nan hors ofer sæ. butan he hit gyfan wille;

Be ðeowman ðe ful wurþe æt ordale;

19. We cwædon be ðeowmen. gif he ful wyrþe æt ðæm ordale. ꝥ mon gylde ꝥ ceapgylde. ⁊ swynge hine þriwa. oþþe ꝥ oþer gylde sylle. ⁊ sy ꝥ wite be healfan wyrþe æt ðæm ðeowan;

nemo extra oppidum cudito. Atqui ſi monetariorum quiſquam nummos corruperit, ei manus ſcelere violata præciditor, atque nummariæ conſpicienda fabricæ affigitor. Sin nummi adulterati poſtulatus aliquis, criminis ſuſpicionem diluere voluerit, candentis ferri queſtione manum ſceleris puram, atque immunem oſtendito. Quin ſi ipſa Ordalii ſententia reus extiterit, ità uti antea à nobis dictum eſt, fiat.

Cantuariæ monetarii ſeptem ſunto, quorum quidem quatuor Regi, duo preſuli, ac unus cœnobiarchæ deſervito.

In civitate Roffenſi tres ſint, Regis duo, tertius Epiſcopi. 64

Londini ſint monetarii octo.

Vintoniæ ſex.

In vico Lewiſio 2.

In vico Haſtingo 1.

Ciceſtriæ unus ſit.

Hamtonæ duo.

Werhamiæ duo.

Exceſtriæ totidem.

Schafteſbyriæ duo.

Ad aliud quodque oppidum monetarius unus eſto.

De Scutariis.

Scutariorum nullus ex pelle ovina Scuta fabricator: qui ſecus fecerit 30. ſolidis mulctator.

Pro ſingulo quoque aratro, binos alat quiſque ornatos, atque inſtructos Equites.

De iis qui à furibus dona acceperint.

Si quis à prædone mercedem acceperit, atque adeò jus alienum funditus everterit, integra capitis æſtimatione mulctator.

De equis

Nemo equum trans mare (niſi quidem gratuitum) mittito.

De ſervis Ordalii ſententia in reos relatis.

Servus ſi ipſa Ordalii ſententia in reos referatur, juſta ac ſimplex rei æſtimatio penditor, ſervus ter vapulato, aut integro rei pretio iterato, ſervi pœna dimidio minor eſto. 65

De

De iis qui à celebri plebis concione abſuerint.

Si quis à frequenti plebis conventu ter abſuerit, ſuæ in regem contumaciæ pœnas luito, ſi modo ipſa concionis celebratio ante ſeptem dies eſt denunciata. Atque ſi is tum alteri jus ſuum denegarit, neque verò ſuæ in regem contumaciæ pœnas dependerit, è curialibus quique ętate provectiores ad eum rectà iter faciunto, atque illius res omnes capiunto, ejúſque ſiſtendi vades accipiunto. Atqui ſi curialium quiſquam unà cum aliis eò ire noluerit, graves ſuę in regem audacię pœnas dato. Porrò autem frequenti plebis concione coacta, edicitor palàm, ut quæ Rex ipſe tranquilla pace donarit, in pace ſint omnia, atque ut à furto ſe quiſque ſub capitis periculo, ac fortunarum ſuarum omnium diſcrimine, contineat. Atque ſi tum poſtea manus quiſquam ab alienis non abſtinuerit, iſtuc curialium qui ſunt ætate graviori iter faciunto, ac res illius omnes capiunto, quarum alteram Rex, alteram illi partem habento, ejuſque ſiſtendi vades accipiunto. Atque ſi non habuerit qui eum fide ſuſtentent ſua, ipſum prehendunto. Hic ſi contumaciter reſtiterit, nec ſeſe in fugam conjecerit, impunè occiditor. Atque ſi quis præterea pro eo ſteterit, adeóque alium interfecerit, in eum Rex, atque omnes amore regem proſequentes infeſti feruntor. Sin ei fuga ex eorum manibus elapſo quiſquam ſuppetias attulerit, proprii capitis æſtimatione mulctator, niſi quidem (prout feret ejus qui ſeſe in fugam dederat capitis æſtimatio) ſe eum à jure & legibus fugitivum neſciviſſe, confirmarit.

Be ðon ðe gemot forsitte;

20. Gif hƿa gemot forsitte ðriƿa. gylde cyninges oferhyrnysse. 7 hit sy seofon nihtum geboden ær ꝥ gemot sy; Gif he ðonne rihte ƿyrcan nylle. ne ða oferhyrnysse syllan. ðonne riden ealle ða yldestan men ðe to ðær byrig hyren. 7 nimen eall ꝥ he age. 7 setten hine on borh; Gif ðonne nelle hƿa to ridan mid his geferum. gylde cynges oferhyrnysse; 7 beode man on ðæm gemot ꝥ mon friþige eall ꝥ se cyng friþian ƿille. 7 forga ðyfþa be his feore. 7 be eallum ðæm ðe he age; 7 se ðe be ðissum geƿican nylle. ðonne riden ða yldestan men ealle ðe to ðære byrig hyren. 7 nimen ealle ꝥ he age. 7 fô se cyng to healfum. to healfum ða men þe on ðære râd syn; 7 setten hine on borh; Gif he nyt hƿa hine aborgige. hæften hine; Gif he nylle geþafian. lætan hine licgan, butan he oþƿinde; Gif hine ðone hƿa arƿrecan ƿille. oþþe heora ænigne fælæce. ðonne sy he fah ƿiþ ðone cyng. 7 ƿiþ ealle his freond; Gif he ðonne oþƿinde. 7 hƿa hine feormige. sy his ƿeres scyldig. butan he hine ladian durre be ðæs flyman ƿere. ꝥ he hine flymene nyste;

66 *De iis qui pœnæ Ordalii veniam exorare voluerint.*

Si quis eorum quæ ad Ordalium ſpectant quicquam exorare cupiverit, dati (ſi poterit) damni ab eo qui fuerit in judicio actor veniam impetrato, mulctam legis quin ſuffetat exorati fas non eſto, niſi eam is (cujus interſit) volens remiſerit.

Be ðæm ðe for ordale ðingiað;

21. Gif hƿa ðingie for ordale. ðingie on ðæm ceapgylde ꝥ he mæge. naƿiht on ðæm ƿite. butan se gyfan ƿille ðe hit to gebyrige;

De eo qui ſervum alienum intromiſerit.

Nemo ſervum alienum, niſi impetrata ab eo cui priùs deſervierat

Be ðon ðe oþres mannes man underfehð;

22. Ne underfô nan man oþres mannes man. butan ðæs leafe ðe he

ær folgode; Gif hit hƿa dô. agyfe he ðone man. 7 bete ðæs cynges oferhyrnysse. 7 nan man ne getæce his getyhtledan men fram him. ær he hæbbe riht geworhte;

Be ðon ðe ordales weddigað;

23. Gif hƿa ordales weddige. ðonne cume he ðrim nihtum ær to ðæm Mæssepreoste ðe hit halgian scyle. 7 fede hine sylfne mid hlafe. 7 sealte. 7 ƿætere. 7 ƿyrtum ær he to gân scyle. 7 gestande him mæssan ðæra ðreora daga ylce. 7 geoffrige to. 7 ga to husle ðy dæge ðe he to ðæm ordale gân scyle. 7 sƿerige ðone aþ. ꝥ he sy mid folcrihte unscyldig ðære tyhtelan. ær ðe he to ðæm ordale gâ; 7 gif hit sy ƿæter. ꝥ he gedufe ðreo healf elne on ðæm rape; Gif hit sy isen. syn ðreo nihte ær mon ða hand ondô; 7 ofga ylc man his tyhtan mid fore aþ. sƿa ƿe ær cƿædon; 7 beo ðæra ylc fæstende on ægðere hand ðe ðær sy. be Godes bebode. 7 ðæs biscopes; 7 ne beo ðær on naƿþre healfa ma manna þonne xii; Gif ðonne se getyhtleda man maran ƿeorod sy ðonne xii sum. ðonne sy ꝥ ordale forode. buton hi him fram gân ƿille;

Be ðæm ðe yrfe bycgaþ;

24. Se ðe yrfe bycge on geƿitnysse. 7 hit eft mon teaman scyle. ðonne onfô se his. ðe he hit ær æt bohte. sy sƿa ðeoƿe. sƿa freoh. hƿeþer he sy; And ꝥ nân ceaping ne sy sunnan dagum; Gif hit hƿa dô. ðolige ðæs ceapgyld. 7 sylle xxx. scyll;

Be mansƿorum;

25. Se ðe mænne aþ sƿerige. 7 hit him on open ƿeorþe. ꝥ he næfre aþ ƿyrþe ne sy. ne binnan nanum gehalgodum lictune ne licge. ðeah he gefære. butan he hæbbe ðæs biscopes

venia, in ſuam familiam admittito. Qui ſecus fecerit, ſervum reddito, & ſuæ in regem contumaciæ pœnas dependito: Nemo alium præterea criminis poſtulatum familia ſummoveto ſua, antequam is jus ſuum cuique tribuerit.

De iis qui ſe Ordâlii ſententiam ſubituros ſpondent.

Qui ſe Ordalii quæſtione examinandum obtulerit, triduò quam id ſit aggreſſurus, ſacerdotem (ut is ſacra de more peragat) adito, atq; interim pane, ſale, aqua, & holeribus tantummodo veſcitor, miſſæ præterea illis ipſis diebus intereſto, munúſque ſuum offerto: Sub ipſo autem quo eſt Ordalium ingreſſurus die, panem Euchariſticum ſumito, ac jurejurando ſe illius de quo appellatur ſceleris purum, miniméque conſcium jurato: Tum ſi aqua gelida faciunda eſt queſtio, ad ſeſqui ulnam funis in aquam mergitor. Sin ferro fiat candenti, per continuum triduum obſignanda non reſignetur manus. Accuſator autem (quemadmodum de accuſato antea à nobis dictum eſt) jurejurando interpoſi- 67
to criminationem proſequitor uterque etiam juſſu Dei ac ſacerdotis iejunato, nec pluribus quàm duodecem alteruter ſtipatus advenito: Quin ſi accuſatus pluribus eò comitatus acceſſerit, perinde ſit (ni illi diſcedant) atque is in judicio cecidiſſet.

De rerum emptione.

Si quis teſtatò rem aliquam mercatus fuerit, quam alius deinceps quiſquam ſuam eſſe contenderit, eam venditor præſtet, atque in ſe recipiat, ſive is ſervus, ſive ingenuus fuerit. Die autem dominico nemo mercaturam facito: id quod ſi quis egerit, & ipſa merce, & 30. præterea ſolidis mulctator.

De pejerantibus.

Si quis falſum juraſſe convictus fuerit, ei poſtea non modò non creditor, verùm ſacra is etiam prohibetor ſepultura, niſi quidem illius in qua is degit diœceſis Epiſcopus, data ei in mandatis omnia mode-

modeſtè confeciſſe illum ſignificarit. Epiſcopũ autē loci illius ſacerdos, num alrer animo libenri corrigi ſeſe, atque emendari patietur, intra 30. dies certiorem facito: id quod ni fecerit, Epiſcopum penes pœnæ arbitrium eſto.

Portò autem ſi præpoſitorum quiſquam mandata hæc noſtra exequi noluerit, aut in adminiſtratione ſua fuerit remiſſior, ſuæ in regem contumaciæ pœnas luito, atq; Rex ſeveriorem alium in hoc mu-
68 nere ſubſtituet. Mulctæ autem capiendæ munus ejus loci in quo degit præpoſitus Epiſcopo, imponimus. Si quis denique juſſa ac ſcita hæc noſtra contempſerit, pendito primo libras quinque, ſecundo proprii capitis æſtimationem dato, tertio ſi deliquerit, fortunis ſuis omnibus mulctatus noſtri omnium amicitia privator.

gewitnysse þe he on his scire sy. ꝥ he hit swa gebete hæbbe. swa his scrift him scrife; ⁊ his scrift hit gecyþe ðær biscop binnan ðrittigum nihta. hwæþer he to ðær bote wille; Gif he swa ne do. bete swa se biscop hine forgyfan wille;

26. Gif minra gerefena gehwylce ðis dôn nylle. oþþe læsse ymb sy þonne we gecwæden habbað. gylde min oferhyrnysse. ⁊ ic finde oþerne þe wille. ⁊ se biscope amanige þa oferhyrnysse æt ðæm gerefan þe on his folgode sy; Seþe of ðis gerednysse gâ. gylde æt frumcyrre v. punde. æt oþrum cyrre his wer. æt ðriddan. þolige ealle ðæs ðe he age. ⁊ ura ealra freondscipes;

Decreta, actáq; ſunt hæc omnia in celebri Gratanleano concilio, cui Wulfhelmus interfuit Archiepiſcopus, & cum eo optimates ac ſapientes ab Æthelſtano evocati frequentiſſimi.

Salle ðis wæs gesetted on þam miclan synoþ æt Greatanleage; on ðam wæs se Ercebiscop Wulfhelme mid eallum þæm æþelum mannum ⁊ witan ðe Æþelstan cyning gegadrian.

69 EGo Æthelſtanus Rex, omnibus clarè ſignifico, me diligenter cauſam inquiſiviſſe, quamobrem non perinde ſervaretur pax noſtra, atque ipſe cupiebam, ac Gratanleę ſancitum fuerat: Atque à regni mei ſcientiſſimis hoc tuli reſponſum, Id nimia mea patientia, & ſcelerum impunitate accidiſſe. Nuper verò cum feſto natalis domini Exoniæ ſapientibus ſtipatus commorarer, omnes deptehendi quàm paratiſſimos, ſeipſos, conjuges, libetos, ac fortunas ſuas omnes in exrremum offerre diſcrimen, ut iſti tandem pacis violarores, regno haud unquam redituri pellerentur: Ac ſi eorum aliquis poſtea in regno dcprehenderetur, pariter ac qui eſt in furto manifeſtè deprehenſus plecteretur: Atq; ut ſi eorum, aut ſervorum ſuorum alicui, quiſquam in poſterum ſupperias artulerit, aur ad eos quenquam allegarit, vita ac rebus

IC Æþelstan cyng cyþ. ꝥ ic hæbbe geacsod ꝥ ure friþ is wyrs gehealden ðonne me lyst. oþþe hit æt Greatanlæge gecwæden wære. ⁊ mine witan secgaþ ꝥ ic hit to long forboren hæbbe; Nu hæbbe ic funden mid ðæm witum ðe æt Eaxceastre mid me wæron to middum wintre. ꝥ ða ealle syn gearwe mid hire sylfum. ⁊ mid yrfe. ⁊ mid wife. ⁊ mid eallum ðingum to farenne ðider ðider ic ðonne wille. butan hi ofer ðis geswican willan. on ða gerade ðe heo næfre eft on eorda ne cumen; And gif hi mon æfre eft on ðæm eorda gemitte. ꝥ hi syn swa scildig. swa se þe æt hebbendra handa gefongen syn; And se ðe hi feormige. oþþe heora manna ænigne. oþþe ænigmon him to sende. sy he scyldig his sylfes. ⁊ ealles ðæs ðe he age; ꝥ is ðonne for ðæm ðe ða aþas. ⁊ ða bor-

gas syn. ⁊ ða ƿed ealle ofer hefene. ⁊ abrocene ðe ðær geseald ƿæron ; And ƿe nyten nanum oþrum þingum to getreoƿiganne. butan hit ðis sy ;

Be ðon oþres monnes man underfehþ.

1. And se ðe oþres mannes man underfô. ðe he for his yfle him fram dô. ⁊ him gesteoranne mæge his yfles. gylde hine ðæm ðe he ær folgode. ⁊ gesylle ðæm cyng cxx. scyll ; Gif se hlaford ðonne ƿille þone mon mid ƿoh forðôn. ƿerecce hine ðonne gif he mæge on folcgemote ; ⁊ gif he laþleas sy. sæte hƿylcne hlaforde on þa geƿitnysse sƿelcne he ðonne ƿille ; for þon ic ƿille þ ylc ƿæra ðe laþleas beo. folgige sƿylcum hlaforde sƿylce he ðonne ƿylle ; And sƿylce gerefa sƿylce ðis forgymeleasige. ⁊ ymb beo nylle. gesylle ðæm cyng his oferhyrnysse. gif him mon ongerecce mid soþe. ⁊ he hine ungereccan ne mæge ; And sƿylc gerefa sƿylce midsceattas nime. ⁊ oþres rihte ðurh þ alecge. gylde ðas cynges oferhyrnysse. ⁊ ƿege æt ða ungerisenu. sƿa sƿa ƿe gecƿæden habbaþ ; And gif hit sy ðegn ðe hit dô. sy þ ylc ; And nemne mon on ylces gerefan monunge. sƿa feala manna sƿa mon ƿite. þ ungelegene syn. þ beon to geƿitnesse gehƿylcre spræce ; And syn heora aþas ungelægenra manna be ðæs feos ƿyrþe butan cyre ;

Be þon ðe yrfe besƿyrige.

2. Se ðe besƿirige yrfe in on oþres land. asƿyrige hit ut se ðe þ land age. gif he mæge ; gif he ne mæge. stande þ spôr for þone foraþ. gif hƿonne ðær inne teo ;

ſuis omnibus privatetur. Hinc enim, neque aliunde oriri exiſtimamus, ut toties interpoſita violentur juramenta, deſcrantur vades, ac denique dolo polluantur pignora.

De iis qui ſervos alienos in domum ſuam receperint.

Si quis ſervum alienum à domino ſceleris cauſa familia ſummotum, quemque is regere, atque in officio continere non potuit, in domum admiſerit ſuam, domino integram capitis ejus æſtimationem prẹſtato, & regi prẹterea 120. ſolidos numerato. Verum enim verò ſi herus cauſam quærat, quamobrem ſervum injuſtè perdat, atq; 70 affligat, is (ſi poterit) in frequenti plebis concione crimen diluito, id quod ſi fecerit, ſe in eorum qui adfuerint cujuſcunque voluerit familiam conjicito: Benignè enim concedimus, ut qui ſe virum bonum atque innocentem præſtiterit, is cui hominum voluerit, deſerviat. Atque ſi præpoſitorum quiſquam hoc prætermiſiſſe, aut gravatè obiviſſe, certioribus argumentis co- arguatur, neque id inficiari poterit, meritas ſuæ in regem contumaciæ pœnas dependito: Aut ſi mercede accepta jus alienum funditùs everterit, tum ſuæ in regem contumaciẹ pœnas perſolvito, tum ignominia (prout ante à nobis dictum eſt) affi.itor. Idem juris eſto, Thanus idem ſi fecerit. Porrò autem præpoſitus ex iis qui in ditione ac poteſtate ſua fuerint, fideliſſimos quoſque eligito, eóſque controverſiarum omnium teſtes, ac ſpectatores conſtituito, atque (ut ipſa feret rei controverſiæ ẹſtimatio) fidorum hominum generatim, abſque omni cooptatione juramenta interponuntur.

De iis qui pecudem veſtigiis perſequuntur.

Si quis pecudem veſtigiis perſequutus, in terra aliena pedem fixiſſe deprehenderit, fundi dominus veſtigiis ſi poterit, (quoad in poſſeſſione aliena poſita invenerit) inſiſtito ſi non poterit, tum ſi quis poſtea pecudem ſuam eſſe coufirmarit, ipſa veſtigiorum nota loco præjuramenti habetor.

Porrò

Porrò autem ſingulo quoque
veneris die cantantor ab omnibus
71 Dei miniſtris in omni templo pſal-
mi quinquaginta, pro rege ipſo,
omnibus amore eum proſequenti-
bus, & aliis qui de eis bene prome-
rentur quibuſcunque. Cuivis et-
jam, ſi quid el criminis objiciatur
(niſi id ipſis luſtrationis diebus
perpetrarit) compenſare liceto,
atque tum poſtea, itá uti antea,
ſe res habeto.

De ſingulorum capitum æſtimatione.

REgii capitis æſtimatio jure Anglorum communi, 30. Thrymſarum millibus conſtat: quorum millia quindecem capitis æſtimationis, reliqua regni nomine debentur: hæc ad gentem, illa ad cognatos pertinent.

Archiepiſcopus, aut ſatrapa quindecem Thrymſarum millibus æſtimator:

Epiſcopus, aut Senator, Thrymſarum millibus 8.

Belli imperator, aut ſummus præfectus 4. Thrymſarum millibus

Saeris initiarus, aut Thanus 2. Thrimſarum millibus æſtimator.

Paganum Dani 267. Thrymſis æſtimant.

Wallus ſi in eas opes creverit,
ut familiam alat, fundum poſſide-
ar, annuúmque regi cenſum pen-
dat, 220. ſolidis valeto: Atque ſi
dimidiatum tantummodo terræ
hy iam poſſederit, 80 ſolidis æſti-
mator: Quin ſi terram prorſus nul-
72 lam habuerit, capitis tamen æſti-
matio, (ſi quidem is fuerit ingenu-
us) 70. ſolidorum eſto. Paganus
ſi adeò affluentibus ditetur bonis,
ut terræ hydas quinque poſſideat,
ejus vitæ pretium (ſi occidatur)
duobus Thrymſarum millibus æ-
ſtimator: Sin preterea loricam,
galeam, enſémque habuerit aura-
tum, pro cuſtode pagano, (etſi fun-
dum non poſſederit) habetor: Atq;
ſi filii, aut nepotes ejus, eò divitia-
rum creverint, ut terræ hydas
quinque poſſideant, eorum poſteri
omnes eodem atque præpoſitus

3. And mon ſinge ylce ƒrigdæge æt ylcum mynſtre ealle ða godes ðeowas an fiftig ſealmas for ðone cyng. ⁊ for ealle ða ðe willen ꝥ he wille. ⁊ for þa oþre. ſwa hi ſwa geearnigen; And ylce man ðe wille mot gebeten ylce geſtale wiþ ðone teonde. butan ylcum wite oþ gong dagas. ⁊ beo ſyþþan ſwa hit ær wæs;

Be werum;

ÐÆs cyninges wergyld ſie mid Anglacynne on folcriht ðrytig ðuſend ðrimſa. ⁊ ðæra xv. M. ſien ðæs weres. ⁊ oþra xv. M. ðæs cynedomes; Se were belympaþ to ðam mægþe ðæs cyneccynnes. ⁊ ꝥ cynebot to ðam landleod;

Ærcebiſceopes ⁊ Eorles wærgild biþ xv. M. ðrimſa;

Biſceopes ⁊ Ealdormannes viii. M.

Holdes ⁊ heahgerefan iiii. þuſenda;

Mæſſeþegnes. ⁊ werold ðegnes ii. M. ðrimſa;

Ceorles weregild bið. cclxvii. ðrimſa be ðam Denalaga;

And Wealiſc monnes wergild. gif he beo to ðam gewelegod. ꝥ he hyred. ⁊ eht age. ⁊ ðam cyng gaffolgyldan mæg. hit bið ðon ccxx. ſcill; Ac he ne biþ butan to healf hyda gewyren. ðonne ſie his were lxxx. ſcill; Gif he land næbbe. ac biþ freoh. gyld mon lxx. ſcill; Gif ceorl ſie gewelegod to ðam. ꝥ age v. hyda landes. ⁊ mon hine ofſlea. gyld hine mon mid ii. M. ðrimſa; And ðeah he begytað ꝥ he hæbbe byrne. ⁊ helm. ⁊ ofergyldene ſweord. gif he ðæt land næbbe. he bið ceorte ſwa ðeah; ⁊ gif his ſunu. ⁊ ðæs ſun ſunu ꝥ begyten ꝥ he ſwa micle landes habbað. ſien hiora æfterengengas ðæs ſið-

cun-

cunda cynnes. ⁊ ȝyld ðæm mon mid II. M. ðrimsa;

Ceorles ƿereȝyld is CC. ⁊ VI. ⁊ LX. þrimsa; ꝥ bið CC. scill. on Myrcnaland. Þeȝnes syxȝeald þam. ꝥ is M.CC. scill; Cynȝes anȝeald ƿerȝyld bið syx þeȝna ƿerȝylda. ꝥ is ðrytiȝ ðusend sceattas. ꝥ bið ealles CXX. punda; ⁊ sƿa micle bið se ƿerȝyld; Ac for ðæs rices cynebot bið to ðissum ȝenumen est sƿa micle on cyneȝyld; Ðam ƿere habbað ða mæȝas. ⁊ ðam cynebot se landleod;

Tƿelfhyndes monnes að bið ƿeorþ syx ceorliscra manna aðas; for ðæm ðe mon mot tƿelfhyndeman ȝeƿrecan fullan ƿræce be syx ceorlum. ⁊ his ƿerȝyld bið syx ceorla ƿerȝylda; Mæssepreostes ⁊ ƿoroldðeȝnes að. on Enȝlalaȝa bið ȝelic ȝedemod; And for ðam seofon cyriclicum endebyrdnyssum. ðam se ƿreost be Godes ȝyfa up astiȝed. bið he ðæs ðeȝnes rihtes ȝeƿeorþod;

paganus loco numerantor, ac ſinguli duo Thrymſarum millia valento.

Paganum Mercii 200. ſolidis æſtimanr, Thanum 1200. Unicam Mercii ac ſimplicem regii capitis æſtimationem, cum Thanorum millibus ſex æquare ſolenr, id eſt 30. ſcatis: Tanti eſt etenim regii capitis æſtimatio, tantundem etiam ad compenſandam mortem ſolvi oportet. Atque capitis æſtimatio cognatis regiis debetur, ipſa autem mortis compenſatio populi eſt propria.

Tanti ejus qui 1200. ſolidis ęſtimatur valeto jusjurandum, quanti Paganorum ſex: Etenim ſi ejus repetendæ eſſent occiſi pœnæ, ſatis ſupérque darent pœnarum pagani ſeni: quapropter illius atque eorum omnium æſtimatio una atqı eadem eſto. Angli ſacerdotis atque ac Thani jusjurandũ æſtimant, nos etiam ſeptem divinorum officiorum gratia ad quæ Dei beneficio tanquam gradibus effertur, Thani eum in loco numeremus.

Leges

¶ Leges Edmundi Regis.

EDMUNDUS regnare {cœpit / deſiit} anno ſalutis humanæ {940. / 946.}

73 EDmundus Rex ipſo ſolenni Paſchatis feſto frequentem Londini tam Eccleſiaſticorum quàm Laicorum cœtum celebravit, cui interfuerunt Oda, & Wulſtanus archipræſul, plurimíque alii Epiſcopi, ut animorum ſuorum, & eorum omnium qui cis curę ſunt, conſuleretur ſaluti.

De vitæ caſtitate eorum qui ſacris initiantur.

Inprimis qui ſacris ſunt initiati, atque ex quibus populus Dei virtutis exemplum petere debebit ad imitandum, caſtè (ut eorum feret ordininis ratio) ſive viri, ſive mulieres fuerint, vitam traducunto: Sin minus id fecerint, prout illorum ſe habent normæ plectuntor, omni ſcilicet ſua poſſeſſione terrena mulctantor vivi, & (niſi mores in melius emendaverint) mortui ſacra prohibentor ſepultura.

De decimis, & cenſu Eccleſiaſtico, ſive primitiis ſeminum.

Chriſtianus quiſque decimas, ſeminum primitias, nummúmque elemoſinarum illum religioſè pendito, qui non ſolverit, anathema eſto.

De homicidio.

Si quis hominis Chriſtiani ſanguinem effuderit, ad regium conſpectum (etſi ei ſervierit) non admittitor, ni priùs id ſceleris (juxta 74 ac fuerit ei ab Epiſcopo & ſacerdote imperatum) compenſarit.

De eo qui monialem ſtuprarit, & de adulterio.

Si quis monialem ſtuprarit, aut inſtar homicidæ compenſato, aut ſacra ſepultura prohibetor. Idem

EAdmund cyning gesomnade mycelne synoþ to Lundenbyrig. on ða halgan Easterlicon tid. ægþer ge godcundra hada. ge ƿoruldcundra; Ðær ƿæs Oda. ⁊ Ƿulfstan Ærcebisceop. ⁊ manige oðre bisceopas: smeagende ymbe heora saula ared. ⁊ ðara ðe him underþeodde ƿæron;

Be gehadedá manna clænnisse ;

1. Ꝥ is ærest ꝥ ða halgan hadas ƿe Godes folc læran scyllan lifes byrne. ꝥ hi heora clænnysse heoldan be heora hade. sƿa ƿer habes. sƿa ƿif habes: sƿa hƿæþer hit sy; Gif hi sƿa ne dôn. þonne syn hi ðæs ƿyrþe ðe on ðæm canone cƿæþ. ꝥ is ꝥ hi ðolian ƿoruld æhta. ⁊ gehalgodre legerstoƿe. butan hi gebetan;

Be teoþungum. ⁊ cyricsceatum ;

2. Teoþungum ƿe bebeodað ælcum Cristenum men be his Cristendome. ⁊ cyricsceat. ⁊ ælmesfeoh; Gif hit hƿa dôn nylle. sy he amansumod ;

Be monslihte ;

3. Gif hƿa Cristenes mannes blôd ageote. ne cume he ná on ðæs cyninges neaƿæste. gif he cyninges man sy. ær he on dædbote gâ. sƿa bisceop him tæce. ⁊ his scrift him ƿisige;

Be nunna hæmede. ⁊ forlygre ;

4. Se ðe ƿiþ nunnan hæme. gehalgodre legerstoƿe ne sy he ƿyrþe. bu-

te he gebete swa ðe manslaga; ꝥ ylce ƿe cwædon be æƿbryce;

Be cyricena gebetunge;

5. Eac ƿe cwædon ꝥ ælc biscop gebete Godes hûs on his agenum. ⁊ eac ðone cyning mynegige. ꝥ ealle Godes cyricean syn ƿel behofene. swa us mycel ðearf is;

Be mânsworum ⁊ liblacum;

6. Ða þe manswerıaþ. ⁊ liblac ƿyrcaþ. syn hi â fram ælcum godes dæle aworpene. bute hi to rihtre dædbote gecyrran;

EAdmund cyning cyþ eallum folce. ge ylðrum. ge gingrum. ðe on his anƿealde synd. ꝥ ic smeade mid minra ƿitena geþeahte gegodra hada gelæƿedra. Ærest hu ic mæhte Cristendomes mæst aræran; Ðonne þuhte us ærest mæst þearf. ꝥ ƿe ure gesibsumnysse ⁊ geþƿærnysse fæstlicost us betƿeonan heoldan. gynd ealne minne anƿealde; Me egleþ sƿiþe. ⁊ us eallum ða unrihtlican ⁊ menigfealdan gefeohte ðe betƿux us sylfum syndon. ðonne cƿædon ƿe;

Be manslihte;

1. Gif hƿa heonon forþ ænigne man ofslea. ꝥ he ƿege sylf ða fæhþe; Buton he him mid freonda fylste binnan tƿelf monþum forgylde be fullan ƿere. sy sƿa boren sƿa he sy; Gif hine ðonne seo mægþe forlæte. ⁊ him forgyldan nyllon. ðonne ƿille ic. ꝥ ealle seo mægþ sy unfah butan ðæm handdædan. ⁊ hi him syþþan ne doþ mete. ne munde; Gif þonne syþþan hƿylce his maga hine feormie. ðonne beo he scyldig ealles ðæs ðe he age ƿiþ ðone cyning. ⁊ ƿege ða fæhþe ƿið ða mægþe. forþæm he hine forsocan ær; Gif hƿa ðonne on ðær mægþ ƿræce dô on ænigum oþrum men. butan on ðæm rihthanddædan.

juris eſto ſi quis adulterio commiſſo conjugium violarit.

De fani inſtauratione.

Epiſcopus omnis ſuis ipſius ſumptibus domum Dei inſtaurato, regémque de reliquis ſacris ædibus (id quod valde eſt neceſſarium) compoſitè ornandis commoneto.

De pejerantibus, & iis qui barbara factitarint ſacrificia.

Qui pejerarint, aut barbara factitarint ſacrificia, divinis omnibus (ni ocyus reſipuerint, animúmque in melius emendarint) perpetuum arcentor.

EGo Edmundus Rex omnibus qui in ditione ac poteſtate mea ſunt, ſenibus ac juvenibus, clarè ſignifico, me à ſcientiſſimis regni mei in celebri tam Eccleſiaſticorum quàm laicorum frequentia ſtudioſè requiſiviſſe, quo tandem pacto Chriſtiana proveheretur fides. Atque nobis omnibus commodiſſimum viſum eſt, ut amorem ac mutuam inter omnes benevolentiam per omnem ditionem noſtram foveamus. Etenim nos omnes harum tædet injuſtarum inter nos pugnarum, & propterea ad hunc modum ſtatuimus.

De homicidio.

Si quis alium poſthac interfecerit, ſolus cum interfecti cognatis
inimicitias capitales ſuſcipito, ni 75
integram capitis ejus æſtimationem (cujuſcunque is fuerit conditionis) amicorum ope fretus intra duodecem menſes perſolverit. Sin eum cognati ejus pro derelicto habuerint, neq; verò quicquam pendere voluerint, ipſe inimicitias ſubito ſolus, ac illi pro inimicis non habentor: Ei tamen interim cognati ejus victum nè ſuppeditanto, néve cum eo pacem habento, id quod ſi quis eorum fecerit, fortunis ſuis omnibus regi mulctator, & qui priùs cognatum ſuum pro derelicto habuit, is jam cognatis interfecti pro inimico habetor. Atqui ſi alium quemcunque præter interfectorem ipſum cognatorum quiſquam ultus, perſecutúſq;

cuiúſque fuerit, is fortunis ſuis omnibus mulctatus, regi & omnibus amore eum proſequentibus, pro inimico putandus eſt.

De eo qui alium oppugnarit in æde ſacra, aut oppido regio.

Si quis ad templum, oppidúmve regium confugerit, cúmque alius oppugnarit, damnóve affecerit, is (prout antea effati ſumus) tenetor.

De pugnæ & homicidii mulctis.

Nulla pugnæ, aut homicidii nomine irrogata remittitor mulcta.

De ſanguine effuſo.

Clatè autem ſignifico, non fore ei qui ſanguinem humanum effuderit ſuffugio domum meam, ni priùs Deo, ac cæſi cognatis cumu-
76 late ſatisfecerit, & præterea impleverit quodcunque ei fuerit ab Epiſcopo (in cujus id diœceſi acciderit) imperatum.

Gratias agit, quod eum in profligandis furibus adjuverint.

Maximas autem Deo, & vobis omnibus ago gratias, qui me auxilio veſtro in hac pacis quam nunc ad profligandos fures ſancivimus lege adjuviſtis, ac vehementer confido, eò vos propenſius nobis in poſterum opitulaturos, quò hujus decreti obſervatio magis videbitur neceſſaria.

De pace rupta, & immunitate domus violata.

Præterea autem decrevimus, ut ſi quis pacem violarit, aliúmve domo ſua manentem oppugnarit, rebus ſuis omnibus mulctator, & regem penès vitæ necíſque ejus arbitrium eſto.

De Inimicitiis.

Inimicitias capitales prudentum eſt extinguere. Primò igitur (id quod eſt jus omnium commune) arbiter ad interfecti cognatos præmittitor, eíſque interfectorem compenſaturum ſignificato: tum præterea arbitri in manus ac poteſtatem dator homicida, ut pacate coram venire, ac de capitis æſtimatione ſolvenda ſpondere poſſit: ubi verò ad capitis æſtimationem perſolvendam fidejuſſores adhi-

sy he gefah wiþ þone cyning. ⁊ wiþ ealle his frynde. ⁊ ðolie ealle ðæs ðe he age;

Be ðon ðe mon oþerne on cyricean gesece. oþþe on cyninges burh;

2. Gif hwa cyrican gesece. oþþe mine burh. ⁊ hine man ðære sece. oþþe yfelige. ða ðe ꝥ don syn ðær ylcan scyldige ðe hit beforan cwæþ;

Be fyhtwite. ⁊ manbote;

3. And ic nylle ꝥ ænig fyhte wite. oþþe manbote forgyfen sy;

Be blodgeote;

4. Eac ic cyþe. ꝥ ic nelle socne hæbban ðon ðe manner blod geate to minum hyrede. ær he hæbbe godcunde bote underfangen. ⁊ wiþ ðæm mægþe gebete on bote befangen. ⁊ to ælcum riht gebogen. swa bisceope him tæce ðe hit on his scire sy;

Ðancunge ðæm ðe wiþ ðyfþe fylstaþ;

5. Eac ic ðance Gode. ⁊ eow eallum ðe me fylston ðæs friþes ðe we nu hæbbaþ æt ðæm ðyfþe gesette; þonne gelife ic to eow. ꝥ ge willon fylstan to ðissum swa micle bet. swa us is eallum mare ðearf ꝥ hit gehealden sy;

Be mundbryce ⁊ hamsocne;

6. Eac we cwædon be mundbryce ⁊ hamsocnum. se ðe hit ofer ðis dô. ꝥ he ðolie ealles ðæs ðe he age. ⁊ sy on cyninges dome hwæþer he life age;

Be fæhþe;

7. Witan scylon fæhþe settan; Ærest æfter folcrihte slaga sceal his forspecan on hand syllan. ⁊ se forspeca magum ꝥ se slaga wille betan wiþ mægþe. ðonne syþþan gebyreþ ꝥ man sylle ðæs slagan forspræcan on hand. ꝥ se slaga mot mid griþ nyr. ⁊ sylf weres weddian; ðonne he ðær beweddade hæbbe. ðonne finde he

þærto wærborh; þone ꝥ gedôn sy. þonne wære mon cyninges munde. Of þæm dæge on xxi. nihton gylde mon healsfang. ðæs on xxi. nihton manbote. ðæs on xxi. niht. ðæs weres ꝥ frumgylde;

buerit, arbiter inter eos firmam pacem regiam in dies 21. conficito, quibus exactis, ex quæ eſt loco colli obſtricti ſolutio fiat, deinceps ad diem 21. inſequentem nummus nomine mortis compenſandæ ſolvendus præſtator, atq; ipſa deniq; capitis æſtimationis penſio prima in proximum diem 21. transfertor.

Hu man mæden weddian sceal. ⁊ hwylce foreward ðær aghon to beon;

Quomodo deſponſanda virgo, & quibus ritibus procedendum ſit.

1. Gif man mædan oþþe wif weddian wille. ⁊ hit swa hire ⁊ freondan gelicige don is riht ꝥ se brydguma æfter Godes rihte. ⁊ æfter worold gerysnum ærest behate ⁊ on wedde sylle ðam man ðe hire forspecan syn ꝥ he on ða wisan hire geornige ðe he hy æfter Godes rihte healdan wille swa wær his wif sceal ⁊ aborgian his frind;

SI quis virginem ducere aut fœminam voluerit, ipſâ & amicis ſuis conſentientibus, debitum eſt, cùm ex jure Divino, tum ex humana inſtitutione, ut ſponſus primò, non ſolùm fidem præbeat de prælocutis perimplendis, ſed unà etiam cautionem ſe eam ità cupere, ut ſecundum legem Dei eam habeat uxorem, & hoc etiam vadient amici ejus.

2. ꝥ æft ðam is to witanne hwam ꝥ fostes lean gebyrige. ðeddige se brioguma eft ðæs ⁊ hit aborgian his frynd ðon syþþan;

Tum habenda victus ratio, & ſciendum eſt quis eos ſuſtinuerit. Stipuletur hoc ſponſus ipſe, idémque pariter amici ejus.

3. Cyðe se brioguma hwæs he hire geune wið ðam ðe heo his willan geceose ⁊ hwæs he hire geunne;

Edicat jam tum ſponſus, quâ bonorum parte uxorem donat, præter hanc quam ex ejus beneplacito ipſa priùs cooptaverit.

4. Gif heo leng sy ðonne he gif hit swa geforword. biþ ðon is riht ꝥ heo sy healfes orfeo wyrðe. ⁊ ealles gif hy cild gemæne habban. bute heo æft wær ceose;

Sin & ipſa eum ſupervixerit (quod ſiquidem eveniat) tunc juſtum eſt ut ipſa habeat dimidiam partem omnium bonorum, & ſi prolem inter ſe ſuſceperint integritatem ipſam, donec tranſeat ad ſecundas nuptias.

5. Trymme he ealmid wedde ꝥ ꝥ he be hate. ⁊ aborgian frynd ꝥ;

Sponſiones autem vir quas jam pactus eſt cautione interpoſita illibatas ſemper cuſtodito, & amici ſui eas vadianto.

6. Gif hi ðonne ælces ðinges sammæle beon ðon fon magas to ⁊ wedian heora magan to wife ⁊ to rihtlife ðam ðe hire gyrnde. ⁊ fo to ðam borge se ðe ðæs wedder waldend sy;

Si de omnibus jam inter ipſos convenit, ſpondeant conſanguinei, ſuam conſanguineam uxorem ei qui illam petiit, vitę etiam integram fore, ſatiſdationémque accipiant de celebrandis nuptiis.

7. Gif hy ðon ut of lande lædan wille on oþþres ðegenes land ðon bið hire wæd ꝥ frynd ða forword ꝥ hire man nan woh to nedo. ⁊ gif heo gylt gewyrce ꝥ hi moton beon

Si maritus eam poſtea de territorio Thani (*ſeu Baronis*) quo jam nutrita eſt, eduxerit in alterius Thani territorium, cautione ſatiſdatum ſit amicis ſuis, quod exinde nemoei inferet injuriam. Et ſi ipſa

ipſa (contra) mali quid patraverit, prompti ſint amici ejus, marito facere emendationem, ſi ipſa non habuerit unde compenſaverit.

Nuptiali huic dationi Miſſalis aderit Sacerdos: is de jure, eorum conjunctionem Dei benedictione in omnem felicitatis plenitudinem promovebit.

Cautè etiam providendum eſt, ut intelligatur nullum inter eos eſſe conſanguinitatis vinculum, nè juſtè poſtea ſeparentur qui injuſtè primitus jungebantur.

boꞇe nẏhſꞇ ʒiꝼ heo næꝼþ oꝼ hƿam heo beꞇe⁊

8. Æꞇ ðam ʒiꝼꞇan ſceal Mæſſe pꞃeoſꞇ beon. miꝺ ꞃihꞇe ſe ſceal miꝺ Goꝺeſ bleꞇſunʒe heoꞃa ʒeſomnunʒe ʒeꝺeꞃian on ealꞃe ʒeſunꝺ ꝼulneſſe⁊

9. Ƿel iſ eac ꞇo ƿeꞃianne ꝥ man ƿiꞇe ꝥ hi ðuꞃh mæiʒ ſibbe ꞇo ʒleenʒæ næ beon. ðe læſ ðeman æꝼꞇ ꞇƿæme ꝥ mæn æꞃ aƿoh ꞇo ſomne ʒe ꝺẏꝺon⁊

Leges Edgari Regis.

Edgarus regnare {cœpit / deſiit} anno ſalutis humanæ {959. / 975.}

Ðis is ſeo gerædnyſſe. ðe Eadgar cyng mid his ƿitena geþeahte gerædde. god to loſe. ⁊ him ſylfum to cyneſcipe. ⁊ eallum his leodſcip to ðearfe;

Leges quas Edgarus Rex frequenti ſenatu, ad Dei gloriam, regiæ majeſtatis ornamentum, ac reipub. utilitatem ſancivit. 77

1. ÐAt ſyndon ðonne ærest. þ Godes cyrican ſyn rihtes ƿyrþe; ⁊ man agyfe ylce ælc teoþunge to ðæm ealdan mynſtre ðe ſeo hyrneſſe to hyrþ; ⁊ ſy ðonne ſƿa geleaſt. ægþer of ðegnes inland. ge of neatland. ſƿa his ſulh gega;

PRimum, Eccleſia Dei jura atque immunitates ſuas omnes habeto: decumas quiſque primariæ (cui is fuerit ſubjectus) Eccleſiæ, ut ipſum quidem circumducitur aratrum, dato, ſive id in prædiis Thanorum propriis, ſive in terris villicorum fuerit.

Be cyricſceat;

2. Gif hƿa ðonne ðegna ſy. ðe on his boclande cyrican hæbbe ðe legerſtoƿe on ſy. geſylle he ðonne þriddan dæl his agenre teoþunge into his cyrican. Gif hƿa cyrican hæbbe ðe legerſtoƿ on ne ſy. ðonne dô he of ðæm nygan dælum his preoſte þ þ he ƿille; And gâ ylc cyricſceat into ðæm ealdan mynſter be ælcum frigan eorþe;

De cenſu Eccleſiaſtico, ſive primitiis ſeminum.

Thanus ſi in terra ex ſcripto poſſeſſa templum habuerit, circum quod fuerit deſtinatus ſepulturæ locus, decumarum ſuarum trientem unam in id conferre ei integrum eſto: Sin circa templum nullus fuerit deſignatus humationi locus; dato qui eſt fundi dominus ſacerdoti novem partium reliquarum quantulum viſum fuerit. Atq; ex omni quidem ingenuorum terra, ipſæ ſeminum primitiæ primariæ penduntor Eccleſiæ.

Be teoþungum;

3. And ſy ælcre geoguþe teoþunge gelæſt be Pentecoſten; ⁊ ðæra eorþ ƿæſtma be emnihte; And ælc cyricſceat ſy gelæſte be Martines mæſſan. be ſefullan ƿite ðe ſeo domboc tæcð; ⁊ gif hƿa ðonne ða teoðunge gelæſtan nelle. ſƿa ƿe gecƿæden habbaþ. fare ðær cyninges gerefa to. ⁊ ðær biſceopes. ⁊ ðær mynſtres Mæſſepreoſt. ⁊ niman unþances ðone teoþen dæl to ðæm mynſtre ðe hit to gebyrige. ⁊ tæcan him to ðæm nigoþon dæle; ⁊ to dele mon þa

De decimis.

Quiſque fætuum decimas omnes ante Pentecoſtem perſolvito: terræ quidem fructuum decimas ante æquinoctium pendito: ipſas autem ſeminum primitias ſub feſtum divi Martini reddito. Si quis non ſolverit, pœnas (ut judiciali libro proditum eſt) dato. Atque ſi quis decimas (ad eum quē diximus 78
modum) dare noluerit, præpoſitus regius, illius loci Epiſcopus, & ſacerdos conveniunto atque eo vel invito decimam Eccleſiæ cui debeatur partem, nona ei reliqua facta, redduntor: quod ad reſiduas octo partes attinet, quatuor dominus,

nus, quatuor Epiſcopus habeto. Id quod fiat, ſive is fuerit miniſter regis, ſive Thani alterius cujuſcunque.

De denario in domos ſingulas impoſito.

Denarius autem in domus ſingulas impoſitus, ante feſtum divi Petri redditor, qui tum non ſolverit, denarium illum ac alios prætetera 30. ad Romam comportato, certáque literatum teſtificatione domum rediens ſe eò detuliſſe confirmato, ac Regi denique 120. ſolidos numerato. Si quis ſecundo non dederit, denarium illum ac prǽterea ter denos Romam deferat, regíque poſtquam redierit 200. ſolidos dependito: Sin tertio deliquerit, rebus ſuis ómnibus exuitor.

De diebus feſtis, ac jejuniis.

Dies Sabbati ab ipſa diei Saturni hora pomeridiana tertia uſq; in lunaris diei diluculum feſtus agitator, qui non celebrarit, pœnas in judiciali libro deſcriptas pendito. Cæteri autem dies perinde ut fuerint à ſacerdote indicti, feſti aguntor: inſtituta etiam quam religioſiſſime obſervantor jejunia.

Leges humanæ, atque politicæ.

Porrò autem has populo, quas ſervet proponimus leges. Primum, publici juris beneficio quiſque fruitor, eique ex æquo & bono, (ſive is dives, ſive inops fuerit)
79 jus redditor. In pœnis autem irrogandis ea adhibetor moderatio, ut ad divinam clementiam temperatæ, & hominibus tollerabiles eſſe videantur.

De iis qui apud regem queſti fuerint, & de capitis æſtimatione.

Nemo in lite regem appellato, niſi quidem domi juſtitiam conſequi, aut impetrare non poterit. Sin ſummo jure domi urgeatur, ad regem, ut is onus aliqua ex parte allevet, provocato. Atque ſi culpæ pecuniaria irroganda eſt mulcta, ea non unquam capitis eſtimationem ſuperato.

eahta dælas on tƿa. ⁊ fô se hlaford to healfan. to healfan se biſceop. ſy hit cyninges man. ſe hit ðegnes ;

Be ðon heorþ peninge;

4. And ſy ælc heorþ pening agyfen be Petres Mæſſe dæg. ⁊ ſe ðe ðonne to ðam andagan gelæſt næbbe. læde hine to Rome. ⁊ ðær to eacan xxx. peninga. ⁊ bring ðone ðonon ſƿitelunga ꝥ he ðær ſƿa mycle betæhte hæbbe ; And ðonne he hâm cume. gylde ðam cynge hund tƿelftig ſcill ; ⁊ gif he hine eft ſyllan nylle. læde hine eft to Rome. ⁊ oþre ſƿylce bete. ⁊ ðonne he hâm cume: gyld ðæm cyng tƿa hund ſcill ; Æt ðam þriddan cyrre gif he ðonne gyt nelle. ðolige ealles ðæs ðe he age;

Be freolſ dægum ⁊ fæſtenum ;

5. Healde mon ælces ſunnan dæges freolſ. fram nontide ðæs ſæterneſ dæges. oþþæs monan dæges lihting. be ðæm ƿite ðe dom boc tæcþ; ⁊ ælcne oþrene Mæſſe dæg ſƿa he beboden beo; ⁊ mon beboden fæſten healde mid ælcre geornfulnyſſe ;

Ƿeoruldcund geræd nyſſe ;

1. ÐIs is ðonne ſeo ƿeoruldcund geræd nyſſe. ðe ic ƿille ꝥ mon healde. ꝥ is ðonne. ꝥ ic ƿille ꝥ ælc man ſy folc rihtes ƿyrð. ge earme. ge eadig. ⁊ him mon rihte domas deme; ⁊ ſy on ðære bote ſƿylce forgyfenyſſe. ſƿylce hit fore God gebeorglic ſy. ⁊ for ƿeoruld aberendlic

Be ðonne ðe mon cyng geſece. ⁊ be ðæm ƿere;

2. Ne geſece nân man ðone cyng for nanre ſpræce. buton he æt hâm rihtes ƿyrþ beon ne mote. oþþe rihte abiddan ne mæge; Gif ꝥ rihte to hefig ſy. ſece ſyþþan ða lihting to ðæm cyng ; And æt nanum bot ƿyrdum gylte ne forƿyrce mon mare ðonne his ƿere;

Be

Be unrihtum dome;

3. Se dema se ðe oþrum on ƿoh gedeme gesylle ðæm cyng hund tƿelftig scill. to bote. butan he mid að gecyþan durre. ꝥ he hit na rihtor ne cuþe; ⁊ ðolige â his ðegnscipes. butan he eft æt ðæm cyng gebicge. sƿa he him geþafian ƿille; ⁊ amanige ðære scyrbisceop ða bote to ðæs cynges handa;

Be ðon þe mon oþerne forsecgaþ;

4. Seþe oþerne mid ƿoge forsecgan ƿille. ꝥ he aþor oþþe feo. oþþe feore. ðe ƿyrsa sy. gif ðonne se oðer geunsoþian mæge ꝥ him mon ansecgan ƿolde. sy he his tungan scyldig. butan he hine mid his ƿere forgylde;

Be gemotum;

5. Sece mon hundrede gemote. sƿa hit ær gesette ƿæs; ⁊ hæbbe mon þriƿa on gear burhgemote. ⁊ tƿa scirgemot; ⁊ ðær beo on ðær scire gemote bisceop. ⁊ se ealdorman. ⁊ þær ægþer tæcan ge Godes rihte. ge ƿeoruld rihte;

Be borgum;

6. Finde ælc mon ꝥ he borh hæbbe. ⁊ se borh hine ðonne to ælcum rihte gelæde. ⁊ gehealde. ⁊ gif hƿa þonne ƿoh ƿyrce. ⁊ ùt oþberste. abere se borh ꝥ he aberan sculde; Gif hit ðyfþe beo ⁊ gif he hine binnan tƿelf monþum gelangian mæge. agyfe hine to rihte. ⁊ hine mon agyfe ꝥ he ær sealde;

Be tyhtbysigum;

7. Se ðe tyhtbysig sy. ⁊ folc ungetriƿe. ⁊ þæs gemot forbuge. ðone sceaƿige mon of ðæm gemote ða þe him to ridan. ⁊ finde him ðonne gyt borh gif he mæge; Gif he þonne ne mæge. geƿylde mon hine. sƿaþor mon mæge. sƿa cƿicne sƿa deadne. ⁊ nime

De judice, qui iniquam tulerit ſententiam.

Judex ſi iniquam in aliquem ſeret ſententiam, numerato regio eo nomine 120. ſolidos, niſi quidem jurejurando confirmare non verebitur, id errore atque inſcitia. non aliqua malitia ſua contigiſſe: Quin etiam munere movetor ſuo, ni denuo ejus à rege obeundi facultatem impetrarit: Atque mulctam hanc qui eſt illius diœceſis Epiſcopus ad fiſcum regium deportato.

De eo qui verbis alium lacerarit.

Si quis alium rumoribus diſſipatis improba voce lacerarit, quamobrem aut corpori ejus damnum inferatur, aut de fortunis imminuatur aliquid, tum ſi alter auditiones tanquam falſas refellere, & coarguere poterit, aut is linguam data capitis æſtimatione redimito, aut ei lingua præciditor.

De Comitiis. 80

Centuriæ comitiis quiſque (ut ante præſcribitur) intereſto: Oppidana ter quotannis habentor comitia: Celeberrimus autem ex omni Satrapia bis quotannis conventus agitor: cui quidem illius diœceſis Epiſcopus & Senator interſunto, quorum alter jura divina, alter humana populum edoceto.

De fidejuſſoribus.

Quiſque autem fidejuſſores, qui eum jus ſuum cuique tribuere quàm paratiſſimum præſtent, adhibeto: Atque ſi tum perpetrato facinore quis ſe in fugam conjecerit, quod is ſufferre debuerat, fidejuſſoribus imponitor: Sin furtum admiſerit, eúmque ante bis ſenos exactos menſes comprehenderint, judicio is ſiſtitor, illi quod eo nomine dederint recipiunto.

De eo qui fuerit ſæpius in crimen vocatus.

Si quis (cujus apud omnem populum labefactata eſt fides) ſæpius fuerit incuſatus, adeóque comitiis omnibus abſtinuerit, eò curialium nonnulli iter faciunto, ejúsq; ſiſtendi vades (ſi quos habuerit) accipiunto: ſi non habuerit, ipſum ſive vivum, ſive mortuum prehendunto, ac res ejus omnes capiunto,

datóque

datóque quærenti juſto vel precio, alteram bonorum partem fundi dominus, alteram centuriati habento: Atque ſi curialium quiſquam, ſive is alteri cognatus, ſive nulla cum eo ſanguinis neceſſitate conjunctus fuerit, iſtuc iter facere noluerit, regi 120. ſolid. dependito. Porrò qui fuerit in furto manifeſto, aut perfida domini proditione deprehenſus, quicquid tandem orarit, ut vita & communi ſpiritu fruatur, non exorato.

De nummo, & dimenſione.

Unus atque idem in omni ditione regia nummus eſto, eúmque nemo repudiato. Ea autem quæ Vintoniæ adſervatur, menſura eſto: lanæ quidem pondus dimidiata libra, nec pluris vendatur.

mon ealle ꝥ he age. ⁊ gylde mon þa teonde his ceapgylde angyldes. ⁊ to se land hlaforde to healfan. to healfan ꝥ hundrede; ⁊ gif aþor oþþe mæge. oþþe freonde. ða rade forsace. gylde ðam cyng 120. scill; ⁊ gesece se æbera ðeof ꝥ ꝥ he gesece. oþþe sede on hlaforde searwe gemet sy. ꝥ hi næfre feorh ne gesecen;

Be mynetum. ⁊ gemetum;

8. Ga ane mynet ofer ealne ðæs cynges anwealde. ⁊ ðane nan man ne forsace; ⁊ gemet swylce man on Wintanceastre healde; And ga se wæg pulles to healfan punde. ⁊ hi na man na deoror ne sylle;

Canones editi ſub EDGARO *Rege.*

Hæc quæ ſequuntur pertinent ad Conſtitutiones Eadgari Regis, de Ordinatorum vivendi formula.

Docemus ut miniſtri Dei ardentiùs Deo ſerviant & miniſtrent, & pro omni Chriſtiano populo apud Deum intercedant; & ut eorum ſinguli ſuperioribus ſuis fideles ſint & obedientes; & in communi neceſſitate unanimes, auxiliúmque invicem præſtantes coram Deo & hominibus, & ut ſecularibus ſuis dominis firmi etiam ſint & fideles.

Docemus etiam, ut unuſquiſque alterum honore proſequatur, & ut juniores ſenioribus obedientiam religioſè præbeant & amorem: ſenioréſque juniores ſuos diligenter inſtruant.

Docemus etiam, ut ad Synodum unumquámq; annuò habeantur libri & veſtimenta ſervitio Dei congruentia: nec non atramentum & pergamena ad eorum conſtitutiones deſcribendas, triduanúſque inſuper commeatus.

Docemus etiam, ut Sacerdos quilibet ad Synodum veniens, Clericum ſuum habeat, & manu-

Her gebiraþ nu to Eadgares gerædnes be gehadodra manna liffadunge;

1. We lærað ꝥ Godes ðeowas beon georn lice Gode þeowigende. ⁊ ðenigende. ⁊ for eal cristen folc ðingigende. ⁊ ꝥ hi ealle beon a heora ealdre holde. ⁊ gehyrsume. ⁊ ealle anræde to gemænre þearfe. ⁊ ꝥ ælc sy oþrum to fultume. ⁊ helpe. ge for Gode ge for worulde. ⁊ ꝥ hi beon heora worlo hlafordum eac holde ⁊ getrywe;

2. And we lærað ꝥ ealc wurþige oðerne. ⁊ hyran ðagingran georne heora yldrum ⁊ lufian. ⁊ læran ða yldran georne heora gingran;

3. And we lærað ꝥ hi to ælcon sinoþe habba ælce geare becc ⁊ reaf to godcundre ðenunge. ⁊ blæc ⁊ boc fel to heora gerædnessum ⁊ ðreora daga hersite;

4 And we lærað ꝥ preosta gehwilc to sinoþe hæbbe his cleric, ⁊ gesædne

man to cnihte. ⁊ nenige unƿitan. oþþe dysig lufige ac faran ealle mid gefæde ⁊ mid godes ælmihtiges ege;

5. And ƿe læraþ ꝥ ælc preost on synoþe gif heom hƿæt derig ⁊ gif him ænig man healice misboden hæbbe. ⁊ for hi þonne ealle on sƿilce hit heom eallum gedon beo ⁊ gefilstan to ꝥ hit man gebete sƿa biscop ge tæce;

6. And ƿe læraþ ꝥ preosta ge hƿilc on synoþe gecyþe gif he on his scrift scire ænigne man ƿite god oferhyre oþþe on heafod leahtrum yfele befealene þe he to bote gebigan ne mæge. oþþe ne durre for ƿorlda fole;

7. And ƿe læraþ ꝥ nan sacu ðe betƿeox preostan sy ne beo gesceoten to ƿorldmannasome. ac seman ⁊ sibbian heora agenne geferan oþþe sceotan to ðam biscope gif man ðæt nyde scule;

8. And ƿe læraþ ꝥ ænig preost silf ƿilles ne forlæte ða circan. ðe he to gebletsod ƿæs ac hæbbe him þa to riht æƿe;

9. And ƿe læraþ ꝥ nan preosta oþrum ne ætdo æni þara þinga þe him to gebrige ne on his mynstre ne on his scrift scire. ne on his gildscipe. ne on ænig ðara ðinga ðe him to gebrige;

10. And ƿe lærað ꝥ ænig pr. ne underfo oþres scolere buton ðæs leafe þe he ær fogode;

11. And ƿe læraþ ꝥ preosta gehƿilc to eacan lære. leornunge handcræft georne;

12. And ƿe lærað ꝥ ænig gelæred pr. ne sceande þone sam læredan ac gebete hine gif he bet cunne;

13. And ƿe læraþ ꝥ ænig forþbōren pr. ne forseo ðone læs borenan. gif man hit ariht asmeaþ ðonne sýn ealle men anra gebirda;

14. And ƿe læraþ ꝥ preosta gehƿilc

paſtum ſuum ſeu fidelem in miniſtrum, neminem autem incognitum, aut ſtultitiæ deditum: & adveniant omnes in fidelitate & timore Dei omnipotentis.

Docemus etiam, ut ſi mali quid acciderit Sacerdoti, vel ei quis injuriam fecerit, Synodo referat, ſuſcipiántque omnes ut illatam omnibus, ferántque opem ut emendatio fiat pro arbitrio Epiſcopi.

Docemus etiam, ut Sacerdos faciat Synodo innoteſcere ſi quem in parochia ſua in Deum reperit contumacem, vel qui grave aliquod peccatum foveat, nec hunc valeat audeátq; ob metum ſecularium ad reformationem perducere.

Docemus etiam, ut inter Sacerdotes non ſint lites ſive jurgia nec ad arbitrium ſecularium deferantur, ſed vel à paribus ſuis ſint compoſita, vel (ſi opus fuerit) ad Epiſcopum promoventor.

Docemus etiam, ut nullus Sacerdos è propria ſua voluntate, Eccleſiam deſerat cui ſive conſecratus ſive benedictus fuerat: ſed habeat eam pro legitima conjuge.

Docemus etiam, ut nullus Sacerdos his ſe intromittat quę ad alium ſpectant Sacerdotem: ſi quidem hæc in ſua Eccleſia, nec in ſua parochia, nec in ſuo ſodalitio ſeu fraternitate, nec in re alia quapiam ad eundem pertinente.

Docemus etiam, ut nullus Sacerdos alterius Scholaſticum ſubtrahat, ejus non impetrata venia ad quem priùs pertinuit.

Docemus etiam, ut Sacerdos quilibet ad augendam ſcientiam opificium diſcat diligenter.

Docemus etiam, ut doctus quiſque Sacerdos ſemidoctum aliquem non reſpuat; ſed qua poterit operam det ut doctiorem reddat.

Docemus etiam, ut nullus Sacerdos claris ortus natalitiis inferioris ſtirpis Sacerdotem levi pendat: rectè enim ſentienti, omnes homines ſunt ejuſdem genituræ.

Docemus etiam, ut Sacerdos quili-

quilibet bene ſe gerat, nec mercator ſit indebitè, nec mercaturæ.

tilige him rihtlice. ⁊ ne beo nenig mangere mid unrihte. ne gitsigende massere.

Docemus etiam, ut Sacerdos quilibet baptiſmum adminiſtret quàm citò requiſitus fuerit: & ut per parœchiam ſuam quoſque moneat ut infantes quoſlibet intra xxxvii. noctes curent baptizari, & ut nullus ab Epiſcopo confirmari, diu nimium detrectarit.

15. And we lærað ꝥ preosta gehwilc fulluhtes tiþige sona swa man his girne. ⁊ æghwar on his scrifte scire beode ꝥ ælc cild sy gefullod binnon xxx. vii. nihtum. ⁊ ꝥ ænig man to lange anbiscopod ne wurþe;

Docemus etiam, ut ſinguli Sacerdotes Chriſtianam religionem omni promoveant diligentia: netviſque omnibus Gentilium deleant ſuperſtitiones: Prohibemus utique fictas ad libitum adorationes, necromantium, divinationes, incantationes, hominum cultus divinos & quæ præterea mortales adigunt in varios errores, & in frið splottum ⁊ on ellenum variarúmque aliarum arborum, ſaxorum, & rerum multiplicium phantaſmata quæ decipiunt multos quos non deberent.

16. And we lærað ꝥ preosta gehwilc Cristendom geornlice arære ⁊ ælcne hæþendom mid ealle adwæsce. ⁊ forbeode wilweorþunga ⁊ licwiglunga. ⁊ hwata. ⁊ galdra. ⁊ man weorþunga. ⁊ ða gemearre ðe man drif on mislicum gewiglungum. ⁊ on frið splottum. ⁊ on ellenum. ⁊ eac on oþrum mislicum treowum. ⁊ on stanum ⁊ on manegum mistlicum gedwimerum. ðem on dreogað fela ðæs ðe hi nane sceoldan;

Docemus etiam, ut Chriſtiana quiſque imbutus fide, liberos ſuos fide etiam imbuat Chriſtiana eoſdémque doceat Pater noster et Credon, *id eſt, Orationem Dominicam, & Symbolum Apoſtolicum.*

17. And we lærað ꝥ ælc cristen man his bearn to cristendome geornlice wænige. ⁊ him Pater noster ⁊ Credon tæce;

Docemus etiam, ut in feſtis diebus unuſquiſque abſtineat à Carminibus ſeu Canticis Gentilium, profanis, & à ludis diabolicis.

18. And we lærað ꝥ man geswice freolsdagum hæþenra leoþa. ⁊ deofles gamena;

Docemus etiam, ut in die Solis quiſque abſtineat à mercatura & popularibus comitiis.

19. And we lærað ꝥ man geswice sunnan dæges cypinge. ⁊ folc gemota;

Docemus etiam, ut unuſquiſque abſtineat à fabuloſis & abſurdis lectionibus: quin & à cantilenis turpibus & blaſphemis.

20. And we lærað ꝥ man geswice hi gelearsra ræda. ⁊ dislicra geræta. ⁊ bismorlicra efesunga;

Docemus etiam, ut quiſque abſtineat à contubernio pellicis, & legitimum amplectatur conjugium

21. And we lærað ꝥ man geswice cifes gemanna ⁊ lufige riht æwe;

Docemus etiam, ut quiſque diſcat Pater noster ⁊ Credon priuſquam in conſecrato ſepeliatur cœmiterio, vel idoneus cenſeatur Euchariſtiæ percipiendæ: propterea quod Chriſtiani non eſt dignus nomine qui hæc noluerit ediſcere, nec in baptiſmo

22. And we lærað ꝥ ælc man leornige ꝥ he cunne Pater noster ⁊ Credon. be ðam ðe he wille on gehalgodan legere licgan. oþþe husles wyrþe beon. forðam he ne bið wel cristen þe ꝥ geleornian nele. ne he nah

mid rihte oþres mannes to onfonne æt fulluhte ne æt bisc. handa. seþe ꝥ ne cann. ær he hit geleornige;

23. And ƿe læraþ ꝥ freols dagum ⁊ fæsten dagum ænige flitne beo betƿeox mannum ealles to sƿiðe;

24. And ƿe læraδ ꝥ man freols dagum. ⁊ fæsten dagum forga aþas. ⁊ ordela;

25. And ƿe læraþ ꝥ ælc ƿer forga his ƿif freolstidum. ⁊ rihte fæsten tidum;

26. And ƿe læraδ ꝥ preostas circan healdan mid ealre arƿurþnesse. to godcundre ðenunge ⁊ to clænan ðeoƿdome. ⁊ to nanum oþrum þingum. ne hi ðar ænig unnit inne. ne on neaƿeste. ne geþafian ne idele spæce. ne idele dæde. ne unnit gedrync. ne æfre ænig idel. ne binnan ciric tune ænig hund ne cume. ne sƿyn ðe ma ðæs þe man ƿealdan mæge;

27. And ƿe læraδ ꝥ man into circan ænig ðinge ne logige. þæs þe þar to ungedafenlic sý;

28. And ƿe læraþ ꝥ man æt cýric ƿæccan sƿiþe gedreoh sý. ⁊ georne gebidde. ⁊ ænige drénc. ne ænig unnit þarne dreoge;

29. And ƿe læraþ ꝥ man innan circan ænigne man ne birige. bute man ƿite ꝥ he on life Gode to þam ƿel gecƿeme. ꝥ man ðurh ꝥ læte. ꝥ he sý ðær legeres ƿýrþe.

30. And ƿe læraþ ꝥ preost on ænigum huse ne Mæssige buton on gehalgodre circan buton hit sý for hƿilces mannes ofer seocnesse;

31. And ƿe læraþ ꝥ preost huru æfre ne mæssige buton on ufan gehalgodon ƿeofode;

32. And ƿe læraþ ꝥ pr. æfre ne Mæssige buton bec. ac beo se canon. him ætforan eagum beseote. gif he ƿille. ðilæs ðe him misse;

alios valeat è ſacro levare fonte, nec in confirmatione à manibus Epiſcopi ſuſcipere, ſi hæc priùs non calluerit.

Docemus etiam, ut feſtis diebus & in jejuniis nulla ſit inter homines ultra modum contentio.

Docemus etiam, ut feſtis diebus & in jejuniis, nulla habeatur aut juramentorum aut Ordalii (*hoc eſt, forenſium examinum*) adminiſtratio

Docemus etiam, ut feſtorum temporibus & ſtatis jejuniis, conjugatus quilibet ab uxore ſua ſe contineat.

Docemus etiam, ut Sacerdotes Eccleſias ſuas omni honorificentia cuſtodiant in divinum miniſterium, purúmque ſervitium, & in nihilum præterea: Nec illic hi permittant quid ſuperflui, nè vel intro, nè vel in proximo. Nullum illic vaniloquium, nihil factum indecorè. Non hîc inordinatæ compotationis locus, nec vanitatis unquam alicujus, nec Eccleſiæ coemiterium canis intret, nec porcorum plures quẽ quis poſſit regere.

Docemus etiam, ut nemo quid in Eccleſia reponat, quod illic habeatur indecorum.

Docemus etiam, ut in Eccleſiarum encæniis unuſquiſque ſe modeſtum exhibeat, & orationi incumbat diligenter, non poculis, non luxui deditus.

Docemus etiam, ut nemo quempiam in Eccleſia ſepeliat, quem non conſtat ex vitæ probitate Deo placuiſſe, & ex eo judicetur hujuſmodi ſepulturâ dignus.

Docemus etiam, ut nullus Sacerdos Miſſam celebret in ulla domo quæ non ſit Eccleſia conſecrata, niſi ob extremam alicujus ægritudinem.

Docemus etiam, ut Sacerdos nè vel unquam Miſſam celebret præterquam ſuper altare conſecratum.

Docemus etiam, ut Sacerdos nunquam Miſſam celebret ſine libro: habeátque igitur ipſum Canonem coram oculis, ne alioquin impingat.

Docemus

Docemus etiam, ut Sacerdos quilibet Miſſam celebrans habeat [*veſtem quam dicunt*] corporalem ſubumlémque infra albam, ſuam, & Miſſalia omnia (prout decet) veſtimenta, debitè contexta.

33. And ƿe lærað ꝥ ælc preoſt hæbbe corporalem ðonne he Mæſſige ⁊ ſubumlem under his alban. ⁊ eal Mæſſe reaf ƿurðlice behƿorfen;

Docemus etiam, ut unuſquiſq; Sacerdos ſolicitè curet ut librum probum habeat, ſaltem vel fideliter correctum.

34. And ƿe lærað ꝥ ælc preoſt georne tilige ꝥ he Gode ⁊ huru rihte becc hæbbe;

Docemus etiam, ut nullus Miſſalis Sacerdos, Miſſam ſolus celebret, nè ſic deſideretur qui reſpondeat.

35. And ƿe lærað ꝥ ænig Mæſſe preoſt ana ne mæſſige ꝥ he næbbe þone þe him acƿeðe;

Docemus etiam, ut nemo non jejunus Euchariſtiam accipiat, niſi ob nimiam ægtitudinem.

36. And ƿe lærað ꝥ ænig unfæſtende man huſles ne abirige buton hit for oferſeocneſſe ſy;

Docemus etiam, ut nullus Sacerdos Miſſam ſæpius in uno die celebret quam ter ad ſummum.

37. And ƿe lærað ꝥ ænig preoſt æneſ dæges oftor ne mæſſige ðonne þriƿa mæſt þara ðinga;

Docemus etiam, ut Sacerdos ſempet habeat præparatam (prout opus fuerit) Euchariſtiam, & hanc in puritare cuſtodiat, caveátque nè inveteraſcat. Sin diutius reſervata fuerit quàm oportuit & ut nauſeã patiat: combutetur tunc in puro igne, condantúrque cineres ſub altari & noxæ reus apud Deum componat.

38. And ƿe lærað ꝥ preoſt hæbbe á geara huſl ðam ðe ðearf ſy ⁊ ꝥ georne on clænneſſe healde ⁊ ƿarnige ꝥ hit na forealdige gif hit þonne forhealden ſy. ꝥ his man brucan ne mæge. þonne forbærne hit man on clænum fire ⁊ þa axan unde ƿeofodé gebringe ⁊ bete ƿið Godd georne ſeþé hit forgimde;

Docemus etiam, ut nè vel unquam Sacerdos adeò temerarius ſit ut Miſſam celebret niſi omnia habeat ad Euchariſtiam pertinentia: ſcil. oblationem puram, vinum purum, & aquam puram. Væ illi qui Miſſam occeperit, iſtorum aliquo deſiderato, & væ illi qui turpe aliquid in hoc patraverit: ſimilis enim eſt Judæis illis qui acetum & fel commiſcuerunt, & per ludibrium poſtea Chriſto porrexerunt.

39. And ƿe lærað ꝥ næfre preoſté negeþriſtlæce ꝥ he mæſſige buton he eal hæbbe ꝥ to huſle gebirige. ꝥ is clæne oflete ⁊ clæne ƿin: ⁊ clæne ƿæter. ƿa þam ðe mæſſian onginð buton he ælc þara hæbbe: ⁊ ƿa þam þe ðar ful þing to deð. þonne gelice ðam þe Judeas didon ða hi mængdon eced ⁊ geallan togædere. ⁊ hit ſiþþan on his biſmer Criſte gebudon;

Docemus etiam, ut nè unquam dignus ſit Sacerdos Miſſam celebrare, qui ipſe Euchariſtiam non percepit: nec [in ſacris Ordinibus] alium conſecrer, qui nunquam ipſemet conſecratus fuit.

40. And ƿe lærað ꝥ æfre negeƿurþe ꝥ preoſte mæſſige. ⁊ ſilf þæt huſl nege ðicge. ne man gehalgod. næfre eft halgige;

Docemus etiam, ut quivis Calix quo quis Euchariſtiam conſecraverit, fuſilis ſit, & in ligneo nè omnino conſecrata.

41. And ƿe lærað ꝥ ælc calic gegoten beo ðe man huſl on halgige. ⁊ on treoƿenum ne halgige man ænig.

Docemus etiam, ut omnia circa

42. And ƿe lærað ꝥ ealle þa ðinge: ðé

ðe ƿeofode neah beon. ⁊ to circan gebirigan beon sƿiþe clænlice ⁊ ƿurþlice. behƿorfene. ⁊ þar ænig þinge neah ne cume. ac ge loge man þone haligdom sƿiþe arƿurþlice. ⁊ â sý byrnende leoht on circan ðonne man Mæssan singe;

Altare & ad Eccleſiam pertinentia mundiſſima ſint & apptimè concinnata. [Indignum] nihil huc accedat, ſed quod ſanctum eſt honorificè reponatur, & ſempet in Eccleſia lumen ardeat dum Miſſa decantetur.

43. And ƿe lærað ꝥ man ne forgime ænig gehalgod ðinge. ne halig ƿæt. ne sealt. ne stor. ne hlaf. ne ænig ðinge haliges;

Docemus etiam, ut nemo negligat ſacratum aliquid: aquam ſcil. benedictam, ſal, thus, panem, & hujuſmodi cæteta.

44. And ƿe læraþ ꝥ ænig ƿif man neah ƿeofode ne cume þa hƿile þe man mæssige;

Docemus etiam, ut altari mulier non appropinquet, dum Miſſa celebtetur.

45. And ƿe læraþ ꝥ man on rihtne timan tida ringe. ⁊ preosta gehƿilc ðonn his tid sang on circan gesece. ⁊ ðar mid Godes ege hig georne gebiddan ⁊ for eal folc ðingian;

Docemus etiam, ut quis ſtatis temporibus campanas pulſet, & ut omnis tunc Sacerdos cantum ſuum horarium in Eccleſia pſallat, Deum in timore invocet ſolicitè, & pto omni populo pteces fundat.

46. And ƿe lærað ꝥ Mæsse preosta. oþþe mýnster preosta ænig ne cume. binnan circan dyre. ne binnan ƿeoh stealle. buton his ofer slipe. ne huru. æt þam ƿeofode ꝥ he þær þenige buton þare ƿæde;

Docemus etiam, ut nec Miſſalis Sacerdos nec Parochialis aliquis intra oſtium Eccleſiæ veniat, vel intra cancellos abſque ſuperiori ſuo indumento: nec ad altaris unquam miniſtetium abſq; veſtitu [deſignato]

47. And ƿe læraþ ꝥ ænig gehadod man his sceare ne helige. ne hine mis efesian læte. ne his beard ænige hƿile hæbbe beþam ðe he ƿille Godes bletsunge hæbban. ⁊ Sce'. Petres. ⁊ ure.

Docemus etiam, ut nemo in ſacris Ordinibus conſtitutus cæſatiem alat, nec tondeti perperam ſe permittat, ſi Dei benedictionem ſperaverit, & S. Petri, & noſtram.

48. And ƿe læraþ ꝥ ealle preostas æt freolsan ⁊ ætfæstenan an ræde beon. ⁊ ealle on ane ƿisan beodan ꝥ hi folc ne dƿelian;

Docemus etiam, ut in feſtivitatibus & jejuniis celebrandis Sacetdotes omnes ſint unanimes, eadémque uno & eodem modo indicent populo, nè hunc alioquin in errotem ducant.

49. And ƿe lærað ꝥ ælc fæsten beo mid ælmessan geƿurðað. ꝥ is. ꝥ geƿha on Godes est ælmessan georne sille. ðonne biþ his fæsten Gode ðe gecƿemre;

Docemus etiam, ut jejunium omne erogatis eleemoſynis fiat gratius, quiſquis enim ex devotione erga Deum ſolicitè elargitur eleemoſinas: jejunium ſuum (procul dubio) apud Deum teddit complacentius.

50. And ƿe læraþ ꝥ preostas on ciric ðenungum ealle ân dreogan ⁊ beon efen ƿeorþe on geares fæce on eallum ciric ðenungum;

Docemus etiam, ut Sacerdotes in Eccleſiæ miniſteriis unanimiter operam navent, & in omni Eccleſia conſimile ſtipendium annuum mereantur.

51. And ƿe læraþ ꝥ preostas geogoðe geornlice læran ⁊ to cræftan

Docemus etiam, ut Sacerdotes ſedulò erudiant juventutem, & ad artificia ediſcenda eos pertrahant, futuros

futuros utpote in rem Eccleſiæ.

teon ꝥ hi ciric fultum hæbban;

Docemus etiam, ut Sacerdotes in qualibet die Solis populo prædicent præbeántque ſe exemplum bonæ vitæ.

52. And ƿe læraþ ꝥ preostas ælce sunnan dæges folce bodigan ⁊ á a ƿel bysnian;

Docemus etiam, ut nemo Chriſtianus, ullius generis ſanguinem comedat: *litura opprimit ſequentia.*

53. And ƿe læraþ ꝥ nan cristen man blod ne þicge nanes cynnys ot (*litura eſt.*)

Docemus etiam, ut Sacerdotes populum inſtruant de his quæ de jure Deo ſunt reddenda: decimæ ſcilicet & res aliæ, inter quas & illa primùm quæ aratri dicitur eleemoſyna [aliàs Ciricſetum, & primitiæ ſeminum] intra XV. noctes à Paſchatis feſto: fœtuum decimæ ante Pentecoſten: fructuum terræ ante Omnium Sanctorum celebritatem: Numus Romanus [qui denarius S. Petri dicitur] ad feſtum vinculorum ejus: & Ciricſceatum, id eſt primitiæ ſeminum, ad Miſſę S. Martini celebrationem [id eſt, III. Iduum Novemb.] ſolvantur.

54 And ƿe læraþ ꝥ preostas folc mynegian ðæs ƿe hig Gode dón sculan. to gerihtan on teoþungum ⁊ on oþrum þingum. ærest sulh ælmessan xv. niht on ufan Eastron. ⁊ geoguþe teoþunge be Pentecosten. ⁊ eorþ ƿestma be Omnium Sanctorum. ⁊ Rom feoh be Petres Mæssan. ⁊ ciricsceat æt Martini Mæssan.

Docemus etiam, ut Sacerdotes ità diſtribuant populi eleemoſynas, ut & Deum reddant magìs propitium, & populum ad eleemoſynas procliviorem.

55. And ƿe læraþ ðat preostas sƿa dælon folces ælmessan ꝥ hig ægþer don gegode glodian. ge folc to ælmessan geƿenian;

Docemus etiam, ut Sacerdotes Pſalmos canant cùm datas diſtribuant eleemoſynas, hortentúrque pauperes, ut pro populo [qui has dabant] ſollicitè intercedant.

56. And ƿe læraþ ꝥ preostas sealmas singan þonne hi ða ælmessan dælan. ⁊ þam ðearfan georne biddan ꝥ hig for ꝥ folc ðingian;

Docemus etiam, ut Sacerdotes ipſi ebrietatem caveant, aliiſque perhibeant ſtudioſiùs cavendam.

57. And ƿe læraþ ꝥ preostas beorgan ƿiþ ofer drunce. ⁊ hit georne belêan oþrum mannum;

Docemus etiam, ut nullus Sacerdos aut Poeta ſit, aut ullatenus hiſtrio, ſive ut ſibi placeat, ſive ut aliis: ità autem ſe gerat, ut Ordini ſuo convenit, prudentem ſcil. & pro dignitate gravem.

58. And ƿe læraþ ꝥ ænig preost ne beo eala scop ne ænige ƿisan gliƿige mid him sylfum. oþrum mannum. ac beo sƿa his hade gebyraþ ƿis ⁊ ƿeorþfull;

Docemus etiam, ut Sacerdotes nè jurent, caveant: alióſque à jurando cohibeant.

59. And ƿe læraþ ꝥ preost ƿið aþas beorgan him georne. ⁊ hig eac sƿiþe forbeodan;

Docemus etiam, ut nullus Sacerdos mulierum conſortium plus æquo diligat, ſed propriam ſuam uxorem diligito, id eſt, Eccleſiam.

60. And ƿe læraþ ꝥ ænig preost ne lufige ƿifmanna neaƿyste ealles to sƿiþe. ac lufige his riht æƿe ꝥ is his cirice;

Docemus etiam, ut nullus Sacerdos falſo adſtet teſtimonio, nec ſit furibus à conſiliis.

61. And ƿe læraþ ꝥ ænige preost. ne stande on leasre geƿitnesse ne þeofa geƿita beon;

Docemus etiam, ut Sacerdos nunquam ſe Ordalio implicet [*præter debitum ſuum officium*] nec forenſibus juramentis.

62. And ƿe læraþ ꝥ preost bisæce ordel æfre nege æðe; 63. And

63. And ƿe lærað ꝥ preost ƿið ðeȝn ne ládiȝe buton ðeȝnes forade;

Docemus etiam, ut Sacerdos contrà Thanum in compurgatione non juret, niſi Thanus præjuraverit.

64. And ƿe lærað ꝥ preost ne beo hunta ne hafecere. ne tæflere ac pleȝȝe on his bocum sƿa his hade ȝebyrað;

Docemus etiam, ut Sacerdos non ſit venator, nec accipitrarius, nec potator: ſed libris ſuis verſatus, prout ordini ſuo convenit.

65. And ƿe læraþ ꝥ ælc preosta scrife ⁊ dædbote tæce þam ðe him andette. ⁊ eac to bote filste. ⁊ seoce man husliȝe þonne heom þearf si- ⁊ hi eac smiriȝe ȝif hi ðær ȝirnan. ⁊ æfter forþ siðe ȝeorne behƿeorfe. ⁊ neȝe ðafiȝe æniȝ unnit æt ðæm lice. ac hit mid Godes eȝe ƿislice bebiriȝe;

Docemus etiam, ut Sacerdos quilibet confeſſionem doceat & pœnitentiam, nec non ut peccata confitentes ſatisfactionem utique proſequantur. Ægrotis etiam (prout opus fuerit) Euchariſtiam præbeat, & (ſi deſideretur) unctionem: poſt obitum involucro ſedulò detur, & apud corpus nihil permittatur vanum, aut indecorum, ſed in timore Dei ſepelitor.

66. And ƿe læraþ ꝥ preosta ȝehƿilc æȝþer hæbbe ȝefulluht ele ȝe seocum smyrels. ⁊ eac ȝeara sy to folces ȝerihtum ⁊ Cristendom fir þriȝe ȝeorne on æȝhƿilce ƿisan ⁊ æȝþer do ȝeƿelbodiȝe ȝeƿelbisniȝe ðon ȝeleanaþ him ꝥ ælmihtiȝ God sƿa him leofost bið;

Docemus etiam, ut Sacerdos quilibet oleum habeat, cùm ad baptiſandos infantes, tum ad ægrotos ungendos, & reliquum omnem apparatum publicis ſuis debitum miniſteriis, fidem Chriſtianam modis omnibus promoveto: hinc bene prædicando, illinc bene vivendo exemplum præbens. Tunc lucrabitur ut Omnipotens Deus ei ſit propitius.

67. And ƿe lærað ꝥ ælc preost ƿite to cyþanne þonne he crisman fecce. hƿæt he on ȝebedum for cynȝe ⁊ biscop ȝedon hæbbe;

Docemus etiam, ut Sacerdos quilibet chriſma repetens [ab Epiſcopo] non obliviſcatur enarrare, quid in orationibus ſuis pro Rege fecerit & Epiſcopo.

De Confeſsione.

1. QUando aliquis voluerit confeſſionem facere peccatorum ſuorum, viriliter agat, & non erubeſcat confiteri ſcelera & facinora ſe accuſando: quia inde venit indulgentia, & quia ſine confeſſione, nulla eſt venia. Confeſſio enim ſanat, confeſſio juſtificat.

Magna hic lacuna ſive ſpatium ἄγραφον in Ms. codice, cui cætera aliàs inſerturus videbatur Scriba.

Præveniat hunc famulum tuum quæſo Domine miſericordia tua, ut omnes iniquitates ejus celeri indulgentia deleantur, per *Iheſum Chriſtum Dominum noſtrum.*

Exaudi quæſo, Domine, ſupplicum preces clamantium ad te, quæſo Domine.

2. Hoc

Hoc illi ſeriò cogitandum eſt qui hominum animabus Medicus conſtituitur, & eorum noverit actiones: Eas ſcilicet, rectè ut diſcriminet, rectámque reneat, in cenſura ſingulis imponenda, rationem. Utcunque res ſe habuerit, nè præjudicet peccatorem medicus, nec in deſperationem eum adigat. Cùm verò quis peccata ſua confiteri voluerit, exaudiet eum primò comiter quænam ſit hæc ſua intentio: & utrum velit & poſſit ea quæ patraverit, humiliter confiteri, & reatus ſuos quoſcunq; perſcrutari.

2. Ðæt sceal geþencan seþe bið manna sawla læce. ⁊ heora dæda geƿita. ꝥ gedal ⁊ ꝥ gescead. hu he mannum heora dæda gescrife. ⁊ ðeah hwæþre ne fordeme ne hig ormode ne gedon ðonn se man him his misdæda andettan ƿille. ge hine him æresꞇ geþildelice. his ƿisge ꞃaed sy. Gif he ƿille ⁊ cunne eadmodlice his dæda andettan. ⁊ his gyltas asmeagan;

Interroga ipſum de ſui ipſius moribus: extorque ſcelera, & quæ fecit propone omnia: ſed hoc tecum ſemper recognoſcens, ut uno codémque modo nunquam judicabis divites & pauperes, liberos & ſervos, ſeniores & juvenes, firmos & infirmos, humiles & ſuperbos, fortes & debiles, ordinatos & ſeculares.

3. Acsa hine his ƿisena. ⁊ atred him þa gyltas út. ⁊ aset his dæda. ⁊ geþencgc ðu. ꝥ ðu ne scealt næfre gelice deman. ðam rican. ⁊ ðam heanan. ðam freon. ⁊ ðam ðeoƿan. ðam ealdan. ⁊ ðam geongan. ðam halan. ⁊ ðam unhalan. ðam eadmodan. ⁊ ðam ofer modan. ðam strangan. ⁊ ðam unmagan. ðam gehadodum. ⁊ ðam leƿedum;

Judex prudens prudenter diſtinguet de facto: quod, *viz.* quomodo, ubi, & quando ſit perpetratum. Et quamvis nullo loco ſru tempore licitum ſit peccatum: feſtis tamen diebus, & in jejunii temporibus, feſtiviſque locis, cautiùs quiſque ab hoc renetur abſtinere. Quanto etiam quis potentior eſt, & majoris dignitatis, tanto graviùs pro peccatis coram Deo & hominibus corrigendus eſt: Forti enim atque debili non imponetur onus ſimile, nec infirmo quidem prout firmo, ſed prudenti inter iſtos moderamine diſtinguendum eſt.

Ælce dæde sceal gescad ƿis dema ƿislice to scadan. hu heo gedon sý. ⁊ hwar. oþþe hwænne. nis on ænigne timan unriht alifæd. ⁊ ðeah man sceal freols tidan ⁊ fæstentidum. ⁊ on freolsstoƿan. eac sƿa geornlicost beorgan. ⁊ asƿa man bið mihtigra oþþe marran hades. sƿa he sceal deoppor for Gode. ⁊ for ƿorlde. unriht gebetan. for ðam þe se maga ⁊ se unmaga ne magon na gelice byrdene. ahebban ne se unhala ðam halum gelice. ⁊ ði man sceal medemian. ⁊ gescádlice to scádan;

Poſt hæc aſſurgat humillimè [pœnitens] ad confeſſionem ſuam, & primò dicat, *Credo in Dominum Patrem altiſſimum, rerum omnium gubernatorem: & in Filium, & in Spiritum ſanctum: & credo eſſe vitam poſt mortem. Et credo me reſurrecturum in die judicii: & credo me per potentiam Dei & ipſius miſericordiam hiſce omnibus dignum fore.*

4. Æfter ðisum arise eadmolice to his scrifte. ⁊ cweþe þonne ærest. Ic ge life on Drihtꞇ. heahfæder ealra ðinga ƿealdend. ⁊ on þone Sunu. ⁊ on ðone halgan Gast. ⁊ ic gelife to life æfter deaþe. ⁊ ic gelife to arisenne on domes dæge. ⁊ eal ðis ic gelife. ðurh Godes mægen. ⁊ his miltse to ƿeorþone;

Poſt hæc lugenti animo Confeſſionem ſuam, ſno Confeſſario humillimè referat: & conquiniſcens dicat ſuppliciter in hunc modum.

5. ⁊ cweþe þonne mid ƿeop sigendum mode ⁊ eadmolice his andetnessa to his scrifte onbugende eadmolice. ⁊ ðus cweþe;

Ic andette ðæ ælmihtigum Gode ⁊ minum scrifte ðam gastlican læce ealle ða synna. ðe me æfre þurh aƿirgede gastas on beswitene ƿurdon. oþþe on dæde. oþþe on geþohte. oþþe ƿiþ ƿæpm'. oþþe ƿiþ ƿifm'. oþþe ƿið ænige gesceafte gecyndelicra synna. oþþe ungecyndelicra;

Confiteor Deo omnipotenti & Confeſſario meo ſpirituali medico, omnia peccata quæ malorum ſpirituum inquinamento unquam perpetravi: ſive in facto, ſive in cogitatione: ſive cum maſculis, ſive cum fœminis: aliàve creatura, ſive ſecundùm naturam, ſive contra naturam.

6. Ic andette gifernesse ætes. ge ærtide. geofertide. Ic andette ælce gitsunga. ⁊ æfest. ⁊ tælnessa. ⁊ twisprǣcnessa. leasunga. ⁊ unriht gelp. ⁊ idel ƿord. ⁊ unriht cysta. ⁊ ælcne glængc. ðe to mines lichaman unƿræde æfre belumpe; Ic andette þ ic ƿæs to oft synna ƿihta. ⁊ synna geðafa. ⁊ synna geƿita. ⁊ synna lareoƿ;

Confiteor ingluviem ciborum & manè & veſperi. Confiteor omnimodam avaritiam, & invidiam, & detrectationem, & bilingue vitium: Mendacitatem, & inanem jactantiam, & vaniloquium, prodigalitatem impiam, & cujuſque generis faſtum, qui effrenato huic corpori meo aliqualiter acciderit. Confiteor me frequentiùs fuiſſe peccati authorem, peccati fautorem, peccati conſcium, & peccati doctorem.

7. Ic andette mines modes morðor. ⁊ mane aðas. ⁊ unsibbe. ⁊ ofer modignesse. recceleasnessa Godes beboda. ic andette eal þ ic æfre mid eagum geseah. to gitsunge oþþe to tælnesse. oþþe mid earum to unnytte gehirde. oþþe mid minum muðe to unnytte gecƿ';

Confiteor animo meo perpetratum homicidium, perjuria, ſediſsionem, ſuperbiam, & neglectum præceptorum Dei. Confiteor omnia quæ oculis unquam viderim vel concupiſcendo vel vituperando indebitè: etiam omnia quæ vel auribus audiverim vana & ſuperflua, vel ore meo locutus fuerim.

8. Ic andette ðe ealles mines lichamon synna. for fel. ⁊ for flæsc. ⁊ for ban. ⁊ for sinuƿan. ⁊ for ædran. ⁊ for gristlan. ⁊ for tungan. ⁊ for ƿeleras. ⁊ for goman. ⁊ for teð. ⁊ for feax. ⁊ for mearh. ⁊ for æghƿæt hnesces oþþe heardes. ƿætes oþþe driges. ic andette þ ic min fulluht ƿyrs geheold. ðon' ic minum Drihtene behete. ⁊ minne had ðe ic scolde Gode ⁊ his halgum to lofe healdan. ⁊ me silfum to ecere hæle. ic hæbbe unmedumlice gehealdan. ic andette þ ic mine tid sangas oft agælde. ⁊ ic sƿor mæne aþas. minra hlaforda life. ⁊ mines Drihtenes naman ic nemnode on idelnesse;

Confiteor etiam corporis mei peccata omnia: cutis, carnis, oſsium, & nervorum: renum & cartilaginum: linguæ & labiorum: faucium, dentium, & cæſarei: medullæ, & rei cujuſque alterius quæ vel mollis eſt, vel dura; humida vel ſicca. Confiteor baptiſmum meum me pejus obſervaſſe quàm Domino meo ſum pollicitus, profeſſionémque quâ tenebar in Dei & ſanctorum ſuorum laudem cuſtodire, & in meiipſius ſalutem æternam. Confiteor me horas meas canonicas ſæpiùs neglexiſſe, ſæpiùſque pejerans Domini vitam, & nomen ejus in vanum accepiſſe.

9. Ealles ic bidde mines Drihtenes forgifnesse. þ me næfre deofol on astælan ne mæge. þ ic buton andetnesse ⁊ betnesse minra synna. sƿa ic to dæge ealle andette. mine

Rogo & obteſtor Dominum meum pro his omnibus remiſsionem, ut in me nunquam ex inſidiis prævaleat diabolus, nè fortè moriar abſque confeſsione, & peccatorum meorum emendatione, ſicut hodie confeſſus ſum omnia

omnia mea peccata coram Domino noſtro Salvatore Chriſto, qui cælum & terram moderatur, & coram ſacro iſto Altari, & Reliquiis iſtis, & coram Confeſſario meo & Domini Miſſali Sacerdote: & ſicut puram edidi & veracem confeſsionem, & promptiſum animi corrigere omnia peccata mea, & qua poſsim ſedulitate, ea ſemper poſtea declinare.

scylda to foran Drihtene hælendum Criste. se wealdeþ heofonas ⁊ eorþan. ⁊ beforan þissum halgan weofode. ⁊ þisum reliquium. ⁊ beforan minum scryfte. ⁊ Drihtenes Mæssepreoste. ⁊ eom on clænre ⁊ on soþre andetnesse. ⁊ on godan willan to gebetene ealle mine sinna. ⁊ eft swilces gerwican. þas þe ic æfre mæge;

Et tu Jeſu Chriſte Salvator mi, miſerere animæ meæ, & remitte precor, deletóque peccata mea, & tranſgreſsiones meas, quæ vel olim vel recentiùs unquam perpetravi; & ducas me in ſublime regnum tuum, ut illic verſer cum electis & ſanctis tuis abſque fine & in æternum. Nunc & te humiliter obſecro Sacerdos Domini, ut tu mihi teſtis ſis in die judicii, ut nullam in me poteſtatem habeat diabolus, & ut tu apud Dominum mihi ſis cauſidicus, ut peccata mea & tranſgreſsiones commiſſas corrigam, & ab ejuſmodi aliis committendis deſiſtam. Ad hoc præſtandum adjuvet me Dominus ille qui vivit & regnat abſque termino in æternum. Amen.

10. And þu hælend Crist sy myltsigende mynre sawle. ⁊ forgifende. ⁊ adilgygende mine sinna ⁊ mine gyltas. þe ic sið oþþe ær æfre geworhtode. ⁊ gelæde me to þynum uplican rice. ꝥ ic mote þar wunian mid þinum halgum. ⁊ gecorenum abuton ende. on ecnesse; Nu ic bidde þe eadmodlice Drihtenes sacerd. ꝥ þu sy me to witnesse on domes dæge. ꝥ se defol ne mage on me anwealagan ⁊ ꝥ þu to Drihtene beo min þingere. ꝥ ic mote myne sinna ⁊ mine gyltas gebetan. ⁊ oþres swilces gerwican. to þon me ge fultumige se Drihten seþe leofað ⁊ rixað. abuton ende on ecnesse. Amen;

Modus imponendi pœnitentiam.

SI quis ſenex vel juvenis, dives vel pauper, ſanus vel infirmus, alteriúſve alicujus ordinis invitus peccaverit: non ità accipiendum eſt tanquam voluntariè feciſſet, vel ex induſtria. Si quis etiam neceſſitate coactus mali quidpiam perpetraverit, ex hoc ipſo quòd neceſſitate coactus perpetravit, veniam potius & cenſuram mitiorem ſemper mereatur.

Cautè diſtinguendum eſt de quolibet facto, Dei atque hominum cauſa.

1. YLde ⁊ geoguþe. welan ⁊ wædlan. hale ⁊ unhale. ⁊ hade g'hwilcne. ⁊ gif hwa hwæt ungewealdes misdeð. ne bið ꝥ na gelic. þam þe willes ⁊ gewealdes silfwilles misdeð. ⁊ eac se ðe nydwyrhta bið þæs ðe he misdeð. se bið gebeorges ⁊ ðebeteran domes symle wyrþe ðe he nyd wyrhta wæs þæs ðe he worhte;

2. Ælce dæde to scade man wærlice forgode ⁊ for worlde;

Hæc miniſteria obſervantur in partibus tranſmarinis.

Ðas þeowas man healt begeondon sæ. ꝥ is.

Omnis Epiſcopus ſedem ſuam Epiſcopalem capeſcat in die illa Mercurii quę *Caput jejunii* appella-

3. Ælc biscop biþ his biscop stole on ðone Wodnes dæg ðe we hatð ca-

pud jejunii. Ðonne ælc ðara manna þe mid heafod leahtre besmiten bið on ðare scire. sceal ðon' him to cuman on dæg. ⁊ his synna him gecyþan. ⁊ he ðonne tæceð him dædbote ælcum be giltes mæþe. ða ðe ðær wyrþe beoð. he asmodrað of ciriclicum gemanan. ⁊ hi ðeah to heora agenre ðearfe. hyrteð ⁊ tihteð. ⁊ he swa ðon' be his leafe ham hwyrfað;

4. And eft on þone Þunres dæg ær Eastron. to ðare ylcan stowe ealle gesomniað. ⁊ him ðon' se biscop ofer singeð. ⁊ absolutionem deð. ⁊ hi swa ham hwyrfaþ. mid ðæs biscopes bletsunge siþþan. ðis is ðus to healdenne eallum Cristenum folce;

5. And ðeah hwæþre sceal se sacerd geornlice smeagan mid hwilcre onbryrdnesse. ⁊ mid hwilcere fulfremednesse se dædbeta gebet hæbbe. þ him getæht wæs. ⁊ swa him forgifnesse don;

6. Gif læwedeman oþerne slihþ buton gilte. fæste vii. gear. on hlafe ⁊ on wætere. ⁊ ða iiii. swa his scrift him tæce. ⁊ æft' ðara vii. geara bote. æfre geornlice he reowsige. his misdæda. be ðam dæle ðe he mæge. forþan hit is uncuð. hu andfenge his bot wære mid Gode;

7. Se ðe oþerne of slean wille. ⁊ ne mæg his willian ðurh teon fæste iii. gear. an on hlafe ⁊ on wætere. ⁊ twa swa his scrift hym tæce;

8. Gif læwedeman neadunga man slihð. fæste iii. gear. an on hlafe ⁊ on wætere. ⁊ twa swa his scrift him tæce. ⁊ bereowsige his misdæda æfre;

9. Gif hit bið subdiacon. fæste six gear;

Gif hit beo diacon. fæste seofon gear;

Gif hit beo Mæsse preost. fæste x. gear. ⁊ biscop xii. ⁊ reowsige æfre;

10. Gif hwa his cild slihþ to deaþe.

tur, & tunc ad eum veniat unuſquiſque illius diœceſis qui capitali laborat crimine, & cùm hoc confeſſum fuerit, docebit eum Confeſſarius pœnitentiam juxta rationem cujuſlibet reatus ſui. Dignus verò ſi quis ſit ſententia graviori; ſeparabit eum ab Eccleſiaſtica communione, concedet tamen & hortabitur, ut negotia ſua neceſſaria exequatur, & ſic demum impetrata venia domum redeat.

Poſt hæc etiam in die Jovis Paſchatis feſtum præcedentis convocantur omnes utique ad eundem locum, decantánſque ſuper eos Epiſcopus hymnorum aliquid, abſolutionem eis cedit, & revertendi domum cum benedictione concedit veniam. Hoc ab omnibus Chriſtianis obſervandum eſt.

Veruntamen debet Sacerdos (*putà parochialis*) diligentius indagate, quali contritione, & quali inſuper perfectione vel plenitudine impoſitam ſibi pœnitentiam unuſquiſque perimpleverit, & ſecundùm hanc remiſſionem exhibere.

Si laicus alium ſine cauſa occiderit, pane & aqua ſeptem jejunet annos, & eorundem IIII. prout Confeſſari, ſuus inſtituerit. Emenſa verò ſeptennali illa pœnitentia, ſcelus tamen ſemper lugeat omni qua poterit induſtria, propterea quòd incognitum eſt hominibus, qualiter apud Deum valuit ejus pœnitentia.

Qui alterum voluerat occidiſſe, & implere nequierat deſiderium, annos tres jejunet, unum ſcil. pane & aqua, eorúmque duos prout Confeſſarius ſuus ipſi impoſuerit.

Si laicus alium invitus occiderit; tres annos jejunato, unum pane & aqua, & eorum duos ut Confeſſarius ejus indicaverit, & tranſgreſſiones ſuas ſemper deplorato.

Si fuerit Subdiaconus, jejunet ſex annos.

Si fuerit Diaconus, jejunet ſeptem annos.

Si fuerit Miſſalis Sacerdos, jejunet X. annos: & Epiſcopus XII. annos, & ſemper lugeat.

Si quis filium ſuum ità caſtiget,

ut

ut inde moriatur, licèt contra voluntatem ſuam: jejunato V. annos pane & aqua, ut ſupra.

ungeƿealdes. fæste v. gear. iii. on hlafe ⁊ on ƿætere. ut ſupra;

Si Epiſcopus, vel Miſſalis Sacerdos aliquem occiderit, amittat Ordinis ſui dignitatem, & pœnitentiam ſemper agat.

11. Gif biscop oþþe mæsse preost man slihð. ðolige his hades. ⁊ bete georne æfre;

Si mulier infantem aut in utero ſuo necaverit, aut cum jam in lucē ediderit, ſive potione adhibitâ, ſive re alia quacunq; ejuſmodi: jejunato X. annos, III. vidilicet in pane & aqua, & VII. reliquos prout Confeſſarius ſuus per miſericordiā impoſuerit, factúq; ſemper defleat.

12. Gif ƿif hyre cild forƿyr þri-ge innan hire oþþe siþþan hit forþcume mid drænceum oþþe mid mistlicum ðingum. fæste x. gear. iii. on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ ða vii. sƿa hire scrift hyre mildheortlice tæce. ⁊ æfre hit be ƿeopsige;

Si quis æht ſuum ſine cauſa in furore ſuo occiderit, III. annos jejunato.

13. Gif hƿa his æht ofslihþ buton gilte for his hatheortnesse. fæste iii. gear;

Si uxorem ex impia aliqua zelotypia maritus verberarit, & illa inde moriatur inſons; jejunet tamen annos III. & ipſius nequitiam ſemper defleat.

14. Gif ƿif hire man sƿingð for hƿilcum liþrum andan. ⁊ heo on ðam bið dead. ⁊ heo beo unscildig. fæste sƿa ðeah iii. gear. ⁊ ƿeopsige hire misdæda æfre;

Si quis ſeipſum ſponte interfecerit, ſive mucrone aliquo, ſive diabolica alia inſtigatione: nulli licitum eſt pro iſtiuſmodi Miſſam decantare, nec eum Pſalmodia corpus ejus terræ tradere, nec honeſta poſitum ſepultura, humo condere. Illud idem judicium in eum exequendum eſt, qui flagitii cauſa vitam tormentis finierit: latro ſiquidem, & homicidia, & domini ſui proditor.

15. Gif man hine sylfne geƿealdes ofsliþþ mid ƿæpne oþþe mid hƿilcum deofles on brincge. nis na alifed ꝥ man forsƿilcne man mæssan synge. ne mid ænigum sealm sange ꝥ lic eorþah befæste ne on clænan legere ne licge bebirged ðonne ilcan dom man sceal don. ðam ðe for his gilta ƿinunge his life alæt. ðæt bið þeof ⁊ morþƿyrhta. ⁊ hlaford sƿica;

Si quis XX. annos natus, ſe cum beſtia coinquinaverit, vel maſculus cum maſculo, jejunet annos XV. & ſi uxorem habeat, fueritq; ipſe xl. annorum ætatis, & tale quid fecerit: abſtineat jam & jejunet totius vitæ ſpatio: nec præſumat donec moriturus ſit, corpus Domini ſuſcipere. Juvenis & inſipiens acriter flagellabuntur, qui ſimile quidpiam perpetraverint.

16. Gif hƿa hyne ƿiþ nytenu besmyteth. oþþe ƿæpnedman ƿið oþerne. gif he biþ xx. ƿintra fæste xv. ƿinter. ⁊ gif se man his gemæccan habbe. ⁊ he beo xl. ƿintra. ⁊ sƿilce þinge begæð gesƿice ⁊ fæste ða hƿile ðe his lif beo. ⁊ negeþristlæce ꝥ he. Drihtenes lichaman underfo. ær his ende timan. Geongew' ⁊ andgitlease. man sceal ðearle sƿingan ðe sƿilce ðinge begæð;

Quiſquis conjugium fregerit, ſive uxor, ſive maritus, III. dies in qualibet hebdomada, pane & aqua per ſeptennium jejunato.

17. Se man ðe æƿe bryčð. fæste. vii. gear. iii. dagas on ƿucan. on hlafe ⁊ on ƿætere. sy hit ƿif si hit ƿere;

Quiſquis uxorem ſuam repudiat, & aliam ducit, conjugium ſolvit. Non enim abjiciat quiſpiam

18. Se þe his æƿe forlet ⁊ nymð oþer ƿif he biþ æƿ brica. ne sylleman

nan

nan ðara gerihta þe criſtenum mannum gebireð. ne for deaþe ne for life. ne hine man ne lecge mid criſtenum mannum. ⁊ be ƿife eal ſƿa. ⁊ þa magas ðe æt ðam dihte ƿæron þolian ðone ylcan dom. buton him ær gecirran ƿillan. ⁊ georne gebetan;

(vitæ aut mortis intuitu) eorum quidpiam quæ jure debito ad Chriſtianos pertinent, nec ſepeliatur ille (qui hoc facit) inter Chriſtianos, & de uxore idem fiat. Propinqui etiam qui his aderant à conſilio, eadem plectantur ſententia, ni citiùs reſipiſcant, & diligenter emendent.

19. Seþe hafað æƿe ⁊ eac cifeſe. ne do him nan preoſt nane gerihta mid criſtenum mannum. buton he to bote gecyrre. beo hym on anre gehealdan. beo hit æƿe beo hit cyfeſ;

Si quis uxorem habeat, & etiam concubinam, nihil ei Chriſtianorum jurium præbeat Sacerdos aliquis, niſi pœnitens redeat ad emendationem: eadémque illi lex eſto, fueritne fœmina ſive conjugata, ſive concubina.

20. Gif ceorl ƿið oþres riht æƿe hemð. oþþe ƿif ƿið oþres ƿifes riht gemæccan. fæſte. vii gear. ða iii. on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ ða iiii. ſƿa his ſcrift him tæce ⁊ reoƿſige his miſdæda æfre;

Si conjugatus quiſpiam cum legitima alterius uxore adulterium patraverit, vel uxor ipſa cum legitimo alterius marito: jejunet uterque VII. annos, III. nimirum, in pane & aqua, & IIII. reliquos prout docuerit Confeſſarius: lugeat autem tranſgreſſiones ſuas quoad mortem.

21. Gif hƿilc ƿif tƿegen gebroþra nymð hire to gemæccan. oðerne æfter oþrum. to doman hi. ⁊ beon hi on dædbote georne. ða hƿile ðe hi libban ſƿa heora ſcrift him tæce. ⁊ æt heora forþſiþe. do ſe ſacerd heom ða gerihta ſƿa men criſtenum mannum deð. gif hi ꝥ gehatað ꝥ he lenge betan ƿoldon. gif hi lenge libban moſton;

Si mulier aliqua duos ſibi accipiat fratres in conjugium, alterum ſcil. poſt alterum: judicio ſint obnoxii, & inſiſtant pœnitentiæ (uſquedum vixerint) ſolertiſſimè, prout inſtruxerit ipſorum Confeſſarius, & morientibus demum debita Chriſtianorum obſequia Sacerdos illis conferat: ſi & hoc promiſerint, ſe diutius acturos fuiſſe pœnitentiam, ſi diutius eis vivere contigiſſet.

22. Gif hƿa on ſƿileum manſullum ſinſcipe ðurh ƿunað oð his lifes ende buton ælcere geſƿiceneſſe. ne cunne ƿe him nænne ræd. geþencan buton hit is æt godes dome gelang. ne he to clænanne mot;

Si quis in impii alicujus peccati exercitio, per totius vitæ ſuæ ſpatium manſerit abſque omni reſipiſcentia: neſcimus quid huic conſilii excogitemus, niſi quod ad Dei pertineat judicium, & abſolvi non poterit.

23. Gif hƿilc ƿif beƿeddod ſy. nys hit na alyfed. ꝥ hƿilc oðer man hine ðær bereafige. gif hit hƿa do beo he amanſumod;

Si quæ mulier viro deſponſata ſit, non licet alteri hanc abducere: ſi quis hoc fecerit, ſit excommunicatus.

24. Gif hƿa mid his ofercræfte. ƿif oþþe mæden. neadinga nymð. to unriht hæmede. hire unƿilles beo he amanſumod;

Si quis nuptam, aut virginem invitam dolo rapuerit ad illicitum concubitum, anathema ſit.

25. Gif hƿa mid his loccum oþres mannes folgere fram him aƿæce for

Si quis ſuis illecebris alterius pediſſequam ſtupri cauſa ſeducat, & cum eadem invita concumbat:

ſi

ſi ordinatus ſit, amittat ordinis dignitatem: ſin verò laicus, totius rei Chriſtianæ communione careat.

hæmed þinge. ⁊ hine unƿilles ƿið hi hæme. gif he bið gehadod man ðolige his hades. gif he beo læƿede. beo he amansumad fram eallum cristenum ðingum;

Si quæ virgo deſponſata ſit, & ante nuptias conſummatas captiva fiat, vel ex alia occaſione ab illo cui deſpondebatur elongata: & contingat poſtea, ut ipſa in conſpectum ſponſi ſui veniat, data jam tum venia, poſſunt ii coire, propterea quòd hæc ab illo invita aberat.

26. Gif hƿilc mæden beƿeddod biþ. ⁊ under þam bið gehergod oþþe mid sumon intingan aƿirsad ƿyrþ. fram ðam ðe heo beƿeddod ƿæs. ⁊ hit æft gelympe ꝥ heo on neaƿeste becume. be leafe hi moton to gædere. for ðam heo ƿæs hire unƿilles fram him;

Si fœmina ordinem [religioſum] ſuſceperit, & poſtea ad mundanas rediens vanitates, familiæ ſuſceperit adminiſtrationem, cogitans apud ſe, ut è facultatibus ſuis Deo, à quo declinavit, ſatisfaciat: hoc omnino nihili eſt, ni peccatorum etiam declinet conſuetudinem, & ad Chriſtum rediat, vitam ſuam ſic inſtituat ut Confeſſarius ſuus docuerit, & tranſgreſſionem ſemper corrigat ſtudioſé.

27. Gif ƿif man gehadod bið. ⁊ heo siþþan to ƿoroldlicre idelnesse gecyrreð. ⁊ hire ƿædene underfeð ⁊ ðengþ ꝥ heo mid hire æhtan gebete. ꝥ heo Gode abealh, nis ꝥ nahtac forlæte ðone synscipe. ⁊ ge cirre to Criste. ⁊ libbe hire lif sƿa hire scrift tæce. ⁊ bete þa misdæde æfre sƿiþe georne;

Si Miſſalis Sacerdos, ſive Monachus hominem occiderit, Ordinis amittat dignitatem, & jejunet X. annos, ſcil. V. annos pane & aqua, & per alterum quinquennium III. dies in qualibet ſeptimana, in reliquis autem cibo fruatur, & donec vixerit crimen lugeat diligenter.

28. Gif Mæsse Preost oþþe munucan mansleá. ðolige his hades. ⁊ fæste x. gear. v. on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ fif ðri dagas on ƿucan. ⁊ ða oþre bruce his metes. ⁊ ƿeopsige his misdæda æfre;

Diaconus VIII. annos pane & aqua, & reliq. ∴ ut ſuprá.

Diacon viii. on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ ða oðre. cusum;

Clericus VI. annos, unde IIII. pane & aqua.

Cleric vi. gear. iiii. on hlafe ⁊ on ƿætere.

Laicus V. annos, III. pane & aqua, ut ſuprá.

Læƿede v. gear. iii. on hlafe ⁊ on ƿætere. ut supra;

Si quis Ordinatum occiderit, aut ſui ipſius proximum cognatum, dimittat terras ſuas, & facultates, & fiat ei ut Papa inſtituerit, & præterea ſemper defleat.

29. Gif hƿa hadodne man slea. oþþe his agenne nihstanmæg forlæte his eard ⁊ his æhta. ⁊ do him sƿa se papa ƿissige. ⁊ ƿeopsige æfre;

Si Miſſalis Sacerdos, ſive Monachus laſcivum coitum concupiſcat, vel conjugium violaverit: jejunet X. annos, & ſemper defleat. Diaconus VII. Clericus VI. Laicus V. Ità fiat.

30. Gif Mæsse preost oþþe munuc hæmed ðinge onhið. oþþe æƿe bryce. fæste x. gear. ⁊ ƿeopsige æfre. Diacon vii. Cleric vi. Læƿedeman v. sƿa be;

Si Miſſalis Sacerdos, ſive Monachus, vel Diaconus legitimam uxorem habuit priuſquam Ordinem induerat, & relicta ea ſa-

31. Gif Mæssa preost oþþe munuc oþþe Diacon. riht ƿif hæfde. ær he gehadod ƿære. ⁊ hi forlæte. ⁊ to

hade

hade fenge. ⁊ siþþan ðurh hæmed ðinge hi eft underfenge. fæste heora ælc sƿa be man slihte. ⁊ reoƿsian sƿiþe;

cros Ordines ingrediatur: poſtea tamen libidine pruriens, eam denuo clàm ſuſceperit: jejunet eorum quilibet tanquam pro homicidio, & lugeat inſuper vehementiùs.

32. Gif Mæsse preost. oþþe munuc. oþþe Diacon. oþþe læwede. oþþe cleric. ƿið municene hæme. fæste ælc sƿa his hade to geberige sƿa be man slihte. ⁊ æfre he sceal flæsc forgan. ⁊ seo minicene x. gear. sƿa sƿa Mæssepreost ⁊ roƿsian æfre;

Si Miſſalis Sacerdos, vel Monachus, vel Diaconus, vel Laicus, vel Clericus cum Moniali fornicaverit, jejunet quilibet prout ordini ſuo convenit, tanquam pro homicidio, & quoad vixerit à carne abſtineat. Monialis autem X. annos, ſicuti & Sacerdos Miſſalis, & ſemper factum lugeat.

33. Gif hƿa ƿolde hæman ƿið minicene. ⁊ heo nolde. fæste i. gear. for ðam unrihtan ƿillan. on hlafe ⁊ on ƿætere; Gif hƿa ƿolde hæman ƿið oðres riht æƿe. ⁊ heo nolde. fæste i. gear. for ðam unrihtan ƿillan. on hlafe ⁊ on ƿætere;

Si quis cum Moniali vellet rem habere, & ipſa abnuerit: jejunet ille propter impiam illam cogitationem annum I. pane & aqua. Si quis cum legitima alterius uxore rem habere vellet, & ipſa noluerit: jejunet ille propter impiam illam cogitationem annum I. pane & aqua.

34. Gif hƿa ƿolde hæman ƿiþ oþres riht æƿe. ⁊ heo nolde. fæste iii. lengten on hlafe ⁊ on ƿætere. an on sumera. oðer on hærfesta. ðridde on ƿyntra;

Si quis cum alterius legitima uxore vellet rem habere, & ipſa id noluerit, jejunet ille III. Quadrageſimas pane & aqua: primam ſcil. in æſtate, alteram in autumno, & tertiam in hyeme.

35. Gif hƿa ƿille ƿiþ ƿifman unrihtlice hæman. fæste xl. daga on hlafe ⁊ on ƿætere;

Si quis velit cum fœmina rem illicitam habere: jejunet xl. dies in pane & aqua.

36. Gif hƿa oðerne æt his dehter reafað bete ƿiþþa frynd. ⁊ fæste heora ægþer i. gear on Ƿodnesdæg ⁊ on Frigedæg. ⁊ on oþran dagan brucan heora metes buton flæsce. ⁊ nime to riht æƿe;

Si quis alium cum filia deprehenderit, componat [reus] cum amaſia, & jejunet uterque per annum I. in diebus Mercurii & Veneris, cæteris verò fruantur quovis cibo præter carnem, & legitimum amplectantur conjugium.

37. Gif hƿa ƿið nytenu hæme. fæste xv. gear. eahta on hlafa ⁊ on ƿætere. ⁊ ða vii. ælce geare iii. xl. ⁊ on Ƿodnesdæg. ⁊ on Frigedæg ða hƿile ðe he libbe. ⁊ reoƿsige æfre þa misdæde;

Si quis cum beſtia coeat: jejunet XV. annos, ſcil. VIII. pane & aqua, & in VII. reliquis III. quadrageſimas quolibet anno: diebus etiam Mercurii & Veneris uſquedum vixerit, & defleat ſemper iniquitatem illam.

38. Gif hƿa hine sylfne besmite. his agenes ƿilles. fæste iii. gear on ælcon. iii. xl. daga on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ forga flæsc ælce dæge buton sunnan dæge;

Si quis propria ſua voluntate ſeipſum polluat, jejunet III. annos, & in eorum quolibet xl. dies in pane & aqua, & abſtineat à carne in unaquaque, excepta die ſolis.

39. Gif hƿa oðerne mid ƿicce cræfte fordo. fæste vii. gear. iii. on hla-

Si quis alium veneficio interfecerit, jejunet VII. annos, *viz.* III. annos

annos pane & aqua, & in IIII. reliquis tres dies cujuſlibet ſeptimanæ pane & aqua, & ſemper lugeat.

Si quis alicui morbum intulerit, jejunet III. annos, unum ſcil. pane & aqua. Sin verò ex inde moriatur, tunc jejunato VII. annos, ſicut hic aſſcriptum eſt, & peccata ſua ſemper lugeat.

Si qnis veneficio utatur in alterius amore comparando, ciſque ideò pharmacum miſceat, aut philtrum ad edendum vel bibendum, aut arte utatur necromantica: ſi laicus ſit, jejunet in ſingulis diebus Mercurii & Veneris per dimidium anni, pane & aqua: cæteris verò diebus cibo fruatur, excepta carne. Clericus I. annũ ut ſuprà, III. diebus in ſeptimana, pane & aqua. Diaconus III. annos, ut ſuprá. Miſſalis Sacerdos V. annos, eorúmque unum pane & aqua, & per cæteros IIII. unamquamque diem Veneris pane & aqua: ſed & in aliis diebus abſtineat à carnibus.

Si quis turpiter contra naturam, & contra bonam Dei creaturam aliqualiter ſe inquinaverit: lugeat id quam diu vixerit, quod perpetravit.

Si quis in ſomno infantulum ſuum ità compreſſerit ut moriatur, jejunet III. annos, unum eorum pane & aqua; & in duobus aliis III. dies in qualibet ſeptimana: Sin ex ebrietate acciderit, atrociùs vindicetor, ut Confeſſarius docuerit: delinquens autem ſemper lugeat.

Si infans infirmus [abſque baptiſmo] obierit Ethnicus, & hoc ex culpa Sacerdotis evenerit, amittat ille ordinationis gradum, & ſolicitè componat. Et ſi amicorum negligentia acciderit, jejunent illi III. annos, unum ſcil. pane & aqua, & per duos reliquos III. dies in hebdomada, & id ſemper lugeant.

Si quis Chriſtianum aliquem infideli vendiderit; indignus ſit ut aliquo fruatur Chriſtianorum beneficio, niſi è contrà eum denuo domum redemerit, quòd foràs ven-

fe ⁊ on ƿætere. ⁊ ða feoƿer gear. III. dagas on ƿucan. on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ reoƿsige æfre;

40. Gif hƿa drife seocne on man. fæste III. gear. an on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ gif se man for ðare sace ge dead bið. þon fæste he VII. gear. sƿa her aƿriten is. ⁊ reoƿsige his misdæda æfre;

41. Gif hƿa ƿiccige ymbon oþres lufu. ⁊ him sille on æte oþþe on drence oþþe on galdar cræftum. gif hit beo læƿede man fæste healf gear. Ƿodnesdagum ⁊ Frigedagum on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ ða oþre dagas bruce his metes. buton flæsce. Cleric I. gear ut supr'. III. dagas on ƿucan on hlafe ⁊ on ƿætere. Diacon III. gear ut sup'. Mæsse preost V. gear. ꝥ an on hlafe ⁊ on ƿætera. ⁊ ða IIII. ælce Frigedæg. on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ þa oðre dagas forga flæsc;

42. Gif hƿa fullice on unge cyndelicum ðingum ongean Godes gesceafte ðurh ænig ðinge hine sylfne besmite. bereoƿsige ꝥ æfre ða hƿile þe he libbe. be ðam ðe seo dæd sy;

43. Gif hƿa on slæpe his bearn of licge ꝥ hit dead ƿurþe. fæste III. gear. an on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ ða tƿa gear III. dagas on ƿucan. ⁊ gif hit ðurh druncen geƿurþe. bete ðe deoror sƿa his scrift tæce. ⁊ beo reoƿsige hit æfre;

44. Gif untrum cild hæþen geƿite ⁊ hit on preoste gelang sy. ðolige his hades. ⁊ bete hit georne. ⁊ gif hit ðurh freonda gime liste ƿurþe. fæste III. gear. án on hlafe ⁊ on ƿætere. ⁊ ða tƿa gear III. dagas on ƿucan. ⁊ bereoƿsian hit æfre;

45. Gif hƿa cristene man on hæðendom sille. se ne bið ƿurþe ænigere mid cristenum folce. buton he hẏ bicge eft ham ongean ꝥ he ut sealde.

⁊ gif he ꝥ don ne mæge. gedæle ꝥ wurð. eal Godes ðances. ⁊ oþerne alyse mid oþrum wurþe. ⁊ ðæne þonne gefreoge ⁊ þar to eacan betan þreo gear fullice. swa swa scrift tæce. ⁊ gif he feo nebbe. ꝥ he man mid alesan mæge. bete ðe deoppor. ðæt is vii. gear fulle. ⁊ bereowsige æfre;

diderat. Et ſi hoc non poterit, diſtribuat pretium illud Dei omnino gratia, captivúmque alium alio pretio liberet, & liberatum dimittat. Ad hoc præterea per triennium integrè ſatisfaciat, prout Confeſſarius ſuus deſignaverit. Et ſi deſint ei facultates, quibus captivum redimat, graveſcat ejus pœnitentia in annos VII. integros, & ſemper defleat.

46. Gif hwa hine silfne swiþe forwyrc on mænifealdan synnan. ⁊ he æft' ðam wille geswican geornlice betan. gebuge to mýntare ⁊ ðeowige ðar æfre Gode ⁊ mannum. swa swa man him tæce oþþe of earde wealliʒe wide ⁊ dæd bote æfre þa hwile ðe he libbe. ⁊ helpe his sawle oþþe huru on earde be ðam deopestan bete. ðe he æfre acunnan mæge swa swa man him tæce;

Si quis multimodis peccatis ſe ipſum valde labefactaverit, & hæc demum relinquere, & ſolicitè corrigere voluerit, declinet ocyus ad Monaſterium, ibidémque Deo ſemper & hominibus (prout docebitur) inſerviat: vel à patria diſcedat longè, & pœniteat ſemper donec vixerit; ſuccurrétque (ſaltem hîc in terra) animæ ſuæ profundiſſima emendatione quam invenire poſſet, ut docebitur.

Be dæd Betan;

De Satisfactione.

1. ON ðisum scrifte. bið swiðe forþgelang for syn godes mannes nyd help. eal swa on godan læce bið seoces mannes lacnung;

IN hoc confeſſionis genere valde conduxerit ad peccati expiationem Theologi alicujus auxilium: non minùs quàm in morbi curatione docti cujuſpiam Medici conſilium.

2. Lyftlice men agiltaþ oft ⁊ unseldon. ðurh deofles scife. ⁊ ꝥ bið eges lic. ꝥ gehadodem' swa swiþe wið God agilton. ꝥ hi had forwyrcan;

Sæpe peccant homines è propria ipſorum concupiſcentia, nec rarò per diaboli inſtigationem. Illud verò formidabile eſt, quòd Eccleſiaſtici toties in Deum peccantes Ordinis ſui amittunt dignitatem.

3. And ðar mot to bote stiþlice dædbot á ðeah he hades. ⁊ begilter mæþe æfter canondome. ⁊ eac hit man mot secan be ðæs mannes mihtum. ⁊ be his mæþe. ⁊ be his sylfes heortan weorsung. Sumon gear bote. sumon ma geara. ⁊ eft begilter mæþe. Sumon monþbote. sumon ma monða. Sumon wucu bote. sumon ma wucena. Sumon dæg bote. ⁊ sumon ma daga. ⁊ sumon ealle his lif dagas;

Ad hoc corrigendum opus eſt rigida pœnitentia: ſemper tamen juxta modum Ordinis & peccati, ut in Canonibus eſt ſancitum. Et debet quilibet hanc ambire totis ſuis viribus & conatu, intimi etiam cordis ipſius anxietate. Alii pœnitentiam ſubeant unius anni: alii plurium, ſed pro modo ſemper delictorum. Alii menſis unius; alii plurium menſium. Alii unius ſeptimanæ, alii plurium ſeptimanarum. Alii unius diei, & alii plurium dierum: & alii quidem omnium dierum totius vitæ ipſorum.

4. Se læca ðe sceal sare wunda wel gehælan. he mot habban gode sealfe

Oportet Medicum qui integrè ſanabit gravia vulnera, exquiſita habere medicamenta. Nulla autem

tem adeò gravia ſunt vulnera ut peccati illa: hæc enim vulnera adigunt in æternam mortem, ni confitendo, reſipiſcendo, & ſatisfaciendo ſanata extiterint.

Poſſunt igitur & vir & fœmina Medici eſſe, qui curent hæc vulnera. Primùm, fovendum eſt vulnus pio conſilio: deinde emulgenda ſanies venenoſa, quæ putreſcit interiùs: hoc eſt, ut confeſſione primùm ſe purget.

Delebit unuſquiſque peccata ſua qui cum confeſſione, ſalutiferam amplectitur doctrinam: non minùs quàm lethalem ille morbum, qui ſalutatem percipit à Medico potionem.

Non poteſt Medicus quiſpiam morbo aut vulneri rectè mederi, donec exhauſta fuerit ſanies illa venenoſa quæ putreſcit interiùs: nec quis unquam pœnitentiam illum rectè doceat, qui confiteri renuit, nec ſine confeſſione peccatorum cedere abſolutionem: ſicuti ut nec rectè poſſet ſanari qui mortiferum quid exhauſerit, ni venenoſus ejus expellatur impetus.

Peractâ confeſſione poſſet quis per pœnitentiam, Dei miſericordiam citò conſequi, ſi hanc ex intimo ſuo corde fecerit, deplorétq; inſuper ſe à diabolo ſeductum, iniquitates ſuas perpetraſſe.

Hujuſmodi etiam confeſſioni valde conducit prudens emendatio, ut curatio morbi bono Medico. De operibus etiam cujuſque poteſt [confeſſarius] ſecundùm Canones inquirere, & moderari juxta vires & facultates [confitentium] prout ſentiat cordis uniuſcujuſque compunctionem & ſolicitudinem.

PRofunda illa pœnitentia eſt, cùm laicus deponat arma, & peregrinetur longè latéque nudus pedes; qui bis non pernoctatur loco uno: qui jejunat multùm, & vigilat qui dies & noctes ardenter

to. ne syndon nane sƿa yfele ƿunda. sƿa sindon synƿunda. forþam ðurh ða forƿyrþ seman ecan deaþe. buton he ðurh andetnesse. ⁊ ðurh gesƿicenesse. ⁊ þurh dædbote gehæled ƿurþe;

5. Ðon' mot se læca beon ƿis ⁊ ƿær. ðe ða ƿunda hælan sceal. Ðurh gode lare man sceal ærest hi lacnian. ⁊ mid ðam gedon. ꝥ man asƿipe ꝥ attor ut ꝥ him on innan bið ꝥ is ꝥ he geclænsige hine silfne ærost. ðurh andetnesse;

6. Sal man sceol asƿipan sinna þurh gode lare mid andetnesse. eal sƿa man unlibban deð ðurh godne drenc;

7. Ne mæg æni læce ƿel lacnian. ær ðæt attor ute sy. ne æni man eac dædbote ƿel tæcan ne mæg æni læce ƿel lacnian. ær þæt attor ute sy. ne æniman eac dædbote ƿel tæcan. ðam ðe andettan nele. ne æniman ne mæg synna buton andetnesse ne gebetan. ðe ma ðe se mæg. ƿel hal ƿurþan. ðe unlibban gedrucen hæfð. buton he ꝥ attor sƿiþe asƿipe;

8. Æft' andetnesse man mæg mid dædbote Godes mildheortnesse raþe geearnian. gif he mid inneƿeardre heortan heofe. ꝥ he reoƿsaþ. ꝥ he þurh deofles scyfe ægre fremode to unrihte;

9. On ðisum scrifte biþ eac sƿiþe forþgelang. ƿislic dædbot eal sƿa on godum læce bið. þearflic broces bot. ⁊ be mannes geƿyrhtum hit man mot secan æft'. canondome. ⁊ eac medemian be mihtum ⁊ be mæþe. ⁊ be ðam ðe man ongit his heortan reoƿsunge. ⁊ his silfes geornfulnesse;

10. Deoplic dædbot bið ꝥ læƿedeman his ƿepna lecge. ⁊ ƿeallige bærfot ƿide. ⁊ ne beo niht ðær oðre. ⁊ fæste sƿiþe ⁊ ƿacige. ⁊ gebidde georne dæges ⁊ nihtes. ⁊ ƿillen

werige. ⁊ swa ærcære beo. ꝥ iren ne cume on hære. ne on nægle;

orat: & .·. non invitus ſemet conterit: & qui adeò eſt incultus, ut nec crines nec ungues ferro tetigit.

11. Ne ꝥ he cume on wearmon baþe. ne on softum bedde. ne flæsces ne on bite. ne he æniges ðinges ðe drunken of cume. ne he innan cirican ne cume. ac ðeah halige stowa georne sece. ⁊ his gyltas cyþe. ⁊ him ðingrædene bidde. ⁊ ænigne man ne cysse æt symle sy his synna weorsigende swiþe

Qui nec balneum intrat calidum, nec cubile molle, nec carnem guſtat, nec quid è potibus, quod faciat ebrium: qui Eccleſiam non ingreditur, ſed tamen loca ſancta quærit ſervidus, & peccata confeſſus .·. interceſſionem rogat: qui neminem oſculatur, ſemper autem reatus ſuos acerrimè deplorat.

12. Reowlice ge færð se þe hine sylfne ðus forð for scilogað. ⁊ gesæli bið he ðeah. gif he na ne on wacað. ꝥ he fulbete. for ðam ne wurð æniman on worlde swa swiþe forsingod. ꝥ he wið God gebetan ne mæge. aginne he hit georne;

Propitius ſibi agit qui in hunc modum ſe præjudicat: & felix hic quidem licèt nihilo magìs invigilet, quàm ut plenè ſe corrigat. Nemo enim per terrarum orbem gravis adeò unquam peccator extitit, quin apud Deum componat, ſi hoc ardentiùs aggrediatur.

13. Dædbota sind gedihte on mistlice wisan. ⁊ micel man mæg mid ælmessan alysan;

Peccatorum apud Deum compoſitiones fiant variis modis, & ad eorum ſolutionem plurimùm conducunt eleemoſynæ.

14. Se þe ðara mihta hæbbe. arære cirican Gode to lofe. ⁊ gif he ðar to on hagige. sille ðar land to. ⁊ læte ðær teon geongem to. ꝥ ðar for hine magon ðeowian. ⁊ þær dæghwamlice Gode magon ðenian. ⁊ godige eac Godes cirican gehwar be ðam ðe hine on hagige. ⁊ godige folces fær. mid bricgum ofer deope wæteru. ⁊ ofer fule wegas. ⁊ dæle godes ðances georne. ꝥ he hæbbe. swa forð swa hine firmest on hagige. ⁊ helpe earmra manna georne wuduwan. ⁊ steopcildan. ⁊ ælþeodigra manna. freoge his agene þeowan. ⁊ alese æt oþrum mannum. heora þeowan to freote. ⁊ huru earme gehergodem'. ⁊ fede ðearfan. ⁊ scrude. husige. ⁊ sirige. baðige ⁊ beddige. ⁊ him sylfum to þearfe. æghwar georne. gebed rædene begite. on mæssangum. ⁊ on Sealm sangum. ⁊ hine sylfne on his Drihtenes est ðreage swiþe ðearle mid forhæfonesse. ætes ⁊ wætes. ⁊ gehwilces. lichamlices lustes;

Cui ad hoc facultas ſuppetat, Eccleſias ædificet in laudem Dei: & ſi præterea valeat, adjiciat prædia, & introducat juvenes qui pro ipſo ſacrum præſtent ſervitium, & quotidie Deo celebrent miniſteria. Inſtauret etiam pro facultate ſua Eccleſiam Dei, & vias publicas: aquis inviis adjungat pontes, etiam & cœnoſis locis. Diſtribuat Dei gratiâ id quod habet, & maxima qua poſſit diligentia. Egenis aſſiduè ſubveniat, viduis, orphanis & peregrinis. Servum ſuum proprium manumittat, redimátque ab aliis ſuos ſervos manumittendos, pauperem præſertim bello captum: Inopéſque paſcat atque veſtiat, tectum, focum, balneum & grabatum eis præbeat: & in ſui ipſius neceſſitatem, ubique locorum comparat interceſſionem ex Miſſis & Pſalmis decantandis: & ſeipſum in devotione erga Dominum Deum ſuum caſtiget valde acriter, per abſtinentiam à cibo potúque, & ab aliis quibuſcunque corporis cupiditatibus.

15. And gif se þe ðon' læssan speda hæbbe. do be his mæðe georne ꝥ he

Cuicunque autem minus ſuppetat facultatum, operam quam enixius

xiùs poſſit dato ut in devotione erga Deum decimas reddat ex omnibus quæ poſſidet: examinet ſeipſum toties quoties poterit: & cum eleemoſynis ſuis crebro viſitet Eccleſias, & loca ſancta luminibus ſalutet. Et præbeat hoſpitium, edulium, & protectionem quibus opus fuerit, focum etiam & alimentum quodlibet, lectum, & balneum: & curet veſtiendum adjuvandúmq; pauperẽ quoad poterit.

Ex amore Dei ægros animo & ægrotos viſitet, mortuos ſepeliat: provolutus ſæpe in occulto ſuper genua, ſæpe ſuper terram proſtratus & extenſus, jejunet, vigilet, oret noctes atque dies ſolertiſſimè. Qui minoris adhuc poteſtatis eſt [ad hæc omnia perimplenda] faciat tamen quantum poterit, & enixius. Conterat jam labore corpus ſuum adverſus libidinem, ſi quando per mollitionem & libidinem diabolo complacuerit. Jejunando nunc peccatum corrigat, quod per ingluviem priùs perpetraverat. Evigilet etiam & laboret, ſi quando è contrario ſomnolentus fuerit & accediæ deditus, cùm ſic minimè debuiſſet: vel quòd aliàs ſupra modum evigilaſſet inutiliter. Affligat ſe frigore & rigenti balneo propter æſtum illum quo in libidinis uſquam rapiebatur vitium. Si ipſe alicubi injuſtè alium offenderit, ſatisfaciat ſolicitè: & ſi quis ipſum offenderit, pacatè ferat in quantum poterit, contra peccata illa quæ in ſemetipſo ex diaboli ſemine adoleverint. Et ſi quampiam de via ſeduxerit, ut ſibimetipſi lucri quidpiam inferret, reducat eum diligenter in rectam viam: hoc eſt quod volo. Si quempiam ad peccandum provocaverit, faciat illi quod eſt neceſſarium: reducat ſcilicet à peccatis, & conducat denuo in viam rectam. Qui alium à peccando ſolicitè dehortatur, ſuipſius peccata leviora reddit.

Hoc idem judicium poteſt quiſq; Confeſſarii ſui conſilio ſibimet inferre, qui conſtanti animo ſua vult abrumpere peccata, eadémque corrigere. Diſtribuat ſcil. ob amo-

don mæge. teoþige on godes est. eal ꝥ he age. ⁊ ƿege hine silfne. swa hine oftost on hagige. ⁊ sece mid his ælmessan ciricean gelome. ⁊ halige stowa mid his leohte gegrete. ⁊ gif his hus hleow. ⁊ mete ⁊ munde. ðam ðe ðær be ðurfe. ⁊ fir ⁊ fodder. ⁊ bed ⁊ bæð. ⁊ to do scrud ⁊ filste earmon gif he hwæt mæg.

16. Gentosige mid Gode ða sarig mode. ⁊ seoce. ⁊ deade bebirige on Godes est. ⁊ silf he on biglum gecneowige gelome. ⁊ hine on eorþan swiðe aþenige oft. ⁊ gelome. ⁊ fæste ⁊ ƿacige. ⁊ gebidde hine georne. dæges ⁊ nihtes. oft ⁊ gelome. And seþe git læssan mihte habbe. do be his mæþe georne. ꝥ he don mæge. huru swencan his lichaman ongean lust. gif he ær þurh liþerne. lust deofle gecwemde. fæste nu ongean. ꝥ ðe he ær þurh fille unriht gefremode. ƿacige ⁊ swince ðar ongean. ꝥ he oft ær beslep. ⁊ slawode ðon' he na ne scolde. oþþe on unnyt ƿacode to swiþe. ðolige cile. ⁊ ceald bæð. on geanwa hliþe. ðe he þurh syn lust. ahwar gefremode. ⁊ gif he abilhþe. ahwam on unriht. ahwar geƿeolde. gebete hit georne. ⁊ gif him abulge æniman gebete. swiðe georne. hwæt to bote mæge ongean ælcne synwær. ðe he ðurh deofles sæd. ær wearþ aweaxen. ⁊ gif he of ƿege. to eacan him silfum ænigne gebrohte. gebringe hine georne eft on his riht ƿege. ðæt is ꝥ ic mæne. gif he ænigne man on sinne beswicne. do him swa ðearf is. gebringe hine of ðam. ⁊ læde hine on his riht ƿege. ⁊ ælcne man georne swane he of sinnum. þonne beoð his sinna sona ðe leohtre.

17. Ðonne dom se man mæg mid scrifter geþeahte him silfum deman ðe anrædlice ƿile his synna geswican. ⁊ his sinna gebetan. dæle on Godes

eft. eal ꝥ he age. ⁊ forlæte mid ealle eard ⁊ eþel ⁊ ealle ðas worold lufu. ⁊ ðeowige his Drihtene. dæges ⁊ nihtes. ⁊ swænce hine silfne swa he swiðost mæge ongean his silfes lust. ealle his lif dagas. hwæt mæg he mare buton ꝥ he tihte (to eacan him silfum) ælcne man to rihte swa he geornost mæge;

Her cyþ on. hu seocman mot his fæsten alesan;

18. Man mæg anes dæges fæsten mid anan pænig' alysan. eac man mæg alysan anes dæges fæsten mid twam hund sealma. ⁊ xx. sealma. eac man mæg twelf monða fæsten alysan mid xxx. scill. oþþe ænne man gefreoge þe feos wurþ sy. ⁊ for anes dæges fæstene. ꝥ man singe six siþum beati ⁊ six siþum Pater noster. and for anes dæges fæstene ꝥ man cneowige. ⁊ gebige sixtigum siþum to eorþan mid Pat. nre'. eac man mæg anes dæges fæsten alysan. gif he hine aþenaþ eallum limum to gode æt his gebedum. ⁊ mid soþre reowe. ⁊ mid rihtan geleafan. ⁊ xv. siðum singe. miserere mei Ds'. ⁊ xv. siþum Pat'. nr'. ⁊ ðon' him bið ealne dægge sealo his sinna lihtinge;

19. Seofon wintra fæsten. man mæg on twelf monþum gebetan. gif he ælce dæge asyngeþ saltere sealma. ⁊ oþerne on niht. ⁊ fiftig on æfen. eac mid anre mæssan man mæg alysan. xii. daga fæsten. ⁊ mid x. mæssan man mæg gelihtan iiii. monþa fæsten. ⁊ mid xxx. mæssan man mæg gelihtan xii. monþa fæsten. gif he wile. mid soþre godes lufe. him silfum þingian. ⁊ his sinna his scrifte andettan. ⁊ hi swa gebetan swa he him tæcð. ⁊ georne æfre geswican;

rem Dei omnia quæ habet, deſerat cum eiſdem, terras, patriam, & mundi hujus omnia deſiderabilia, & Domino ſuo noctes diéſque ſerviat, nitatúrque, omnibus quibus poteſt nervis, contra proprias ſuas cupiditates per totius vitæ ſuæ extenſionem. Quid huic denique teſtat? Siquidem, ut alios exhortando ſibi aggreget in pietatis ſtudium, modis quibus poſſit exactiſſimis.

Hic in ſequentibus dicetur, quonam modo ægrotus quis poſſet indictum jejunium redimere.

Quiſque poterit unius diei jejunium, unico denario redimere. Poteſt etiam unuſquiſque unius diei jejunium ducentis & xx. Pſalmis redimere. Poteſt etiam quiſque duodecim menſium jejunium xxx. ſolidis redimere: vel unum aliquem liberando tanti æſtimatum: & pro unius diei jejunio, decantet vir ille ſenis vicibus, *Beati:* & ſenis etiam vicibus, *Pater noſter.* Et pro unius diei jejunio, genuflectet homo ille, & ad terram ſe inclinet ſexaginta vicibus dicens *Pater noſter.* Poſſit etiam quis unius diei jejunium abſolvere, ſi in oratione ſemetipſum per omnia membra ſua Deo extendat, vera contritione & fide recta, & XV. vicibus cantet *Miſerere mei Deus:* & XV. etiam vicibus *Pater noſter.* Jam tum conceditur illi totius diei peccatorum allevatio.

Septenne jejunium poteſt quis in anno uno abſolvere. Si quotidie cantaverit Pſalterii Pſalmos, itidémque nocte, & quinquaginta veſpere: unica etiam Miſſa poteſt quis abſolvere XII. dierum jejunium: & cum X. Miſſis eximatur IIII. Menſium jejunium: & cum xxx. Miſſis poteſt quis eximere totius anni jejunium, ſi voluerit ex vero Dei amore pro ſeipſo intercedere, & peccata ſua ſuo confiteri Confeſſario, eadémque prout is edixerit emendare, & ſemper poſtea declinare.

De Magnatum pœnitentia.

HOc modo poteſt vir illuſtris, & amicis frerus, amicorum ope leniorem reddere ſuam pœnitentiam. Primùm in Dei nom ine, & Confeſſarii ſui teſtimonio, manifeſtet fidem ſuam rectam eſſe: & condonet omnibus qui in eum quid peccaverint: & faciat confeſſionem ſuam abſque omni omiſſione peccatorum; polliceatúrque reſipiſcentiam, & ſuſcipiat pœnitentiam cum multo gemitu.

Deponat tunc arma ſua & inutilia quæq; wænca & accepta ſibi in manum ſcipione, vadat diligenter nudus pedes, laneis utatur vel cilicio, & non inter lectum, ſed in caſa jaceat. Faciat hoc dum VII. compleatur annorum numerus. Paret ſe per triduum hunc in modum: ſumátque ſibi in auxilium XII. ſocios: jejunent III. dies, pane & crudis oleribus & aqua: & acquirat præterea quaquà poterit [ad opus conſummandum] ſepties CXX. homines, qui jejunent ſinguli, illius gratia, totum triduum III. *viz.* quiſque dies. Sic accreſſcet horum jejuniorum numerus ad tot jejunia, quot ſunt dies in toto ſeptennio.

Cùm quis jejunaverit, diſtribuat fercula ſeu eduliorum præparationes, quibus ipſe frueretur, omnibus Dei pauperibus: & in tribus illis diebus ſui jejunii, ſeponat mundana quæcunque negotia, diéque & nocte quoties poterit, Eccleſiam petat, & eleemoſynario lumine ibidem vigilato ſolicité: & clamet ad Deum, peccatorúmque exoret remiſſionem, lugenti animo, & genibus innixus. Sæpe etiam ſe extendat ſuper ſignum crucis, nunc erectus, nunc in terram proſtratus. Diſcat etiam vir quiſque potens lachrymas ob oculis ſuis ſyncerè fundere, & peccara ſua deplorare. Paſcat etiam in triduo illo tot egenos quotquot prorſus valeat. Quarto autem die lavet omnes, cibóque donet, & pecunia. Quin & ipſe qui hanc agit pœnitentiam pedum eorum incumbat lotioni: celebrentúrque ea die pro eodem pœnitenti tot Miſſæ, quot ulla un-

Be mihtigum mannum;

1. ÐUs mæg mihtig man. ⁊ freondspedig his dædbote. mid freonda fultume. micclum gelihtan; Ærest on Godes naman. be his scriftes gewitnesse. geswutelige rihtne geleafan. ⁊ gemiltsige eallum þam þe wið hine agilton. ⁊ do his andetnesse unforwandodlice. ⁊ be hatte geswicenesse. ⁊ under fo dædbote. mid micelre geomrunge.

2. Alecge þon' his wæpna. ⁊ idæle wænca. ⁊ nime stæf him on hand. ⁊ ga bærfot georne. ⁊ do wyllen to lice l' hæran. ⁊ ne cume on bedde. ac licge on flette. ⁊ do ꝥ vii. gear getælu. beon binnon ðrim dagum ðus gefadode. fó on mid fultume. nime him to ærest. xii. m'. ⁊ fæstan. iii. dagas be hlafe. ⁊ be grenum wyrtum. ⁊ be wætere. ⁊ be gite ðar to eacan. swa hu swa he mæge. septies. cxx. mannà ꝥ fæstan eac for hine. iii. dagas. ðon' wyrþ ge fæst swa fæla fæstena swa bið daga on vii. gearum;

3. Ðonne man fæste. ðonne dæle man ða ðenunga. ðe man brucan sceolde ealle Godes þearfan. ⁊ ða ðrig dagas ðe man fæste forlæteman ælce world bysga ⁊ dæges. ⁊ nihtes swa man oftost mæge. on cirican gewunige. ⁊ mid ælmes leohte. wacigan ðar georne. ⁊ to Gode clipian. ⁊ forgifnesse biddan mid geomrigendum mode. ⁊ cneowian gelome on rode tacne. hwilum upp. hwilum nyþer aþenige. ⁊ cunnige georne. mage man of eagum tearas geræcan ⁊ sinna bewepan. ⁊ fede man ða ðri dagas ðearfena swa fela swa man mæst mæg. ⁊ on ðam feorþan dæg. baðige man ealle. ⁊ feormige ⁊ feoh dæle. ⁊ silf se dæd beta beo. ymbe heora fot ðweal. ⁊ mæssige man þý dæge for hine. swa fela mæssan swa

man

man æfre begitan mæge. ⁊ æt ðære swiþe mæssan dóman him absolutionem ⁊ ga he ðon' to husle. buton he to ðam swiþe forgylt sý. ꝥ he ðon' git ne mote. ⁊ be hate ðon' huru· ꝥ he á á ðanon forþ godes willan wyrcan wille. ⁊ ælces unrihtes ðurh godes fultum swa forð geswican. swa he æfre firmest mæg. cristendom rihtlice healdan. ⁊ ælcne hæðendom mid ealle awurpan; Ge ðanc ge ðeowas. word ⁊ weorc georne. ge rihtan. ælc riht aræran. ⁊ unriht awillan. þurh godes fultum. swa he æfre geornost mæge. ⁊ to micle ðearfe geneð ꝥ he hit him sylfum seþe ge læst ꝥ he Gode behet;

4. Ðis is mihtiges mannes. ⁊ freond sweðiges dædbot lihtinge. ac án unmaga ne mæg swilc ge forþian. ac ꝥ he mot on hine silfne hit secan ðe geornor. ⁊ ꝥ bið eac rihtast ꝥ gehwa his agene misdæda. wrece on him silfum mid geornfulre bote; Scriptum eſt enim, quia unuſquiſque onus ſuum portabit.

quam induſtria comparare quiſquam poterit: & Miſſarum earum tempore, exhibeatur illi abſolutio: & jam tum ſuſcipiat Euchariſtiam, niſi quod ex nimio reato ſuo adeò impeditus ſit, ut hanc adhuc non accipiat. Spondeat tamen ſe in poſterum Dei (quantum poterit) ſemper operaturum voluntatem: omnémque injuſtitiam, auxiliante Deo, uſque vixerit declinaturum, ità ut perpetuò & præcipuè Chriſtianitatem rectè teneat, & gentiliſmum omnino explodat. Cogitate Miniſtri [Dei] verba & opera [ejus] ſolicitè corrigete, ut ſic juſtitiam omnem erigat, &, auxilio Dei, injuſtitiam quantum poterit ſemper deſtruat ſolertiſſimè: maximè neceſſarium eſt, ut is Deo id præſtiterit quod vel in minimis eſt pollicitus.

Hæc eſt Magnatum, & eorum qui amicorum fruuntur multitudine, pœnitentiæ allevatio: ſed non datur inopi ſic procedere. Oportet igitur à ſeipſo fortiùs hanc exigere. & illud quidem eſt æquiſſimũ, ut unuſquiſque ſuas per ſe luat iniquitates, correctionémque ſubeat ſtudioſè. Scriptum eſt enim: *Quia unuſquiſque onus ſuum portabit.*

Leges Ethelredi Regis.

ETHELREDUS regnare {cœpit / deſiit} anno ſalutis humanæ {979. / 1016.}

Ðis is ða gerædnysse. ðe Æþelred cyning ⁊ his witan gerædon. eallum folc to friþes bote. æt Wudestoce on Myrcena land æfter Engla lage;

Be borgum;

1. ꝥ is. ꝥ ælc freoman getreowne borh hæbbe. ꝥ se borh hine to ælcum rihte gehealde. gif he betyhtlad wur-

SApientum concilium, quod Ethelredus Rex promovendæ pacis cauſa habuit Wodſtoci Merciæ, quæ legibus Anglorum gubernatur. 82

De fidejuſſoribus.

Ingenuus quiſque fidejuſſores, qui eum (ſi quando in crimen vocetur) jus ſuum cuique tribuere qoàm paratiſſimum fore præſtent, fidiſ-

fidiſſimos adhibeto: Atque ſi quis crebræ accuſationis infamia notetur, triplicis Ordalii trutinam ſubito. Veruntamen ſi herus ejus contenderit, atque aſſeverarit, nec jusjurandum violaſſe eum, nec in judicio Ordalii (poſt coactum Bromdunæ concilium) cecidiſſe, ex eadem illa centuria Thanum fidelem unum & alterum herus evocato, qui unà cum illo jurejurando firment, nec fidem jurejurando obſtrictam feſelliſſe ſervum, nec furti nomine perſolviſſe quicquam, niſi quidem præpoſitum habuerit aliquem, qui id pro ſuo jure vel injuratus efficere poterit. Tum ſi jusjurandum dederint, accuſato detur eligendi optio, utrum ſimplicis Ordalii ſententiam ſubire, an jusjurandum (quod uni libræ & denariis triginta æquali proportione reſpondeat) in tribus centuriis
83 præſtare voluerit. Sin jurejurando fidem aſtringere noluerint, triplicis Ordalii quæſtionem accuſatus ingreditor: Atque ſi in reos referendus videbitur, duplum accuſanti præſtato, hero capitis æſtimationem pendito, atque ab omni in poſterum ſcelere nefario abſtinendi fidejuſſores adhibeto. Si quid ſecundo delictum fuerit, capitale eſto. Atqui ſi is Ordalii quæſtionem declinarit, ac ſeſe in fugam conjecerit, petenti juſtum rei precium, ac domino capitis æſtimationem (ſi modo is ea ſe dignum præſtiterit) fidejuſſores danto. Verum enim vero ſi domino objiciatur, poſt admiſſum maleficium conſilio ſervum aufugiſſe ſuo, adjunctis ſibi Thanis quinque omnem criminis ſuſpicionem diluito; id quod ſi fecerit, capitis æſtimatione ſe dignum præſtitit, ſi non fecerit, ipſam capitis æſtimationem Rex habeto, fur omni juris beneficio privator. Herus omnis propriam ipſius familiam in ſe recipito, ejúſque ſiſtendæ fidejuſſor eſto: Atque ſi famulorum quiſquam in crimen vocatus, ſeſe in fugam dederit, capitis ejus æſtimationem dominus regi numerato. Quin ſi domino crimini detur, eo autore & conſiliario fugam agitaſſe famulum, aſcitis ſibi Thanis quinque crimen eluito; id quod ſi non fecerit, capitis æſtimationem Regi quidem dependito, famulus omni juris patrocinio excludatur.

ðe; Gif he ðonne tyhtbysig sy. gang to ðam ðryfealdan ordale; Gif se hlaforde secge. ꝥ him naðor ne byrste. ne að. ne ordale syððan ꝥ gemot ƿæs æt Bromdune. nime se hlaford him tƿegen getreoƿa ðegenas innan ðam hundrede. ⁊ sƿerian ꝥ him næfre að ne burste. ne ðeofgyld ne gulde. butan he ðone geræfan hæbbe ðe ðær ƿyrðe sy ðe ꝥ dôn mæge; Gif se að ðonne forðcume. ceose se man ðonne ðe ðær betyhtlad sy sƿa hƿæðer sƿa he ƿille. sƿa anfealde ordale. sƿa pundes ƿurðne að innan ðam ðrim hundredan ofer ðrittig penega; Gif hy ðonne að syllan ne durron. gang to ðam ðreofealdan ordale; Gif he ðonne ful ƿurðe. æt ðam forman cyrre bete ðam teonde tƿygylde. ⁊ ðam hlaforde his ƿere. ⁊ sette getreoƿe borgas ꝥ he ælces yfeles eft gesƿice; And æt ðam oðran cyrre ne sy ðære nán oðre bote. butan ꝥ heafod; Gif he ðonne uthleape. ⁊ ꝥ ordale forbuge. gylde se borh ðam teonde his ceapgyld. ⁊ ðam hlaforde his ƿere. ðe his ƿites ƿurðe sy; And gif mon ðone hlaford teo. ꝥ he be his ræde uthleope. ⁊ ær unrihte ƿorhte. nime him fif ðegnas to. ⁊ beo him sylf syxta. ⁊ ladie hine ðær; And gif seo lâd forðcume. beo he ðær ƿeres ƿyrðe; And gif heo forð ne cume. fô se cyng to ðam ƿere. ⁊ beo se ðeof utlah ƿið eal folc; And hæbbe ælc hlaford his hyredmen on his agenon borge; Gif he ðonne betyhtlad ƿurðe. ⁊ he utleape. gylde se hlaforde ðæs mannes ƿere ðam cyng; And gif mon ðone hlaforde teo ꝥ he be his ræde utleope. ladie hine mid fif ðegnum. ⁊ beo him sylf syxta; Gif him seo lâd byrste. gylde ðam cynge his ƿere. ⁊ sy se man utlah;

2. And beo se cyng ælces ðæra ƿita ƿyrþe. ðe ða men geƿyrcean ðe bocland hæbben; ⁊ ne bete nân man forƿanre tyhtlan buton hit sy ðær cynges gerefan geƿitnysse;

Si quis eorum qui ex ſcripto terras occuparint, quicquam deliquerit, mulcta regi eſto. Nemo verò accuſationem (niſi quidem præſente præfecto regio) ulla compenſatione mitigato.

Be ðeoƿmen ðe ful ƿyrþe;

De ſervis reis. 84

3. Gif ðeoƿman fulƿyrþe æt ðæm ordale. mearcie mon hine æt ðæm forman cyrran. ⁊ æt ðæm oþram cyrre ne sy ðære nân bot buton ꝥ heafod;

Servus ſi ipſa Ordalii ſententia in reos referatur, primo inuſtus compungitor. Sin ſecundo Ordalii quæſtione examinatus, culpæ reus fiat, alia quam capitis pœna non eſto.

Be ðon ðe mon ne ceapige buton geƿitnesse;

Ne quis ſine teſtimonio quicquam emat.

4. And nân man ne dô naþor. ne ne bycge. ne ne hƿyrfe. buton he borh hæbbe. ⁊ geƿitnysse; And gif hit hƿa dô. fô se landhlaforde to. ⁊ heald ꝥ orf. oð ꝥ mon ƿite hƿa hit mid riht age;

Bonorum (ſine fidejuſſione & teſtimonio) emptio, aut permutatio non eſto: Si quæ ſecus fiat, tum qui eſt fundi dominus tem illam (quoſque cujus fuerit compertum habeat) retineto.

Be ðæm men ðe eallum folc ungetrýƿe sy;

De iis quorum apud omnem populum labefactata eſt fides.

5. Gif hƿylc mon sy ðe eallum folce ungetrýƿe sy. fare ðær cynges gerefa to. ⁊ gebringe hine under borge. ꝥ hine mon to rihte gelæde þæm ðe him onspæcon; Gif he ðonne borh næbbe. slea mon hine. ⁊ hine on ful lecge; And gif hƿa hine forne forstande. beon hi begen anes rihtes ƿyrþe;

Si quis ſit, cujus apud omnem populum infirmata eſt fides, ejus ſiſtendi (quotieſcunque in crimen vocetur) vades præpoſitus regius exigito, quos ſi non dederit, unà cum reis ac ſontibus loco profano ſepeliendus interficitor : atque ſi quis pro eo propugnarit, noxiæ pœna par eſto.

And seþe ðis forsitte. ⁊ hit geforðian nylle. sƿa ure ealra cƿiþe is. sylle þæm cynge hund tƿelftig scill;

Juſſum ac ſcitum hoc noſtrum ſi quis neglexerit, aut pro ſua quiſque virili parte non obiverit, ex noſtra omnium ſententia Regi 120. ſolidos dependito.

ÐIs synd ða friþ mal. ⁊ ða forƿord ðe Æþelred cyng. ⁊ ealle his ƿitan ƿið ðone here gedôn habbaþ. ðe Anlaf. ⁊ Iustin. ⁊ Guþmund Stegetan sunu mid ƿæron;

FOedus, quod olim Ethelredus Rex cum exercitu Anlavi, Juſtini, & Guthmundi Stegeti filii ex ſapientum ſuorum conſilio fecit. 85

1. Ðæt ærost. ꝥ ƿoruld frið standebetƿeoxe Æþelrede cyning. ⁊ eallum his leodscipe. ⁊ eallum ðæm here ðe se cyng ꝥ feoh sealde. æfter ðæm formalan ðe Sigeric Arcebiscop. ⁊ Æþelƿeard Ealdorman. ⁊ Ælfric Ealdorman ƿorhton. ða hi abædon æt þæm cynge ꝥ hy moston ðam

Inprimis mundanæ pacis fœdus Ethelredo regi, ac omni populo, cum exercitu illo cui pecuniam Rex erogavit, ſtabile, ratúmque eſto, ad formulam pactionis à Sigericio archiepiſcopo, Ætheluardo, Ælfrico Senatoribus factæ, cum primò impetrarunt à rege, ut illi terræ portiunculæ quam ſub eo gubernabant pacem eis pretio con-

conciliare liceret. Si quis igitur poſthac oavalis apparatus io Anglia prædam fecerit, hic nobis auxilium ferat exetcitus, nóſque ei (quamdiu in fide manſerit) quæ ad commeatum ſuppeditent parabimus omnia: Atque ſi cum iis qui in Anglia fuerint prædati pacem ſecerit extera Natio aliqua, nobis, atque exercitui cum ea inimicitiæ intercedunto.

De nave negotiali.

Mercatorum navigia, vel inimicorum quidem, quæcunque ex alto (nullis jactata tempeſtatibus) in portum aliquem invehentur, tranquilla pace fruuntor. Quin etiam ſi maris acta fluctibus, ad domicilium aliquod illuſtre, ac pacis beneficio donatum navis appulerit inimica, atque iſtuc nautæ confugeriot, ipſi, ac res illorum omnes anguſta pace poriuotor.

De populis fœderatis, & ſociis.

Socii ac fœderati ooſtri omnes, per mare & terras, in portu, & extra quidem, pace fruuntor:
86 Atque ſi exercitus regionem aliquam adierit regi inimicam, & eò etiam loci eorum aliquis (cui eſt cum Ethelredo rege amicitia) advenerit, ipſi, navi, & rebus ſuis omnibus ſumma pax dator. Quin etiam ſi claſſem ad terram applicuerit, caſulam pararit, aut tabernaculum poſuerit, ipſe tamen, ac bona ejus omnia in pace ſunto. Sin res ſuas ſimul cum hominis inimici bonis in ædes comportarit, rebus mulctatus ſuis, ipſe (ſi modo in publicum prodierit) pace, ac vita fruitor. Atqui ſi is ſeſe in fugam dederit, aut repugnarit, aut ſe ipſe non indicarit, atque occidatur, nihil quicquam propterea penditor.

De iis qui fuerint in navi bonis ſpoliati.

Si cui bonis ſpoliato de navi compertum fuerit, tum qui eſt Nauarchus damnum pręſtato, aut ſaltem adjunctis ſibi aliis quatuor, juſte ac legitime bona comparata eſſe (prout antea fuerat ab eo affirmatum) coofirmato.

læppan friþ gebicgean. ðe hi under cynges hand ofer hæfdon; ⁊ gif ænig sciphere on Englalande hergie. þ ƿe hæbban heora ealra fultum. ⁊ ƿe him sculon mete findan. ða hƿile ðe hy mid us beoþ; And ælc ðæra landa ðe ænigne friþige ðæra ðe Englaland hergie. beo hit utlah ƿiþ us. ⁊ ƿiþ ealne here;

Be ceapscypum;

2. And ælc ceapscip friþ hæbbe. þe binnan muþan cuman. ðeah hit unfriþ scip sy. gif hit undrifen bið; And ðeah hit gedrifen beo. ⁊ hit ætfleo to hƿilcre friþbyrig. ⁊ ða men up ætbærstan into ðære byrig. ðonne habban ða men friþ. ⁊ þ hy him mid bringað;

Be ðæs cyninges frið mannum;

3. Ælc agenra friþmanna frið hæbbe. ge on land. ge on ƿætere. ge binnan muþan. ge butan; Gif Æþelredes cynges frið man cume on unfriþland. ⁊ se here ðær to cume. hæbbe frið his scip. ⁊ ealle his æhta; Gif he his scip uppe getogen hæbbe. oþþon hulc geƿorhtne. oþþe on getelde geslagen. þ he ðær frið hæbbe. ⁊ ealle his æhta; Gif he his æhta bere gemane ðara unfrið manna æhta into hus. ðolie his æhta. ⁊ hæbbe sylf friþ. ⁊ feorh. gif he hine cyþe; Gif se friþman fleo. oþþe feohte. ⁊ nelle hine cyþan. gif hine mon ofslea licge orgylde;

Be ðon ðe mon on scipe bereafod sy;

4. Gif mon beo æt his æhtan bereafod. ⁊ he ƿite of hƿilcum scipe. agyfe steores mon ða ehta. oþþon gang feorra sum to. ⁊ oþsace. ⁊ beo him sylf fifta. þ he hit ariht name. sƿa hit ær geforƿord ƿæs;

Be monslege;

5. Gif Ænglisc man Deniscne ofsleo. frigman frigne. gylde hine mid xxv. pundum. oþþon mon ðone handdædan agyfe;. ⁊ do se Denisca ðone Engliscan ealle sƿa. gif he hine ofsleo; Gif Engliscman Deniscne þræl ofslea. gylde hine mid punde. ⁊ se Denisca Engliscne eal sƿa. gif he hine ofslea; Gif eahta mon beon ofslagen. ðonne is ꝥ friþ brec. binnan byrig. oþþon huton; binnan eahta man bete man ꝥ. fullum ƿere;

De homicidio.

Liberæ conditionis Anglus Dacum ingenuum ſi interfecerit, dependito eo nomine 25. libras, ni ſe ultro dediderit homicida. Idem juris eſto, ſi Anglo Dacus mortem obtulerit. Servilis conditionis Dacum Anglus ſi morte affecerit, integram ſolvito libram: Dacus è diverſo ſi Anglum interfecerit, noxiæ pœna par eſto. Si quando viri occidantur octo, fœdus læſum cenſetor, ſive id in oppido, ſive extra quidem fiat: Sin fuerit occiſorum numerus octonario minor, pro eo ac fuerit ſingulorum æſtimatio, compenſatio ſequitor.

Be friþbrec binnan byrig;

6. Gif hit binnan byrig gedon bið seo friþbræc. fare seo burh ƿaru sylf to. ⁊ begyte ðe banan cucne. oþþe deadne. heora nyhtan magas heafod ƿiþ heafod; Gif hi nellan. fare se Ealdorman to; Gif he nelle. fare se cyng to; Gif he nelle. licge se ealdordôm on unfriþe;

De pace intra oppidum violata. 87

Si forte in oppido hæc fiat pacis violatio, homicidas oppidani ſive vivos, ſive mortuos comprehendunto, aut ſaltem eorum cognatione proximus viritim ad ſingula peremptorum capita redunto: id quod ſi facere noluerint, Senator facito: hic ſi non confecerit, Rex manum porrigito: Rex denique ſi id non effecerit, à jure & neceſſitate fœderis regio illa remota, ſejunctáque eſto.

7. Æt eallum slyht. ⁊ æt ealre ðære hergunge. ⁊ æt eallum ðæm hearmum. ðe ær ðam gedôn ƿære. ær ꝥ frið geset ƿære. mon eall on ƿege læte. ⁊ nân man ꝥ ne ƿræce. ne bote ne bidde; And ꝥ naþor ne hine. ne ƿe ne underfon oþres ƿealh. ne oþres ðeof. ne oþres gefân;

Cædes, bonorum direptiones, ac damno ante fœdus ictum data omnia remittuntor, neque vero propterea quicquam vindictæ, vel compenſationis nomine petatur. Nos denique aut exercitus, alterutrius ſervum, prædonem, aut inimicum utique non admittemus.

Be landes mannes tyhte;

8. Gif mon secge on landes mann. ꝥ he orf stæle. oþþon mansloge. ⁊ hit secge on sceiþman. ⁊ ân landes man. ðonne ne beo he nâner andsæces ƿyrþe; And gif heora menn slean ure æhta. ðonne beoþ hi utlage. ge ƿiþ hy. ge ƿið us. ⁊ ne beo nanre bote ƿeorþe; Tƿa ⁊ tƿentig ðusend punda goldes. ⁊ seolfres. mon gesealde ðæm here of Ænglalande ƿið friþe;

De terricola in crimen vocato.

Terricola ſi quando furti aut homicidii arguatur, adeóque id omni aſſeveratione pirata unus ac terricola quiſpiam alius affirmarint, nulla ei excuſationis dator venia. Porrò ſi eorum aliquis pecudes noſtras cæciderit, eum nos atque exercitus extorris in loco ac numero habebimus, nec ulla eſto compenſationis venia. Datis quidem exercitui auri & argenti viginti duobus millibus pondo, pacem Angli impetrarunt.

Be ðon ðe mon gefô. ðe him losod ƿæs;

9. Gif hƿa befô ꝥ him losod ƿæs.

De iis qui rem amiſſam recuperarint.

Si quis alium penès deprehenderit,

derit, quod antea amiſerat, alter à quo ſit rem illam adeptus indicato;
88 atq; ejus ſiſtendi qui rem in ſe recipiat, fidejuſſores adhibeto. Hic ſi ex alia ſatrapia cauſæ quenquam advocarit, idoneum ejus proferendi ſpatium habeto, eíque (cùm venerit) rem illam in manus dato, ut is omni eam (ſi poterit) lite ſolutam reddat: porrò ſi is rem in ſe receperit, ſolutus alter penès quem eſt deprehenſa, ac liber eſto, atque is cauſæ alium aliquem qui rem in ſe recipiat advocato. Tum ſi ultra ſatrapiam unam advocatus degerit, ejus proferendi unius ſeptimanæ ſpatium conceditor. Si trans duas ſatrapias degerit qui eſt advocatus, duarum hebdomadarum tempus habeto: Si in tribus diſtet ſatrapiis, trium ſeptimanarum tempus dator: Singulis denique ſatrapiis, hebdomata tribuuntor ſingula. In eum autem ubi res primùm eſt deprehenſa locum omnes adveniunto.

De Advocatione.

Fuit quidem olim in more poſitum, ut is quem penès erat res deprehenſa, ter eum in locum cauſæ alios advocaret, deinceps verò iſtuc erat loci eundum, ubi advocatus degeret: Nunc demum ſapientibus æquius viſum eſt, ut eo in loco ubi eſt res comperta, ipſa etjam (quoad ſiſteretur) fiat advocatio: nè fortè homines minùs potentes dum ſua ipſorum propria quærunt, ipſa loci ac temporis longinquitate defatigentur, cùm interim injuſtè poſſidenti juſtius ſit labor imponendus, quàm jure petenti. Provideto autem qui rem ſuam compererit, ut is quem penès
89 eſt deprehenſa advocationis ritè faciundæ fidejuſſores adhibeat, ac caveto diligenter quicquam injuſte deprehendat, nè dum moliatur alteri negotium exhibere, operoſis ipſe, ac moleſtis negotiis implicetur. Si quis igitur fato functum aliquem, hæredes qui ipſum purgent non habentem, cauſæ advocarit, teſtibus (ſi poterit) juſtè illum advocaſſe planum facito, atque eiſdem omni ſe criminis ſuſpicione liberato: ac tum ſane mortuus culpæ reus tenetor, niſi quidem ami-

cenne se ðe he hit ær befô. hƿanon hit him come on hand. ⁊ sette borh ꝥ he bringe his geteaman in þær hit besƿræcen biþ; Gif he lifiendre handa team gecenne. ⁊ sẏ on oþere scire seþe he to tẏmð. hæbbe sƿa langne fẏrst sƿa ðær to gebẏrige. sette on ða hand ðe he hit him sealde. ⁊ bidde ꝥ he clænsie. gif he mæge; Gif he to feoht. ðonne clænsnoþ he ðone þe hit ær befangen ƿæs; Cenne he sẏþþan hƿanan hit cume; Gif he cenne ofer an scira. hæbbe ân ƿucena fẏrst; Gif he cenne ofer tƿa scira. hæbbe tƿa ƿucena fẏrst; Gif he cenne ofer III. scẏra. hæbbe III. ƿucena fẏrst; Ofer eall sƿa fela scira. sƿa he cenne. hæbbe sƿa feala ƿucena fẏrst; ⁊ cume hit mon æfre ðær hit ærost befangen ƿære;

Be teamum;

10. Hƿilon stôd ꝥ mon sceolde ðriƿa tẏman ðær hit ærest befangen ƿære. ⁊ sẏþþan fẏlgean teame. sƿa hƿær sƿa mon to cende; Ða geræddon ƿitan. ꝥ hit betere ƿere ꝥ mon æfre tẏmde ðær hit ærost befangen ƿære. sƿa long ꝥ mon ƿiste hƿær hit ætstandan ƿolde; Ðẏ læs ðe mon unmihtigne man to feor. ⁊ to lang for his agenan gesƿencte; Sƿunce mare seþe ꝥ unriht gestreon on his handa stode. ⁊ læsse se þær ariht onsƿæce; * Ƿarige eac hine. seðe his agen befoþ. he to ælcon teame hæbbe getrẏƿne borh. ⁊ beorge ꝥ he aƿoh ne befô. ðẏ læs ðe hine mon sƿence. sƿa he oþerne man ðohte; Gif hƿa to dædan tẏme. buton he ẏrfenoman hæbbe. ðe hit clænsie. gesƿutelie mid geƿitnẏsse. gif he mæge. ꝥ he riht cenne seðe hit tẏme. ⁊ clænsnige hine sẏlfne mid ðæm; Ðonne bið se deada besmiten. buton he freond hæbbe ðe hine mid rihte clæn-

* aliàs, ƿarige & rectius quidem.

clænsnian sƿa he sylf sceolde. gif he mehte. oþþe lifes ƿære ; Gif he þonne ðære freonda hæfð ðe ꝥ dôn durron. ðonne bærst se team. sƿa ƿel sƿa he lifes ƿære. ⁊ sylf andsæc ƿorhte ; stent ðonne ðeofscyldig se ðe hit on handa hæfþ ; For ðæm â biþ andsæc sƿiþere ðonne onsagu ; Sac betƿeox teame. gif hƿa to fehð. ⁊ na furþor team ne cenþ. ac agnian ƿille. ne mæg mon þæs ƿyrnan. gif geƿitnesse him to agenonge ƿyrnð ; forþæm agnunge bið ner ðæm ðe hæfð. ðonne ðæm ðe æfter spræcþ ;

cos habuerit, qui eum (perinde atq; ipſe ſuperſtes potuerat) legirimè culpa liberent. Si quos autem habuerit ejuſmodi qui id facere non vereantur, advocatio illa tam ſit nulla, quàm ſi is omnem criminis ſuſpicionem vivus diluiſſet. Atque is tum demum furti tenetor, qui rem illam in manibus habuerit: *Majoris enim eſt momenti ac ponderis inficiatio, quàm affirmatio.* Denique ſi quis advocationem intenderit, neque verò ultrà progredi voluerit, quin rem illius in bonis eſſe contenderit, id ei liberum eſto, ſi modò fideli teſtimonio rei dominium confirmarit. *Ipſa etenim poſsidenti rei proprietas, quàm petenti proprior eſſe intelligitur.*

Senatus-conſultum de Monticolis WALLIÆ.

☞ *Etſi (Lector candide) quo tempore factum ſit hoc de Monticolis Senatuſconſultum planè non reperimus, tamen cùm haud difficilis ſit conjectura tempeſtate Ethelredi regis fuiſſe perſcriptum, nos vetera ſecuti exemplaria, iſto in loco collocandum cenſuimus.*

ÐIs is seo gerædnysse ðe Angelcynnes ƿitan. ⁊ Ƿealhþeode rædboran betƿox Ðeunsetan gesetton ; ꝥ is ;

Be trode gestolenes yrfes ;

1. GIf mon trode bedrifþ forstolenes yrfes of stæþe on oþre. ðonne befæste ꝥ mon spôr landes mannum. oþþe mid mearce gecyþe ꝥ mon riht drife ; fô se syþþan to þe ꝥ land age. ⁊ hæbbe him ða æscan ; ⁊ ðæs on ix. nihtum gylde ꝥ yrfe. oþþe to ðæm dæge under ƿed lecge ꝥ sy ðæs orfes ofer healf ƿeorþ. ⁊ ðæs on ix. nihton ꝥ ƿed untô mid rihtan gylde ; Gif mon secge ꝥ mon ꝥ trôd aƿoh drife. ðonne mot se ðe ꝥ yrfe

COnſultum, quod Angliæ ſapientes, & Walliç conſiliarii de Monticolis fecerunt. 90

De inveſtigatione pecoris furtim ſurrepti.

SI quis pecudem ipſius veſtigiis à loco uno aliquo in alium fuerit perſecutus, ejus loci hominibus pecoris inveſtigandi onus imponito, aut accepta certa veſtigiorum nota, (ut eò rectà conſecutum eſſe appareat) fundi dominum adito, atque is tandem diſquiſitionem agito. Dominus autem intra dies novem juſtum pecudis precium præſtato, aut ſaltem pignori aliquid (quod ipſam pecudis æſtimationem dimidio ſuperet) ponito, idémque poſt dies novem facta ſolutione liberato. Verùm enimvero

ro ſi quiſpiam haud rectè eum pecudem veſtigiis ipſius iſtuc loci perſecutum contenderit, eò illum inveſtigator deducito, atque ibidem viri ſex (non cooptati quidem, fideles tamen) jurejurando affirment eum (prout juris conſuetudo flagitat) terram illam adiiſſe, atque ipſius pecudis veſtigia perſecutum eſſe.

ahtrodah to stæþe lædan. ⁊ ðær syxa sum ungecorenra ðe getrýƿe sýn ðone að sýl an. ꝥ he mid folcrihte on ꝥ lande sprece. sƿa his orf ðær up eode ;

De modo juris æqui Wallis & Anglis ſtatuendi.

Semper autem ad nonum circiter diem accolarum alteruter alte-
91 ri jus ſuum tribuito, ſive id fuerit in purgatione facienda, ſive re alia quacunque de qua ſit alteri cum altero controverſia. In omni autem accuſatione, nulla quidem inter Anglos & Wallos alia conceditor quam ex Ordalii ſententia culpæ liberatio, niſi id accuſator permiſerit. Alteruter autem (ſi quidem aliter jus ſuum conſequi non poterit) ab altero pignora impunè auferto.

Be rihtes ƿeorce betƿeox Ƿealum ⁊ Englum ;

a. Æfre biþ ymb ix. niht gebýreþ. betƿeox ðæm stæþum ꝥ mon oþrum riht ƿýrce. ge æt lade. ge æt ælcre spræce þe him betƿeox biþ ; Ne stent nân oþer lâd æt týhtlan. bute ordal betƿeox Ƿealan ⁊ Englan. bute mon ðafian ƿille ; Of ægþran stæþe on oþer man mot badian. bute mon elles rihte begýtan mæge ;

De pignore ablato.

Si quis accepta ab uno aliquo injuria, ab altero pignus abſtulerit, tum pignus qui damnum dedit liberato, aut certè ex ſuo ipſius proprio quod tantidem valeat erogato: *ut qui volens alteri jus ſuum tribuere noluerat, ſaltem invitus tribuat.* Viri duodeni, jureconſulti, Angli ſex, Wallíque totidem, Anglis ac Wallis jus dicunto: Qui ſi ex æquo & bonò non judicarint, fortunis ſuis omnibus mulctantor, niſi quidem juris ignoratione ſe excuſaverint.

Be badum ;

3. Gif bâd genumen sý on monnes orfe. for oþres monnes ðingum. ðonne begýte ða bade hâm seðe heo for genumen sý. oþþe of his agenum ðone gehalde ðe ꝥ orfe age ; Sceal sýþþan nede rihte ƿýrcean. seþe ær nolde ; xii. lahmen scýlon rihte tæcean Ƿealan ⁊ Ænglan. vi. Englisce. ⁊ vi. Ƿýlisce ; þolien ealles þæs hý agon. gif hi ƿoh tæcen. oþþe geladian hi ꝥ hi bet ne cuþon ;

De iis qui ſe purgare non poſſunt.

Anglus, Wallúſve furti poſtulatus, tametſi purgatione ceciderit, unica tamen ac ſimplex ſolutio ſequitor, neque verò propterea mulctam, aut aliud præterea quicquam dependito.

Be ðone ðe lâd teorie ;

4 Ðeah æt stæl týhtlan lád teorie Ænglisces. oþþe Ƿýlisces. gylde angýldes ꝥ he mid beleþ ƿæs ; Ðæs oþres gýldes nân ðing. ne ðæs ƿites ðe mâ ;

De homicidio.

Anglum Wallus ſi occiderit, æſtimationis ejus partem tantummodo dimidiatam pendito: Idem juris eſto ſi Wallum interfecerit Anglus. Etenim ſive is fuerit familia generoſa, ſive humili & ob-
92 ſcura oriundus qui interficitur, eò loci dimidia tantummodo capitis æſtimatio eſt interponenda.

Be manslihte ;

5. Gif Ƿealh Englisne mon ofslea. ne ðearf he hine hiden ofer buton be healfan ƿere gýldan. ne Englisc Ƿýliscne geon ofer ðe ma. sý he ðegen boren. sý he ceorl boren. healf ƿere ðære ætfealþ ;

Be

Be ðon ðe Englisce on Ƿylisc-land faren;

6. Nah naþer to farenne ne Ƿylisc man on Englisc land. ne Englisc on Ƿilisc ðe ma. butan gesettan landmen hine sceal æt stæþe underfon. ⁊ eft ðær butan facne gebringan; Gif se land man æniges facnes gewita sy. ðonne sy he witer scyldig. buton he hine ðære gewitnesse galadie; Swa eac ælc ðe gewita sy. oþþe gewyrhta ðær utlendisc man in landiscan derie. gelade ðære midwiste be ðæs orfes weorþe. ⁊ sy cyreað. ⁊ seðe hine belecge. ofga his spræce mid foraþe; Gif ðæs lâd teorie. gylde twygylde. ⁊ hlaforde his wite;

De Anglis in Walliam iter facientibus.

In Angliam Walli nè proficiſcuntor neve Angli in Walliam iter faciunto, niſi quidem à loci illius accolis finitimis ad alteram excepti ripam, qui curent ut bona fide in patriam teducantur. Atque ſi accolarum quiſquam in judicium de dolo malo addncatur, neque poterit criminis ſuſpicionem teſtibus diluere, mulcta afficitor. Eodem modo ſi quis autor fuerit, ut indigenæ cuiquam ab advena nocentur, aut conſcius tanto facinori fuiſſe putabitur, pro ratione detrimenti jurejurando hominum ſelectorum omnem removeto ſceleratæ conſcientiæ ſuſpicionem. Et qui eum crimine petete voluetir, jurejurando priùs interpoſito crimen imponat: tum alter ſi purgatione ceciderit, actori duplum, dominóque mulctam præſtato.

Be ælces nytenes weorþe. gif hi losiaþ;

7. Horsmon sceal gyldan mid xxx. scill. oþþe be ðæm ladian; Myran mid xx. scill. oþþe be ðæm. ⁊ wintersteal eal swa; Ƿilde weorf mid xii. scill. oþþe be ðæm; Oxan mid xxx. peninga; Cù mid xxiiii. peningc; Swyn mid viii. peningc; Man mid pund; Sceap mid scill; Gât mid ii, peningc; oþre ungesawene ðing mon mot mid aðe gewyrþan. ⁊ syþþan be ðam gyldan;

De æſtimatione animalium quæ perierint.

Equus ſi perierit, 30. ſolid. penſator, aut ſaltem pro ratione æſtimationis purgatio criminis fiat: Equa, aut pullus annotinus, 20. ſol. valento, aut pro eo ac fuerit eorum æſtimatio, purgatio eſt adhibenda: Onager 12. ſolid. æſtimator, aut quantí valebit purgatio adhibetor. Bos 30. denariis taxatot, vacca viginti quatuor, porcus octo denariis valeto: Homo quidem integra libra expenditor. Ovis uno ſolido, capra denariis duobus: Res quidem cæteræ non viſæ, jurejurando interpoſito æſtimantot, atque huic convenienter pretium datot.

Be orf ofer streame befangenum;

8. Gif mon orf befo. ⁊ man ofer streame hit tyman wille. ðonne sette mon in borh. oþþe under wed lecge. ꝥ seo spræce ende hæbbe; Seðe hit him to teo. sylle syxa sum ðone að. ꝥ he hit him swa to teo. swa hit him ðeosstolen wære. ⁊ seðe hit tyme sylle ana ðone aþe. ꝥ he hit to ðære handa tyme ðe him sealde; Gif hit mon begeodan streame agnian wille. ðonne sceall ꝥ beon mid or-

De rebus ultra flumen deprehenſis. 93

Si quis rem ſuam alterum penès deprehenderit, atque is unum aliquem trans fluvium degentem cauſæ advocarit, tum quidem (ut liti tandem addatur finis) predibus aut pignore cavendum erit. Atque is qui deprehendit, jurejurando ſex hominum interpoſito, rem furto ſurreptam jure illum ſibi aſſumere, & vendicare confirmato. Qui verò advocarit, ritè ſe eum (à quo eſt rem illam adeptus) cauſæ advocare ſolus jurato. Verùm enimvero ſi quis trans profluentem degens

gens, ſuiipſius in bonis rem eſſe contenderit, Ordalii quæſtione id planum facito. Ad eundem modum Wallis jus ſuum Angli tribuunto.

dale; Gelice ðæm Ænglisc sceal Ƿyliscan rihte ƿyrcean;

De Demetis & Monticolis.

Sanè quidem Demetia Monticolis paruit aliquando, videtur tamen potiùs ad occiduos Saxones pertinere. Eò etenim cenſum, paciſque obſides mittant oportet. Monticolas etiam (ſi modo id rex voluerit) obſides pacis dare convenit.

Be Ƿentsætum ⁊ Dunsætum;

9. Hƿilon Ƿentsæte hyrdon into Dunsætan. ac hit gebyreð rihtor into Ƿestsexan; Ðyder hy sculon gafol. ⁊ gyslas syllan; Eac Dunsæte beþyrfan gif heom se cyning an ꝥ mon huru friðgislas to heom læte;

---

94 # Leges Canuti Regis.

CANUTUS regnare {cœpit / deſiit} anno ſalútis humanæ {1016. / 1035.}

COnſultum, quod Canutus Anglorum, Dacorum, & Norvegienſium Rex, ex ſapientum conſilio, ad Dei immortalis gloriam, Regiæ majeſtatis ornamentum, & Reipub. utilitatem, Natalitiis Domini noſtri Jeſu Chriſti diebus Vintoniæ ſancivit.

Ðis is seo gerædnes. ðe Cnut cyning ealles Englalandes cyninge. ⁊ Dena cyning. ⁊ Norðrigena cyning. mid his witena geþeahte gerædde. Gode to lofe. ⁊ him sylfum to cynescipe. ⁊ folc to ðearfe; ⁊ ꝥ wæs on ðæm halgan midwintres tid on Ƿintanceastre; ꝥ is.

De Deo, Religione, & Rege debite colendis.

PRimum omnium, unum Deum ad omnes ſeculorum ætates auguſtè, ſanctèq; venerantor omnes: unam Chriſtianæ religionis regulam religioſiſſimè tenento. Canutum regem omni fidelitate & obſervantia proſequuntor.

1. ÐOnne ærost. ꝥ hi ofer ealle oðre þinge ænne gode æfre woldan lufian. ⁊ ænne Cristendome anrædlic healdan. ⁊ Cnut cyng lufian. ⁊ wurþian mid rihtan getriwðan;

De pace Dei, Regis, & Eccleſiarum.

Templum Dei pia & æterna pace tueamur, idque crebro frequentemus omnes, cùm ad animorum noſtrorum ſalutem, tum ad reliquorum acceſſionem, & emolumentum. Sacras ædes planè omnes Chriſti pax una comprehenſas habet, eam igitur magno in cultu atq; honore habere, Chriſtianos omnes par eſt. Pax etenim divina præ cæteris exoptanda, & retinenda eſt,

2. And Godes cyrican griþian. ⁊ friðian. ⁊ gelomlic secean. sawlum to hæle. ⁊ us sylfum to ðearfe; Ælc cyrice is mid rihte on Cristes agenan griþe. ⁊ ælc Cristen man ah mycele ðearfe. ꝥ he on ðam griþe mycele mæþe wite; Forðam godes griþ is ealra griþa selæst to geearnianne. ⁊ geornost to healdanne. ⁊ ðær

nihst cyninges; Ðonne is syþþe rihtlic. ꝥ Godes cyric grið binnan wagum. ⁊ cristenes cyninges handgriþ stande efen unwemmed; And se ðe aþor fulbrece. ðolige landes. ⁊ lifes. buton him se cyninge gearian wille; ⁊ gif æfre ænig man heonon forþ Godes cyric griþ swa abrece. ꝥ he binnan cyric wagum manslaga weorðe. ðonne is ꝥ bot leas. ⁊ ehte his ælc ðara ðe Godes freond sy. butan ꝥ geweorþe ꝥ he ðano ætberste. ⁊ swa deope friþsocne gesece. ꝥ se cyninge him ðurh ꝥ feores geunne wið fulre bote. ge wiþ God ge wið men; ⁊ ꝥ is þonne ærost. ꝥ he his agenne wer Criste ⁊ þam cyning gesille. ⁊ mid ðam hine sylfne inlagie to bote; ⁊ gif hit ðonne to bote gegâ. ⁊ se cyninge ꝥ geþafige. þonne bete man ꝥ cyricgrið into ðare cyrican. be cyninges fullan mundbrece. ⁊ ðas mynstres clansunge begyte. swa ðær to gebyrige. ⁊ ægþer ge mægbote ge manbote fullic gebete. ⁊ wið Gode huru ðingie georne;

proximè verò & ſecundùm hanc, pacem ſervari tegiam oportet. Pacem igitur Eccleſiæ Dei intta parietes ſuos, & Chriſtiani tegis traditam manu tranquillitatemmaximè convenit ratam iri ſemper, atque inviolatam. Si quis itaque alterutram violarit, prædiis mulctatus morte afficitor, niſi quidem Rex ſceleris pœnam condonaverit. Sin pacem Eccleſiæ Dei unquam poſthac adeò violarit quiſquam, ut intra fani parietes hominem trucidet, eſto id quidem inexpiabile, atque in eum omnes amote Deum proſequentes infeſti feruntor, ni iſthinc prius evolarit, atque ad ejuſmodi aliquod Aſylum confugerit, ut rex eum (cumulatè tum Deo tum ho- 95
minibus data compenſatione) vita frui patiatur: Id quod ſi fecerit, numerata Chriſto & Regi proprii capitis æſtimatione, facito ſibi ad compenſationem aditum: Tum (ſi ad pactionem ventum fuerit, eámq; rex fieri patietur) integram (quæ eſt nomine pacis regiæ violatę) mulctam Eccleſiæ pendito, Templum de more purgari curato, cognatis atque cęſi domino quod æquum erit præſtato, cum Deo deniq; in gratiam redire ſumma cum cura & diligentia ſtudeto.

De mulcta pro dignitate Eccleſiæ conferenda.

3. And gif elles cyric griþ abrocen sy. bete man georne beo þam ðe seo dæde sie. sy hit þurh feohtlac. sy hit ðurh wearslac. sy ðurh ꝥ þe hit sy; Bete mon ærest þonne griþbryce into ðær cyrican. be þam ðe seo dæde sy. ⁊ be ðam ðe ðære cyrican mæþ sy; Ne synd ealle cyrican na gelicre mæþe wurulðlice weorþe. þeah hig godcundlice habban halgunge gelice; Heafod cyricum griþbrice is æt botwyrþum þingum be cyninges munde. ꝥ is mid fif pundum on Englalage; ⁊ medemran mynstres mid 120. scill; ⁊ ꝥ is be cyninges wite; ⁊ þonne gyt læssan ðær lytel ðeowdom sy. ⁊ legerstow þer sy. mid 60.

Sin (cæde nulla perpetrata) pacem eccleſiæ minuetit quiſquam, pro tatione delicti compenſatio ſequitor, ſive is pugnarit, ſive tapuerit, ſive facinus aliud quodcunque admiſerit. Primum tamen, pro tatione ſacinoris & Eccleſiæ dignitate, pacis violatæ mulcta erit Eccleſiæ præſtanda. Neque verò una eadémq; eſt omnium templorum terrena digniras, ſint quanquam omnia ejuſdem Divinæ conſecrationis ſocia. In iis etenim quæ poſſint expiari criminibus, pacis in æde primaria quacunque violatæ pœna, regiæ pacis ruptæ mulctam exæquat, libras nimirum quinque, jure Anglorum: In ſecundaria autem & mediocri, pacis perturbatio centum & viginti ſolidis penſatur, mulcta ſcilicet regia: In fano verò minore, ubi ſacra minus ſæpe peraguntur (cui ſit tamen locus ſepulturæ deſtina-

deſtinatus) ſexaginta ſolidorum pœna eſto. In ſano denique campeſtri, ubi nullum fuerit cœmeterium, pacis perturbatori tricenum ſolidorum mulcta irrogator.

scill; ⁊ selocyrice ðær legerstow ne sy. mid ðrittigum scill;

De reverentia Sacerdotibus præſtanda.

Chriſtiana fide imbutos omnes maximopere convenit ſanctimoniam, Ordines, Deóque conſecrata loca religioſiſſimè in pace tueri, atque ſuam cuique ordini dignitatem tribuere. Sciat enim quiſque
96 (qui ſcire ſaltem volet, aut poterit) magni eſſe ponderis & momenti quod ſacerdoti faciundum eſt pro ſalute populi, ſi modò ritè Deo placere ſtuduerit. Miri ſunt etenim exorciſmi, atque admirabiles illæ conſecrationes, quibus in Baptiſterio & Euchariſtia ſacrandis, hoſtis humani generis pellitur ac profligatur. Angeli ſiquidem circumfuſi ſacra cuſtodiunt, & divina freti potentia ſacerdoti (quoties ritè Deum coluerit) ſubveniunt: Id quod faciunt quidem omni tempore, cùm ſacerdos Chriſtum ſuppliciter ex animo rogarit, atque ab eo flagitarit quæ ſunt populo ad vitam neceſſaria. Hi igitur propter Dei timorem pro ſui ordinis dignitate ab aliis diſcernuntor.

4. Eallum Cristenū mannum gebyraþ swiþe rihte. ꝥ hig haligdom ⁊ hadas ⁊ gehalgode Godes hus. ærne swiþe georne griþian. ⁊ friþian. ⁊ ꝥ hy hada gehwylcne weorþian be mæðe; For þam understande se þe wille. oþþe cunne. mycel is ⁊ mære ꝥ sacerd ah to donne folce to ðearfe. gif he his drihtne gecwemaþ mid rihte; Micel is seo halsung. ⁊ mære is seo halgung. ðe he deofla afyrseþ. ⁊ on flæme gebringeþ. swa oft swa he man fullað. oþþe husl halgaþ; ⁊ Englas ðær hwearfiaþ. ⁊ þa dæda beweardeað. ⁊ ðurh Godes mihta ðam sacerdan fylstaþ. swa oft swa hig Criste ðeniað mid rihte; ⁊ swa hi doð symle. swa oft swa hig geornlice inweardre heortan clipiað to Criste. ⁊ for folces neode ðingiað georne; ⁊ hig man sceal for Godes ege mæþe on hade gecnawan mid gesceade;

De purgatione Ordinatorum.

Si quis itaque ſacerdotem ad certam aliquam religionis normam viventem in crimen vocarit, atque is nullius ſibi ſceleris conſcius fuerit, Miſſam (ſi modò id facere non vereatur) celebrato, & Euchariſtiæ perceptione unius calumniam omnem ſolus contundito: Sin trium fuerit accuſatio, percepta (ſi modò auſus fuerit) Euchariſtia, atque adjunctis ſibi aliis ejuſdem ordinis duobus, omnem cogitati ſceleris ſuſpicionem diluito. Diaconum ad certam religionis formulam viventem, ſi quis ſingulari calumnia criminis reum fecerit, aſſumptis ordinis ejuſdem duobus aliis, Diaconus ſe crimine liberato. Criminatio ſin fuerit tripla, admotis ordinis ejuſdem viris ſenis ſe culpa exolvito. Plebeium ſacerdotem, qui ſe ad nullam certam religionis regulam aſtrinxit, ſi

5. And gif hit geweorþe. ꝥ man mid tihtlan ⁊ mid uncræftum sacerd belecge ðe regollice libbe. ⁊ he hine sylfne wite ðær clænne. mæssige gif he durre. ⁊ ladige on ðam husle sylfe hine sylfne at anfealdre spræce; ⁊ æt þryfealdre spræce. ladige gif he durre eac on ðam husle mid twam his gehadan; Gif man deacon tihtlige ðe regollice libbe anfealdre spræce. nime twegen his gehadan. ⁊ ladige hine mid ðam; ⁊ gif man hine tihtlige þryfealdre spræce. nime six his gehadan. ⁊ ladige hine ðam; ⁊ beo he sylf seofoða; Gif man folcisne Mæsse preost mid tihtlan belecge. ðe regol lif nabbe. ladige hine swa Diacon ðe regol life lib-

libbe; ⁊ gif man freondleasne weofodþegn mid tihtlan belecge. ðe að fultûm næbbe. ga to corsnæde. ⁊ ðær þonne æt gefare þ þ God wille. buton he on husle geladian mote; ⁊ gif man gehadodne mid fæhþe belecge. ⁊ secge þ he wære dædbana. oþþe rædbana. ladige mid his magum ðe fæhþ moton mid beran. oþþe fore betan; ⁊ gif hi is mægleas. ladige hine mid geferan. oþþe on fæsten fô gif he þ ðurfe. ⁊ ga to corsnæde ⁊ ðære æt gefare swa swa God ræde; ⁊ ne ðearf ænig minster munuc âhwear mid rihte fæhþ bote biddan. ne fæhþbote betan; he gað of his mægþlage. þonne he gebyhþ to regollage; ⁊ gif Mæspreost æfre ahwer stande on leasre gewitnesse. oþþe on mænan aðe. oþþe ðeofa gewita. oþþe gewyrhta beo. ðonne sy he aworpen of gehadodra gemanan. ⁊ ðolige ægþer geferscipes. ge freondscipes. ge æghwilces weorðscipes. buton he wið God ⁊ wið men ðe deoplicor gebete. swa biscop him tæce; ⁊ him borh finde. þ he þanon forþ æfre swilces geswice; ⁊ gif he hine geladian wille. geladiage ðonne be dædemæþe. swa mid ðrifeald lade. swa be ðam ðe seo dæde sy;

quis inſimularit, perinde ut Diaconus ex præſcripto vivens is crimen purgato. Si eorum qui Aræ deſervierent aliquis, amicis orbatus, adeòque qui ſecum unà pariter jurent non habens, criminis fuerit poſtulatus, panem execratione devotum comeſto, atque de eo fiat 97 prout divina feret voluntas, niſi quidem licitum fuerit Euchariſtiæ perceptione ſe culpa liberare. Si quis ſacris initiatus capitales ſuſcepiſſe inimicitias, atque adeò alicujus interficiendi autor, aut conſiliarius fuiſſe inſimuletur, admotis ſibi (quorum interſit vel ſimultatem illam ſuſtinere, aut cædem compenſare) cognatis, crimen diluito. Cognatos autem ſi nullos habuerit, vitæ comites ac ſocios admoveto, aut jejunato, aut (ſi opus eſſe videbitur) panem certis verbis devotum comeſto, atque de eo fiat prout divinum feret judicium. Monachus verò ſuſceptarum inimicitiarum nomine jure non petat, néve pendito quicquam. Reliquit enim & abjecit quicquid ſibi jure cognationis competebat, cùm primò ſe ad formulam victurum eſt profeſſus. Sacrificus ſi minimè fuerit in dicendis teſtimoniis religioſus, ſi pejerarit, faciendíve furti autor fuerit, aut conſiliarius dignitate, muneris ſui diſpoliatus, omni tum ſocietate, tum amicitia, & honore privator, niſi quidem Deo & hominibus (pro eo ac fuerit ei ab Epiſcopo imperatum) cumulatiſſimè ſatisfecerit. Satiſdato tamen ſe poſtea ab iſtiuſmodi flagitiis temperaturum. Sin ſe purgare voluerit, facito id quidem ſive excuſatione tripla, ſive aliter prout ipſa feret facti ratio.

Exhortatio ad Eccleſiaſticos ut ſanctè vivant.

6. And we willað. þ ælces hades men georne gebugan ælc to ðam rihte ðe him to gebyrige; ⁊ huruþinga Godes ðeowas. biscopas ⁊ abbodas. munecas. ⁊ mynecena canonicas. ⁊ nunnan to rihte gebugan. ⁊ regollice libban. ⁊ dæges ⁊ nihtes oft ⁊ gelome clipianne to Crist. ⁊ for eall cristen folc ðingian georne; ⁊ ealle Godes ðeowas we biddað. ⁊ lærað. ⁊ huru þinga sacerdas. þ hig God hiran. ⁊ clænnisse lufian. ⁊ beorgum

Porro autem præcipimus, ut uniuſcujuſq; ordinis ſinguli, muneris atq; officii ſui religionem diligenter, ſanctéque teneant, ſervi præſertim Dei, Epiſcopi, cœnobiarchæ, monachi, moniales, canonici, ac veſtales quæ ad officium pertinent curanto, ad formulam & præſcriptionem vitam diriguntо, Chriſtum dies ac noctes ſæpe & multum invocanto, atque eundem denique pro omni populo Chriſtiano deprecantor. Dei verò miniſtros omnes, præſertim ſacerdotes precamur, atque edocemus, uti

Deo

Deo pareant, caſtimoniam charam
98 habeant, iram ut vitent divinam, atque torrentes inferorum flammas effugiant. Sane quidem certò ſciunt non licere eis veneris cauſa fœminarum ſocietatem coire. Qui vero ſibi ab his temperarit, ac caſtitatem coluerit, divinam conſequitor miſerationem, atque ad terreni honoris cumulum pari cum Thano jure fruatur.

heom sylfum wið Godes yrre. ⁊ wið ðone weallendan bryne ðe wealleþ on helle; full georne hi witan. ꝥ hig nagon mid rihte ðurh hæmed þinge wifes gemanan; ⁊ se ðe ðær geswican wille. ⁊ clænnessa healdan. habbe he Godes miltse. ⁊ to worulde wurþscipe. sy he þegen lage wyrþe; ⁊ æghwilc cristen man for his Drihtnes ege unriht hæmed georne forbuge. ⁊ godcunde lage rihtlice healden;

De conjugiis prohibitis.

Chriſtiana fide imbuti omnes propter Dei timorem illicitas carnis libidines coercento, ac juſſis divinæ legis obtemperanto. Porrò autem edocemus, precamur, atque per Dei immortalis nomen præcipimus, nè Chriſtiana fide tinctus quiſquam intra ſextum ſuæ cognationis gradum nuptias contrahat, néve cognati (quicum ei fuerat intra ſextum gradum neceſſitudo) viduam in matrimonium ducat, neque porrò ei (quam antea habuerat uxorem) aliquam conſanguinitate propinquam ſibi in matrimonio jungat. Suſceptricem ad facrum fontem, veſtalem virginem, aut repudiatam, in matrimonium Chriſtianus ne ducito. Denique qui Dei leges cura complexus fuerit, ſuámque ab æternis inferorum flammis animam prohibere ſtuduerit, ſcorta nè ſectator, uxorem quoad ea vixerit unicam, eámque legitimo nuptiarum fœdere conjunctam, nec plures habeto.

7. And we læraþ. ⁊ biddaþ. ⁊ on Godes naman beodað. ꝥ ænig Cristen man binnan six manna sibba fæce on his agnan cynne æfre ne gewifige; Ne on his mæges lafe. se swa neh sib wære; Ne on his wifes nedmagan. ðe he him sylf ær hæfde; Na on his gefæderan. ne on gehalgodre nunnan; Ne on ælætan ænig cristen man ne wifige æfre; Ne ænig forligru ahwær ne begange; Ne na ma wifa ðonne ân habbe. ⁊ ꝥ beo his beweddode wif; Ac heo be ðære anre ða hwile ðe heo libbe. se þe wille godas lage gyman mid rihte. ⁊ wiþ helle bryne beorgan his saule;

De decimis reddendis.

Quotannis quiſque Deo jura, juſtáſque debitiones ritè perſolvito: arationis quidem eleemoſynam ad decimum quintum à Paſchate diem pendito: fœtuum decimas ad Penticoſten ſolvito, terræ denique fructuum decimas reddito ad Feſtum omnium Sanctorum celebre. Verum enimvero ſi quis decimas ad eum quem diximus modum (ex decima nimirum arationis acta) dare noluerit, prepoſitus regius, Epiſcopus, fundi dominus, faniq; ſacerdos conveniunto, atque eo vel invito, decimam Eccleſiæ (cui quidem debetur) partem, nona ei

8. And gelæste man Godes gerihta æghwilce geare rihtlice georne; þæt is sulhælmesse fiftene niht ofer Eastran. ⁊ geogoþe teoþunge be Pentecosten. ⁊ eorþ wæstma be ealra halgena mæssan; ⁊ gif hwa þonne þa teoþunge gelæstan nælle. swa we gecweden habbaþ. ꝥ is se teoþa æcer. eal swa se sulh hit gegað. þonne fare to ðæs cyninges gerefa. ⁊ þas biscopas. ⁊ ðæs land rican. ⁊ ðæs mynstres Mæssepreost. ⁊ niman unþances þone teoþan dæl to ðam mynstre ðe

to gebyrige. ⁊ teacan him to ðam nigoþum dæle; ⁊ to dæle man ða eahta dælas on twa. ⁊ fô se landhlaford to healfum. ⁊ to healfâ se biscop. sy hit cyninges man. sy hit ðegnes;

relicta, reddunto: Quod ad r eſt duas octo partes attinet, quatuor qui eſt fundi dominus, reliquas illius 99
diœceſis Epiſcopus habeto. Id quod faciundum erit, ſive is fuerit miniſter regis, ſive nobilis alterius cujuſcunque.

De numo Romano.

9. And Romefeoh be Petres Mæssan; ⁊ se þe ofer ðonne dæg hit healde. agife ðam biscope ðane pening. ⁊ ðærto xxx. pening. ⁊ ðam cyning 220. scill;

Numus Romę debitus ad feſtum divi Petri redditor: qui tum non ſolverit, Epiſcopo denarium illum, alióſque præterea ter denos numerato, ac regi eo nomine ducenos dato & viginti ſolidos.

De primitiis ſeminum.

10. And cyricsceat to Martines Mæssan; ⁊ se þe hine ofer ðone dæg healde. agife hine ðam biscop. ⁊ forgild hine endlisan syþan. ⁊ ðam cyning 220. scill;

Seminum primitiæ ad feſtum divi Martini penduntor: ſi quis dare diſtulerit, eas Epiſcopo undecies præſtato, ac regi ducenos & viginti ſolidos petſolvito.

De decimis ad Eccleſiam Thani pertinentibus.

11. Gif ƿa þonne ðegen sy. ðe on his boclande cyricean hæbbe ðe legerstow on sy. geselle ðonne ðriddan dæl his agene teoþunge into his cyricean; Gif ƿa cyricean hæbbe. ðe legerstow on ne sy. do he of ðam nigon dælum his preoste ꝥ ꝥ he ƿille; ⁊ ga ælc cyricsceat into ða ealdan mynstre be ælcan frigean heorþe;

Thanus ſi in ſolo ex ſcripto poſſeſſo Templum habuerit, cui loçus adjaceat ſepulturæ deſtinatus, decumarum ſuarum trientem in id conferre ei poteſtas eſto. Sin circa templum nullus fuerit deſignatus humationi locus, tum qui eſt fundi dominus dato ſacerdoti novem partium reliquarum quantulum ei viſum fuerit. Ex ſingulis ingenuorum focis cenſus Eccleſiaſticus templo reddatur primario.

De pecunia pro lucernis.

12. And leohtgesceot ðriƿa on geara; Ærest on Eastern æfen healfpening ƿurþ ƿexes æt ælcer hide. ⁊ eft to ealra halgena Mæssan eal swa micel. ⁊ eft to ðæm Sanctan Marian clænsunge eal swa;

Ter quotannis ad lucernas pecunia conferatur, feſto quidem Paſchatis in ſingulas terræ hydas ceræ obulus imponitor, ad feſtum omnium Sanctorum celebre tantundem redditor, ſimiliter fiat ad feſtum purificationis Divæ Mariæ.

De pecunia quæ dicitur ſymbolum animæ, & de ſepultura.

13. And saƿlsceât is rihtæst ꝥ man symle geleste â æt openum græfe; ⁊ gif man ænig lic of riht scryfe scire ellerhƿære lecge. gelæste man þone saƿelsceat sƿa ðeah into ðam mynstre ðe hit to hyrde;

Porrò autem æquum eſt, ut effoſſo tumulo ipſa protinus numeretur pecunia ſepulcralis. Atque ſi quis extra ſuæ parœciæ fines mortuum humarit aliquem, ipſa nihiloſecius pecunia ſepulcralis Eccleſiæ (ad quam jure pertineat) redditor.

De

De Dei juribus, feſtis & jejuniis conſervandis.

Jura atque officia divina omnia ſtudioſè quiſque (ità utì convenit) tuitor, ac conſervato: dies feſtos ac jejunia ſumma cum cæremonia
100 celebrato, diem dominicum ab ipſa Saturni diei hora pomeridiana tertia, in primam uſque diei lunaris lucem feſtum agitato. Cæteras deniq; ferias (perinde ut fuerint à ſacerdote indictæ) ſolennes agito.

14. And ealle Godes gerihta friðige man georne. eall ƿa hit ðearf is; freolsa ⁊ festena healde man. ælces sunnan dæges freolsunga fram Sæternes dæges none. oþ monan dæges lihtinge; ⁊ ælcne oþerne Mæsse dæg ƿa he beboden beo;

De die Dominico.

Die quidem dominico mercata concelebrari, populive conventus agi (niſi flagitante neceſſitate) planiſſimè vetamus: ipſo præterea die ſacroſancto à venatione, & opere terreno prorſus omni quiſque abſtineto.

15. And sunnan dæga cypinge ƿe forbeodað eac eornostlice. ⁊ ælc folcgemot. buton hit for mycelre neodþearfe ſy. ⁊ huntað fara. ⁊ ealra woruldlicra weorca on ðam halgan dæge gesƿice man georne;

De jejuniis.

Inſtituta omnia ſive quatuor temporum, ſive quadrageſimæ, ſive alia quæcunque religioſiſſimè celebrantor jejunia. Ad ſingulos Divæ Mariæ, atque Apòſtolorum omnium dies feſtos (excepto unico Philippi & Jacobi, quo Paſchatis gratia cibo non temperatur) jejunia ſunto. Singulo quoque Veneris diei (niſi quidem feſtus agatur) jejunium eſto. A Paſchate verò uſque ad Penteceoſten, atque ab ipſo Natali Jeſu Chriſti die ad octavam uſque ab Epiphania lucem, jejunia nemo obſervato, niſi quidem judicio ac voluntate fecerit ſua, aut id ei fuerit à ſacerdote imperatum.

16. And ꝥ man ælc beboden fæsten healde. ſy hit ymbren fæsten. ſy hit lengcten fæsten. ſy hit elles oþre fæsten. mid ealra geornfulnesse; ⁊ to Sc̃am. Mariam mæssan ælcere. ⁊ to ælces Apostoles mæssan fæsten. buton Philippi ⁊ Jacobi, ƿe ne beodað nân fæsten. for ðam Eastorlican freolse; ⁊ ælces Frigdæges fæsten. buton hit freols ſy; ⁊ ne ðearf man fæsten fram Eastran oð Pentecosten. buton hƿa gescryfen ſy. oþþe he elles ƿille fæsten. ⁊ of middan ƿintre oþ octabas Epiphanie;

De temporibus juſtitii.

Porrò autem feſtis diebus omnibus, quatuor temporum jejuniis, quadrageſima, cæteriſque omnibus quibus ritè fuerit indictum jejunium diebus, omnis Ordalii, ac jurisjurandi juriſdictio intermittitor. Ab anniverſario item Adventus Domini die feſto, ad octavum uſque ab Epiphania diem, atque à Septuageſima ad decimam quintam à Paſchate lucem, juſtitium edicimus. Sanè quidem annua Divorum Edouardi, & Dunſtani feſta, religioſè ab Anglis decimo quinto KL. Aprilis, & decimo quarto KL. Junii celebranda ſapientes inſtituerunt. His ergo feſtis ſolennibus,

17. And ƿe forbeodað ordal. ⁊ aðas freolsdagum. ⁊ ymbren dagum. ⁊ lencten dagum. ⁊ riht fæsten dagum; ⁊ fram Adventum Domini oþ se eahtoþa dæg agân ſy ofer tƿelfta dæg; ⁊ fram Septuagesima oð fiftene niht ofer Eastran; ⁊ Sc̃e. Eadƿeardes mæssedæg ƿitan habbað gecoren. ꝥ man freolsian sceal ofer eal Engla land on 15. kl. April; ⁊ Sc̃e. Dunstanes mæsse dæg on 14. kl. Junii. ⁊ beo ðam halgan tidum eal ƿa hit

riht

riht is. eallum cristenum mannum sib. ⁊ som gemæne. ⁊ ælc facn to twæmed; ⁊ gif hwa oþrum scyle borh. oþþe bote æt weoroldlicum ðingum. gelæste hit him georne ær. o.ð.ðe æfter;

Christiana fide tinctis omnibus (ità uti convenit) feſta & tranquilla pax eſto, omniſque procul abſit fraus, & malitia. Atq; ſi quis alteri ſive fidejuſſionis, ſive compenſationis nomine debuerit quicquam, aut ante hoſce dies, aut continuò ponè retribuito.

Pia exhortatio ad confeſsionem & pœnitentiam.

18. And we biddað for Godes lufan ꝥ ælc cristen man understande georne his agene ðearf; for þam ealle we sculon anne timan gebydan. þonne us wære leofre þonne eall ꝥ on middan earde is. ꝥ we aworhton ða hwile þe we mihton georne Godes willan; Ac ðonne we sculon anfealdlean habban. ðær ðe we on life ær geworhton; Wâ ðam ðe ær geearnode helle wite; Ac uton swiþe georne fram synnan gecyrran. ⁊ ure ælc his misdæde urum scriftan geornlic andettan. ⁊ æfre geswican. ⁊ geornlice betan; ⁊ ælc ure oþrum beode. ꝥ we willan ꝥ man us beode; Þis is rihtlice dôm. ⁊ Gode swiþe gecweme. ⁊ se bið swiþe sælig ðe þonne dom gehealt; For þam God ealmihtig us ealle geworhte. ⁊ eft deorum ceapum gebohte. ꝥ is mid agenum life. þe he for us sealde;

Chriſtiana fide imbutos omnes 101
pro ſui quem in Deum habent amoris magnitudine obteſtamur, ut quæ ſunt ſibi ad ſalutem neceſſaria, cupidè animo & cogitatione comprehendant. Adveniet etenim tandem aliquando tempus, cùm divinæ paruiſſe voluntati (tum cum liberum dabatur ſpatium) multis partibus malimus, quam omnes omnium qui in terris degunt poſſediſſe fortunas. Sanè quidem uniuſmodi nobis omnibus (ut fuerint cujuſque facta) decernetur ſtipendium: Tum denique væ miſeris, qui vivi æterna inferorum ſupplicia promeruere. Quin igitur à delictis diligentius declinemus, ingenuè ſacerdoti peccata quique fateamur, ab omnibus in poſterum maleficiis abſtineamus, admiſſa officioſè compenſemus, eas denique aliis imponamus leges, quibus ipſi parere non gravaremur. Hoc etenim ſyncerum eſt judicium, Deóq; gratum & acceptum, veréque beatus eſt, quiſquis ex formula judicarit. Rerum ſiquidem omnium author, præpotens deus, nos omnes creavit, atque ingenti redemit pretio, propriâ ſcilicet quam pro nobis eflavit animâ.

Ad Euchariſtiam & probitatem.

19. And æghwilc cristen man dô swa him ðearf is; gime his Cristendomes georne; ⁊ gearwige hine eac to husel gange. huru þriwa on geare. ge hwa hine sylfne ðe his agene ðearfe wille understandan. swa swa him ðearf sy; ⁊ word. ⁊ worc. freonda gehwilc fadige mid rihte; ⁊ að. ⁊ wed wærlice healde; ⁊ æghwylc unriht aweorpe man georne of þissum earde. þæs ðe man done mæge; ⁊ lufige man Godes rihte heonon forþ georne wor-

Chriſtiana fide imbutus quiſque quæ ſibi ad ſalutem conducunt efficito omnia, in Chriſtianam fidem ac religionem omni cogitatione curáque incumbito, ac qui ea quæ ſunt ſibi ad ſalutem neceſſaria animo ac mente (ut quidem omnes velle debebunt) concipere voluerit, ter ſaltem quotannis ad Euchariſtiæ perceptionem animum præparato, dicta factáque ſua omnia (qui ſe gratioſum fore confidit) ritè diſpenſato, atque ordine diſponito, jusjurandum datámque fidem religioſiſſimè ſervato, injuſtitiam pro ſua quiſque virili parte ditionis noſtræ finibus omnem arceto, juſtitiam denique divinam dehinc dictis factiſque ſtudioſe perſequitor: Atque ità tandem

dem aliquando divinam omnes cumulatè conſequemur miſerationem.

des. ⁊ deda; Ðonne ƿeorþ us eallum Godes miltse ðe gearƿre;

Ad fidelitatem erga Dominum.

Præterea autem ipſi exequamur, quod aliis imperamus, ſemper quidem in dominum noſtrum
102 animo firmo ſimus atque fideli, honorem ejus omnibus nervis ac facultatibus noſtris tueamur, ejúſque pateamus voluntati. Quicquid enim erga dominum (ea ducti fidelitate quæ eſt cum virtute & officio conjuncta) fecerimus, magno id nobis erit emolumento. Namque in hoc ipſo Deus ſummus omnium rector, & dominus, egregie nobis fidelis erit. Maxime igitur intereſt, famulos domini ratione ut regant, & gubernent.

20. Uton dôn eac sƿa gýt ƿe læran ƿillaþ. uton beon â urum hlaforde holo. ⁊ getrýƿe. ⁊ æfre eallum mihtum his ƿurþscipes ƿæran. ⁊ his ƿillan geƿeorcan; For þam eall ꝥ ƿe æfre for riht hlaforde holde doð. eall ƿe hit doþ us sylfum to mycelre þearfe; For ðam ðam bið God holo; ⁊ eac ah hlaford gehƿylc. ðær for micele ðearfe. ꝥ he his men rihtlice heolde;

Ad Deum ex intimis colendum & fidem.

Chriſtiana fide imbutos omnes admonemus graviter, ut ex animo Deum amore, & perpetuo quodam judicio diligant, Chriſtianam fidem religioſiſſime conſervent, divinis doctoribus haud gravate pareant, Dei leges & doctrinam diligentiſſime perſcrutentur, atque ad ſuam ipſorum utilitatem ſæpe ac multum exquirant.

21. And ealle Cristene men ƿe læraþ sƿiþe georne. ꝥ hig inƿeardlic heortan æfre God lufian. ⁊ rihtne cristendom geornlic healdan. ⁊ godcundan lareƿan geornlice hýran. ⁊ Godes lâra. ⁊ laga smeagan. ⁊ spýrian oft. ⁊ gelome. hým sylfum to ðearfum;

Ut Orationem Dominicam & Symbolum calleant.

Hortamur inſuper, ut Chriſtianus quiſque ità quidem diſcat, ſynceram ut ſaltem probè calleat fidem, atque orationem dominicam, & apoſtolorum ſymbolum perdiſcat. Horum etiam altero Chriſtiana fide tincti divinum implorant numen, altero puram, honeſtámq; de numine Dei profitentur opinionem. Ipſe Chriſtus orationem dominicam protulit primus, eámque diſcipulos edocuit. Divina autem precario illa ex ſeptem conflatur petitionibus, quas qui non ſimularè, ſed ex animo fatus fuerit, cum Deo ipſo de iis omnibus quæ ſunt ad vitam vel præſentem, vel conſequentem neceſſaria, colloquitur. Verum enimvero qua tandem poterit ratione quiſquam ex animo Deum precari immortalem, niſiquidem illi ſyncerè, ac candidè fidem habuerit? Et quidem qui hæc condiſcere noluerit, nec ullam morte deletus

22. And ƿe læraþ. ꝥ ælc cristen man geleornige ꝥ he huru cunne rihtne geleafan ariht understanden. ⁊ Pater noster. ⁊ Credo geleornian; For ðam mid ðam oþrum sceal ælc cristen man hine to God gebiddan. ⁊ mid ðam oþrum gesƿutelian rihtne geleafan. Crist sealf sange Pater noster ærost. ⁊ ꝥ gebedde his leorninge cnihtum tæhte; ⁊ on ðam godcundan gebede sýnd seofan gebeoda; Mid ðam seþe hit inƿeardlice gesingþ. he geærendaþ to Gode sýlfum ýmbe æfre ælce neode þe man be ðearf. aþor for ðissum lýfe. oþþe for þam toƿeardum; Ac hu mæg þonne æfre ænig man hine inƿeardlice to Gode gebidan. buton he on Gode habbe inƿeardlice rihtten geleafan; For þam he nah æfter forþsiþe

mid cristene gemanan on gehalgadan restan. oþþe her on life husles beon weorþe. ne he ne biþ ƿel cristene. þe ꝥ geleornian nolde; ne he nah mid rihte oþres mannes to onfonne æt fulluhte. ne æt biscopes handa ðe ma. ær he hit leornige ꝥ he hit ƿel cunne;

cum Chriſtianis capiet tanquillæ
quietis partem, nec vivus & ſuper-
ſtes ad Euchariſtiam admittetur,
nec ipſo denique viri Chriſtiani
nomine dignus putabitur. Immo
nec ei liceto officia & partes ad
ſacrum fontem, vel coram Epiſco- 103
po pro alio ſuſcipere, ni hęc priùs
perdiſcat, & pulchre calleat.

Ut exitialia fugiant.

23. And ƿe læraþ ꝥ man ƿið healice synna. ⁊ ƿiþ deofolice dæda scylde sƿyþe georne on æghƿylcne timan; ⁊ bete sƿiþe georne be his scriftes gedeahte. se ðe ðurh deofles scyfe on synna befealle;

Hortamur etiam, ut exitialia crimina, ſceleráque atrocia, atque immania ſinguli ſemper ſtudioſè declinent: & ſi quid fortè impulſu diaboli delinquitur, id omne documento ſacerdotis reſarcitor.

Et inter hæc ſtuprum.

24. And ƿe læraþ ꝥ man ƿið fulne galscype. ⁊ ƿið unrihte hæmed. ⁊ ƿiþ æghƿylcne æƿbrece ƿærnige symle;

Admonemus porrò, turpe ut ſtuprum, illicitam venerem, atque fœderis conjugalis violationem omne tempus ętatis devitet ſinguli

Ut caveant ſibi de tremendo judicio.

25. And ƿe lærað eac georne manna gehƿylcne. ꝥ he Godes ege hæbbe symle on his geminde. ⁊ dæges ⁊ nihtes forhtige for synnum. dôm dæg ondræde. ⁊ for helle agrise. ⁊ æfre him gehende endes dæges ƿene;

Porrò autem docemus, ut in omnium ſemper animis Dei timor penitus inſideat, dies noctéſq; ſupplicia pro maleficiis metuant, diem judicii timeant, tetros inferorum cruciatus horreant, extremum denique vitæ diem inſtare quotidie atque imminere arbitrentur.

Ut Epiſcopi & Sacerdotes fidè obeant officia.

26. Biscopas syndon bydelas. ⁊ Godes laga lareƿas. ⁊ hig scolan bodian. ⁊ bisnian georne godcunde þearfe; gyme se ðe ƿylle for ðam ƿac biþ se hyrd funden to heorde. ðe nele ðam heorde þe healdan sceal mid hreame beƿerian. buton he elles mæg. gif ðær hƿylc þeodsceaþ sceaþian onginneð; Nis nân sƿa yfel sceaþa sƿa is deofol sylf; he bið a ymbe ꝥ ân hu he on mannum saƿlum mæst gesceaþian mæge; Ðonne moton ða hyrdas beon sƿyþe ƿacore. ⁊ geornlice clepiende ðe ƿið þonne ðeod sceaþan folce sceolan scyldan; ꝥ syndon biscopas. ⁊ Mæsse preostas. þe godcunde heorda beƿarian. ⁊ beƿerian

Sunto ſanè Epiſcopi, Dei præcones, ac divini juris interpretes, eorum eſt rerum divinarum commoda prædicare palàm, ſéque aliis exempla vivendi ad imitandum exponere, aures verò, animúmq; ad ea attendant qui velint. Malus ſiquidem eſt cuſtos qui creditum ſibi gregem voce ſaltem (ſi ultrà non detur) adverſus eum qui ſpoliaturus venit non defenderit. Unus autem omnium nocentiſſimus eſt diabolus, qui operoſè hoc unum molitur ſemper, ut mortalium animis ſtruat calamitatem. Quapropter paſtores vigilare, excubare, & proclamare oportebit, ut quæ populo ab his infenſis adverſariis impendent mala, eis præviſa atque præcauta ſint omnia. Paſtores vocamus, Epiſcopos, & Sacerdotes,

quorum

quorum partes ſunt eruditione, atq; doctrina gregem domini ſpeculari, ac defendere, nè eum aliquando lupus furore & ſcelere inflammatus, mordicus laceret, atque dilaniet. Veruntamen ſi quis tum denique fuerit, cujus aures divinis præceptis, ac monitis non patue-
104 rint, ejus rei rationem cauſámque
Deo reddat atque exponat neceſſum eſt. Collaudetur nomen Domini in perpetuum, ei laus, gloria, & honos in omnes ſeculorum ætates. Amen.

scylan mid wislican laran. ꝥ se wôdfreca werewulf to swiþe ne slyte. ne to fela ne abite of godcundre heorde; ⁊ seþe ofer hogige ꝥ he Godes bodan hlyste. hæbbe him gemæne ꝥ wið God sylfne; A sy Godes nama ecelic gebletsod. ⁊ lof him. ⁊ wuldor. ⁊ wurþmint. symble æfre to worulde. Amen;

HÆc illa humana, atque politica ſunt jura, quæ ſapientum adhibito conſilio, per omnem Angliam obſervari præcipio.

Þis is ðonne seo worldcunde gerædnes. ðe ic wille mid minan witenan ræde. ꝥ man heald ofer eall Englaland;

De juſtitia efferenda:

Inprimis juſtæ leges ut efferantur, injuſtę deprimanrur, volo. Iniquitatem atque jujuriam pro ſua quiſq; virili parte omnem è regno radicitus evulſam funditus extirpato, juſtitiámque extollito divinam. Ad poſterum verò inopes æquè atque divites digni qui jure fruantur legitimo putandi ſunt, atque utriſque ex æquo & bono jus reddendum.

1. Ðat is þonne ærest; ꝥ ic wille. ꝥ man rihte laga upp arære. ⁊ æghwylce unlaga georne afylle. ⁊ ꝥ man awodige. ⁊ awyrtwalige æghwylce unriht. swa mon geornest mæge of ðissum eard. ⁊ arære up Godes riht; ⁊ heonan forþ læte manna gehwylcne geearme ge eadigene. folc rihtes wyrþe. ⁊ him man rihte domes deme;

De miſericordia exhibenda in judicio.

Edocemus autem, ut ſi quis in re deliquerit aliqua, adeóque capitale aliquod crimen admiſerit, ea tamen in mulcta irroganda adhibetor moderario, ut ad divinam clementiam temperata, hominibus tolerabilis eſſe videatur. Et quidem animo cogitet qui judicia exercet, ipſe quid petat cùm ad hunc modum loquatur: ***Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus, &c.*** Interdicimus aurem nè Chriſtianus quiſquam ad mortem exiguę alicujus, & contemnendæ
105 rei cauſa mittatur: Quin potiùs
miti & moderata ad reipublicæ utilitatem utendum erit animadverſione. Neque enim pro tantulo, opus manuum Domini, quódque ipſe ingenti redemit pretio, deperire ſinant.

2. And we læraþ. ꝥ þeah hwa agylte. ⁊ hine sylfne deope forwyrce. ðonne gefadige man ða steore. swa hit for Gode sy gebeorlice. ⁊ for worulde aberendlice; ⁊ geþence swiþe georne seð: domes geweald age. hwæs he sylf georne, ðonne he ðus cweð. Et dimitte nos debita noſtra, ſicut & nos dimittimus. And we forbeodað. ꝥ man Cristene men for ealles to lythum huru to deaþe ne forræde; Ac elles gerære man friþlice steora. folc to ðearf; ⁊ ne forspille man for litlum Godes handgeweorce. ⁊ his agenne ceap ðe he deor geboht;

De Chriſtiano non vendendo extra Regnum.

3. And ƿe forbeodaþ. ꝥ man criſten men ealles to ſƿiþe of earde ne ſylle. ne on hæþenedome; ꝥ man ða ſapla ne forfare. ðe Criſt mid his agenum life geboht;

Prohibemus autem, nè Chriſtiana fide tinctus quiſpiam à regno procul amandetur, ne ve ad eos qui nondum Chriſto fidem adjunxerunt relegetur: nè eorum aliquando fiat animorum jactura, quos propria Chriſtus vita redemit.

De ſagis, ſortilegis, &c. ejiciendis.

4. And ƿe beodaþ. ꝥ man eard georne clænſian agynne on æghƿylcan ende. ⁊ manfulra dæda æghƿær geſƿice; ⁊ gif ƿiccan. oþþe ƿiglesas. morþƿyrhtan. oþþe horcƿenan ahƿær on lande ƿurþan agytene. fyrsie hi man georne ut of þyſan earde. oþþe on earde forfare hig mid ealle. buton hi geſƿican. ⁊ ðe deoper gebetan; ⁊ ƿe beodaþ ꝥ ƿiþerſacan. ⁊ utlagan. Godes. ⁊ manna. of earde geƿitan. buton hig gebugon. ⁊ ðe geornor betan; ⁊ ðeofas. ⁊ ðeodſceaþan to timan forƿyrþan. buton hig geſƿican;

Præterea etiam præcipimus, ditio ut hæc noſtra undiq; purgetur, atque à nefariis ſceleribus uſquequaque temperetur. Tum, ſi ſagæ, ariolantes mulierculæ, tabificæ, meretrices fœdæ ac flagitioſæ ficubi in regno deprehendantur, à regni finibus relegantor, aut in regno (ni ab illa mente deſtiterint ocyus, moréſque in melius commutarint) malè pereunto. Qui jus, legéſque divinas, & humanas refugiunt (niſi quidem reſipuerint, ac cumulatè compenſarint) extorres agi jubemus. Fures denique, atque alii omnes populo ſummam per injuriam infeſti, (niſi etiam ab alienis manus abſtinuerint) brevi cladem expectanto.

De Gentilium ſuperſtitionibus abolendis.

5. Ƿe forbeodaþ eornoſtlice ælc. ne hæðenſcype; Hæðenſcype bið. ꝥ man idola ƿeorþige. ꝥ is. ꝥ man ƿeorþige hæþene Godas. ⁊ ſunnan. oþþe monon. fyre. oþþe flôdƿæter. ƿyllas. oþþe ſtanas. oþþe æniges cynnes ƿudu treoƿa. oþþe ƿiccan cræft lufige. oþþe morþƿeorc gefremme on ænige ƿyſan. oþþe on hlote. oþþe on fyrhte. oþþe on ſƿylcra gedƿymera ænig þing dreoge;

Adorationem barbaram planiſſimè vetamus. Barbara eſt autem adoratio, ſive quis idola (puta gentium divos) Solem, Lunam, Ignem, Profluentem, Fontes, Saxa, cujuſcunque generis arbores, lignáve coluerit: Sive ſagarum ſuperſtitiones obſervarit: ſive magnam alicui cladem, ductis ſortibus, ardentibúſve tædis attulerit: Sive denique falſis, & mendacibus viſis mortalium mentes concitarit.

De homicidis, pejerantibus, & mœchantibus.

6. Manſſlagan. ⁊ manſƿoran. hâd bræcan. ⁊ æƿbræcan gebugan. ⁊ gebetan. oþþe of cyþþe mid ſynnan geƿitan;

Homicidæ, pejerantes, ordinum atque conjugalis fœderis violatores, ni ocyus ad ſe redierint, ac compenſarint, unà cum hiſce flagitioſis ſceleribus patria exterminantor.

De cohibendis aſſentatoribus, &c.

7. Licceras. ⁊ leogeras. reaferas. ⁊ reafaras Godes graman habban. buton hig geſƿycan. ⁊ ðe deoper gebe-

Aſſentatores, mendaces, prædones, rapaces, (ni malo temperarint, cumulatéque ſatisfecerint) offen- 106

offenſionem Dei graviſſimam incurrant. Si quem igitur de patria à nefariis ſceleribus expianda, de juſtitia extollenda, conculcandáq; iniquitate cura attingat ulla, is eniti & contendere debet quàm maximè poſſit, hæc omnia ut cohibeat, atque devitet.

tan; ⁊ se ðe ƿille eard rihtlice clænsian. ⁊ unriht alegan. ⁊ rihtƿysne lufian. ðonne mot he georne ðillices styran. ⁊ ðillic ascunian;

De Pace tuenda, & moneta corrigenda.

Porrò de pace tuenda, numóque corrigendo, curioſius exquiramus. Paci quidem ità erit conſulendum, habitatoribus & incolis nihil ut ea ſit optatius, furunculis autem nihil quicquam infenſius adverſetur. Quod ad monetam attinet, unus idémque bonus per omnem ditionem noſtram numus eſto, atque eundem nemo reſpuito. Sin quis numum corruperit, ei manus ſcelere violata præciditor, eámque prece vel precio redimi nefas eſto. Atqui ſi præpoſito crimini detur, bona ejus venia numos adulteraſſe alterum, purgatione is tripla ſe culpa liberato, & ſi in excuſatione afferenda ceciderit, pari cum adulteratore pœna afficitor.

8. Utan eac ealle ymb friþesbote. ⁊ embe feosbote smeagan sƿiþe georne; Sƿa ymbe friþesbote. sƿa ðam bundan sy selost. ⁊ ðam þeofon sy laþost; ⁊ sƿa ymb feosbote. ꝥ ane mynet gange ofer ealle ðæs ðeode. buton ælcon false; ⁊ ꝥ nân man ne forsace; ⁊ se ðe ofer ðis false ƿyrce. ðolige ðæra handa ðe he ꝥ false mid ƿorhte; ⁊ he hig mid nannum ðingum ne gebicge. ne mid golde. ne mid seolfre; ⁊ gif man þonne ðone gerefan teo. ꝥ he be his leafe ꝥ false ƿorhte. ladige hine mid ðryfealdre lade; ⁊ gif seo lâd ðone berste. habbe þonne ylcan dôm ðe se þe ꝥ fals ƿorhte;

De juſto Pondere.

In demenſione & pondere nihil eſto iniquum: ab iniquitate vero deinceps quiſque temperato.

9. And gemetta ⁊ geƿyhta rihta man georne. ⁊ ælces unrihtes heonon forþ geswice;

De inſtauratione oppidorum & pontium.

Oppida, pontéſque poſthac inſtaurantor: præſidii fiat apparatus terreſtris, ac maritimus, quoties ejus muneris neceſſitas reipub. obvenerit.

10. Burgbote. ⁊ bricgbote. heonon forþ. ⁊ scip forþunga. aginne man georne; ⁊ fyrþunga eac sƿa â þône þearf sy for gemenelicre neode

De conſiliis ad utilitatem Reipublicæ pertinentibus.

Nobis verò omni ope atque opera enitendum erit, qua potiſſimum ratione ea exquitamus conſilia, quæ ad reipub. pertinent utilitatem, pietatem confirment chriſtianam, atque omnem funditus injuſtitiam evertant. Ex iis enim id tandem regno obveniet emolu-
107 menti, iniquitas ut deprimatur, juſtitia verò in Dei atque hominum efferatur conſpectu.

11. And smeaga man symle on æghƿælce ƿysan. hu man fyrmest mæg ræd aredian ðeode to ðearfe. ⁊ rihtne cristendom sƿyþost aræran. ⁊ æghƿilce unlaga georne afyllan; For ðam ðurh ꝥ hit sceal on eard godian to ahte ꝥ man unriht alecge. ⁊ rihtƿisnesse lufige for Gode. ⁊ fore ƿuruld;

De autoritate Regis in violatione pacis, &c.

Hæc quidem omnia ab occiduis Saxonibus rex ſuo ſibi jure (ni

12. Ðis syndon ða gerihta ðe se cyning ah ofer ealle men on Ƿestse-

axan; ꝥ his mundbryce. ⁊ hamsocne. forstal. ⁊ fyrdwite. buton hwæne furþor gemæþrian wille; ⁊ seþe utlages weorce gewyrce. wealde se cyning ðæs friþes; ⁊ gif he bocland hæbbe. sy ꝥ forworht þam cyninge to handa. sy ðæs mannes man ðe he sy; ⁊ lôc hwa ðone flyman fede. oþþe feormige. gylde fif pund ðam cyning. buton he hine geladige. ꝥ he hine fleame nyste;

is alium eo dignitatis ornamento dignum judicarit) vendicat pœnam violatæ pacis, atque irruptionis in domum, aditus quoque intercluſi, derrectatæque militiæ mulctam petit. Si quis porrò commiſſi maleficii cauſa, omni legis patrocinio fuerit excluſus, ejus in integrum reſtituendi regem penès arbitrium eſto: Atque ſi quæ ſcripto prædia poſſederit, mulcta regi ſunto, cui is cunque ſervierit. Item ſive quis ſugitivo ſubminiſtrarit cibum, ſive eum in tectum admiſerit ſuum, pendito regi eo nomine (niſi quidem imprudentiæ excuſationem attulerit) libras quinque.

13. And in Myrcean eal swa her beforan gewrytan is ofer ealle men;

Hæc eadem Rex in omni Mercia pro ſuis vendicat.

Rex mulctas pacis violatæ in regionibus Dacorum accipiat.

14. And on Denalaga he ah fyhtwite. ⁊ fyrdwite. ⁊ gryðbrec ⁊ hamsocne. butan he hwæne furþor gemædrian wille; ⁊ gif hwa ðonne friþleasan man healde. oþþe feormige. bete ꝥ swa hit ær lagu wæs; ⁊ seðe unlage arære. oþþe undome gedeme heonon forþ forlæþþe. oþþe feoh fange. beo se wiþ þonne cyning his weres scyldig on Englalaga. buton he mid að cyðan durre. ꝥ he hit nân rihtor ne cuþe; ⁊ ðolige â his ðegenscypes buton he hine æt ðam cyning gebicge. ⁊ swa he him geþafian wylle; ⁊ on Denalage lahslites scyldig. buton he hine geladige. ꝥ he na bet ne cuþe; ⁊ seðe rihte lage. ⁊ rihtne dôm forsace. beo se scyldig wiþ ðonne þe hit age. swa wiþ cyning cxx. scill. ⁊ swa wiþ eorl. lx. scill. swa wiþ hundred xxx. scill. swa wiþ ælc ðæra. gif hit swa geweorðeþ on Englalage; ⁊ seþe on Denalage rihte lage wyrde. gilde se lahslite;

In iis autem quæ jure Dacorum reguntur regionibus, dimicationis, & militiæ devitatæ, violatæ pacis, atque incurſionis in domum mulctæ regi ſunto, niſi quidem is jus ſuum alteri honoris cauſa ceſſerit. Sive autem quis deinceps pace regia excluſum aliquem occultarit, ac diſſimularit, ſive ei ſuppetias attulerit, perinde ut præſcribitur, compenſato. Si quis contra quam fas eſt leges adminiſtrarit, vel pro odio quod in alium habuerit judicarit perperam, aut denique nummarium ſe judicem præbuerit, proprii capitis æſtimatione Anglorum jure regi damnatur: niſi quidem legum id accidiſſe inſcitia, neque adeo juſtius eum potuiſſe jurejurando confirmare non verebitur: dignitate etiam ſummovetor ſua, niſi eandem (prout ſe feret voluntas regia) redimerit. Jure autem Dacorum violatæ legis mulcta eſt afficiendus, inſcientiæ excuſationem ſi non attulerit. Verùm enim vero ſi quis juri legitimo ſynceróque refragabitur judicio, iis (quorum interſit) mulcta eſto: Ad Regem ſi pertinuerit, dantor centum viginti ſolidi: Satrapæ ſi interfuerit, ſexageni penduntor: Ad centuriam ſi ſpectarit, triginta. Id quod jure quidem Anglorum faciundum eſt, ſi eorum omnium communiter intererit. Ex 108
lege autem Dacorum, ſi quis juri legitimo reclamarit, violatę legis mulcta eſt afficiendus.

De pœna conviciatorum.

15. And seþe oþerne mid woh for-

Si quis alterum probri inſimularit,

larit, quamobrem corpori ejus damnum inferatur, aut de fortunis imminuatur aliquid, tum ſi alter auditiones illas tanquam falſas refellere & coarguere poterit, conviciatori lingua exciditor, ni is eandem integra capitis ęſtimatione data redemerit.

secgan ƿille. ꝥ he aþor oþþe feoh. oþþe feorh. þe ƿyrse sy. Gif ðonne se oþer ꝥ geunsoþian mæge. ꝥ him man on secgan ƿolde. sy his tungan scyldig. buton he hine mid ƿere forgilde;

Nemo Regi de alterius injuriis queratur.

Nemo de injuriis alterius Regi queratur, niſi quidem in centuria juſtitiam conſequi & impetrare nôn poterit. Centuriæ autem comitiis quiſque (ut quidem par eſt) intereſto, aut ſaltem debito abſentiam luat ſupplicio.

16. And ne gerece nân man þone cyning. buton he ne mote beon nanes rihtes ƿyrþe innan his hundrede; ⁊ sece man hundredes gemote be ƿite. eall sƿa hit riht is to secan;

De comitiis municipalibus.

Municipalia ter quotannis habentor comitia. Celeberrimus autem ex omni ſatrapia bis quotannis (aut etiam ſæpius) conventus agitator: cui quidem illius diœceſis Epiſcopus & Senator interſunto, quorum alter jura divina, alter humana populum edoceto.

17. And habbe mon ðriƿa on geara burhgemot. ⁊ tƿa scyregemot. buton hit oftor sy; ⁊ ðære beo on ðære scyre biscop. ⁊ se ealdorman. ⁊ ðær ægþer tæcan ge Godes riht. ge ƿoruld riht;

Nemo alium intra ſatrapem coerceat.

Nemo alium intra ſatrapiam, neve extra quidem ablatis pignoribus coerceto, ni priùs jus æquum ſibi fieri in centuria ter poſtularit. Sin is jam tertium flagitarit, neque verò jus ſuum obtinuerit, celebrem illam ex omni Satrapia coactam plebis concionem adito, eáque quartum ſtatuito diem, ſi nec tum quidem impetrarit, liberam ſui juris ubivis recuperandi licentiam aſſequitor.

18. And ne nime nan man nane name. ne innan scyran. ne ut of scyre. ær man habbe ðriƿa on hundrede his rihtes gebedan; Gif he æt ðam ðriddan cyrre nan riht nabbe. ðan fare he æt ðam feorþan syþe to scyregemote; ⁊ seo scyre him sette ðonne feorðan andagan; Gif se ðonne berste. nime ðonne geleafe ge heonon ge ðanon. ꝥ he mote hentan æfter his âgenan;

Nemo liber in centuriem ſe conjiciat.

Præterea autem præcipimus, ut liberæ conditionis quiſque in centuriam, ac decemvitale aliquod collegium ſe conjiciat, ſi modo qui ſe purget atque ab alio capitis æſtimationem petat, ſe dignum haberi cupiverit: Neque enim aliter, annum ætate duodenum progreſſus (ſi forte injuria afficiatur) pari cum ingenuo jure fruatur. Sive enim is rei familiaris admini-
109 ſtrator, ſive famulus, fuerit in centuriam aſcribendus eſt aliquam, ejuſque ſiſtendi (quoties fuerit in crimen vocatus) fidejuſſores adhi-

19. And ƿe ƿillaþ. ꝥ ælc freoman beo on hundrede. ⁊ on teoþunge gebroht. ðe ladeƿyrþe beon ƿille. oþþe ƿeres ƿyrþe. gif hine hƿa afylle ofer xii. ƿintra; oþþe he ne beo æniges freorihtes ƿyrþe. sy he heorþfæst. sy he folgere. ꝥ ælc sy on hundrede. ⁊ on borghe gebroht. ⁊ gehealde se borh hine. ⁊ læde to ælce rihte; Manig stƿeceman ƿyle. gif he mæg ⁊ mot. ƿerian his man sƿa hƿæþer him ðincþ ꝥ he hine aƿerian mæge. sƿa for frigne.

ne. ſƿa ſor ðeorne; Ac ƿe nellaþ geðafian ꝥ unriht. ⁊ ƿe ƿyllaþ. ꝥ ælc man ofer tƿelf ƿintre ſylle ðonne að. ꝥ he nelle ðeof beon. ne ðeofeſ geƿita;

bendi: Nonnulli quidem potentes famulos ſuos (cum id poſſent, atque per leges liceat) protegere conantur, aliàs liberos, aliàs ſervos eſſe affirmantes. Nos verò iniquitatem illam haud laturi præcipimus, ut quiſque annos ad duodecem natus jurejurando fidem det, omni ſe in poſterum ætate, tum furto, tum furti ſocietate & conſcientia temperaturum.

De fidelibus & infidis in jurejurando.

20. And ſy ælc man getriƿa man. þe tihtbyſig nære. ⁊ naþor ne burſte ne að. ne ordal innan hiſ hundred anfealdne lade ƿyrþe; ⁊ ungetriƿe men ceoſe man anfealdne aþ on þrim hundrede. ⁊ ðryfealdne að ſƿa ƿide ſƿa hit to ðære byrig hyre. oþþe gâ to ðam ordale; ⁊ of ga man anfealdne lade mid ðryfealde foraþe; ⁊ gif ðegen hæbbe getryƿne man to for að for hine. ꝥ ſƿa ſy; Gif he næbbe. ofga ſylf hiſ ſpræce. ⁊ ne beo æfre ænig foraþ forgyfen;

Unicuique præterea fideli, qui crebræ accuſationis infamia minime fuerit notatus, neque verò in centuria jusjurandum violarit, aut Ordalii judicio ceciderit, ſingularis quidem excuſationis poteſtas erit facienda. Infidus autem vel ad jusjurandum in tribus centuriis ſimplum, vel ad Sacramentum (pro eo ac fuerit illius curiæ mos & conſuetudo) triplum, vel ad ipſum denique Ordalium adigendus erit. Sane quidem purgatio simplex triplici præjuramento eſt conficienda. Ingenuus autem ſi quem habuerit fidum qui vice fungatur ſua, is præjurator eſto, ſi non habuerit, ipſe jusjurandum accomodato. Neque verò præjuramentum ullum unquam eſt prætereundum.

De Advocatis.

21. And ne beo ænig man æniges teameſ ƿyrþe. buton he getryƿe ƿitneſſe habbe. hƿanan him come ꝥ him man æt befenhþ; ⁊ gecyþe ſe geƿitneſſe. ꝥ on Godeſ helde. ⁊ on hlaforðeſ. ꝥ he him on ſoþre geƿitneſſe ſy. ſƿa he hit eagum oferſeah. ⁊ earum oferhyrde. ꝥ he hit mid rihte begeate;

Porrò autem nemini fiat advocandi poteſtas, ni priùs ampliſſimis indicaverit teſtimoniis, à quo ſit rem quæ illum penès eſt deprehenſa, adeptus. Teſtes verò pro ſua in Deum ac dominos obſervantia aſſeverent, ſe religioſiſſime dixiſſe teſtimonium, adeoque oculis atque auribus accepiſſe, jure eum optimo rem illam aſſecutum.

De rebus emendis ſine teſtimonio.

22. And nân man nân ðinge ne gebicge ofer feoƿer penig ƿeorþe. ne libbende. ne licgende. buton man hæbbe getreoƿe geƿitneſſe feoƿer manna. ſy hit binnan byrig. ſy hit up on lande; ⁊ gif hit man ðonne befó. ⁊ he ðillice geƿitneſſe næbbe. ne beo ðær nân team; Ac agife man ꝥ agen friȝean hiſ agen. ⁊ ꝥ æfter gyld. ⁊ ða ƿite ðam þe hit age; ⁊ gif he ƿitneſſe hæbbe. ſƿa hær beforan cƿædon iſ. ðan tyme hit man ðriƿa. æt

Nemo intra civitatem, neq; ruri quidem, quicquam ſive vivum, ſive mortuum, quod quatuor ſuperet denarios emito, niſi in eam rem quatuor fidorum hominum habeat teſtimonium. Atqui ſi quis teſtibus non adhibitis quicquam fuerit mercatus, idémque alter uti ſuum ipſius proprium vendicarit, emptori nulla fiat advocandi poteſtas, verùm is domino rem redditò, juſtúmque rei precium, prætereà & mulctam (cui jure debetur) 110 perſolvito. Sin is teſtatò ad eum quem diximus modum fuerit mercatus

catus, tum quidem danda eſt ter advocandi venia, quarto autém (ni alius ſuo ſibi jure proprietatem aſſumpſerit) rei domino deferatur. Neq; verò nobis æquum videtur, ſive ut quis proprium quid & ſuum eſſe dicat, cùm ſint contra eum teſtimonia, adeóque per ſummam id fraudem & malitiam fictum manifeſtè appareat, ſive ut nondum plenè confecto ſemeſtri ſpatio, quod furtim ſurreptum fuerat ſibi vendicet.

ðam feorþan cyrre ahnige hit. oþþe agife ðam þe hit age; ⁊ us ne þyncþ nân riht. ꝥ ænig man agnian sceole. ðær gewitnesse bið. ⁊ man gecnawan can ꝥ ðær bregden bið. ꝥ nan man hit nah to geagnianne waþort þingá ær six monþum. after ðam ðe hit stolen wæs;

De inſidis accuſatis.

Si quis crebræ accuſationis flagrarit ignominia, ejúſque apud omnem populum fuerit infirmata fides, atque adeò comitia ter ſubterfugerit, quarto quidem curialium nonnulli eò iter faciunto, atque tum demum ejus ſiſtendi vades (ſi poterit) admoveto: ſi non poterit, eum illi ſive vivum, ſive mortuum prehendunto, ac res ſuas omnes capiunto, datóque petenti juſto rei pretio, alteram bonorum reliquorum partem dominus, altetam centuria habeto. Atqui ſi curialium quiſquam, (ſive is alteri cognatus ſive nulla cum eo ſanguinis neceſſitate conjunctus fuerit) iſtuc ire noluerit, dato regi eo nomine centum viginti ſolidos. In furto autem manifeſto, & perfida dominorum proditione deprehenſi, ut quærant omnia, quomodo vitam conſervent non reperient.

23. And se þe tyht byrig sy. ⁊ folce ungetrywe. ⁊ ðæs gemot forbuge ðrywa. ðonne sceawige man of ðam gemote. ða ðe him to ridan. ⁊ finde ðone gyt borh. gif he mage; Gif he ne mage. ðonne gewylde man hine. swa hwæþer man mage. swa cucne. swa deadne. ⁊ niman eall ꝥ he age; ⁊ gilde man ða teonde his ceapgyld. ⁊ fô se hlaford elles to healfum. to halfan ꝥ hundred; ⁊ gif aþor oþþe mæg. oþþe fremde man ða rade forsace. gilde ðam cyning cxx. scill; ⁊ gesece se æbere ðeof ꝥ ꝥ he gesece. oþþe se þe on hlaford searwe gemet sy. ꝥ hi næfre feorh ne gesece æt ofenre ðyfþe;

De Calumniatoribus.

Si quis adhibitis è contrario litium calumniis, ſive ſeipſum, ſive famulum in crimen vocatum, in frequenti plebis conventu culpa liberare contenderit, is quidem fruſtrà ſuſcipiatur labor, quin prima (proue centuriatis videbitur æquum) procedat controverſia.

24. And se ðe on gemote mid wiðertihtlan hine sylfne oþþe his man werige. habbe ꝥ ealle for specen. ⁊ geandwyrde ðam oþran. swa hundred rihte ðince;

Quòd nemo plus triduo accipiatur hoſpitio.

Nemo alium hoſpitio (niſi quidem ab eo cui priùs deſervierat commendatum) plùs triduò accipito: Neque quis ſervum criminis poſtulatum familia ſummoveto ſua, ni is prius omni ſe criminis ſuſpicione liberarit.

25. And ꝥ nân man nenne man ne underfo. na leng ðonne ðreo niht. buton se hine befæste se ðe he ær fol gode; ⁊ nân man his men fram him ne tæce. ære he clæne sy æt ælcre spræce. ðe he ær beclyped wæs;

De latronibus per incuriam dimiſsis.

Si quis latroni obviam dederit, cúmque nullo edito clamore abire permiſerit, quanticunque fuerit la-

26. And gif hwa ðeof gemete. ⁊ hine his ðances an wêg læte buton hreame.

hreame. gebete be ðæs þeofes were. oþþe hine mid fullum * aðe geladige ꝥ he him nân facn mide nyste ; And gif hwa hreame gehyre. ⁊ hine forsitte. gylde ðæs cyninges oferhyrnesse. oþþe hine be fullan geladige;

* aliàs, lade. *id est.* excusatione.

tronis vita æſtimata extremum 111 ſolvat denariolum, aut pleno perfectóque jurejurando de facinore ſe nihil habuiſſe cogniti confirmato. Sin quis proclamantem exaudierit, neque verò fuerit inſecutus, ſuæ in regem contumaciæ (ni omnem criminis ſuſpicionem diluerit) pœnas dato.

De infidis apud Centuriatos.

27. Gif hwylce man sy swa untriwe ðam hundrede. ⁊ swa tihtbysig. ⁊ hine ðonne þry men æt gædere teon. ðonne ne beo ðær nan oþre. buton ꝥ he gange to ðam ðryfealdan ordale ; Gif se hlaford ðonne secge. ꝥ him naþor ne að ne ordale ne burste. syþþan ꝥ gemot wæs on Wínceastre. nime se hlaford him twegen getrywe man to innan ðam hundrede. ⁊ swerian ꝥ him næfre að ne burste. ne ordale. ne he ðeof gylde ne gulde. buton he ðonne gereafan hæbbe. ðe ðæs wyrþe sy. ðe ꝥ dôn mæge ; Gif se að ðonne forþ cume. ceose þe man ðe ðær betihtlad sy. swa hwæþer he wille. swa anfeald ordale. swa pundes weorþne að innan ðam þrym hundredan ofer 30. penegas ; ⁊ gif hig ðone að syllan ne durren. gange he to þam ðryfealdan ordale ; ⁊ ofga man ꝥ ðryfeald ordale þus ; Nime fife. ⁊ beo sylf syxta ; ⁊ he ðonne ful weorþ æt ðam forman cyrre. bete ðam teonde twygylde. ⁊ ðam hlaforde his were. ðe ðæs wyrþe sy ; ⁊ sette getrywe borgas ꝥ he ælces yfles eft geswice ; ⁊ æt ðam oþrum cyrre. ne sy ðær nân oþer bôt. gif he full wurþe. buton ꝥ man ceorf him ða handa of. oþþa ða fete. oþþe ægþer be ðam ðe seo dæde sy ; ⁊ gif hit ðonne git mare wurc geworht hæbbe. ðonne do man ut his eagan. ⁊ ceorfan of his nase. ⁊ earan. ⁊ uferan lippe. oþþe hine hettian. swa hwylce ðissa swa man wyle. oþþe ðône geræde. ða ðe ðærto ræden sceolan. swa man mæg sty-

Si cujus apud Centuriatos labefactata ſit fides, adeóque is crebræ fuerit accuſationis infamia notatus, ut eum tres ſimul viri crimenentur, alia quam ex triplici Ordallo excuſatio nulla eſt accipienda. Verum enimvero ſi herus ejus affirmarit, nec jusjurandum violaſſe ſervum, nec judicio Ordalii (poſt coactum Vintoniæ concilium) cecidiſſe, ex eadem illa centuria fidelem unum & alterum herus evocato, qui unà ſecum jurejurando confirment, nec fidem jurejurando obſtrictam fefelliſſe ſervum, nec Ordalii ſententia in reos relatum, nec furti nomine perſolviſſe quicquam, niſi quidem præſto fuerit præpoſitus aliquis, cujus in hac re ſatis habeat ponderis dicti autoritas. Tum ſi jusjurandum dederint, accuſato fiat eligendi poteſtas, utrum ſimplicis Ordalii ſententiam ſubire, an jusjurandum quod uni libræ & 30. denariis æquali proportione reſpondeat, in tribus centuriis præſtare voluerit. Sin id illi jurejurando confirmare verebuntur, triplicis Ordalii quæſtione reus examinator: Id autem ad hunc modum fieri oportebit: Actor vitos qui præjurent quinque adhibeto, ipſe ſextus eſto. Atque ubi primo accuſatus in reos referatur, actori duplum dato, domino (ſi modo is ea ſe dignum præſtiterit) integram pendito proprii capitis æſtimationem, atque ab omni denique inpoſterum ſcelere nefario abſtinendi fidejuſſores adhibeto. Sin ſecundo in reos referatur, nulla fiat compenſandi poteſtas, verùm ei ſive manus, ſive pedes, ſive utraque (ſi id poſtularit facinoris indignitas) præciduntor. Atqui ſi nec ità quidem deſtiterit, quin ad hæc plura adjunxerit maleficia, tum ſane prout illorum (quorum inter-

112 interſit) fetet judicium, aut ei effodiuntur oculi, præcidatur naſus, amputantor auriculę, ſummum abſcindatur labrum, aut denique capillus cum pelle unà detrahitor, ut ità tandem caſtigentur improbi, animorum tamen uti proſpiciatur ſaluti. Sin is fuga elapſus, Ordalii quæſtionem declinarit, integrum actori rei precium, ac regi (ſive alteri qui ea ſe dignum præſtiterit cuiquam) capitis æſtimationem, fidejuſſores danto. Verùm enimvero ſi domino crimini detur, eo autore & conſiliario poſt admiſſum maleficium aufugiſſe famulum, adjunctis ſibi viris fidelibus quinque omnem criminis ſuſpicionem diluito: in quod ſi fecerit, ipſa capitis æſtimatione ſe dignum præſtitit, ſi non fecerit, capitis æſtimationem rex habeto, fur verò omni legis patrocinio excluſus ab omnibus habendus eſt.

ƿan. 7 eac ðare saple gebeorgan; Gif he ðonne ut leape. 7 ꝥ ordal forbugan. gyld se borh ðam teonde his ceapgylde. 7 ðam cyninge his ƿere. oþþe ðam ðe his ƿiter ƿurþ sy; 7 gif man ðonne hlaforde teo. ꝥ he be his ræde uthleope. 7 ær unrihter ƿorht. nime him fif getriƿe men to. 7 be him sylf sixta. 7 ladige hine ðæs; Gif se lade forþ cume. beo he ðæs ƿeres ƿyrþe; 7 gif hit forþ ne cyme. fô se cyning to ðam ƿere. 7 beo seo þeof utlah ƿið eal folc;

De Hero propriæ familiæ fidejuſſore.

Herus omnis propriæ ipſius familiæ ſiſtendæ fidejuſſor eſto, & ſi famulorum quis in crimen vocetur, qua alter litem intenderit centuria, in eadem is (ut quidem par eſt) liti ſe offerat. Atqui ſi eorum aliquis criminis poſtulatus ſeſe in fugam conjecerit, capitis ejus æſtimationem herus regi numerato. Quin ſi hero crimini detur, eo autore & conſultore fugam agitaſſe famulum, aſcitis ſibi ingenuis quinque crimen eluito: Hic crimen ſi non purgarit, capitis æſtimationem regi quidem dependito, famulus omni legis commoditate privator.

28. Habbe ælc hlaford his hyredmen on his agenan borge; 7 gif hine man æniges ðinges teo. andsƿerige innan ðam hundrede. ðære he on becleopad beo. sƿa hit riht laga sy; 7 gih he betyhtled ƿeorþ. 7 he ut hleape. gylde se hlaford ðæs mannes ƿere ðam cyning; 7 gif man ðonne hlaford teo. ꝥ he be his ræde uthleape. hladide hine mid fif ðegnum. be him sylf sixta; Gif him seo lade berst. gilde ðam cyning his ƿere. 7 sy se man utlage;

De ſervo Ordalii quæſtione examinato.

Servus ſi ipſa Ordalii ſententia in reos referatur, primò inuſtus compungitor, atque ſi ſecundo Ordalii quæſtione examinatus culpæ reus fiat, alia quam capitis pœna non eſto.

29. Gif ðeoƿ man æt ðam ordal ful ƿeorþ. mearcige man hine æt þam forman cyrre. 7 æt þam oþrum cyrre ne sy ðær nân bot buton ꝥ heafod;

Infidus vadem regium exigat.

Si cujus apud omnem populum labefactata eſt fides, ejus ſiſtendi quotieſcunque in crimen vocetur, 113 vades præpoſitus regius exigito: quos ſi non dederit, loco profano, & à religione remoto tumulandus interficitor: atque ſi quis pro eo propugnarit, noxiæ pœna par eſto: Juſſum verò ac placitum hoc noſtrum ſi præpoſitorum aliquis per

30. Gif hƿylce man sy. ðe ealum folce ungetreoƿe sy. fare ðær cyninges gerefa to. 7 gebringan hine under borg. ꝥ hine man to rihte læde ðam ðe him onsƿræcon; Gif he þonne borh næbbe. slea hine man. 7 on fulan lecge; 7 gif hine hƿa fora forstande. beo hig begen anes rihtes ƿyrþe;

ƿyrþe; ⁊ se ðe ðis forsitte. ⁊ hit geforþian nylle. swa ure ealra cwiþe is, sylle ðam cyning cxx. scill;

incuriam omiſerit, aut exequi aſpernabitur, ex noſtra omnium ſententia regi centum & viginti ſolidos dependito.

De municipiis purgandis.

31. And stand betƿux burgum ane lagu æt ladunge;

Criminis purgandi modus in omnibus municipiis unus idémque eſto.

De advenis & peregrinis cuſtodiendis.

32. Gif freondleas man. oþþe feorran cuman swa geswenced weorþe þurh freondleaste. þ he borh næbbe æt frum tihtlan. þonne gebuga he hengcen. ⁊ ðær abide. oþ þ he gâ to Godes ordale. ⁊ gefare ðær þ he mæg; Witodlic se ðe freondleasan ⁊ feorran cumenan wyrsan dôm demeþ þonne his geferan. he deraþ him sylfum;

Sive quis amicis orbatus, ſive advena & peregrinus, tam fuerit ab amicis inops, ut non habeat qui eum fide ſuſtentent ſua, is (cùm primò fuerit in crimen vocatus) cuſtodiis (Ordalii quæſtione tandem examinandus) aſſervator. Atque de eo fiat prout divinum feret judicium. Non dubium eſt id quidem, quin qui amicis orbato, aut peregrino, non perinde æquum ſe præbuerit atque ſocio judicem, ſe ipſe lædat.

De pejerantium pœna.

33. Gif hwa mæne aþ on haligdome swerige. ⁊ he ofer stæled geweorðe. ðolige ðæra handa. oþþe healfes weres; ⁊ sy gemæne hlaforde ⁊ biscope, ⁊ ne beo he ðanon forþ aðes wyrþe. buton he for God ðe deoror gebete; ⁊ him borh finde þ he æfre æft swilces geswice;

Si quis ſacra tenens pejeraſſe convictus fuerit, ei manus præciditor, ni dimidiatam ſui capitis æſtimationem domino atque Epiſcopo dependerit: Neque verò deinceps qui juret dignus putandus eſt, niſi quidem Deo cumulatè ſatisfecerit, atque ab ejuſmodi in poſterum nefario ſcelere abſtinendi fidejuſſores admoverit.

De falſi teſtimonii accuſato.

34. And gif hwa on learne gewitnesse openlice stande. ⁊ he oferstæled weorþe. ne stande his gewitnesse siþþan for naht. ac gyld ðam cyninge. oþþe landrican be healsfange;

Si quis falſum palàm dixiſſe teſtimonium coarguatur, quod is ad poſterum pro teſtimonio dixerit, nullo eſt loco habendum, verum regi aut fundi domino eam quæ eſt loco colli obſtricti mulctam dependito.

Peccatum turpius eſt in diebus & locis ſacris, & majores magis ſunt plectendi.

35. Nis on nanre timan unriht alefed. ⁊ ðeah man sceal freols tidan. ⁊ on freols stowan geornlicost beorgan; ⁊ â swa man bið mihtigra. oþþe maran hades. swa sceal he deoror for Gode ⁊ for ƿoruld unriht gebetan; ⁊ godcunde bote sece man symle georne be boc tale. ⁊ for ƿoruldcunde bote sece man be ƿoruld lage;

Quanquam nec ullo quidem tempore danda eſt injuſtitiæ venia, diebus tamen feſtis, atque à locis Deo conſecratis, maximè eſt prohibenda procul iniquitas. Sed quò quiſque eſt opibus affluentior, ampliorique dignitatis gradu locatus, eò debebit cumulatiùs Deo & hominibus data diſſolvere, ac compenſare damna. 114 Deo autem quomodo erit compenſandum ex ſcriptis præcepta petamus, hominibus verò fiat ſatis, ipſa quidem jura tradunt humana.

De

De Miniſtrum Altaris occidente.

Si quis eorum qui aræ deſervierint alicui mortem obtulerit, omni cum divini tum humani juris patrocinio excludatur: niſi quidem cum exilio cumulatè id ſceleris compenſarit, atque cæſi etiam cognatis ſatisfecerit, aut ſaltem (unà cum hominibus qui jurent idoneis) omnem criminis ſuſpicionem diluerit. Hanc verò quę Deo & hominibus debetur compenſationem intra ter denos (idque cum fortunarum ſuarum omnium diſcrimine) dies aggreditor.

36. Gif hƿa ƿeofod ðegn afylle. ſy he utlah ƿið God. ⁊ ƿið men. buton he ðurh ƿrecſiþ ðe deopor gebete. ⁊ eac ƿið ða mægð; oþþe geladige hine mid ƿerelade. ⁊ binnan þritigum nihtan aginne bote ægþer ge ƿiþ God. ge ƿið men. be eallum ðam ðe he age;

Ut Rex ſit ordinatis alienigenis patronus.

Si quis Sacris initiatus, incoláve in iis quæ ad fortunas, vitámve ejus ſpectarint decipiatur, tum ei Rex (ni is aliunde habuerit) loco patroni, & cognatorum eſto. Fraudator verò regi (prout ipſa feret facti ratio) ſatisfacito, aut graves ſceleris admiſſi pœnas Rex ipſe repetito: Chriſtiana ſiquidem fide imbuti regis eſt, Deo illatas graviter (pro facti ratione) ulciſci injurias.

37. Gif man hadodne man. oþþe ælðeodigne ðurh ænig þinge forrædе. æt feo. oþþe æt feore. ðonne ſceal him cyningc beon for mæg. ⁊ for mundboran. buton he elles oþerne habbe; ⁊ bete man þam cyning ſƿa hit gebyrige. oþþe he ða dæda ƿrece ſƿiðe deope; Criſtenum cyning gebyrað ſƿiðe rihte þ he Godes æbylð ƿrece ſƿiþe deope. be þam ſeo dæda ſy;

De Miniſtro Altaris homicida, &c.

Si eorum qui Aræ deſervierint aliquis hominem occiderit, aut inſigne aliquod perpetrarit flagitium, gradu & honore diſpoliatus, perinde atque ei papa circumſcripſerit habitandi locum exulato, ac cumulatè compenſato. Sin is crimen fuerit infeiatus, excuſatio triplaeſto. Atque ni hanc quæ Deo & hominibus debetur compenſationem intra ter denos aggrediatur dies, ab omni legis commoditate deſtitutus habetor.

38. Gif ƿeofod ðegen manſlaga ƿyrþe. oþþe elles to ſƿiþe mân ƿeorc geƿeorce. ðonne þolige he ægþer gehades. ge eþeles. ⁊ ƿræcnige ſƿa ƿide ſƿa ſe Papa him ſcrife; ⁊ ðæt bete georne; ⁊ gif he ladian ƿille. ladige hine mid ðryfealdan; ⁊ buton he binnan þrittigum nihton bote anginne ƿið God ⁊ ƿiþ men. ðonne ſy he utlah;

De Ordinatum vinciente aut verberante.

Si quis alium ſacris initiatum vinculis conſtrinxerit, verberibus, ignominia, dedecoréve affecerit, datum (prout æquum fuerit) damnum reſarcito, Epiſcopo (pro dignitate ordinis (Aræ expiandæ nomine mulctam præſtato, regi deniq;, ſive domino graves dignitatis læſæ pœnas dependito, aut ſaltem integra perfectáque excuſatione allata crimen diluito.

39. Gif hƿa gehadodne man binde. oþþe beate. oþþe ſƿiþe gebyſmrige. bete ƿið hine ſƿa ſƿa hit rihte ſy. ⁊ biſcope ƿeofodbote be ðær hades mæþe. ⁊ ðæm hlaforde oþþe cyning be fullan mundbrice. oþþe geladige hine ſylfne mid fullan lade;

De Ordinato capitis reo.

115 Si quis ſacris inauguratus, rei capitalis obnoxius extiterit, comprehenditor, atque ut tandem E-

40. Gif gehadod man hine forƿyrce mid deaþ ſcylde. geƿylde man hine.

⁊ healde to biscopesdome be ðam seo dæde sy;

piſcopo criminis admiſſi pœnas dependat, aſſetvator.

De reo Confeſſarium petente.

41. Gif deaþscyldig man scrift spræce geornne. ne ƿyrne man him æfre; ⁊ gif him hƿa ƿyrne. bete ꝥ ƿið cyningc mid hund tƿentigum scyll. oþþe gelaðige hine. nime fif men. ⁊ beo he sylf syxta;

Si quis rei capitalis damnatus ſua ingenuè ſacerdote peccata confiteri cupiverit, id ei conceditor. Si quis autem denegarit, numerato regi centum viginti ſolidos, aut ſaltem adjunctis ſibi viris quinque ſe culpa liberato.

De die Dominica & Feſtis obſervandis.

42. Gif man ƿealdan mæge. ne dyde man næfre on sunnan dæges freolse ænigne forƿyrhtne man. buton he fleo. oþþe feohte; Ac ƿylde man hine. ⁊ healde ꝥ se freols dæg agân sy; Gif freo man freolsdæg ƿyrce. ðonne gebete ꝥ mid his halsfange. ⁊ huru ƿiþ God bete hit geornne. sƿa sƿa him man tæce; Ðeoƿman gif he ƿeorce. ðolige his hyde. oþþe hydgyldes. be ðam seo dæd sy; Gif hlaford his þeoƿan freolsdæg nyde to ƿeorce. ðolige ðæs ðeoƿman. ⁊ beo he syþþan folcfrig. ⁊ gild lahslite se hlaford mid Denum. ƿite mit Englum be ðam ðe seo dæde sy. oþþe gelaðige;

Nemo (quoad ejus fieri poterit) cujuſcunque ſceleris admiſſi damnatus, (niſi quidem ſeſe in fugam dederit, aut repugnarit) die dominico morti objicitor, quin comprehenſus uſque dum dies ille feſtus tranſierit, tenetor. Liber ſi die quocunque feſto operis quicquam patrarit, ea quæ eſt loco colli obſtricti mulcta compenſato: Deo autem (prout ei fuerit imperatum) facito ſatis. Servus ſi opus fecerit, vapulato: aut pro facti ratione virgarum metum precio redimito. Herus ſi ſervo invito opus addixerit die quocunque feſto, ſervo mulctator ſuo, ſervus deinceps liber eſto. Herus pręterea ſi in Dacis fuerit, violatæ legis pœnam dependito: Anglus (pro facti ratione) aut mulcta afficitor, aut crimen purgato.

De jejunium violante.

43. Gif frig man riht fæsten abrece. gilde lahslite mid Denum. ƿite mid Englum. be ðæm seo dæde sy; yfel bið ꝥ man fæsten tide ær mæle ete. ⁊ gyt ƿyrse ꝥ man mid flæscmete hine sylfne afyle; Gif hit ðeoƿman gedô. ðolige his hyde be ðam þe seo dæde sy;

Liberæ conditionis Dacus ſi indictum cibo ſumpto diſſolverit jejunium, violati juris pœnas dato: Anglus pro ratione facinoris mulctator. Malum id quidem eſt, ante prandium jejunii inſtituti tempore quicquam cibi ſumere, pejus tamen comeſa carne ſeipſum fœdare. Servorum aliquis ſi id fecerit, verberibus (ut res flagitarit) afficitor.

Ut Quadrageſima & Feſta non temerentur.

44. Gif hƿa openlic lencten bryce ðurh feoht lac geƿyrce. oþþe ðurh ƿiflac. oþþe ðurh reaflac. oþþe ðurh ænig healice misdæde. sy ꝥ tƿybete. sƿa eac on heah freolse. be ðam ðe seo dæde sy; ⁊ gif man ætsace. ladige hine mid ðryfealdre lade;

Sive quis dimicatione, matrimonio, rapina, ſive alio quocunq; parrato facinore flagirioſo, celebrandum Quadrageſimæ violarit jejunium, compenſario in duplum augetor. Idem juris eſto pro ratione facti, ſi horum aliquod feſto celebri quocunque fuerit factitatum. Sin quis crimen purgare voluerit, 116
purgatio tripla eſt afferenda.

De Ecclesiæ debita vi detinente.

Dacus ſi cuiquam jura atq; debitiones divinas petenti, vi illata reſtiterit, ac repugnarit, legis violatę pœnam dependito: Anglus gravi afficitor mulcta, niſi quidem adjunctis ſibi viris undenis omni ſe culpa exolverit: Sin cuiquam vulnus impreſſerit, compenſato, gravem domino mulctam dependito, illi denique manus (ni eas ab Epiſcopo redemerit) præciduntor. Quin ſi cuiquam mortem obtulerit, omni tum juris commoditate privator, eúmque omnes juſtitiæ cultores clamore inſequuntor. Atqui ſi eum juri repugnantem, ſuâ culpâ morte occubuiſſe liquidò confirmetur, impunè eſto, neque vero propterea quicquam penditor.

45. Gif hwa mid wige godcundra gerihta forwyrne. gilde lahslite mid Denum. fulwite mid Englum; oþþe geladige hine. mid endlifan be sylf twelftan; Gif he man gewundige. gebete ꝥ. ⁊ gilde fulwite ðam hlaforde. ⁊ æt biscope þa handa alysa. oþþe hig alæte; Gif he man afylle. beo he utlah. ⁊ his hente mid hearme ælc ðara ðe riht wille; Gif he gewyrce ꝥ man hine afylle ðurh ꝥ ðe he ongean riht gean byrde. gif man ꝥ gesoðige. licge agilde;

De ſacrum ordinem violante.

Si quis ſacrum ordinem, atque vivendi formulam violarit, pro ipſa ordinis dignitate, ſive capitis æſtimatione, mulcta, legis violatæ pœna, ſive rebus ſuis omnibus, compenſato.

46. Gif hwa hâodbryce geweorce, gebete ꝥ be ðær hades mæþe. swa be were. swa be wite. swa be lahslite. swa be ealre are;

De adulterio.

Si quis jura violarit conjugalia, prout magis minúſve peccarit, caſtigetur. Iniquum id quidem eſt, ut quis nuptiis alligatus, puellam vitiet aliquam, multo tamen iniquius cum uxore aliena rem habere, ſacrìſve inauguratam conſtuprare.

47. Gif hwa æwbryce gewyrce. gebete ꝥ be ðam ðe seo dæde sy; yfel æwbryce ꝥ æwfæst man wið ænige hine forlicge. ⁊ mycele wyrse wið oþres æwe. oþþe wið gehadod;

De inceſtuoſis.

Si quis ſtuprum inceſtum commiſerit, ſive capitis æſtimatione, ſive mulcta, ſive rerum ſuarum omnium amiſſione (pro ipſa familiæ amplitudine) compenſato. Neque vero una eadémque habenda eſt germanæ ſororis, atque remotioris cognatæ ſtupratæ ratio.

48. Gif hwa syblegere gewyrce. gebete ꝥ be sibbemæðe. swa be were. swa be wite. swa be eolra ehte; Ne bið na gelice. ꝥ man swustor gehæme. ⁊ hit wære feor sibbe;

De viduam violante.

Qui viduam per vim ſtuprarit, proprii capitis æſtimatione compenſato: nec mitiori conditione ſit ſit qui virgini vim intulerit.

49. Gif hwa wudewan nyde næme. gebete ꝥ be were; Gif hwa meden nyd næme. gebete ꝥ be were;

De uxoris adulteræ pœna gravi.

Uxor ſi marito ſuperſtite cum alio quocunque corpus miſcuiſſe convincatur, dedecus atque inſignem omni in poſterum ætate infamiam ſubito, maritus res ejus omnes habeto, mulieri vero tum

50. Gif be cwycum ceorle wif hig be oþrum were forligce. ⁊ hit open weorð. geweorþ heo to werulde scame syþþan hire sylfre. ⁊ hæbbe se rihte were eall ꝥ hy eo ahte: ⁊ heo ðolige

ægþer

ægþer genoru ge ða earan ; ⁊ gif hit tihtle sy. ⁊ lâd forberst. biscop ðone ƿealde. ⁊ stiþlice deme;

nasus, tum auriculæ præciduntor. 117 Sin pellicatus poſtuletur tantummodo, atque in excuſatione afferenda ceciderit, tum quidem ejus rei poteſtas Epiſcopo deferatur, atq; is litem æſtimato ſeveriſſimé.

De uxorato fornicante aut concubinam habente.

51. Gif ƿiffæst ƿer hine forlicge be his agenre ƿylne. ðolige ðære. ⁊ bete for hine sylfne ƿið God. ⁊ ƿið men; ⁊ se ðe hæbbe riht ƿif. ⁊ eac ceafese. ne do him nân preost nân ðara gerihta. ðe man Cristenum men dôn sceall. ær he gesƿice. ⁊ sƿa deope gebete. sƿa biscop him tæce. ⁊ æfre sƿilces gesƿice;

Si quis nuptiis allegatus, cum ſua ipſius ancilla concubuerit, ancilla mulctatus, Deo & hominibus facito ſatis. Si quis uxorem legitimo nuptiarum fœdere conjunctam ſimul & concubinam habuerit, ei ſacerdotum nullus Chriſtiani hominis jura concedito, niſi quidem illam prius repudiarit, cumulatè (perindè atq; ei fuerit ab Epiſcopo impetatum) compenſarit, atque ab ejuſmodi ad poſterum temperarit.

Ut alienigenæ libidinoſi ejiciantur.

52. Ælþeodige men gif hig heora hæmed rihtan nillað. of land mid heora æhtum. ⁊ synnan geƿitan;

Alienigenæ illicitas carnis libidines ſi non cohibuerint, unà cum flagitiis & fortunis ſuis omnibus regno exterminantor.

Ut homicida in purgatione cadens Epiſcopo tradatur.

53. Gif open morþ ƿeorð ꝥ man sy amýrðrede. agife man ðara magum; ⁊ gif hit tihtle sy. ⁊ æt lade mistide. deme se biscop;

Si quis alium præmeditatus trucidarit palàm, perempti cognatorum in poteſtatem dator: Sin cædis inſimuletur tantummodo, atq; in excuſatione afferenda ceciderit, Epiſcopum penes eſto ejus rei judicium.

De inſidiis adverſus Regem vel Dominum.

54. Gif hƿa emb cyninge oþþe hlaforde syrƿe. sy he his feores scyldig. ⁊ ealles ðæs ðe he age. buton he gâ to ðryfealdan ordale;

Si quis ſaluti Regis, aut Domini ſui inſidias tetenderit, vita & rebus ſuis omnibus plectitor, niſi quidem triplicis Ordalii quæſtione crimen diluerit.

De violatione fide-juſsionis.

55. Gif hƿa cyninges borh abrece. gebete-ꝥ mid fif pundum ; Gif hƿa arcebiscopes borh oþþe * æþelinges abrece. gebete ꝥ mid ðrym pundum; Gif hƿa leodbiscopes. oþþe ealdormannes borh abrece. gebete ꝥ mid tƿam pundum;

* æþeling. Sonat etiā regni hæredem.

Si quis fidejuſſionem regi oblatam violarit, compenſato libris quinque: Qui Archiepiſcopo, aut Satrapæ fidem datam feſellerit, tribus penſato libris: Qui denique Epiſcopo, aut Senatori oblatam violarit fidejuſſionem, duabus libris compenſato.

De dimicatione in regia.

56. Gif hƿa on cyninges hirede feohte. ðolige ðæs lifes. buton him se cyning gearian ƿille;

Si quis in regia dimicarit, capitale eſto, niſi quidem Rex hoc illi crimen condonarit.

De eo qui alium armis injuſtè ſpoliarit.

57. Gif man æt unlagum man be-

Si quis alium injuſtè armis ſpoliarit,

liarit, eam quæ eſt loco colli obſtricti mulctam dependito: eum vinclis ſi conſtrinxerit, dimidiatam capitis ejus æſtimationem perſolvito.

wærnige. forgilde hine be halsfange; ⁊ gif hine man gebinde. forgilde be healfan were;

De militum rapinis.

118 Si quis in profectione militari pacem violarit, vita, aut ipſa vitæ æſtimatione mulctator: Si quid rapuerit, pro facti ratione compenſato.

58. Gif hwa on fyrde griðbrece fulwyrce. ðolige lifes. oþþe weregildes; Gif he ran wyrce. bæte be ðam ðe seo dæde sy;

De eo qui domum alterius invaſerit.

Si quis alterius in domum invaſerit, pendito quidem regi jure Anglorum libras quinque: In Dacis ſi fuerit, eſto pro eorum conſuetudine compenſatio. Sin is vim faciens juſta morte ceciderit, nihil quicquam eo pendatur nomine.

59. Gif hwa hamsocne gewyrce. gebete mid fif pundum ðam cyning on Englalaga. ⁊ on Denalage swa hit ær stode. ⁊ gif hine man ðær alecge. licge agylde;

De rapina.

Si quis alteri quicquam detraxerit, rem, juſtúmq; rei precium reddito, regi verò capitis æſtimationem dependito.

60. Gif hwa reaflac gewyrce. agife ⁊ forgilde. ⁊ beo his weres scyldig wiþ ðone cyninge;

Quæ ſunt ſcelera inexpiabilia.

Sanè quidem tectorum excitiones & incendia, apertæ compilationes, cædes manifeſtæ, dominorúmque proditiones, ſcelera ſunt jure humano inexpiabilia.

61. Hus brec ⁊ bærnet. ⁊ open ðyfþ. ⁊ æbere morþ. ⁊ hlaford swice. æfter weoruld laga is botleas;

De viis publicis reficiendis.

Qui penſionem ad oppida, pontéſve reficiendos denegarit, militiámve ſubterſugerit, dato is regi (Anglus ſi fuerit) centum viginti ſolidos: In Dacis vero pro eorum conſuetudine compenſato, aut ei nominantor viri quatuordecem, atque ex illis undecem quotum ſententiis ſe purget, ſeligito.

62. Gif hwa burhbote. oþþe bricg-bote. oþþe fyrdfare forsitte. gebete mid hundtwelftigum scyll. ðam cyning on Englalaga; ⁊ on Denalage swa hit ær stôd. oþþe geladige hine. ⁊ namige him man xiiii. ⁊ begite xi;

De fano reficiendo.

Ad fanum reficiendum opem ferre omnes quidem jure debebunt.

63. To cyric bote sceal eall folc fylstan mid rihte;

De eo qui excommunicatum vel. utlagatum cuſtodierit.

Si quis à jure & legibus divinis fugitivum aliquem cuſtodierit injuſtè, in lucem eum (ut juri ſe legitimo ſubjiciat) proferto, ei porrò cujus intererit compenſato, ac tegi denique capitis ejus æſtimationē dependito. Sin quis alium juris divini aut humani patrocinio excluſum cuſtodierit ac tuebitur, in extremum ſe & res ſuas omnes diſcrimen adduxerit.

64. Gif hwa Godes fliman hæbbe on unrihte. agife hine to rihte. ⁊ forgilde ðam ðe hit gebyrige. ⁊ gilde ðam cyning hine be weregilde; Gif hwa amensodne. oþþe utlahne hæbbe. ⁊ healde. plihte him sylfum ⁊ ealre his are;

De miſericordia exhibenda.

65. And gif hƿa ƿille georne fram unrihte gecyrran eft to rihte. miltsige man for Godes ege. sƿa man betst mæge ðam sƿiþe georne;

Porrò autem ſi quis fuerit, qui vitiis omnibus rejectis & repudiatis, denuò virtutem juſtitiámque ſtudio perſequi voluerit, ei (quoad ejus fieri poterit) clementia, & miſericordia pro timore Dei tribuitor

Pii Regis miſericordia & juſtitia.

66. And uton dôn sƿa us ðearf is. helpan ââ ðam raþost þe helpes betst behofaþ; ðonne lese ƿe ðæs lean ðær us leofast byþ; Forðam â man sceal ðam unstrangum men for Godes lufe. ⁊ his ege liþelicor deman. ⁊ scryfan ðam strangan. for þam ðe ne mæg ƿe ƿitan fulgeorne se unmaga ðam magan gelice. ⁊ ðy ƿe scylon medmian. ⁊ gescadelice to dælan. ylde ⁊ geogoþe. ƿelan ⁊ ƿædle. freot ⁊ ðeoƿæt. hæle ⁊ unhæle; ⁊ ægþer man sceal ge on godcundan scriftan. ge on ƿoruldcundan doman. þæs þinge to sceadan; Eac on manige dæde ðonne man bið nydƿyrhta. ðonne bið se man gebeorges ðe bet ƿyrþe. ðe he for neode dyde ꝥ ꝥ he dyde; ⁊ gif hƿa ungeƿealdes gedeþ. ne bið ꝥ eallum na gelice. ðe hit geƿealdes gedeð;

Nos verò (ut quidem par eſt) ut quiſque maximè opis indigeat, ità ei potiſſimum opitulemur. Ità enim (quo in loco maximè avemus) in eodem præmio tandem afficiemur. Semper namq; in judicio (pro noſtro in Deum amore 119
& ſolicitudine) cum inope mitiùs, cum potente ſeverè agamus. Quandoquidem igitur diſſimiles eſſe impotentium, atque potentiorum vires compertum habemus, nos tum in divinis mulctis irrogandis, tum humano jure reddendo, à juventute ſenectutem, à copia inopiam, à libertate ſervitutem, atque ab infirmitate corporis, confirmatam valetudinem dijudicare, & diſtinguere oportebit. Sæpenumero autem peccant homines neceſſitate coacti, cum his etiam mitiùs erit agendum, quippe quibus faciundi fuerit impoſita neceſſitas. Neque verò ejus rei quam quis invitus, ac voluntarius fecerit, una eadémque habenda erit ratio.

De victu ex Regis prædiis.

67. ÐIs is ðonne liþtinge. þe ƿille eallon folce gebeorgan. ðe hig ær ðysson mid gedreht ƿæron ealles to sƿiþe; ꝥ is þonne ærost ꝥ ic bebeode eallum minum gerefan. ꝥ hig on minan agenan rihtlic tilian. ⁊ me mid ðam feormian; ⁊ ꝥ him nan man ne þearf to fearme fultume nân ðinge syllan. buton he sylf ƿylle; ⁊ gif hƿa æfter ƿite cnafige be his ƿeres scyldig ƿið þonne cyninge;

OMnibus hanc portò impartimus allevationem, ut quo priùs opprimebatur onere, populum liberemus. Inprimis præfectis meis omnibus mando, ut ex aratione & prædiis meis propriis, quæ mihi fuerint ad victum neceſſaria ſuppeditent, neque alius quiſquam victui noſtro adjumenta præſtare invitus cogatur. Atque ſi eorum aliquis hoc nomine mulctam petierit, is proprii capitis æſtimationem regi dependito.

De inteſtatò mortuis.

68. And gif hƿa cƿydeleas of ðissum life geƿite. sy hit ðurh his gymeleaste. sy hit þurh fearlicne deaþ. ðonne ne teo se hlaforde nâ mare on

Sive quis incuria, ſive morte repentina fuerit inteſtatò mortuus, dominus tamen nullam rerum ſuarum partem (præter eam quæ jure debetur Heteoti nomine) ſibi aſſumito.

ſumito. Verùm eas judicio ſuo uxori, liberis, & cognatione proximis, juſtè (pro ſuo cuique jure) diſtribuito.

his æhte. butan his rihte heregeate; Ac beo he his dihte feo æhte gescyft sƿiþe rihte. ƿife. ⁊ cildan. ⁊ neh magon. ælcum be ðær mæþe ðe him togebyrige;

De Hereotis.

Hereotum verò cujuſque ſit dignitati conſentaneum. Satrapæ (ut quidem par fuerit) equi octo,
120 quorum quatuor ſint ephippiati, quatuor nudati ephippiis, galeę quatuor, loricæ totidem, haſtæ bis quaternæ, ſcutorúmque par numerus, quatuor enſes, aurique mancuſæ ducenæ. Thani regii qui loco fuerit primario, ſint hereotum quatuor equi, ephippiati duo, totidem ephippiis vacui, gladii bini, haſtę quatuor, ſcutorúmque par numerus, galea una, lorica una, aurique mancuſæ quinquagenæ: Inferioris Thani, equus unà cum ornamentis & telum, aut in occiduis Saxonibus ea quæ eſt loco colli obſtricti penſio: in Merciis & Orientalibus Anglis, librę duę: in Dacis, Thani regii (qui liberam habuerit juriſdictionem) ſint hereotum libræ quatuor. Atque ſi is regi fuerit familiarior, ſint hereotum equi bini, unus ephippiatus, nudus alter, gladius, haſtæ binæ, totidem ſcuta, atque auri mancuſæ quinquagenæ. Infimæ denique conditionis Thani, ſint hereotum libræ duæ.

69. And beon ða heregeate sƿa hit mæþlic sy; eorles sƿa ðær to gebyrige. ꝥ sindon. eahta hors. feoƿer gesadolode. ⁊ feoƿer ungesadolode. ⁊ feoƿer helmas. ⁊ IIII. byrnan. ⁊ ehta spera. ⁊ eal sƿa fela scylda. ⁊ feoƿer sƿurd. ⁊ tƿa hund mancus goldes; And syþþan cyninges þegenes heregeata þe him nihste sindon, IIII hors. tƿa gesadolode. ⁊ tƿa ungesadolode. ⁊ tƿa sƿurd. ⁊ IIII. spera. ⁊ sƿa feala scylda. ⁊ helm. ⁊ byrnan. ⁊ fiftig mancos goldes; And medemera ðegna. hors. ⁊ his gereðan. ⁊ his ƿæpen. oþþe halsfange on Westsexan; ⁊ on Myrcan tƿa pund. ⁊ on East Englan tƿa pund; ⁊ cyninges þegnes heregeata inne mid Denum ðe his socne hæbbe. IIII. pund; ⁊ gif he to ðam cyninge forþor cyþþe hæbbe. tƿa hors. an gesadelode. ⁊ oþer ungesadolode. ⁊ I. sƿurd. ⁊ tƿa spera. ⁊ tƿa scyldas. ⁊ fiftig mancos goldes; ⁊ se ðe læsse hæbbe ⁊ læsse mage. sy II. pund;

Conjux incolat eandem ſedem quam maritus.

Porrò autem quam maritus ſine lite & controverſia ſedem incoluerit, eam conjux & proles ſine controverſia poſſidento: Sin quæ in illum lis fuerit illata viventem, eam hæredes ad ſe (perinde atque is vivus) accipiunto.

70. And þær se bonda sæt uncƿyd. ⁊ unbecrafod. sitte ꝥ ƿif. ⁊ ða cild on ðam ylcan unbesacen; And gif se bonda ær he dead ƿære. beclyped ƿære. ðonn andƿyrdan ða yrfenamen. sƿa he sylf sceolde. þeah he lif hæfde;

Viduæ non nubant niſi poſt bis ſenos menſes.

Mulieres viduæ bis ſenos menſes viduos exigunto, atque tum demum cui velint nubant. Sin quæ ante annum nupſerit, dote mulctata fortunis omnibus à priore marito relictis privator: eáque omnia cognatione proximus habeto. Maritus proprii capitis æſtimationem regi (ſive cui Rex cunque dederit alteri) dependito. Ea denique etſi

71. And sitte ælc ƿudeƿe ƿerleas tƿelfmonaþ; ceose syþþan ꝥ heo sylf ƿille; ⁊ gif heo binnan geares fæce ƿere geceose. ðonne ðolige hio ƿære morgan gyfe. ⁊ ealra ðara ehta ðe heo ðurh ærran ƿer hæfde; ⁊ fane þa nihstan freond to ðam lande. ⁊ to ðam ehtan. ðe heo ær hæfde; ⁊ sy he

hiſ ƿereſ ſcyldig ƿiþ ðone cyning oþþe ƿiþ ðonne ðe he hit geniman hæbbe; ⁊ ðeah heo nyd numen ƿeorþ. ðolige ðara ehta buton heo fram ðam ceorle ƿille eft ham ongean. ⁊ næfre eft heo hiſ ne ƿurþe; And ne hadige man næfre ƿudeƿan to hrædlic; And gelæſta ælc ƿudeƿa ða heregeata binnan tƿelf monþum. buton hire ær to onhagye ƿitelear;

vi quidem rapta, (ni à marito non unquam reditura diſceſſerit) rebus ſuis omnibus mulctator. Mulieres autem viduæ non ſunt nimium fe- 121
ſtinanter ſacris initiandę. Hereotum viduæ (quæ ſaltem priùs dare non poterint) niſi poſt bis ſenos menſes reddere non coguntor.

Nemo nubat fœminam invitam.

72. And ne nyde man naþer ƿif ne mæden to ðam ðe hyre ſylfre miſlicie; ne ƿiþ ſceatte ne ſylle. butan he hƿæt agenes ðances gyfan ƿille;

Puellam nemo aut fœminam alicui in nuptias invitam conjicito, néve pretio (niſi quidem alter animo libenti quid dederit) vendito.

De eo qui reliquerit telum pro foribus.

73. And ic ƿille ðeah ðe hƿa hiſ agen ſpere ſette to oþreſ manneſ huſeſ duru. ⁊ he ðider inne ærende hæbbe. oþþe gif man oþre ƿæpne gedreohlice lecge ðær hig ſtylle mihton beon. gif hig moſton. ⁊ hƿilc man ðonn ꝥ ƿæpen gelecce. ⁊ hƿilcne hearme ðær mid geƿyrce. ðonn iſ ꝥ riht. ꝥ ſe ðe ðone hearm geƿorhte. ꝥ ſe ðone hearme eac gebete; And ſe ðe ꝥ ƿæpen age. geladige hine gif he durre. ꝥ hit næfre næſ naþer ne hiſ geƿylle. ne hiſ geƿeald. ne hiſ ræd. ne hiſ geƿitneſ; þone iſ ꝥ Godeſ riht ꝥ he beo clene. ⁊ ƿite ſe oþer þe ꝥ ƿeorce geƿorhte. ꝥ ðe hit bete ſƿa ſƿa lage tæce;

Sive quis ædes alterius negotii cauſa introiturus, haſtam pro foribus reliquerit ſuam, ſive telum aliud quodcunque in loco repoſuerit aliquo ità quidem commodo, ut nihil inde ſequeretur mali ſi loco non moverentur, atque his alter ad damnum alicui inferendum abutatur, juri videtur conſentaneum, oportere ab eo qui intulit reſarciri damnum. Confirmato autem qui eſt teli dominus, (ſi quidem id facere non vereatur) id neque volente illo, nec autore, nec conſiliario, neque ſciente factitatum eſſe: Atque ità ex jure quidem divino is culpa videtur liberandus, alter quod dedit detrimenti ſecundùm jus faſq; compenſato.

Conjux quæ furata recipit furti non tenetur.

74. Gif hƿilce man forſtolen þinge hâm to hiſ cotam bringe. ⁊ he aparod ƿurþe. riht iſ ꝥ he hæbbe ꝥ he æfter eode; ⁊ buton hit under ðær ƿifeſ cæglocum gebroht ƿære. ſƿo heo clæne; ac ðære cægen heo ſceal ƿeardian. ꝥ iſ hire horderń. ⁊ hyre cyſte. ⁊ hyre *tyge; Gif hit under ðiſſe ænigum gebroht byð. þonne biþ heo ſcyldig; ⁊ ne mæg nân ƿif hire bondan forbeodan. ꝥ he ne mote into hiſ cotan gelaþian ꝥ ꝥ he ƿille; Hit ƿæſ ær ðyſſan. ꝥ ꝥ cild ðe læg on

* aliàs, teah.

Si quis rem furto ſurreptam in tectum introduxiſſe ſuum convincatur, æquam ei tribui furti mercedem par eſt: Conjux verò (niſi quidem rem illam ſera clauſam tenuerit) furti non tenetor. Has verò fœmina claves cuſtodire debebit, penarii, ciſtæ veſtiariæ, & Scrinii ſui, atque ſi in his rem tenuerit occluſam, habetor furti conſcia. 122
Non poterit autem prohibere fœmina, quin conjux quid velit in domum introferat ſuam. Mos erat hiante hominum avaritia, parvulum in cunabulis (qui nondum cibum guſtarat) dormientem, huic faci-

facinoti perinde putare conſcium, atque ſi is recta ſaperet. Id ego, aliáque nonnulla Deo moleſta & odioſa, planiſſime vero.

ðæm cradele. ðeah hit næfre meter ne abite. ꝥ ða gytseras leton efen scyldige. ⁊ hit gewittig wære; Ac ic hit forbeode heonon forþeornostlice. ⁊ swilce manige. ðe Gode sýndon laþe;

De ſervo deſerente Dominum.

Sive quis in terreſtri, ſive navali pugna dominum aur cõmilltonem ſuum per ignaviam & pigritiam deſeruerit, vita & rebus ſuis omnibus mulctator, ejúſque res omnes, & quem illi priùs dederat fundum, dominus recipito. Sin quæ ex ſcripto prædia poſſederit, ea regi ſunto. Verùm enimvero ſi quis in exercitu, ſive in regno, ſive extra quidem pugnans, cotam domino mortem oppetietir, ipſum condonator ac remittitor hereotum: atqre in bona prædiáque paterna hæredes ejus ſucceduntо, eaque ſecundùm jus fáſque dividunto.

75. And se man þe ætflea fram his hlaforde. oþþe fram his geferan. for his ýrhþe. sý hit on scýpfýrde. sý hit on land fýrde. ðolige ealles ðær ðe he age. ⁊ his agenes feores; ⁊ fô se hlaford to ðam ehtan ⁊ to his land ðe he him ær sealde; ⁊ gif he bocland hæbbe. ga ꝥ ðam cýningc to hande; ⁊ se man ðe æt ðam fýrdung to foran his hlaford sealle. sý hit innan lande. sý hit of lande. beon ða heregeata forgýfene; ⁊ fon ða ýrfenuman to lande. ⁊ to ehtan. ⁊ scýftan hit swiþe rihte;

Qui terram lite tutam præſtiterit, eandem poſſidetor.

Qui terram in celebri illo ex omni ſatrapia conventu defenderit, atque ab omni lite tutam præſtiterit, eam & ipſe quoad vixerit ſine omni controverſia teneto, & cui hominum voluerit tranquillè poſt fata poſſidendam concedito.

76. And se ðe land gewerod hæbbe be scýre gewitnesse. habbe he unbesacen on dæge. ⁊ æfter dæge to sýllene ðam ðe him leofast sý;

De feris abigendis.

Præterea autem concedo, ut in propriis ipſius prędiis quiſque tam in agris quam in ſylvis excitet agitétque feras: meas autem nè venetur (iis præſertim in locis quos privilegio circumſcripſi meo) cum pœna præcipio.

77. And ic wille ꝥ ælc man sý his huntnoþes wýrþe. on wuda. ⁊ on felda on his agenan; ⁊ forga ælc man minne huntaþ. lôc hwær ic hit gefriþod habben wille. be fullan wite;

De officiis Domino debitis.

Dona potionis honoraria, aliáque debita dominis officia, in ſuo ſemper ſtatu immutata manento.

78. And drincelean. ⁊ hlafordes rihtgýfu. stande æfre unawend;

De eo qui ad comitia proficiſcatur.

123 Si quis ad comitia proficiſcatur: ſive revertatur ab eiſdem, placidiſſima pace (niſi quidem furti fuerit manifeſtus) fruitor.

79. And ic wille ꝥ ælc man sý grýþes wýrþ. to gemote. ⁊ from gemóte. buton he æbere ðeof sý;

De harum legum violatore.

Si quis juſſa placitáque hæc à rege nunc quidem omnibus propoſita violarit, proprii capitis æſtimationem (ſive is Anglus, ſive

80. And se ðe ðas lage wýrde. ðe se cýningc hæfþ nu eallum mannum forgifen. Sý he Denisc sý he Englisc.

beo he his ƿere scyldig ƿið ðonne cyninge; ⁊ gif he hit eft ƿyrde. gylde tƿa his ƿere; ⁊ gif he ðonne sƿa dyrstig sy. ꝥ he ðridde syðe ƿyrde. ðolige ealles ðæs ðe he age;

NU bidde ic georne. ⁊ on Godes naman beode manna gehƿylcne. ꝥ he inƿeardlice heortan buge to his Drihtne. ⁊ oft ⁊ gelome smeage sƿiðe georne hƿæt him sy to donne. ⁊ hƿæt to forganne; Eallum us is michel þearf. ꝥ ƿe God lufian. ⁊ Godes laga fylgean. ⁊ godcundan lareƿan geornlice hyran; for hy us sceolon lædan forþ. æt ðam bome ðonne God demeþ manna gehƿylcum be ærran geƿyrhton; And gesælig biþ ða hyrde. ðe ðonne ða heorde into Godes rice. ⁊ to heofonlicre myrþe bliðe mot lædan for his ærran geƿyrhton; And ƿel ðare heorde þe gefolgað ðam hyrde. ðe hig deoflum ætƿeneð. ⁊ God hy gestryneþ; uton ðonne ealle anmodre heortan georne urum Drihtne cƿeman mid rihte. ⁊ henanforþ symle scyldan us georne ƿiþ ðone hatan bryne ðe ƿeallaþ on helle; And dôn nu eac lareoƿas. ⁊ godcunde bydelas. sƿa hit riht is. ⁊ ealra manna ðearf is. bodian gelome godcunde ðearfe. ⁊ eal ðe gescadƿise hlist him georne. ⁊ godcunde lara ge hƿa on geþance heald sƿiþ fæste. him silfu to ðearfe; ⁊ manna gehƿilce to ƿyrþunge his Drihtne dô to Gode þæs þe he mæge. fordes. ⁊ dæde gleolice æfre; ðonne bið us eallum Godes miltsa ðe gearƿera; aâ sy Godes nama ecelice gebletsod. ⁊ lôf him. ⁊ ƿuldor. ⁊ ƿyrþmynt symble æfre to ƿorulde; God ælmihtig us eallum gemiltsige sƿa his ƿille sy; Amen;

Dacus fuerit) regi dependito: Secundo ſi quid delictum fuerit, in duplum pœna augetor: Sin tertio id factitare non verebitur, fortunis ſuis omnibus mulctator.

NUnc denique omnes obteſtor, ac ſingulis in Dei immortalis nomine præcipio, ut verè atque ex animo ad divinum convertantur numen, quidque faciendum fugiendúmve fuerit, ſumma cum cura & cæremonia perſcrutentur. Et quidem ſaluti noſtræ conducit maximè, Deum, uti amore proſequamur, ejus præcepta ac monita ut teneamus, atque ut divinis doctoribus dicto ſimus audientes. Hi etenim nos illo producturi ſunt in proſpectum die, quo dominus venturus eſt judicium in omnes ſecundum ea quæ vivi fecerint ut exerceat. Tum demum beatus ille quidem cuſtos, qui creditum ac commiſſum ſibi gregem in divinum regnum, cœleſtiáque ſuperorum gaudia, propter ea quæ in vita fecerit, deduxerit: Beatus item grex, illum ſequutus paſtorem, qui eum diabolo è manibus extorſerit, Deóque lucrifactum commendarit. Porrò autem omnes Deo placere ſtudeamus concordes, atque omni in poſterum ætate torrentes inferorum flammas devitemus. Divini juris interpretes, Deíque præcones (ut quidem ſui muneris eſt, atque omnibus ad ſalutem conducit maximè) prædicanto ſæpe rerum divinarum commoda: Sagaci autem & bona mente omnes, aures animúmque diligentèr attendant, Deíque monita (ad ſuam ipſorum utilitatem) animo habeant inſita ſemper atque infixa. 124
Singuli denique ad majorem Dei immortalis domini ſui amplitudinem, & gloriam, tum dictis, tum factis, piè gratéque, quoquo modo poterint, bene faciunto. Ita enim tandem aliquando cumulatè divinam omnes conſequemur miſerationem. Collaudetur nomen domini in perpetuum, ei laus, honos, & gloria, in omnes ſeculorum ætates. Deus rerum omnium præpotens, noſtri (prout ejus fuerit voluntas) omnium miſereatur. Amen.

Canones

¶ Canones *Ælfrici* ad *Wulſinum* Epiſcopum.

Epiſtola de Canonibus.

ÆLfricus humilis frater venerabili Epiſcopo Wulſino ſalutem in Domino. Obtemperavimus juſsioni tuæ libenti animo, ſed non auſi fuimus aliquid ſcribere de Epiſcopali gradu, quia veſtrum eſt ſcire quomodo vos oporteat optimis moribus exemplum omnibus fieri, & continuis admonitionibus ſubditos exhortari ad ſalutem, quæ in Chriſto Jeſu dico, tam quod ſæpius deberetis veſtris Clericis alloqui, & illorum negligentiam arguere, quia penè ſtatuta Canonum & ſanctæ Eccleſiæ religio vel doctrina eorum perverſitate deleta ſunt: Ideóque libera animam tuam, & dic eis quæ tenenda ſunt, Sacerdotibus & Miniſtris Chriſti, ne tu pereas pariter, ſi mutus habearis canis. Nos vero ſcriptitamus hanc Epiſtolam quæ Anglice ſequitur, quaſi ex tuo ore dictata ſit, & locutus eſſes ad Clericos tibi ſubditos, hoc modo incipiens:

Dico vobis Sacerdotibus ego ipſemet non feram negligentiam veſtram in veſtro miniſterio, ſed in veritate vobis annuntiabo, quid de Sacerdotibus conſtitutum eſt. Chriſtus ipſe nobis exemplum præbuit Chriſtianæ inſtitutionis, & puritatis vitę, ſeu caſtitatis. Omnes igitur qui in via ſua ſecum ambulaverint, mundana omnia reliquerunt, ne uxores reſpicientes: unde ipſemet in quodam Evangeliorum ſuorum ait: *Qui uxorem ſuam non odit, indignus eſt meus eſſe diſcipulus.*

Poſt Chriſti verò aſſcenſionem in tegnum cœlorum, & poſt exceſſum venerabilium ejus Apoſtolorum, tanta excitata eſt in terrarum medio perſecutio, ut ad Synodum congregari nequibant Miniſtri Dei, propterea quod eorum vitis inſidiabantur gentes Ethnicæ, donec Conſtantinus Cæſar Imperium orbis aſſecutus, Chriſtianus fieret.

Tunc congregavit ille in Nicæa civitate 318. Epiſcopos ex omnibus nationibus ad confirmandam fidem Catholicam. Erant in hac Synodo multi Epiſcopi inſignibus clari miraculis, & hi Miſſalem quendam ſacerdotem Arium nomine, telo anathematis perſtrinxerunt, quòd non crederet filium Dei

1. IC ſecge eoƿ preoſtum. ꝥ ic ƿylle nelle beran eoƿre gymeleaſte on eoƿrum þeoƿdome. ac ic ſecge eoƿ ſoþlice hu hit geſet iſ be preoſtum. Criſt ſylf aſtealde criſtendom. ⁊ clænneſſe. ⁊ ealle ða ðe ferdon on hiſ fære mid him. forleton ealle ƿoruld ðing ⁊ ƿifeſ neaƿiſte. forðon ðe he ſylf cƿæð on ſumum hiſ godſpella. ſeðe hiſ ƿif ne hatað. niſ he me ƿyrþe þen;

2. Ða æft' Criſteſ upſtige eft to heofena rice. ⁊ æft' geendunge hiſ arƿurþra Apl'. ƿearþ ſƿa micel ehtnyſ on middan earde aſtyrod. ꝥ man ne mihte gegaderian Godeſ þeoƿaſ to Sinoþe. forðam hæðenum cƿellerum ðe cepton heora deaþeſ. oð ꝥ Conſtantin' ſe Caſere to Criſtendome beah ſeðe ealne ymbhƿyrft on hiſ anƿealde hæfde;

3. Ða gegaderode he Sinoþ on þære ceaſtre Nicea. ðreo hund biſcopa ⁊ eahtatyne biſceopaſ. of eallum leodſcipum. for ðæſ geleafan getrymminge. ðær ƿæron ſƿa mære biſcopaſ. manega on ðam Sinoðe ꝥ hi ƿyrcan mihta ƿundra. ⁊ ſƿa dydon. hi amanſommodon ðær ðone Mæſſe Preoſt Arrium. forðon ðe he nolde gelyfan ꝥ ðæſ lifigendan Godeſ Sunu ƿære eal ſƿa

mihtig

mihtig swa se mera fæder is. þa forðemdon hi ealle ðone deofles man ac he nolde geswican. ær ðon ðe him sah se innoþ eal endemes ut. ða ða he eode to gange;

4. On ðam sinoþe wæron gesette ða halgan cyrc ðenunga. ⁊ se Mæsse Creda. ⁊ manega oþre ðing be Godes biggendum. ⁊ be Godes ðeowum;

5. Hi gecƿedon ða ealle mid anræ-du geðance. ꝥ nære ne Biscop. ne Mæsse Preost. ne Diacon. ne nan riht Canonic is næbbe on his huse nænne ƿif man. buton hit sẏ his modor. oþþe swustor. faðu. oþþe moddrie. ⁊ seþe elles dô þolige his hades;

6. Nu ðincþ eoƿ ꝥ is sellic to gehẏrenne. for ðan ðe ge habbaþ eoƿr c ⁊ ẏrmðe swa onge an gebroht

swẏlce hit man pleoh ne sẏ ꝥ se Preost lẏbbe swa swa ceorl; Nu cƿeð ge ꝥ ne magon beon butan ƿif maneſ ðenungum. ⁊ hu mihton þa halgan ƿeras ða ƿunian butan ƿife; hi habbað eac nu ða mede heora modes clænnisse. A butan ende on ðam ecan life. nu cƿeþað eft Preostas ꝥ Petrus hæfde ƿíf. full soð hi secgað. for ðan ðe he swa moste ða on ðære ealdan æ. ær ðan ðe he to Criste gebuge. ac he forlet his ƿif. ⁊ ealle ƿoruldlican þing siþþan he to Criste beah. ðe ða clænnesse astealdė;

7. On ðære ealdan æ moste se biscop niman him an clæne mæden. ⁊ ƿiþ hí timan on asettum tẏman. forþon ðe ꝥ an cẏnn sceolde. ⁊ sẏmle beon ðær hades. ⁊ of nanre oþre mægþe. ne moste beon besceos. he ne moste swa ðeah buton æne ƿifian. ne ðonne on ƿẏdeƿum. ne on aƿorpum ƿife. ac swa ƿe ær sædon. on sumon mædene. hi mihton ða ƿe ƿel habben ƿif on

viventis in perpetuum æqualis eſſe potentiæ cum Patre ſuo glorioſo, ipſúmque igitur Sathanæ tradiderunt omnes, ſed is noluit reſipiſcere, uſque dum effuſa eum alvo inteſtina ſua in latrinam viderat.

In hac Synodo inſtituta fuit ſanctæ Eccleſiæ Liturgia, & fidei Symbolum quo in Miſſa utimur, nonnulláque alia ad cultum & ſervitium Dei pertinentia.

Decreverunt jam tum omnes unanimi cogitatione, ut neque Epiſcopus, neque Sacerdos Miſſalis, neque Diaconus, nec qui verè eſt Canonicus, in domo ſua ſecum haberet aliquam mulierem, niſi matrem vel ſororem ſuam, amitam vel materteram ſuam: & qui aliter fecerit, ordine & gradu ſuo privaretur.

Conſiderate igitur digna hæc auditu, cùm enim habueritis Eccleſiæ veſtræ ſolicitudinem, è contrario . . . . adduct . .
. . . .
. . . .
quaſi periculoſum non eſſet, Sacerdotem vivere more conjugati. Sed diceris eum haud poſſe carere muliebribus ſervitiis. Reſpondeo; Quonam pacto viram tranſegerunt ſancti olim viri abſque fœmina vel uxore, qui in mercedem caſti ſui animi, vita nunc fruuntur ſempiterna? Ad hoc dicent Sacerdotes, Petrum habuiſſe uxorem: Verùm eſt, ſub lege enim veteri (dum in Chriſti adhuc non veniſſet clientelam) bene ei licuit: quamprimum autem factus eſt diſcipulus Chriſti, qui caſtitatis exemplum præbuit, uxorem dereliquit, & mundana omnia.

In lege veteri, Pontifici licuit uxorem ſibi ſumere puram virginem, & ex ea prolem ſuſcitare uſq; in tempus conſtitutum, propterea quòd ex una tantùm familia ad eundem ordinem, & non ex alia unquam conſanguinitate, cooptandus eſſet Pontifex. Nec tamen ei licuit pluries quam ſemel uxorem ducere, nec hanc viduam aut repudiatam, ſed, ut jamjam diximus, puram virginem. Bene tamen ſub iis ſeculis uxore fruerentur:

tur: neque enim Miſſam celebrabant, nec Sacramentum Corporis & Sanguinis Chriſti adminiſtrabant, ſed boves offerebant uſque dum Chriſtus ante paſſionem ſuam illud Sacramentum ſanctificaverat, Miſſamque inſtituerat . . . modo per eum exiſt . . .

Conſtitutum etiam fuit in eadem Synodo, ut is qui viduam duxerat, aut repudiatam, aut ad ſecundas nuptias tranſierat, ad ſacrum ordinem nunquam poſtea aſſumeretur nec conſecraretur in Sacerdotem: ſed is qui caſtæ unius uxoris maritus fuerat, ad caſtum Ordinem eligendus foret, juxta id quod Apoſtolus Paulus in Epiſtola ſua ſcriptum tradidit.

Nulli liceat Sacerdoti iis intereſſe nuptiarum celebritatibus, in quibus aut ſecundæ vir uxori jungitur, aut ſecundo viro fœmina. nec vel iiſdem benedicere, ut admonuit eum . . . . ità quod in caſtitate degant. Sic doctores ſcripſerint, licèt Apoſtolus veniam ceſſerit iterum ducendi uxorem, ſi uxor ejus . . . . Canones autem jam tum prohibent benedictionem, & ejuſmodi connubentibus imponunt etiam pœnitentiam.

Septem gradus conſtituti ſunt in Eccleſia. Primus, *Hoſtiarius*: ſecundus, *Lector*: tertius, *Exorciſta*: quartus, *Acolythus*: quintus, *Subdiaconus*: ſextus, *Diaconus*: ſeptimus, *Presbyter*.

I. *Oſtiarius* eſt oſtiorum Templi ſeu Eccleſiæ cuſtos, qui campanatum ſonitu deſignat tempora, fidelibúſque Eccleſiæ fores aperit, infidelibus verò occludit.

II. *Lector* is eſt qui legit in Eccleſia Dei, ad hoc etiam ordinatus, ut verbum Dei populo prædicet.

III. *Exorciſta* idem eſt qui malignos ſpiritus homines cruciantes, omnipotentis Dei nomine prodire ex eiſdem adjurando cogit.

ðam dagum. forþon ðe hi næfre ne mæssodon. ne men ne husledon. ac offrodon nytenu. on ða ealdan ƿisan oþ ꝥ Crist halgode husel ær his þroƿunge. ⁊ ðam mæssan astealde. ðe stent nu ðurh hine;

8. Ðær ƿæs eac geset on ðam ilcan. on ðam ilcan sinoþe ꝥ se ðe ƿydeƿan name oþþe aƿorpenne. ƿif. oþþe se ðe eft ꝥ he ne ƿurde næfre siþþan to nanum hade genumen nege halgod to pr […] ite ac se ðe ær hæfde him an clæne ƿif se ƿære gecoren to ðam clænan hade sƿa sƿa se Apostol Paulus on his pistole aƿrat;

9. Ne nan preost ne mot beon æt ðam brydlacum ahƿær ðær mæn eft ƿifað oþþe ƿif eft ceorlað nene gædere ne ne to gædere bletsian sƿilce man bicnige him sƿa […] ꝥ hi ƿunodon on clænnysse. se læƿ […] t sƿa ðeah ðæs Apostoles leafe oðere siðe ƿifian. gif his ƿif him æ […] lo […] ac ða canones forbeodað ða bletsunga ðær to. ⁊ ge setton dædbote sƿilcum mannum to donne;

10. Seofon hadas sindon gesette on cyrcan. an is Hostiarius. oþer is Lector. ðridda Exorcista. feorða Acolitus. fifta Subdiaconus. sixta Diaconus. seofoða Presbit'.;

11. Hostiarius is þære cyrcean duruƿeard. se sceal mid bellan bicnian ða tida. ⁊ ða cyrcean un lucan geleafullum mannum. ⁊ ða ungeleafullan belucan ƿiðutan;

12. Lector is rædere ðe ræt on Godes cyrcan. ⁊ biþ ðær to gehadod ꝥ he bodige Godes ƿord;

13. Exorcista is on Englisc se ðe mid aþe halsað ða aƿyrgedan gastas ðe ƿillað men drecean. ðurh ðæs ælmihtigan naman ꝥ hi ða men forlæton;

14. Acolitus is gecƿeden. Se ðe candele oþþe tapor byrþ to Godes ðenungum. ðonn' man godspel ræt. oþþe ðonn' man halgað ꝥ husel æt þæm ƿeofode. na sƿylce he to dræfe ða dimlican ðeostra. ac ꝥ he getacnige blisse mid ðam leohte. Criste to arƿurþnysse ðe is ure leoht;

IIII. *Acolythus* dicitur qui candelam vel cereum accenſum fert, dum Evangelium legitur in Dei miniſterio, vel dum Sacerdos Sacramentum corporis Domini ad altare conſecrat: non ità tamen ad arcendum caliginoſas tenebras, ſed ad indicandum eo lumine beatitudinem, ad Chriſtum honorandum, qui eſt lumen noſtrum.

15. Subdiacon is soþlice underdiacon. se ðe ða fata byrþ forþ to ðam Diacone. ⁊ mid eadmodnysse ðenað under ðam Diacone. æt ðæm halgan ƿeofode. mid ðam husel fatum;

V. *Subdiaconus*, verè underdeacon, is eſt qui Diacono vaſa porrigit, & omni cum humilitate ad altare ſanctum eidem famulatur, vaſa ſubminiſtrans ad Sacramentum Corporis Domini noſtri pertinentia.

16. Diaconus is ðen ðe þenað þam Mæsse preoste. ⁊ ðam offrunge set uppan ꝥ ƿeofod. ⁊ Godspel eac ræt æt Godes ðenungum. Se mot fullian cild ⁊ ꝥ folc huslian ða sceolan on l . tum lbum ðam hælende ðeoƿian. ⁊ ꝥ heofonlice lif healdan mid clænnesse ⁊ eal d gende beon sƿa sƿa hit gedafenaþ ðam hade. se sacerd ꝥ bið ƿuniende butan diacone se hæfþ ðone naman ⁊ næfð ða ðenunge;

VI. *Diaconus* eſt qui Miſſali Sacerdoti eſt à miniſterio, oblationes ſuper altari ponit, & in divinorum celebratione Evangelium legit. Ei liceat baptizare, populóq; Cœnam Domini exhibere . . . . Salvatori deſervire, & vitæ cœleſtis rationem in caſtitate colere, & omnia . . . . ſicut decet illum ordinem. Sacerdos qui verſatur abſque Diacono, nomen tenet, non miniſterium.

17. Presbiter' is Mæsse Preost oþþe ealdƿita. na ꝥ ælc eald sy. ac ꝥ he eald sy on ƿisdome. Se halgaþ Godes husel. Sƿa sƿa se hælend bebeað. he sceal ꝥ folc lædan to geleafan mid bodunge. ⁊ mid clænum ðeaƿum. ðam cristenum bysman. ⁊ his lif ne sceal beon sƿilce læƿedra manna; Nis na mare betƿeox Mæsse Preoste ⁊ Biscope. buton ꝥ se biscop bið geset to hadigenne. ⁊ to bisceopienne. ⁊ to gymenne Godes gerihta. forðon ðe hit ƿære to mænig eald mænigeteald gif ælc Mæsse Preost sƿa dyde. ⁊ him habbaþ anne had. ðeah se oþer sy ƿurþor;

VII. *Presbyter* eſt Sacerdos Miſſalis, aut Senior, non à ſenectute, ſed quòd ſenili gaudet prudentia. Illius eſt corpus Domini in Sacramento conſecrare, eodem modo quo ſalvator ipſe inſtituit. Ejus eſt ut populum ducat ad fidem, cum & prædicando, tum & ſacra miniſteria caſtè exequendo, Chriſtianis ſe exemplum præbens, & vitam agens non pro more laicorum. Haud pluris intereſt inter Miſſalem Presbyterum & Epiſcopum, quàm quod Epiſcopus conſtitutus ſit ad ordinationes conferendas, & ad viſitandum, ſeu inſpiciendum, curandúmqe ea quæ ad Deum pertinent (Dei jura) quod nimiæ crederetur multitudini ſi omnis Presbyter hoc idem faceret. Ambo ſiquidem unum tenent eundémq; ordinem, quamvis dignior ſit illa pars Epiſcopi.

18. Nis nan had geset on cyrli-

Non eſt alius Ordo conſtitutus in

in Eccleſiaſticis miniſteriis præter memoratos ſeptem iſtos. Monachorum & Abbatum claſſes alterius ſunt generis, & neque iſtis annumerantur, neque Ordinis alicujus nomen obtinent. Dicti autem Ordines ſancti ſunt, & perducunt Presbyterorum ſuorum animas ad beatitudinem, ſi purè teneantur.

cum ðearum butan ðis seofon. swa swa ƿe sædon nu. Munuchad ⁊ Abbudhad sind on oðre ƿisan. ⁊ ne synd on getealde to ðysum getele. ne eac nunnan had misgenamod herto; ðas hadas sindon halige gebringað ðæra preosta sawla ðe hi syferlice healdað;

Ad Presbyteros ſpectat & Miniſtros Dei omnes; ut Eccleſiam ſuam ſancto colant obſequio, ſeptem in ea horarios cantus pſallant ut à Synodo conſtitutum eſt, *viz.* Uhtsang. *id eſt*, Cantus antelucanus: Primsang. *id eſt*, Cantus matutinus: Undernsang. *id eſt*, Cantus tertianus, *vel ad horam diei tertiam*: Middægsang *id eſt*, Cantus meridianus: Nonsang. *id eſt*, Cantus nonalis, *vel ad horam nonam diei*: Æfensang. *id eſt*, Cantus veſpertinus: Niht [sang] *id eſt*, Cantus nocturnus, qui & ſeptimus.

19. Nu gebyrað Mæsse Preostum ⁊ eallum Godes ðeoƿum þ hi healdon heora cyrcan mid halgum ðeoƿdom. seofon tid sangas ge singon ðær inne. ðe him gesette sind. Sƿa sƿa se Sinoð hige Uhtsang. ⁊ Primsang. Undernsang. ⁊ Middægsang. Nonsang. ⁊ Æfensang. ⁊ Niht seofoðan;

Tenentur hi etiam preces obnixiùs fundere, pro Rege & ipſorum Epiſcopo, etiam pro ſuis benefactoribus, & pro omni populo Chriſtiano.

20. And hí sceolon gebiddan geornlice forþone cyning ⁊ for heora biscop. ⁊ for ða ðe him God doð. ⁊ for eal Cristen folc;

Habebit etiam Presbyter quilibet (priuſquam ordinatus fuerit) arma ad opus ſpirituale pertinentia, videlicet codices ſacros, i. Pſalterium, Epiſtolarum librum, & librum Evangeliorum, librum Miſſalem, libros Canticorum, librum manualem ſeu Enchiridium, Gerim, paſſionalem, pœnitentialem, & lectionarium. Hæc ut habeat neceſſarium eſt, & curet Presbyter diligenter ut accuratè omnia ſint correcta, & à ſcribatum vitiis liberata.

21. He sceal habban eac ða ƿæpna to ðam gastlican ƿeorce. ær ðan ðe. he beo gehadod. þ sind ða halgan bec. Saltere ⁊ Pistol boc. godspel boc. ⁊ Mæsse boc. Sang bec. ⁊ hand boc. Gerim ⁊ Passionalem. Penitentionalem. ⁊ ræding boc. ðis is þ nead prim. ðe Preost habban sceal. ⁊ bit he æt ðam ƿær þ hi beon ƿel gerihte;

Habebit etiam Miſſalia veſtimenta, ut Deo ſerviat prout decet, honorificé: nec ſint ea mucida, nè vel aliquantulum . . . & altaris etiam pallia affabrè ſint contexta. Calix ejus è pura una materia factus, putredini non obnoxia, & ſic etiam patina. Corporale item nitidum, ut Chriſti convenit miniſterio. Nemo quidpiam impune proferat quod non ſemper dignum fuerit apud Deum, ut ei ſerviat, cùm in prudentia, tum in puritate.

22. He sceal habban eac Mæsse reaf þ he mage arƿurþlice Gode sylsum ðenian. sƿa hit gedafenlic is. þ his reaf ne beo horig. ne huru to sigen. ⁊ his ƿeofod sceatas beon ƿel hƿorrene; Beo his calic eac of clænum antimbre geƿorht. unforrotigendlic. ⁊ eal sƿa se disc. ⁊ clæne corporale. sƿa sƿa to Cristes ðenungum; Man ne mæg butan gesƿince sƿilc þing forþ bringā. ac þa beoþ on ecnysse arƿurþe mid Gode. þe him ƿel þemaþ mid ƿisdome. ⁊ clænnesse;

23. Se Mæsse Preost sceal secgan on Sunnan dagum 7 Mæsse dagum þæs godspelles andgit on Englisc ðam folce. 7 be ðam Pat'. nr'e. 7 be ðam Credan eac swa he oftost mæge. þam mannum to onbryrdnysse. þ hi cunnon geleafan. 7 heora Cristendom gehealdan; Ƿarnige se lareow wið þæt ðe se witega cwæþ. Canes muti non poſſunt latrare, ða dumban hundas ne magon beorcan; Ƿe sceolan beorcan 7 bodian ðam læwedum ðe læs ðe hi for lar leaste losian sceolon. Crist cwæð on his godspelle be unwisum lareowum. Cœcus ſi cœco ducatum præſtet, ambo in foveam cadunt: þ is. Gif se blinda mann bið oðres blindan latteow. ðonn befeallað him begen on sumne blindne seaþ; Blind bið se lareow gif he ða boc lare ne cann. 7 beswicð ða læwedan mid his larleaste swa. warniað eow wið his swa ge ðearfe agon;

Presbyter etiam ſeu Miſſalis ſacerdos in diebus Solis & Miſſalibus, Evangelii ejus intellectum populo dicet Angliceè, & ipſorum etjam *Pater noſter* & *Credo* (*veſtigia teneo Saxonici exemplaris*) toties quoties poterit eos inſtruendos [adhibere] & ut Symbolum fidei memoriter diſcant, Chriſtianámq; ſuam teneanr confeſſionem: monente hoc Domino, unà & Propheta inquiente: ða dumban hundes ne magon beorcan. id eſt, *Canes muti non poſſunt latrare.* Oportet nos latrare & exhortari laicos, nè fortè pro defectu inſtructionis perdamus eos. De inſipienti doctore ait Chriſtus in Evangelio, *Cœcus ſi cœco ducatum præſtet, ambo in foveam cadunt.* Cœcus eſt doctor qui literas neſcit, & ignorantia ſua laicos & indoctos decipit. Caveatis in hoc igitur, prout opus fuerit.

24. Ða halgan fæderas gesetton eac þ men syllon heora teoðunge into Godes cyrcan. 7 gange se sacerd to. 7 dæle hí on ðreo. ænne dæl to cyrc bote. 7 oðerne ðearfum. ðone ðriddan ðam Godes ðeowum. ðe ðære cyrcan begymað;

Sancti etiam Patres ſtatuerunt, ut Eccleſię Dei decimas ſuas quiq; conferant, tradantúrque eæ Sacerdoti, qui eaſdem in tres diſtribuat portiones: unam, ad Eccleſiæ reparationem: alteram, pauperibus erogandam, tertiam verò, Miniſtris Dei qui Eccleſiam ibi curant.

25. Eac hi gesetton þ mann ne sceole Mæssian binnan nanum huse buton hit gehalgod sý. buton for micelre neode. oððe gif man bið untruman;

Conſtituerunt etiam, ut nemo Miſſam celebraret in domo non conſecrata, niſi urgente neceſſitate, vel quod quiſpiam ſit infirmus, & ad [*Eccleſiam proficiſci nequeat.*]

26. And gif ungefullod cild færlice bið gebroht to ðam Mæsse Preoste. þ he hit mot gefullian. sona mid ofste þ hit ne swelte hæðen;

Si puer non baptizatus liberè adducatur ad Presbyterum, [cavear ille] ut eundem protinus baptizet, nè fortè moriatur Ethnicus.

27. And þ nan preost ne sylle wið sceattum ge denunge. ne nanes ðinges ne bidde. naþor ne for fulluhte. ne for nanre þenunge. 7 he ne beo þam gelic ðe Crist sylf adræfde mid

Nullus Presbyter pro pecuniis vendat miniſterium ſuum, nec (pro eodem) quidpiam petat, neq; pro baptiſmo, neque pro alio aliquo miniſterio exequendo: nè ſit eorum ſimilis, quos de templo Chriſtus ipſe

ipſe flagro expulit, quod mercaturam nequiter exercebant in eodem. Dei ſiquidem Miniſtri non jam faciant miniſteria ut pecuniam indè ſibi conferant, ſed ut gloriam mereantur ſempiternam.

sƿiþe of ðam temple. forþan ðe hi mangodon manfullice ðær inne. ne do nu se Godes ðeoƿa Godes ðenunge for sceattum. ac ðurh ðæt. to ði ꝥ he geearnige ꝥ ece ƿuldor;

Nullus itémque Presbyter ex quacunque lucri vel cupiditatis cauſa ab una Ecclesia ad aliam tranſear, ſed ad mortem uſque in eodem hæreat, cui primitùs ordinatus fuit.

28. Ne nan Preost ne fare for ænigre gitsunge fra mynstre to oþrum. ac æfre þurh ƿunige ðær he to gehadod ƿæs. ða hƿile ðe his dagas beoð;

Nullus Presbyter ex ineptia bibat plus quam decet, nec alium provocet ad bibendum ultra quod deſiderat, nè fortè minimè compos fuerit, cùm vel infans baptizandus, vel moriturus quiſpiam viatico ſit donandus: quod ſi non acciderit, haud tamen fiat ebrius, quia Dominus miniſtris ſuis interdixit ebrietatem.

29. Ne nan Preost ðurh dysig ne drince ungemetlice. ne nænne man ne neadige to micclum gedrence. forþan ðe he sceal beon gearo. gif cild bið to fulligenne. oþþe man to husligenne. ꝥ he hæbbe his geƿitt. ⁊ ðeah hit sƿa ne getimige. ne sceal he beon druncen. forðan ðe ure Drihten forbead druncennysse his ðenum;

Presbyter nec ſit mercator, nec mercaturæ cupidus, nec omiſſo Theologiæ ſtudio ſe ad mundanas conferat ſermocinationes, nec arma ferat, nec [cauſidicus ſit]vel lites agat: nec in œnopoliis bibat more ſecularium: juramentum etjam nè jurato; ſemper autem & ſimpliciter verum dicat abſque mendacio, ut ſervi Dei docuerunt.

30. Ne preost ne beo mangere. ne gitsigende massere. ne he ne forlæte his godcundnysse. ne nefo to ƿoruld spræcum. ne he ƿæpna ne ƿerige. ne ne ƿyrce sace. ne he ne drince æt ƿinn tunnum sƿa sƿa ƿoruld men doþ. ne he aðas ne sƿerige. ac mid anfealdnysse sprece æfre unleaslice sƿa sƿa gelæred Godes ðeoƿa;

Diſtinctè etiam peccatoribus inſtituet pœnitentiam, unicuique ſcil. juxta meriti ſui rationem, ſicuti probabilius eam aſſequatur. Infirmis & ægrotis cœnam Domini miniſtrabit, dum tamen valeant hanc deglutire, ſemimortuo autem non porriget, quia Chriſtus dicit, *homo manducat hoc Sacramentum.*

31. He sceal eac mid gesceade þa singigendan scryfan. ælcne be his mæþe. sƿa sƿa he mæg acuman. ⁊ he sceal huslian unhale. ⁊ seoce. ða hƿile ðe se seoca mæg forsƿelgan ꝥ husel. ⁊ he hit ne sceal don gif he samcucu bið ⁊ forðan ðe Crist cƿæð. ꝥ man æte ꝥ husel;

Habebit etiam Presbyter conſecratum oleum duplex: hoc infantibus, id ægrotis paratum: & ægrotos ſemper unget jacentes. Quidam verò ægroti hoc nihili pendunt, & in ægritudine ſua ſe non concedunt ungi. Dicam quid de iis docuit Jacobus Domini Apoſtolus, qui credentibus ait: *Triſtatur aliquis veſtrum? oret aquo*

32. Se Preost sceal eac habban gehalgodne ele on sundron to cildum. ⁊ on sundron to seocum mannum. ⁊ smyrian ða seocan simle on legere; sume seoce men forsƿandiað ꝥ hi nellað gedafian ꝥ hi man smyrige. on heora untrumnysse; nu ƿylle ƿe secgan hu se Godes Apo-

Apostol Jacob be ðam tæhte. he cwæð to ðam geleaffullum ðus. Triſtatur aliquis veſtrum ? oret æquo animo & pſallat: gif eower hwilc bið geunrotsod he hine gebidde midemnum mode. ⁊ his Drihten herige; gif hwa biþ geuntrumod betwux eow he gefecce him to ðære gelaþunge Mæsse Preostas. ⁊ hi him ofersingon. ⁊ him fore gebiddon. ⁊ hine smyrion mid ele on Drihtnes naman. ⁊ ðæs geleafan gebed gehælð ðone untruman. ⁊ driht hine arærþ. ⁊ gyf he on synnum bið hí beoð him forgifene. andettað eow betwynan eowre synna. ⁊ gebiddað for eow. eow betwynan. þ ge beon gehealdene. Ðus spræc Jacob se Apostol be ðæres smyrunge seoccra manna. ac se seocca sceal geandettan mid inneweardre heortan gif he ænigne gylt ungebet hæfð ær he hine smyrige. swa swa se Apostol hine. beforan tæhte. ⁊ hine ne mot nan man smyrian buton he ðær bidde ⁊ his andetnysse dó; Gif he ær synful wære. ⁊ gimeleas. he dó ðonne andetnysse ⁊ geswicenysse. ⁊ ælmyssan ær his gændunge. ⁊ he ne bið fordemed to helle. ac he becymð to Godes miltsunge;

animo, & pſallat. Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei ſalvabit infirmum, & allevi-abit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra: & orate pro invicem, ut ſalvemini. Hæc loquutus eſt Jacobus de ungendis ægrotis. Ægrotus autem priuſquam inungatur, confitebitur ab intimo corde, ſi quid peccati commiſerit, pro quo dignam non contulerit ſatisfactionem, ſicut Apoſtolus hîc jam ſuprà eum monuit: & nemo eum præſumat ungere, niſi exoratus, & poſt peractam confeſſionem. Si antea peccator fuit & negligens, faciat jam demum confeſſionem, pœnitentiam, & eleemoſynam ante obitum ſuum, ut inferno non adjudicetur, ſed divina gaudeat miſerecordia.

33. Feower Sinoðas wæron for ðam soðan geleafan ongean ða gedwolmen þe dyslices spræcon be ðære halgan Ðrynnysse. ⁊ ðæs hælendes mennisscnysse; Se forma wæs on Nicea. swa swa we gefyrn ær sædon. ⁊ se oðer wæs siþþan on Constantinopoli. oþer healf hund biscopa. halige Godes men. Se ðridda wæs on Efesum. twa hund biscopa. ⁊ se feorþa wæs on Calcedonia. fela hund biscopa. ⁊ hi ealle wæron anræde him betwynan to ðære gesetnysse ðe man gesette on Nicea. ⁊ hi gebetton gehwæt ðe to brocen wæs of ðam. ðas feower Sinoþas synd to healdenne. swa swa þa feower Cristes bec on Cristes gelaþunge. manega sinoðas wæron siþþan gehæfd. ac ðas feower syndon fyrmiste swa ðeah. forðan ðe hi adwæscton ða

Quatuor erant Synodi pro veræ fidei defenſione contra hæreticos blaſphemias eructantes in ſanctam Trinitatem, & Salvatoris noſtri humanam naturam. Prima Nicææ, ut hic antea memoravimus. Poſt eam altera Conſtantinopoli, è 150. Epiſcopis, ſanctis Dei ſervis. Tertia Epheſi fuit, è 200. Epiſcopis. Quarta verò Chalcedoni, ubi multæ aderant Epiſcoporum centuriæ, & hi omnes unanimi aſſenſu omnia confirmarunt quæ in Nicæna ſtatuebantur Synodo, & in quibus violata fuit, ea omnia refecêre. Quatuor iſtę Synodi adeò obſervandæ ſunt à Chriſti Eccleſia, ut quatuor Chriſti codices. Multæ ex illo tempore fuerunt Synodi, ſed hæ quatuor erant firmiſſimę.

Extin-

Extinxerunt enim iſtæ hæreticas illas doctrinas, quas adverſùs Deum hæreticè poſuerunt hæretici, & conſtituerunt pariter Eccleſiaſticum miniſterium.

dƿollican lara. ðe ðage dƿolan fundon dƿollice ongean God. ⁊ hi eac gesetton ða cyrclican ðenunga;

Qua igitur audacia [O Sacerdotes] iſtorum omnium diſpexeritis conſtitutiones? Monachi enim unius hominis conſtitutiones tenent, ſancti videlicet Benedicti, & ſecundùm regulam ejus vivunt; quam ſi violaverint, corrigunt ſtatim omni cum humilitate, juxta Abbatis eorum ſententiam. Vos etiam habetis regulam: ſi vel eam legere volueritis, videretis quid ſit vobis conſtitutum. Vos autem mundanis delectamini collocutionibus, Viccomites fieri, Præpoſiti, ſeu Ballivi, neglecta interea Eccleſia veſtra, & his unà conſtitutionibus.

34. Hu durrege nu forseon heora ealra gesetnyssa. ðonne munecas healdað anes mannes gesetnysse þæs halgan benedictes. ⁊ be his dihte lybbað. ⁊ gif hí ƿære hit to brecað. hi hit gebetaþ eft be heora abbudes dihte, mid ealre eadmonysse; ge habbað eac regol gif ge hine rædan ƿoldon. on ðam ge mihton geseon hu hit geset is be eoƿ. ac ge lufiað ƿoruld spræca. ⁊ ƿyllað beon gerefan. ⁊ forlætað eoƿre cyrcan. ⁊ ðas gesetnyssa mid ealle;

Volumus (ut conſtitutiones perhibent) vos voſmetipſos, prout Chriſtianos decet, citiùs expedire, Eccleſiæq; veſtræ ſedulo indulgere: in Eccleſia verò, nè vel fabulari liceat, aut loqui: orationis enim domus eſt, & Deo conſecrata in ſermonis ſpiritualis exercitationem; nec in ea quiſpiam bibat, aut indebitè edat: cùm ſit illis ſanctificata qui ibidem corpus Domini in fide manducaverint. Hæc quamvis turpia faciunt homines, bacchantes ſæpe, & uſque ad inſaniam bibentes in domo Dei, contumelioſè etiam & turpiter ludentes, quin & fœdis ſermonibus ipſam hanc domum contaminantes. Satius eis foret in lectis ſuis acquieſcere, quàm Deum iſtiuſmodi irritare

35. Ƿe ƿyllað sƿa ðeah secgan ða gesetnyssa eoƿ. hƿylæs ðe ƿe sƿylce losion forþ mid eoƿ. Cristene men sceolon secan cyrcan gelome. ⁊ man ne mot spellian ne spræca drifan binnan Godes cyrcan. forðan ðe heo is gebed hus Gode gehalgod to ðam gastlicum spræcum; Ne man ne sceal drincan oþþe dollice etan binnan Godes huse ðe is gehalgod to ðam ꝥ Godes lichaman mid geleafan ðær ðicge. nu doð men sƿa ðeah dyslice for oft ꝥ hi ƿyllað ƿacian. ⁊ ƿudlice drincan binnan Godes huse. ⁊ bis morlice plegan. ⁊ mid ge gaf spræcum Godes hus gefyllan. ac ðam ƿære betere. ꝥ hi on heora bedde lagon. ðonn' hi gegremedon--------

Hic nonnulla deſunt, nec reparanda ſunt.

☞ *Nè fortè exiſtimes (Lector humaniſsime) ex cerebro meo depromptas eſſe, quas Guilielmo Regi jam nunc aſſcripturus ſum Leges, fidémque abroges, aut facti mei conſilium ignores, ego te paucis admonere volui : Primùm, me hoc in loco mea non dediſſe, verùm aliena tranſcripſiſſe, Librarii, non Auctoris munere functum : Deinde, cùm duo inter ſe diverſa harum legum circumferantur exemplaria, alterum perantiquum, alterum non ità ſanè vetus, quod tamen plura complectatur, me diligenti factâ comparatione utraque conjunxiſſe, ità tamen ut quæ majuſculis depicta ſunt literis, veteris illius exempli ſunt omnia; quæ minoribus verò deſcribuntur caracteribus, ea recentiori ſunt tribuenda. Variam denique è regione loci annotavi lectionem, verbáque nonnulla parùm Latina emendavi.* Vale.

❡ Leges Gulielmi Regis.

GULIELMUS regnare {cœpit / deſiit} anno ſalutis humanæ {1067. / 1087.}

❡ Decreta *GULIELMI Baſtardi*, & Emendationes quas poſuit in *ANGLIA*, quę olim vocàbatur *BRITANNIA*.

HIc intimatur quid Golielmus Rex Anglorum, cum Principibus ſuis conſtituit poſt conquiſitionem Angliæ. Inprimis quidem ſuper omnia unum Deum vellet per totum regnum ſuum venerari, unámque fidem Chriſti ſemper inviolatam cuſtodiri, pacem & ſecuritatem, *concordiam, judicium, & juſtitiam* inter Anglos & Normannos, *ſimiliter inter Francigenas & Britones, Wallia & Cornubia, & Pictos, & Scotas Albania, ſimiliter Francos, & inſulicolas omnium Inſularum, & Provinciarum quæ pertinent ad coronam, & dignitatem, & ad defenſionem, & ad obſervationem, & ad honorem Regis, inter omnes ſibi ſubjectos per univerſam Monarchiam Regni Britanniæ firmiter & inviolabiliter modis omnibus* obſervari. *Ità quòd nullus alii * forisfaciat in nullo ſuper * forisfacturam noſtram plenam.* Statuimus etiam, ut omnes liberi homines fide & ſacramento affirment, quòd intra & extra univerſum regnum, *quod olim vocabatur regnum Britanniæ*, Wilhelmo Regi Domino ſuo fideles eſſe volunt, terras & honores ſuos omni fidelitate ubique ſervare, cum eo & contra inimicos *& alienigenas* defendere. Volumus autem & firmiter præcipimus, ut omnes homines quos nobiſcum adduximus, aut poſt nos venerunt, ſint *ſub protectione, &* in pace noſtra, *per univerſum regnum prædictum.* Et ſi quis de illis occiſus fuerit, dominus ejus habeat intra quinque dies homicidam ejus, ſi potuerit : ſin autem, incipiat perſolvere nobis, xlvi. marcas argenti, quamdiu * ſubſtantia Domini illius perduraverit, ubi verò ſubſtantia Domini defecerit, totus * hundredus in quo occiſio facta eſt communiter ſolvat quod remanet. Et omnis Francigena qui tempore Edwardi propinqui noſtri fuit in Anglia, particeps conſuetudinum Anglorum, quod dicunt anehlot. & an Scote. perſolvatur ſecundum legem Anglorum. *Volumus & hoc firmiter præcipimus & concedimus, ut omnes liberi homines totius Monarchiæ regni noſtri prædicti, habeant & teneant terras ſuas & poſſeſſiones ſuas bene,*

* i. damnum inferat.
* i. mulcta.
* bona, res.
* centuria.
Vulgò Scot & Lot.

ne, & in pace, liberas ab omni exactione injuſta, & ab omni tallagio, ità quod nihil ab eis exigatur vel capiatur, niſi ſervitium ſuum liberum, quod de jure nobis facere debent, & facere tenentur, & prout ſtatutum eſt eis, & illis de nobis datum & conceſſum jure hæreditario in perpetuum per commune conſilium totius regni noſtri prædicti. Statuimus etiam & ſimiliter præcipimus, ut omnes Civitates & Burgi, & Caſtella, & Hundreda, Wapentachia totius regni noſtri prædicti ſingulis noctibus vigilentur, & cuſtodiantur in girum, pro maleficis & inimicis, prout Vicecomites, & Aldermanni, & Præpoſiti, & Ballivi, & Miniſtri noſtri melius per commune conſilium ad utilitatem regni providebunt: & quod habeant per univerſum regnum menſuras fideliſsimas, & ſignatas, & pondera fideliſsima & ſignata, ſicut boni Prædeceſſores ſtatuerunt. Statuimus & ſimiter præcipimus, ut omnes Comites, & Barones, & Milites, et ſervientes, & univerſi liberi homines totius Regni noſtri prædicti habeant & teneant ſe ſemper bene in armis, & in equis, ut decet & oportet, & quod ſint ſemper prompti & parati ad ſervitium ſuum integrum nobis explendum, & peragendum cum ſemper opus adfuerit, ſecundùm quod nobis debent de feodis & tenementis ſuis de jure facere, & ſicut illis ſtatuimus per commune conſilium totius regni noſtri prædicti, & illis dedimus & conceſsimus in feodis jure hæreditario. Hoc præceptum non ſit violatum ullo modo ſuper foriſfacturam plenam. Statuimus etiam & firmiter præcipimus, ut omnes liberi homines totius regni prædicti ſint fratres conjurati ad Monarchiam noſtram & ad regnum noſtrum pro viribus ſuis & facultatibus contra inimicos pro poſſe ſuo defendendum, & viriliter ſervandum, & pacem, & dignitatem noſtram & corona noſtra integram obſervandam, & ad judicium rectum, & juſtitiam conſtanter modis omnibus pro poſſe ſuo ſine dolo & ſine dilatione faciendam. Hoc decretum factum eſt in civitate * Londra.

Interdicimus etiam ut nulla viva * pecunia vendantur, aut emantur niſi intra civitates, & hoc ante tres fideles teſtes, nec aliqua res * vendita ſine fidejuſſore & warranto. Quod ſi quis aliter fecerit, ſolvat, & perſolvat, & poſtea foriſfacturam.

* *al.* Claudia. *i.* Glaceſtria.
* *i.* pecudes.
* *al.* neceſſaria.

Item nullum mercatum vel forum ſit, nec fieri permittatur, niſi in civitatibus regni noſtri, & in burgis clauſis, & muro vallatis, & caſtellis, & locis tutiſsimis, ubi conſuetudines regni noſtri, & jus noſtrum commune et dignitates coronæ noſtræ, quæ conſtitutæ ſunt à bonis Prædeceſſoribus noſtris deperire non poſsint, nec defraudari, nec violari, ſed omnia ritè, et per judicium et juſtitiam fieri debent. Et ideò caſtella, et burgi, et civitates ſunt et fundatæ et ædificatæ, ſcilicet, ad tuitionem gentium, et populorum regni, et ad defenſionem regni, et idcirco obſervari debent cum omni libertate, et integritate, et ratione.

Decretum eſt etiam ibi, ut ſi Francigena appellaverit Anglum de perjurio, aut murdro, furto, aut homicidio, aut Ran, quod dicitur aperta rapina quæ negari non poterit, Anglus ſe defendat per quod melius voluerit, aut judicio * ferri, aut duello. Si autem Anglus infirmus fuerit, inveniat alium qui pro eo faciat. Si quis eorum victus fuerit, emendet regi xl. ſolidos. Si autem Anglus Francigenam appellaverit, & probare voluerit judicio aut duello, volo tamen Francigenam purgare ſe ſacramento non fracto.

* *intellige* candentis.

Hoc quoque præcipio, ut omnes habeant & teneant legem Regis Edwardi in omnibus rebus, adauctis his quæ conſtituimus ad utilitatem Anglorum.

Omnis homo qui voluerit ſe teneri pro libero, ſit in * plegio, ut plegius eum habeat ad juſtitiam ſi quid offenderit, & ſi quiſquam evaſerit talium, videant plegii ut ſolvant quod calumniarum eſt, & purgent ſe, quia in evaſo nullam fraudem noverint. Requiratur hundredus, & * comitatus ſicut anteceſſores ſtatuerunt, & qui juſtè venire debent *et* noluerint, ſummoneantur ſemel, & ſi ſecundo non venerint, accipiatur bos unus; & ſi tertio, alius bos; & ſi quarto, reddatur de rebus hujus hominis
126 quod calumniatum eſt, quod dicitur * ceapᵹẏlð, & inſuper regi foriſfactura.

* *i.* fidejuſſione.
* *i.* conventus ex omni ſatrapia.
* *aliàs,* oferᵹẏlð. quod idem eſt.

Et prohibeo ut nullus vendar hominem extra patriam: *Si quis enim velit ſervum ſuum liberum facere, tradat eum Vicecomiti per manum dextram in pleno comitatu, & quietum illum clamare debet à jugo ſervitutis ſuæ per manumiſsionem, & oſtendat ei liberas portas, et vias, et tradat illi libera arma, ſcilicet, lanceam, et gladium; deinde liber homo efficitur.* Interdico etiam nè quis occidatur, vel ſuſpendatur pro aliqua culpa, ſed eruantur oculi, & abſcindantur teſticuli, *vel pedes, vel manus, ità quod truncus vivus remaneat in ſignum proditionis, et nequitiæ ſuæ: ſecundùm enim quantitatem delicti debet pœna maleficis infligi.* Et iſta præcepta *et ſtatuta* non ſint violata ſuper foriſſacturam noſtram plenam.

Leges Edovardi Regis.

EDOVARDUS regnare {cœpit / deſiit} anno ſalutis humanæ {1042. / 1066.}

Leges boni Regis EDOVARDI, quas GULIELMUS Baſtardus poſtea confirmavit.

* i. Nobilium.

1. POſt acquiſitionem Angliæ, *præfatus* Rex *Angliæ* Gulielmus, quarto anno Regni ſui, conſilio * Baronum ſuorum fecit ſummoniri per univerſos Angliæ conſulatus Anglos nobiles, ſapientes, & ſua lege eruditos, ut eorum leges, & jura, & conſuetudines ab ipſis audiret. Electi igitur de ſingulis totius Patriæ comitatibus viri duodecim, jurejurando coram rege primum confirmaverunt, ut quoad poſſent rectò tramire *incedentes*, nec ad dextram nec ad ſiniſtram divertentes, legum ſuarum & conſuetudinum ſancita patefacerent, nibil prætermittentes, nil addentes, nil prævaricando mutantes. A legibus igitur ſanctæ matris Eccleſiæ ſumentes exordium, quoniam per eam Rex & regnum ſolidum ſubſiſtendi habet fundamentum, leges, libertates, & paces ipſius concionati ſunt, dicentes:

De clericis & poſſeſſionibus eorum.

* al. clerus.

2. Omnis * Clericus, & etiam ſcbolares, & omnes eorum res & poſſeſſiones ubicunque fuerint, pacem Dei & ſanctæ Eccleſiæ habeant.

De temporibus, & diebus pacis Regis.

3. Ab adventu domini uſque ad octabis Epiphaniæ pax Dei & *ſanctæ* Eccleſiæ per omne regnum. Similiter à ſeptuageſima uſque ad octabis Paſchæ. Item ab Aſcenſione domini uſque ad octabis Pentecoſtes. Item omnibus diebus quatuor temporum. Item omnibus Sabbàtis ab hora nona, *& tota die ſequenti* uſque ad diem Lunæ. Item vigiliis ſanctæ Mariæ, ſancti Michaelis, ſancti Ioannis Baptiſtæ, Apoſtolorum omnium, & Sanctorum quorum ſolennitates à ſacerdotibus Dominicis an- 127
nunciantur diebus, & omnium Sanctorum in Kl. Novemb. ſemper ab hora nona vigiliarum, & ſubſequente ſolennitate. Item in parochiis in quibus dedicationis dies obſervatur. Item in perochiis Eccleſiarum ubi propria feſtivitas Sancti celebratur. Et ſi quis devotè ad celebrationem Sancti adveniat, pacem habeat eundo, & ſubſiſtendo, & redeundo. Item omnibus Chriſtianis ad Eccleſiam cauſa orationis euntibus, pax in eundo, & redeundo ſit eis. Similiter ad dedicationes, ad ſynodos, ad capitula venientibus, ſive ſummoniti ſiut, ſive per ſe quid agendum habuerint, ſit ſumma pax. Etiam ſi excommunicatus aliquis abſolvendi cauſa ad Epiſcopum confugerit, abſolutus, eundo, & redeundo, pacem Dei & ſanctæ Eccleſiæ habeat. Quod ſi aliquis ei forisfecerit, Epiſcopus inde juſtitiam faciat. Veruntamen ſi quis arrogans pro Epiſcopi juſtitia emendare noluerit, Epiſcopus regi notum faciat: Rex autem conſtringat malefactotem ut emendet cui forisfecit, ſcilicet, primum Epiſcopo, deinde ſibi, & ſic erunt duo gladii, & gladius gladium juvabit.

De juſtitia Eccleſiæ.

4. Ubicunque Regis juſtitia, vel cujuſcunque ſit, placita tenuerit, ſi miſſus Epiſcopi veniens illuc cauſam aperuerit ſanctæ Eccleſiæ, ipſa primitus terminetur. Juſtum eſt enim ut ubique Deus præ cæteris honoretur.

De univerſis de Eccleſia tenentibus,

* alias feudo.

5. Quicunq; de Eccleſia aliquid tenuerit, vel in fundo Eccleſiæ manſionem habuerit,

erit, extra curiam Eccleſiaſticam coactus non * placitabit quamvis forisfecerit, niſi (quod abſit) in curia Eccleſiaſtica de recto defecerit. *i. litigabit.

De reis ad Eccleſiam fugientibus.

6. Quicunque reus vel noxius ad Eccleſiam cauſa præſidii confugerit, ex quo atrium Eccleſiæ tenuerit, à nemine inſequente nullatenus apprehendatur, niſi per pontificem aut miniſtrum ejus. Quod ſi fugiendo domum ſacerdotis vel curiam ejus intraverit, eandem ſecuritatem & pacem habeat quam & apud Eccleſiam, dum tamen domus ſacerdotis & curia ejus in * fundo Eccleſię conſiſtant. Hic ſi latro vel *alias feudo. raptor eſt, quod male cepit (ſi ad manum eſt) reddat, & ſi illud penitus extirpaverit, & de ſuo proprio unde reddat habuerit, in integrum ei cui damnum intulit reſtituat. Quod ſi more ſolito latro taliter egerit, & forte fortuito ad Eccleſiam & ſacerdotum domos frequenter evaſerit, ablatione reſtituta, provinciam * forisjuret, nec *i. juret ſe minime rediturum. redeat : Et ſi forte reditum fecerit, nullus eum hoſpitari præſumat, niſi à rege data licentia.

De fractione pacis Eccleſiæ.

7. Si quis vero ſanctæ pacem Eccleſiæ * violenter infregerit, Epiſcoporum eſt *alias violaverit. juſtitia. Quod ſi nocens ſententiam eorum diffugiendo, vel arroganter contemnendo deſpexerit, clamor de eo deferatur ad regem poſt xl. dies ; & regis juſtitia mittat eum per vadimonium & plegios (ſi habere poterit) uſque dum Deo primitus, & Eccleſiæ poſtea ſatisfaciat. Quod ſi infra xxxi dies, ſive per amicos & notos, ſive per juſtitiam regis inveniri non poterit, * utlagabit eum Rex verbo oris ſui. Si *i. omni legis patrocinio excludet. vero poſtea repertus fuerit, & retineri poſſit, vivus regi reddatur, vel caput ejus, ſi ſe defenderit. Lupinum enim gerit caput, quod Anglice Ƿulꝼeſheoꝼod dicitur. Et hæc eſt lex communis & generalis de omnibus utlagatis.

De decimis Eccleſiæ reddendis, de ovibus & porcellis.

8. De *omni annona decima garba deo debita eſt, & ideo reddenda. Et ſi quis *al. omnium gregem equarum habuerit, pullum reddat decimum: qui unam tantum vel duas habuerit, de ſingulis pullis ſingulos denarios : Similiter qui vaccas plures habuerit, decimum vitulum : qui unam vel duas, de vitulis ſingulis obolos ſingulos. Et qui caſeum fecerit, det Deo decimum : Si verò non fecerit, lac decimo die. Similiter agnum decimum, *vellus* decimum, caſeum decimum, butyrum decimum, porcellum decimum. In aliis conjunguntur hæc duo capita.

128 *De Apibus.*

De apibus verò ſimiliter decima commodi. Quin & de boſco, de prato, & aquis, & molendinis, parcis, vivariis, piſcariis, virgultis, & hortis, & negotiationibus, & omnibus rebus quas dederit dominus decima pars ei reddenda eſt, qui novem partes ſimul cum decima largitur. Qui eam detinuerit, per juſtitiam Epiſcopi & Regis (ſi neceſſe fuerit) ad redditionem arguatur. Hæc enim prædicavit Beatus Auguſtinus, & conceſſa ſunt à Rege, Baronibus, & populo. Sed poſtea inſtinctu diaboli multi eam detinuerunt, & ſacerdotes locupletes negligentes non curabant inire laborem ad perquirendas eas, eò quod ſufficienter habebant ſuæ neceſſaria vitę. Multis enim in locis modo ſunt tres vel quatuor Eccleſiæ, ubi tunc temporis una tantum erat, & ſic cœperunt minui.

De his qui ad judicium ferri vel aquæ judicati ſunt per juſtitiam Regis.

9. Die illo quo judicium fieri debet, veniat illuc miniſter Epiſcopi cum clericis ſuis; & ſimiliter juſtitia Regis cum legalibus hominibus provinciæ illius, qui videant & audiant ut æquè omnia fiant, & quos Dominus per miſericordiam ſuam, non per merita ſalvare voluerit, quieti ſint, & liberè recedant, & quos iniquitas culpæ non Dominus damnaverit, juſtitia Regis de ipſis juſtitiam faciat. Barones verò qui ſuam habent * curiam de ſuis hominibus, videant ut ſic de eis agant, quatenus erga *i. juriſdictionem. Deum reatum non incurrant, & Regem non offendant. Et ſi * placitum de homini- *i. lis.

bus aliorum Baronum oritur in curiis ſuis, adſit ad placitum regis juſtitia; quoniam
* *aliàs* ſieri. abſque ea placitum * finiri non licet. Si quis Baronum juſtitiam non habet, in hundredo ubi placitum habitum fuerit, ad propinquiorem Eccleſiam ubi judicium Regis erit determinandum eſt, ſalvo jure Baronum illorum.

De Romeſcot.

10. Omnis qui habuerit xxx. denariatus vivæ pecuniæ in domo ſua, de ſuo proprio (Anglorum lege) dabit denarium Sancti Petri: Et lege Danorum dimidiam marcam. Iſte verò denarius debet ſummoniri in ſolennitate Apoſtolorum Petri & Pauli, & colligi ad feſtivitatem quę dicitur ad vincula, ità ut ultra illum diem non detineatur. Si quiſpiam detinuerit, ad juſtitiam Regis clamor deferatur, quoniam denarius hic Regis Eleemoſyna; eſt juſtitia verò faciat denarium reddere, & forisfacturam Epiſcopi & Regis. Quod ſi quis plures domos habuerit, de illa ubi reſidens fuerit in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli denarium reddat.

De Danegeldo.

11. Danegeldi redditio propter pyratas primitus ſtatuta eſt. Patriam enim infeſtantes, vaſtationi ejus pro poſſe ſuo inſiſtebant. Ad eorum quidē inſolentiam reprimendam ſtatutum eſt Danegeldum annuatim reddi, ſcilicet 12. denarios ex * unaquaq; hida totius patriæ, ad conducendos eos qui piratarum irruptioni reſiſtendo obviarent. De hoc quoq; Danegeldo libera & quieta erat omnis Eccleſia & etiam omnis terra quę in proprio Dominio eccleſiæ erat ubicunq; jacebat, nihil prorſus in tali redditione perſolvens, quia magis in eccleſiæ confidebant orationibus, quam in armorum defenſionibus. Et hanc libertatem tenuit Anglorum eccleſia uſq; ad tempus Willielmi regis junioris, qui de Baronibus totius Angliæ auxilium petiit ad Normanniam retinendam de fratre ſuo Roberto Normannorum comite Jeruſalem proficiſcente. Conceſſum eſt ei, non lege ſtatutum neque firmatum, ſed habuit neceſſitatis cauſa ex unaquaque hida 4. ſolidos, eccleſia non excepta, quorum dum fieret collectio proclamabat ſancta Eccleſia libertatem ſuam repoſcens, ſed nihil profecit.

* *i.* centum jugeribus, ſive acris.

De pace Regis.

12. Pax Regis multiplex eſt, alia enim data manu ſua, quam Angli vocant,
Cẏnınᵹeꞅ honꝺe ꞅealꝺe ᵹꞃẏþ. Alia die qua primum coronatus eſt, quæ dies tenet octo. In natali Domini dies octo, in Paſchate dies octo, in Pentecoſte dies 129
* *i.* literas regias. octo. Alia per * breve ſuum data eſt. Alia, quam habent quatuor * Chemini, Warlingſtrete, Foſſe, Hikenildſtrete, & Ermingſtrete, quorum duo in longitudinem
* *i.* viæ publicæ. regni, alii duo in latitudinem diſtenduntur. Alia, quam habent aquæ nominatorum fluviorum, quorum navigio de diverſis locis victualia deferuntur civitatibus vel burgis. Illa autem manus ſuæ pax, & dierum coronationis, & brevis, ſub judicio unius
* *al.* aſſultu. eſt forisfacturæ: Similiter quatuor cheminorum, & majorum aquarum de * aſſaltu. De opere verò ſi fiat, opus diſtruatur, & medietas emendationis dabitur. Quicunq; ſcienter infregerit eam xviii. hundreda in Danelaga, & corpus ejus in miſericordia regis. Lege Anglorum, Were ſuum, id eſt, pretium ſuę redemptionis, & Manbote de occiſis erga Dominos quorum homines fuerint interfecti. Manbote in Denelaga,
* *i.* compenſatio Domino perſolvenda pro homine occiſo. de villano & ſokeman xii. oras, de liberis autem hominibus, 3. marcas. * Manbote verò Anglorum lege, Regi & Archiepiſcopo tres marcas de hominibus eorum propriis: Sed epiſcopo ejuſdem comitatus, & conſuli, & dapiſero regis, viginti ſolidos: Baronibus autem aliis decem ſolidos: Parentibus occiſi fiat emendatio, vel
* *i.* inimicitiæ. * guerra eorum portetur, unde Anglicè Proverbium habetur, Bıᵹeꞅpeꞃe oꝼ ꞅıꝺe. oþþe bæꞃ; id eſt, eme lanceam à latere, aut fer. Pax autem quatuor cheminorum, & prædictarum aquarum ſub majori judicio continetur, quam ſuperi-
* *al.* aſſultu. ùs diximus de * aſſaltu. Si verò molendina, piſcaria, vel alia quælibet opera, ejus impedimentum facientia præparentur, opera ipſa protinus deſtruantur, & chemini &
* *i.* non prætermittatur. aquæ ut fuerant primitus reparentur, & forisfactura regis non * obliviſcatur. Chimini verò minores de civitate ad civitatem ducentes, & de burgis ad burgos, per quos mercata vehuntur, & cætera negotia fiunt, ſub lege comitatus ſunt. Si quippiam

operis

operis ad eorum perturbationem erigitur, ſolotenus deponatur, & Chemini * mox reparentur, & ſecundùm legem comitatus ejuſdem erga comitem & vicecomitem emendetur. ***Verùm quod modo vocatur Comitatus, olim apud Britones temporibus Romanorum in regno iſto Britanniæ vocabatur Conſulatus. Et qui modo vocantur Vicecomites, tunc temporis Viceconſules vocabantur, ille verò dicebatur Viceconſul, qui conſule abſente ipſius vices ſupplebat in jure & in foro.*** Similiter de aquis fiat minoribus, naves tamen portantibus cum iis rebus quæ neceſſariæ ſunt burgis & civitatibus, ſaltem ligna & ejuſmodi, cum lege minorum Cheminorum eſt & emendatio earum. *al. more ſolito.

Diviſiones Scirarum, & hundredorum.

13. Diviſiones * Scyrarum regis proprie cum judicio quatuor Cheminorum regalium ſunt. Diviſiones hundredorum & Wapentachiorum comitibus, & vicecomitibus, cum judicio comitatus pertinent. i. Satrapiarum.

De theſauris.

14. Theſauri de terra domini Regis ſunt, niſi in Eccleſia vel in cœmeterio inveniantur: Et licet ibi inveniantur, aurum regis eſt, & medietas argenti, & medietas Eccleſiæ ubi inventum fuerit, quæcunque ipſa fuerit vel dives, vel pauper.

Lex Murdrorum.

15. Si quiſpiam murdratus alicubi reperiebatur, querebatur apud villam ubi inveniebatur interfector illius. Qui ſi inveniri poterat, tradebatur juſtitiæ regis infra ipſos 8. dies interfectionis. Si vero inveniri non poterat, menſis & unius diei reſpectum habebant ad eum perquirendum. Quod ſi intra terminum non inveniebatur colligebantur in villa illa 46. marcæ. Quod ſi ad tantæ ſolutionem pecuniæ non ſufficiebat, per hundredum colligebatur, quod in villa non poterat. Veruntamen quoniam omnino villa confundebatur, providerunt Barones quod per Hundredum colligerentur, & ſigillo alicujus Baronis Comitatus ſigillarentur, & ad Theſaurarium regis deportarentur, quas ſigillatus ipſe ſervaret per annum & diem unum: quod ſi infra hunc terminum poſſit * murdrator haberi, traderetur juſtitiæ Regis, & ipſi marcas i. interfector.
*30 Theſaurio Regis commendatas rehaberent. Sin infra tempus annuum non poſſet teneri, parentes murdrati ſex marcas haberent, Rex quadraginta: Si parentes deeſſent, dominus ejus reciperet: Si dominum non haberet, * felagus ejus, id eſt, fide cum eo ligatus: Si vero nihil iſtorum haberet, tunc Rex regni (ſub cujus protectione & pace degunt univerſi) reſumeret illas ſex marcas cum ſuis quadraginta. i. ſocius & vitæ comes.

De inventione Murdri.

16. Murdra quidem inventa fuerunt & conſtituta in diebus Chnuti Dani Regis, qui poſt acquiſitam Angliam & pacificatam rogatu Baronum Anglorum remiſit in Daciam exercitum ſuum. Ipſi vero Barones extiterunt fidejuſſores erga Regem, quatenus quotquot in terra ſecum retineret, firmam pacem per omnia haberent. ***Veruntamen ſi quis Anglorum aliquem eorum interfecerit,*** ſi ſe ſuper hoc defendere non poſſet judicio Dei, ſcilicet aqua, vel ferro, fieret de eo juſtitia. Si autem aufugeret, ſolveretur ut ſupra dictum eſt. Iſte verò Chnutus præſatus Rex, & Sueinus Rex Danorum pater ejus, & Lachman Rex Sueorum, & Olanus Rex Norwegiæ, & Haroldus Hareſote Rex Danorum filius Chnuti prædicti & *Elwinæ, & Hardocanutus Rex Danorum frater ſuus filius Chnuti prædicti & Emmæ ſororis Roberti Normannorum Ducis, & matris ultimi Edwardi, multa jura, & dignitates, & terras, & inſulas à corona regni hujus alienaverunt, & dilapidaverunt, & Dacis ſuis, & Norwegienſibus illas dederunt, qui regnum infeſtantes deſtruxerunt. Idcirco donationes, & alienationes eorum in irritum revocari debent, & in nihilum reduci, & omnino extirpari. Ità fecit bonus Rex Edwardus, facta eorum in quantum potuit revocavit, ſed non potuit omnia revocare. Non habuit vim quod potuit regnum in priſtinum ſtatum reducere, & reformare: ſervavit ſacramentum, fecit enim quod potuit. Temporibus vero Regum Danorum ſepultum fuit jus in regno, leges & conſuetudines ſimul ſopitæ, temporibus illorum prava voluntas, vis, & violentia magis regnabant quàm judicium in terra. *al. Elfgivæ

De Regis officio, & de jure & appendiciis coronæ regni Brytanniæ.

17. Rex autem, quia vicarius ſummi regis eſt, ad hoc eſt conſtitutus, ut regnum
terrenum, & populum domini, & ſuper omnia Sanctam veneretur Eccleſiam ejus,
& regat, & ab injurioſis defendat, & maleficos ab ea evellat, *& deſtruat, & penitus
diſperdat.* Quod niſi fecerit, nec nomen Regis in eo conſtabit, verùm teſtante papa
Joanne nomen Regis perdit: Cui Pipinus & Carolus filius ejus * nec dum Reges
*alias non-dum. ſed principes ſub rege Francorum ſtulto ſcripſerunt, quærentes ſi ità permanere de-
berent Francorum Reges ſolo regio nomine contenti, à quo reſponſum eſt, Illos de-
cet vocari Reges qui vigilanter defendunt & regunt Eccleſiam Dei, & populum
ejus; imitari Regem pſalmographum dicentem. Non habitabit in medio domus
meæ qui facit ſuperbiam, &c. *Debet verò de jure Rex omnes terras & honores, om-
nes dignitates & jura & libertates coronæ regni hujus in integrum cum omni integritate
& ſine diminutione obſervare, & defendere; diſperſa, & dilapidata, & amiſſa regni jura
in priſtinum ſtatum & debitum viribus omnibus revocare. Univerſa verò terra & tota
& inſula omnes uſque Norwegiam & uſque Daciam pertinent ad coronam regni ejùs, &
ſunt de appendiciis & dignitatibus Regis, & una eſt monarchia, & unum eſt regnum, &
vocabatur quondam regnum Brytanniæ, modo autem vocatur Regnum Anglorum. Tales
enim metas & fines ut prædicta ſunt, conſtituit & impoſuit coronæ Regni dominus Eleu-
therius papa ſententia ſua anno ſexageſimo ſeptimo poſt paſſionem Chriſti, qui primo deſti-
navit coronam benedictam Brytanniæ, & Chriſtianitatem Deo inſpirante Lucio Regi Bry-
tonum. Debet etiam Rex omnia rite facere in regno, & per judicium procerum regni.
Debet enim jus & juſtitia magis regnare in regno quam voluntas prava. Lex eſt ſemper
quod jus facit, voluntas autem, violentia, & vis non eſt jus. Debet vero Rex Deum time-
re, ſuper omnia & diligere, & mandata ejus per totum regnum ſuum ſervare. Debet
etiam Sanctam Eccleſiam regni ſui cum omni integritate & libertate juxtà conſtitutiones
patrum & prædeceſſorum ſervare, fovere, manutenere, regere, & contra inimicos defende- 131
re, ità ut Deus præ cæteris honoretur, & præ oculis ſemper habeatur. Debet etiam bonas
leges, & conſuetudines approbatas erigere, pravas autem delere, & omnes à regno depo-
nere. Debet judicium rectum in regno facere, & juſtitiam per conſilium procerum regni
ſui tenere. Iſta vero debet omnia Rex in propria perſona, inſpectis & tactis ſacroſanctis
Evangeliès, & ſuper ſacras & ſanctas reliquias coram regno & ſacerdotio & clero jurare,
antequam ab Archiepiſcopis et Epiſcopis regni coronetur. Tres enim Rex habere ſervos
debet. ſcilicet luxuriam, avaritiam, et cupiditatem: quos ſi habuerit ſervos, benè et illu-
ſtrè regnabit. Regno omnia debet præmeditare, et hoc regis eſt. Quia male cuncta mini-
ſtrant impetus, juxta Evangelium, Omne regnum in ſe diviſum deſolabitur.*

Epiſtola domini Elutherii Lucio Regi Britanniæ.

*alias 156. *ANno* 169. à paſſione Chriſti, dominus Elutherius Papa Lucio Regi Brytanniæ ſcri-
pſit, ad petitionem Regis et procerum Regni Brytanniæ. Petiſtis à nobis Leges Ro-
manas et Cæſaris vobis tranſmitti, quibus in regno Brytanniæ uti voluiſtis. Leges Ro-
manas et Cæſaris ſemper reprobare poſſumus, legem Dei nequaquam. Suſcepiſtis enim nu-
per miſeratione divina in regno Brytanniæ legem et fidem Chriſti, habetis penès vos in
regno utramque paginam, ex illis Dei gratia per conſilium regni veſtri ſume legem: et per
illam Dei patientia veſtrum Reges Brytanniæ regnum. Vicarius vero Dei eſtis in regno
juxta prophetam regem, Domini eſt terra et plenitudo ejus orbis terrarum, et univerſi
qui inhabitant in eo: et rurſum juxta prophetam regem, Dilexiſti juſtitiam, et odiſti ini-
quitatem, propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ, præ conſortibus tuis: et rurſum juxta
prophetam regem, Deus judicium tuum, etc. Non enim judicium neque juſtitiam Cæſaris,
filii enim Regis gentes Chriſtianæ et populi regni ſunt, qui ſub veſtra protectione, et pace,
et regno degant, et conſiſtant juxta Evangelium, Quemadmodum gallina congregat pullos
ſub alis, etc. Gentes vero regni Brytanniæ et populi veſtri ſunt, et quos diviſos debetis in
unum ad concordiam, et pacem, et ad fidem, et ad legem Chriſti, et ſanctam Eccleſiam con-
gregare, revocare, fovere, manutenere, protegere, regere, et ab injurioſis, et malitioſis,
& ab inimicis ſemper defendere. Væ regno cujus Rex puer eſt, et cujus principes mane co-
medunt. Non voco Regem propter parvam, et nimiam ætatem, ſed propter ſtultitiam et
iniquitatem, et inſanitatem juxta prophetam Regem, Viri ſanguinum et doloſi non dimi-
dicabunt*

dicabunt dies ſuos, &c. per comeſtionem intelligimus gulam, per gulam luxuriam, per luxuriam omnia turpia & mala, juxta Salamonem regem, In malevolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Rex dicitur à regendo, non à regno: Rex eris dum bene Regis, quod niſi feceris, nomen Regis non in te conſtabit, & nomen regis perdes, quod abſit. Det vobis omnipotens Deus regnum Brytanniæ ſic regere, ut poſsitis cum eo regnare in æternum cujus vicarius eſtis in regno prædicto, qui cum Patre, & Filio, &c.

Miſericordia Regis & perdonatio.

18. Jam ſi quiſpiam * forisfactus popoſcerit Regis miſericordiam pro forisfacto ſuo timidus mortis vel membrorum perdendorum, poteſt Rex ei lege ſuæ dignitatis condonare ſi velit etiam mortem promeritam. Ipſe tamen malefactor rectum faciat in quantumcunque poterit quibus forisfecit, & tradat fidejuſſores de pace & legalitate tenenda: Si verò fidejuſſores defecerint, exulabitur à patria.

* *i.* rei capitalis reus.

De captivis.

19. Habet etiam Rex alterius modi poteſtatem miſericordiæ ſuper captivos. Ubicunque enim venerit in civitatem, vel burgum, vel caſtellum, vel villam, vel etjam in via, ſi captivus fuerit, poteſt eum ſolo verbo ſolvere à captione. Solutus tamen ſatisfaciat cui forisfecit. Murdrator verò, vel * traditor, vel hujuſmodi criminoſus quamvìs rex eis condonaverit vitam & membra, ſecundùm legem nullatenus in patria remanebunt: Sed ſtatim jurabunt ſe ituros ad mare, infra terminum à juſtitia eis conſtitutum, & mox transfretaturos quàm citò habuerint navem & ventum. Quod ſi perjuri poſtea in terra remanſerint, quiſquis eos invenire poterit, faciat de eis
132 ſine judicio juſtitiam. Et ſi quis eos gratìs detinuerit, pro una nocte ſola majori lege Anglorum vel Danorum emendabit, pro ſecunda duplici, pro tertia nocte ſocius ejus & compar malefactorum judicabitur. Si quidem tales habuerint uxores ſuas in patria ſubſiſtentes, & dixerit aliquis parentum murdrati eas nequitiæ fuiſſe participes, expurgent * ſe judicio Dei, quas ſi clementia Dei & innocentia ſua ſalvaverit, remaneant legales cum dotibus ſuis & maritagiis. Pueri verò qui ante malefactum fuerint nati vel generati, non erunt exleges pro malefacto poſt generationes eorum * peracto, nec perdant hæreditatem.

* *i.* proditor.
* *i.* Ordalio.
* *al.* perpetrato.

De friborgis.

20. Præterea eſt quædam ſumma & maxima *ſecuritas* per quam omnes ſtatu firmiſſimo ſuſtinentur, videlicet, ut unuſquiſque ſtabiliat ſe ſub fidejuſſionis ſecuritate quam Angli vocant * ꝼꞃeoboꞃᵹeꞃ, ſoli tamen Eboracenſes dicunt eandem ꞇienmannaꞇala, quod ſonat Latinè, decem hominum numerum. Hæc ſecuritas hoc modo fiebat, ſcilicet, quod de omnibus villis totius regni ſub decennali fidejuſſione debebant eſſe univerſi: Ità quod ſi unus ex decem forisfecerit, novem ad rectum eum haberent: quod ſi aufugeret, daretur lege terminus ei xxxi. dierum: quęſitus interim & inventus, ad juſtitiam regis adduceretur. Et de ſuo illico reſtauraret damnum quod fecerat. Et ſi ad hoc forisfaceret, de corpore ſuo juſtitia fieret. Sed ſi infra prædictum terminum inveniri non poſſet, quia in omni friborgo unus erat capitalis quem vocabant ꝼꞃiboꞃᵹeꞃheoꝼoꝺ, ipſe capitalis ſumeret duos de melioribus ſui friborgi, & de tribus friborgis ſibi propinquioribus acciperet de unoquoque capitalem & duos de melioribus uniuſcujuſque friborgi ſi poſſet habere, & ità ſe duodecimo exiſtente purgaret ſe & friborgum ſuum (ſi facere poſſet) de forisfacto & fuga ſupradicti malefactoris. Quod ſi facere non poſſet, ipſe cum friborgo ſuo damnum reſtauraret de proprio malefactoris quamdiu duraret, quo deficiente de ſuo & friborgi ſui perficeret, & erga juſtitiam emendaret, ſecundùm quod legaliter eis judicatum fuiſſet. Tandem verò ſacramentum quod non potuerunt adimplere per tres friborgos ſibi viciniores per ſeipſos jurarent, ſeſe nullatenus fore culpabiles, & ſi quando poſſent eum recuperare adducerent ad juſtitiam, aut juſtitiæ dicerent ubi eſſet.

* *i.* fidejuſſionem.
* *i.* fidejuſſorem primarium.

De Baronibus qui ſuas habent curias & conſuetudines.

21. Archiepiſcopi, Epiſcopi, Comites, Barones, *& omnes qui habuerint ſacham & ſocam, thol, theam, & infangtheſe,* etiam milites ſuos, & proprios ſervientes, ſcilicet dapiferos, pincernas, camerarios, *piſtores* & cocos ſub ſuo friborgo habeant. Et item iſti ſuos armigeros, vel alios ſibi ſervientes ſub ſuo friborgo. Quod ſi cui forisfacerent, & clamor vicinorum de eis aſſurgeret, ipſi tenerent eos rectitudini in curia ſua: illi dico qui haberent ſacham & ſocam, thol, & theam, & infangtheſe.

De Sacha.

22. Sacha eſt, quod ſi quilibet aliquem nominatim de aliquo calumniatus fuerit, & ille negaverit, forisfactura probationis vel negationis (ſi evenerit) ſua erit.

De Soca.

23. Soca eſt, quod ſi aliquis quærit aliquid in terra ſua, etiam furtum, ſua eſt juſtitia ſi inventum fuerit, an non.

De Thol.

24. Thol (quod nos dicimus tholonium) eſt, ſcilicet quod habeat libertatem vendendi & emendi in terra ſua.

De Theam.

* i. penès alium defendat.

25. Theam, quod ſi quiſpiam aliquid * interciet ſuper aliquem, & interciatus non poterit warrantum ſuum habere, erit forisfactura ſua, & juſtitia ſimiliter de calumniatore ſi defecerit.

De infangtheſe.

26. Juſtitia cognoſcentis latronis ſua eſt, de homine ſuo ſi captus fuerit ſuper ter- 133
ram ſuam. Illi verò qui non habent has conſuetudines, coram juſtitia regia rectum faciant in Hundredis, vel in Wapentachiis, vel in Scyris.

De hoſpitibus.

* i. notus, vel ignotus

27. Si quis hoſpitaverit privatum, vel alienum, qui Anglicè * cuþ ⁊ uncuþ dicuntur, poterit eum noctibus habere duabus tanquam hoſpitem. Qui ſi forisfecerit, non incurrat Dominus damnum pro hoſpite, veruntamen ſi cui damnum illatum fuerit, & ad juſtitiam de eo clamorem fecerit, quod ipſius conſilio malum factum fuerit, cum duobus legalibus vicinis ſuis purgabit ſe ſacramento de conſilio, & de facto: quos niſi habuerit, damnum emendet, & forisfacturam. Quem ſi tertia nocte hoſpitatus fuerit, & is alicui forisfecerit, habeat eum ad rectum tanquam de propria familia, quod Anglicè dicitur, * twa night geſt. þrid night agen hine; Quem niſi poterit ad rectum habere, habebit terminum prædictum menſis & unius diei. Et ſi poterit inveniri malefactor, reſtauret damnum quod fecerat & emendationem ſi poterit, & de corpore ſi adjudicatum fuerit ei. Si verò malefactor non poterit damnum reſtaurare quod fecerat, hoſpes ſuus reſtaurabit, & forisfacturam: Et ſi juſtitia habet eum ſuſpectum, purgabit ſe judicio Hundredi vel Scyræ.

* i. duabus noctibus hoſpes, tertia familiaris habendus eſt.

De animalibus, *& alia re inventa.*

28. Si quis adduxerit animal in villam, vel apportaverit pecuniam, & dixerit ſe inveniſſe, priuſquam in domum introducat ſuam vel etiam alterius, ante Eccleſiã ducat, & coram ſacerdote eccleſiæ, & præpoſito villæ, & melioribus hominibus totum oſtendat inventum quicquid ſit: Præfectus villæ mox mittat ad quatuor villas propinquiores pro ſacerdotibus & præpoſitis villarum, qui adducant ſecum tres vel quatuor de melioribus hominibus de unaquaque villa, quibus congregatis oſtendatur totum inventum. Poſtea verò teſtimonio ipſorum præpoſitus (de cujus dominio inventor eſt) cuſtodiat inventum uſque in diem craſtinum. Die autem craſtino cum aliquantis vicinorum ſuorum qui viderunt inventum, ad Hundredi eat præfectum, in quo hundredo ſua villa eſt, & ipſi oſtendat totum. Et ſi homo alicujus domini ſit in cujus terra inventum eſt hoc, & dominus in cujus terra inventum eſt non habet con-

ſuetudines

ſuetudines ſuas, ſcilicet ſake & ſoke, omnia tradat præfecto hundredi (ſi habere voluerit) cum bonis teſtibus. Sed ſi dominus habuerit conſuetudines ſuas, in curia domini rectum teneatur.

De Judæis.

29. Sciendum quoque quod omnes Judæi ubicunque in regno ſunt, ſub tutela & defenſione regis ligea debent eſſe, nec quilibet eorum alicui diviti ſe poteſt ſubdere ſine Regis licentia. Judæi enim & omnia ſua Regis ſunt. Quod ſi quiſpiam detinuerit eos, vel pecuniam eorum, perquirat rex ſi vult tanquam ſuum proprium.

De pace Regis.

30. Hi qui pacem Regis habent, vel manu, vel brevi, ei fideles exſiſtant. Ideóq; ſumma neceſſitas eis eſt, ut eam inviolabiliter cuſtodiant erga omnes, nec ob ſecuritatem pacis adeptam detineant rectitudines, vel ſervitia dominorum ſuorum, ſed nec vicinorum, quia non eſt dignus habere pacem, qui non diligit obſervare eam. Qui ſi nimis confidens in pace quam habet, per ſuperbiam alicui forisfecerit, damnum reſtauret, & iternm tantundem, quod Angli vocant Arꝧꞃihilꝧheꝧ.

* aliàs, aꝧꞃihilꝧheꝧ.

De emendatione Pacis.

31. Pax data manu Regis & octo dierum quibus primum coronatus eſt, & pax prędictorum feſtorum, & pax per breve regis unum habent modum emendationis, & hoc judicio quod majus habetur in Scyra ubi pax fracta fuerit, verbi gratia, In Danelega per xviii. hundreda, qui numerus complet ſepties viginti libras, & quatuor: quoniam forisfacturam hundredi Dani, Norwegienſes viii. lib. habebant. Multipli-
134 catis igitur octo per octodecem, faciunt centum & quadraginta quatuor. Et hoc non ſine cauſa: De iſtis enim octo libris rex habebat centum ſolidos, & conſul comitatus quinquaginta qui tertium habebat denarium de forisfacturis: Decanus autem Epiſcopi in cujus decanatu pax fracta fuerat reliquos decem præter pacem regis, ſcilicet de pace data manu regis, & de primo coronatu, & de ſupradictis feſtis, Natalis, Paſchæ, Pentecoſtes.

De centurionibus & capitalibus friborgis.

32. Cùm autem contingeret qnod quidam ſtulti & improbi gratis & nimis conſuetè erga vicinos ſuos forisfacerent, cœperunt ſapientes adinvicem ſuper hoc habere conſilium, & ſtatuerunt juſtitiarios ſuper quoſque decem friborgos, quos Decanos poſſumus appellare, Anglicè verò * ꝧienheoꞅoꝺ dicti ſunt, i. caput de decem. Iſti inter villas & vicinos cauſas tractabant, & ſecundùm forisfacturas emendationes capiebant, & concordationes faciebant, videlicet, de paſcuis, pratis, meſſibus, & de litigationibus inter vicinos, & innumerabilibus hujuſmodi decertationibus quæ humanam fragilitatem infeſtant, & eam inceſſanter oppugnant. Cùm autem cauſæ majores erumpebant, referebantur ad ſuperiores eorum juſtitiarios quos ſupradicti ſapientes ſuper eos conſtituerant, ſcilicet ſuper decem decanos, quos poſſumus dicere centuriones, vel centenarios, eò quòd ſuper centum friborgos judicabunt.

* *i.* decemvir.

De Hundredis & Wapentachiis.

* Ewerwickſhire, Nicolſhyre, Notingbamſhyre, Leyceſterſhire, Northamptonſhire, uſque ad Watlingſtrete, & octo milaria ultra Watlingſtrete ſub lege Anglorum ſunt. Et quod Angli vocant Hundredum, ſupradicti comitatus vocant Wapentachium: Er non ſine cauſa: Cùm quis enim accipiebat præfecturam Wapentachii, die ſtatuto in loco ubi conſueverant congregari, omnes majores natu contra eum conveniebant, & deſcendente eo de equo ſuo omnes aſſurgebanr ei. Ipſe verò erecta lancea ſua ab omnibus ſecundùm morem fœdus accipiebat: Omnes enim quorquot veniſſent cum lanceis ſuis ipſius haſtam tangebant, & ità ſe confirmabant per contactum armorum, pace palàm conceſſa. Anglicè enim arma vocantur ƿæpnu ; & ꝧaccaꞃe confirmare; quaſi armorum confirmatio, vel ut magìs expreſſè ſecundùm linguam Anglicam dicamus Wapentac, armorum tactus eſt; Ƿepnu enim ar-

* *aliàs,* Warwickſhire.

ma ſonat, ꞇac tactus eſt. Quamobrem poteſt cognoſci quod hac de cauſa totus ille conventus dicitur Wapentac, eò quòd per tactum armorum ſuorum ad invicem confœderati ſunt.

De tribingis & ledis.

34. Erant etiam & alię poteſtates ſuper Wapentachia, quas vocabant þꞃıhınᵹaꞅ quod erat tertia pars Provinciæ. Qui verò ſuper eas dominabantur, vocabantur ðꞃıhınᵹeꞃeꝼaꞅ, ad hos deferebantur cauſæ quæ non poterant definiri in Wapentachiis. Sicque quod Angli vocabant Hundredum, iſti Wapentachium: & quod Anglicè vocabant 3. vel 4. Hundreda, iſti vocabant ðꞃıhınᵹa. In quibuſdam verò Provinciis Anglicè vocabantur leð, quod iſti dicunt tribinge: quod autem in ðꞃıhınᵹe definiti non poterat, ferebatur in Scyram.

De Greve.

35. Greve quoque nomen eſt poteſtatis, Latinorum lingua nihil expreſſius ſonat quam præfectura, quoniam hoc vocabulum adeò multipliciter diſtenditur quod de Scyra, de Wapentachiis (quemadmodum etiam eſt leð) de hundredis, de burgis, etiam de villis Greve vocetur. In quo idem ſonare videtur, & ſignificare quod dominus. Videtur etiam quibuſdam Greve vocabulum, eſſe nomen compoſitum ex Anglico ᵹꞃıð, & væ Latino. Gꞃıð enim pax eſt, Væ miſeria, ipſo domino atteſtante, qui dicat, Væ tibi Bethſaida, vę tibi Corozaim. Greve igitur ideo dicitur, quod jure debebat ᵹꞃıþ, id eſt, pacem ex illis facere qui patrię inferunt væ, id eſt, 135
miſeriam, vel malum. Teutonici etiam & Friſones, & Flandrenſes, conſules ſuos Mergreve, quaſi majores dominos, vel bonos pacificos vocare ſolent. Et ſicut modò vocantur. Greve qui ſuper alios præfecturas habent, ità apud Anglos antiquitus vocabantur Ealdoꞃmen, quaſi ſeniores, non propter ſenectutem cùm quidem adoleſcentes eſſent, ſed propter ſapientiam. *Et ſimiliter olim apud Britones temporibus Romanorum in regno iſto Britanniæ vocabantur Senatores, qui poſtea temporibus Saxonum ut prædictum eſt, vocabantur Aldermanni, non propter ætatem, ſed propter ſapientiam & dignitatem, cùm quidem adoleſcentes eſſent, juriſperiti tamen, & ſuper hoc experti. Et ut verum fatear, habent etiam Aldermanni in civitatibus regni hujus in Ballivis ſuis, & in Burgis clauſis, & muro vallatis, & in caſtellis eandem dignitatem, & poteſtatem, & modum, qualem habent præpoſiti hundredorum & Wapentachiorum in Ballivis ſuis ſub vicecomite regis per univerſum regnum. Debent enim & leges, & libertates, & jura, & pacem regis, & juſtas conſuetudines regni, & antiquas à bonis prædeceſſoribus approbatas, inviolabiliter, & ſine dolo, & ſine dilatione, modis omnibus pro poſſe ſuo ſervare. Cùm aliquid verò inopinatum, vel dubium, vel malum, contra regnum, vel contra coronam Domini Regis, fortè in Ballivis ſuis ſubitò emerſerit, debent ſtatim pulſatis campanis quod Anglicè vocant* moꞇbel *convocare omnes, & univerſos, quod Anglicè dicunt* ꝼolcmoꞇe, i. *vocatio & congregatio populorum, & gentium omnium, quia ibi omnes convenire debent, & univerſi qui ſub protectione & pace Domini regis degunt, & conſiſtunt in regno prædicto, & ibi providere debent indemnitatibus coronæ regni hujus per commune conſilium, & ibi providendum eſt ad inſolentiam malefactorum reprimendam ad utilitatem regni. Statutum eſt enim quod ibi debent populi omnes, & gentes univerſæ ſingulis annis, ſemel in anno ſcilicet convenire, ſcilicet in capite Kal. Maii, & ſe fide & ſacramento non* * *fracto ibi in unum & ſimul confœderare, & conſolidare ſicut conjurati fratres ad defendendum regnum contra alienigenas, & contra inimicos, unà cum Domino ſuo rege, & terras, & honores illius omni fidelitate cum eo ſervare, & quod illi ut domino ſuo regi intra & extra regnum univerſum Britanniæ fideles eſſe volunt. Ità debent facere omnes principes, & comites, & ſimul jurare coram epiſcopis regni in* ꝼolcmoꞇe, *& ſimiliter omnes proceres regni, & milites, & liberi homines univerſi totius regni Britanniæ facere debent in pleno* ꝼolcmoꞇe *fidelitatem domino regi ut prædictum eſt coram Epiſcopis regni. Hanc legem invenit Arthurus, qui quondam fuit inclytiſſimus Rex Brytonum, & ità conſolidavit, & confœderaverit regnum Britanniæ univerſum ſemper in unum. Hujus legis authoritate expulit Arthurus prædictus Saracenos, & inimicos à regno. Lex enim iſta diu ſopita fuit, et ſepulta, donec Edgarus rex Anglorum qui fuit avus Edwardi regis*

* i. violato.

regis propinqui veſtri illam excitavit, et ertxit in lucem, et illam per totum regnum fir-
miter obſervari præcepit. Debent etiam univerſi liberi homines totius regni juxta facul-
tates ſuas, et poſſeſſiones, et juxta catalla ſua, et ſecundum feodum ſuum, et ſecundum te-* * i. res, facultates.
nementa ſua, arma habere, et illa ſemper prompta conſervare ad tuitionem regni, et ſerviti-
um dominorum ſuorum, juxta præceptum Domini Regis explendum et peragendum. Non
debent illa invadiare, nec extra regnum vendere, ſed hæredibus ſuis in extremis legare* * i. pignori ponere.
ad ſervitium tenementorum ſuorum dominis ſuis explendum cum opus adfuerit. Quod ſi
qui eorum hæredes vel parentes non habuerint, dominus ſuus illa recipiet: Et ſi domi-
num non habcreut, felagus ſuus(i. fide cum eo ligatus) ſi haberet, illa reciperet: Si verò
nihil iſtorum haberet, tunc regni ſub cujus protectione et pace degunt univerſi rex illa reſu-
met. Univerſi verò prædicti ſingulis annis in craſtino Purificationis Beatæ Mariæ debent
omni excuſatione remota arma ſua per univerſum regnum oſtendere, ſcilicet in civitatibus
regni, et in burgis, et in caſtellis, et hundredis, et Wapentachiis regni, ſecundum eis quod
ſtatutum eſt, et adjudicatum, et juxta quod debent, et idcirco hoc fierò debet uno eodem die
per univerſum regnum, ut prædictum eſt, nè aliqui poſſint arma ſua familiaribus ſuis et
notis accommodare, nec ipſi illa mutuo accipere, ac juſtitiam domini regis defraudare, et do-
minum regem et regnum offendere. Si qui eorum infirmi fuerint, vel aliis de cauſis in re-
136 *gno occupati, vel urgentiſſimis negotiis extra regnum vel in regno detenti, inveniant alios*
pro ſemetipſis qui ſufficienter hoc faciant: quod niſi fecerint, Vicecomites, et Aldermanni
et Præpoſiti hundredorum, et Wapentachiorum, et cæteri Ballivi domini Regis illud do-
mino regi graviter emendare debent. Hujus legis autoritate Æthelredus rex ſubito uno
eodémque die per univerſum regnum Danos occidit. Barones verò qui ſuas conſuetudines
habent, & qui ſuam habent curiam, de ſuis hominibus videant, ut ſic de eis agant, & omnia
ritè faciant, quatenus erga dominum regem reatum non ,acurrant, nec coronam regni præ-
dicti offendant.

De heretochiis, &c.

Erant & aliæ poteſtates & dignitates per Provincias, & patrias univerſas, & per ſin-
gulos comitatus totius regni prædicti conſtitutæ, qui Heretoches apud Anglos vocabantur,
ſcilicet Barones, Nobiles, & inſignes ſapientes, & fideles, & animoſi, Latinè verò dice-
bantur Ductores exercitûs, apud Gallos, capitales Conſtabularii, vel Mareſchalli exercitus.
Illi verò ordinabant acies denſiſſimas in prœliis, & alas conſtituebant prout decuit, & pro-
ut melius eis viſum fuit, ad honorem coronæ, & ad utilitatem regni. Iſti vero viri elige-
bantur per commune conſilium pro communi utilitate regni, per provincias & patrias uni-
verſas, & per ſingulos comitatus in pleno Folcmote, *ſicut & Vicecomites Provincia-*
rum & Comitatuum eligi debent: Ità quod in quolibet comitatu ſemper fuit unus Here-
toch per electionem electus, ad conducendum exercitum comitatus ſui juxta præceptum do-
mini regis, ad honorem & utilitatem coronæ regni prædicti ſemper cum opus adfuerit in re-
gno. Item qui fugiet à domino, vel ſocio ſuo pro timiditate belli, vel mortis, in conducti-
one Heretochii ſui in expeditione navali, vel terreſtri, perdat omne quod ſuum eſt, & ſuam
ipſius vitam, & manus mittat dominus ad terram quam ei antea dederat. Et ſi terram hæ-
reditariam habeat, ipſa in manus regis tranſeat. Et qui in bello ante dominum ſuum cecide-
rit, ſit hoc in terra, ſit alibi, ſint ei relevationes condonatæ, & habeant hæredes ejus pecu-
niam & terram ejus ſine aliqua diminutione, & rectè dividant inter ſe. Et qui terram
acquietatam habet comitatus teſtimonio, habeat ſine querela in die, & poſt diem ad dandum
ei quem plus amabit. Et omnis ſit venatione ſua dignus in nemore, in campo, in dominio
ſuo, & abſtineat omnis homo à venariis Regis, ubicunque pacem eis habere voluerit, ſuper
plenam Witam, ideſt, foris facturam. Et omnis homo pacem habeat eundo ad gemotum,* * i. ad comitia.
vel rediens de gemoto, niſi probatus fur fuerit: Et qui leges apoſtabit, ſi fuerit Anglicus,* * i. violarit
vel Dacus, vel Waliſcus, vel Albanicus, vel Inſulicola, Wera ſua reus ſit apud regem, & ſi
ſecundo id faciat, reddat bis Weram ſuam; & ſi quid addat tertio, reus ſit omnium quæ ha-
bebit. Item aliud folkmote eſſe debet in quolibet comitatu, per Provincias & Patrias totius
regni prædicti univerſas, ſcilicet in capite kal. Octob. ad providendum ibi quis erit viceco-
mes, & qui erunt eorum heretochii, & ad audiendum ibi juſta eorum præcepta conſilio &
aſſenſu procerum, & judicio folkeſmote: Et ut Wardæ juſtè & ritè obſerventur, & ut* * i. vigiliæ, cuſtodiæ.
cautè deinceps incendiis ſibi illic provideant, cùm ad propria redibunt. Ità vero bis folke-
mote ſingulis annis ſemper celebrari debet per annum per univerſos comitatus, & provin-
cias, & patrias univerſas totius regni prædicti, pro pace, & ſtabilitate, & confirmatione
regni, ut prædictum eſt, ſuper plenam Witam. Debet autem Scyremote bis, hundreda &* * i. mulctam

wapentechia duodecies in anno congregari, & ſeptem diebus antea ſummoniri, niſi publicum commodum vel dominicæ regis neceſſitas terminum præveniat. Debet etiam in London quæ caput eſt regni & legum, ſemper curia domini regis ſingulis ſeptimanis die Lunæ Huſtingis ſedere, & teneri. Fundata enim erat olim & ædificata ad inſtar, & ad modum, & in memoriam veteris magnæ Trojæ, & uſque in hodiernum diem leges, & jura, & dignitates, libertates, regiáſque conſuetudines antiquæ magnæ Trojæ in ſe continet. In ea itaque ſuperſunt ardua compota, & ambigua placita coronæ, & curiæ domini regis totius regni prædicti, quæ hucuſque & conſuetudines ſuas una ſemper inviolabilitate conſervat, ubicunque ipſe rex fuerit, ſive in expeditione, ſive alibi, propter fatigationem gentium & populorum regni juxta veteres conſuetudines bonorum patrum, et prædeceſſorum, et omnium principum, et procerum, et ſapientum ſeniorum totius regni prædicti.

De illis qui poſſunt & debent de jure cohabitare, & remanere in regno Brytanniæ.

Brytones vero Armorici cum venerint, in regno iſto ſuſcipi debent, & in regno protegi, 137
ſicut probi cives. De corpore regni hujus exierunt quondam, de ſanguine Brytonum regni hujus. Guti vero ſimiliter cum veniunt ſuſcipi debent, & protegi in regno iſto ſicut conjurati fratres, ſicut propinqui & proprii cives regni hujus. Exierunt enim quondam de nobili ſanguine Anglorum, ſcilicet de Engra civitate, & Anglici de ſanguine illorum, & ſemper efficiuntur populus unus, & gens una. Ita conſtituit optimus Ina Rex Anglorum, qui electus fuit in regem per Angelum, & qui primò obtinuit monarchiam totius regni hujus poſt adventum Anglorum in Brytanniam. Primus enim fuit Rex coronatus Anglorum & Brytonum ſimul manentium in Britannia poſt adventum Saxonum Germaniæ, ſcilicet, poſt acceptam fidem à beato Gregorio per S. Auguſtinum. Cœpit enim prædictus Ina in uxorem ſuam Gualam nomine, propter quam vocata eſt Wallia illa terra quæ quondam vocabatur Cambria. Bigamus enim fuit. Cepit autem cum ultima uxore ſua Cambriam, & Cornubiam, & Coronam benedictam Britanniæ, quæ fuerat ultima Cadwaladro Regi Britanniæ. Et univerſi Angli qui tunc temporis extiterunt, uxores ſuas ceperunt de Brytonum genere, & Brytones uxores ſuas de illuſtri ſanguine & genere Anglorum, hoc eſt, de genere Saxonum. Hoc enim factum fuit per commune conſilium & aſſenſum omnium epiſcoporum, & principum, procerum, comitum, & omnium ſapientum ſeniorum, & populorum totius regni, & per præceptum Regis Inæ prædicti. Multi vero Angli ceperunt uxores ſuas de ſanguine & genere Anglorum Germaniæ, & quidam Angli ceperunt uxores ſuas de ſanguine & genere Scotorum, proceres vero Scotorum, & Scoti ferè omnes ceperunt uxores ſuas de optimo genere & ſanguine Anglorum Germaniæ, & ità fuerunt tunc temporis per univerſum regnum Brytanniæ duo in carne una. Et taliter conſtituit rectum conjugium, (& delevit fornicationem, & immunditiam à regno) & recta judicia pro ſtabilitate regni, & confirmatione populorum benigna ſedulitate. Et tali modo effecti fuerunt gens una, & populus per unum univerſum regnum Brytanniæ miſeratione divina. Deinde univerſi vocaverunt regnum Anglorum, quod antea vocatum fuit regnum Brytanniæ. Univerſi prædicti ſemper poſtea pro communi utilitate coronæ regni inſimul & in unum viriliter contra Danos & Norwegienſes ſemper ſteterunt, & atrociſſimè unanimi voluntate contra inimicos pugnaverunt, & bella atrociſſima in regno geſſerunt. Erat enim prædictus Rex Ina optimus, largus, ſapiens, prudens, moderatus, ſtrenuus, juſtus, animoſus, & bellicoſus pro loco & tempore, & in divinis legibus, & in ſecularibus inſtitutis, ſcriptis, & bonorum operum exhibitionibus irradiavit glorioſus, rexitque regnum, confœderavit, & conſolidavit, & in unum pacificavit ſapientia & prudentia magna, & ubi locus adfuit, vi & manu armata.

☞ Qui vetus exemplar manu tranſcripſit, fatetur ſe hoc in loco deſcriptionem Brytanniæ (quod nihil non vulgare in ſe haberet) conſultò prætermiſiſſe.

De jure & appendiciis coronæ regni Brytanniæ.

Arthurus qui fuit quondam inclytiſſimus Rex Brytonum, vir magnus fuit & animoſus, & miles illuſtris, parum fuit ei regnum iſtud, non fuit animus ejus contentus regno Brytanniæ, ſubjugavit igitur ſibi ſtrenue Scanciam totam, quæ modo Norweia vocatur, & omnes inſulas ultra Scanciam, ſcilicet, Iſlandiam, & Granlandiam, quæ ſunt de appendiciis Norweiæ, & Suechordam, & Hyberniam, & Gutlandiam, & Daciam, Semelandiam,

Winlan-

*Winlandiam, Curlandiam, Roe, Femelandiam, Wirelandiam, Flondriam, Cherrelam,
Lappom, & omnes alias serras, et inſulas orientalis oceani uſque Ruſsiam (In Loppa ſci-
lice: poſuis orientalem metam regni Brytanniæ) et multas alias inſulas ultra Seanciam, uſ-
quedum ſub ſeptentrione, quæ ſunt de appendicsis Scancia, qua modo Norweio vocatur.
Fuerunt gentes fera, et indomita, et non habuerunt dilectionem Dei, nec proximi, quia ab
aquilone pondetur omne malum. Fuerunt autem ibi Chriſtiani occulto.* Deſiderantur
nonnulla in exemplari.

*Arthurus autem Chriſtianus optimus fuit, et fecit eos baptizari, et unum Deum per to-
tam Norwciam venerari, et unam fidem Chriſti ſemper inviolotam cuſtodire, et ſuſcipere.
Ceperunt univerſi proceres Norweia uxores ſuas de nobile gente Brytonum tempore illo,
unde Norwegienſes dicunt ſe exiſſe de gente, et ſanguine regni hujus. Impetravit enim
temporibus illis Arthurus Rex à domino Papa, et à curia Romana, quod confirmata ſit Nor-
138 weia in perpetuum corona Brytanniæ, in augmentum regni hujus, vocavitque illam dictus
Arthurus, cameram Brytanniæ. Hac vero de cauſa dicunt Norwegienſes ſe debere in regno
iſto cohabitore, et dicunt ſe eſſe de corpore regni hujus, ſcilicet de corona Brytanniæ. Ma-
luerunt enim manere in regno iſto, quam in terra eorum propria. Terra enim eorum arida
eſt, et montuoſa, et ſterilis, et non ſunt ibi ſegetes niſi per loco: Iſta vero opulenta eſt, et
fertilis, et creſcunt hic ſegetes, et catero univerſa. Quo ex cauſa ſæpius per vices geſta
ſunt bella atrociſsima inter Anglos & Norwegienſes, & interfecti ſunt innumerabiles. Oc-
cupaverunt vero Norwegienſes terras multas, & inſulas regni hujus, quas adhunc detinent
occupatas, nec potuerunt unquam poſtea penitus evelli. Tandem modo confœderati ſunt no-
bis fide & ſacramento, & per uxores ſuas quas poſtea ceperunt de ſanguine noſtro, et per
affinitates, et per conjugia. Ita demum conſtituit, et eis conceſsit bonus Rex Edwardus
propinquus noſter (qui fuit optimus filius pacis) per commune conſilium totius regni. Quæ
de cauſo poſsint, et debent prædicti de catero nobiſcum cohabitare, et remanere in regno
ſicut conjurati fratres noſtri.*

Lex *Noricorum*, & Danorum in Brytannia.

Erat etiam lex *Noricorum, &* Danorum, Norfolk, Suffolk, & Grantabridge-
ſhyre, *De ira et inſularum, ſcilicet, Carthenenſium, Mannenſium, Murcenſium, et Or-
chadum et Inchegalenſium, et Ordacenſium, et de Garth* quæ habebant in emendatione
forisfacturæ ubi ſupradicti comitatus habuerunt xviii. hundreda, iſta decem & di-
midium, & hoc affinitate Saxonum, quia tunc temporis major emendatio forisfa-
cturæ Saxonum fuit xliiii. lib. In omnibus aliis cauſis & forisfacturis eandem legem
habebant cum ſupradictis Norwegienſibus. Quam cum Rex Wilhelmus audiſſet
cum aliis ſui regni legibus, maxime appretiatus eſt eam, & præcepit ut obſervaretur
per totum regnum. Proferebat enim quod anteceſſores ejus, & omnium Baronum
ferè Normannorum, Norwegienſes extitiſſent, & quod de Norweia olim veniſſent.
Et hac autoritate leges eorum *cum profundiores et honeſtiores omnibus aliis eſſent*, præ
cæteris regni ſui legibus aſſerebat ſe debere ſequi, & obſervare. Quippe cum aliarum
legibus Nationum, Brytonum ſcilicet, Anglorum, Pictorum *et Scotorum* præpon-
deraſſent. Quo audito, mox univerſi compatriotæ regni qui leges edixerant, triſtes
effecti, unanimiter deprecati ſunt, quatenus permitteret ſibi leges proprias, & conſue-
tudines antiquas habere, in quibus vixerunt patres eorum, & ipſi in eis nati & nutriti
ſunt, quia durum valde foret ſibi ſuſcipere leges ignotas, & judicare de eis quas ne-
ſciebant. Rege vero ad flectendum ingrato exiſtente, tandem eum proſecuti ſunt
deprecantes, quatenus per animam regis Edwardi, qui ſibi poſt diem ſuum conceſ-
ſerat coronam & regnum, & cujus erant leges, nec aliorum extraneorum exaudien-
do concederet eis ſub legibus perſeverare paternis. Unde conſilio habito, preca-
tu Baronum tandem acquievit. *Thomas vero Archiepiſcopus Cantuarienſis, et Mauriti-
us Epiſcopus ſcripſerunt propriis manibus omnia iſta prædicta per præceptum prædicti Re-
gis Wilhelmi.* Ex illo igitur die multa autoritate veneratæ, & per univerſum regnum
corroboratæ, & obſervatæ ſunt præ cæteris patriæ legibus leges Edwardi Regis ſan-
cti, quæ prius inventæ & conſtitutæ fuerunt tempore Regis Edgari avi ſui. Verum
poſt mortem ipſius dimiſſæ ſunt annis circiter lxviii. Edwardus enim filius, ejus hæ-
res, ſcilicet, de uxore legitima natus, regnavit annis quatuor, hebdomat. xvi. minus.
Quo occiſo innocente ſuæ dolo novercę, propter innocentem ejus vitam caſtam, &
elemoſynis plenam, interfectionem ejus immeritam pro martyrio reputaverunt,

eum

* i. conſilii inops. eum & ſanctum habuerunt. Poſt ipſum Ældredus *unꞃaꞇe frater ejus regnum ſuſcepit, & regnavit in multis adverſitatibus & periculis xxxviii. annos. Poſt ipſum
* i. ferreum latus. Ældredum Edmundus *ẏꞃenꞅiꝺe filius ejus regnavit ferè novem menſibus, in quibus viriliter contra Regem Chnutum quinquies dimicavit. Ultimo verò bello peracto, concordes ad invicem effecti ſunt, regnúmque per medium diviſerunt: Et medietas Angliæ Chnuto, medietas altera ceſſit Edmundo, eo tenore, ut ſi quis eorum alterum ſuperviveret, regnum ſuperſtes totum poſſideret, nec interim alteruter co- 139
ronaretur. Firmata igitur taliter (univerſis Angliæ primatibus aſſenſum præbentibus, inter ſe conventione, primo poſt menſe Edmundus ex hac luce (proh dolor) ſubtrahitur. Chnutus deinde ſuſcepit totum Angliæ principatum, regnavítque fere xviii. annos. Quo defuncto, Haraldus *Hareſote* filius Chnuti & Elvinæ falſo penè ab omnibus putatus, ſucceſsit, & quinque annos regnavit. Poſt quem Hardicnutus fili-
* al. Ricardi us Chnuti, & Emmæ ſororis * Roberti Normannorum Ducis, & matris regis ultimi Edwardi i. ſancti, regnavit duobus annis, hebdomatibus 12. minus; atq; ſic completi ſunt lxviii. anni in quibus leges prædictæ fuerunt penitus prętermiſſæ. Sed poſtquam Rex Edwardus venit ad regnum, conſilio Baronum Angliæ legem lxviii. annis ſopitam excitavit, excitatam reparavit, reparatam decoravit, decoratam confirmavit, confirmata verò vocata eſt lex Regis Edwardi, non quod ipſe primus adinveniſſet eam, ſed cùm prætermiſſa fuiſſet, & oblivioni penitus dedita à diebus avi ſui regis Edgari, qui xvii. annos regnavit, & qui primus ejus inventor fuiſſe dicitur, uſque ad ſua tempora, videlicet ut prædictum eſt lxviii. annos poſt dies ipſius Edgari, ipſe Edwardus quia juſta erat, & honeſta, à profundo abyſſo extraxit eam, & renovavit, & ut ſuam obſervandam contradidit. Iſte præfatus Edmundus ẏꞃenꞅiꝺe habuit quendam filium Edwardum nomine, qui mox patre mortuo (timore Chnuti regis) aufugir ad regnum Rngorum, quod nos meliùs vocamus Ruſſiam. Quem rex terræ Maleſclotus nomine, ut cognovit quis eſſet, honeſtè retinuit. Qui de nobili progenie ibidem duxit uxorem, de qua natus eſt ei Edgarus Ethelinge, & Margareta quæ fuit
* al. Chriſtiana. poſtea regina Scotiæ, & * Chriſtina ſoror ejus. *Fuit autem Margareta prædicta generoſa valde, et optima, ſcilicet ex parte patris ex nobili genere et ſanguine regum Anglorum, et Britonum, ex parte verò matris ex genere et ſanguine regum Rugorum, ſanctiſsimis anteceſſoribus ſuis in bonis, et laudabilibus actibus conſimilis, præclara effulſit: erat enim de jure poſt deceſſum Edgari Athelinge fratris ſui, verus hæres ultimi regis Edwardi de corona totius regni prædicti, ſed inſtinctu, petitione, et voluntate boni Regis Edwardi propinqui noſtri, aliter mutatum eſt, qui coronam nobis totius regni prædicti dedit, et regnum prædictum nobis jurare fecit, qui peroptimè æquitatem, et ſcientiam, juſtitiam, probitatémque noſtram novit. Princeps verò Albaniæ duxit eam in uxorem caſu fortuito. Picti enim à Picto duce vocantur, Scotti verò Albania, à Scotto duce. Eſt enim Albania pars Monarchiæ regni hujus, quod olim vocabatur regnum Brytanniæ.* Cui Chriſtinæ Ed-
* al. Luneſi. wardus dedir terram, quam habuit poſtea Radulphns de * Limiſeia. Fuit enim prædicta Chriſtiana ſoror Edgari Ethelinge, propter quem miſit rex Edwardus avunculus ejus, & fecit eum venire ad ſe, qui poſtquam venit non multum vixit, & uxor illius in brevi temporis curriculo defuncta eſt. Rex verò Edwardus Edgarum filium eorum ſecum retinuit, & pro filio nutrivit. Et quia cogitavit ipſum hæredem facere, nominavit Ethelinge, quod nos Domicellum, i. damiſell: Sed nos indiſcretè de pluribus dicimus, quia Baronum filios vocamus Domicellos. Angli verò nullos niſi natos regum. Quod ſi expreſſius volumus dicere, in quadam regione Saxoniæ, Ling, imago dicitur, Athel Anglicè nobilis eſt, quæ conjuncta ſonant, nobilis imago. Unde etiam Occidentales Saxonici, ſcilicet Exceſtrenſes, habent in Proverbio ſummi deſpectus, hinderling, i. omni honeſtate dejecta, vel recedens imago. Rex autem Edwardus ut cognovit gentis ſuæ nequitiam, & præcipuè ſuperbiam filiorum Godwini, ſcilicet Haraldi, qui poſtea regnum invaſit, Toſti, Gurti, Leofwini, & aliorum fratrum ſuorum, comperit non poſſe fore ſtabile vel ratum quod propoſuerat de Edgaro Ethelinge, adoptavit Wilhelmum ducem Normannorum in regnum, Wilhel-
* al. Ricardi tnnm dico Nothum, i. Baſtardum, filium * Roberti avunculi ſui, videlicet fratris matris ſuæ, virum ſtrenuum, bellicoſum, & fortem; qui poſtea annuente Deo debellando ſupradictum Haraldum Godwini filinm, regnum Anglorum victorioſè adeptus eſt.

De

140 *De latronibus.*

36. De latronibus interfectis pro latrocinio: Si quis poſt juſtitiam factã fecerit clamorem ad juſtitiarium quod injuſtè interfectus ſit, & injuſtè jacet inter latrones, & dixerit quod velit hoc diſrationari, det vadimodium ſuum, & inveniat plegios. Tunc detur ei menſis & unius diei terminus, ut tunc habeat parentes interfecti ex utraque parte generis, ſcilicet ex parte patris xii. & ex parte matris ſex. Quod ſi iſti decem & octo velint diſrationari cum illo qui primitus clamorem fecerat, & vadimonium dederat, det unuſquiſque eorum ſuum vadium cum gladio, & poſtea inveniat plegios tales qui poſſunt reddere forisfacturam, i. Were ſuum, niſi poſſint diſrationari quod dicunt. Tunc demum interfector ſuum det vadimonium, & inveniat plegios quod juſtè interfectus eſt, & merito jacet inter latrones ſecundum legem ſicut latro: Et primum oſtendat quo latrocinio, & qua ratione interfectus eſt. Quod ſi recognoverit quod vivus captus ſit, nominet juſtitiarium, & judicem, & de vicinis teſtes legales. Qui ſi * warrantizaverint quod rectè facta ſit juſtitia de ipſo ſecundum latrocinio, quietus erit interfector illius. Ipſi verò qui clamorem fecerant, emendent ſua vadimonia ſuper judices, & teſtes. Et ſi diſrationatum fuerit quod injuſtè ſit interfectus, interfector dabit vadimonium juſtitiæ Epiſcopi, & fidejuſſores inveniet rectum perſequendi. Deinde juſtitia Epiſcopi faciat invenire proceſſionem cum ſacerdote induto alba, & manipulo, & ſtola, & clericis in ſuppelliciis cum aqua benedicta, & cruce, præcedentibus candelabris, & thuribulo, cum igne, & incenſo, & amici extrahant mortuum deferentes in feretrum, & portantes eum ad Eccleſiam. Ibi Miſſa pro defuncto celebrata, & cætero peracto officio, interrent eum ut decet Chriſtianum. Ab ipſo verò die in ſexdecem diebus reddat interfector Epiſcopo tres forisfacturas, unam quia legalem pro latrone interfecerit, alteram quia fratrem ſuum pro latrone interravit, quod Angli dicunt * hiꞅ emne Cꞃiꞅꞇen. tertiam, eo quod vadimonium dedit ad diſrationandum ſe, & non potuit.

* i. in ſe ſuſceperint.

* i. fratrem in Chriſto.

De Uſurariis.

37. Uſurarios quoq; defendit Rex Edwardus, nè remaneret aliquis in toto regno ſuo: & ſi quis indè convictus eſſet, quod fœnus exigeret, omni ſubſtantia propria careret, & poſtea pro exlege haberetur. Hoc autem aſſerebat ipſe rex ſe audiſſe in curia regis Francorum dum ibidem moraretur, quod uſura radix omnium vitiorum eſſet.

De emptionibus ſine fidejuſſoribus, quod Anglicè dicitur faſtermannes.

38. Prohibitum erat etiam in eadẽ lege, nè quis emeret vivum animal, vel pannum uſatum ſine plegiis, & bonis teſtibus. Si eſſet opus aureum vel argenteum unde emptor dubitare poſſit, non emeret abſque aurifabris, vel monetariis. Qui ſi vidiſſent quod eſſet de eccleſia, vel de theſauro, non emiſſet ſine plegio: Si venditor careret plegiis, retineretur cum cenſu donec veniſſet dominus ejus, vel alter qui poſſet bene eum warrantizare. Si quis hominum aliter emeret, quod ſtultè emiſſet, citò perdet, & forisfacturam. Poſtea inquiſiſſet juſtitia per * lagamannos, & per meliores homines de Burgo, vel de villa, vel de hundredo, ubi manſiſſet emptor, & de quali vita fuiſſet, & ſi unquam audiſſent eum calumniari de exlegalitate: quod ſi teſtarentur eum de bona vita, & legalitate, purgaret ſe judicio comitatus quod venditorem neſciret reum de hac venditione, nec de aliqua alia exlegalitate: & ſi ſciret venditorem ſuum qui eſſet, vel ubi fuiſſet, diceret: Juſtitia verò quæreret eum ad faciendam de eo juſtitiam, qui ſi inveniri non poſſit, utlagaretur.

* i. legitimos viros.

De Emptoribus, & Machecariis.

39. Cùm autem dictum eſt, quod nullus hominum emeret abſque plegiis animal vivum, clamaverunt machecarii de civitatibus & burgis, quos Angli vocant * fleſhmongers, quod unaquaque die oportebat eos animalia viva emere, occidere, & vendere: nam in occiſione animalium erat vita eorum. Vociferabantur etiam cives, & * Burgenſes, & populus pro conſuetudinibus ſuis, eo quod circa feſtum Sancti Martini conſueverant animalia in foro mercari ſine plegio ad occiſiones contra Natale Domini faciendas. Murmur etiam multus ſuper hoc edicto erat in turba. Quare ut æſtimo, ſi quæreretur ibi (ut fit in quibuſdam congregationibus) placet? redderetur, non placet: ibi etiam ſi adeſſes, audires fundere ſecreta diviſos aure ſuſurros, & clamores, & vociferationes, & murmurationes tumultuantium populorum. Et laudatum eſt regi quatenus conſuetudines juſtas, & ſapienter deductas non auferret eis, tamen in foro regio empto mercato ſuo cum teſtibus & cognitione vendentium.

* i. carnarii & lanii.

* i. oppidani.

¶ De Ducibus *Normannorum* in *Neuſtria*, quæ modò vocatur *NORMANNIA*.

PRimus Normanniæ Dux Rollo, qui etiam Robertus in Baptiſmo dictus, annos 30 regnavit, Wilhelmus filius 25. Richardus ſenior 53. Richardus ſecundus 30. Richardus tertius unum annum, Robertus frater ejus octo, Wilhelmus Baſtard comes 30. poſtea 22. annis fuit rex Anglorum. Richardus igitur ſenior habuit filiam nomine Emmam, quæ nupſit Ældredo Regi Anglorum, ex qua idem Rex genuit Edwardum & Aluredum. Tempore autem Richardi ſecundi, Ældredus Rex Danos in Anglia occidi fecit, ob quam rem Suenus Rex Danorum Angliam invaſit, & obtinuit; Ældredus verò cum uxore ſua & filiis profectus eſt in Normanniam ad Richardum ſecundum uxoris ſuæ fratrem, Normanniæ ducem. Suenus non multò pòſt moritur, & in Daciam defertur tumulandus. Interea Ældredus cum uxore ad regnum ſuum revertitur, filiis ſuis cum avunculo demiſſis. Sueno tumulato, Chnutus filius magna cum claſſe (adductis ſecum Lachimanrege Suevorum, & Olavo rege Noricorum, qui apud Rothomagum baptizatus eſt) Thamſiam in[...]vit, & Ældredum Regem intra Londinum obſedit, qui obſeſſus infirmitate preventus moritur. Chnutus verò regno potitus, prædictam Emmam reginam accepit conjugem, ex qua genuit Hardecanutum regem Danorum, & filiam nomine Gunnildam, quæ nupſit Henrico imperatori Romanorum. Interea defuncto Richardo ſecundo, Richardus filius ejus ſucceſſit ei uno anno: quo mortuo Robertus filius ejus ſucceſſit. Qui cupiens Edwardum in regnum reſtituere, Anglorum cum claſſe pontum ingreſſus, vento inſtante adverſo apud inſulam Gerneſwic diu detentus in Normanniam revertitur: Deinde Jeruſalem profectus, Wilhelmum filium ſuum parvulum reliquit hæredem. Expletóque voto, repatriando moritur apud urbem Niceam. Wilhelmo itaque Normanniam regente, Chnutus Rex Anglorum moritur, cui ſucceſſit filius ejus Haroldus Harefote ex concubina Elſgiva natus. Quod Edwardus indignè ferens, cum xl. navibus apud Hamptonam appulit, reſiſtentibúſque ſibi Anglis, capta præda Normanniam revertitur. Interea Aluredus frater ejus cum militibus plurimis in partem aliam ingreſſus, à Godewino comite hoſpitio ſuſceptus, dolo noctu captus, cum ſuis vinctus, atque Haraldo regi cum ſociis miſſus, oculis privatur ſociis interemptis. Haroldus Harefote quoque non multò poſt moritur. Cui ſucceſſit Hardecanutus à Dacia regreſſus, ex Emma Edwardi matre progenitus, qui fratrem ſuum antegenitum Edwardum è Normannia evocans ſecum habitare fecit: qui infra duos annos defunctus, Edwardum reliquit hæredem. Hic bonus rex Edwardus regnavit annis xxii. Sed carens ſobole, Wilhelmo cognato ſuo Normannorum duci tranſmiſit Robertum Cantuarienſem Archiepiſcopum, & de regno ſuo eum hæredem inſtituit. Sed & comitem Haroldum poſt eum miſit, & de regno apud Rothomagum ei fidelitatem juravit. Defuncto itaque Edwardo, Haroldus regnum doloſè invaſit & ſeditioſè, & regnavit novem menſibus, & uni cum magnis complicibus, & ſeductoribus, & ſociis ſuis legitimum hæredem boni Regis Edwardi à corona totius regni prædicti injuſtè, inique, & ſeditioſè exhæreditavit. Quod Wilhelmus audiens, forti cum claſſe apud Pevenſellum appulit, ibique caſtro ædificato, apud Huſtinges aliud condidit. Cui occurrens Haraldus cum Anglis, ſub hora diei tertia ſecundo Idus Octob. bellum intulit, in quo ipſe Haraldus in primo conflictu occubuit, bello tamen uſque ad noctem protracto. Richardus vero de Brionnia propinquus Roberti Normannorum Ducis, vir ſtrenuus, magnus, & animoſus, ipſum Haraldum percuſſit, & interfecit, ſociòſque ſuos denſe circumſtantes unà cum genere ſuo penitus viriliter ſtravit, fugavit, & occidit. Qui Haroldus fuit poſtea clàm quæſitus, & inventus per ſignum quod habuit in pede inter cadavera mortuorum. & ſepultus à clericis ſuis incultè in Capella de Waltham. Wilhelmus victor effectus in ſubſequenti Natali Domini, anno incarnationis Dominicæ 1066. Londini Rex Anglorum, & totius regni hujus Britanniæ mox cum gaudio coronatur, regnavítque annis 22. Obiit Rothomagi, & ſepultus eſt apud Cadamum in Abbatia S. Stephani quam conſtruxerat. Regia autem uxor ſua Matildis obiit Rothomagi, & ſepulta eſt apud Cadomum in Abbatia S. Trinitatis, quam ipſa conſtruxerat. Poſt quem regnavit Wilhelmus filius ejus, 13. annis. Cujus anno nono peregrinatio multarum gentium facta eſt in Jeruſalem contra Saracenos: quarto verò anno peregrinationis capta eſt Jeruſalem à Francis, & regnavit in ea dux Lotharingiorum Godefridus anno tantum uno: cui ſucceſſit Baldwinus frater ejus annis 18. Anno verò 13. Wilhelmus rex Anglorum, & totius regni ſecundus, occiditur venando ſagitta in Anglia, & ſepultus eſt in Cathedrali Eccleſia Wintoon. Erat autem miles ſtrenuus, probus, animoſus, bellicoſus & largus, ſed clerum odio habuit univerſum. Habuit & tenuit eccleſia totius hujus regni, & univerſum regnum prædictum libertatem ſuam cum omni integritate & honore uſque ad tempora iſtius Wilhelmi regis minoris, qui Rufus vocabatur, donec eodem à Baronibus totius regni hujus auxilium requirente, ad Normanniam retinendam de Roberto fratre ſuo, cognomento Curthoſe, Jeruſalem proficiſcente, conceſſum eſt ei, non lege ſtatutum tamen, neque lege firmatum, ſed hac neceſſitatis cauſa ex unaquaque hida ſibi dari iiii. ſolid. Eccleſia non excepta. Dum vero collectio cenſus fieret, proclamabat ſancta eccleſia ſuam repoſcens libertatem, ſed nihil profuit. Iſte rex regnavit 13. annis, & Wintonia ſepultus eſt.*

* i. Levipes.

LEGES WILLIELMI CONQVESTORIS, ET HENRICI FILII EJUS.

PRÆFATIO.

INtellecta Typographi mente & cura in excudendis de novo legibus Saxonicis à Willielmo Lambardo primùm anno M.D.LXVIII.editis,perſuaſi ei,ut & leges Willielmi I. à clariſſimo Seldeno in lucem emiſſas, itidémque etiam Henrici primi operi iſti adjungeret, explorata tamen prius hac in re & audita omninò viri iſtius doctiſſimi ſententia. Quo facto idem Typographus non multò poſt attulit mihi ex Bibliotheca Seldeniana quoddam legum memoratarum exemplar, ita ferè per omnia conſonans cuipiam alteri, quod jam tum antea penes me erat, ut facilè, ex uno eodémq; fonte utrúmque manaſſe, dijudicarem: Et proinde cum in nonnullis illud à Manuſcripto in archivis Scacharii aſſervato diſcrepare animadverterem, & verò etiam non ignorarem, vix uſpiam extare aliquid magis authenticum, quàm quod inibi cuſtoditur, profeci tantum amicorum quorundam induſtriâ, ut liceret nobis idipſum quod habebamus, cum Manuſcripto illo conferre: adeóque ad illius fidem (quantum quidem aſſequi potuimus) tibi iſtud hîc poſt accuratam examinationem exhibemus, adjectis, ubi id commodè fieri videbatur,ex D. Seldeni & meo exemplari nonnullis diverſarum lectionum locis. Non tamen hîc auſim aſſerere, hanc impreſſionem cum publico iſto Manuſcripto in omnibus ad amuſſim congruere, utpote quŭ prima lectione id vix ita exactè præſtari poſſe deprehendi; ſed ſufficere poſſe puto, ſi bona fide dicam, omni ſtudio & conatu id actum fuiſſe pro viribus, ne qua in parte, & vel verbulo ſaltem uno hoc ipſum ab illo diſſideret.

Quod ſi quis miretur, quî fiat, ut cauſæ civiles his legibus tam parcè & rarò attingantur, equidem non poſſum ejus rei rationem aliam allegare, quàm quod iſtiuſmodi lites tum temporis fuerunt in Curiis Baronum ſecundum loci conſuetudinem agitatæ ac definitæ: neque ad Regem extitit appellatio, niſi ejus [a] *qui domi juſtitiam conſequi non poterat.* Cæterùm,quibus modis pax publica conſervanda ſit (quod noviſſe Reipub: imprimis intereſt) his legibus latè declaratur; ita quidem, ut facili negotio inde poſſit innoteſcere Lectori, prima hîc Normannici imperii fundamenta, quoad civilem politiam,fuiſſe jacta.

[a] Leg. Edgar. polit cap.2. pag.63.

WILLIELMUS enim ſenior, quæſito bellicis expeditionibus regno, haud ignarus, non ſolis armis ſine juſtitia firmari imperium, ad tria potiſſimum advertiſſe videtur animum; videlicet, 1. Vt proſpiceretur Regno de neceſſariis ad bellum. 2. Vt ſatisfieret Gallis periculorum ſuorum & laborum ſociis; ita tamen, ne Anglis ea occaſione præberetur juſta offenſionis cauſa,qua reddi poſſent ad inſurrectionem ſeu rebellionem paratiores. 3. Ne coloni, utpote ſine quibus agricultura exerceri non poterat, penitus extirparentur. WILLIELMUS I.

Ad primum horum quod attinet, militiam ita diſpoſuit,ut & exercitum ſatis numeroſum haberet in omnes eventus paratum, & theſaurum pariter alendo iſtiuſmodi exercitui ſufficientem; in quo tamen poſtremo compa- I.

rando id egit ſedulò, ne à prædeceſſoribus ſuis Anglorum Regibus longe deviaret. De quo quidem Ordericus Vitalis, qui eo ſæculo vixit, *Regi ut fertur*, inquit, [h] *mille & ſexaginta libræ Sterilenſis monetæ, ſolidique triginta, & tres oboli, ex juſtis reditibus Angliæ per ſingulos dies redduntur; exceptis muneribus regiis, & reatuum redemptionibus, aliiſque multiplicibus negotiis quæ Regis ærarium quotidie adaugent. Rex Guilielmus omne regnum ſuum diligenter inveſtigavit, & omnes fiſcos ejus, ſicut tempore Edwardi Regis fuerant, veraciter deſcribi fecit. Terras autem militibus ita diſtribuit, & eorum ordines ita diſpoſuit, ut Angliæ regnum LX. millia militum indeſinenter haberet, & ad imperium Regis, prout ratio popoſcerit, celeriter exhiberet.* De hoc vide leg. 58. Atque hinc, ni fallor, apud nos erat Wardarum initium. Quantum autem argenti eo ſæculo libra Sterilenſis monetæ continuerit, hîc inquirere non eſt otium, uti & eſt extra præſens inſtitutum: Conſtat tamen, quod, ſi ad examen ſub poſterioribus regibus Sterlingorum ſive Eſterlingorum valor reducatur, multo majores fuerint reditus regis eo tempore, quam fuerunt poſtea regnante Henrico tertio.

h Lib. 4. p. 523.

II. Quantum ad ſecundum; Haud immemor Rex, quid primo ſtatim ingreſſu ſuo [c] Cantianis, quid [d] Abbati Sancti Albani promiſiſſet, 1. Legem Edwardi Regis omnibus reddidit, & eam quidem etiam aliqua ex parte mitigatam; de quo conſuli poteſt lex 63. Atque porrò, ut juſtitiam melius unicuique adminiſtraret, [e] *Anglicam locutionẽ ſategit ediſcere, &c. at à perceptione hujuſmodi durior ætas illum compeſcebat.* Neque ſane de hoc ipſo ullatenus conqueri Galli jure potuere. Quoad Normannos, (quibus, [f] expulſis Anglis, amplas terras omníſque generis dignitates diſtribuerat) cum illis, à Regis ſemper arbitrio in omnibus pendere (*quidam enim*, ut ait Tacitus, [g] *ſtatim, ut poſtquam Regum pertæſum, leges maluere*) fortè non arrideret, ipſemet de officio Regis ita ſententiam ſuam expoſuit, ut cognito eo in Gallia parum id illis placuerit; ita ſanè, ut inde ſcripſerint ad eum in hunc modum; * *ſi ita permanere deberent Francorum reges ſolo regio nomine contenti.* De bonis etiam cavebat leg. 55. ut eſſent libera *ab omni exactione injuſta*, & ab omni Tallagio. Securitati autem perſonarum providebat lege 58. (qua vero ex cauſa lex illa promulgata fuerit, explicat nobis author Dialogi de Scachario, [h] attributi Gervaſio Tilburienſi, & compoſiti quidem An. XXIII. Henrici ſecundi, ſed necdum in lucem emiſſi) licet ea non conveniat in mulctæ quantitate cum lege illa, quam nunc habemus: *In primitivo*, inquit, *regni ſtatu poſt conquiſitionem qui relicti fuerant de Anglicis * ſubactis in ſuſpectam & exoſam ſibi Normannorum gentem latenter ponebant inſidias, & paſſim ipſos in nemoribus & locis remotis nacta opportunitate clanculò jugulabant. In quorum ultione cum reges & eorum miniſtri per aliquot annos exquiſitis tormentorum generibus * in Anglicos deſævirent; nec tamen ſic omninò deſiſterent, in hoc tandem devolutum eſt conſilium, ut Centuriata, quam Hundredum dicunt, in qua ſic interfectus Normannus inveniebatur, quod mortis ejus miniſter non extabat, nec per fugam, quis eſſet, patebat, in ſummam grandem argenti examinati fiſco condemnaretur; quædam ſcilicet in triginta ſex libras, quædam in quadraginta quatuor libras, ſecundum locorum diverſitatem & interfectionis frequentiam. Quod ideò factum dicunt, ut ſcilicet pœna generaliter inflicta præter-*

c Vide verbo *terra ex ſcripto* ex Thoma Spot.
d Matth. Pariſ. in vita Fretherici Abbatis, pag. 48
e Order. Vit. p. 520.
f Ingulphus fol. 512. b.
g Annal. lib. 3.
* Supra cap 17 pag. 142. & adde ex Hovedeno quod tamen nonnullis editionibus intererrata ejus reperies, *audientes autẽ, &c. Hanc definitivam ſententiã tam veraciter quam prudenter de Regis nomine à Willelmo notho Rege Angliæ prolatam et ſtulte* ſcripſerũt, &c.
h Dialog. de Scachar. lib. 1. c. 10. in Cod. rubro.
* ſubactis.
* etiam.

euntium

euntium indempnitatem procuraret, & feſtinaret quiſque tantum punire delictum, vel offerre judicio per quem tàm enormis jactura totam lædebat viciniam. Hoc autem in Normannorũ beneficium primitus inſtitutum, in aliorum etiam commodum tractu temporis ceſſit, niſi certa haberent (ut idem author affirmat) ſervilis conditionis indicia.

Ad tertium quod attinet, oſtendente haud dubiè ipſa rerum experientia quotidiana, milites illos, quibus larga manu terras Rex dederat (utpote quorum pleriq; forte erant ex Nobilioribus) planè ineptos eſſe & indiſpoſitos ad excolendas terras, idcircò ne aut terra jaceret inculta, aut Angli à Dominis ſuis quotidie exhauſti abſque ſpe lucri ararent, pariterq; etiam ut coloni per quos agricultura poſſet exerceri, ſervarentur indemnes, uſus eſt ea arte, quã hîc ſubjiciam verbis prædicti authoris in loco præallegato: *Poſt regni, inquit ille, conquiſitionem, poſt juſtum rebellium ſubverſionem, cum rex ipſe regiſque proceres loca nova perluſtrarent, facta eſt inquiſitio diligens, qui fuerint, qui contra regem in bello dimicantes per fugam ſe ſalvaverint; hiis omnibus & hæredibus eorum, qui in bello occubuerunt, ſpes omnis terrarum & fundorum atque redituum, quos antè poſſederant, præcluſa eſt. Magnum namque reputabant frui vitæ beneficio ſub inimicis. Verum qui vocati ad bellum necdum convenerant, vel familiaribus ſeu quibuſlibet neceſſariis occupati negotiis non interfuerant, cum tractu temporis devotis obſequiis gratiam Dominorum poſſediſſent, ſine ſpe ſucceſſionis ſibi tantum pro voluntate tamen dominorum poſſidere cœperunt: Succedente verò tempore cum dominis ſuis odioſi paſſim à poſſeſſionibus pellerentur, nec eſſet qui ablata reſtitueret; communis Indigenarum ad regem pervenit querimonia, quaſi ſic omnibus exoſi & rebus ſpoliati ad alienigenas tranſire cogerentur: Communicato tandem ſuper hiis conſilio decretum eſt, ut, quod à Dominis ſuis, exigentibus meritis interveniente pactione legitima poterant obtinere, illis inviolabili jure concederetur. Cæterum autem nomine ſucceſſionis à temporibus ſubactæ gentis nihil ſibi vindicarent; quod quidem quam diſcreta conſideratione cautum ſit, manifeſtum eſt; præſertim cum ſic modis omnibus, ut ſibi conſulerent, de cætero ſtudere tenerentur devotis obſequiis dominorũ ſuorum gratiam emercari. Sic igitur, quiſquis de gente ſubacta fundos vel aliquid hujuſmodi poſſidet, non quod ratione ſucceſsionis debere ſibi videbatur, adeptus eſt, ſed quod ſolummodo meritis ſuis exigentibus vel aliqua pactione interveniente obtinuit.* His artibus tantã populo reſtituit pacem,[a] *ut puella auro onuſta regnum Angliæ pertranſire poſſet impunè.* Atq; hinc fortè initium ſervitii quod nos *Socagium* dicimus. Vide leg. 33. III.

Refero hæc, non quod exiſtimem, Willielmũ primum de omnium Anglorum terris ad voluntatem ſuam & pro libitu in modum abſolutæ dominationis diſpoſuiſſe: (*ipſis enim regni majoribus fundos & amplas poſſeſſiones reliquit,* ut idem author teſtatur: cujus plura exſtant exempla in libro nuncupato *Domeſday*; inter quæ non poſtremo loco numerandum eſt illud familiæ Sharnburnorum in agro Norfolcienſi;[b] quippe cui ipſe Guilielmus prædictus pro Tribunali ſedens ex legibus terras ſuas, quas antea Warreno Gallo dederat, reſtituit; adeò ut etiam iſtæ fere ad noſtra præſentia tempora uſque in familia ea, uti accepi, remanſerint. Adde, quod nec Aldredus Eboracenſis eundem illum Willielmum in regem conſecravit, niſi[c] *exacto prius coram omni populo jurejurando, quod ſe modeſtè erga ſubjectos*

[a] Hunting. lib. 6. fol. 212.

Dialogus de Scach.

[b] Vide Camden in Icenis & D. Hen. Spelman in Gloſſario ſuo, verbo Drenches. Reviſio D. Seldeni ad cap. 8. hiſtoriæ ſuæ de Decimis.

[c] Mala. de Pont. lib. 3. fol. 154. b. Floren. Wigor. Ann. 1066.

ageret, & æquo jure Anglos, quo Francos, tractaret. Vnde & *Guilielmus Pictavienſis* affirmat,[d] *nulli Gallo datum, quod Anglo cuiquam injuſtè fuerit ablatum.*) ſed ut manifeſtius conſtet, quibus rationibus rex iſte tandem in pacata & tranquilla hujus regni poſſeſſione fuerit confirmatus.

d p. 208.

WILLIELMUS II. Eadmer. l. 1. p. 13.

Mortuo Willielmo filius ejus fide ſacramentóq; tam per ſe quàm per alios, quotquot parare in rem illam potuit, pollicitus Lanfranco, *juſtitiam, æquitatem & miſericordiam ſe per totum regnum, ſi rex foret, in omni negotio ſervaturum*, hujus opera potitus eſt regno; Et initio quidem, cum Anglorum ope adhuc indigeret, [e] *leges exoptabiles, ſive meliorem quam vellent eligere*, ut alius habet, eis concedere promiſit: Verùm cum naturâ eſſet [f] *ita liberalis ut prodigus, ita magnanimus ut ſuperbus, ita ſeverus ut ſævus* poſteris diceretur, deprehenſus eſt ad poſtremum tam infidelis legum & promiſſorum ſuorum cuſtos, ut infœliciora his tempora rarò ullibi hiſtoriarum monumenta evolventi occurrant; [g] Namque & vel cervi regii furtum neganti non erubuit igniti ferri examen adhibere; &, cum theſauros paternos luxu perenni profudiſſet omninò ac diſſipaſſet, rapinis cœpit prodigalitati ſuæ ſubſidium quærere: qua in re etiam ad corradendos undiq; nummos uſus eſt opera Ranulphi Dunelmenſis; is ab imis per regis benevolentiam ad ſumma provectus, in perverſa illa negotiationis malitia, tàm regio quàm ſuo proprio nomine nihil non audens, [h] *Si quando Edictum regium proceſſiſſet, ut nominatum tributum Anglia penderet, duplum adjiciebat, expilator divitum, exterminator pauperum, confiſcator alienarum hæreditatum, juxta in ſimplices ut in rebelles furens*: hiſce artibus *primò pecuniam, deinde ipſas terras auferebant: non pauperem tenuitas, non opulentum copia tuebatur.* Vnde *nullus* reputabatur *dives niſi nummularius*, qui quod habuit abſcondere potuit. *Quicquid penè ſancta ſervavit avorum parcitas, illorum graſſatorum conſumpſit aviditas*; &, ut fieri aſſolet, *majus odium aſſecutus eſt ab iis, quibus rex abſtulit, quàm beneficium ab iis quibus contulit.* Ad publica hæc mala accedebat etiam privatæ familiæ inſolentia; de qua teſtis quidam oculatus, [i] *Hunc morem*, inquit, *multitudo eorum, qui curiam ejus ſequebantur, habebat, ut quæque peſſundarent, diriperent, &, nulla eos cohibente diſciplina, totam terram, per quam rex ibat, devaſtarent. Accedebat his aliud malum;* [i] *plurimi namque eorum ſua malitiâ * debriati, dum reperta in hoſpitiis, quæ invadebant, penitus abſumere non valebant, ea aut ad forum per eoſdem ipſos quorum erant, pro ſuo lucro ferre ac vendere, aut ſuppoſito igne cremare, aut ſi potus eſſet, lotis exinde equorum ſuorum pedibus, reſiduum illius per terram effundere, aut certè aliquo alio modo diſperdere ſolebant. Quæ verò in patresfamilias crudelia, quæ in uxores & filias eorum indecentia fecerint, reminiſci pudet. Has ob cauſas quiqui præcognito regis adventu ſua habitacula fugiebant, &c.* Hic tum erat rerum ſtatus; qui legum certè reſtaurationem non tàm appetebat, quàm importunè efflagitabat.

e Hunt. l. 7. fol. 213. b. Hoveden An. 1088. fol 264. b

f Malſ. de reg. l. 4. fol. 69. a.

g Eadmer. l. 2. p. 48.

h Malſ. de reg. l. 4. fol. 69. 70. & de Pont. fol. 158.

i Eadmer. l. 4 p. 94. 22.

* inebriati,

HENRICUS I. a Malſ. de reg. fol 69.

b Orderic. Vital. s lib. p. 697. b. Vide p. 605. d.

Succeſſit Willielmo huic Henricus primus; de quo vaticinio quidam prædixerat, [a] *fœlicem fore Angliam ſi regnaret.* Hic Cleri populíque votis, inſignitus fuit regni diademate Anno M.C. ad tantam antea penuriam vivente adhuc fratre quandoque redactus, [b] *ut uno tanto milite unóque Clerico cum tribus Armigeris contentus vixerit: Inde rex factus optimè ſcivit miſeris & indigentibus compati, et ritus infirmorum expertus eis piè miſereri.* Vnde &

nihil

nihil prius habuit quàm [c] *ut edicto ſtatim per Angliam miſſo injuſtitias à fratre & Ranulpho inſtitutas prohiberet.* Quin imò & *in ipſo conſecrationis ſuæ die, bonas & ſanctas* [d] *omni populo leges* (id eſt, ſecundum Matthæum Pariſienſem, conſuetudines antiquas, quæ floruerant in regno tempore ſancti regis Edwardi) *ſe ſervaturum, & omnes oppreſſiones & iniquitates, quæ ſub fratre ſuo emerſerant, in omni ſua dominatione tam in Eccleſiis quàm in ſecularibus negotiis prohibiturū & ſubverſurum ſpoponderat; & hæc omnia jurisjurandi interjectione firmata ſub monumento literarum ſigilli ſui teſtimonio roboratarum per totum regnum divulgatum iri præceperat.* Arq; hæc eſt * Charta illa quæ in legum ab eo conditarum initio duobus capitulis continetur; ea ipſa ſanè, quæ & jubente Rege in Abbatiis ſingulorum Comitatuum pro monumento fuit repoſita, & poſtmodum rurſus Anno M.CC.XIII. [e] producta, ut fertur, à Stephano Archiepiſcopo Cantuarienſi, ut per eam libertates jamdudum perditæ recuperarentur. Verè itaq; hæc dici poteſt baſis & fundamentū ipſius Chartæ Magnæ, [f] *quæ ex parte maxima leges antiquas et regni conſuetudines continebat,* quámq; Henricus III. non confirmavit antequā [g] *per Milites duodecim, vel legales homines uniuſcujuſque Comitatus per Sacramentum inquiri feciſſet, quæ fuerant libertates in Anglia tempore Henrici avi ſui.* Alias autem eo tempore leges Henricus primus haud dubiè nullas promulgavit: nam etſi, quibus annis eas condiderit, non auſim exactè determinare, conſtat tamen, uti ſuo loco obſervavimus *, poſtea demum has fuiſſe in Archiva relatas: Sanè poſt prælium Tenerchebraicum ſubacta Normannia circa annum M.C.VIII. * malis ſub quibus tempore fratris ſui regnum jacebat, mederi deſiderans, à ſua Curia cepit exordium, & *indicto Edicto omnibus qui aliquid eorum* (quæ ſupra attigimus) *feciſſe probari poterant, aut oculos erui, aut manus, vel pedes, vel alia membra conſtanti juſtitia ſtrenuus faciebat amputari. Quæ juſtitia in pluribus viſa cæteros integritatem ſui amantes ab aliorum læſione * detorrebat.* Arq; tunc etiam ſimul de adulterina moneta ſub gravibus pœnis caviſſe perhibetur; adeò ut non immerito fortè [h] hinc Leoninæ juſtitiæ nomen adeptus ſit.

Vnde veriſimile eſt, firmata, demum poſt hæc omnia, pace (*quippe*, ſi Tacito credimus, [i] *in turbas & diſcordias peſſimo cuique plurima vis; pax & quies bonis artibus indigent*) eum adjeciſſe primùm animum ad reformandum per leges regnum: quæ quidem leges, cum nimis graves viderentur Londinenſibus, Anno M.C.XLI. interpellarunt illi Imperatricem, [k] *ut eis Regis Edwardi leges obſervare liceret, quia optimæ erant, & non patris ſui Henrici, quia graves erant.* Ab eo autem tempore, niſi me fallit memoria, altum eſt ubique de his apud Hiſtoricos ſilentium; niſi fortè illud Matthæi Paris [l] huc referatur, quando, *ex ejuſdem,* inquit, *regis,* (ſcilicet Johannis) *parte præceptum eſt, quatenus leges Henrici avi ſui ab omnibus in regno cuſtodirentur.* Quod tamen an ad Henrici ſecundi tempora referendum ſit, aliorum eſto judicium; utpote ſub quo ſupra recitatæ leges Willielmi primi, ſive Edwardi Confeſſoris reſtituebantur. *Eodem anno,* inquit Hovedenus, [m] *Henricus rex Angliæ pater conſtituit Ranulphum de Glanvilla ſummum Iuſtitiarium totius Angliæ, cujus ſapientiâ conditæ ſunt leges ſubſcriptæ, quas Anglicanas vocamus.*

[c] Mals de Hen. 1 fol 88.
[d] Eadmer. lib. 2 p 55. Matth. Pariſ. Anno 1100. p. 55 lin. 30.
* Habetur ea Charta bis in libro Rubro fiſcali, poſterior habet hoc Lemma præfixum, *Carta R. H. primi fil. R. W. de libertatibus conceſſis Anglis, & habuit quilibet Comitatus talem.*
[e] Matth. Pariſ. Anno 1213. p. 240, lin. 10.
[f] Matth. Pariſ. Anno 1215. p. 254. lin 20.
[g] Matth. Pariſ. Anno 1222. p. 317. l. 7.
* p. 179 in margine.
* Eadmer. p. 94
* deterrebat.
[h] Hoveden Anno 1180. fol. 348. b. 4.
[i] Tacit. hiſt. 4.
[k] Continuat. Florent. Wigorn.
[l] Anno 1213. p. 239.
[m] M.C LXXX. fol. 342. b.

Cæterùm

Cæterùm leges iſtæ Edwardi, tantopere à poſteris ejus commendatæ, inq; tanto apud eos honore habitæ, ut etiam Sacramento regio inſertæ reperiantur, videntur redintegratæ poſt annum M.LII. quippe de quo anno Florentinus Wigornienſis, *Facta igitur*, inquit, *concordia* (puta, inter Godwinum & Regem) *paceq; firmata, omni populo rectam legem promiſerunt, & omnes Normannos, qui leges iniquas adinvenerant, & injuſta judicia judicaverant, multáque conſilia adverſus Anglos dederant, exlegaverunt*: ita ſanè, ut vel exinde ſatis apertè liqueat, leges ejus poſt illud tempus in lucem publicam fuiſſe emiſſas.

His initiis Anglorum cœpit formari Reſpublica, quæ deinceps * Anno M.CC.LXVII. poſt Statutum de Marlbridge magis ſtabilita & confirmata videtur. Poſt quod, ſi quis oculo minus alienato res noſtras inſpexerit, aut meæ ego patriæ fallor φιλαυτίᾳ, aut ultrò ille fatebitur, majores noſtros fuiſſe viros, foris quidem virtutis eximiæ, (ut qui partem non infimam ſemper in rebus per omnem Europam gerendis ſuſtinuerunt) domi verò, conſilii & judicii exquiſiti, utpote inter quos [a] *imperia legum*, ut cum Livio loquar, *potentiora quàm hominum* exiſtimabantur, & juſtitiæ adminiſtratio exercebatur ea ſinceritate, eóque judicio, ut ab ipſo Papiniano *omnium* (uti habet Cuiacius) *qui ſunt, qui erunt, quique fuerunt juriſperitiſſimo*, eam proceſſiſſe crediderís.

* Nota, Willielmus Riſhanger, ſive quiſquis ille ſit alius ad calcem M. Pariſienſis affirmat Parliamentum illud habitum ann. M.cc.lxix contra ipſius legis textum.

[a] Livius lib. 2.

ROGER TWYSDEN.

X. Kal. Septembris

M.DC.XLIV.

LECTORI.

CUm ex legibus WILLIELMI PRIMI *nihil accuratius habeatur, quàm quod V.C. ac de Republicâ Literariâ, noſtrâque inprimis Britanniâ optime meritus* Johannes Seldenus *in notis ſuis* Eadmerianis *in capitula (quibus & Lemmata præfixit) exactiſſime diſtributum, tam Gallico, quo ſcriptæ erant idiomate, quàm Latino nobis exhibuit ex* Chronico Lichfeldenſi, & Ingulpho *teſte earum oculato, qui & Exemplar illarum Monaſterio ſuo attulit Anno Regni ejuſdem regis ultimo, operæ precium viſum eſt nobis eas ex eodem libro, ne quid deſiderare poſſis, tibi integras reddere.*

[a] Codex ipſe MS. et Præfat. C. Seld. ad Eadmer. pag. 5.

Dixi Anno Regis ultimo has leges Monaſterio ab Ingulpho *allatas; id quod ſic probari exiſtimo. Taxatio Angliæ vulgo dicta* **Doomesday**, *facta fuit* [a] *Anno* 1086. *Regni Regis prædicti vigeſimo; abſoluta forte non ante annum* 21^m^. *quo anno in* Normanniam *Rex profectus eſt, &* Galliæ *regnum circa menſem Auguſtum invaſit, pauloque poſt ibidem obiit. Conſtat autem* Ingulphum *poſt taxationem iſtam factam* [b] *adiiſſe Londonias &* [c] *in incorporatione (ut verbis ipſius utar) regalium illorum rotulorum illic adfuiſſe, & tam* [d] *Regi quam Concilio ſuo Monaſterii ſui rationes ibidem allegaſſe: quibus gratanter, uti ipſe ait, acceptis, copia Regii rotuli ei eſt conceſſa, cujus ſpecimen hiſtoriæ attexuit, eodemq; tempore leges haſce ſecum aſportavit. Quod quidem omne cum factum ſit Rege adhuc in Anglia commorante & poſt completum Rotulum, ad quem* [e] *Lectorem quandoque remittit, neceſſario mihi videtur evenisse prædicto regni ejus* 21°. *& ultimo ante ingreſſum iter in* Normanniam. *Sed audiamus ex doctiſſimo* Seldeno Chronicon Lichfeldenſe *& poſtea* Ingulphum *ipſum.*

[b] fo. 516. lin. 19.
[c] fo. 517. b. 46.
[d] fo. 518. b. 23.
[e] fol. 516. b. 24.

CHRONICON LICHFELDENSE.

ANno GUILIELMUS Regni ſui quarto apud Londonias conſilio Baronum ſuorum fecit ſummoniri per univerſos Angliæ Comitatus, omnes Nobiles, Sapientes, & ſua Lege eruditos, ut eorum Leges & Conſuetudines audiret. Et licet idem Rex WILLIELMUS Leges Northfolkiæ & Suffolkiæ, Grantbrigiæ & Deiræ (ubi quondam maxima pars Danorum & Norwegenſium inhabitabant) priùs magis approbaverat & eas per totum regnum obſervari præceperat, pro eo quod omnes anteceſſores ejus & ferè omnes Barones Normanniæ, Norwegenſes extitiſſent, & quòd de Norwegia olim veniſſent, * Sed poſteà, ad preces Communitatis Anglorum, Rex adquievit, qui deprecati ſunt, quatenus permitteret ſibi Leges proprias & Conſuetudines antiquas habere in quibus vixerant Patres eorum & ipſi in eis nati & nutriti ſunt, ſcilicet Leges Sancti Regis EDVVARDI. Et ex illo die magna autoritate venerata, & per univerſum Regnum corroborata & conſervata ſunt, præ cæteris regni legibus, Leges Regis EDVVARDI. Quæ quidem priùs inventæ & conſtitutæ fuerant tempore Regis EDGARI Avi ſui. Verumtamen poſt mortem ipſius Regis EDGARI uſque ad Coronationem Sancti Regis EDVVARDI, quod tempus continet annos LXVII. prædictæ Leges ſopitæ ſunt & penitus prætermiſſæ; ſed poſtquam Rex EDVVARDUS in regno fuit ſublimatus, conſilio Baronum Angliæ, Legem LXVII. annis ſopitam excitavit, excitatam reparavit, reparatam decoravit, decoratam confirmavit, & confirmata vocata eſt Lex Sancti Regis EDVVARDI, non quod ipſe prius adinveniſſet eam, ſed cum prætermiſſa fuiſſet & oblivioni penitus dedita à morte Avi ſui Regis EDGARI qui prius Inventor ejus fuiſſe dicitur uſque ad ſua tempora, videlicet LXVII. annis. Unde per præceptum Regis WILLIELMI electi ſunt de ſingulis totius Angliæ Comitatibus XII. viri ſapientiores, quibus jurejurando injunctum fuit coram Rege WILLIELMO, ut quoad poſſent, recto tramite neque ad dexteram neque ad ſiniſtram declinantes, legum ſuarum & conſuetudinum ſancita patefacerent, nil prætermittentes, nil addentes, nil prævaricando
* l. mutantes. * mittentes. ALDEREDUS autem Eboracenſis Archiepiſcopus qui Regem WILLIELMUM coronaverat, & HUGO Londonienſis Epiſcopus, per præceptum Regis, ſcripſerunt, propriis manibus, omnia quæ prædicti Iurati dixerunt. A legibus
* l. quia. namque Sanctæ Matris Eccleſiæ ſumentes exordium, * qui per eam Rex & Regnum ſolidum ſubſiſtendi habent fundamentum, Leges & libertates & pacem ipſius concionati ſunt dicentes, Omnis Clericus, &c. ut ſupra.

INGULPHUS.

Attuli eadem vice mecum Lundoniis in meum Monaſterium Leges æquiſſimi
* ſic Codex Ms. Regis EDVVARDI, quas Dominus meus inclytus Rex WILLIELMUS autenticas eſſe, & perpetuas per totum regnum Angliæ * inviolabiliterq; tenendas ſub pœnis
* Iuſtitiis in Ms. graviſſimis proclamarat, & ſuis * Iuſtitiariis commendârat eodem idiomate quo editæ ſunt; ne per ignorantiam contingat nos vel noſtros aliquando, in noſtrum grave periculum contraire & offendere auſu temerario Regiam Majeſtatem, ac in ejus cenſuras rigidiſſimas improvidum pedem ferre contentas ſæpiùs in eiſdem, hoc modo.

Hæ

Hæ ſunt Leges & Conſuetudines quas WILLIELMUS Rex conceſsit univerſo Populo *Angliæ* poſt ſubáctam Terram. Eædem ſunt quas EDVVARDUS Rèx, cognatus ejus, obſervavit ante eum.

I.

De *Aſylorum* jure & immunitate Eccleſiaſtica.

Scilicet, Pax Sancta Eccleſia cujuſcunquè Forisfactura quis reus ſit hoc tempore. Et venire poteſt ad Sanctam Eccleſiam. Pacem habeat vita & Membri. Et ſi quis injecerit manum in id quod Mater Eccleſia poſtulaverit, ſive ſit Abbatia, ſive Eccleſia Religionis, reddat id quod abſtulerit, & centum ſolidos nomine Forisfactura. Et de Matrice Eccleſia Parochiali XX. *ſolidos. Et de Capella* X. *ſolidos. Et ſecundum pacem Regis in Legibus* Merciorum *centum ſolidis emendet ſimiliter de* Heinfare, *& de inſidiis pracogitatis.*

II.

De Hominum Regis privilegio.

Hac placita ſpectant ad Coronam Regis. Et ſi qui male fecerint hominibus illius Balliva & de hoc ſit attinctus per Iuſtitiam Regis, Forisfactura ſit dupla illius quam alius quiſpiam Forisfecerit.

III.

De pacis publicæ violatoribus.

Et qui in Danorum *Lege violaverit pacem Regis,* CXLIV. *libris emendet; Et Forisfactura Regis qua ſpectant ad Vicecomitem* XL. *ſolidi in* Merciorum *lege, &* L. *ſolidi in Rege* Weſt-Saxonum. *Et de Libero homine qui habet* Sac *&* Soc *&* Tol *&* Tem *&* Infangentheof *& implacitatus fuerit, & ad Forisfacturā poſitus in Comitatu, pertinet Forisfactura ad opus Vicecomitis,* XL. *Ora in Danorum Lege, & de alio homine qui ejuſmodi Libertatem non habet Ora* XXXII. *De his* XXXII. *oris habebit Vicecomes ad uſum Regis oras Decem, & is qui eum implacitaverit habebit in remedium verſus eum oras* XII. *& Dominus cujus finibus manſerit* X. *Oras. Hac eſt* Danorum *Lex.*

Ces ſont les Leis & les Cuſtumes que li Reis WILLIAM *grantut a tut le Peuple de* Engleterre, *apres le Conqueſt de la Terre. Ice les meiſmes que le Reis* EDVVARD *ſun Coſin tint devant lui.*

I.

CO eſt a ſaveir, Pais a Saint Ygliſe; de quel forfait que home out fait en cel tens; e il pout venir a [a] Sainte Ygliſe, out pais de vie & de membre. E ſe alquons meiſt main en celui qui la Mere Ygliſe requireit, ſe ceo fuſt [b] u Abbeie, u Ygliſe de Religion, rendiſt [c] ce que il javereit pris, e cent ſolz de forfait, e de Mer Ygliſe de Paroiſſe XX. ſolz; e de Chappele X. ſolz, e que [d] enſyaint la pais le Rei en Merchenelae cent ſolz les amendes, altreſi de Heinſare e de aweit purpenſed.

Cap. 1. 17, 18, 20, 36. ex ipſius Ingulphi autographo nobis exhibuerit D. Hen. Spelman in conciliis à ſe nuper in lucem ed tis, viſum eſt ubi ab altero differunt hic in margine apponere, ſed in tranſlatione nihil mutavimus.

[a] *Saint.*
[b] *u Eveſque.*
[c] *ceo.*
[d] *enfraiant.*

II.

Icee plaiz * aſierent a la Coroune le Rei; & ſe alquens u quens uxuoſt * meſfeiſt as homes de ſa baillie, e de co ſuiſt atint de la juſtice lu Roi, forfait * ſuſt a duble de ce comme altre fuſt forfait.

* *aſierent.*
* *meſfuſt.*
* *ſuiſt.*

III.

E que en Danelae fruiſſe la pais le Roi VII. vinz liverez e IIII. les amendes; e les forvaiz le Roi qui aſierent al Veſcunte XL. ſolz en Merchenelae, e L. ſolz en Weſt-Sexelae. E * al frans hoem qui aveit Sac e Soc e Tol e Tem e Infangenetheof, ſe il eſt emplaide e ſeit mis en forfeit en le Counte, * aſiert il forfat a oes le Veſcunte, XL. ores en Denelae, e de altre home qui ceſt franchiſe non ad, XXXII. ores. De ces XXXII. Ores, arat li Veſcunte a oes le Roi X. ores, e cil qui li plait aurat de remied vers lui XII. ores, e le Seignur, en ki fin il maindra, X. Ores; co eſt en Denelae.

* *De.*
* *aſiert.*

IV.

De Latrocinii reo, & fidejuſſore qui morum ejus periculum in ſe ſuſcœperat.

Hæc eſt Conſuetudo in Merciorum *Lege; ſi quis appellatus fuerit de Latrocinio, ſeu de Furto, & plegiatus fuerit venire ad Iuſtitiam, & fugerit, Plegius ejus habebit* IV. *menſes & unum diem ad eum quærendum, & ſi poſſit eum invenire, juret ſe duodecima manu, quod tempore quo eum plegiavit Latro non fuerat, neque per eum eſſet quòd fugerit, nec eum prehendere poſſit. Tunc reddat Catallum, &* XX. *ſolidos pro Capite, &* IV. *denarios* al ceper, *& unum obolum* pur la beſche, *&* XL. *ſolidos Regi. In* Weſt-Saxonum *Lege* C. *ſolidos ad clamorem pro Capite, &* IV. *libras Regi. In Lege* Danorũ, *Forisfactura eſt* VIII. *libræ.* XX. *ſolidi pro Capite, &* VII. *libræ Regi. Et ſi is poteſt intra annum &* IIII. *dies invenire Latronem & eum aminare ad Iuſtitiam, redhibebunt ei viginti ſolidos quos acceperint, & fiat juſtitia de Latrone.*

IV.

Coſt eſt la cuſtume en **Merchenelae**, ſe alquehs eſt apeled de lareim, u de roberie, e ſeit plevi de venir a juſtice, e il ſeit fuie dedenz, ſon plege ſi avera de IIII. meis e I. jour de quer le, e ſi il le pot truver, ſi jurad ſe dudzime main, que al ure que ille plevi, Laron nel ſot, ne per lui ne ſeut eſt fui, ne aveir nel pot, dunc rendrad le chattel. e XX. ſolz pur la teſt, e IIII. den. al ceper, e une maille pur la beſche, e XL. ſolz al Rei. En **Weſt-Sexenelae** cent ſolz al clamur pùr la teſt, e IIII. liures al Rei. * Cent **Denelae**, le forfait VIII. liueres; les XX. ſolz pur la teſt, e les VII. liures al Rei. E ſil pot dedenz un an & * IIII. jurs trover le larun e amener a la juſtice, ſi li rendra les vint ſolz kis aurad ont e ſmert fainte la juſtice de Larun.

* *E en.*

* Forte *au ſeu an jurs.*

V.

De Latronis prehenſione.

Si quis prehenderit Latronem abſq; ſecta & abſq; clamore, atq; eum ei cui damnum factum eſt dimiſerit, & venerit poſtea, rationi conveniens eſt ut det ille X. *ſolidos pro* **Hengwite**. *& finem faciat Iuſtitia* a la primereme deviſe *abſque licentia Iuſtitiæ, Foriſſactura eſt* XL. *ſolidi.*

V.

Cil ky prendra Larun ſanz ſuite e ſanz cri que cil en leiſt a qui il aurad le damage fait & vienge pois apres, ſi eſt raiſun que il dunge X. ſolz de **Hengwite**, e fin face la juſtice ala primerme deviſe ſans le conge a la juſtice, ſi eſt forfait de XL. ſolz.

VI.

De Animalium redemptione.

Is qui Averium replegiaverit, ſcil. aut Equum, aut Bovem, aut Vaccam, aut Porcum, aut Ovem, (quod **Forſengen** *Anglicè dicitur)* cil qil cla *dabit* al Gros. s. *Præpoſito habere* **the Leſtuſſum** VIII. *denarios, nec tamen* ait meis quil ont cent al maille, *non dabit pluſquam* VIII. *denarios, & pro porco* IV. *denarios, & pro Ove denarium* I. e iſit res que vit *unicuiq;* IV. *denarios, nihilominus neque habebit nec dabit pluſquam* VIII. *denarios, & dabit vadios, & inveniet plegios ſe, ſi aliquis venerit ad probationem intra annum & diem ut Averium petat, ſalvum exhibiturum in curia id quod replegiaverit.*

Similiter

VI.

Cil ky aveir eſcut, u Chivals, u Buefs, u Vaches, u Porcs, u Berbz, que eſt **Forſengen** Engleis apeled, cil qil cla durrad al gros s. al provoſt aveir **the Leſtuſſum** VIII. den. jatant ni ait meis quil ont cent al maille, ne durrad que VIII. den. e pur un Porc IIII. den. e pur un Berbz I. den. e iſitres que vit pur chaſcun IIII. den. ne jatant ni aurad ne durrad que oit. d'. e durra wage, e truverad plege, que ſi altre veinged a pref de denz l'an e un jour pur laveir demander, quil i ait a droit en la Curt, celui de que il aveit eſcus.

Altreſi

VII.
De rebus fortè inventis.

Similiter de Averio Endirez *& alia re inventa. Oſtendatur tribus partibus Vicineti, ut teſtimonium habeat de inventione. Si aliquis veniat ad probationem ad rem clamandam, det vadios & inveniat plegios ſe, ſi alius quiſpiam clamaverit Averium, intra annum & diem ſalvum exhibiturum in Curia id quod invenerit.*

VII.

Altreſi de aver endirez e de altre treveure, ſeit muſtred de treis pars del veiſined, que il eit teſtemonie de la troveure, ſi alquens vienge a pref pur clamer la ioſe duiſt wage e troſſe pleges que ſe altre clamud laveir de denz lan e un jour qui il ait a droit en la curt, celui qui laverat troved.

VIII.
De Homicidio & Capitis æſtimatione, ſeu *Wera*.

Si quis alium occiderit, & ſit reus confitens, & emendare negaverit, det de ſuo Manbote *Domino pro libero homine* X. *ſolidos, & pro ſervo* XX. *ſolidos. Wera* Thani XX. *libræ in* Merciorum *Lege, & in* Weſt-Saxonum. *Et Wera Villani* C. *ſolidi in* Merciorum *lege, atque etiam in* Weſt-Saxonum.

VIII.

Si home occit altre, e il ſeit counſaunt e il denie faire les amendes, durrad de ſa Manbote al Seignor pur le franc home X. folz, e pur le ſerf XX. folz, la were del *Thein* XX. li. en Merchenelae e en Weſt-Sexenelae, e la wer del Vilain C. ſolz en Merchenelae, e euſement en Weſt-Sexenelae.

IX.
Quibus Capitis æſtimatio ſeu *Wera* ſolvenda.

Quod ad Weram attinet, primò reddat is qui eſt de halt *ſanguine Viduæ & Orphanis* X. *ſolidos, & quod ſupereſt Parentes & Orphani inter ſe dividant.*

IX.

De la were, primerament rendrat l'um de halt Sainc a la Vidue a as Orphanins X. folz, e le ſurplus Orphanins e les Parenz departent entr'els.

X.
Animalium aliquot valor, in Capitis æſtimatione cenſendâ.

In Wera reddere poterit quis Equum non Caſtratum pro XX. *ſolidis, & Taurum pro* X. *ſolidis, &* iter *pro* V. *ſolidis.*

X.

En la Were purra il rendra Chival qui ad la cuille pur XX. ſolz, e tor pur X. ſolz, e iter pur V. ſolz.

XI.
De percuſſore.

Si quis alium percuſſerit, & negaverit ultrà emendare, primò reddat ſun le cheſe *& plagas, juret ſuper ſancta quod aliter non potuit facere, nec pro* haur ſi chier *nec fecit* deſarbote cho eſt de la dulor.

XI.

Si home fait plaie a altre e il denie otrei fair les amendes, primerement li rende ſun le cheſe e li plaiez iurraz ſur ſentez qui pur mes nel pot fair ne pur haur ſi chier nel fiſt deſarbote cho eſt de la dulor.

XII.
De vulnere indito.

Si plaga lui vient a vis deſeuvert al polz tote veie IIII. *denarios, & de omni oſſe quod quis traxerit ex plaga, oſſe toto vi-*

XII.

Si la plaie lui vient a vis deſeuuert al polz tote veie IIII. den & de tanz os cum hom trarad de la plaie al os tote veie

ſo IIII. *denarios. poſtea* acordement ſi li metir ad avant honours que ſi illiont, *id quod ei fecit ſi cor ſuum ei ſuggeſſerit, & conſilium ſuum ei donaverit, accipiat ab eo quod ei obtulerit.*

XIII.
Membrorum præciſorum æſtimatio.

Si acciderit ut quis pugnum cujuſpiam abſciderit aut pedem, reddat ei medietatem Wera ſecundum id quod eſt. Sed pro pollice reddat medietatem manus. Pro digito qui pollici proximus XV. *ſolidos, de ſolido Anglicano, hoc eſt,* quer *denarios. Pro digito longo* XVI. *ſolidos. Pro altero qui portat annulum* XVII. *ſolidos. Pro digito minimo* V. *ſolidos. Si unguem quis cuiquam præciderit,* V. *ſolidis de ſolido Anglicano emendet, & pro ungue digiti minimi,* IIII. *denariis.*

XIV.
De Adulterio.

Qui deſponſatam alteri vitiaverit, forisfaciat Weram ſuam Domino ſuo.

XV.
De Judice corrupto.

Etiam qui falſum tulerit judicium, Weram ſuam perdat, niſi tactis Sacroſanctis (Evangeliis) *probare poterit ſe melius judicare non potuiſſe.*

XVI.
De purgatione illius qui Furti reus eſt.

Si quis alterum appellet de Latrocinio & is ſit liber homo, & habeat ond caverre *teſtimonium de legalitate purget ſe per plenum Sacramentum, & alter qui infamis ante fuerat* per ſerment nomed, *videlicet* XIV. *homines legales* per non *ſi is habere eos poterit ſe purget ſe duodecima manu, & ſi habere non poſſit ſe defendat* per iuis *& Appellator jurabit* ſur lui jur ſet *homines* nomes *quod propter* haur *non fecit nec propter aliam cauſam quam quia jus ſuum perſequeretur.*

XVII.
De eo qui Templum aut Domum fregerit.

Et ſi quis appellatus fuerit de fractione Monaſte-

IIII. den. pois acordement ſi li metir ad avant honours qui ſi illiont co quil ad fait a lui ſe ſon queur li purportaſt e ſon conſeil li donaſt, prendreit de lui ce quil offre a lui.

XIII.

Si co avent qui alquen colpe le poin a altre, u le pied, ſi li rendra demi were, ſu luc ceo q'il eſt, mez del pochier rendrad la meite de la mein del dei apres le polcier XV. ſolz de ſolt Engleis co eſt quer deners de lunc dei XVI. ſolz, del altre qui ported l'anel XVII. ſolz, del petit dei V. ſolz, del ungle ſi il colpe de caſcun V. ſolz de ſolt Engleis; al ungle de petit dei IIII. den.

XIV.

Ki altrei eſpouſe purgiſt, ſi forfait la were vers ſun Seignour.

XV.

Altreſi qui faus jugement fait, pert ſa were ſi il ne pot prover ſor Sainz qui melz ne * ſot juger.

* L. pot.

XVI.

Si home apeled altre de Larcin, & il ſot francz home, & il ait ond caverre teſtmonie de lealte ſen eſcoudirad per plein ſerment, & altre qui blaſmed ait eſted per ſerment nomed, co eſt a ſavoir, quacorte homes leals per non ſi il aver les pot ſi ſen eſcoudirad ſei dudzime main, & ſi aveir nes pot ſi ſe defende per iuis e li apeleur jurra ſur lui jur ſet homes nomes qui pur haur nel fiſt ne pur altre choſe ſi pur ſon dreit non purchacer.

XVII.

E ſi alcons eſt apelez de muſter fruiſſer,

Monaſterii aut Cubiculi, neque fuerit anteà infamis enarer *ſe purget per* XLII. *legales homines* nomes *ſe duodecima manu, & ſi aliàs infamiâ notatus fuerit, purget ſe* a treis dullis, *videlicet per* XLVIII. *homines legales* nomes *ſe trigeſima ſexta manu, & ſi illos habere nequierit eat* a le iviſe a treis dubles ſi coil douſt a treis *de pleno Sacramento, & ſi* il enarrer larcin emended, alt al ewe *Archiepiſcopus habebit de forisfactura* XL. *ſolidos in* Merciorum *Lege, & Epiſcopus* XX. *ſolidos, & Comes* XX. *ſolidos, & Baro* X. *ſolidos, & Villanus* XL. *denarios.*

fruiſſer, u de chambre, e il [a] ne eſted blamed enarer ſen [b] eſcoudit per * XLII. leals homes nomez ſei dudzime main, e ſil eit alre fiee eſted blamed, ſen [c] eſcoudied a treis dubles ceo a ſavoir per [d] XLVIII. homes leals nomes ſei trenteſiſte mein, e ſil aveir nes pot aut a la iviſe a treis dubles ſi coil douſt a treis [e] du blein ferment, e ſil ad [f] enarer Larcin amended alt [g] al eweli Arceveſque averad de forſature XL. ſolz en Merchenlae, e lui Eveſtres XX. ſolz, e lui Quinz XX. ſolz, e le Baron X. ſolz, e li Vilain XL. [h] den.

a *Neit.* * *al* XLIIII b *eſcondit per* XIJ. *leals.* c *eſcondied* d *le,* XXXVJ. e *dublein.* f *enarer'.* g *al ew li Arceveſq3* h *denir.*

XVIII.

De Denariis S. *Petri,* ſeu Vectigali Romano.

Liber homo qui habuerit averia campeſtria XXX. *denariis æſtimanda, debet denarium* S. Petri. *Pro* IV. *denariis quos donaverit Dominus, quieti erunt Bordarii ejus & ejus* Boner, *& ejus Servientes.* Burgenſis *qui de propriis Catallis habet id quod dimidia Marca æſtimandum eſt, det denarium* S. Petri. *Qui in Lege* Danorum *eſt liber homo, & habet averia campeſtria quæ dimidia marcâ in argento æſtimantur, debet dare denarium S. Petro. Et per denarium quem donaverit Dominus, erunt quieti ii qui reſident in ſuo Dominico.*

XVIII.

Franc home qui ad aver champeſter trente deners vailaunt, deit doner le dener Seint *Pere.* le Seignur pur IIII. den. que il dour ad ſi erunt quites ſes Bordiers e ſes Boner & ſes Serjanz. Li Burgeis qui ad en ſonn proprechatel demi marc vailant, [i] deit dener Seint *Pere.* Qui en Denel.e francz home eſt e il averad demi marc en argent vailant de avor champeſtre, ſi [k] deurad dinier le doner Seint *Pere.* E per le dener qui li Seignur durrat ſi erent quietes ceals, qui meinent en [l] ſon demainer.

i *deit doner le dener Seint Pere* k *durad daner le dener Seint Pere.* l *de main.*

XIX.

De muliere vi compreſſâ & pudicitiâ luctamine tentatâ.

Qui fœminam vi oppreſſerit, forisfacit membra ſua. Qui proſtraverit fœminam ad terram & ei vim inferat, multa ejus Domino eſt X. *ſolidi. Si verò eam compreſſerit, forisfacit membra.*

XIX.

Ki purgiſt femme per forze forfait ad les membres. ki abate femme a terre, pur faire lui force, la multe al Seignur X. ſolz. ſil la purgiſte, forſait eſt de membres.

XX.

De iis qui vectigal *Romanum* ſeu *D. Petri* non pendunt.

Qui negaverit denarium S. Petri, eum pendat per juſtitiam S. Eccleſia & XXX. *denarios forisfacturæ. Et ſi de ea re eſt implacitatus per Iuſtitiam Regis, forisfaciat Epiſcopo* XXX. *denarios, & Regi* XL. *ſolidos.*

XX.

Ki renent le dener Seint *Pere,* le dener [m] pendra per la juſtice de Seint Egliſe e XXX. den. forfait. e ſi il en eſt plaide de la [n] juſtice le Rei, le forfait al Eveſque XXX. den. e al Rei XL. ſolz.

m *rendra.* n *juſtiſe.*

XXI.

De Oculo effoſſo.

Si quis alteri oculum effoderit infortunio quo-

XXI.

Si alquns criene l'oil al altre per aventure

quocunque, emendet LXX. *ſolidis ſolidorum Anglicanorum. Et ſi* la purvele *reſtituatur, dimidium duntaxat reddatur.*

XXII.
De relevio *ſeu* [illegible]
Comitis.

De Relevio Comitis, quod ad Regem pertinet, VIII. *Equi Ephippiati & frænis ornati,* IV. *Lorica, &* IV. Hammes, & IV. *Scuta, &* IV. *Haſta, &* IV. *Enſes,* les altres IV. chaceurs *& Palfredi cum frænis & capiſtris.*

XXIII.
De Relevio Baronis.

De Relevio Baronis, IV. *Equi cum ſellis & frænis ornati, & Lorica* II. *&* II. *Hammes & Scuta* II. *&* II. *Haſta &* II. *Enſes. &* les alrres II. un chaceur *& unus Palfredus cum fræno & capiſtro.*

XXIV.
De Vavaſoris relevio.

De Relevio Vavaſoris ad ligium ſuum Dominum. Quietus eſſe debet per Equum ſon peip *talem qualem habuerit tempore mortis ſuæ, & per Loricam ſuam, &* per ſon Haume, *& per ſcutum ſuum, & per haſtam ſuam, & per enſem ſuum. & ſi adeò fuerit inermis ut nec equum habuerit nec arma, per centum ſolidos.*

XXV.
Adeo me cæcutire heic fateor, ut nec lemma adjicere poſſim.

• De eivers deins aver kil *velit calumniare,* emblet, *& ille vult dare vadios & invenire plegios ad proſequendum appellum ſuum, tunc* liſcuverad *illi quod* il auverad entremenis nomer *warrantum ſuum ſi eum habuerit, & ſi non habuerit eum, nominabit ſuum* Heubel borth, *& teſtes ſuos, & habebit eos ad diem, & ad terminum ſi eos habeat aut eos habere poterit; &* li enrreceur liuverad *in vadium ſe ſexta manu, & alter ponat in manum ſui warranti* va ſon Heuvelborth, *& habeat ille teſtes quod* il lacharad al marthied in Rei, *& quod ille non* ſet *ſuum warrantum in plegio* vif ne mort coo jurad od *teſtes ſuos per plenum Sacramentum perdat catallum ſuum ſi is teſtimonium perhibeat quod* Heubel borth enpuſt, *& ſi non poterit habere*

bere

ture quel que ſeit, ſi amendrad LXX. ſolz del ſolz Engleis. e ſi la purvele i eſt remis, ſi ne rendra lui que la meite.

XXII.

De releif al Cunte, que al Rei afiert VIII. chivalz ſelez, e enfrenez, les IIII. Halbers, e IIII. Hammes, e IIII. Eſcuz, e IIII. Launces, e IIII. Eſpes, les altres IIII. Chaceurs e Palfreis a frenis e a cheveſtres.

XXIII.

De releif a Barun, IIII. Chivalz enſeles e enfrenes, e II. Halbers, e II. Hammes, e II. Eſcus, e II. Launces, e II. Eſpes, e les altres II. un Chaceur, e un Palefrei a frenis e a cheveſtres.

XXIV.

De releif a Vavaſour a ſon lige Signeur, deite eſtres quite per le Chival ſon peipe tel quil aveir a jour de ſa mort, e per ſon Halbert, e per ſon Haume, e per ſon Eſcud, e per ſa Launce, e per Seſpe. ſil fuſt des apeille, quil ne out ne Chival ne les armes, per C. ſolz.

XXV.

De eivers deins aveir kil voldrad clamer emblet, e il volge doner wage e rrouver plege a perſuir ſon appel, dunt li ſcuverad a celui quil auverad enrremeins nomer ſon guarant ſul lad e ſi il nel ad dunt nomerad ſon Heubel borth e ſes teſtemonies e ait les a jur e a term, ſil les ad u ſil les pot aver, e li enterceur liveriad en guage ſei ſiſte main e li altre le merirad en la main ſon warrant va ſon Heubel borth & il air reſtimonies que il lacharad al marthied in Rei e quil ne ſet ſon warrant en le plege vif ne mort, coo jurad od ſes reſtimonies per plein ferment ſi perdra ſon Chatel ſi il teſtimonient qui il Heubel borth enpuſt, e ſil ne pot aveir guarant ne teſtimonie ſi perdrad & pur ſoldrad pert ſa werre vers

ſons

bere warrantum nec teſtem, perdat & pro ſoldrad *perdat Weram ſuam Domino ſuo. Hoc obtinet in* Merciorum *jure, & in* Danorum, *& in* Weſt-Saxonum. *Non vocabit Dominum ſuum ad Warrantum de hoc quod ponitur in vadio, &* ou *Danlae* meite en vele diſſi la *quod is ſit* derained, *& ſi poteſt probare quod hoc ſit de* ſa nurture, *per tres partes,* ſon vigued ſe il aver ad derained. *Nam poſt Sacramentum* li eſt jugied *inde non poteſt poſtea* lever *per judicium Angliæ.*

XXVI.

De ceturiæ mulctâ, ubi reus homicidii judicio non ſiſtitur.

De Murdre freceis occiſt, *& homines hundreds non prehendunt & minant ad Juſtitiam infra* VIII *dies ut oſtendat ob quam cauſam fecerit, reddant* le murdre XLVII. *Marcas.*

XXVII.

De clientis actione verſus Dominum.

Si quis vult derainer *conventionem de terra ſua verſus Dominum ſuum per pares ſuos de tenura, ipſos quos appellaverit ut teſtes ſint* leſcuverad derainer. *Nam per extraneos non poteſt* dereiner.

XXVIII.

De : : : : : : : : : : : : :

Qui placitat in Curia, cujuſcunque curia ſit, excepto ubi le cors le eſt eſti e home li mettid *ſuper eo quod dixerit, rem quam nolit confiteri, ſi non poteſt* derainer *per* II. *intelligentes homines qui interfuerunt placito & videntes quod non dixerit,* recovered a ſa parole.

XXIX.

De Colonorum Relevio.

De Relevio Villani. Melius animal quod habuerit id (ſive Equus ſit, ſive Bos, ſive Vacca) donabit Domino ſuo pro Relevio, & poſteà ſi ſerait cuz les Villain *in franco plegio.*

XXX.

De viis publicis.

De tribus viis, videlicet, Wetlingſtreet *&* Erningſtreet *&* Foſſe. *Qui in aliqua harum viarum hominem itinerantem ſive occiderit*

ſon Seignur, co eſt en Merchenelae e en Denalae e en Weſt-Serenelae. Ne vocherad mei ſon Seignor waranticeo qui ſeit mis en guage e on Denalae meitre en vele diſſi la qui il ſeit derained e ſil pot prover qui ceo ſoit de ſa nurture per treis partz ſon vigued ſe il aver ad derained. kar puis lei ferment li eſt jugied ne len pot pas puis lever per le jugement de Engleterre.

XXVI.

De murdre freceis occiſt, e les homes del hundred nel prengent e amenent a la Juſtice de denz les oit jours per muſtrer pur qui il la fait, ſin rendrunt le murdre XLVII. Mars.

XXVII.

Si home volt derainer covenant de terre ver ſon Seignor per ſes pers de la tenure meimes qui il apelerad a teſtimoines leſcuverad derainer. kar per eſtranges nel purra pas dereiner.

XXVIII.

Home qui plaide en Curt, a qui Curt qui co ſeit fors la ou le cors le eſt eſti e home li mettid ſur quil ait dit choſe qui il ne voille coiniſtre, ſe il ne pot derainer per II. entendable home del pleidant & veant qui il nel aurad dit, recovered a ſa parola.

XXIX.

De relief a Vilain. le meillur aveir quil avera u Chival, u Buf, u Vache, donrad a ſon Seignor de Releif & puis ſi ſerait cuz les Vilains en franc plege.

XXX.

De III. chemins co eſt a ſaveir, Wetlingſtreet & Erningſtreet & Fos, ki en alcun de ces chemins oceit home qui

occiderit ſive inſilierit, is pacem Regis violat.

ſeit errant per le pais u aſalt, ſi enfreit la pais le Roi.

XXXI.

De Latrone, cum latrocinio ſeu επαυλοφορω prehenſo.

Si latrocinium ſit inventum in cujuſcunque terra ſit & latro ſimul, Dominus terra & Vxor ejus habebunt medietatem bonorum Latronis, & les chalieurs lot chatel ſe ille trovent & labot merted, *ſi repertum ſit intra* Sache *&* Soche *perdat Vxor & Dominus habebit.*

XXXI.

Si larecin eſt troved, en qui terre qui ceo ſeit & le Laron oveſque le Seignor de la terre, & la feme averunt la meited del aveir a Laron e les chaleiuts lor chatel ſe ille trovent e labor merted ſil eſt trove dedanz Sache & Soche, ſil perdra la femme & la Seignor laverad.

XXXII.

De : : : : : : : : :

De Srewarde *de unaquaque Hidarum Hundreds unus homo intra feſtum* S. Michaelis *&* S. Martini, *&* Wardirebe *habebit* XXX. *hidas quietas pro labore ſuo, & ſi averia moriantur* petilot vel devient watter *& non poßit oſtendere nec clamorem nec vim quæ facta fuerit reddat averia.*

XXXII.

De Sttewarde de cheſcon des hides de hundred un home de denz la feſte Seint *Michiell* & le Seint *Martin* & Wardirebe ſi aurad XXX. hides quites per ſon travaile & ſi avers tres paſſent perilot vel denient watter e il ne puſſent muſtrer ne cri ne force qui lon fuſt faite ſi rendiſent laveir.

XXXIII.

De colonis & glebæ Aſcriptitiis.

Eos qui cuſtment *terram non debet quis moleſtare præterquam de eorum* diotre *cenſu Nec licet* a ſeignurage *diſcedere Cultores de terra ſua, qu n rectum ſervitium ſuum facere poßint. Nativi qui diſcedunt à terra ſua non debent* cartre faut naivirie quere *quæ non faciunt rectum ſervitium quod ſpectat ad terram ſuam. Nativum qui diſcedit à terra unde eſt Nativus & venit ad alteram, nullus eum retineat nec catalla ejus, ſed redire cogatur ut faciat ſervitium ſuum tale quod ad eum ſpectat. ſi* les ſeignurages *non faciunt* altri gainnys *venire ad terram ſuam, Juſtitia id faciat.*

XXXIII.

· Cil qui cuſtinent la tetre ne deit l'um travailer ſe de lout diotre cenſe non ne leiſt a ſeignurage departir les cultiuurs de lur terre pet tant cum il puſſent le dreit ſerviſe faire les naifs ki departet de ſa terre ne devient cartre faut naivirie quere qui il ne facent lur dreit ſervice que apend a lor tetre. li naifs ki departet de ſa terre dunt il eſt nez e vent a autri terre nuls nel retenget ne li ne ſe chatels enz le facet venir arer a faire ſon ſerviſe tel cum a li apend, ſi les ſeinurages ne facent altri gainnys venir a lot terre la juſtiſe le facet.

XXXIV.

Ne quis Domino ſuo debitas præſtationes ſubtrahat.

Nemo Domino ſuo ſubtrahat rectum ſervitium ſuum, propter nullam remißionem quam ei antea fecerit.

XXXIV.

Nullui ne toille a ſon Senior ſun dreit ſerviſe put nul relais qui il li ait fait en arere.

XXXV.

De Fœmina gravida quæ capitali ſupplicio damnatur.

Si morti damnata ſit aut membrorum mutilationi fœmina in utero geſtans, de ea non fiat juſtitia priuſquam parturierit.

XXXVI.

XXXV.

Si femme eſt jugee a mort u a defacum des membres ki ſeit enceintee, ne faced lum juſtice deſquele ſeit delivere.

XXXVI.

XXXVI.
De Inteſtatorum bonis.

Si quis inteſtatus obierit, liberi ejus hæreditatem æqualiter dividant.

XXXVI.

Si home mort ſans deviſe, ſi departent les enfans l'erite entre ſei per [a] u wel. [a] *uwel.*

XXXVII.
De adultera à patre deprehenſa.

Si pater deprehenderit filiam in adulterio in domo ſua ſeu in domo generi ſui, bene licebit ei oure (*lege forſan* occire, *occidere*) *adulterum.*

XXXVII.

Si le Pere truitet ſa file en anulterie en ſa maiſonn, u en la maiſonn ſon gendre ben li lauſt oure la vultere.

XXXVIII.
De jactu, velut ad legem Rhodiam.

Si quis en puiſſuned *alterū ſit occiſus aut per* manhablement eiſſille, *ego jecero res tuas de navi ob metum mortis, de hoc non potes me implacitare. Nam licet alteri damnum inferre ob mortis metum quando periculum evadere non poteſt, & ſi de hoc me* meſces *quod ob metum mortis* nel feiſſe de co meſpriorai *& ea quæ in navi reſtant dividantur in communi ſecundum Catalla, & ſi quis jecerit Catalla extra navim, quando neceſſitas non exegerit, ea reſtituat.*

XXXVIII.

Si home en puiſſuned altre ſeit occis u per manablement eiſſille Io jettai voz choſez de la nef per pour de mort & d'eo ne me poez enplaider, kar leiſt a faire damge a altre pur pour de mort quant parele ne pot eſchaper e ſi de come meſcez qui pur pour de mort nel feiſſe de co meſpriorai e les choſes qui ſunt remiſe en le nef ſeient departis en comune ſulun les chatels e ſi alcun jothed les chatels * fors de la nef ſenz buſun, ſil rendet. * *bus.*

XXXIX.
De judicio in ſocium abſentem.

Duo ſunt participes unius Crichet, *& unus eorum implacitatus fuerit abſque altero, qui negligentiâ ſuâ perdit, non inde debet damnum cedere alteri qui abſens fuit. Nam quod judicatum eſt inter eos non debet præjudicare iis qui abſentes fuerunt.*

XXXIX.

Dous ſunt perceners d'un crichet e eſt lun enplaide ſanz laltre, & per ſa folie ſi pert ne dit per co laltre eſtre perdant, ki preſent ne ſud, kar joſe juge entre eus ne fors juge pas les altres ki ne ſunt a preſent.

XL.
De *Relevio* eorum qui clientes cenſum pendunt.

Eorum qui Fundum ſuum tenent ad Cenſum, ſit Rectum Relevium tantum quantum cenſus annuus eſt.

XL.

Cil qui tenent lur terre a cenſe, ſort lur droit releif a tant cum a cenſe eſt d'un an.

XLI.
De Judiciis.

Cautè proſpiciant ii quibus Cura incumbit judicia facere, ut judicent uti petunt quando dicunt demitte nobis debita noſtra, *& prohibemus ne homo Chriſtianus* extra

XLI.

Ententivement ſe purpenſent cil qui les jugementz unt a faire, qui ſi jugent cum deſirent quant il dient *dimitte nobis debita noſtra*, & nous * d'ſendum qui lum * *defendens.*

extra terram non vendat nen ſurchetut en paiſumne wart lum *quod homo animam ſuam non perdat quam Deus vita ſua redemit, qui injuriam* eſlevera, *aut falſum judicium* fra purcurruz ne pur hange u pur aveir *ſit in foriſfactura Regis de* XL. *ſolidis*. ſil ne pot aleier *quod plus recti facere* nel ſont ſi perde ſa Franchiſe ſi al Rei nel pot rachater a ſon plaiſir. *Et ſi ſit in* Danorum *Lege ſit Foriſfactura de* Lahſlite ſil alaierne ſe pot *quod melius facere non* ſolt *& quod rectam legem & rectum judicium recuſaverit, ſit Foriſfactura erga illum cujus hoc pertinuerit, ſi ſit erga Regem* VI *libra, ſi ſit erga Comitem* XL. *ſolidi, ſi ſit in Hundredo* XXX. *ſolidi, & erga omnes* i cons *qui Curiam habent in Anglia* co eit *ad ſolidos Anglicanos. In* Danorum *Lege qui rectum judicium recuſaverit, ſit is in miſericordia de ſuo* Lahſlite *nec bene faciat querelã Regi de hoc quod quis ei defecerit in hundredo aut in Comitatu.*

lum Chriſtien* fors de la terre ne vende nen ſurchetut en paiſumne wart lum qui lum lamne ne perde qui du recharat de ſa vie ki tort eſlevera u faus jugement fra purcurruz ne per hange u per aveir ſeit en * forſaunre le Rei d' XL. ſolz, ſil ne pot aleier qui plus dreit fair nel ſont ſi perde ſa Franchiſe ſi al Rei nel pot rachater a ſon plaiſir. e ſil eſt en Denelae ſeit forfait de Laxlite, ſil alaier ne ſe pot qui il melz faire ne ſolt. e qui dreite lei e dreite jugement refuſerad ſeit forfait envers celi ki dreit, co eſt a aveir, Si co eſt envers li Rei VI. livers, ſi co eſt envers Cunte XL. ſolz. ſi co eſt en hundred XXX. ſolz. e envers touz i cons ki Curt unt en *Engle-terre* co eſt al ſolz *Engleis*. E en Denelae qui dreit jugement refuſerad ſait en la mercie de ſa Laxlite e ne face bon plainte a Rei dici qui lun li ſeit de faili el hundred u el Conte.

* *hors.*

* *forfaiture.*

XLII.

De pignore, quod *Namium* vocant, capiendo.

Non capiat quis Namium aliquod in Comitatu nec per vim uſque dum ter rectum petierit in Hundredo aut in Comitatu, & ſi ad tertiam vicem rectum non poteſt habere, eat ad Comitatum & Comitatus præfigat ei diem quartum & ſi cili de fait de ki il ſe claime dunt *prenge conge ut poſſit Namium capere* pur le ſon lum & pref.

XLII.

Ne prenge hum nammil en Conte ne de fors d'ici quil eit tresfois demand dreit el Hundred u el Conte, e ſil a la tiers fiee ne pot dreit aver, alt a Conte e le Conte len a ſete le quart jura, e ſe cili de fait de ki il ſe claime dunt prenge conge qui il puſſe nam prendre pur le ſon lum e pref.

XLIII.

Ne quis rem aliquam emat ſine teſtibus.

Nemo emat quantum IIII. *denariis æſtimatur neque de re mortua neque de viva abſque teſtimonio* IV. *hominum aut de Burgo aut de Villa. Et ſi quis rem vendicat &* il vent *habeat teſtimonium; ſi nullum habeat Warrantum reſpondeat alteri Catallum ſuum & foriſfacturam habeat qui habere debet, & ſi teſtimonium habeat ut jam diximus* voeſt *tribus vicibus & vice quarta* le dereinet & il le rende.

XLIII.

Ne nul achat le vailiant de IIII. den. de mort, vif, ſans teſtimonie ad IIII. hommes u de Burt, u de Vile, e le lum le chalange e il vent ait teſtimonie, ſi nad nul Warrant rende lum al un ſon chatel e le forfait ait ki aver le deit; e ſi teſtimonie ad ſicum nous eviz deſunes voeſt les treis foiz e a la quart feiz le dereinet u il le rende.

XLIV.

De : : : : : : : : : : :

Prætereà rationi conſonum non videtur ut quis face pruvance ſur teſtimonie ki conuſent co que entre eſt, & que nul nel pruſt

XLIV.

Aus ne semble pais raiſon qui lum face pruvance ſur teſtimonie ki conuſſent co que entre eſt e qui nul nel pruſt

pruſt devant le terme VI. *menſium poſtquam* que laveir ſu emble.

XLV.
De vadimonio deſerto.

E al qui eſt redte e teſtimoniet deleaute & le plait treſfoiz *vicibus* eſchuit *& ad quartam vicem oſtendat ſummonitor de tribus defaltis, nihilominus* le mande *lum ut plegium inveniat & veniat ad jus, & ſi nolit, ſi non viderit hominem vivum aut mortuum, capiat quantum habet & reddat petenti catallum ſuum & Dominus habeat medietatem reſidui, & Hundredum medietatem. Et ſi nemo* parent nami ceſte juſtice deforcent ſeint forfeit envers le Rei de VI.lib. & quergent le larun nen ki poeſte il fait trove neit warrant de ſa vie ne per defenſed plait nait mes recover.

XLVI.
De Hoſpitibus.

Nemo alium recipiet ultra III. *noctes* ſi til ne li command od qui il fuſt aniz.

XLVII.
De famulis.

Nemo hominem ſuum à ſe diſcedere patiatur poſtquam rectatus fuerit.

XLVIII.
De : : : : : : : :

Et qui Latronem encontre e ſanz qui a acient li leit aler ſi la mend a la vailence de larun u ſe neſpurge per plener lei *quod Latro non ſit* e ki le cri orat e furſera la ſurſiſe li Rei amend ou ſen eſpurget.

XLIX.
De : : : : : : : : :

Quilibet etiam Dominus habeat ſervientem ſuum aut plegium ſuum qi, *ſi non rectatus fuerit, habeat ad rectum in Hundredo.*

L.
De : : : : : : : :

Si quis intra Hundredum incuſatus fuerit & IV. homines le retent, *ſe duodecima manu purget, & ſi* il ſem ſuiſt deduz la chalenge, *Dominus reddat Weram ſuam*, e ſi lun chalenge le Seignour que per le ſeut feit aler ſi ſe purget *duodecima manu, & ſi non poſſet, emendet verſus Regem & ſit utlagatus.*

---

pruſt devant le terme de VI. meis apres co qui laveir ſu emble.

XLV.

E al qui eſt redte e teſtimonie de deleaute e le plait treſfoiz eſchuit e al quart muſtrent li ſumenout de ſe treis defautes, uncore le mande lum qui il plege truſe e vienge a dreit, e ſil ne volt ſi ne viſt lum vif u mort ſi prenge lum quanque il ad e ſi rende lum al chalangeur ſun chatel e li Sire ait la meite del remenant, e le Hundred la meite. Et ſi nul parent nami ceſte juſtice deforcent ſeient forfeit envers li Rei de VI. lib. e quergent le larun nen en ki poeſte il ſeit trove neit warrant de ſa vie ne per defenſed plait nait mes recourer.

XLVI.

Nuls ne receit hom ultre III. nuis ſi til ne li commandod qui il fuſt aniz.

XLVII.

Ne nuls ne lait ſun hum de li partir pus qui il eſt rete.

XLVIII.

E ki larun en contre e ſanz qui a acient li leit aler ſi la mend a la vailance de larun u ſe neſpurge per plener lei qui il laron nel ſout, e ki le cri orat e furſera la Surſiſe li Rei amend u ſen eſpurget.

XLIX.

E chaſcun Seniour eit ſon Serjant u ſun plege qi ſi nel rete qui ait a dreit el Hundred.

L.

Si eſt aſcons qui blamet ſeit de dinz le Hundred IIII. humes le retent ſei XII main s'eſpurget. e ſi il ſeut ſuiſt de duz la chalenge li ſire rende ſun were, e ſi lun chalenge le Seignour qui per le ſeut ſeit ale ſi s'eſcuudie ſei VI. maine ſil ne pot envers li Rei lament e cil ſoit utlage.

Cum nullū ſubſequentium Legū Exemplar magis authenticum extat quā quod habetur in Codice rubro Scacbarii, ubi tamen ab editis à clariſſimo Seldeno aliquantulū diſcrepant, cum eo has contulimus atque ad fidem illius libri tibi hic exhibemus.

Carta Regis WILLIELMI conquiſitoris de quibuſdam ſtatutis.

WILLIELMUS *Rex* Anglorum, *Dux* Normannorum, *Omnibus hominibus ſuis* Francis *&* Anglis, *Salutem.*

LI.

De Religione & Pace publica.

Statuimus inprimis ſuper omnia, unum Deum per totum Regnum noſtrum venerari, unam fidem Chriſti ſemper inviolatam cuſtodiri, pacem, & ſecuritatem, & concordiam, judicium & juſtitiam inter Anglos *&* Normannos, Francos *&* Britones Walliæ *&* Cornubiæ, Pictos *&* Scotos Albaniæ, *Similiter inter* Francos *& Inſulanos, Provincias & Patrias qua pertinent ad Coronam & Dignitatem, defenſionem & obſervationem, & honorem regni noſtri, & inter omnes Nobis ſubjectos per univerſam Monarchiam regni* Britanniæ *firmiter & inviolabiliter obſervari. Ita quod nullus alii forisfaciat in ullo ſuper forisfacturam noſtram plenam.*

LII.

De fide & obſequio erga Regem.

Statuimus etiam ut omnes liberi homines fœdere & Sacramento affirment quod intra & extra univerſum regnum Angliæ *(quod olim vocabatur regnum* Britanniæ*)* WILLIELMO *Regi Domino ſuo fideles eſſe volunt, Terras & Honores illius omni fidelitate ubique ſervare cum eo, & contra inimicos & alienigenas defendere.*

LIII.

De *Normanni* ſeu *Francigena* cæde.

Volumus autem & firmiter præcipimus ut omnes homines, quos nobiſcum adduximus aut poſt Nos venerint, ſint ſub protectione & in pace noſtra per univerſum regnum prædictum, & ſi quis de illis occiſus fuerit, Dominus ejus habeat intra V. *dies homicidam ejus ſi poterit, ſin autem, incipiat perſolvere Nobis* XLVI. *Marcas argenti quamdiu ſubſtantia Domini illius perduraverit. Vbi vero ſubſtantia domini defecerit, totus Hundredus in quo occiſio facta eſt communiter ſolvat quod remanet.*

LIV.

De jure *Normannorum* qui, ante adventum GUILIELMI, cives fuerant *Anglicani.*

Et omnis Francigena qui tempore EDWARDI *propinqui noſtri fuit in* Anglia *particeps conſuetudinum* Anglorum, *quod ipſi dicunt* **Anhlote** *&* **Anſcote**, *perſolvat ſecundum legem* Anglorum.

LV.

De Clientelari ſeu Feudorum jure, & Ingenuorum immunitate.

Volumus etiam ac firmiter præcipimus et concedimus ut omnes liberi homines totius Monarchiæ regni noſtri prædicti habeant et teneant terras ſuas, et poſſeſſiones ſuas bene et in pace, liberè ab omni Exactione injuſta, et ab omni Tallagio; Ita quod nihil ab eis exigatur vel capiatur niſi ſervicium ſuum liberum quod de jure nobis facere debent et facere tenentur; et prout ſtatutum eſt eis et illis à Nobis datum et conceſſum jure hæreditario imperpetuum per Commune Conſilium totius regni noſtri prædicti.

De

LVI.
De nocturnis Cuſtodiis.

Statuimus etiam et firmiter præcipimus ut omnes Civitates, et Burgi, et Caſtella, et Hundredi, et Wapentachia, totius regni noſtri prædicti ſingulis noctibus vigilentur et cuſtodiantur in gyrum pro maleficis et inimicis, prout Vicecomes et Aldermanni, et præpoſiti et cæteri Ballivi et Miniſtri noſtri melius per Commune Conſilium ad utilitatem regni providebunt.

LVII.
De Menſuris & ponderibus.

Et quod habeant per univerſum regnum Menſuras fideliſſimas et ſignatas et pondera fideliſſima et ſignata, ſicut boni prædeceſſores ſtatuerunt.

LVIII.
De Clientum, ſeu *Vaſſallorum*, præſtationibus.

Statuimus etiam & firmiter præcipimus ut omnes Comites, & Barones, & Milites, & Servientes, & univerſi liberi homines totius regni noſtri prædicti habeant & teneant ſe ſemper bene in armis & in equis ut decet & oportet, & quod ſint ſemper prompti & bene parati ad ſervicium ſuum integrum nobis explendum & peragendum cum ſemper opus adfuerit, ſecundum quod nobis debent de feodis & tenementis ſuis de jure facere, & ſicut illis ſtatuimus per Commune Conſilium totius regni noſtri prædicti, & illis dedimus & conceſſimus in feodo jure hæreditario. Hoc præceptum non ſit violatum ullo modo ſuper foriſfacturam noſtram plenam.

*Dedimus. Et Ms. Scach.

LIX.
Vt Jura Regia illæſa ſervare pro viribus conentur ſubditi.

Statuimus etiam & firmiter præcipimus ut omnes liberi homines totius regni noſtri prædicti ſint fratres conjurati ad Monarchiam noſtram & ad regnum noſtrum pro viribus ſuis & facultatibus contra inimicos pro poſſe ſuo defendendum & viriliter ſervandum, & Pacem & Dignitatem Coronæ noſtræ integram obſervandam, & ad judicium rectum & juſtitiam conſtanter omnibus modis pro poſſe ſuo ſine dolo & ſine dilatione faciendam. Hoc decretum ſancitum eſt in Civitate London.

LX.
Ne venditio & emptio fiat niſi coram teſtibus & in civitatibus.

Interdicimus etiam ut nulla viva pecunia vendatur aut ematur niſi intra Civitates & hoc ante tres fideles teſtes, nec aliquam rem vetitam ſine fidejuſſore & Warranto, quod ſi aliter fecerit ſolvat & perſolvat, & poſtea foriſfacturam.

LXI.
De emporiis, & jure Urbium pagorumque notæ melioris.

Item nullum Mercatum vel Forum ſit nec fieri permittatur niſi in Civitatibus regni noſtri, & in Burgis & Muro vallatis, & in caſtellis & in locis tutiſſimis ubi conſuetudines regni noſtri, & jus noſtrum commune & Dignitatis Coronæ noſtræ quæ conſtituta ſunt à bonis Prædeceſſoribus noſtris deperiri non poſſunt nec defraudari nec violari, ſed omnia rite & in aperto & per judicium et juſtitiam fieri debent. Et ideo Caſtella, et Burgi, et Civitates ſitæ ſunt et fundata et ædificata, ſcilicet, ad tuitionem Gentium et populorum regni, & ad defenſionem regni, et idcirco obſervari debent cum omni libertate et integritate et ratione.

LXII.
De purgatione forenſi in judiciis publicis.

*Si Fr.

*Decretum eſt etiam ibi ut * ſi Francigena appellaverit* Anglum *de perjurio aut murdro, furto, homicidio,* Ran *quod dicunt apertam rapinam, quæ negari non poteſt*, Anglus *ſe defendat per quod melius voluerit aut judicio Ferri aut Duello. Si autem* Anglus *infirmus fuerit, inveniat alium qui pro eo faciat. Si quis eorum victus fuerit emendet Regi* XL. *ſolid. Si autem* Anglus *Francigenam appellaverit et probare voluerit judicio aut duello, volo tunc Francigenam purgare ſe Sacramento * non fracto.*

* non ferro, apud *Hovedenum.*

LXIII.
Firmantur Leges EDWARDI Regis.

Hoc quoque præcipimus ut omnes habeant et teneant Leges Edwardi *Regis in omnibus rebus, adauctis hiis quas conſtituimus ad utilitatem* Anglorum.

LXIV.
De juſtitiæ publicæ fidejuſſoribus.

Omnis homo qui voluerit ſe teneri pro libero ſit in plegio ut plegius eum habeat ad juſtitiam ſi quid offenderit, et quiſquam evaſerit, talium videant plegii ut ſolvant quod calumniatum eſt, & purgent ſe quia in evaſo nullam fraudem noverint. Requiratur Hundredus et Comitatus (ſicut Anteceſſores ſtatuerunt) et qui juſte venire debent et noluerint, ſummoneantur ſemel; et, ſi ſecundo non venerint, accipiatur unus Bos, et ſi tertio, alius Bos, et ſi quarto, reddatur de rebus hujus hominis quod calumpniatum eſt quod dicitur Ceapgel *et inſuper Regis forisfactura.*

LXV.
De Servis & eorum manumiſſione.

Et prohibemus ut nullus vendat hominem extra Patriam. Si qui verò velit ſervum ſuum liberum facere tradat eum Vicecomiti per manum dextram in pleno Comitatu, quietum illum clamare debet à jugo ſervitutis ſuæ per manumiſſionem, et oſtendat ei liberas vias et portas et tradat illi libera arma, ſcil. Lanceam, et Gladium, deinde liber homo efficitur.

LXVI.
De Servis.

Item ſi ſervi permanſerint ſine calumnia per annum et diem in Civitatibus noſtris vel in Burgis in Muro vallatis vel in Caſtris noſtris, à die illa liberi efficiuntur et liberi à jugo ſervitutis ſuæ ſint imperpetuum.

LXVII.
De Suppliciorum modo.

* eruantur

*Interdicimus etiam ne quis occidatur vel ſuſpendatur pro aliqua culpa ſed * enervantur oculi et abſcidantur pedes vel teſticuli vel manus, Ita quod truncus remaneat vivus in ſignum proditionis et nequitiæ ſuæ. Secundum enim quantitatem delicti debet pœna maleficis infligi. Iſta præcepta non ſint violata ſuper forisfacturam noſtram plenam. Teſtibus &c.*

* Deeſt hoc Lemma in Mss. Scaccharii.

* Inſtitutiones ſive leges Regis WILLIELMI.

WILLIELMUS *Dei gratia Rex* Anglorum. *Omnibus ad quos ſcriptum hoc perveniat ſalutem, et amicitiam. Mando et præcipio per totam* Angliæ *nationem cuſtodiri.*

De

LXVIII.
De Examine Forenſi.

Si Anglicus *homo compellet aliquem* Francigenam *per bellum de Furto vel Homicidio vel aliqua Re pro qua bellum fieri debeat vel judicium inter duos homines, habeat plenam licentiam faciendi. Et ſi* Anglicus *bellum nolit,* Francigena *compellatus adlegiet ſe in jurejurando contra eum per ſuos teſtes ſecundum Legem* Normanniæ.

LXIX.
De eodem.

Item ſi Francigena *compellat* Anglicum *per bellum de eiſdem rebus,* Anglicus *plena licentia defendat ſe per bellum vel per judicium ſi magis ei placeat. Et ſi untrũ ſit id eſt invalidus et nolit bellum vel non poſſet, quarat ſibi Legalem defenſorem.*

LXX.
De eodem.

Si Francigena *victus fuerit perſolvat Regi* LX. *Et ſi* Anglicus *nolit ſe defendere per bellum vel per teſtimonium, adlegiet ſemper Dei judicium.*

LXXI.
De examine forenſi.

De omnibus utlagariæ rebus Rex inſtituit ut Anglicus *ſe purget ad judicium. Et ſi* Anglicus *appellet* Francigenam *de utlegaria et hoc ſuper eum * inveritare velit, defendat ſe* Francigena *per bellum. Et ſi* Anglicus *non audeat eum probare per bellum, defendat ſe* Francigena *pleno juramento non in verborum obſervantiis.* *

Leges Henrici Regis.

HENRICUS regnare {cœpit / deſiit} anno ſalutis humanæ {1100 / 1135}

De Libertate ECCLESIÆ, ET Totius ANGLIÆ obſervanda, Leges

Henrici Primi, FILII CONQUESTORIS.

PROEMIUM.

HÆc ſunt denique beata pacis ac libertatis exoptatæ gaudia quibus toti regno ſuo glorioſus Cæſar *Henricus* in Divinis legibus & ſecularibus *inſtitutis ſcriptis & bonorum operum exhibitionibus irradiat, moderatus, juſtus, fortis, prudens, quem Deus fœlicibus auſpiciis & ſalutari quavis corporis & animæ proſperitate cum conjuge ſua inclyta* MATILDE *ſecunda, & eorum liberis longis ſeculorum ſeculis, & æterna pace gentis noſtræ faciat imperare.*

CAP. I.

Epiſtola ejuſdem omnibus fidelibus ſuis.

* Nota Lector, quod in Codice rubro Scaccharii, duo reperiuntur hujus Chartæ exemplaria, quorum alterum his legibus præfixum eſt, (quod tibi hic fideliter exhibemus) alterum alio ejuſdem libri loco relatum cum hac inſcriptione, *Henricus Rex Anglorum Samſoni Epiſcopo, & Urſoni de Abecot, & omnibus Baronibus tam Francigenis quam Angligenis de Wireceſtreſcira ſalutem.* Sciatis, &c. Diſcrepantes poſterioris lectiones hic in margine adjecimus: quicquid autem hujuſcemodi ſignis [ ] incluſum reperies, id omne noveris in illo exemplari deeſſe: Hæc etiam Charta habetur apud Matthæum Paris, Annis 1100. & 1213.

HEnricus Dei gratia Rex Anglorum, Omnibus Baronibus & fidelibus ſuis, Francis, Anglis, ſalutem. Sciatis me Dei miſericordia & communi conſilio [& aſſenſu] Baronum Regni Angliæ ejuſdē regni Regē coronatū eſſe, & quia Regnū oppreſſum erat injuſtis exactionibus, Ego reſpectu Dei & amore quem erga vos [omnes] habeo, ſanctam Dei Eccleſiam, Inprimis, liberam facio, Ita quod nec vendam, nec ad firmam ponam, nec mortuo Archiepiſcopo * ſive Epiſcopo, * vel Abbate aliquid accipiam de Dominio Eccleſiæ, vel hominibus ejus, donec ſucceſſor in eam ingrediatur; & omnes malas conſuetudines quibus regnū Angliæ * opprimebatur inde aufero, quas malas conſuetudines ex parte * ſuppono. Si quis *Baronū* meorū, Comitum, ſive aliorum qui de me tenent, mortuus fuerit, hæres ſuus non redimet terrā ſuam ſicut faciebat tempore fratris mei, ſed legitima, & juſta relevatione relevabit eam. Similiter & homines *Baronum meorum* legitima & * juſta relevatione relevabunt terras ſuas de Dominis ſuis: Et ſi quis Baronum * vel * hominum meorū filiam ſuam * nubitum tradere voluerit, ſive ſororem * ſive neptem ſive cognatam, mecum inde loquatur. Sed neq; ego aliquid de ſuo pro hac licentia accipiam, neq; ei defendam, quin eam det, excepto ſi eam jungere vellet inimico meo. Et ſi mortuo *Barone*, vel alio homine meo filia hæres remanſerit, illam dabo conſilio *Baronum meorum* cum terra ſua, & ſi mortuo marito uxor [ejus] remanſerit, & ſine liberis fuerit dotem * & maritationem ſuam habebit, & eam non dabo marito, niſi ſecundum velle ſuum. Si vero uxor cum liberis remanſerit dotem quidem & maritationem ſuam habebit dum [uxor] corpus ſuum legitime * ſervabit,

* *Inter lineas inſertum eſt, & deeſt in ſecundo exemplari, uti apud Matth. Pariſ. tam anno 1100 quā 1213.*
* ſeu.
* ſive.
* inju ſtis
* hic pono
* terra.
* meorum
* aliorum.
* nuptum.
* ſuam.
* ſuam.
* ſervaverit.

vabit, & eam non dabo niſi ſecundum velle ſuum, & terræ & liberorum cuſtos erit ſive uxor ſive alius propinquorum qui juſtus eſſe debebit, & præcipio ut *Barones* mei ſimiliter ſe contineant erga filios vel filias vel uxores hominum ſuorum. Monetagium commune quod capiebatur per Civitates & per Comitatus quod non fuit tempore EDWARDI Regis hoc ne amodo fiat omnino defendo. Si quis captus fuerit ſive Monetarius ſive alius cum falſa moneta, juſtitia recta inde fiat. Omnia placita & omnia debita quæ fratri meo debebantur condono, exceptis rectis firmis meis & exceptis illis quæ pacta erunt pro aliorum hæreditatibus vel pro eis rebus quæ juſtius aliis contingebant. Et ſi quis aliquid * pro hæreditate ſua pepigerat, illud condono, & omnes relevationes quæ pro rectis * hæreditatibus pactæ erant: & ſi quis *Baronum* vel hominum meorum infirmabitur ſicut ipſe dabit vel dare diſponet pecuniam ſuam ita datam eſſe concedo, quod ſi ipſe præventus vel armis vel infirmitate pecuniam ſuam non dederit nec dare diſpoſuerit, uxor ſua ſive liberi aut parentes, aut legitimi homines ejus eam pro anima ejus dividant ſicut * eis melius viſum fuerit. Si quis *Baronum* vel hominum meorum foriſfecerit non dabit vadium in miſericordia [totius] pecuniæ ſuæ ſicut faciebat tempore patris mei * & fratris mei; Sed ſecundum modum forisfacti ita emendabit ſicut emendaſſet retro à tempore patris mei [& fratris mei] in tempore aliorum Anteceſſorum meorum. Quod ſi perfidiæ vel ſceleris convictus fuerit, ſicut juſtum fuerit ſic emendet.

* pro hæreditate ſua aliquid
* hæreditationibus
* melius eis.
* vel.

CAP. II.
De confirmatione legum Edwardi Regis.

MUrdra etiam retro ab illo die quo in Regem coronatus fui omnia condono, & ea quæ amodo facta fuerint juſtè * emendentur ſecundum LAGAM Regis EDWARDI, * Foreſtas communi conſenſu Baronum meorum in manu mea retinui ſicut pater meus eas habuit. Militibus qui per loricas terras ſuas deſerviunt terras dominicarum carucarum [ſuarum] quietas ab omnibus gildis & ab omni opere [proprio] dono meo concedo, [ut ſicut benignitas mea propenſior eſt in eis ita mihi fideles ſint] ut ſicut tam magno gravamine allevati ſunt, ita equis & armis ſe bene inſtruant, ut apti & parati ſint ad ſervicium meum, & ad defenſionem Regni mei, * LAGAM Regis EDWARDI vobis reddo cum illis emendationibus quibus * eam pater meus emendavit * conſilio Baronum ſuorum. Si quis aliquid de meo vel de rebus * alicujus poſt obitum WILLIELMI fratris mei cepit, totum cito * reddat abſq; emendatione. * Teſtibus Archiepiſcopis, Epiſcopis, Baronibus, Comitibus, Vicecomitibus & Optimatibus totius regni Angliæ apud Weſtm' quando coronatus fui.

* emendetur.
* Foreſtes
* pacē firmam in toto regno meo pono & teneri amodo præcipio.
* pater meus eam emendavit
* cum.
* reddatur

* Poſterior Charta ſic concluditur: *Teſte Mauricio Lond. Epiſcopo & Willelmo electo Winton' Epiſcopo, & Gerardo Hereford' Epiſcopo. & Henrico Comite, & Simone Comite, & Waltero Giſardo, & Roberto de Muntford, & Rogero Bigodo, & Eudone Dapifero, & Roberto filio Hamonis, & Roberto Malet, apud Weſtmonaſterium quando coronatus fui. Valete.*

Totum hoc deeſt in Mss. Scac. uſque ad caput 3.

[HENRICUS *Dei gratia Rex Angliæ, Archiepiſcopo Cantuariæ, & Epiſcopis, & Abbatibus, & Comitibus, & Baronibus, & Iuſticiariis, & Vicecomitibus, & omnibus fidelibus ſuis Francis & Anglicis totius Angliæ, Salutem. Sciatis me conceſſiſſe civibus meis* London *tenend'* Middleſex *ad firmam pro* CCC. *libr' ad compotum ipſius & hæredibus ſuis de me & hæredibus meis, Ita quod ipſi Cives ponent Vicecom' qualem voluerint de ſeipſis & Iuſticiar' qualem voluerint de ſeipſis ad cuſtodiend' placita coronæ meæ & eadem placitanda, & nullus alius erit Iuſticiarius ſuper ipſos homines* London *& Cives non placitabunt extra muros Civitatis pro nullo placito & ſint quieti de* eſchot *& de* Danegildo, *& de* murdre, *& nullus eorum faciat bellum. Et ſi quis Civium de placitis Coronæ implacitatus fuerit per ſacramentum quod judicatum fuerit in Civitate ſe diſrationet homo* London *& infra muros Civitatis nullus hoſpitetur, neque de mea familia, neque de alia vi alicui hoſpitium liberetur. Et omnes homines* London *ſint quieti & liberi, & omnes res eorum & per totam Angliam, & per portus maris de* theolonio *&* [illegible]ſſagio *&* leſtagio, *& omnibus aliis conſuetudinibus, & Eccleſiæ & Barones, & Cives teneant & habeant bene & in pace* ſocnas *ſuas cum omnibus conſuetudinibus, ita quod hoſpites qui in ſoccis ſuis hoſpitantur, neque dent conſuetudines ſuas, niſi illi cujus ſocca fuerit vel Miniſtro ſuo quem ibi poſuerit. Et homo Londoniarum non judicetur in miſericordia pecuniæ, niſi in ſa* Were, *ſcilicet ad* C. *ſolid. Dico de placito quod ad pecuniam*

niam pertineat, & amplius non ſit miskenninga *in* huſtenge,*neq; in* falkeſmote, *neque in aliis placitis infra Civitatem &* Huſting *ſedeat ſemel in ebdomada, videlicet, die Luna, & terras ſuas, &* Wardemotum, *& debita Civibus meis, habere faciam infra civitatē & extra. Et de terris de quibus ad me clamaverint rectum eis tenebo lege Civitatis. Et ſi quis* thelonium *vel conſuetudinem à Civibus* London *ceperit, Cives* London *e capiant de Burgo vel de Villa ubi thelonium vel conſuetudo capta fuit, quantum homo* London *pro* thelonio *deſit, & proinde de dampno ceperit. Et omnes debitores qui Civibus debita debent eis reddant vel in* London *ſe diſrationent quod non debent. Quod ſi reddere noluerint, neque ad diſrationandum venire, tunc Cives quibus debita ſua debent capiant in Civitatem namia ſua, vel de Comitatu in quo manet qui debitum debet. Et Cives habeant fugationes ſuas ad fugandum ſicut melius & plenius habuerunt anteceſſores eorum ſcilicet* ſiltre *&* Midleſex *&* Sureie. *Teſte Epiſcopo Winton' Rob. fil' Richer, & Hug' Bigot, & Alver' de Coneis, & Willielmo Albini, & Huberto Regis Camerar', & Willielmo de Montfichet, & Hagulfo de cani, & Ioh' Delet, & Rob. fil. Siwa: Dat' apud Weſtm'.*]

CAP. III.
De cauſarum protractione & diſtinctione vel deſcriptione.

OMnes cauſæ vera conſilii ratione diſcutiendæ ſunt à Judicibus & ſine perſonarum acceptatione, cum æqualitate diſcernendæ, vel ſi facultas admiſerit potius pace honeſtandæ: & licet ſanum ubique conſilium in ſuæ Majeſtatis luce viguerit, pro modo tamen concertantium informari lepida moralitate non nocuit, & conſilium forſitan dici poterit quicquid honeſtum & utile propoſitum quoquo modo promoverit.

Hic iterum invenimus Codicem MS. Scaccario reſervatum.

CAP. IV.
De carcerali liberatione.

GEnera cauſarum tria ſunt, 1. Deliberativum, de faciendo & non faciendo: 2. Demonſtrativum, de laude & vituperio: 3. Judiciale, de pœna vel merito. Ut rationales & legales partes quatuor, Exordium provocans: Narratio explicans: Argumentum aſſerens: Concluſio compellens. Species quinque; honeſtum, commendatorium vel perſuaſorium, admirabile, alienatum, humile neglectum, anceps, dubium vel promiſcuum, obſcurum, difficile vel tardum in lege ſcripta, in moribus vel communi uſu pro lege ſuſcepto. Omne autem jus aut naturale cognatorum eſt, aut morale extraneorum, aut legale Civium. Sed ſive lex agenda præcipiat, levia permittat, hortatur maxima, vitanda prohibeat, debet eſſe manifeſta, juſta, honeſta, poſſibilis. In omni conditione, profeſſione & ordine, in omni genere & ſtatu cauſarum, in omni controverſia ſimplici vel compoſita, in omni jure naturali vel conſuetudinis, in omni contingenti vel remoto loco tempori proprio conveniens nullo privato commodo præcipuè deſerviens veritatis & juſtitiæ. Non miſerum pecuniæ querens argumentum purum vero ſit, & perſpicuâ brevitate decorum perorantis elogium inventione, diſpoſitione, elocutione, memoria, pronunciatione, perſuaſione naturali, ingenio, doctrina ſcientiæ, & aſſiduo uſu peritum. In omni diſcendi genere, qui magna ſalutari gravitate perornet, parva ſubtili lenitate deducat, media temperata moderatione delectet, *nec longioribus yperbatis ſenſum confundat, nec verbis inanibus ambages interſerat, qui directa locutione fatigatur congrua ſchematum junctura reficiat. Et ſi quid in dicendis aptum eſt & validum finis ſentiat, & principium reliquum diſſimulari vel præteriri nequeat, breviter ſit & tranſcurſim medietatibus interjectum.

*non

CAP. V.
De cauſarum proprietatibus:

IN cauſis omnibus Eccleſiaſticis & ſecularibus legaliter & ordine pertractandis, alii ſunt accuſatores, alii defenſores, alii teſtes, alii Judices. In omni diſcuſſione probitatis idonei nulláq; ſunt exactione permixti, demum cauſarum qualitas ſincera perſcrutatione penſanda & accuſantium intentio, teſtium modus, & judicum electio. Ne peregrina ſint Judicia vel à non ſuo Judice vel loco vel tempore celebrata

braта, nec in re dubia, vel abſente accuſato, dicta ſit ſententia notandum quod per omnia ſi accuſatus inducias competentes & reſpondendi vel defendendi licentiam legitimam habuit ne diſſaiſiatus, vel implegiatus, vel illegiatus, vel ſurreptione aliqua circumventus, aut fraude judicetur. Si in teſtibus & Judicibus & perſonis ſatiſfactum ſit ei. Si Judicibus conſentiat, aut nocet, aut contradicat. Non ita penitus eſt in Eccleſiaſticis negotiis ſicut in ſecularibus. In ſecularibus poſtquam aliquis vocatus venerit, & in foro placitari cœperit non licet ante peractam cauſam etſi in juſtitiam convenerint, in Eccleſiaſticis vero dicta cauſa recedere.

*Si.

*Judicem ſuſpectum habuit vel ſe ſentiat pergravari: Judices ſane non debent eſſe, niſi quos impetitus elegerit. Nec prius audiatur vel judicetur quam ipſi eligantur, Et qui electis conſentire diſtulerit, nullus ei communicet, donec obtemperet. Quod ſi in Judicio inter partes oriatur diſſenſio de quibus certamen emerſerit vincat ſententia plurimorum. Sancitum eſt in cauſa fidei, vel Eccleſiaſtici alicujus ordinis eum judicare debere, qui nec munere impar ſit, nec jure diſſimilis, & nihil fiat abſque accuſatore. Nam Deus & Dominus noſter Ieſus Chriſtus Judam furem eſſe ſciebat.

*abjectus Mss. Seld. & noſter.

Sed quia non accuſatus, ideo non eſt * abrectus, & quicquid inter Apoſtolos egit pro dignitate officii ratum manſit. Sicut autem nec Clerici Laicos, ita nec Laici Clericos in ſuis accuſationibus vel infamationibus debent recipere accuſatores Clericorum, & teſtes legitimi ſint, & præſentes abſque ulla infamia, vel ſuſpicione, vel manifeſta macula ſint, quia recte Sacerdotes accuſare non poſſunt, qui Sacerdotes eſſe non poſſunt, nec ſui ſunt ordinis, nec oportet quemquam judicari vel dampnari priuſquam legitimos accuſatores habeat præſentes, locúmq; defendendi accipiat ad abluenda crimina. Placuit etiam quotiens Clericis ab accuſatoribus multa crimina objiciuntur & unum ex hiis de quo prius egerint probare non valuerint ad cætera non admittantur. Et non dampnetur Præſul niſi in LXXII. teſtibus, neque Præſul ſummus à quoquam judicetur. Presbyter Cardinalis niſi in XLIIII. teſtibus non dampnabitur, Diaconus Cardinalis niſi in XXVI. Subdiaconus & infra niſi in VII. Nec major in minorum impetitione diſpereat, & ibi ſemper cauſa agatur ubi crimen admittitur; pulſatus ante ſuum Judicem ſi voluerit cauſam ſuam dicat & non ante ſuum Judicem pulſatus ſi voluerit, taceat. Et ut pulſatis quotiens petierint induciæ dentur. Et omnis qui crimen objicit ſcribat ſe probaturum, & ſi ante

*convictus Mss. Seld. & noſter.

converſus perſequi noluerit * conjunctum eſt, non crimen habendum. Quod ſi decertare contendat ſi non probaverit quod objecit pœnam quam intulit ipſe patiatur. Apoſtolus inquit adverſus Presbyterum inſcriptionem non recipiendam abſque duobus vel tribus idoneis teſtibus, quanto magis de Epiſcopis, ſi hæc de Presbyteris vel cæteris fidelibus ſunt obſervanda? Si quis aliquem Clericorum in accuſatione fornicationis appetitus ſecundum Apoſtoli Pauli præceptum, Duo vel tria teſtimonia requirantur ab eo. Quod ſi non potuerit datis teſtimoniis approbare quod dixit, excommunicationem accuſati, accuſator accipiat; & nemini de ſe confeſſo ſuper alienum crimen credatur. Confeſſio verò per metum vel per fraudem

*extorta Mss. Seld. & noſter.

exorta non valet. Caveat Sacerdos ne de hiis qui ei confitentur peccata ſua alicui recitet, quod ei confeſſus eſt, non propinquis non extraneis, quod ſi fecerit, deponatur, & omnibus diebus vitæ ſuæ ignominioſus peregrinando pœniteat, & ſi quando Epiſcopus dicit aliquem ſibi fuiſſe confeſſum proprium crimen & ille neget, non putet Epiſcopus ad injuriam ſuam non pertinere, quod ſibi ſoli non creditur, & ſi ſcrupulo conſcientiæ ſuæ dicat ſe ei nolle communicare plerumque boni taceant & ſufferunt mala quæ noverunt, quia documentis deſeruntur, & Judicibus probare non poſſunt, quamvis enim vera ſint non tamen Judici ſunt credenda, niſi certis indiciis probentur. Nos vero à Communione nequaquam prohibere poſſumus, quamvis hæc prohibitio non ſit mortalis, ſed medicinalis, niſi vel ſponte confeſſum, vel judicio convictum. Hinc enim talis eſt nominabilis, ut ait Apoſtolus, qui confitetur, vel ordine judiciario convincitur. Quod ſi per judicium auferri non poteſt toleretur potius, ne quis perverſè malos vitando ab Eccleſia diſcedens præcedat illos ad Jehennam: communio malorum non maculat aliquem perceptione Sacramentorum, ſed confeſſio factorum. Quiſquis in Eccleſia bene vixerit, nil ei præjudicant aliena peccata. De habitu & veſtitu nihil legimus imperatum divinitùs, quæ ad pompam ſunt, prohibentur. Et ſi rogeris potes in ſuperbo cultu habere cor humile (ut Heſter) Peccatores non ſolum Deus iratus, ſed etiam miſeratus evertit.

Ever-

Evertuntur autem duobus: * aut ſicut SODOMITAS, ut propeccatis ſi is ipſi homines puniantur: aut ſicut NINIVITAS, ut ipſa hominum peccata puniantur & deſtruantur. Omnes æquè diligendi ſunt, ſed cum omnibus prodeſſe non poteris, hiis potius conſulendum eſt, qui pro locorum, et temporum, et quarumlibet rerum oportunitatibus conſtrictius junguntur; tibi uterque reus eſt, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit, quia ille prodeſſe non vult, & iſte nocere deſiderat, non ita caveatur arrogantia ut veritas relinquatur. Qui ſacerdotem ante familiarem commonitionem apud ſuos Judices aliquando, vel apud ſeculares unquam accuſaverit, anathema ſit. Si Epiſcopus à fide deviaverit, & à ſubditis ſecretè commonitus incorrigibilis apparuerit, tunc ad ſummos Pontifices vel ſedem Apoſtolicam accuſetur, pro aliis actibus ſuis magis tolerandus eſt, quam corrigendus. Si quis Epiſcopus ſuper certis criminibus accuſetur, ab omnibus qui ſunt in provincia Epiſcopis, audiatur, nec dampnetur, vel judicetur priuſquam legitimos accuſatores preſentes habeat, & conprovinciales, non alienigenas, & à ſe electos Judices non refutet niſi ſit appellatum. Quod etiam liceat deſtinatis in ſupplicium. Appellantem autem & vitiatam cauſam appellationis remedio ſublevantem, non debet afflictio, vel detentionis injuriari cuſtodia. Quidam ad replenda imperitorum machinamenta & ſuas rationes præparandas, & teſtes confirmandos, & conſilia quærenda annum & ſex menſes concedi mandaverunt: Quidam annum, in quo plurimi concordant, minus vero quam ſex menſes non repperi. Quod ſi Epiſcopi vel Clerici, vi vel timore ejecti, vel ſuis rebus expoliati fuerint prius eis omnia ſua legaliter reddantur, & tantum temporis ſpacium habeant quanto deſſaiſiati fuiſſe videbantur antequam ad judicium canonice vocentur. * GREGORIUS in decretis. Presbiter vel Diaconus, vel quilibet clericus à populo accuſatus ſi certi non fuerint teſtes illati criminis qui approbent veritatem, jusjurandum ſit in medio, & illum proferant teſtem de innocentiæ ſuæ puritate cui nuda & aperta ſunt omnia. Hoc etiam beatus SIXTUS Papa ſe feciſſe commemorat à quodam BASSO culpatus licet cum magna examinatione ſatis poſſet evadere ſuſpicionem & æmulationem fugiens, non eis qui noluerunt aut ſponte hoc elegerunt faciendi formā dans IERONIMUS ſuper IEREMIAM libro primo. Iuramentum debet habere comites, veritatem, juſtitiam et judicium. Si iſta defuerint, non juramentum ſed perjurium erit. Nam ſi quis per coactionem abjurare cogatur quod per multos annos quietè tenuerit, non jurante ſed cogente perjurium erit. Reum non facit niſi mens rea. Nemo ſe circumveniat aut ſeducat. Qui per lapidem falſum jurat, perjurus eſt, quacunque arte verborum juret aliquis, Deus ita accipit, ſicut ille, cui juratur, intelligit. Sed ſine dubitatione malum minus eſt per Deum falſum jurare veraciter, quam per Deum verū jurare fallaciter. Quanto enim id per quod juratur magis ſanctū eſt, tanto magis eſt penale perjurium. Qui exigit jurationem multum intereſt ſi ſcit illum falſum juraturum, vel neſcit ſive ſcit, & dicit jura, mihi jura mihi ut fides ſtet, non audeo dicere nō eſſe peccatum, tamen hūmana temptatio eſt; ſi novit feciſſe & cogit jurare homicida eſt. Si ab alio provocatus fueris, ab illius malo eſt quod juras, non à tuo. Si quis jurat falſum te ſciente, ſi te non audierit utrum ſit procedendus, ſi proditus & periculum mortis incurrat, difficillima queſtio eſt cui plus noceat, illi cui juratur an ſacerdoti. Mihi videtur quod ille cui magis prodeſt vel obeſt veritatem jurare neceſſitate cogente non eſt peccatum. Non eſt ſervandum ſacramentum cum malum incautè pronunciatur. Iuramentum filii & filiæ neſciente patre & vota Monachi neſciente Abbate & juramenta pueri irrita ſunt.

* Hinc apparet leges haſce recognitas atque * uti jam extant, poſt Henrici primi mortem (quæ incidit in Annum 1135) in archiva relatas. Siquidem *Decreta* non ante annum 1151. à *Gratiano* monachò *Benedictino* in Monaſterio S. *Felicis Boroniensis* compilata fuere. *Baron. To.* 12. *n.* 6. *Mat. Weſt. vide epiſt. D. Edwardi Coci ad Relationum ſuarum partem nonam.* Quod autem ex *Gregorio* & *Sixto* tertio hic citatur habetur in *Decretis* cauſ. 2. q. 5. cap. *Presbiter* & *Mandaſtis. i. e.* cap. 5. & 10. Idem ſupra obſervari poteſt cap. *de Danegeldo.* ubi *Willielmi* ſecundi ſit mentio. Quod a *Ranulpho Glanvil* An. 1180. forte adjectum, *cujus ſapientia condita ſunt leges ſubſcripta quas* Anglicanas vocamus. *Hoveden* fol. 342. b. 34.

CAP.

Cap. VI.

De tripartitione regni Angliæ in diverſitate legum Comitatuum vel Provinciarum.

REgnum Angliæ trifariam dividitur in *Brittannos Brittaniæ*, in *Weſtſexam*, & *Mircenos*, & *Danorum* provinciam. Habet Archiepiſcopatus duos, Epiſcopatus XV. Comitatus XXXII. Ipſi verò Comitatus in Centurias & *Sipeſſocna* diſtinguuntur. *Centuriæ* vel *Hundreda* in *Decanias* vel *Decimas* & Dominiorum plegios. Legis etiam *Anglicæ* trina eſt partitio ad ſuperiorem modum. Alia enim *Weſtſaxiæ*, alia *Mircena*, alia *Denelaga* eſt. Præter tremendum Regiæ Majeſtatis *titiſlamus* Imperium quod præeſſe jugiter legimus ac ſalubriter celebramus advertendum. In multis autem differunt, ſed in multis conveniunt. Ipſorum etiam jura Comitatuum per Provincias plerunque diſſentiunt ſicut (videlicet) cupiditatis & maligna profeſſorum deteſtanda ſtudia graviora nocendi genera legalibus * ſtatutibus adjecerunt. Tanta quippe rerum perverſitas & malorum affluentia eſt ut definita legis veritas vel ſtabilis medicinæ providentia raro poſſit inveniri: Sed ad majorem omnium confuſionem novus implacitationis modus exquiritur, nova nocendi fraus invenitur, tanquam parum noceat quicquid ante fuerit, & pluris eſſe judicetur, qui pluribus plus nocuerit. Illis tamen reverentiam & amorem *ſtigia* ſimulatione pollicemur quibus carere non poſſumus, quicquid noſtræ crudelitati pari congreſſione non reſpondet nobis natum non reputamus. Induimus animos tyrannorum, & hanc ob rabiem nobis induxere divitiæ, nemo quantum poteſt ſed ultra modis omnibus appetit inſanire, tot denique ſunt & tantis occupata ſollicitudinibus, tot circumductionibus involuta ſunt infortunia ſeculorum, ut vitandæ potius videantur exactiones, & incerta penitus alea placitorum.

Titulamus Mss. Seld. & noſter.

* *Statibus* Mss. Seld. & noſter.

Cap. VII.

De generalibus placitis Comitatuum quomodo vel quando fieri debeant.

SIcut antiqua fuerat inſtitutione formatum, ſalutari Regis imperio vera nuper eſt recordatione firmatum, generalia Comitatuum placita certis locis, & vicibus, & diffinito tempore per ſingulas Angliæ Provincias convenire debere, nec ullis ultra fatigationibus agitari niſi propria Regis neceſſitas, vel commune Regni commodum ſæpius adjiciat. Interſint autem *Epiſcopi*, *Comites*, *Vicedomini*, *Vicarii*, *Centenarii*, *Aldermani*, *Præfecti*, *Præpoſiti*, *Barones*, *Vavaſores*, *Tungrevii*, & cæteri terrarum Domini diligenter intendentes ne malorum impunitas, aut * gravionum pravitas, vel judicium ſubverſio ſolita miſeros laceratione conficiant, agantur itaque primo debita veræ Chriſtianitatis jura, ſecundo Regis placita; poſtremo cauſæ ſingulorum dignis ſatisfactionibus expleantur, & quoſcunque *Scyreſmot* diſcordantes inveniet, vel amore congreget, vel ſequeſtret judicio. Debet autem *Scyreſmot* & *Burgimotis Hundreda*, vel *Wapentachia* duodecies in anno congregari, & ſex diebus antea * ſubmotum niſi publicū commodum vel * *efficiente* Regis dominica neceſſitas terminum præveniat; & ſi aliquid in Hundredis agendorum penuria judicum vel caſu aliquo transferendum ſit in duos, vel tres, vel amplius *Hundredas* reſpectetur juſto fine claudendum, & ſi quiſquam violenta recti deſtitutione vel detentione, in hundredis vel congruis agendorum locis cauſam ſuam ita turbaverit, ut ad Comitatus audientiam pertrahatur, perdat eam; & de cætero componat ſicut rectum ſit. Si quis Baronum Regis vel aliorum Comitatui ſecundum legem interfuerit, totam terram quam illic in Dominico ſuo habet acquietare poterit. Eodem modo eſt, *ſi Dapifer ejus legitime fuerit*, ſi uterque neceſſario deſit, Præpoſitus, & Sacerdos, & quatuor de melioribus Villæ aſſint pro omnibus qui nominatim non erunt ad placitum ſubmoniti. Idem in *Hundredo* decrevimus obſervandum, de locis & vicibus & * judicium obſervantiis de cauſis ſingulorum juſtis examinationibus audiendis; de Domini, & Dapiferi, vel Sacerdotis & Præpoſiti, & meliorum hominum præſentia.

* *gravio-rum.*

* *Submonitionem*
* *Efficientiæ* Mss. noſt.

* *judicum* Mss. Seld. & noſter.

CAP. VIII.
De Hundredis tenendis.

SPeciali tamen plenitudine ſi opus eſt bis in anno conveniant in *Hundredum* ſuum quicunq; liberi tam *Hudefeſt* quam *Folgarii* ad dinoſcendum ſcilicet inter cætera ſi Decaniæ plenæ ſint vel qui, quomodo, qua ratione receſſerint, vel ſuper accreverint; præſit autem ſingulis hominum novenis decimus, & toti ſimul *Hundredo* unus de melioribus, & vocetur *Aldremannus*, qui Dei leges & hominum jura vigilanti ſtudeat obſervantia promovere.* Communis quippe commodi provida diſpenſatione ſtatutum eſt, ut à duodecimo ætatis ſuæ anno & in *Hundredo* ſit, & decima vel plegio liberali quiſquis *Were* vel *Wite* vel jure liberi dignus curat æſtimari, Conductitii vel ſolidarii vel ſtipendiarii duorum plegio teneantur. Et omnis Dominus ſecum tales habeat qui ei juſticiabiles ſint, tanquam eos ſi peccaverint ad rectum habiturus vel pro eis forſitan rationẽ redditurus. Dictum eſt de illis qui terram non habent, Si in alio Comitatu ſerviant & cognitionem ſuam viſitent qui eos inter agendum firmabit, eos ad publicum rectum ducat ſi ibi foriſſaciant vel propter eos emendet. Nemo ignotum vel vagantem ultra triduum abſque ſecuritate detineat vel alterius hominem ſine comendante vel plegiante recipiat, vel ſuum à ſe dimittat ſine Prælati ſui licentia, & vicinorum teſtimonio, quietum etiam in omnibus in quibus fuerit accuſatus Sed de hiis omnibus pleniorem ſuggerunt ventura notitiam ſicut *Edwardi* beatiſſimi Principis extitiſſe temporibus certis indiciis & fida relatione cognovimus: Et ſiquidem profeſſioni noſtræ congruum præcedentium vel ſequentium Capitula docuerint ſine jure naturali, vel legali, vel morali gaudeant inſtituto, & hoc licet multa * compoſitorum varietate minus plene peregerim bonam ſaltem voluntatem ubique prætendo.

* Ms Seld. & noſt. addit, *Quia nil à nullo exigi vel capi debet niſi de jure & ratione per legẽ terræ & juſtitiã & per judicium Curiæ, ſine dolo, prout ſtatutum eſt maxima conſideratione Procerum & bonorũ prædeceſſorum totius regni, & multa eggregatione ſervorum Dei et bonorum patrum, & ſapientum totius Monarchiæ approbatum.* ſed deeſt in Mss. Scach.

* *circumpoſitorum* Mss. Seld. & noſter.

CAP. IX.
De qualitate Cauſarum.

QUalitas cauſarum multa eſt; emendabilium, & non emendabilium, & quæ ſolum pertinent ad jus regium. Omnes verò cauſæ ſimplices ſunt aut conjunctæ, & in manifeſtatione conſiſtunt, vel in accuſatione. In contemplatione poſitorum aliæ per viſum fiunt & auditum, aliæ per relationem, aliæ per æſtimationem quæ magis ad violentam uſurpationem improbis Prælatorum conjecturis inverſantur. Quæ à legitimis cauſis omnibus & maxime Eccleſiaſticis ſubmoventur, & ſive unus unum accuſet, aut plures, vel plures unum, vel plures ſint compellentes, & compellati aliquem ſtatim in inculpationibus reſponderi oportet, aliqu' competenti termino, aliqu' nullo, & omnes habeant congruos pertractationum modos locis temporibus & perſonis aſſignatos, & omnis cauſa terminetur vel *Hundredo*, vel Comitatu, vel *Halimoto ſoccam* habentiũ vel dominorum curiæ vel diviſis pariũ vel certis agendorum locis adjacens, ne cuilibet irrogatam injuriam * fomenta dilata vel amota multiplicent ne cauſarum habitudine vel aliqua recti deſtitutione jura pertranſeat. Tranſeunt autem multis modis alia intrinſecis, alia extrinſecis accidentiis ſecundum induſtriam vel juſtitiam concertantium ſecundum *ſocam* Prælatorum quam quidam habent in ſuo de ſuis. Quidam de ſuis & extraneis ſive in omnibus ſive in quibuſdam cauſis. Multa ſiquidem cauſarum differentia eſt, capite plectendarum, vel pecunia redimendarum, tranſeuntium, manentium vel utrumque ſpectantium & quæ ſolum pertinent ad jus Regium. Differt etiam an aliquis cum ſuo vel alterius homine cauſam agat, & ſi quid in actu vel in ſola *tibla* conſiſtat, & ſi quid bello vel lege ſacramentali plena vel frangenti vel etiam judiciali repetatur. Aliud vero eſt ſi par parem accuſet, vel major minorem, vel minor majorem. Permittantur etiam cauſarum actiones in locorum contingentiis, in tempore ex perſonis in accuſationum modis perſonarum diſtinctio eſt in conditione, in ſexu ſecundum profeſſionem, & ordinem, ſecundum obſervatam legalitatem, quæ in agendis omnibus penſanda ſunt Judicibus. Nemo autem ſtultus aut improbus debet eſſe Judex, ſed Optimates quiq; ſecundum modum ſuum qui non perſonam ſed opera dijudicent per legem Provinciæ. Regnum verò Angliæ tripartitum eſt in *Weſtſaxones*, & in *Mircenos* &

* *famam.*

Dacorum Provinciam. Legis etiam *Anglicæ* trina eſt partitio, eſt ad eandem diſtantiam, ſuperſunt Regis placita Curiæ quæ uſus & conſuetudines ſuas una ſemper immobilitate conſervat ubique, *Soca* verò placitorum alia propriè pertinet ad fiſcum regium, & ſingulariter alia participatione, alia pertinet Vicecomitibus, & Miniſtris Regiis in firma ſua. Alia pertinet Baronibus *Socham* et *Sacham* habentibus.

CAP. X.
De jure Regis.

HÆc ſunt jura quæ Rex Angliæ ſolus & ſuper omnes homines habet in terra ſua commoda pacis & ſecuritatis inſtitutione retenta. Infractio pacis Regiæ per manũ vel breve datæ *Denegildum* placitũ breviũ vel præceptorũ ejus contemptorũ de famulis ſuis ubicunq; occiſis vel injuriatis. Infidelitas & proditio quicunq; deſpectus vel maliloquiũ de eo, caſtellatio trium *ſtannorum utlagaria*, furtũ, morte impunitum, murdrum, falſaria monetæ ſuæ, incendium, *Hamſocna*, *Foreſtal*, *Fyrderinga*, *Flemenfirme*, præmeditatus aſſultus, *Roberia*, *Stretbreche*, præſumptio terræ, vel pecuniæ Regis, theſaurus inventus, naufragium, maris algarum, violentus concubitus, raptus Foreſtæ, relevationes Baronum ſuorum. Qui in domo vel familia Regis pugnabit. Qui in hoſtico pacem fregerit. Qui *Burghbotam*, vel *Brigbotam*, vel *firdefare* ſuperſederit. Qui excommunicatum vel Utlagam habet & tenet *Borghbrege*. Qui in bello campali vel navali fugerit injuſtum judicium defectus juſtitiæ, prævaricatio legis Regiæ, Omnes hereſtrete omnino Regis ſunt, & omnia *gwalſtowa*, i. occidendorum loca totaliter Regis ſunt in ſoca ſua & omnibus ordinatis & alienigenis, & pauperibus, & abjectis debet eſſe, Rex pro cognato & advocato ſi penitus alium non habent. Hæc ſunt Dominica placita Regis nec pertinent Vicecomitibus, vel Apparitoribus vel Miniſtris ejus ſine diffinitis prælocutionibus in firma ſua.

CAP. XI.
De placitis Eccleſiæ pertinentibus ad Regem.

SUnt alia quædam placita Chriſtianitatis in quibus Rex partem habet hoc modo. Si Rex patiatur ut qui in Eccleſia fecerit homicidium, ad emendationem veniat. Primo Epiſcopo & Regi precium Nativitatis ſuæ reddat, & ita ſe inlegiat. Deinde componat de pace Eccleſiæ quinq; libr', & reconciliationem Eccleſiæ quærat ſicut ad eam pertinebit, & cognationis, & donationis emendationem plene reſtituat. Si quis rectam decimam ſuperteneat, vadat Præpoſitus Regis & Epiſcopi, & terræ Domini cum Presbytero & ingratis auferant, & Eccleſiæ cui pertinebit reddant & novam partem relinquant ei qui decimam dare noluit. Reliquum in duas partes dividant, dimidium habeat Dominus, dimidium habeat Epiſcopus, ſit homo Regis vel alterius, *Romfeath* in Feſto Sancti Petri ad vincula debet reddi. Qui ſupra tenebit, reddat Epiſcopo denarium illum, & XXX. denar' addat Regi L. s. qui *cheriſceatum* tenebit ultra Feſtum Sancti Martini reddat eum Epiſcopo & undecies perſolvat & Regi L. Sol. Qui uxoratus faciet adulterium habeat Rex ejus vel Dominus ſuperiorem, Epiſcopus inferiorem: Qui perjurium ſuper ſancta commiſerit, perdat manum ſuam vel dimidiam *weram* ſuam, & hoc commune ſit Domino ejus, & Epiſcopo. Qui falſum teſtimonium dicet, non admittatur deinceps in teſtimonium ſed reddat Regi vel terræ Domino *Helfeng'*. Qui ordinatum occiderit, vel malignaverit, emendet ei ſicut rectum ſit, & ipſi emendationem altaris ſecundum ordinis dignitatem Regi vel Domino plenam infractionem pacis, vel plena lada neget. Si quis mortis reus confeſſionem deſideret, nunquam negetur ei. Quod ſi quis faciat, emendet Regi CXX. Sol. aut cum quinque juret quod hoc non feciſſet. Si liber Feſtis diebus operetur emendet ſuum *helfeng*, & ſaltem erga Dominum ſedulò componat. Si quis Dei rectitudines per vim teneat, ſolvat *laſhlite* cum *Dacis*, plenam *Witam* cũ Anglis, aut neget cum * XI. Si aliquem illuc vulneret, hoc emendat & reddat plenã *Witam*, & ab Epiſcopo manũ ſuam redimat vel perdat eam. Si aliquẽ occidat, ſit *utlaga*, & proſequatur eum cum clamore omnis qui rectum vult. Si efficiat ut occidatur per hoc quod rectum contra reſiſtat, ſi hoc inveritetur inultus jaceat. Qui

* XII. Mss. Seld. & noſter.

ordinis

ordinis infracturam faciet, emendet hoc ſecundum ordinis dignitatem, *Wera*, *Wita*, * *Lahlita*, & omni miſericordia. Sit omnis Vidua ſine marito duodecim menſibus, eligat poſtea quem velit, & ſi infra unius anni ſpacium capiat maritum, perdat Morgangiſan' ſuam, & omnem pecuniam ſuam quam ex primo marito habebat, & ſit maritus ejus *were* ſuæ reus apud Regem, vel cui Rex conceſſerit. Si quis Dei fugitivum habeat injuſtè, reddat ei ad rectum & perſolvat ei cujus erit, & Regi emendet ſecundum *Legergildum*. Si quis excommunicatum habeat, vel *utlagam* & teneat; diſpereat ipſe & omnis venia ejus & omnis emendatio communiter emendetur Chriſto & Regi, ubicunq; recuſabitur lex Dei juſtè ſervari, ſecundũ dictionẽ Epiſcopi, & cogi oportebit per mundanam poteſtatẽ. Neceſſaria ſiquidem juſticia & diſtrictio ſecularis in divinis plerunque legibus & ſecularibus inſtitutis, quia plures aliter à ſuis pravitatibus revocari nequeunt, plures ad Dei cultum ac legalitatis obſervantiam inclinari nolunt, unde pro multa malorum infeſtatione commoda pacis diſpenſatione proviſum eſt, ut graviora placita magíſque punienda ſoli juſtitiæ vel miſericordiæ Principis addicantur, ut venia petentibus & pœna peccantibus abundantiùs habeatur. In cauſis autem emendabilibus Sanctorum miſeratione permiſſum eſt, ut terreni Domini audeant ex eorum licentia pecuniale m emendationem capere ſecundum legem patriæ.

* *Leſtita* Mss. Seld. & noſt.

CAP. XII.

Quæ placita * *commendari debeant.*

* *emendari* Mss. Seld. & noſter.

EX hiis placitis quædam emendantur centum ſolid', quædam *werra*, quædam *wita*; quædam non poſſunt emendari, quæ ſunt *husbreche*, & *bernet*, & *openthiſthe*, & *eberemorth*, & *laſordi'ſvike*, & infractio pacis Eccleſiæ vel manus Regis per homicidium. Hæc emendantur centum ſolid. *Grithbreche*, *Stretbreche*, *Forſtel*, *Burghbreche*, *Hamſokne*, *Flymenfirma*. Hæc emendantur Werra. Si ad emendationem veniat qui in Eccleſia fecerit homicidium perſolutio furti vel robariæ. Qui furem plegiatum amiſerit; Qui ei obviaverit, et gratis ſine vociferatione dimiſerit; Qui ei conſentiet in aliquo; homicidium *werra* ſolvatur, vel *werra lada* negetur; Si uxoratus homo fornicetur; Qui viduam duxerit ante unum annum; Qui in hoſtio, vel familia Regis pacem fregerit. Si ad emendandam venire poſſit, ſi Præpoſitus pro firmæ adjutorio *witam* exigat. Qui legem apoſtatabit Weræ ſuæ, ſit reus prima vice; ſi ſecundo fecerit, reddat bis *Weram* ſuam; qui tertio præſumat, perdat quicquid habet.

CAP. XIII.

Quæ placita mittunt homines in miſericordia Regis.

HÆc mittunt hominem in miſericordia Regis. *Infractio pacis* quam per manum ſuam dabit alicui. *Contemptus brevium ſuorum*, & quicquid ad propriam ejus perſonam vel mandatorum ſuorum contumeliatur injuriam de famulis ſuis in Civitate, vel in Caſtello, vel ubicunque occiſus infidelitas & proditio deſpectus de eo caſtellatio ſine licentia utlagaria, et qui eam faciet in jure regio ſit, et ſi *boclond* habeat, in manum Regis veniat furtum probatum et morte dignum. *Murdrum* XLVI. marc' reddatur, niſi malefactor infra ſeptem dies habeatur. Falſarii pugnum perdant, et nullo modo redimant. Qui injuſtè judicabit CXX. ſolid. reus ſit, et dignitatem judicandi perdat, niſi redimat erga Regem. Dominica * Captalia Regis celata pro furto habeantur, violentia virgini vel viduæ facta, Qui in domo Regis pugnabit vitæ ſuæ culpa ſit. Qui in hoſtio pacem fregerit vitam perdat * *weregildo* componat. Qui *burgbotam*, vel *brigbotam*, vel *firdfare* ſuperſederit CXX. ſolid. foriſfecerit aut nominentur ei XII. & perquirat ex eis XI. ad negandum. Qui excommunicatum habet et manutenet vel utlagam qui Dei recta contratenendo fecerit homicidium. Qui in bello campali vel navali pro timiditate fugiet à Domino, vel à ſocio ſuo, perdat omne quod habet, et vitam ſuam, et manus mittat Dominus ad pecuniam ſuam et terram quam ei dedit, et ſi bocland habet in jus Regium cadat.

* *Capitalia* Mss. Seld. & noſter.
* *vel*, Mss. Seld. & noſter.

CAP. XIV.
De relevationibus.

SInt relevationes ſingulorum ſicut modus ſit. Comitis VIII. equi, quatuor ſellati & quatuor ſine ſella, et galeæ IIII. & loricæ IIII. cum VIII. lanceis, et totidem ſcutis et gladii IIII. et centum mancæ auri. Poſtea *Thayni* Regis qui ei proximus ſit, quatuor equi, duo ſellati, et duo inſellati, et duo gladii, et quatuor lanceæ, et totidem ſcuta et galea cum lorica, et L. mancæ auri & mediocris *Thayni* equus cum apparatu ſuo et arma ejus, et ſuum *halfhang* in *Weſtſexa*; in *Mircenis* duæ libræ, et *Thayni* juſtitiam habeat duo equi, unus cum ſella, alius citra: Regis relevatio cum *Dacis* qui ſocam ſuam habeant III. libr', & ſi apud Regem promotiorem juſtitiam habeat, duo equi, unum cum ſella, alium ſine ſella, unus gladius, et duæ lanceæ, et totidem ſcuta, et L. mancæ auri, et qui minus poteſt det duas libras; et ubi *bonda* manſerit ſine calumpnia, ſint uxor et pueri in eodem ſine querela, et ſi accuſatus fuerit dum vixerit in aliquo reſpondeant hæredes ejus ſicut ipſe faceret ſi viveret, et perſolvat omnis vidua relevationem ſuam intra duodecim menſes ſine foriſfactura, ſi non poſſit antea.

CAP. XV.
*De * Denegildo.*

* *Danegildo* Mss. Seld. & noſter.

DAnagildum quod aliquando ringe manus dabatur, .i. XII. denar' de unaquaq; hyda per annum; ſi ad terminos non reddatur, *Wyta* emendetur.

CAP. XVI.
De pace Curiæ Regis.

NAm longe debet eſſe pax Regis à porta ſua ubi reſidens erit à quatuor partibus loci illius hoc eſt * quatuor miliaria, & tres quarentenæ, & novem acræ latitudine, et novem pedes, et novem palmæ, et novem grana ordei. * Multis ſane reſpectus eſſe debet, ac multa diligentia, ne quis pacem Regis infringat maxime in ejus vicinia.

* In Mss. *Scac.tria* aperte ſcribitur in linea, neq; deletur, & tamen *quatuor* ſuper inducitur

quatuor Mss. Seld. & noſter.

CAP. XVII.
*De * placita Foreſtarum.*

* *multis* Mss. Seld. & noſter.

* *p'acu* Mss. Seld. & noſter.

PLacitum quoque *Foreſtarum* multiplici ſatis eſt incommoditate vallatum, de *Eſſartis*, de cæſione, de combuſtione, de venatione, de geſtatione arcus & jaculorum in Foreſta, de miſera Canum expeditatione. Si quis ad ſtabilitatem non venit. Si quis* *pecuram* ſuam recluſam dimiſerit de ædificiis in Foreſta. De ſummonitionibus ſuperceſſis. De obviatione alicujus in Foreſta cum canibus. De corio vel carne inventa.

CAP. XVIII.
De Lada.

FRancigena compellatus juret ſe ſexto, Anglicus liber triplici lada plane vel ſimplici exigenti vel judicio neget.

CAP. XIX.
Juſtitia Regis.

HÆc ſunt quæ ad Juſtitiam vel indulgentiam Regis et fiſcum cenſentur cum appenditiis ſuis, nec ſine diffinitis prælocutionibus pertinent Vicecomitibus vel Præpoſitis ejus in firma ſua ubicunque à quocunque, in quemcunque fiant ſive terra Dominica Regis, et ſocna ſit ſive ſit alterius omnium terrarum quas Rex in dominio ſuo habet, ſoknam pariter habet. Quarundam vero terrarum maneria dedit, ſed ſoknam ſibi retinuit ſingularem vel communem; quarundam terrarum maneria dedit, ſed *ſocnam* ſibi retinuit. Nec ſequitur *ſocna* Regis data maneria, ſed magis eſt ex perſonis.

CAP.

CAP. XX.
De Sokna & Tholet Theam.

PArticipantium quoque cauſarum partim in ſocna .i. in quæſtione ſua Rex habet, partim concedat aliis. Omnis autem ſocna ſimplex eſt habentibus aut conjuncta. In cuſtodia vero trina principaliter diſtincta ſub Præpoſitis maneriorum in minus adjacentibus *halimotis* ſub Prælatis Hundredorum et Burgorum ſub Vicecomitibus Archiepiſcopi, Epiſcopi, Comites, et aliæ poteſtates in terris proprii poteſtatis ſui, *ſacham* & *ſocham* habent, *thol* & *theam* & *infongentheaf*. In cæteris vero per emptionem, vel cambitionem, vel quoquo modo perquiſitis ſocham et ſacham habent. In cauſis omnibus & halimotis pertinentibus ſuper ſuos & in ſuo, & aliquando ſuper alterius homines, præſertim ſi in forisfaciendo retenti vel gravati fuerint, & illic competentem emendationem habeant. Singulorum Baronum, Senatorum, & Clericorum, Laicorum, ubicunque terram habeant ſine *ſocna* Regis ſit vel non in capitalibus quæſtionibus ſocna eſt, ſicut à Knuti vel Edwardi legibus per ſucceſſiones poſteras hæreditaria dignitate ſucceſſit, niſi vel * propinquante vel aliqua meritorum dignitare Regis indulgentia quemcunque reſpexerit cujus amanda bonitas promovet potius non evertet libertatem.

D. eſt tit. in Mss. Scac. reſtituimus ex Mss. noſt. D. Seldeni liber habet tantum *De ſocna*.

* *propinquitate* legit Mss. Seld. & noſter.

CAP. XXI.
De generibus Cauſarum.

SUnt etiam, ut diximus, quædam genera cauſarũ præmiſſa ſingularitate licentius expedita in quarum emendationibus Rex particulariter communicat ubicunque fiant in divinis vel ſecularibus ſuper Regios, et Eccleſiaſticos, et Baronum homines, et * aceſalos, & pauperes, ſive *ſocham* totaliter habeat vel particulariter; ex quibus ſunt *adulterium*, *homicidium* in Eccleſia factum, Infractio pacis, vel ordinis, vel Chriſtianitatis, vel legalitatis, ſi cogi oporteat per mundanam poteſtatem ut rectum fiat.

* *acephalos* Mss. Seld. & noſter.

CAP. XXII.
De Grithbriche & Hamſocna.

SÆpe etiam ex juſtitia placitantium cauſæ tranſeunt in jus aliorum ex * aggeratione rerum, ut qui nominant & * promittunt *Gritbreche*, vel *Hamſocnam*, vel eorum aliquid quod ſocham & ſacham eorum accedit ipſa nocendi cupiditate Præpoſiti dum ad Wytam caſtigatius poſſet inflecti deforciatione, recti *miſcravationem* præſumptis accuſationibus tarditate, ut qui in præfectura vel qualibet poteſtate conſtitutus ſæpe differt exigere dum licet quod ſæpe cum labore fruſtraq; proſequitur deſtitutus, tranſeunt autem in miſlocutione, *Miskenninge* quæ magis inhorruit in Londonia.

* *aggregatione* Mss. Seld & noſter.
* *permittunt* Mss. Seld. & noſter.

CAP. XXIII.
De Foreſtis.

SIquis *Blodwytam*, *Fintwytam*, *Legerwitam*, & hujuſmodi forisfaciat, & inde veniat ſine dividiatione vel calumpnia placitum Domini ſui eſt. Nemo etiam de cæſione nemoris in operati jure cogitur reſpondere per *Withercilam*, niſi Domino ſuo vel captus in eo. Idem dicimus de commiſſis Monacho, Monachæ, Sponſæ, Pueris, Servo, Ancillæ ſine legitima Prælatorum ſuorum licentia. De Monacho quem obedientiarium fecerint, reſpondeat Abbas ejus per omnia ſicut rectum ſit. Eorum etiam eſt conſecutio et reductio furum ſine calumpnia. Receptio quoque fugitivi ſecundum legem quæſiti quicquid referat præter furtum.

CAP. XXIV.
De Iudiciis fiſcalibus.

SUper Barones *Socham* ſuam habentes habet Judex fiſcalis juſtitiæ legis obſervantiam, & quicquid peccabitur in eorum perſonam. Nemo enim forisfacturam

 ſui

ſui ipſius habuit, ſed fortaſſe Dominus ejus. Et qui furem ei promiſit vel roberiam, vel pacis fractionem, vel deinceps ſimilia accuſatum convincat, vel inde componat, & ſi forisfaciant emendent ſicut alii. Nullus enim *ſocnam* habet impunè peccandi. Si Præpoſitus Regius in terra *ſocam* habentium forisfactum prior ſciat, non tamen habeat niſi *ſocnam* illam excedat.

CAP. XXV.
De privilegiis Procerum Angliæ.

SI exurgat placitum inter homines alicujus Baronum *ſocnam* habentium, tractetur placitum in Curia Domini ſui de cauſa communi. Si eſt inter homines duorum Dominorum *ſocnam* habentium reſpondeat accuſatus in Curia Domini ſui de cauſa communi.

CAP. XXVI.
De Furtæ placito.

De furti placito Mss. Seld. & noſter.

DEfenſor aut Dominus de furto pulſatorum ſi ſemel aut amplius reſpectaverit erga vicinum diem vicinaliter & abſque juſtitiæ majoris authoritate condictam, curiam ſuam perdet; pulſator autem quos pulſaverit ad majorem audientiam protrahendi poteſtatem accipiet. Porro qui accuſantur præſertim pro capitalibus ſi diem ſic condictum ſubterfugiant reſpectatum, partem ſuam & ſi non mortuam faciunt tamen ægriorem. Planum eſt denique pro tali cauſa * conductum diem, nec ſemel quidem ſalva Curia *Vavaſſoris* licere reſpectari nec actionem hujus ſine Regiæ poteſtatis Miniſtro debere finiri quæ magis vitanda ſunt. Si quis de furto ſaiſiatus ſit, ſi lex inde jam judicata ſit, coram Regis * miniſterio cauſa fuerit.

* *condictū* Mss. Seld. & noſter.

* *miniſtro* Mss. Seld. & noſter.

CAP. XXVII.
De libertate Vavaſor.

HAbeant autem *Vavaſſores* qui liberas terras tenent placita quæ ad *Wytam* vel * *Veram* pertinent ſuper ſuos homines & in ſuo, & ſuper aliorum homines ſi in forisfaciendo retenti vel gravati fuerint.

* *weram* Mss. Seld. & noſter.

CAP. XXVIII.
*De æquo Iudicio * faciendum.*

* *faciendo* Mss. Seld. & noſter.

IN omnibus agendis inoffenſus eſſe debet Judicum affectus, non ſuſpectus; gravius enim lacerantur pauperes à pravis Judicibus quam à cruentis hoſtibus: & diligentia teſtium & perſonarum omnium digna Dei auribus perſcrutatione penſanda eſt ut idonea ſit, & cui ab adverſario jure contradici non poſſit; et ipſi coagentes frequenter interrogandi ſunt an amplius dicere velint, an inde judicari, quia multa per ſurreptionem eveniunt. Tanto enim majus eſt periculum judicantis quam ejus qui judicatur quanto ex verbis Domini judicium ſuper alios habitum nobis ſcimus reſervari, & licet infinita delinquentium multitudo modum miſerationis incommodet uno verbo * concludimur, *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris.*

* *concluduntur* Mss. Seld. & noſter.

CAP. XXIX.
Qui debent eſſe Iudices Regis.

REgis Judices Barones Comitatus qui liberas in eis terras habent, per quos debent cauſæ ſingulorum alterna proſecutione tractari; *Villani* verò, vel *Cotſeti*, vel *Perdingi*, vel qui ſunt viles vel inopes perſonæ non ſunt inter legum Judices numerandi, unde nec in Hundredo, vel Comitatu pecuniam ſuam vel dominorũ ſuorũ forisfaciunt. Si juſtitiam ſine judicio dimittant, ſed ſummonitis terrarum Dominis inforcietur placitum termino competenti ſi fuerint vel non fuerint antea ſummoniti cum * ſecuti jus æſtimatis, qui ad Hundredum ſubmonitus ſine aliqua & vera neceſſitatis cauſa venire noluerit, capiatur de ſuo XXX. denar' valens prima & ſecunda vice, & in Hundredi namium ſit per plegium vero dimittatur ad diem diſrationandi

* *ſecurius eſtimaſſet* Mss. Seld. *ſecuti jus eſtimaſſet* Mss. noſt.

nandi vel emendandi, & ſaiſiatus placitet, & ſic pro ſuo capitali, & non ducatur *namium* extra Hundredum. Qui ad Comitatum ſecundum legem ſummonitus venire noluerint viginti marc' culpa ſit in * Wetſexa, & ſi de nominatis placitis implacitatus non erat termino congruo cauſæ ſuæ proſequendæ facultatem habeat. Si de nominatis placitis terminum non ſuſceperat niſi competens * *ſoinus* eum detineat. Si non venerit omnium reus ſit, de quibus placitum nominatum ſuſcepit. Sed opus eſt licet in placitis Judicibus qui aderunt reſpectare placitum ex * abundanti donec Senatores abſentes interеſſe poſſint, vel ipſi judicium inquiſierint, nec jure cogendi ſunt ad jurandum quod neſciant judicium inde.

* *Weſſexa* Mss. Seld. & noſter.
* *Eſſonium* Mss. Seld. & noſter.
* *competenti* Mss. Seld. & noſter.

CAP. XXX.

De libertate Procerum in placito Comitatuum.

SI quis Baro Comitatus contra Vicecomitem placitet, poteſt retinere ſuos homines à judicio tum maxime. Si tamen de eo teneant niſi de furto, vel de illis ſit qui ſimul abjuravimus.

CAP. XXXI.

De capitalibus placitis.

IN ſummis & capitalibus placitis unus Hundredus vel Comitatus judicetur à duobus non unus duos judicet. Si inter Judices ſtudia diverſa ſint, ut alii. Sic alii aliter fuiſſe contendant, vincat ſententia meliorum, & cui juſtitia magis acquieverit intereſſe Comitatui debent Epiſcopi, Comites, & cæteræ poteſtates, qui Dei Leges & ſeculi negotia juſta conſideratione diffiniant. Recordationẽ Curiæ Regis nulli negare licet, alias licebit per intelligibiles homines placiti, & nemo de capitalibus placitis teſtimonio convincatur. Si quis Judices ſuſpectos habeat, advocet aut contradicat. Unuſquiſq; per pares ſuos judicandus eſt, & ejuſdem provinciæ, peregrina vero judicia modis omnibus ſubmovemus, & quicquid adverſus abſentes in omni loco vel negotio, vel à non ſuis Judicibus agunt penitus evacuetur. In quibus locis utrumque eligitur judicium medietas ab eis quorum eſt negotium. Et ibi teſtes nominati & electi ſunt habendi, niſi odium vel aliquid competens in nominatione proponatur cur haberi non poſſunt. In Weſſexa duo modi teſtium ſunt nominati & electi, electi & non nominati Judices conſtituti Advocati.

CAP. XXXII.

Ne aliquis judicet Dominum ſuum.

NEmo ſolus præſumat, vel ab aliquo cogatur judicium celebrare, nec ſummorum quiſpiam minorum * juditione diſpereat, nemo Dominum ſuum judicet, vel judicium proferat ſuper eum cujus ligius ſit. Si etiam de Principis cauſa ſit, Si Dominus placitet contra hominem ſuum poteſt in conſilio ſuo Judices habitos informare ſi opus ſit.

* *judicatione.*

CAP. XXXIII.

De placito tractando.

SI quis in Curia ſua vel in quibuſlibet agendorum locis placitum tractandum habeat convocet pares et vicinos ſuos ut inforciato judicio gratuitam, & cui contradici non poſſit, juſtitiam exhibeat. Defectus quippe juſtitiæ & violenta recti eorum deſtitutio eſt qui cauſas protrahunt in jus Regium vel juriſdictiones Dominorum. Injuſto quoq; judicio contradici poterit *Wemminge* majori & ſapientiori, præſertim ſi in redditione fuerit advocatum. Si vero ſine calumpnia reperiatur, & deinceps cauſam illam quis reformare cupiat, non procedet in ſceleribus ut opus ſit Judicibus narrationes repetere Judici. Maxime ſi Dominus querimoniæ interfuerit, vel Dapifer, vel Miniſter ejus, vel congruum inde terminum tunc habuit. Si Dominus placitet contra hominem ſuum, reſpectare poteſt, et differre dum velit, quia non frangit niſi major juſtitia interſit erga parem, vel vicinum ſuum, vel alterius hominem

minem agens viderit ne pro recti penuria ſine judicio dimittat eũ tertio quia Curiã ſuam inde perderet,& placitum emendaret. De libro *Theodoſianæ* legis injuſte victus infra tres menſes reparet cauſam. Quod ſi neglexerit ſententia collata perſeveret Judices ſane non debent eſſe niſi quos impetitus elegerit. *Aug°* jurisforenſis eſt qui in impetitionibus mentitus eſt, non ei proſit quod impetravit. *Jero°*. Æquum judicium * ubi non perſona ſed opera conſiderantur.

Cod. Theod. lib. 11. tit. 31. *De Reparationibus Appellationum*: Leg. 1. & ſeq. *Auguſtinus. Ieronimus.*

CAP. XXXIV.
De placito tractando in juſto judicio.

SI quis ira, vel odio, vel timore, vel amore, vel cupiditate, vel quoquo reſpectu *R. injuſtũ judicet, vel unlagã conſtituat centũviginti ſol. culpa ſit et *d'gens cypes*, et omni judiciaria dignitate privetur, niſi ſe erga Regem redimat ſicut in ejus miſericordia erit. In *Denelaga lahſlutes* niſi ſuper ſancta jurare poterit quod melius & rectius neſcivit ſive in Comitatu, vel quovis placito Regis fiat de ſua, vel alterius cauſa, vel inter compares in Curiis, vel diviſis, vel locis ſuis, vel inter dominum & hominem ſuum, utique ſit interdum. Penſandum eſt etiamſi de pecunialibus, vel capite plectendis actionibus, & an ſcienter vel inſcienter hoc acciderit. Sæpe enim culpæ malum aggravat, & *weira* vel *wyta*, vel *lahilitæ* diſcrimen infatuat. Si quis injuſtum judicet & affligat, *wera* componat. Qui juſtum judicium ordinabiliter habitum, & legitime redditum improbaverit, ſi Regis actio ſit *overſeuneſſe* judicetur, i. L̄. ſol. in *Weſtſaxa*. Si erga Comitem X̄L̄. ſol. erga Hundredum X̄X̄X̄. ſol. & V̄. denar. Qui faciunt V̄. mancas ut ſolid. denar. X̄ĪĪ. computetur, et deinceps in aliis æſtimetur ſicut eorum *overſeuneſſe* erit vadium affirmandi vel contradicendi judicium in redditione debet dari. Si quis in placito per * juſtitiam poſito ſui vel ſuorum cauſam injuſtis conterminationibus vel contrapoſitionibus difforciet, hanc perdat, et de cætero rectum faciat ſicut Hundredo vel Judicibus videbitur idoneum, & nemo apud Regem proclamationem faciat de aliquo qui ei ſecundum legem rectum offerat in Hundredo ſuo. Qui aliquem erga juſtitiam accuſabit & præſertim in quibus convictus vitæ jacturam vel honoris detrimentum pateretur & mendacium, denique pernoſcatur, linguam perdat, vel *weira* ſua redimat. Cum hoc autem ubique notandum ſit in domino & magiſtro maxime deteſtandum erit. Qui prævaricator vel everſor conſcriptæ legis extiterit *weræ* ſuæ culpa ſit prima vice, Dacus, Anglicus, quicunque ſit, ſecunda vice dupliciter, qui tertia vice præſumſerit quicquid habet perdat.

* *eſt*, Mſs. Seld. & noſter. * *Regis* forte. * Quid hic vult Mſs. Scac. divinare non poſſum, in reliquis libris omittitur.

* In Mſs. Scacch. *judicium* linea ſcribitur, & *juſtitiam* ſuper inſeritur, nec deletur *judicium*, vide tale ſupra notatum cap. 16.

CAP. XXXV.
De Overſeuneſſe Regis.

O*verſeuneſſe* Regis eſt in cauſis communibus viginti mancæ, quæ faciant L̄. ſolid. In Weſſexa Reginæ viginti mancæ, Epiſcopi decem mancæ, Comitis decem Thanii, vel Baronis quinq; *mancæ*. In cauſis Regiis *Gritbreche* C̄. ſol. *Strebreche* C̄. ſol. *Foreſtæl* C̄. ſol. *Hamſocne* C̄. ſol. *Borhbreche* C̄. ſol. & deinceps ſicut prædiximus emendabitur *Wyta*, *Wera*, juxta culpam potius quam perſonam.

CAP. XXXVI.
Qui perdant Overſeuneſſam.

DE illis qui nominatam *Overſeuneſſam* non habent, ſed in quibuſdam cauſis eam perdant honorabilius eſt ut ſi quid in eos vel in ſuos peccabitur armis hoc & honoribus pro modo ſingulorum emendetur. Nemo enim *Overſeuneſſam* ſui ipſius habet. Sed fortaſſe dominus ejus: amicitiæ tamen eſt non neceſſitatis, ut in quibus cauſis *Overſeuneſſam* ſuam quis amittit dignis ſatisfactionibus honoretur. Si talis eſt qui peccavit ut non ſit opus vel honor aliquid de ſuo excipere laudabilius eſt ut totum dimittatur ei, vel ſi ita procedat ut in eum vindicetur. Quod ſi juramentum pacationis exigitur juret ſicut præſens cauſa dictabit in circumſtantiis, vel paupertatis, vel qui aderunt obtentibus, quod ſi ille ſic eſſet pro hujus ſorisfacto, hoc reciperet, vel hoc modo dimitteret. Quod autem in paccationem hoc modo datur aliquando

quando competenter retineri poteſt, aliquando non poteſt. Si quis alil malefactum ſuum emendaverit, vel dampnum ſuum reſtituerit, & poſtmodum ex ejus amicitia conſequenda aliquid ei cum juramento pacis offerat, ad laudem eſt ei cui offertur ſi totum reddat, & non contumeliæ ſuæ ſuggeſtionem retineat. Satis enim eſſe debet ſi ex judicio *forisfactum* emendavit, & pro habenda dilatione ſeipſum ei quodammodo expoſuit ut & metuendus oſtendatur cui rectum fieri expediat, & ejus eſſe meriti cujus & amor proſit, & odium * officiat. Si vero contigerit ut pro emendatione & ſatisfactione auferatur aliquid, recipi debet, & retineri poteſt ex toto vel ex parte ſicut cauſa dictaverit.

* *efficiat.*

CAP. XXXVII.
De cæſione nemoris.

MVndbreche, et *Blodwita*, et *Wudheth*, præter *Parcum* & *Foreſtam* communi emendatione componuntur Regi & Thainis, i. quinque mancæ. Si *Wudeheth*, i. nemoris cæſio in Parco Regis vel Foreſtæ fiat XX. mancæ emendetur, niſi prohibitio propenſior amplius exigat.

* *pudeheth*, Ms. Scac. * *pudeheth*.

CAP. XXXVIII.
De Scheldwite.

SI *Scyldwyta* extra Burgũ & Curiam fiat XXX. denar. emendetur Regi & Thainis, niſi de aliqua nominatim prohibitum ſit in quo Overſeuneſſæ forisfactum accrevit.

Scyldyta Ms. Scac.

CAP. XXXIX.
De forisfactura ſanguinis.

IN quibuſdam locis quid *Blodwytam*, i. *forisfacturam* ſanguinis fecit, ſolummodo reus eſt: In quibuſdam etiam qui patitur ut nec agens impunitate ſuperbiat, nec contumeliatus fœdis emendationibus aſſueſcat.

CAP. XL.
De fracturâ joncis.

SI *Pundbreche*, i. infractura Parci fiat in Curia Regis plena *wyta* ſit, alibi quinque *mancæ*. *Pundbreche* fit pluribus modis, emiſſione, evocatione, receptione, excuſſione, quæ tamen omnia ſecundum prælationem & ſubjectionem cauſantium multimode variantur. In omnibus enim cauſis diſtantia eſt loci, temporis, perſonæ, eventus.

CAP. XLI.
Quod unuſquiſque Overſeuneſſam *debeat habere.*

VNuſquiſque Dominus plenam *Overſeuneſſam* ſuam habet ſecundum locum & modum culpæ de homine ſuo, & qui ſunt ejus ſuper terram ſuam. Quod ſi diverſos *Feodos* quis teneat *Overſeuneſſam* quæ ad Feodum attinet, & inde tenentibus & forisfacientibus faciat. Super alterius vero homines cum unuſquiſque Baro vel Thaynus recipiat quantum redderet ei. Si quis autem ubi forisfecerit retentus aut divadiatus ſit plene componat. Qui reſidens eſt ad domum ſuam ſummoniri debet de quolibet placito cum teſtibus, & ſi domi eſt eidem dicatur vel Dapifero, vel denique familiæ ſuæ liberè denuncietur. Si in eodem Comitatu ſit, inde ad ſeptem dies terminum habeat. Si in alio Scira ſit quindecim dierum terminus ponatur. Si in tertio Comitatu * tres ebdomadæ. Si in quarto, quatuor ebdomadæ, & ultra non procedit ubicunque fuerit in *Anglia*, niſi competens eum detineat * ſoinius. Si ultra mare eſt, ſex ebdomadas habeat, & unam diem ad acceſſum & receſſum maris, niſi vel occupatio ſervicii Regis, vel ipſius ægritudo, vel * intempeſtas, vel aliquid competens amplius reſpectet. Si quis plures manſiones de diverſis Dominis habeat, & ab aliquo eorum implacitetur, ſummoniri debet ad feodum, vel ad id

* *ſit, terminus*, Mss. Seld. & noſt.
* *ſonius*, Mss. Seld. & noſter.
* *tempeſtas* Mss. Seld. & noſter.

quod de eo tenet ubicunque ſit non ad alterum. Si de uno Domino aliquis plures manſiones teneat ad quod Dominus maluerit ſummoniri eum competenter faciat. Qui plures manſiones habet in Comitatu, ſummoniri debet à Vicecomite ad quam earum reſidens erit cum familia ſua, ſi ſit etiam agendum de alia. Si de familia ſit qui implacitatur ad rectum eum habeat in cujus familia eſt quando & ubi juſtum erit. Si à Domino, vel Rege, vel Prælato ſecundum legem ſit monitus ſive per breve, ſive per nuntium. Lex enim eſt ut omnis Dominus ſecum tales habeat qui juſticiabiles ſint, & teneat familiam ſuam in plegio ſuo, & ſi accuſetur in aliquo, reſpondeat in Hundredo ſuo ubi compellabitur ſicut recta lex ſit. Si accuſetur & aufugiat, reddat dominus ejus Regi *Weram* illius hominis. Et ſi dominus accuſetur quod ejus conſilio fugerit, allegiet ſecum quinque *Thainis*, & idem ſit ſextus. Si juramentum frangat ei, reddat *Weram* ſuam Regi, & qui fugit, *Vtlaga* ſit. Si accuſetur itaq; quamdiu cum eo eſt, non dimittat illum Dominus donec ſatisfaciat. Si jam receſſerat juret ſi opus ſit quod nichil in die audierat, nec ejus velle vel poſſe fuerat, nec ob hoc eum dimiſerit, nec cum eo curvatus ſit, ſed legitimo teſtimonio dimiſit eum, nam juſtum eſt ut inde pacem habeat erga omnem manum, & qui peccavit, luat. Quod ſi implacitatus in aliquo refragaverit retineat ipſum Dominus vel de ſuo quantum ad ſatisfaciendum ſit. Juſtum ſiquidem eſt ut eum habeat ad emendandum cum quo fuit ad peccandum, ut ſi foriſfecit alibi, rectum fiat ibi.

Cap. XLII.
De Summonitionibus.

* *inſcitia* forte.

QUi ſummonitionem Regis vel communis Domini Domino, vel cuilibet præferendã ſuſceperit & dimiſit, vel ex induſtria, vel ex * inſcia emendet per judicium ſicut erit dampnum vel *overſeuneſſam*, ſi ad id reducatur, & quietus inde ſit qui ſummonebatur, & item ad rectum ſummoneatur. Si quis vero Dapiferum, vel quemlibet Miniſtrum ita rebus ſuis præfecerit, et hoc, ubi et ſicut juſtum eſt, notificaverit, et Domino ſuo committet, ut quodammodo locum ejus habeat, et quod fecerit factum ſit, & à Rege vel Juſticia ejus, vel à communi utrorumque Domino de proprio ipſorum placito per eum ſubmoneatur, & idem coram teſtibus ſuſcepit ut negari non poſſit ſubmonitus judicetur, ſive dictum ſit ab homine ſuo ſive non, et ſi non venerit ad placitum rectum inde judicetur; unde ſi dampnum ei evenerit, loquatur inde cum homine ſuo. Si etiam venire non poſſit, & mittat nuncium ad dominum ſuum, mittet qui diligenter & fideliter renunciet præceptum illius.

Cap. XLIII.
Ne quis implacitatus à Rege alicui reſpondeat.

* *warrantatus*, Mss. Seld. & noſter.
* *ut*, Mss. Seld. & noſter.

NEmo à Rege implacitatus cogitur per legem alicui reſpondere, donec ei qui dominus omnium eſt ſatisfecerit. Sic poteſt ei * warrantus eſſe qui in ſervitio ſuo eſt. Si præpoſitus aut debitor Domini ſui eſt, quod debet reddat, aut inde componat: Neque enim juſtum eſt ut hominis ſui foriſfactum Dominus luat, nec expectari convenit ut quis eum in ſuis præveniat; penſandum tamen eſt * ratione & conſideratione hoc fiat ne fraudationis potius quam juſtæ repetitionis actio judicetur. Si quis à Domino ſuo ſine licentia diſcedat, ut *leipa* emendetur & redire cogatur ut rectum per omnia. Qui igitur facit Advocatum contra Dominum ſuum per ſuperbiam, perdat quod de eo tenet. Si quis hominem habeat qui ei nolit eſſe ad rectum, ſi quid de eo tenet poſt legitimam ſummonitionem ſaiſiari faciat. Si quis diverſos diverſorum feodos teneat de eo quod ad eorum feudum pertinet cum ſingulis componat, & de rebus alterius alteri non intendat. Quantumcunque dominos aliquis habeat, vel quantumcunque de aliis teneat ei magis obnoxius eſt, et ejus reſidens eſſe debet cujus legius eſt. Si multis homagium fecerit, & ab aliquo eorum captus & implacitatus ſit, ille cujus reſidens & legius eſt, erga quoſlibet alios jure poteſt eum plegiare, nec debet ei denegari. Qui *Manbotam* inde haberet, & cui ipſe magis acquieverit qui furtum fecerit, qui proditor Domini ſui fuerit quicunque ab eo in obviatione hoſtili, vel bello campali fugerit, vel victus erit, vel feloniam fecerit, terram ſuam foriſfecit. Si Dominus terram ſuam vel feodum ſuum auferat homini

ſuo

ſuo unde eſt homo ſuus, vel ſi eum in mortali neceſſitate deſerat, ſupervacuæ foriſfacere poteſt Dominũ ſuum erga eum; ſuſtinere tamen debet homo dominũ ſuũ, ſi faciat ei contumeliam vel injuriam ejuſmodi in *Wera* triginta dies in pace, unum annum et unum diem, & interim privatæ per compares, per vicinos, et per domeſticos, et extraneos, per legem * require eum de recto.

* *requireret*, Mss. Seld. & noſter.

CAP. XLIV.
De plegiis Dominorum ſuorum.

SI quis à Domino ſuo miſſus ſit in plegium, ut oſtendere poſſit quod ei ex ſponſione vel fidejuſſione illa dampnum venit, non cogitur ex lege de qua jus pecuniali in placitatione reſpondere ei donec totum reſtituat quod amiſerit pro eo. De contumelia vero Domini ſemper eſt homini ſuo reſpondendum prima vice etiam ſine alio compellante. Deinde qui Sacramentum vel qui legem abnegandi vult habere, quærat accuſantem.

CAP. XLV.
Multa ſunt de inculpationibus.

MUltæ ſunt & multorum inculpationes in quibus non neceſſe eſt ſecundum legem reſponderi, ut quavis * copulatione ſimplici promptum eſt inveniri. Simplex enim et vacua compellatio eſt ubi ex neutra parte compellantis ſcilicet aut compellati teſtis eſt, nec cauſa * hujus quæ bello, vel judicio, vel lege ſacramentali, vel timore, vel amore mereatur promereri. Et ſi quis Monacho vel Monachæ, Servo vel Ancillæ, ſine Prælatorum ſuorum licentia aliquid committat ut negaverit, nil recipiat. Item ſi quis Sponſæ, vel Puero, vel Puellæ ſine permiſſu Domini ſui quamcunque commendationem, vel aliquam commutationem, vel traditionem fecerit, non opus eſt eos vel eorum Dominos reſpondere ſuper hiis, ſi complaceat abnegare quamdiu ſub virga ſunt; et de nemore inoperato per *tihlam* nemo reſpondeat niſi ſit ibi captus, vel ſit homo ejus cujus eſt nemus. Et ſi quis diligiatus legalem hominem accuſet funeſtam dicimus vocem ejus.

* *compellatione*, Mss. Seld. & noſter.
* *hujuſmodi*, Mss. Seld. & noſter.

CAP. XLVI.
De implacitatis à Dominis.

SI quis à Domino ſuo, vel juſticia per ſuam, vel alterius ſuggeſtionem implacitetur ſubmoneatur ad ſeptem dies in eodem Comitatu, de nominatis vel innominatis placitis, & ſi lex Domino vadietur, differat cætera placita donec lex deducatur per Burgi legem, niſi de furto, vel capitalibus ſit in quibus ſtatim oportet reſponderi de quibuſcunque implacitetur aliquis, *furſt* & *fondung* habeat. Et nominentur ei placita, et inde ad ſeptem dies reſpondeat quod velit. Si autem hoc vel alio modo ventum erit ad placitum, ſive contra dominum, ſive contra alium, tacite ſe implacitari patiatur in omnibus vel quodlibet placitis ſuper eum. Et ſi quis de felonia compellatur, remaneat de cætero donec inde finiatur. In aliis quærat accuſatus conſilium, & habeat ab amicis et paribus ſuis, quod nulli jure debet defendi maxime eorum quos ſecum adduxerit, vel ad placitum ſuum rogaverit, & ſi in conſilio ſuo fiducialiter rerum veritatem fateatur, ut de placito vel de pace ſalubrius videatur. Bonum autem eſt ut cum alicujus in placito redditur cum emendatione dicendum prædicatur, ut ſi forte perorator, vel ſuper adjecerit * aliquo, vel omiſerit, emendari liceat ei. Sæpe enim fit ut in ſua cauſa quis mitius videat quam in alterius, et in ore alterius plerunque poterit emendari quod in ſuo non liceret.

* *aliquid*. Mss. Seld. & noſter.

CAP. XLVII.
De cauſis Criminalibus vel Capitalibus.

DE furto, & *murdro*, & proditione domini, vel *robaria*, & *utlagaria*, & *husbreche*, & *bernet*, & falſaria, & cauſis criminalibus vel capitalibus, nemo quærit conſilium, quin implacitatus ſtatim perneget ſine omni petitione conſilii cujuſcunque

Nationis vel conditionis ſit, vel ejus affirmationem vel negationem defenſor, aut dominus proſequatur competenti termino comprobandam.

CAP. XLVIII.

Quomodo poſſunt uti conſilio.

IN aliis omnibus poteſt & debet quilibet uti conſilio in conſulendo, & conſulte agere conſilium eſt. Si quis enim à Juſticia Regis inplacitatus ad conſilium exierit, & ad inculpationem non reſponderit XX. marc' vel *Overſeuneſſe* Regis culpa ſit. Quum itaque aliquid habetur in inplacitationibus prætendendum in inculpationibus oſtendatur, et ad conſilium de implacitatione non exeat qui placitare non deliberat; auditum enim eſt qui ſe contradictione vel præoccupatione ſuper inplacitationem exit ad conſilium, intrat in placitum, et de quibus non reſponderit, conceſſerit. Si totus. Comitatus, vel VII. Hundreda ſuper aliquibus implacitetur, & ad aliquem ſpecialiter, vel ſingulariter inculpatio dirigatur, petat ut ei Comitatum ſuum qui ejuſdem eſſe dicitur, habere liceat, & cum eo reſpondeat, ut ſicut omnium una eſt inculpatio, una emundatio vel emendatio ſit, ſi eis alternatim verum de ſe teſtantibus, quia Francorum & Anglorum plenum eſt teſtimonium, ita ſit. Si ſecus eſt eligantur de melioribus* juraturos, ſecundum rei meritum & cauſæ modum. Nec aliquis Baro ſolus de Hundredo, vel de eo placitet quod ad plures pertinet. Nec liceat Domini vel Juſticiæ teſtibus aliquem ſine contradictione vincere. Si quis in Comitatu, vel in quovis placito per juſticiam dictum factum ne negetur per homines qui interfuerint, & per alterius domini teſtes agatur. Et de omni cauſa ubi plures fuiſſe dicuntur unum ad minus intelligibilem de placito rectum haberi erit. Et qui contra dominum partem confitetur, ceterum probabit. Qui nihil inculpationis recognoſcit, totum ſi velit abnegabit, nec teſtes audientes vel videntes habendi ſunt de eo quod ſi fuerit, ſed quod accuſatus fuiſſe contendit, et de cremento feodi debet habere teſtes ejuſdem Domini, vel ex ſua, vel ex parte Domini & Advocatus, de primo feodo habeantur V. libræ ſi non poſſunt alii & in diracionacione procedere debet feudatus teſtem ſuum ad bellum, vel aliam legem.

* juraturi Mss. noſt.

CAP. XLIX.

Quibus cauſis ſtatim reſpondere debet, quibus non.

QUædam cauſæ ſunt quibus ſtatim reſpondere tenetur, ſicut dictum eſt, ſed non ſtatim placitare neceſſarie, quædã de quibus ſine competenti ſummonitione non cogitur aliquis, vel cogitare, vel reſpondere & placitare oportet. Quædam in quibus non reſpondere oportet, tam in cauſis quam cauſatoribus. Pro ſtatu vero cauſarum et eſſe temporum et modo implacitorum, vel inplacitantium unuſquiſque deliberet, tam ex præſentibus quam præteritis, an ei in præſentiarum ſit, vel non ſit placitandum. Melius autem aliquando erit ſecundum amicorum vel inimicorum præſentiam, vel abſtinentiam differre placitum, & aliquem cum placitare poſſit dilatari. Si quis vero per legem de pluribus cauſis inplacitatus non reſpondet de omnibus omnium quas prætermiſerit reus eſſe judicetur. Si de omnibus antea ſummonitus fuit, aut de omnibus ipſa die reſpondere, & rectum facere promiſit. In quibus vero expedit debet ei ſi petierit conſilium dari, & cum reſponderit, quæratur an amplius dicere velit, ne quis occaſione potius quam ratione placitare videatur. Si ita amonitus aliquid prætermiſerit, ſibimet deputet ſi dampnum ei evenerit, & qui teſtes habeat nominandos, habet ante nominent. Raro enim prodeſt quicquid dicatur poſtquam judicium exiit, vel magis redditum eſt dum in reſpectatione erit potius addatur, ſi ante judicium opus eſt, & omnem recordationem Dominicæ Regis Curiæ non poteſt homo contradicere. Frequenter autem in divinis legibus interrogandum eſt, ne aliquid prætermiſſum forte remaneat, quod annecti conveniat. Induciæ enim modicæ ad quærendum, dandæ ſunt ne quid agi propere à quacunque parte videatur quia multa per ſurreptionem eveniunt. Si plures alicujus homines ſimul implacitentur ſecundum quod cauſæ fuerint vel pactum inter eos, de omnibus una die ſimul vel de ſingulis ſigillatim rectum faciat. Pactum enim * lege vincit & amor judicium.

* legem Mss. Seld. & noſtr.

judicium. In cauſis vero communibus tractandæ ſimul & * fruendæ ſunt querelæ de pluribus quæ lege ſacramentali vel judicio promoventur. In quibus vero bellum eſt ſingulariter fiant. Et ſi placitum ſit furti vel exactionis hujus & unus inculpatorum adducatur ad reddendum quod exigitur. Non reddent alii quia ex una culpa, non debet in hunc modum plures emendationes habere. Debet autem de convictis juſticia fieri.

* *faciendæ* Mſs. Seld. & noſter.

CAP. L.

De ſuperſiſionibus placitis.

SI quis à Domino vel Prælato ſuo de nominatis placitis ſecundum legē placitatus ad diem conditum non venerit omnium placitorum, de quibus nominatim implacitabatur incurrit emendationes niſi competens aliquid reſpectaverit. Aliud enim eſt ſi quis à Domino ſuo ſubmoneatur ut illo vel illa die ſit ad eum, & placitum ei nominetur & aliter ſi ita expreſſe ſit mannitus ut ei placitum non nominetur. Si nominata placita, & non venerit *overſeuneſſa* juxta loci conſuetudinem ſit, & alius dies ponatur ei, & tunc explacitet ſe vel emendet, niſi competens *ſoinus* intercedat.

CAP. LI.

De ſummonitione Hundredi.

QUi ad Hundredum ſecundum legem ſummonitus non venerit, prima & ſecunda vice XXX. den' culpa ſit erga ipſum Hundredum, niſi *ſoinus* legalis eum detineat, tertia vice plena *wyta* ſit. Debent autem ut dictum eſt ad ſingulos menſes, i. per annum duodecies congregari Hundreda Comitatus bis ſi non ſit opus amplius, ut omnis homo rectum faciat alteri ad rectum terminum, & omnis cauſa finem habeat, et ſummoneatur Comitatus ſeptem dies antea. Et nulli ſine judicio vel licentia namiare liceat alium in ſuo vel alterius. Si Vicecomes injuſte aliquem *namiet* convictus * noxam cauſam ſuam perdat, & ſupplicitèr emendet, & Regi ſicut factum ſit. Nemo Juſticiæ vel Domino ſuo *namium* excutere præſumat, ſi juſte vel injuſte capiatur, ſed juſte repetat, *plegium* offerat & terminum ſatisfaciendi. Si Vicecomes *namium* capiat ad propinquiorem Regis Curiam dimittat nec vendat ipſa die. Qui *namium* excuſſit, reddat et *overſeuneſſa* ſit. Si plus peccat plus emendet. Si alicujus homines ſuper hiis accuſentur, ad rectum eos habeat Dominus ſuus. Et ſi alicujus præcepto *namium* excuſſerint qui in eos poteſtatem haberent, omnes ſimul unam forisfacturam reddant. Sicut acciderint, ſigillatim componant. Excutere *namium* eſt ſi quis viam tollat, & avertat retro *namium* ipſum.

* *noxa* Mſs. Seld. & noſter.

CAP. LII.

De Propoſito placito Regis.

SI quis de placito proprio Regis inplacitetur à juſticia ejus cujuſcunque homo ſit non debet juſticiæ vadium recti denegare, ſi non fuerat antea ſubmonitus, nec ad hoc veniat. Debet per judicium recti vadimonium juſticiæ dare, & plegios etiam ſi opus ſit invenire. Si fuerat inde ſubmonitus legaliter, & dies emendationis poſitus, vel emendationis ipſa die oportebit eum ſi juſticia cogat reſpondere, vel perdere ſi Dominum ſuum habeat ſive non habeat. Si quis vadium recti juſticiæ denegaverit tertio interrogatus, *overſeuneſſa* culpa ſit, & ex judicio licet retineri eum donec plegios inveniat, vel ſatiſfaciat, maxime ſi judicatum ſit de *vadio*, ſi de capitalibus agatur in eo.

CAP. LIII.

De ſuperſeßione Comitatus.

CLericus per conſilium Prælati ſui vadium dare debet cum dederit in accuſatione & omnis homo pacem habeat quam Rex ei dabit. Qui ſecundum legem ſubmonitus à Juſticia Regis ad Comitatum venire ſuperſederit, *overſeuneſſe* Regis, i. XX. marc' reus ſit in Weſſexa. Et ſi de nominatis & ſuſceptis placitis pulſabatur niſi competens aliquid intervenerit reus omnium judicetur. Si ſecus erat tamen XX. marc' emendet, & rectum faciat. Quod ſi *overſeuneſſam* dare & rectum facere renueret, mittantur qui de ſuo capiant, & eum ſi opus eſt per plegium ponant. Si neque ſic ſatisfecerit, totum quod habet amiſerit, & idem capiatur niſi plegios inveniat. Si repugnet & cogatur, occidatur. Si evaſerit, & aufugerit, pro *utlaga* reputetur. Qui eum interim ſuſceperit conſilio foverit juverit, *Were* ſuæ reus ſit, vel ſecundum inculpati natalitium perneget. Si quis implacitetur de eo unde per pleg' corporis & totius pecuniæ ſit, remaneat de omnibus aliis cauſis donec primi finis ſit, quia eſt quodam tenus in captione Regis nullus à Domino ſuo inplegiatus vel inlegiatus, vel injuſte diſſaiſiatus, ab eodem inplacitetur ante legitimam reſtitutionem. Si Dominus de *felonia*, vel fide mentita compellat hominem ſuum, non * reſpondet quibuſlibet inplacitationibus ejus donec quietus ſit. Et nemo diſſaiſiatus placitet niſi ipſam diſſaiſiationem agatur.* Et præterquam aliquis diſſaiſiatus legem vel rectum Domino ſuo vadiaverit & plegios ſi opus eſt addiderit ſaiſiatus eſſe debet.

* *reſpondeat,* Mss. Seld. & noſter.
* Agatur *& nemo diſſaiſiatus legem vel rectum domino ſuo* vadiaverit, Mss. Seld. & noſter.

CAP. LIV.

* *De ceßione ſociorum unius pecuniæ.*

* *De diſſenſu,* Mss. Seld. & noſter.

SI aliqui fuerint ita ſocii ut pecuniam ſuam poſuerunt in communi, & à ſocietate & communitate illa diſcedere voluerint, aufferant coram teſtibus quicquid habent in communi dividendum, ut ſi opus eſt ſuper Sancta jurent quod amplius non habeant & adquiſitionem & adquiſitum, ſicut rectum eſt & pactum fecerunt, dividant inter ſe. Si quis cum ſocio vel compari ſuo cauſam habuit, & inter eos ſuper hiis ex amore & teſtimonio convenerit. Si deinceps * uterque vel alterum, * vel alterum pœniteat, non poſſunt * tum per judicium ad placiti principium remeare, maxime ſi juſticia interfuit, ubi vero aliquis eorum optionem habet per juſticiam amicitiæ, vel lagæ & amicitiam eligit, ſtet hoc ita firmum ut ipſum judicium. Item, ſi juſto judicio inter eos actum ſit, nullatenus fieri debet ut quod judicio finitum eſt velut infectum repetatur. In quibuſdam vero cauſis nemo tenere cogatur, quod ſine juſtitia placitavit.

* *utrumq;* Mss. Seld. & noſter.
* Semel tantum vocalæ *vel alterum* habentur in Mss. Seld. & noſt.
* *tamen.*

CAP. LV.

De privilegio Domini ſuper hominem ſuum.

OMni Domino licet ſummonire hominem ſuum ut ei ſit ad rectum in Curia ſua, & ſi reſidens eſt ad remotius Manerium ejuſdem honoris unde tenet ibit ad placitum ſi Dominus ſuus ſummoneat eum. Si Dominus ejus diverſos feodos teneat, non cogitur per legem homo unius honoris in alium ire placitum, niſi de alterius cauſa ſit ad quem Dominus ſuus ſummonuerit eum. Si homo de pluribus Dominis & honoribus teneat quantumcunq; de aliis habeat ei plus debet & ejus reſidens per judicium erit cujus homo ligius erit. Omnis homo fidem det Domino ſuo de vita, & membris ſuis, & terreno honore, & obſervatione conſilii ſui per honeſtum, & utile fide Dei, & terræ Principis ſalva, furtum vero, & proditionem, & murdrum, & quæ contra * Dominum ſunt & fidem Catholicam nulli præcipienda vel peragenda ſunt. Sed fides habeatur Dominis omnibus ſalva fide præcedentium, & magis ei cujus ligius eſt, & ejus licentia ſit, ſi quis ejus alium ſibi Dominum faciat.

* *Deum,* Mss. Seld.

CAP.

CAP. LVI.

De firma tenenda.

SI inter aliquem,& firmarium ſuum qui non etiam ſit homo ſuus de hiis preſertim quæ ad firmam pertinent controverſia oriatur. Si de taleis agatur. Si de ſupplec- cione in ipſo Manerio ſit, de cætero ſicut in cæteris. Si quis vero firmam in feudo teneat,& homagium inde fecerit ſive in eo manens ſit, vel non ſit,& eum diligit,ſatisfaciat Domino ſuo in Curia ſua, vel in Curia Domini de quo ipſum feodum eſt. Quærendum eſt autem in redditione Manerii à paſtoribus de animalibus,de * nummo, de modo à cæteris ſervientibus de officio ſuo. Si plena ſingula habeantur & ejuſdem valentiæ. De ſuppletionibus in hominibus in pecunia ſi deterioratum ſit Manerium in Domino vel hominibus, in paſcuis, in nemoribus. Si quis gablum auxerit, ſi quis tulerit, quid ſit in horreis, quid ſeminatum ſit. Si quis de Præpoſito conqueratur quod ei per injuriam aliquid abſtulerit in ipſo Manerio, vel in Curia Domini ſui audiatur, & tanquam Præpoſitus reſpondeat ſubditis ſuis. Si præpoſituram dimiſit & alterius Dominii ſit qui poſtea loquitur in hiis ſuper eum veniat in Hundredum ſuum. Si & ipſe quicquam repetat in ante ſubjectis ſicut erga alium fieret cauſa ſit. Si in præpoſitura non curvavit unicuique viro licet ſecundum legem præpoſituram non ſuſcipere,cuſtodiam non licet.

* *numero,* Mſs. noſt.

CAP. LVII.

De querela vicinorum.

SI inter compares Vicinos utrinque ſint querelæ, conveniant ad diviſas terrarum, ſuarum, et qui prior querimoniam fecerit, prior rectum habeat. Et ſi alias ire oporteat, in Curiam Domini ſui eant: ſi unum Dominum habeant, & ſoca ſit ejus, & illic eos amicitia congreget aut ſequeſtret judicium. Si ſecus eſt in hundredum ſuum ſi opus eſt eant. Si inter eorum homines diſceptetur in Curiis ſuper accuſationibus alternatim ſibi rectum faciant in cauſis ſuis, niſi quis retentus, vel diviadiatus ſit, vel plegiatus pro culpa ſua ſit alibi ſecundum legem, & ibi ſemper cauſa agatur ubi crimen * admittitur, Si preſertim qui forisfecerit retineatur ibi. Si cum aliquo inventum ſit unde culpatus ſit, ibi neceſſe eſt cauſam tractari, & ibi purgetur vel ibi ſordidetur. Si quis in Curia ſua rectûm de hominibus ſuis facturus ſit, nominentur ei qui implacitantur, & competenti teſtimonio ſatisfactionem habeant nec perdat Curiam nec *socnam* ſuam quamdiu non diſforciaverit rectum. Inter homines aliorum Comitatuum obſervetur ut de *thihla* pariter veniant in Curias & Hundreta, vel congrua cauſarum loca, tamen ſi opus eſt datis plegiis recti faciendi ſi convenerit ibi. Quod ſi de manifeſtis & confeſſis agatur ubi quis peccavit, ibi rectum faciat vel de ſuo ad valens forisfacti pro in borgo retineantur conſideratè ſcilicet, & coram teſtibus & ratione hoc non furore fiat, nec rieflatum reputetur,& juſticia repetentis in injuſticiam convertatur. Sæpe enim fit ut ad * compodia præceps & diſpendia dilabatur. Sæpe etiam contingit ut hoc modo depoſitum pro furto & rieflato,& quoquo modo defraudato poſtea fuerit intenciatū,& ad hoc deniq; comprobatum. Penſandum autem erit omni Domino ſive *socnam* ſive *sacnam* habeat, ſive non habeat, ut ita ſuum hominem ubique manuteneat,ne dampnum pro defenſione vel pro dimiſione dedecus incurrat juxta cauſarum modum,& locum diffinitum, aliquando in diviſis vel in erthmiotis, aliquando ſuper ipſam terram vicine, aliquando in Curia Domini, aliquando in Hundredo vel Hundredis, aliquando in Comitatu, vel *Burgimoto*, vel *Halimoto*, longum eſt enarrare ſingula, ſed planum eſt inveniri. Omnes enim cauſæ ſuos habent pertractationum modos, ſive in ſtatu quo cœpere permaneant, ſive in eo in alium pertranſeant. Cum Clerico qui uxorem habeat, & firmam teneat Laicorum & rebus extrinſecis ſeculariter deditus ſit ſingulariter eſt diſceptandum: de illis qui ad ſacros ordines pertinent,et eis qui ſacris ordinibus promoti ſunt coram Prelatis ſuis eſt agendum de omnibus inculpationibus maximis vel minoribus.

* *committitur,* Mſs. Seld. & noſter.

* *compendia* Mſs. Seld. & noſter.

CAP.

CAP. LVIII.

De homine vaganti.

ALiter de vagandi, ſi Dominum habeat, aliter ſi non habeat. Quod ſi fuerit & alicubi foriſfaciat, oſtendatur Juſticiæ quæ præerit, & conſilio ejus agatur.

CAP. LIX.

De contramandatione placiti.

SI dies placiti ſit contramandatus ubi reſidens eſt cum quo agitur ipſi vel familiæ ejus liberæ, ſive ſuſcipiant, ſive non, nihil refert quoniam contramandatus judicetur, niſi cauſa ſit quæ contramandari non debeat, vel pactum interceſſerit quod legem contramandationis vicerit; cauſa vero contramandationis vicinaliter debet addi, & alius dies competens poni cum teſtibus, ſi non ſit contramandatus niſi erga eos qui frangunt cauſam ſuam, reus erit qui remanſerit niſi repentinæ infirmitatis, aut Domini neceſſitatis, aut exercitus, vel ſuorum cauſa hoſtium, vel juſticiæ Regis competens detentio liberavit, de quocunque placito emendabili deceptetur, ſi contramandatione, vel reſpectatione opus eſt hoc modo celebretur. Pridie ante ſolis occaſum ad domum ſuam ſi reſidens eſt cum quo agitur, & per bonum teſtimonium Vicinorum & aliquorum quos ſecum habeat qui placitum contramandet ipſi reſpectetur. Si domi eſt uxori, Dapifero, vel Præpoſito et familiæ ejus dicatur intelligibiliter, ſi idem abfuerit & hoc utrumq; tertio licet continue ſive interrupte. Si ejuſdem Comitatus ſit qui placitum inducat pridie ante Solis occaſum ad ſeptem dies terminum ponat ſicut præmiſimus. Si alterius Comitatus ſit duobus diebus ante placitum reſpectetur ad quindecim dies. Si de tertio Comitatu ſit, triduo reſpectetur ad tres ebdom'. Si de quarto Comitatu quatuor diebus ante prænunciet ad quatuor ebdom', & ultra non procedit ſi ſit in *Anglia*. Hæc ſecundum legem diximus: Qui pactum fecit aliter habeat quæ ad indiffinitum utrimque ſe habent diffinitis prælocutionibus egent. Omne placitum inter quoſlibet habitum, & ab eiſdem ſine juſticiæ majoris auctoritate, ſi opus eſt reſpectari poteſt exceptis capitalibus, ut ſi quis furtum inter manus habeat, vel murdrum, vel proditionum Domini, vel deinceps hujus quæ ſalvis coagentibus tanto libentius quanto feſtinantius optanda ſunt pertractari, de pecunia etiam quæ pro pace vel inimicitia vadiata eſt, teſtes protelari non debet, nec placitum de morte inimicorum niſi exercitus Regia neceſſitas impediat, vel infirmitatis, vel idoneæ veritatis aliquid occurrat, & tunc inter eos firma pax & diffinita plenáq; conſiſtat. In aliis etiam omnibus cauſis & hominibus, & in emendatione omni, vel emendatione reſpectari licet generaliter, & ſimpliciter omne placitum ab eis quorum eſt placitum, ſi ſit ab eis ſine juſticia poſitum, niſi forte ſit ſine contramandatione ſuſceptum, vel ſæpius aut aliter quam lex velit contramandatum. Et ubi reſidens eſt cum quo agitur, niſi ſit alibi conſtitutum, ſecundum quod prædiximus reſpectetur omne placitum, & per *Francigenam* & *Anglum*. Sive autem per amicos, ſive per inimicos placitum cuilibet reſpectetur. Si legitime agatur, reſpectatum judicatur, & omnis Dominus teneat familiam ſuam in plegio ſuo, & ſi accuſetur reſpondeat in Hundredo nbi compellabitur ſicut rectum ſit. Quod ſine legali ratione contramandationem renuit, licet ad locum placiti veniat, licet illic adusque expectet dum hora placitandi prætereat, & hujus expectationis teſtes circumquaq; convocet, et ita adverſarii ſui placitũ eſſe fractũ contendant, non procedit quin diem qui poſitus expectari oporteat, & ſi eum omnes contramandant ſecundum legem conſtanter de capite placiti diſceptetur. * Si vero placitum ſine contramandatione ſit, vel adeo proceſſerit, ut ſæpius aut aliter quam rectum eſt contramandetur & non recipitur qui non venerit, amiſerit. Videndum autem ſummopere eſt ut ibi & ei cui dici debet contramandatio dicatur; dicenda vero eſt ſicut prædiximus ei cum quo agatur, ſi ita * projectus eſt in ætatem, & pro ſe loqui poſſit & ſui juris habeatur. Pueri autem ante quindecem annos plenos, nec cauſam proſequantur, nec in judicio reſideant, de rebus hæreditatis ſuæ interpellatus poſt quindecem annos defen-

** Si vero placitum contra mãdat onem mandatum eſſe conſtet de capite placiti diſcepetur* addit Mss. Seld. & n. ſt ſed deeſt in Mss. Scac.
** provectus* Mss. Seld.

defenſorem habeat, vel idem reſpondeat& calumpniam mittat in rebus ſuis ut nullus eas teneat uno anno & una die ſine contradictione dum ſanus ſit & patria pax. De minoribus vero cauſis reſpondeant interim tutores eorum ſi ſorisfaciant aliis, vel alii ſorisfaciant ipſis. Et cui per juſticiam placitum ſit poſitum eidem reſpectetur. Qui autem reſpectabit,reſpectabit utrunque, accuſanti ſcilicet & Juſticiæ. Nullius contramandationem neceſſe eſt recipi. Si Dominus * placitat contra ſuum hominem de proprio placito ſuo, niſi forte Domini, ſi unum Dominum inde habeant,vel juſticiæ ſi placitum aliquo modo pertineat ei,et omni Domino jure licet hominibus ſuis defendere,ne ſibi faciant injuriam, de omnibus pertinentibus ad feodum ſuum & etiam alterius, et ſi guerram ſibi faciant, et de aliis Dominis alios quoque feodos teneant, prohibeat ſi velit ne homines feodi ſui vexentur ad defenſionem feodi maxime contra hominem ſuum. Qui Dominum ſuum erga Regem vel quoſlibet repetentes in capitalibus et criminalibus falſo accuſaverit de lingua ſua componat. Qui de judicata & vadiata domino pecunia apud Juſticiam falſo conqueritur, & contradicit & molitur ſecundũ quod natus eſt,culpa ſit erga Juſticiam cui mentitus eſt pro falſo clamore XX. marc' culpa ſit. Qui bellum vadiaverit, & per judicium defecerit LX. ſol. emendet. Omne autem bellum per emendationem & reſpectum capiti debet, addi vero poterit, non etiam demi aliquid eorum in quibus bellum conſiſtet, & non fiat bellum ſine capitali ad minus X. ſol.niſi de furto vel * hujus nequitia compellatio ſit, vel de pace Regis infracta, vel in illis in quibus eſt capitale mortis, vel et * omnia *tibla* vel compellatio ſit ejus qui *ſocnam* & *ſacam* ſuam plene habet de ſuis hominibus & in ſuo : Et ſi quis furem in eis qui mortis ſunt,*probant ſine Juſticia dimittant, ſit placitum ejus cujus *ſocna* erit. Defectus juſticiæ ac violenta recti detentio primo ſecundo & tertio,ſecundum legem requiſiti commune Regis placitum eſt ſuper omnes, ſive *ſocnam* ſuam babent, ſive non habent, ſingulos conveniens aut veram per omnia Juſticiã teneant, & ſic in malefacientibus miſericordiam cenſeant ne * forisbinnitum aut furem *handhalbendam* Francigenam vel Anglicum ultra duodecimum ætatis annum & octo denarios valens impunitum tranſeant. Intra hunc ætatis terminum et hoc furti pretium poterit ei aliquotiens per legis beneficium prima vice ſubveniri conditione, ſexu, participatione eventu, furti qualitate. Omne autem furtum mobile, vel immobile, ſimplex aut multiplex, redimendum non eſt. Redimendorum alia membris alia pecunia. In omnibus vero furtis aut compellans eſt aut plures, ſervi vel liberi, diviſim vel permixtim, fugitivi vel non fugitivi, unum Dominum habentes vel non. Si ſervus in redimendis in mobilibus intra octo denar' æſtimatis furetur; Reddat Dominus repetenti capitale ſuum ſemel et verberetur et ſignetur ab eodem repetente prima vice. Si in mortificantibus *hand-halbenda* ſit ſicut liber moriatur. Si liber cum ſervo furetur, liber ſolus patiatur quicquid evenerit dampnationis vel redemptionis,ſervus Domino ſuo reddatur jure caſtigatus. Si plures ſervi furentur unus pro omnibus patiatur & is ſit quem obtulerit. Si furtum redimendum ſit, captale repetentis conjectent. Si plures furentur unam ovem aut porcum, aut deinceps aliquid majus aut morte puniendum ſimul omnes patiantur, ſive furtum ſimplex ſit aut multiplex. De fugitivis verò conductitiis et reſidentibus ſervis vel liberis ſecundum legem perquiſitis inſtitutum prima vice furatos reducendos & ſignandos eſſe. Si quis ex proclamatione quam apud Juſticiam fecerit placitum ſuſcipiat quod de furto vel * roboria, *Forſtal*, & *Grithbreche*, & *Hamſocna*, & ſimilibus apud Juſticiam de aliquo clamorem faciat,aut inde eum convincat aut emendet.

* *placitet*, Mss. Seld. & noſter.

* *hujuſmodi.*

* *omnis.* Mss. Seld. & noſter.

* *probatum* Mss. Seld. & noſter.

* *firibannitum*, Mss. Seld. & noſter.

* *roboria* vel hujuſmodi ſit nullam inde ſine licentia Juſticiæ latentem vel patentem recõciliationẽ faciat, qui enim de furto & roboria &c. *Addit Mss. Seld. & noſt. ſed deeſt in Mss. Fiſcali.*

CAP. LX.

De contramandatione placiti per Iuſticiam ſuam.

SI quis poſitum per Juſticiam placitum contramandare velit, contramandet utrunque, accuſato ſcilicet & Juſticiæ. Si accuſato contramandet & Juſticiam prætermittat, *Overſeuneſſ.* culpa ſit. Si ſoli Juſticiæ contramandet cauſam ſuam perdet. Si quis de placitandi ſuſcepto in ſervicium Domini ſui iturus ſit, hoc faciat. Si coagentes ſint homines unius Domini reſpectet, ſi velit inter eos terminum donec alius de ſervicio ſuo redeat. Si vicinus & compar ſit ejus cum quo agitur, & alterius dominii contramandet placitum ad numerum Comitatuum ſecundum legem, & iterum & tertio ſi opus ſit tanto, ut ſit reſpectus in omnibus ſecundũ cauſam * reſpectanda ſit, ſecundum quod coagentes homines vel tenentes ejus erunt, ſi placitum aliquo modo pertineat ad eum. Item juxta quod proceſſerit, vel pactum fuerit ſi in eodem Comitatu maneat vel non. Diffinito autem inter aliquos longiori termino ſi contramandans remaneat, vel citius redeat. Si Vicecomes vel Præpoſitus aliquis de proprio placito ſuo diem ponat alicui Baronum, & ad terminum condictum non veniat, condictus eſt, cum quo agebat, niſi competens eum neceſſitas detineat, ſi de capitalibus & de propriis placitis Regis ſit.

* *reſpectandam*, in Mss. noſt.

CAP. LXI.

De placito alicujus Domini cum Præpoſito ſuo & ſibi ſubjectis.

Deeſt titulus in Mss Scac. reſtituimus ex Mss. Seld. & noſt.

SI Dominus * interpoſitum & ſibi ſubditos placitum condicat qui ſine legitima ratione remanſerit nihilominus cauſam ſuam perdat, & *Overſeuneſſa* Domini emendet. Si Dominus Miniſtro ſuo præcipiat ut cauſam ſuam agat, & idem Miniſter ad diem non veniat, nec eum idoneum quid detineat quietum jure dicimus ſuper quem cauſa erat, & Miniſter Domino ſuo ſuppleat ſi per eum quid amittat. Nullus Dominus de propria cauſa ſua frangat placitum erga * Dominum ſuum, niſi ſecundum quod prædiximus major juſticia exorta querimonia præſit eis. Si quis ſit ſerviens Regis vel cujuſlibet poteſtatis miniſtrator, & alium tamen Dominum habet cum ſingulis juſte componat de hiis quæ ad eos pertinent. Si dominus conqueratur de homine ſuo in eis quæ pertinent ad poteſtatem regiam, & dies inde placitandi ponatur; Si non veniat Dominus quietus eſt homo ejus. Si quis forte cauſam habeat contra Dominum ſuum remanere poſt infirmitatis vel legis inoperationis vel * implacitationibus exceſſibus. Et ſi communis eorum dominus detineat eum, ſalvare poteſt diem ejus; ſed ſive antea ſive poſtmodum, inplacitet alius aliquis eum et eundem vel alium diem ponat ei inde ſemper præerit Dominus cujus ligius eſt. De omnibus & quibuſcunque ſciendum quod cauſæ quas prædiximus ad excuſationem ſufficiunt & quaſlibet inpugnationum * decerſiones evertunt, hoc eſt vel infirmitatis, vel Domini neceſſitatis, vel contramandationis, vel Regis inplacitationis, vel inoperationis cauſa, & omnis Juſticia poteſt reſpectare placitum ſibi ſubditorum quod poſuit donec eidem per competens intereſſe poſſit. Si vero non contradixit et paratum tamen ſit ut coram eo debeat agi, qui non venerit amiſerit & *Overſeuneſſ.* culpa ſit, niſi *ſoinus* intercedat, & unicuique Domino licet indicare placitum hominum ſuorum ſi in eo eſt, ſive poſuit vel non poſuit. De furto autem, vel de his quæ ſunt mortis faciat ſecundum quod *ſocna* & *ſaca* ejus erit. Si quis Dapifer, vel Præpoſitus, vel Miniſter placitum Domini ſui contramandet, ita ſe quicquid Dominus ejus dicat, ſi reddiderit & placitum adverſarii fractum eſſe velit. Si quis per homines ſuos per eorum querimoniam placitum ipſe poſuit, & idem promiſerit intereſſe nulli eorum quorum cauſa eſt ſine prælocutione vel ejus licentia reſpectare, vel inde finire poſſit, & nemo jure poſſit irrecuperabiliter perdere, vel foriſfacere placitum Domini ſui: viderit itaque cum quo agetur ſi contracauſator non veniat quem pro ſe mittat. Multi vero poſſunt emendare placitum Domini ſui potius quam amittere, unde ſi quis etiam de propria cauſa tractaret quæ ad feodum ſuum diſraeionandum pertineret, & eam aliquo placitandi caſu perderet, hoc ſibi * Domino ſuo perdiderit, quod ſi Domino ejus videatur ut injuſte quid actum ſit poteſt ad placiti principium refermare, ſive * ſuus homo ſuſceperit, vel non ſuſceperit inde judicium. Nemo enim poteſt de feudo Domini ſui placitare ſine eo, nec cogi debet rectum ejus *ferſpeken* nec *ferſpillan* de omnibus & quibuſcunq; cauſis communibus vel emendabilibus inplacitetur aliquis ſi petierit debet habere terminum requirendi

* *Inter præpoſitum & ſibi ſubditos placitum condicat.* Mss. Seld. & noſter.

* *hominem* Mss. Seld. & noſter.

* *implacitationis*, Mss. Seld. & noſt.

* *decertationes*, Mss. Seld. *detractatione*, Mss. noſt.

* *non Domino*,

* *ſervus*.

&

& habendi Dominum ſuum ubicunque ſit ex competenti; modus enim in omnibus. Si quis *Romam*, vel *Ieruſalem*, vel in regiones longinquas * erit, habeat eum cui rerum ſuarum curam commiſerit. Si ſine Domino aut ſine termino placitare cogatur aliquis injuſtum eſt, & per judicium poterunt recapitulare placitum ejus & emendare. Quoniam autem aliquis inplacitatur ſine Domino ſuo, niſi de illis ſit in quibus ſtatim oporteat reſponderi ut de furto, de incendio, de murdro, de *hamſocna*, de capitalibus terminum quærat, ac reſpectum donec Dominum ſuum habeat ſecundum rectum, & iterum ſi opus eſt vadium det & plegios mittat. Capitales enim & criminales cauſæ ſuam ubique retinent maliciæ prerogativam. Et ſi ibi confitebitur vel ordine judiciario convincitur, jam condempnatus eſt. Negetur itaque ſtatim quod unquam ſane fateri licet, & inde judicium an in præſenti finiendum, an ad tantum differendum ſit, juxta legalitatē accuſantium & cauſæ ſtatum. Differt enim de infami, & ſaiſito, & de ſocietate compellato. Nulli, vel aliquando, vel alicubi neceſſe ſit de cauſis exactionalibus ſecundum quod prædiximus improviſe reſpondere, ſed habeant optimi quique legalem placitandi terminum & locum quamdiu rectum non diſſorciaverint. Et ſi quis inplacitetur de quibus ſubmonitus non fuerit, nec ad hoc venerit * tantum habeat legitimum, & nemo placitet diſſaiſiatus.

* *ierit*, Mss. Seld. & noſter.

* *terminum* Mss. Seld. & noſter.

CAP. LXII.

De obſervatione temporis leges faciendi.

AB Adventu Domini uſque ad Octabas Epiphaniæ, & à Septuageſima uſque quindecim dies poſt Paſcham, & feſtis diebus, & quatuor temporum, & diebus quadrageſimalibus, & aliis legitimis jejuniis in diebus Veneris & Vigiliis ſingulorum Apoſtolorum non eſt tempus leges faciendi, i. vel jurandum pro fidelitate domini, vel concordia, vel bellum, vel ferri, vel aquæ, vel alias leges examinationis tractari. Sed ſit in omnibus vera pax, beata charitas, ad honorem Omnipotentis Dei, cujus ſapientia conditi ſumus, nativitate provecti, à morte redempti, conſolatione ſecuri, & qui debitor eſt, ante perſolvat vel induciet, donec dies iſti tranſeant gaudiis & honeſtis voluptatibus inſtituti. Et ſi quis malefactum inter manus habens alicubi retinetur, ibi purgetur vel ſordidetur. Si ſolum inculpatio ſit, plegiis ſi opus eſt datis ubi juſtum fuerit terminanda revertatur.

CAP. LXIII.

De implicitatione Iudicis fiſcalis.

IN cauſis ubi fiſcalis Judex aliquem inplacitet de *ſocna* ſua ſine alio accuſatore, ſive *Sagemanno*, ſive inveſtitura; ſi quis ſe tertio vicino ſuo purget, ſatis eſt propter juſticiæ reverentiam; in aliis præter Dominum nemo ſine teſtibus ſive competentibus, & cogentibus circumſtantiis in cæteris accuſationibus allegiandus eſt. Multæ enim ſunt & multorum inculpationes quo jure publico non procedunt, ſicut ſupra monuimus, ſed dum favorem & gratiam Dominorum catervatim ſequimur malitioſa ſemper cupiditate præpoſtera candida nigris, nigra candidis commutamus. Unde conſequenter, & ſane competenter evenit continuis miſeriarum paſſionibus ac variis infortuniorum caſibus noſmetipſos evertamus.

CAP. LXIV.

De Chriſtianâ conſuetudine locutionum ſecundum quod ſunt.

OMnis *tihla* tractetur ante juramentum plano vel obſervato ſæpius aut ſemel ſicut loci conſuetudo erit*. Omnia enim locorum conſuetudine, cauſarum actione, * modus cauſantium multipharie variantur; in quibuſdam locis juramenti, vel ante juramenti multa eſt diſtantia, ſicut inde latura & pluribus aliis. In *hamteſira* qui verborum jurat obſervantiis ſemel juret, & in eo lapſus vel elapſus judicetur. In quibuſdam locis quotiens velit juramentum repetat donec efficiat vel deficiat. Contingit etenim ante-juramentum non dari non frangi per alterum fieri à re ipſa, à

* *Vel compellans præceſſerit juxta rei meritum et cauſæ modum*, addit Mss. Seld. & noſter. ſed deeſt in Mss. Scac.

* *modo*, Mss. Seld. & noſter.

perſona, prælatione, Natione, merito. Malorum autem infeſtinationibus & perjurantium conſpiratione diſpoſitum eſt frangens juramentum ut magis ei judicium ab accuſatis eligatur. Et unde accuſatus cum una decima ſe purgaret per electionem & ſortem, ſi ad judicium ferri calidi vadat. In quibus vero cauſis triplicem vero *ladam* haberet, ferat judicium tripodii, i. ſexaginta ſolid. in furto, & murdro, & proditione, & incendio & domus infractione, & eis quæ ad diffactionem pertinent, omnes fracto ſacramento jurent in *Weſtſexa*, exceptis *Thainis* & Presbyteris, & eis qui legalitatem ſuam in nullo diminuerunt. Hii de quacunque compellatione capitali vel communi plane jurabunt, congruo numero conſacramentalium & qualitate parium ſuorum retenta. Quia *Thaini* jusjurandum contra valet jusjurandum ſex villanorum. Et ſi occideretur, plene vindicaretur in ſex villanis. Et ſi emendaretur, ejus *weregildum* eſt ſex Villanorum *weregildum*: Miſſæ Presbyteri & ſecularis *Thaini* jusjurandum in *Anglorum* lege computatur æque carum *Francigena* quoque & Alienigenæ in verborum obſervantiis non frangunt. Si quis de homicidio accuſetur, & idem ſe purgare velit ſecundum natale ſuum, perneget quæ eſt *Werelada* ut qui ex parte patris erunt fracto juramento qui ex materna cognatione erunt plano ſe ſacramento juraturos advertat. Item ſi quis ſine judicio occidatur, & parentes ejus innoxiare velint quod innocens et ſine merito ſit occiſus prædicto modo faciant. Si quilibet rem in communi propitiare velint ſibi & utrumque ſunt teſtes & furtiva dicatur qui melius teſtimonium habebit probationi proprior ſit, & ſolus fracto juramento ſuam eſſe comprobet, & teſtes ejus plane confirment. Si ſecus eſt ſemper erit poſſidens proprior quam repetens, & habeat aut ille ſi poteſt * *Weninga* reſiſtat quæ ultra tertiam vicem non procedit, & nobis non videtur rectum ſecundum legem, * aut aliquis properare velit, compellatur ubi cognoſci poteſt quod & teſtis intereſt, ſaltem ante ſex menſes poſtquam furabitur. Quando quis jurare debeat ſolus quam cum pluribus in cauſa ſemper, & perſona juxta legalitatem, & modum concauſantium in omni ordine, & juxta precium capitalis *Wite*. Sacerdos qui regularem vitam ducat in ſimplici accuſatione ſolus, in triplici, cum duobus ordinis ſui juret; Diaconus in ſimplici compellatione cum duobus in triplici cum ſex Diaconibus ſe allegiet. Plebeius Sacerdos purget ſe ſicut regularis Diaconus. Presbyter ab Epiſcopo vel Archidiacono ſuo accuſatus, ſe ſexto juret Sacerdotum legitimorum ſicut ad miſſam paratorum. Et ſit omnis homo credibilis qui non fuit accuſationibus infamatus, & neutrum ejus fregerit vel juramentum vel *ordalium* in Hundredro ſimplici *lada* dignus. In credibili eligatur ſimplex *lada* in tribus Hundredis, & triplex *lada* tantum late ſicut ad ipſam Curiam obedietur, vel eat ad *ordalium*, & inducatur ſimplex *lada* ſimplici perjuramento triplex *lada* perjuratione. Et nullum unquam ante juramentum condonetur.

* *Weninga.*

* *ut*, Mss. Seld. & noſter.

CAP. LXV.

De dimiſſione furis.

SI quis furem gratis dimittat, emendet ſecundum *weram* ipſius furis, aut plena *lada* perneget quod cum eo falſum neſcivit. Si quis audito clamore non exierit, reddat *overſeuneſſ*. Regis, aut plane ſe *ladiet*. Si quis adeo ſit incredibilis Hundredo & à tribus ſimul incuſetur, tunc nihil aliud interveniat quin ad triplex *ordalium* eat & eligat accuſatus alterutrum quod velit ſive ſimplex *ordalium*, ſive jusjurandum unius liberi in tribus Hundredis ſuper triginta denar', & ſi jurare præaudeant cum eo, eat ad triplex *ordalium*; & inducatur triplex *ordaliũ* hoc modo, ſumat V. et ipſe * ſit ſextus ſi Dominus compelletur quod ſuorum aliquis Prælatorum conſilio ſuo fugerit, & antea malum fecerit, & aſſumat ſecum quinque credibiles *Thainos*, & idem ſit ſextus, & inde ſe purget. Si quis amicis deſtitutus, vel alienigena ad tantum laborem veniat ut amicum non habeat in prima accuſatione ponatur in *Hengen*, & ibi ſuſtineat donec ad Dei judicium vadat.

* *ſit*, Mss. Seld. & noſter.

CAP.

CAP. LXVI.
De occiſione Miniſtri Altaris.

SI quis *Miniſter altaris occidat, *Vtlaga* ſit erga Deum & homines, niſi digna ſatiſfactione pœniteat, & parentibus illius juſte componat, vel *Werilada* perneget, & hoc infra triginta noctes incipiat apud Deum & homines ſuper omne quod habeat. Si quis Miniſter Altaris hominem occidat, vel malis actibus ſupra modum differatur, ordine ſimul & dignitate privetur, & peregrinetur ſicut ei Papa injunget, & opus emendet. Et ſi ſe purgare velit, tripliciter hoc faciat, & niſi infra triginta noctes hoc incipiat, erga Deum & homines *Vtlaga* ſit. Si quis ordinatorum aliquem verberibus, vel vinculis, vel aliquatenus affligat, emendet ei ſicut rectum ſit, & Epiſcopo emeudationem Altaris ſecundum dignitatem ordinis, Regi vel Domino plenam *Mundbreche*, vel plena *Laga* perneget Si quis morti dampnatus profiteri deſideret, nunquam negetur ei. Quod ſi quis ei deneget, emendet Regi centum viginti ſolid. vel cum ſex juret quod hoc non feciſſet. Si quis Dei rectitudines per vim deforciat, emendet *Lahſliht* cum *Dacis* plenam *Wytam* cum *Anglis*, vel ita neget, aſſumat undecim, et idem ſit duodecimus. Si quis *Burcbotam*, vel *Brigbotam*, vel *Firdfare* ſuperſederit, emendet hoc erga Regẽ centum viginti ſol. in Anglorũ * *Laga*. In *Denelaga* ſicut ſtetit antea, vel ita ſe allegiet nominentur ei XIIII. & adquirat ex eis undecim. In his vero ſecundum legem nominati conſacramentales vicini habendi ſunt, quia ſolus non potuit tantis efficienciis inviſibilis affuiſſe. Si manupaſtum alicujus accuſetur de furto ſolus Paterfamilias emendare poteſt, ſi velit fracta lege ſine perjurante. Si quis furtum vel hujuſmodi periculoſa capitalium compellatione pulſetur ſecundum legem *Weſſex* ante juramentum à compellante habeat, & alter ſe ſexto decime ſue purgetur. Sicut Accuſator præceſſerit ſecundum meritum concauſantium, & cauſæ modum. Si quis à *Vicecomite* vel *Juſticia* Regis legitime implacitetur de furto, de incendio, de robaria, vel ſimilibus, ad triplicem *Ladam* jure ſit applicandus, tunc oportet ut die congruo triginta conſacramentales habeat, quorum nullus in aliquo reculpandus ſit, & cum quindecem ex eis quos Juſticia ſelegerit ſextuſdecimus juret ſicut eam dictabit. In *Mircenis* habendi ſunt etiam in triplici *Lada* XXXV. Conſacramentales in *Denelaga* XLVIII. electi, & ſorte potius quam electione juraturi.

* Miniſtrum MS. oſt.
* Lada.

CAP. LXVII.
De homine infamato.

SIt omnis homo qui non ſuerit accuſationibus infamatus ſimplici *Lada* dignus, ſicut prædiximus, in credibili eligatur ſimplex *Lada*, in tribus Hundredis. Triplex *Lada* tam late ſicut ad ipſam Curiam obeditur, & de omnibus unde accuſatus juraret, ſe ſexto ſit judicium XX. ſolid. In triplici *Lada* ferrum judiciale triplex ſit, i. LX. ſolid. In cauſis quæ cotidie non ceſſant, par contra parem ſolus juret, inferior contra ſuperiorem ſe altero vel tertio, contra Dominum ſe tertio vel ſexto; in *Weminga* duo ſunt contra unum & ejuſdem dignitatis.

CAP. LXVIII.
De ſolutione liberi aut ſervi occiſi.

SI quis liber aut ſervus occidatur natalis ſui precio legitime componatur, niſi ſatisfactionis judicium dampnis corporalibus amplietur. Contingit enim qui aliquem occiderit vel plegiaverit ſuæ vitæ periculum vel membrorum detrimenta ſuſtinebit. Alternantur enim omnia loco, ut ſi in Eccleſia, vel domo Regis, vel in expeditione, vel familia, vel Civitate, vel hujus perpetua pacis habitatione proveniat tempore. Si dies feſtus ſit. Si Rex in hoſtico, vel in ipſo ſit Comitatu perſona. Si ſerviens Regis ſit, vel alterius Domini Præpoſitus, aut Miniſter, vel quo modo ſecuram pacis tranquillitatem ferat ſive per breve, ſive per aliud. Et licet omnis Preſbyter undecunq; oriundus, ſi Canonicam vel Regularem vitam ducat in ſeculari dignitate *Thaini* legem habeat. Si tamen occidatur, & hoc ad emendationem pertrahi liceat, ſecundum natale ſuum reddatur. Si de *Thainis* natus eſt, *Thaini Wera* reddatur.

Si de villainis ſimiliter conjectetur & tam in Clericis quam in Laicis obſervandũ ut ad patrem non ad matrem generatio dirigatur. Et nemo ſub ſervitute natus ante legitimam libertatẽ ſacris ordinibus admittatur. Si ordinatus aliquis occidatur, ſuper rectam *Weram* primus gradus emendatur una libra cum digna pœnitentia. In ſecundo gradu, reddantur duæ libræ pro infractura ordinis ſuper rectam *Weram* cum digna pœnitentia. In tertio gradu tres libræ. In quarto gradu quatuor libræ. In quinto gradu quinque libræ. In ſexto gradu ſex libræ. In ſeptimo gradu ſeptem libræ emendentur ſuper rectam *Weram* cum digna pœnitentia. Et ad ordinis infracturam de pace componatur juſte ſecundum factum. Et ordinis emendationis, una pars ſit Epiſcopi, alia Altaris, tercia Societatis. Qui occiderit Epiſcopum ſit in arbitrio Principis et Epiſcoporum. Qui Monachum vel Clericum, arma relinquat, & Deo ſerviat, & ſi caſu perpetravit, & nolens ſeptem annis pœniteat. Si volens fecit uſque ad exitum vitæ pœniteat.* Si Diaconus vel Presbyter homicidium fecerit, deponatur, & pœniteat ſecundum Epiſcopi ſui judicium. Qui patrem aut matrem caſu occiderit, quindecim annis pœniteat. Si voluntate uſque ad exitum vitæ. Qui ad homicidium conſenſerit ſeptem annis pœniteat, uno anno in pane & aqua. Si ſervus juſſu Domini ſui hominem occidat XL. dies pœniteat in pane & aqua, & tribus quadrageſimis cum legitimis feriis à carne & potu ſe abſtineat. Dominus ejus pœniteat quindecim annis. Qui hominem occiderit in publico bello, vel in defenſione domini ſui, tantundem pœniteat.

* *Qui ad homicidiũ conſenſerit pœniteat ſeptem annis, uno anno in pane et aqua.* Mss. Seld. & noſtro hic inſeritur quod in Mss. Scac. linea quarta ſequenti invenies.

CAP. LXIX.
De occiſione Anglici.

SI quis *Anglicus* ſine merito ſuo occidatur, ſecundum precium natalis ſui & loci conſuetudinem de *Wera* parentibus componatur, & *Wyta* & *Manbota* dominis ſicut juſtum eſt ad modum ipſius *Wera*, de *Thythuiti* hominis *Wera*, debent reddi, ſecundum legem triginta ſolidi ad *Manbotam*, id eſt hodie V̄. *Manca* de *Twelfhindo*, id eſt, *thaino* CXX. ſolid. quæ faciant viginti *manca*.

CAP. LXX.
Conſuetudo Weſtſæx.

IN *Weſtſexa* quæ caput Regni eſt & legum *Twyhindi*, i. villani Wera eſt I̅V̅. libr. *Twelfhindi*, i. *thaini* XXV. libr. Si ſervus ſervum occidat domino reddantur X̅X̅. s. pro *manbota* parentibus interfecti ſervi X̅L̅. d. Si dominus occiſoris nec pro eo reddit, nec ſervus habet unde reddat, demittere poteſt eum dominus ut ſibi caveat niſi forte caveatur dum ſecum eſt. Quod ſi eveniat eum repetentibus, reddat, vel inde componat. Si liber ſervum occidat, ſimiliter reddat parentibus X̅L̅. d. & duas * *muſflas*, & unum billum mutilatum domino ſervi X̅X̅. ſol. pro *Manbota*, *Blodwytam*, vel *Fathwytam* ſicut acciderit. Si ſervus *Waliſcus Anglicum* hominem occidat, debet ille cujus ſervus eſt reddere eum Domino & parentibus, vel dare X̅L̅. ſol. pro vita ſua. Si hoc captale nolit pro eo dare, dimittat eum liberum, ſolvant poſtea parentes ejus *Weram* illam, ſi cognationem habeat liberam: ſi non habeat obſervent eum inimici, non cogitur liber cum ſervo *Neggildare*, niſi velit ei facionem facere, nec ſervus cum libero. Si *Anglicus* homo *Dacum* occidat, libet liberum perſolvat eum XXV. libr. vel ipſe malefactor reddatur, & tantundem reddat *Dacus* de *Anglico* ſi eum occidat. Si *Anglicus Dacum* ſervum occidat, reddat eum X̅X̅. ſol. & *Dacus* ſimiliter * *Anglicus* ſi eum occidat: Attamen perſolvantur plena *Wera*. Si ſe invicem occidant liberi, vel nativitate, vel caſu ſervi, unus pro alio jaceat. Si ſuperhabundat aliquis eorum in genitura, quærant parentes ejus *Wera* vel vindictæ ſuper plus. Si unius dignitatis, & paritatis ſint in eo conſiſtat, ſi quis de ſervo liber factus occidatur, omne malum occiſoris prò nihilo reputatur. Si homicidium fecerit contra legem, quia ſcilicet rectum quod inde habiturus erat ſibi abſtulit, reddat vero quem occidit tanquam ab eo paſſus ſit. Qui pacem facit cum aliquo de vulnere vel malo quod inflixerit, diſtincte cum teſtibus & gratuita parentum ejus unanimitate finiat, ut ei ſcilicet ſic non requiratur * agentis vel ingentis quicquid poſtea contin- Sæpe etenim fatigatio ſecuta eſt deſuper natura quæ ſanitatem intempeſtam dolotibus

* *muſflas*, Mss. Seld. & noſter.

* *Anglicum* Mss. Seld. & noſter.

* *a genitis vel ingenitis*, Mss. Seld. & noſter.

ribus obduxerit. Si mulier homicidium faciat in eam, vel in progeniem, vel parentes ejus vindicetur, vel inde componat non in virum ſuum, ſed clientelam innocentem. Sive autem ſponte aut non ſponte fiant hæc, nihilominus tamen emendetur. Quæ enim per inſcientiam* peccaminis per induſtriam corrigamus. Amicitiæ tamē & veniæ propius vel remotius erit, ſi meritum ejus qui occiſus eſt interfuit, & ſicut acciderit. Si mulier occidatur, ſicut *weregildum* ejus eſt reddatur ex parte patris ſicut obſervamus in aliis. Si pregnans occidatur, & puer in ea vivat, uterque plena *Wera* reddatur. Si nondum vivus ſit, dimidia *Wera* ſolvatur parentibus ex parte patris. De *Manbota* vero utrorumque vel alterius, Domino jure conveniat. Si infans occidat vel occidatur, ſive nomen habeat, ſive non habeat, plena *Wera* conjectetur. Mulieres quæ fornicantur, & partus ſuos extingunt, & eas quæ ſecum agunt ut utero conceptum excutiant, antequam * diffunctio uſque ad exitum vitæ removetur ab Eccleſia, nunc clementius diffunctus, decem annis pœniteat. Mulier ſi partum ſuum ante XL. dies ſponte perdiderit, quatuor annis pœniteat. Si poſtquam animatus eſt, ſeptem annis pœniteat. Mulier ſi duobus fratribus nupſerit * abiciatur uſque in die mortis. In extremis tamen propter humanitatem reconcilietur. Si quis pater mortuus fuerit, & filium vel filiam hæreditandam reliquerit, uſque ad XV. ætatis annos, nec cauſam proſequantur, nec judicium ſubeant, ſed ſub tutoribus & auctoribus ſint in parentum legitima cuſtodia ſeiſiti, ſicut patet eorum fuit in die mortis, & vitæ ſuæ, & nullus hæredipede ſuo propinquo vel extraneo periculoſa ſane cuſtodia committatur. Si quis ſine liberis deceſſerit, pater aut mater ejus in hæreditatem ſuccedant vel frater vel ſoror. Si pater & mater deſint, ſi nec hos habeat ſoror patris, vel matris, et deinceps in quintum geniculum, qui cum propinquiores in parentela ſiunt, hæreditario jure ſuccedant, & dum virilis ſexus extiterit, & hæreditas ab inde ſit, fœmina non hæreditetur. Primum patris feudum primogenitus filius habeat. Emptiones verò vel deinceps acquiſitiones ſuas, det cui magis velit. Si *Bocland* habeat quam ei parentes dederint, non mittat eam extra cognationem ſuam, ſicut prædiximus. Si ſponſa virum ſuum ſupervixerit dotem & maritationem ſuam, cartarum inſtrumentis, vel teſtium exhibitionibus ei traditam perpetualiter habeat & *morganginam* ſuam, & tertiam partem de omni collaboratione ſua, præter veſtes & lectum ſuum, & ſi quis ex eis in Eleemoſinis vel in communi neceſſitate conſumpſerit, nihil inde recipiat. Si mulier abſq; liberis moriatur, parentes ejus cum marito ſuo partem ſuam dividant.

* *peccamus* Mss. Seld.

* *diffunctū*, Mss. Scac.

* *abjiciatur.*

CAP. LXXI.

De homicidio * *vel alium maleficum.*

SI quis veneno, vel ſortilegio, vel invultu actione, ſeu * malefico aliquo faciat homicidium ſive illi paratum ſit, alii nihil fecerit quin factum mortiferum, & nullo modo redimendum ſit. Reddatur utique qui fuerit hujuſmodi parentibus & amicis interfecti ut eorum miſericordiam & judicium ſentiat, quibus ipſe non pepercit ſi res in compellatione ſit & emundatione miſericordiæ veniat, Epiſcopi judicio reſervetur. Et ſi beneficio legis ad miſericordiam vel concordiam protrahatur, de *Wera* mortui plene ſatisfaciat, & *Wytam*, & *Manbotam*, & omnibus rite paccatis plegios legalitaris deinceps inveniat, triplex vero *lada* vel emundatio ſit ni hujuſmodi ſit. Si autem inſorticatus non fuerit mortuus, ſed cutis variationem vel probabilem corporis contrahat ægritudinem, emendetur ſapientum antiquis diffinitionibus ſicut acciderit.

* Deeſt verbum quoddam in Mss. Scac. Mss. Seld. & noſt. habet tantum *De homicidio.*

* *maleficio*, Mss. Seld. & noſter.

CAP. LXXII.

Definicio homicidii.

HOmicidium ſit multis modis, multáque diſtantia in eo eſt, in cauſa, & in perſonis. Aliquando autem ſit per cupiditatem vel contentionem temporalium, ſit etiam per ebrietatem, ſit per juſſionem alicujus. Fit etiam pro defenſione & juſticia, de quibus ita meminit beatus *Auguſtinus* de ſermone Domini in monte. Si homicidium eſt occidere poteſt aliquando accidere ſine peccato. Nam Miles hoſtem, & Judex

Judex nocentem, & cui forte invito, vel imprudenti telum manufugit, non mihi videntur peccare cum hominem occidat. Beatus *Ieronimus*, homicidas & ſacrilegos punire noneffuſio ſanguinis, ſed miniſterium legum & ipſa lex dicit. Si dimiſeris virum dignum morte, anima tua erit pro anima ejus. Fit etiam homicidium caſu, conſilio. Aliter etiam eſt ſi Clericus vel Laicus, cum propinquis vel extraneis agant hoc vel patiantur, & alii plures modi ſunt qui maxime ad pœnitentes pertinebunt, quibus aptanda quidē eſt, & amica participatione providenda medicina ſecundū ætatem, & poſſibilitatem, & virtutē, & confeſſionem ſingulorum, in orationibus, in vigiliis, in jejuniis, in eleemoſynis, & beneficiencii modis. Qui non poteſt jejunando peccata curare, poteſt eleemoſyna redimere ; eleemoſyna ſufficit ſine jejunio, jejunium non ſufficit ſine eleemoſyna. Jejunium cum eleemoſyna duplex bonum eſt, ſine eleemoſyna nullum bonum eſt. Unuſquiſque donum ſuum à Deo habeat, ne quærit pœnitentiæ ſpacium, ſed modum.

CAP. LXXIII.

De ordinatis homicidiis.

SI Epiſcopus homicidium faciat, deponatur, & pœniteat XII. annis, ſeptem annis in pane & aqua, & quinque je unet tribus diebus in ebdomada, & aliis communi cibo utatur. Si Presbyter hominem occidat, vel Monachus, ordinem perdat, pœniteat & decem annis, ſex in pane & aqua, & quatuor jejunet in ebdomada tres dies, cæteris utatur cibo ſuo. Si Presbyter hominem vulneret, centum dies jejunet. Si Diaconus hominem occidat exordinetur, & ſeptem annis pœniteat, quatuor in pane & aqua, & tres jejunet tribus diebus in ebdomada, cæteris in communi cibo utatur. Si Clericus hominem occiderit, ſex annis pœniteat, quatuor in pane & aqua, duos annos tribus diebus in ebdomada. Si Laicus hominem occidat, quinque ann' pœniteat, tres in pane & aqua, & duobus annis tribus diebus jejunet in ebdomada. Si quis ordinatum occidat vel proximum ſuum, exeat de patria ſua, & *Romam* adeat, & *Papam*, & conſilium ejus faciat, de adulterio, vel fornicatione, vel Nunnæ concubitu ſimiliter pœniteat.

CAP. LXXIV.

De purgatione occiſorum.

SI parentes eorum purgare velint eos qui injuſte vel ſine judicio fuerint occiſi, liceat eis ſecundum legem priſtinam *werelada* pernegare. Si ad quatuor libras natus ſit cum octodecim ex patre ſint, ex matre quatuor. Si ad XIIII. libras cum XVI. Si bene juraverint atrium ei quærat qui occidit, & emendet ei per omnia, ſicut lex & conſuetudo loci ſit, & *Wera* parentibus, & *Manbota* Domino. Et qui culpam exigit de fure occiſo, eat ſe tertio, ut duo ſint de cognatione patris, tercius de cognatione matris, & juret quod in cognato ſuo nullum factum erat pro quo de vita forisfactus eſſet, & eant alii cum XII. & ſuperjurent ei in mundiciam quæ ante dicetur. Quod ſi parentes nolint illuc venire, conſtituto termino emendet unuſquiſque CXX. ſolid. qui ſuper hoc loquebatur. Si aliquis homo ex contentione aliqua, vel rebus repentinis occidatur, requirat eum Dominus ſuus per plegium, & pro mortuo plenam, & eam rectitudinem offerat quam pro vivo faceret, de quo rectum non diſforciaverit ſi ei denegetur, & interim amittatur, vel à beſtiis vel avibus devoretur, vel ab occiſoribus inhumetur, vel circumſepiatur. Hoc præter *Weram* judicio componatur.

CAP.

CAP. LXXV.

De occiſoribus Dominorum ſuorum.

SI quis Dominum ſuum occidat ſi capiatur nullo modo ſe redimat, ſed de comatione, vel ejus cautione, vel ita primo ſevera gentium animadverſione dampnetur ut ditis tormentorum cruciatibus, & malæ mortis infortuniis, infœlicem prius animam exhalaſſe, quam finem doloribus excepiſſe videatur, et ſi poſſit fieri remiſſionis amplius apud inferos inveniſſe quã in terra reliquiſſe proteſtetur. In omnibus enim humanæ pravitatis exceſſibus medicinæ ſalutaris fomenta prolata ſunt præter traditionem Domini, & blaſphemiam Spiritus Sancti, i. habere cor impœnitens quod juxta Verbum Domini non remittetur alicui, vel in hoc ſeculo vel in futuro. Quiſquis itaque de morte Domini ſui per ſe vel ſuſceptam, vel ſuſpectam perſonam aliqua rerũ actione, vel ſub introductione tractabit vitæ ſuæ culpa ſit, & omnium quæ habebit. Et ſi placitum in accuſatione ſit *wereláda* ſicut ipſe Dominus natus eſt abnegabit. Si quis bominem ſuum ſine culpa mortis occidat, parentibus ejus ſicut natus eſt nihilominus eum reddat quia videlicet ad ſerviendum, non ad occidendum ſervus erat. Et ſi Dominus in capite eſt Manbota remaneat. Qui ſervum ſuum occiderit ſuum peccatum eſt & dampnum. Si ipſo quo vulneratus eſt vel alio modo afflictus tanquam in manibus Domini ſui moriatur crudelius eſt & gravius ſicut in lege *Moyſi* ſcriptum eſt. Qui aliquem de parentibus ſuis occidet dignis apud Deum pœnitentiæ fructibus emendet, & in modo pœnitentiæ ſit. Si ſponte vel caſu perpetravit & occidat emendatio patrini ſicut manbota Domini, ſi pertineat ei utrumq; & aliorum infortunitate, quorum conſanguineus non cogatur eum reddere ſapientum, hoc judicio ſecundum genus componatur. Si *Francigena* qui parentes non habeat in murdro perimatur, habeat preciũ natalis ejus murdri non * abarnaverit Rex de Hundredo ubi invenietur XL. marcas argenti, niſi intra ſeptem dies reddatur malefactor Juſticiæ Regis, & talis de quo poſſit juſticia fieri, vel qui occiſum comprobet *Anglicum*, habeatur judicio ferri calidi, vel ſicut rerũ circumſtantiis fuerit approbatum. Ad patrem vero non ad matrem generationis conſideratio dirigatur, omnibus enim *Francigenis*, & alienigenis, debet eſſe Rex pro cognatione, & advocato ſi penitus alium non habent. Si ex parte patris parentes habeat qui occiditur & ex parte matris habeat quantum ad eum attinet, i. tertia pars *weregildi* ſui reddatur. Si quis hujuſmodi faciat homicidium, parentes ejus tamen *were* reddant, quantum pro ea reciperent ſi occideretur. Si ex parte patris parentes habeat, & ex parte matris non habeat, & bominem occiderit, reddant * pertinentes ei quantum de ejus interfectione reciperent, i. duas partes *Weregildi* ſui. Si quis autem paterna cognatione carens male pugnet ut hominem occidat. Si tunc cognationẽ maternã habeat, reddat ipſã tertiã partẽ *were* tertiam *congildones* pro tertia fugiat. Si nec maternã cognationẽ habeat, reddant *congildenes* dimidiam *weram*, pro dimidia fugiat vel componat. Si quis occidatur ejuſmodi ſecundum legem priſtinam, ſi parentela careat, reddatur dimidiũ Regi, dimidium *congildonibus*. Si quis moriens debitori teſtimonia traditionis vel venditionis aliqua fecerit, & filios vel filias non habuit, quicunque de parentibus ſuis in hæreditatem ſucceſſerit * omne debitum ejus juſte reſtituat, & omne factum ydoneare ſtudeat, vel culpam incurrat.

* *abarnavit*, Mss. Scac. *peroraverit*, Mss. Seld. & noſter.

* *per. were* Mss. Seld. & noſt.

* *vel cui* weregildũ *ejus ſi occiſus eſſet pertinebat*, addit Mss. Seld. & noſt.

CAP. LXXVI.

De precio cujuſlibet.

SI homo occidatur ſicut natus erit perſolvatur & rectum eſt ut homicida poſtquam *weregildum* vadiaverit, inveniat *were* plegios ſicut ad eam pertinebit, i. de *Thaino* debent *dari* XII. *were plegii*, octo de parte patris, & IV. de cognatione matris, & cum hoc factum erit, elevetur inter eos pax Regis in omni *weregildo*, & debet *halfang* primo reddi ſicut *were* modus erit. Omnis autem *wera* liberorum eſt aut ſervorum. Servi alii natura, alii facti, & alii emptione, alii redemptione, alii ſua vel alterius datione. Servi et ſi quæ ſunt aliæ ſpecies hujus quas tamen omnes * voluminis

* *volumine*, Mss. Seld. & noſter.

minis ſub uno ſervitutis membro conſtitui quem caſum ponimus appellari ut ita dictum ſit. Servi alii caſu, alii genitura, liberi alii *Thyjhindi*, alii *Syxhindi*, alii *Thyelfhindi*. *Thyihindus* homo dicitur cujus *wera* eſt C̅C̅. ſol. qui faciunt quatuor libras. * *Tyelfhindus* eſt homo plene nobilis, & *Thainus* cujus *wera* eſt duodecies C̅. ſol. qui faciunt libr. V̅. cujus *halfang* ſunt C̅X̅X̅. ſol. qui faciunt hodie ſol. quinquaginta. Et non pertinet alii cognationi pecunia iſta niſi illis qui ſunt intra genu à die illa qua *wera* vadiata eſt in viceſimum unum diem, habet hoc *halfhangum* reddi. Inde in viceſimam unam noctem reddatur *Manbota* inde in viceſimam unam noctem * *Fythwyte* inde in viginti unam noctem ipſius *were* primum *gildum*, & ſic omnibus parentibus dominiſq; emendationibus iniciatis perſolvantur reliquum *were* infra terminum quem ſapientes inſtituant. Deinde liceat per amorem procedere ſi perfectam velint amicorum intrandi & exeundi licentiam habere. Eodem modo per omnia de *Cyrliſti* vel villani *wera* fieri ſecundum modum ſuum ſicut de duodecies centeno diximus. Age enim de aliquo ſecundum legem qui natus ſit ad quatuor libras, & quando vel quibus reddi debeat, vel quomodo diſtribui *hanlffange* ejus ſunt V̅. marc. quæ faciunt XXII. ſol. & V̅I̅. denar. Eſt autem verbum Anglicum quod Latine ſonat apprehenſio colli. Si quis ad I̅V̅. libr. perſolvandas occidatur, & ad id res veniat ut pretio natalis ejus componendus ſit, primo debent reddi X̅I̅I̅. ſol. & V̅I̅. den. & in *wera* numerari. Reddantur vero patri, vel filio, vel fratri, vel qui propinquior eſt de patre. Si prædictos parentes non habeat: ſi omnes iſtos habeat & ipſi dividant inter ſe à die qua *wera* vadiata eſt in X̅X̅I̅. diem ſine omni excuſatione & dilatione debet *halfhang* reddi ſicut permiſſimus, & hoc in diviſum habeant à cæteris. Inde ad x̅x̅i̅. diem reddatur ipſius *manbota* tunc ad xxi. diem *Fuytyhita* inde ad x̅x̅i̅. diem reddatur ipſius *were Frinigildum*, i. ſeptem ſol. & ſex denar. ad expletionem xx. ſol. inde componat, qui *weram* ſolvit terminũ de x̅x̅. ſol. inde ponant terminum ſuum parentes mortui, de x̅l̅. ovibus quæ pro x̅x̅. s. computantur. Sint autem oves videntes & cornutæ, nulla parte diminutæ ultimo Termino reddatur, equus qui pro x̅x̅. ſol. numerandus eſt, hoc ſecundum legem & noſtram conſuetudinem diximus differentia tamẽ *weregildi* multa eſt in Cancia villanorũ & Baronum.

* *Twelfhindus.*

* *Fythtyte*, Mss. Scac.

CAP. LXXVII.

De ſolutione liberi vel ſervi.

SI quis de ſervo patre natus ſit & matre libera pro ſervo reddatur occiſus in ea parte quia ſemper de patre non à matre generationis ordo texitur. Si pater ſit liber & mater ancilla, pro libero reddatur occiſus, ſi ſit *Anglicus* vel non ſit, & nec interveniat cur remaneat, aliquando autẽ * erit ſicut dominus ejus voluerit, videtur autem matris ejus cujuſcunque taurus alluſerit. Si quis ſervus, vel natus, vel factus in libertatem tranſeat habeat Dominus ſuus *Manbotam* liberi.

* *matris eſt cujuſcunq;* addit Mss. Seld. & noſt.

CAP. LXXVIII.

De liberatione ſervi.

QUi ſervum ſuum liberat in Eccleſia, & mercato, vel Comitatu, vel Hundredo coram teſtibus & palam faciat, & liberas ei vias & portas conſcribat, apertas & lanceam, & gladium, vel quæ liberorum arma ſunt in manibus ei ponat. Si quis in ſervũ tranſeat ſicut poſſeſſor eſt in *Halimoto*, vel *Hundredo*, vel vicinio corã teſtibus agatur, cũ * excoluerit ut nec ille deinceps abneget, & de ſingulis diſcrete ſciatur cujus conditionis æſtimandi ſunt libere, ſcilicet an ſervilis quia multi potentes volunt ſi poſſunt defendere homines ſuos modo pro ſervo, modo pro libero ſicut interim factu facilius ſit. Sed legibus inter hoc dictum eſt, in ſignum vero tranſitionis hujus *billum*, vel *ſtrublum*, vel deinceps ad hunc modum ſervitutis arma ſuſcipiat in manus Domini mittat & caput. Si quis de ſervitute redeat in liberum in teſtem manumiſſionis cum teſtibus redditionis Domino ſuo X̅X̅X̅. denarios reddat, ſcilicet precium Corii ſui in ſignum quod ei dignus ſit in æternum. Si quis in occulto filium vel filiam genuerit & celaverit, ſi forte occidantur non eſt ei de *wera* reſpondendum poſt mortem quorum Pater non comparuit in vita. De inventis & pauperibus

* *excolu*, Mss. Scac. videtur aliquid deeſſe voculæ in Mss Scac. in duobus aliis plane *excoluerit* ſcribitur.

peribus et abjectis poſitum eſt. Si quis eos occidat eumq; ſi parentes repetentes *wera. wyta, manbota*, ſicut juſtum accidentia fecerit perſolvantut vel in *thaſchis* vel hujus ſuggerendis de *blodſtodsis* eſt inſtitutum quos parentes ſui divites ac domini multa ſinunt in progenies egeſtate mendicos. Si pecuniam habebunt, ſit domino cui prebendarii erant, ſi ſuper terram ejus ſit. Quæ omnia fortiora erunt ſi ſine diſtributione, vel diviſione, vel commiſſione, et prælocutione erant ibi. Si quis à nativitate ſurdus & mutus ſit, ut ſua vel alterius nequeat irrogata confiteri, emender pater foriſfacta ſua. Inſanos & ejuſmodi maleficos debent parentes ſui miſericorditer cuſtodire.

CAP. LXXIX.

De liberatione filioli vel matrini.

QUi aliquis filiolum vel patrinum occiderit erga eum, & parentes mortui * conjuctim reus ſit, & creſcat emendatio ſecundam *Weram* ſicut *Manbota* ſecundum Dominum. Si filiolus Regis ſit, per *Weram* emendetur Regi ſicut cognationi. Si occiſor ejuſdem parentelæ ſit, remaneat emendatio patrini ſicut &* *Wytam* Domini. Si quis Nuntium Regis eat, & breve ejus deferat, qui eum innocentem occiderir, in miſericordia Regis erit. Et ſi commodum aliquod facere promiſerat, hoc componat qui pacem Regis fregerit quam idem manu ſua dabit alicui. Si capiatur de membris culpa ſit. Si quis à Vicecomite vel * ita Miniſtro pacem Regis habeat, ſi infringatur in eo, *Gridbreche* ſit, & centum ſol. emendetur, ſi ad * emendendum venire liceat. Si quis in Eccleſia faciat homicidium, hoc emendare non poſſit, ſed proſequatur eum omnis qui Deum diligit, niſi forſan eveniat ut per aliquod pacis confugium Rex ei vitam indulgeat dignis ſatisfactionibus apud * Deum, & homines ſua prius inductione ut emendare liceat, poſtea *Wera* parentibus, *Manbota* Domino, *Wyta* cui proveniet, & emendetur infractio pacis Eccleſiæ, & reconciliatio perquiratur ſecundum dignitatem ſingulorum matris & capitalis Eccleſiæ *Gridbreche* eſt ad minus, ſicut infractio pacis Regis, i. V. lib. in Anglorum lege, mediæ L. s. quæ eſt *Wyta* Regis, & adhuc minoris ubi parva parrochia eſt, & atrium cum ſit XXV. ſol. & Campeſtris Capellæ ubi non ſit atrium, XII. ſolid. & VI. denar.

* *communiter.*
* *wyta*, Mss. Seld. & noſter.
* Sic Mss. omnes: e-gendum puto *a'io*.
* *emendandum*, Mss. Seld. & noſter.
* *dominum*.

CAP. LXXX.

De homicidio in Curia Regis, exercitu, Burgo vel Caſtello.

IN Domo, vel in Curia, vel in Burgo, vel in Caſtello, vel exercitu, vel hoſtio Regis faciat aliquis homicidium, ſit in miſericordia Regis de pecunia vel membris. Si in via regia fiat aſſultus ſuper aliquem *Foreſtel* eſt, & C. ſol. emendetur Regi, ſi ibi calumpniam habeat, aut divadietur vel retineatur ibi malefactor, vel ſi eſt in *focna* Regis tanta vero debet eſſe ut inibi duo carri ſibi poſſunt obviari, & bubulſi de longo ſtumbli ſui poſſint aſſimulare, & XVI. Milites equitare poſſint armati de latere; & via regia dicitur quæ ſemper aperta eſt, quam nemo conclaudere poteſt, vel * avertere cum * minis ſuis quæ ducit in Civitatem, vel Burgum, vel Caſtrum, vel portum Regium, & unaqueq; Civitas tot magiſtras vias quot magiſtras portas * habet ad theloneum & conſuetudines inſignitas *Foreſtel* eſt. Si quis ex tranſverſo incurrat, vel in viam expectet & aſſalliat inimicum ſuum, ſi poſt eum expectet vel evocet ut ille revertatur in eum non eſt *Foreſtel*. Si ſe defendat *Stredbreche* C. ſol. emendetur. *Stredbreche* eſt ſi quis viam frangat concludendo, vel avertendo, vel fodiendo in cujuſcunque terra fiat homicidium qui *Socnam* et *Sacam* ſuam habeat. Si homicida divadietur ibi vel * cravetur * *Fitwytam* recipiat. Si plures * interficiunt eum Domino vel Præpoſito, vel * adhnc modum aliquo qui jus habeat in eos, ſi occiſos, & locus unius Domini ſint qui *Socnam* ſuam habeat *Manbotam* & * *Fitwytam*. Si * qui in domo vel in Curia Regis fecerit homicidium, vel *Homiplagium* de membris componat; & domum Regis hoc loco dicimus ubique in regione ſua ſit cujuſcunque feudum vel manſio ſit. Si quis tamen legitimos coactionis teſtes habeat, vel Dei judicium offerat quod * de defendente fecerit Dei rectum eſt ut emendare liceat. Item qui in domibus Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, vel Comitum fecerit homicidium vel homicedium, ſicut cauſa fuerit membrorum vel pecunialis emendationis reus ſit. Emendatio autem vel redemptio eſt juxta culpæ meritum & loci conſuetudinem. Cum enim in omnibus grave ſit, gravius tamen eſt de parente Domini oc-

* *ruinis*, Mss. Seld.
* *rimis* Mss. noſt.
* *habeat*.
* *gravetur* Mss. Seld. & noſter.
* *Fitpptã* Mss. Scac. *Fibtpytam* Mss. Seld. & noſter.
* *interfuerunt*, Mss. Seld. & noſt.
* *adhuc modo aliquo*, Mss. Seld. & noſter.
* *Fitpptã* *Fibtwitam* Mss Seld. & noſter.
* *Si quis* Mss. noſt.
* *ſe*, Mss. Seld. & noſter.

ciſo de miniſtro ſuo, & ante eum gravius eſt hoc effectum & *Overſeuneſſa*, vel multa conſtituta, vel disfactio plectendum de Thainis & Baronibus, & qui ſunt hujuſmodi in *Overſeuneſſ.* conſiſtat, niſi amplius interveniat, ut addatur per pacis fractionem per *hamſocnam* & ſimilium, vel ſi ſit homo ejus cujus eſt domus qui fuerit interfectus, vel percuſſus, vel quoquo modo afflictus *Hamſocna* quod domus invaſionem Latine ſonat fit pluribus modis extrinſecus vel & intrinſecus accidenciis *Hamſocna* eſt. Si quis alium in ſua vel alterius domo cum *Haraido* aſſailiaverit, vel perſequatur ut portam, vel domum ſagittet, vel lapidet, vel colpum oſtenſibilem undecunque faciat *Hamſocnam* eſt vel *Hamfare*. Si quis præmeditate ad domum eat ubi ſuum hoſtem eſſe ſit, & ibi eum invadat. Si die vel nocte hac faciat & qui aliquem in molinum vel ovile fugientē proſequitur *Hamſocna* judicatur: Si in curia vel domo ſedicione orta, bellum etiam ſubſequatur & quivis alium fugientem in alium domum inſuget, ſi ibi duo tecta ſunt, *Hamſocna* reputetur. In *Fith* vel in *Socna* eſt quod ab ipſis in domo ſunt contubernales agitur, hoc etiam ſicut præmiſimus *Wyta* emendabitur patrifamilias, ſi quæſtionem habeat quærentem vel quæſitam.

CAP. LXXXI.

De pace Regis danda in potatione.

IN omni potatione dacioni, vel empcioni, vel *gilde*; vel ad quidlibet in hunc modum præparati, primo pax Dei & Domini qui eos interconvenerint publica prænunciatione ponenda eſt & rogandum, ut ſi quis alium ibi quacunque devitet occaſione. Si placeat palam faciat, & rectum ei vadietur competenti termino peragendum, ſicut & ibi * piſtum erit. Si præſentem concordiam non admittunt, vel exeat, vel recedat cujus culpa claruerit ad odium. Si priuſquam pax ita poſita ſit à combibentibus in domo qua agatur, *Overſeuneſſa* eſt emendandum Domino domus vel cui proveniet, ſi curvatus & retentus ſit ibi, & ſit alterius dominii. Quidam villam & qui ſunt ejuſmodi *Leierwitam* & *Blodwitam*, & hujus minora forisfacta emerunt à Dominis ſuis vel quomodo meruerunt, de ſuis & in ſuos quorum *Fletgefoth*, vel *overſeuneſſa*, eſt XXX. d. *Cothſeti*, quindecem den. ſervi VI. den. Si quis ad arma proſiliat, & domum exfrediet, nec tamen aliquem percutiat dimidio forisfacto culpa conſiſtat.

*ibi juſtum Mss. Seld. & noſt.

CAP. LXXXII.

De aliquibus inimicis ad invicem.

IN omni cauſa, ſi quis inimicum reſidentem habeat, non ante inpugnet eum quam ipſum ter, & per bonos teſtes de recto inquirat, & ei cujus homo eſt ſi opus eſt juſticiæ quæ præerit, oſtendat ſive de *Anglico* ſive de *Franco* cauſa conſiſtat. Si vagans homo ſit qui forisfecit, requiratur tum de recto ubi eum eſſe conſtabit, & conſilio, ac licentia ejus in cujus terra & ſocna invenietur fide, vel * ſacramento, vel fidejuſſoribus aſtrictus juſte ſatiſfactioni præparetur. Quod ſi per omnia refragaverit, & id cauſæ, vel temporis, vel locorū, vel accidentium ſit, vel de ſuo aliquid, pro in borgo retineatur, ratione hoc et legitimis teſtibus fiat ne deterius aliquid inde contingat aliquid ſequatur, quæ diligentius advertenda ſunt, ſicut accuſatus credibilis erit, & accuſationibus vel detentionibus acquieverit, & ſicut ejus eſſe vel non ejus eſſe quod ita retinebitur innotuerit, et hiis omnibus habundanciori formidine refectum eſt, an de parentum, vel amicorum interfectione, vel dampnis corporalibus, vel pecunialibus actitetur, et ſi etiā is in cujus terra fuerit inventus rectum per omnia difforciabit. Non tamen in eos inconſulte quid agatur. Sed in manu ipſius curvetur, & Principi vel Miniſtro ſuo demonſtretur, et unicuique licet Domino ſuo ſine Wyta ſubvenire. Si quis aſſalliat eum, et in omnibus legittimis obedire præter in proditione, furto, murdro, et deinceps ſimilibus quæ nullo prorſus ingenio fieri conceſſa ſunt, et legibus infamantur ad eundem modum Dominus conſilio pariter, et auxilio debet, et modis omnibus poteſt ſine forisfacto homini ſuo, ſine oportunitatibus ſubvenire, et quotcunque Dominos habeat, vel quantumcunque de aliis teneat, ei plus debet cujus legius eſt honeſto, utili, et neceſſario ad facultatem et ſanitatem, ad animam et ejus reſidens eſſe debet, et in bello ſecum eſſe, et ejus Manbota eſt ſi occidatur. Et in quibuſdā poteſt dominus homini ſuo warantus eſſe ſi præcepto ſuo verberaverit, vel alio * modo contrectaverit aliquē qui pertineat vel non pertineat ad eū.

* Sac. Mss. Scac. *Sacramento*, Mss. Seld. & noſter.

* *contriſtaverit*, Mss. Seld. & noſter.

In

In quibuſdam vero non poterit, ſimiliter conceditur ut homo cum germano ſuo cognato communicet in omni neceſſario, ſimiliter pugnare poteſt homo contra eum quem cum deſponſata ſibi uxore poſt ſecundam & tertiam prohibitionem clauſis * hoſtiis, et ſub una coopertura inveniet ſive cum filia ſua quam de ſponſata genuerit, ſive cum ſorore ſua quæ * de ſponſa ſit, ſive ſub matre ſua quæ primo ſuo fuerit deſponſata, pecunialis autem emendatio legibus inventa eſt. Si deſponſata fœmina fornicetur, & *Cyrliſca*, vel *Syxhinda*, vel * *Twelfhinda* ſit, & corporalis diffractio perſiſtentibus inſtituta. Penſandum autem eſt per viſum accuſantibus viſum concubitus propenſius advertendum, ut, ſcilicet ipſas coeuntium naturas * vident commiſceri.

* *Leg. oſtiis* * *deſponſa.* * *Tycifhunda*, Mss. Scac. *Tycifhinda* Mss. Seld. & noſt. * *viderit*, Mss noſt.

CAP. LXXXIII.

Quod unicuique licet ſe defendere in quolibet negotio præter quam contra Dominum ſuum.

VNicuique licet ſe defendere, ſi quis eum aſſailiat in omni loco vel negotio excepto contra Dominum quem tolerandum, non occidend' jugiter ac ſalubtiter frequentamus advertendum. Si quis juxta quod prædiximus in hoſtem ſuum incidat, vel vagipalante, vel alium qui juſte requiſitus rectum per omnia denegaverit. Si tamen ſe reddiderit & pacem ac miſericordiam vel invitus quæſierit non occidatur. Sed ad ſatisfactionem à repente cuſtodiatur XXX. noctes, & parentibus & amicis ſuis ſæpius interim offeratur. Si pax in terra ſit, conſilio Principis & Miniſtrorũ ejus agatur in quibuſcunq; cauſis rectum diſſorciabitur legitimè perquiſitum. Qui rectum offerentem occiderit, vel afflixerit in aliquo, emendet *Wytam*, vel vulnus, vel denique ſicut egerit, & quicquid adverſus eum habeat foriſfaciat, & qui ad aliquem quocunque modo perimit, videat, ne *Weilref* Dominis: ſi quis mortuum reſabit armis, aut veſtibus, aut prorſus aliquibus, aut tumulatum, aut tumulandum. Et ſi quis corpus in terra, vel *noſſo*, vel petra, ſub piramide, vel ſtructura qualibet poſitum ſceleratus infamationibus effodere, vel expoliare præſumpſerit, *Wargus* habeatur. Si quis in vindictam, vel in ſe defendendo occidat aliquem, nihil ſibi de mortui rebus aliquis uſurpet, non equum, non galeam, vel gladium, vel pecuniam prorſus aliquam. Sed ipſum corpus ſolito defunctorum more componat, caput ad occidens, pedes ad oriens verſum, ſuper clypeum ſi habeat, & lanciam ſuam figat & arma circummittat, & equum * adregniet, & ad proximam villam, & cui prius obviabit denunciet, et etiam *ſocnam* habenti quod probari, denique vel defendi poſſit contra parentes vel conſocios ejus. Si inter aliquos de rebus repentinis verborum * decacitate, vel eventus aliqua procacitate diſſenſio conſurgat ex quo aliquis eorum gladium ſcogilatum evaginat, non eſt etiam expectandum etiam ut percutiat.

* *adreginet* * *dicacitate* Mss. Seld. & noſter.

CAP. LXXXIV.

De verberatione.

IN quibuſdam, ſicut diximus, reus eſt qui verberat & qui verberatur, ut nec * maleficaciens impunitate ſuperbiat, nec contumeliatus fedis emendationibus inſoleſcat, ubi unus non vult, duo non certant, & omnis *unlaga* frater eſt alterius, et qui reſpondet ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ſimilis eſt ejus.

* *maleficiens*, Mss. Seld. & noſter.

CAP. LXXXV.

Quod quivis liberaret eum qui in malis duxerit.

QUi ad dampnum vel malum aliquem duxerit, liberet eum advocatione, vel emendatione, vel participatione, non omnes omnibus ſuo poſſunt interventu ſuffragari. Quæ vero poſſunt vel non poſſunt, promptum eſt inveniri, à cauſa, à perſona. Capitales enim & criminales cauſæ ita Prælatis & ſubditis, & modis omnibus interdictæ ſunt, ut non ſolum auctor ipſe ſceleris puniendus ſit, ſed quicunque dando, recipiendo, referendo, vel cauſæ conſcius fuerit aut conſilio, vel conſentaneus in aliquo, ſimili pœnæ ſubjaceat, & nemo poſſit ſuper hiis alterius inde warantus eſſe. Qui ad occidendum aliquem innoxium *redbanna* vel *dedbanna* fuerit convictus,

victus, noxæ componat inde ſolus & cum aliis. Si ſervus cum liberis homicidium faciat, totum liberis imputetur, & item ſolus furatur, qui cum ſervo furatur ſi negetur *Werelanda* fiat.

CAP. LXXXVI.

Ne quis vindicetur de ſuo homine ſine lege.

** malefaciat, Ms. Seld. & noſt.*

OMni Domino liceat conqueri hominibus ſuis & amicis, ſi quis ei * malefaciant, ſed non percipere ſine lege vindictam, nec debet requiri à Domino, ſi homo ſuus miſſaciat ſine poſſe vel velle ſuo, maxime ſi nunquam deinceps ad eum redeat, et hoc in verum mittere poſſit, & ubi forte plures fuerint, & eorum quidam forisfacient, non eſt eis imputandum qui tenuerint viam ſuam, & recedent ab illis ſi per omnia ſe allegient, quod nec conſilium eorum vel auxilium ſit in forcia ipſa.

CAP. LXXXVII.

De delicto ex armis accommodatis.

** oſtium.* · ** Hlope, Mss. Scac.* · ** Hlothotam.* · ** Tyindeman.* · ** à Pana aut perſona*

QUi ad occidendum aliquem arma ſua præſtiterit cum occiſore de occiſi perſolutione conferri debebit, & de ſua parte *Weregildi* conveniat ei. Qui gladium præſtiterit tertiam partem *Weregildi* reddat. Qui lanceam præſtiterit dimidiam. Qui commodaverit equum, totum reddat. In veritate tamen liceat arma ſua commodanti quod nulla mali ſuſpicione vel intentione commodaverit ſi poſſit et velit. Si quis ad * hoſtium alicujus lanceam ſuam ponat, dum ad loquendum, vel ad quod velit agendum introeat, vel quovis arma reclinet ubi quiete jacerent, ſi permitterentur & areptis armis hujuſmodi dampnum ingeratur, Juſtum eſt qui dampnum inde fecerit, dampnum illud emendet, et cujus arma fuerant ſi ita procedat emendet ſe, quod nec velle, nec poſſe, vel conſilium teſtimonium ejus extitit, & Dei rectum eſt ut pacem habeat & videat qui miſſecit ut per omnia ſecundum legem emendet. Obſervet autem ille cujus arma erant ut ea non recipiat antequam in omni calumpnia munda ſint. Si quælibet arma politori vel emundatori commiſſa ſint ad purgandum vel cuilibet ad ſervandum, & de ſubito arripiantur ad aliquid male agendum juſtum eſt cui abſoluta commiſſa ſunt, abſoluta reſtituat niſi forte cuſtodiam eorum diffinitis prælocutionibus abdicaret. Si etiam ipſe ſuper hiis accuſetur conſcientiæ, vel poſſibilitatis in aliquo perneget ſicut rectum ſit. Si quis occidatur * *in hlothe* reddat interfector *Weram* parentibus, et *Manbotam* Domino, & omnes qui interfuerunt * *Hlothotā* ſicut emendent * *Twihendeman* XXX.s. *Sixhinde* XL. ſol. *Twylfhinde* CXX.s. *Manbota* ſecundū legē * à ,, interfecti ſecundū *Weram* potius accipiebatur, quā per *Overſeuneſſ* domini vel perſonā. *Overſeuneſſ* Regis, ut diximus, xx. marc' Epiſcopi & Comitis x. marc. Baronis vel Thaini v. In Weſtſexa quæ caput Regni eſt & legum, ad quā recurrendū eſt in omni diſſidentia contingentiū. Si quis autē judicio ferri calidi, vel bello, vel teſtibus legitimis, vel conſacramentalibus adhibitis, vel idoneo legis examine monſtrare poſſit quod aſſalliatus fuerit, quod coactus & ſe defendente fecerit homicidium dignis ſatisfactionibus hoc monſtrare liceat, & rectum inde ſit, quia ſicut prædiximus, multis modis poteſt homo *Weram* ſuam forisfacere, ut per *Hamſocnam*, per homicidium in Eccleſia, per Dei rectum diſforciatum, per furtum, per murdrum, per injuſtum aſſultum, vel homicidium, & deinceps ſimilium, de quibus *wera* parentibus *Manbota* Domino, & *Wytam* juſtius remanet. Si chohors * aliquam occidat, & non ſciatur quis nominatim hoc fecerit, accuſentur quotquot ibi eſſe conſtiterit, & communiter *Weram* occiſi conjectent, & *Wytam*, & *Manbotam*, quali *Were* pertinebit. Qui in Collegio vel Societate fuerit ubi aliquis occidatur acquietet ſe quod eum non percuſſit, & ita quartam partem compoſitionis ejus ſolvat, ſive plures, ſive pauciores plagas, vel quotcunque vel qualeſcunque habeat vitæ retractatione, vel mortis ſimplicitate diſcretas. Si quis in Conventiculo aliquo convivii, vel potationis, vel hujuſmodi fuerit occiſus, defendant ſe, vel emendent quibus fuerit imputatum ſecundum legem *ſaligam*. Si in Convivio quatuor vel quinq; fuerint homines unus ex ipſis fuerit interfectus illi qui remanent, aut unum convictum

** aliquem.* · ** in' Ms. Scac.*

ctum reddant, aut omnes mortis illius compoſitioni conjectent quæ lex uſque uſq; ad ſeptem quæ fuerint in Convivio illo convenit obſervari: Si vero in convivio illo plus quam ſeptem fuerint, non omnes teneantur obnoxii. Si quibus fuerit imputatum, illi ſecundum legem componant. Si quis foris caſam ſive iter agens, ſive in agro poſitus, aut contubernio fuerit occiſus, & tres vel amplius* habuerint plagas tres de eodem contubernio qui convicti fuerint ſigillatim mortis illius compoſitionem * componant, & tres alii de ipſo Contubernio XXX. ſol. unuſquiſque illorum culpabilis judicetur, & tres adhuc alii de Ipſo contubernio ſinguli XV. ſol. culpa judicetur.

* *habuerit*, Mss. noſt. *habuit*, Mss. Seld. * *componat* Ms. Scac. & noſter. *componant* Ms. Seld.

CAP. LXXXVIII.

De commiſſione armorum quibus aliquis occiditur.

SI quis in arma cujuſquam irruat vel incidat ut inde moriatur, & ejus ſolius culpa compereat ita ſit; tamen ille cujus arma erant non indiſcrete ea ſuſcipiat. Tractandũ verò eſt in agendis * hujuſmodi de modo portationis vel poſitionis armorum de loco poſitionis, de eo qui poſuit, quid quomodo* contingerit. Si quis lanceā ferat ſuper humerum, & inde quis occidatur, reddatur precio nativitatis ſuæ ſine *Wyta*. Si acumen lanceæ ante oculos portitoris ſit *Weram* mortui reddat, & ſi impoſſibilitatis accuſetur in eo pernegare ſtudeat ſecundum pretium *Wytæ*, & ita remaneat. Si vero * culpis & acies lanceæ pari ſuſtentatione reſpondeant, ſine culpa ſit. Si quis in deſenſione ſua lanceam, vel gladium, vel arma quælibet contra hoſtem ſuum extendat, & illa dira nocendi cupiditate cæcatus irruat, ſibi reputet quicquid habeat, Si quis alium fugiens ut ira decertantium, vel cauſa perſequentium ſæpius impetravit * præcipio vel aliquo moriatur; reddat eum qui injuſte * progabat, nec ſibi mortem intuliſſe, nec *egilde* meruiſſe videatur. Si quis in ludo ſagittandi, vel alicujus excercitii jaculo, vel hujuſmodi caſu aliquem occidat, reddat eum. Legis enim eſt, qui inſcienter peccat, ſcienter emendet, miſericordiæ tamen & amori tanto propior erga parentes eſſe debet, quanto genus humanum fortunæ ſervientis aſperitatibus lugubri miſeróque omni fletu novimus ægrotare. Si quis alterius puerum qui vel ei commiſſus ſit ad educandum vel docendum occidat, vel dormiens opprimat, nihilominus reddat, quam ſi virum adultum occidiſſet. Nemo ipſius ſuum infantem reddere cogatur, quem voluntarie non occidit, nec emendatione pecuniali, nec diſfactione corporali. Qui aliquem rogaverit ut ſecum in opus ſuum eat, & interim occidatur à ſuis vel ejus inimicis, reddat eum cum hortatu et gratia in locum mortis venerit, & conſcientiæ vel conſenſus in aliquo ſe acquietet, ſi fuerit accuſatus & hoc *weralada*. Si autem invitare poſſit quod non rogatus cum eo venerit, ſi qui inimici ſui perimant qui nec ei conſanguinitate vel affinitate junctus ſit, juſtum eſt ut ſicut peccaverunt, luant & in eos vindicetur à parentibus et dominis, aut inde componant, quia non eſt ſuper vindicandum in hominibus vel ſervientibus alicujus. Et unicuique licet domino ſuo ſine *wyta* ſuccurrere, ſi quis aſſalliat eum, ſicut prædiximus. Reſpectus tamen habeatur in omnibus, ſi quis cum inimico ſuo reſtitit contra legem. Si alicui mortem vel vulnus inflixit, vel aliquid exitavit ut exigentibus meritis mors ſecuta videatur, non eſt in quibuſcunque parentibus, vel paternis, vel maternis occidentibus, vel occiſis indiſcrete judicandum. Quia in omni compoſitione homicidii duæ partes referuntur ad paternam cognationem, tertia ad maternam, & alia eſt *wera*, vel vindicta Thaini, alia villani, ſicut prædiximus. Qui ſecus fecerint, querant parentes mortui *were*, vel vindicem ſuper plus tam in generoſitate quam in propinquiori pertinentia. Scriptum eſt in legibus Regis *Edmundi*, Mihi valde diſplicent, et nobis omnibus injuſte, & multiplices * pungnæ quæ inter nos ipſos fuerint unde diximus. Si quis poſt hæc hominem occidat, ipſe ſibi portat homicidii *Faidiam*, niſi amicorum auxilio intra XII. menſes perſolvat pleno *weregildo*, ſit natus ſicut ſit. Si eum tunc cognatio ſua deſiderat, & pro eo gildare nolit, tunc volo ut omnis illa cognatio ſit *infrangh*, præter ſolum malefactorem. Si ei deinceps nec victum det nec pacem. Si quis cognationis ejus poſtea firmet eum, reus ſit omnium quæ habebit erga Regem, et portet fractionem erga cognationem, quia eum antea reprobavit. Si ex alia cognatione quis vindictam faciat in alium aliquem præter in ipſum malefactorem ſit inimicus Regis & omnium amicorum ejus.

* *hi* Ms. Scac. * *contigerit* Mss. Seld. & noſter. * *caſpis*, Mss. Seld. & noſter. * *præcipitio* Mss. Seld. & noſter. * *purgabat* perſagabat Mss. Seld. & noſter. * *pugnæ*, Mss. Seld. & noſter.

Si quis propter *Faidiam*, vel cauſam aliquam de parentela ſe velit tollere & eam foriſturaverit, & de ſocietate, & hæreditate, & tota illius ratione ſe ſeparet. Si poſtea aliquis de parentibus abjuratis moriatur vel occidatur, nihil ad eum de hæreditate vel compoſitione pertineat. Si autem ipſe moriatur vel occidatur hæreditas vel compoſitio filiis ſuis vel Dominis juſte proveniat, & nemo * fotisfacit feodum ſuum niſi propter feloniam vel reditionem ſpontaneam, & nulli liceat foriſmittere hæreditatem ſuam de parentela ſua, datione vel venditione ſicut diximus, maxime ſi contradicat, et pecuniam ſuam velit in ea mittere. Et ſi quis in neceſſitate mortali, vel infirmitate, vel egeſtate ſupervacue deſerat patrem vel parentelam ſuam, & aliquis propinquus vel extraneus in tanto vitæ neceſſario ſuccurret ei, & hæreditet eum in fine cum teſtibus, & filium ſibi conſtituat de feodo vel alio conquiſito ſapientum, hoc intra hæredipetas judicio terminetur ſicut acciderit. Si quis de vulnere quod alicui fecerit componere velit, ita componat ut precium vulneris in precium *wera* numeretur. Si homo mortuus inde ſit, et in omni *weregildo* melius eſt ut parentes homicidæ pacem ſimul faciant, quam ſingillatim, & ſi plures aliqui faciant homicidium quorum *crocca cowellet* ſi velint ſimul componant. Si volint reddat unuſquiſque pro ſe ſecundam, vel tertiam, vel quartam partem, vel ſecundum * quod fuerint *Were* & *Wyte* partes reſtituāt, cui proveniet prælatione, receſſione, retentione, vel curvatione de coacto ad homicidium *Wyta* juſte remanebit. De eo pariter qui ſe vindicabit. De contribulibus & parentibus remaneat emendatio patrini ſicut *Manbota* Domini & rectum neceſſe eſt fieri parentibus interfecti per juſticiam ſive poſſit vel non poſſit eum *Wera* tolerari.

* *forisfaciat*, Mss. Seld. & noſter.

* *quo: quot* Mss. Seld. & noſter.

CAP. LXXXIX.

Qui aliquid de propinquis occiderit.

SI quis de libertate ſua interpellatus fuerit & timens ne in ſervicium cadat aliquem de propinquis ſuis per quem in ſervicium cadere timet occiderit, ſcilicet patrem aut matrem, patruelem vel avunculum, vel quemlibet hujus propinquitatis perſonam, ipſe qui hoc fecerit, ſecundum legem *Saligam* moriatur, & agnitio ejus, & conſanguinitas in ſervicium cadat. Et ſi neget quod eum occiderit ad novem vomeres ignitos examinandus accedat. Si quis per cartam ingenuitatis à Domino ſuo legitimam eſt libertatem conſecutus, liber permaneat. Si vero aliquis eum injuſte cogat inſervire, & ille per cartam ingenuitatis ſuæ oſtendat & convincat adverſarium ipſe qui hoc attemptavit multam quæ in carta ſcripta eſt ſolvere cogatur. Si vero non compareat carta, ſed ab illo qui inſervire vult diſſacta ſit *Weregildus* ejus componat duas partes illi qui inſervire voluerit terciam Regi, & iterum per preceptum Regis libertatē componat liber qui ſe vadii loco in alterius poteſtate commiſerit, & ibi conſtitutus * dampnum ſolvat, aut hominem in malo, aut in mallo productum dimittat, perdens ſimul debitum propter quod eum in vadio ſuſcepit. Et qui dampnum fecit demiſſus juxta qualitatem culpæ cogatur emendare. Si vero liberam fœminam habuit & filios interim dum in pignore eſt procreavit, liberi permaneant.

* *Dampnū aliquod cuilibet fecerit in cũ quem in locum vadii ſuſcepit aut dampnum ſolvat, aut,* &c. addit Mss. Seld. & noſt. ſed deeſt in Mss. Scac.

CAP. XC.

Si quis volens aliquos inter ſe dim.

SI quis * dum inter ſe dimicantes dividere ſatagit ex induſtria vel incuria decertantium occidatur innocens, reddat eum qui occidit, quamvis rixam non incepit. Si quis arcu vel baliſta de ſubitanti vel pedico ad lupos, vel aliud capiendum poſito dampnum, vel malum aliquod recipiat, ſolvat qui poſuit, inde penſandum de eo cui hoc licuit an qui læſus eſt herbagium vel lignagium, vel cauſam aliquam in nemus habeat, unde jure debeat præmoneri. Si quis puteum vel ciſternam fodiat, vel factum diſclaudat, & aliquid incidat, ut mortem vel debilitatem incurrat, æque bonum reſtituat: mortuum vero vel debilem ad ſe recipiat. Quod ſi in ſepem animal impalaverit et ipſa ſepes mentionalis non fuerit, Dominus ſepis interfectionis ſeu debili-

* Habetur *dum inter ſe* bis in Mss. Scac.

debilitatis reus judicetur. Si autem virga deforis ſepem incaure miſſa ſit, et aliquid interfecerit ſecundum legem **Rituairorum* ſolvatur. Si autem demtus ſepem in virga inpalaverit non eſt ſolvendum. Si quis in ſepem vel in quodlibet periculum res alienas invitus inviaverit & ibidem interfectæ vel debilitatæ fuerint ſimiles reſtituat aut cum ſex juret quod hoc non feciſſet. Si * lignum communi opere aliquem occidat reddatur lignum interfecti parentibus vel infra XXX. noctes de terra educatur, vel habeat cujus eſt nemus. Idem de quolibet manufictile dicimus. Si homo taliter ſit interfectus, non ſolvatur niſi forte quis auctorē interfectionis in uſus proprios aſſumpſerit, & tunc abſque *fredo* culpa judicetur diſtantia vero ſit. Si quis eum ad opus ſuum rogaverit, et ſi ſponte advenerit, Et item ſi ad precium vel gratiam operetur. Et ſi quis caſu decidat, vel ab aliquo dejiciatur, differt etiam ſi commune ſit opus eorum domini, vel commune operantium, vel alicujus proprium. Si homo cadat ab arbore, vel quolibet mecannico ſuper aliquem, ut inde moriatur vel debiliterur, etiam certificare valeat quod amplius non potuit antiquis inſtitutionibus habeatur innoxius, vel ſi quis obſtinata mente contra omnium æſtimationem judicare vel *Weram* exigere præſumpſerit. *Si placet aſcendat & illum ſimiliter obruat. Si alicujus manus aberraverit, ut alinm occidere nolens, alium perimat, nihilominus eum ſolvat. Qui aliquem exarmaverit injuſte *Haſſangum* ejus emendet. Si ligaverit dimidiam Weram. Si quis injuſte exarmatus ab aliquo mortem vel malum interim incurrat, componat hoc qui eum exarmavit. Sunt etiam infortuniorum genera quamplurima caſu magis quam conſilio contingentia, & miſericordiæ potius quam judicio committenda. Legum enim eſt, qui inſcienter peccat, ſcienter emendet. Et qui **Brethtun ſepaldes, Betan ſepaldes*, et in quibus homo non poteſt legitime jurare qnod per eum non fuerit aliquis viræ remotior morti propinquior digne componat ſicut factum ſit ex quibus ſunt. Si quis alii miſſione in miſſatico cauſa mortis ſit. Si quis pro quolibet mittat & inveniendo occidatur. Si quis mortem incidat ab aliquo vocatus, ſi alicujus arma perimant aliquem ibidem poſita ab eo cujus erant. Si quis ea dejecerit, ſive occiſus, ſive alius & noceant, ſi quis vocatus an alicujus alicubi repoſita arma transfigatur. Si quis aliquem terreat vel impellat, ut equo vel aliunde cadens malum habeat. Si quis ad ſpectaculum fere vel inſani ductus aliquid patiatur ab eis. Si quis equum vel aliud cuiquam commendat, & inde malum ei veniat. Si alicujus equus ab aliquo ſtimulatus vel ſubcaudatus quemlibet percutiat, in hiis & ſimilibus, ubi homo aliud intendit, & aliud evenir ubi opus accuſatur, non voluntas venialem potius emendationem & honorificentiam Judices ſtatuant ſicut acciderit.

* *Rubuariorum*, Mss. Seld. & noſter.
* *ligatu*, Mss Scac. *lignum*, Mss. Seld. & noſt.
* *Si placeat* bis in Mss. Scac.
* *& Brethun yaldes bet Angeyaldes*, Mss. Seld. & noſter.

CAP. XCI.

De ſolutione murdri.

SI quis *Francigena*, vel *Normannus*, vel denique tranſmarinus occidatur, et tantis res calamitatibus involuta ſit, ut ad murdrum pertrahatur, & interfector ignoretur, vel denique fugiat, ut infra ſeptem dies juſticiæ Regis non reddatur ad quod juſtum fuerit perferendū XLVI. marc' argenti* perſolvatur, et ſint XL. marc' Regis, et ſex parentum interfecti. Si parentes ſecundum legem repetentes vel probantes non habeant, ſint illius qui murdrum abarnaverit, ubi autem inventum fuerit illic per legem requirendum eſt, et ejus perſolutionem vadiare debet Aldermannus Hundredri, & in ejus terra jacebit, diſcrete tamen in omnibus juxta quod acciderit. Si murdrum in domo, vel in Curia, vel clauſtura inveniatur, tum ad præmiſſam XLVI. marc' redditionem pervenietur promo quicquid in ipſo Manerio eſt in annona viridi, & ſicca in animalibus & in omnibus omnino primo vendatur uſque ad olera, & ſi ad XLVI marc' abundat. Si etiam Manerium in quo murdrum invenietur de dominio, & firma Regis ſit, & Rex ita præceperit per totum Hundredum inde componendam erit. Si murdrum in campis patentibus, & paſſim acceſſibilibus inveniatur à toto Hundredo communiter non ſolum ab eo cujus terra eſt ſuppleatur. Si in diviſis accidat, utrumque pertranſeat. Si in via regia ſit, inde componat cui terra adjacebit.

* *perſolvantur*, Mss. Seld. & noſter.

CAP.

CAP. XCII.

De ſolutione murdri.

* qui murdrum fecerit ſi capiatur leg. Mss. Seld. & noſter.
* reddi.

SI quis vulneratus in alium Hundredum eat, et ibi moriatur, & ad murdrum veniat, illinc perſolvatur. Si murdrum ab eo loco non fuerit inventum, alias deportetur referri cogatur cum *Overſenneſſa* ita ſolvatur. * Qui murdrum ſi capiatur debet *redei Juſticiæ Regis, et talis de quo juſticia fieri poſſit, vel videlicet occiſus aut diffactus, ubi fugiat aut repugnet, & aliter nequeat retineri, & hoc intra ſeptem dies à die qua prius inventum eſt. Si mortuus ſit interim naturali morte ſua oſtendant, & advocent ad tumulum ejus, ſi parentes vel amantes non habeat qui eum innoxare nolit, & emendetur de pecunia illius, et Hundredi ſicut fieret in vivente non habito. Si à parentibus murdriti ſit ante redditionem interfectus ut juſticiabilis reddi nequeat, vel ſi poſt ſeptem dies habeat, nihil ad ſolutionem conferat. Si ſciatur quis murdrum fecerit, & fugerit, habeat Hundred. pecuniam ejus, & ſi quis conſociorum ejus capietur, Juſticiæ præſentetur. Murdritus homo dicebatur antiquitus cujus interfector neſciebatut ubicumque, vel quomodocunque eſſet inventus nunc adjectum eſt. Licet ſciatur quis murdrum fecerit, ſi non habeatur intra ſeptem dies non procedit, nec ſolvatur murdro *Anglicus* ſed *Francigena*. Ex quo vero deeſt qui interſectum hominem comprobet *Anglicũ* eſſe *Francigena* reputatur. Et licet malefactor Regem requirat, ut vitam et membra recipiat nihilominus murdrum ſolvatur ſicut diximus. Si murdrum inveniatur alicubi, conveniat ibi Hundretum cum *Propoſito, et vicinis, et ſive cognoſcatur ſive non, cuſtodiatur ſeptem diebus ſuper *Cletam* unam elevatus lignis nocte circum accenſis, & circumquaque nuncietur multa promiſſione munerum & dacione cumulandus ſi quis eos adjuvaret. Si intra terminum malefactor capi poſſit & Juſticiæ reddi, quietum ſit Hundredum. Si non poſſit, et deſit qui probet eum ex parte patris *Anglicum* ſit ad prædictum modum. Murdrum enim habetur ſi alienigena occidatur, & quis hoc fecerit ignoretur vel ad diem non reddetur. Si quis neget accuſatus triplici *lada* vel judicio LX. ſol. applicetur. Si quis Francigenam fugientem, vel more ſuo reſiſtentem ſolus vel cum aliis pro furto perimat ſtatim palam faciat. Et ſi certum hoc innotuerit, pacem ſuam habeat. Si Hundredum de aliquo probare velit quod Francigena murdrum quod non fuerit XII. melioribus hominibus Hundredi jurantibus hoc credatur. Si quis murdritus intra ſeptem dies inhumetur, & parentes ejus ſuſpecti videre velint eum, non diſſodiatur ſine licentia Juſticiæ ſi infodit eum ante terminum componat inde ſecundum tectum. Si alicui jure non creditur quod ei pertineat jure creditur judicio probet, homicidium *Werelada* pernegetur ad purgandum vero vel reſpondendum ſuper his ſufficit compellatio parentum bello vel * antejuramento, vel per legalem perſonam, vel per publicam fuerit, vel iter unum ſimul habuerint, vel aliquid hujuſmodi, & quando & ubi ſimul fuerint, vel etiam receſſerint, et ſi iræ, vel odium, vel minæ interceſſerant: de confeſſo autem vel convicto faciendum eſt, ut reddatur parentibus interfecti miſericordiam eorum ſubiturus quibus nullam exhibuit. Si parentes non habeat, faciat inde Rex juſticiam ſuam. Si Hundredum compellat aliquem quod murdrum fecerit, & ille neget, expectetur de redditione murdri, donec inde finis ſit. Et ſi quis Baronum terram ſuam velit tollere de Hundredo ubi murdrum vadiaverit, vel Præpoſitus ſuus prius reddatur quod ſine calumpnia vadiatum eſt, & poſtea tranſeat inde ſi velit & poſſit, quæ omnia fortiora erunt. Si unquam antea inibi conjectaverit, vel conſuetudines alias Hundredi fecerit. Et eat ſubmonitio Regis ad Dapiferum vel Miniſtrum Manerii. Si Dominus deſit ut queat ei nuntiari. Qui murdrum aperte fecerit, ſive combuſſerit, vel decapitaverit, vel excoriaverit aliterve defecerit ne cognoſci valeat, ut dictum eſt reddatur parentibus interfecti. Et ſi compellatio ſit, et in emundatione miſeveniat judicet Epiſcopus.

* Præpoſito Mss. Seld. & noſter.

* ãnjuramento, Ms.

CAP.

Cap. XCIII.

* *De comendacione vulneris.*

SI vulnus eveniat alicui, ſive membri truncatione, vel debilitatione, vel diſſactione in nudo, & manifeſto ut ante capillos ante manicam ſub genibus, dupliciter emendandus eſt. Supra id quod in capite ſub capillis, vel in membris ſub veſtibus in occulto fieret capitis vulnus emendetur. Si utrumque os perſoratum ſit XXX ſol. Si exterius os percuſſum ſit XV. ſol. Si in capillis ſit vulnus longitudine unius unciæ V. den. i. uno ſol. componatur. Si ante * cœſarrem ſit vulnus unciam heñs longitudinis duobus ſol. i. decem den. emendetur. Si auris amputetur alicui XXX. ſol. emendetur ei. Si auditum inde perdat LX. ſol. emendetur. Si quis alii crepet oculum, ſolvat ei LXVI. ſol. & VI. den. & trientem unius den. Si oculus in capite remaneat ut tamen homo nihil inde videat tertia pars in eo emendationis conſiſtat. Dentes alii præciſores, alii canini, alii * malares. Præciſores dicuntur primi dentes hominis, quia omne quod accipit ipſi prius incidunt, ſequentes canini dicuntur quorum duo in dextra maxilla, duo ſunt in ſiniſtra, & dicuntur canini, quia ad ſimilitudinem caninorum dentium exiſtunt, & canis ex ipſis oſſa frangit ſicut homo, & quod priores præcindere non poſſunt, illis tradunt ut confringant, ultimi ſunt molares qui conſciſa à prioribus vel confracta à ſequentibus molunt, & inde maſſant, viri plures, fœminæ pauciores habent dentes. Qui primos* vel præciſores dentes excuſſerit alicui octo ſol. emendet. Qui caninos vel * thongooder excuſſerit quatuor ſol. culpa ſit. Molares excuſſi XV. ſol. conſtent. Ginginæ confractæ XV. ſol. emendetur. Mentum XII. ſol. gurgullio vel * throtebolla XII. ſol. de lingua ſicut de oculo componatur. Si quis in humero plagietur ut glutinum compagum effluat XXX. ſol. emendetur. Brachium fractum ſuper cubitum XV ſol. emendetur. Si utrumq; os brachii fractum ſit, emendetur XXX. ſol. Pollex manus amputatus XXX. ſol emendetur, unguis V. ſol. Index XV. ſol. unguis III. ſol. Medius vel* impudicus XII. ſol. unguis II. ſol. Annularis vel medicinalis XVII. ſol. unguis IV. ſol. Auricularis IX. ſol. conſtet unguis I. ſol. i. V. den. Si quis illibus plagietur habeat XXX. ſol. ad emendationem. Si tranſpunctus ſit ad utrumque os emendetur XX. ſol. Coxa transforata vel fracta XXX. ſol. emendetur. Crus perſoratum alicui ſub genu XII. ſol. emendetur. Fractum XXX. ſol. Si major pedis articulus amputetur XX. ſol. conſtet. Secundus XV. ſol. tertius novem ſol. quartus ſex ſol. quintus quinque ſol. Si quis in genitalibus plagietur, ut procreandi perdat officium LXXX. ſol. culpa judicetur. Si homini ſit brachium cum manu penitus amputatum ſub cubito LXXX. ſol. emendetur. Omne vulnus ante capillos, & ante manicam, & ſub genu, dupliciter emendetur. Lumbi truncati LX. ſol. conſtent. Intus puncti XV. ſol. Tranſpuncti XXX. ſol. Si quis in humero plagietur emendetur LXXX. ſol. ſi homo vivat. Si quis alteri manum extra plagiaverit XX. ſol. emendet. Si dimidia manus* molaverit reddantur inde LX. ſol. Si quis alteri coſtam fregerit X. ſol. emendetur. Si cutis integra ſit: ſi cutis aperta ſit, & os extrahatur XV. ſol. comparetur. Si quis oculum, vel manum, vel pedem excuciat alicui parem emendationem faciat de ſingulis, i. LX. ſol. VII. d. & tertiam partem unius den. quæ eſt triens. Et ſi crus alicui excuſſum ſit ſub genu LXXX. ſol. culpa judicetur. Si quis alii ſcapulam truncaverit XX. ſol. mulctetur. Si quis intus plagietur ut os extrahatur ſint ad emendationem XV. ſol. Qui groſſos tibiarum nervos truncaverit alicui ſi medicamentum ſanitatis admittant XII. ſol. emendabit. Si homo claudicet pro vulneribus nervorum & ſanari non poſſit XXX. ſol. emendetur. Si graciles nervi truncentur VII. ſol. emendetur. Qui aliquem in collo plagiaverit ut incurvationem, vel inflexibilitatem, vel inde perpetuam contrahat ægritudinem, & tamen vivat ita contumeliatus C. ſol. emendetur, & quicquid in medicatura fuerit erogatum niſi ſapientum æſtimacio amplius judicaverit.

* *De emendatione vulneris*, Mss. Seld. & noſter.
* *diſfractione*, Mss. Seld. *diſfractione* Mss. noſt.
* *cæſariem*, Mss. Seld. & noſter.
* *molares*, Mss. Seld. & noſter.
* bis *vel* in Mss. Scac.
* *þongood* Mss. Scac.
* *þrotebolla*, Mss. Scac.
* *in impudicus*, Mss. Scac.
* *emolaverit*, Mss. Seld. *violaverit*, Mss. noſt.

CAP. XCIV.

De verberatione abſque ſanguinis effuſione.

* *verberaverit*, Mss. Seld. & noſter. * *Domini*, Mss. Seld. & noſter. * *factum*, Mss. Seld. & noſter.

QUi aliquem ita * vulneraverit ut ſanguinem ejus non effundat quotlibet ictus ei det tres ſolummodo ictus per legem emendet ſingulum quinque den. quod eſt in ſumma xv. den. Domino ipſius verberati *overſeuneſſam* ſuam emendet. Si ſint homines unius * hominis, vel ſi ſit ibi retentus, vel divadiatus & curvatus & *Futhwitam* cui proveniet, ſed non ſimul habenda eſt *Blodwita*, duæ ſcilicet emendæ de una culpa. Si quis partim confiteatur, & partim neget, emendet quantum recognoſcit, & juret de reliquo ſolus vel amplius, ſicut * fractum ſit. Qui vulnus alicui faciet ac ſanguinem, emendet hoc per uncias ad ſingulas v. den. in cooperto. In nudo pro ſingulis unciis x. den. & remaneat de cæteris ictibus, & *belundintis*, & *wita* Domini decidat, ſi ſanguis exeat & ipſi coanguis non ſit unius dominii, & ſine cravatione ſit. Differt autem in pluribus. Si homines unius Baronis pungnent cum ſanguinē faciente vel non faciente, ſive in præſenti, ſive poſtea, quoniam cravetur, non remanet *wita* Domini. Si ſint duorum Dominorum, & alius alium verberet cæcis ictibus & non cruentis, ſive cravatus ibi ſit, vel non convictus noxæ wytam emendabit Domino cujus hominem verberavit. Si ſanguinem ei faciat & recedat ſine cravatione & divadiatione *witam* Domini retulit, & non habebit eam Dominus * cum hominem vulneravit. Si autem retineatur, vel divadietur, vel implegietur ibi *blodwita* & *futhwita* poterit aggregari. Si plures unum aliquem vulnerent præcepto Domini ſui & velit in quibus poterit warantus eſſe, ſolus emendet pro omnibus ſicut malum fecerint, & unam *witam* cui rectum erit. Si eorum *crocca cowellet*, id eſt, ſi eorum olla non ſimul bulliat, & misfaciant ſinguli ſigillatim componant. Si quis aliquem per capillos arripiat, tantum emendet quantum de uno colpo faceret, i. v. den. de *Hergripa*. Si vulnus fiat alicui, & accuſatus neget, ſe ſexto juret ſine perjuramento quia ſanguis & vulnus ipſum *forade* prævenerint.

* *cujus*, Mss. Seld. & noſt.

GLOS-

GLOSSARIUM.

ADvocare & *advocatio*, Saxonicè, ðýman ⁊ ðeam. *Eſt propriè* ðýmao *propagare*, ðeam *ſoboles*, & *propagatio: per tranſlationem vero, alium patefacere, atque in medium preferre. Erat enim in more poſitum, ut ſi quis rem furto ſurreptam mercatus, eandem alteri vendidiſſet, atq; is porrarem illam alteri cuiquam alienaſſet, idemq; feciſſent alii prætereà plures, Domino tamen per leges licebat rem ſuam ubivis deprehenſam ſuo ſibi jure vendicare. Tum vero ejus (quem penes res erat deprehenſa) partes erant, venditorem proferre, cauſaq; illum advocare, ut is venditionem præſtaret, atque in ſe reciperet. Is demum cauſa advocatus, alium citabat aliquem, atque ita alio alium advocante, in ipſum tandem furti autorem culpa transferebatur. Nos Gallicè* voucher algarrantie, *cujus eſt frequens in legibus mentio, appellamus.*

Voucher algarrãtie.

pepe.

Æſtimatio *capitis*, Saxonicè pepe *id eſt, precium hominis, vox à* pep *quod hominem ſonat ducta; ego à Iuſtiniano (de perempti corporis æſtimatione verba faciente) edoctus, corporis, & capitis æſtimationem verti. Conjectura eſt, eaq; non levis, haud ita multum ſcatuiſſe priſca tempora ſceleribus, quippe quibus rapina, furto, cædi, plurimiſque aliis facinoribus mulcta imponebantur pecuniaria; cum his hac noſtra tempeſtate nos omnibus merito capitis pœnam irrogamus, quod quantùs noſtris peccatis venerit, non poteſt ſine moleſtia cogitari. Inter alias, capitis erat æſtimationis mulcta, atque ejus rei gratia æſtimabantur quique & à ſummo ad infimum capite cenſebantur ſinguli. Hinc enim aliùs* ðpelfhýnomoo, *quaſi* ðpelf hund mon, *quòd capitis æſtimatio* 1200. *ſolidorum eſſet, dicebatur: alius* Sixhýnomon, *quia* 600. *alius* ðpihýnomoo, *quod* 200. *valebat ſolidis, nominabatur. Rex Henricus qui id nomen habuit primus, literis publicis ſigno regio munitis, civem quemquè Londinenſem* 100. *ſolidis æſtimabat. Hanc capitis æſtimationem, ſcriptorum vulgus* Weram *nuncupat.*

ðpelfhýnomõ, &c.

Wera.

Amphora, Saxonicè ambep. *quaſi ampher, ἀμφορεὺς dictio Græca vaſis vinarii genus, & menſuram ſignificat: Sic dicta quod duas habeat anſas, atque ex utroq; latere prehenſa feratur. Continet autem, ut tradunt nonnulli, ſextarios* 48. *Sextarius aliis unciarum eſt viginti, aliis viginti & quatuor, atque ita Amphora hæc noſtra ad id genus menſuræ quod nunc vulgò* [firkyo] *dicitur proximè accedit, neque vero omnis evanuit vetuſti illius nominis memoria.*

Arationis *eleemoſyna*, Saxonicè Sulhælmeſſ. Sulh, *vel potius* Sullow *(verbo paullùm immutato) plurimis in locis etiam nunc aratrum ſignificat:* ælmeſſ *notioris eſt ſignificationis vocabulũ, quam ut interprete indigeat ullo, Ego me legiſſe memini in vetuſtiſſimo quodam legum Ethelredi Regis libello, impoſitum tunc temporis in ſingula aratra denarium unum. Ea fortaſſis penſio eſt, quam illi* Sulhælmeſſ *appellabant.*

Sullow.

Capitales *inimicitiæ*, Saxonicè fœhþ, *nomen à* fah *quod adverſarium ſonat exortum, atque à borealibus Anglis hac noſtra memoria uſurpatum. Illi vero dictione non ita multum à priori diſſidente,* fewd, & Deadly fewd *appellant. Erant quidem inimicitiæ primis tẽporibus illis juſtæ, & caſi cognatis nonnunquam legitima fiebat (ſi id res poſceret) necem ulciſcendi, & domeſtici ſanguinis pœnas expetendi poteſtas. Ego (quam belle, aliorum eſto judiciũ) eam agendi in judicio formulam, ſive actionem cognatione proximo conceſſam, quam vulgò* Appeal de mort *dicimus, hujus effrænati, ac præcipitis furoris in locum ſucceſſiſſe conjicio. Inimicitias capitales Carolus magnus in libello (cui nomen Capitula, e indituũ)* faidam *appellat.*

Deadly fewd.

Appeal.

Centuria, *Saxonicè* hunoped *à numero centum hominum appellationem habens. Aluredus Rex ubi cum Guthruno Daco fœdus iniérat, prudentiſſimum illud olim à Ietrone Moyſi datum ſecutus conſilium, Angliam primus in Satrapias, Centurias, & Decurias partitus eſt: Satrapiam* Scýpe, *à* ſcýpan, *quod partiri ſignificat, nominavit: Centuriam* hunoped: *& Decuriam* ðeoþuoȝ *ſive* ðienmanðale, *id eſt, Decemvirale collegium appellavit. Atque eiſdem nominibus vel hodie vocitantur. Ac ne quis ignoret, decuria ex decem viris conſtabat, quorum ſinguli uniuſcujuſque ſiſtendi fidejuſſores erant, & ſi quid eorum aliquis dediſſet damni, id omne reliqui reſarcire debebant. Atque hinc novem illi quidem* ffreoboph, *id eſt, ingenui fidejuſſores dicebantur; Nos in titulis curiarum* francos plegios *appellamus: Decimus ille* ðeoþuoȝmon, *id eſt, decurio dictus eſt, quo nomine hac noſtra eſt tempeſtate occidentalibus Anglis notiſſimus. Eum tamen alii* ðienheofoo, *alii* ffreobopheſheofoo, *id eſt vadem primarium, & præcipuũ nuncupabant: Cantij etiamnũ* borſholder *corrupte pro* bopheſ ealoop, *id eſt, vadem primum, vocant. Centuria quidem ex denis erat Decuriis conflata, quemadmodum & centenarium numerum decies decem conficiunt. Hanc etiam Transtrentani alio nomine, verum nec in vulgus ignoto,* pæpeoðac *appellabant. Sed revocetur unde eſt digreſſa oratio. Decrevit tum porro Aluredus, libera ut conditionis quiſque in Centuriam aſcriberetur aliquam, atq; in decemvirale aliquod conjiceretur collegium: De minoribus negotiis decuriones ut judicarent, ac ſi qua res eſſet difficilior, ad Centuriam deferrent: Difficillimas denique & maximi momenti lites Senator, & præpoſitus in frequenti illo ex omni Satrapia conventu cõponerent. Modus autem judicandi quis fuerit, Ethelredus Rex, legũ (quas frequenti apud Vanatingũ ſenatu ſancivit) capite quarto, his ferè*

Shyre.

Viſus frãci plegiĩ. Tithingman.

Borſholder.

Hundred.

Wapẽtac.

Court lete Hundred. County court.

Iurie de 12.

verbis exponit. In ſingulis (inquit) Centuriis comitia ſunto, atq; liberæ cōditionis viri duodeni, ætate ſuperiores, una cum præpoſito ſacra tenentes juranto, ſe adeò virum aliquem innocentem haud damnaturos, ſontemve abſoluturos. Huic etiam non diſſimile eſt illud duodecem virorum judicium, quod in Anglia Walliaque ſapientum conſulto, (quodque nos hodie per medietatem linguæ appellamus) Fol. 91. reperitur. Quæ cum ita ſint omnia, viri intelligentes judicent, quam diligenter omnia veterum monimenta perſerutatus ſit Polydorus, qui lib. Anglic. hiſtor. nono, ex centum hominibus electos fuiſſe Decemviros, adeóque Gulielmum Regem terribile illud (ita enim loquitur) duodecem virorum judicium introduxiſſe contendat: verum danda erat homini juris neſcienti venia.

Per medietatem linguæ.

Colonus, Saxonicè ʒebuꝛe Villicus ad certum cenſum ſingulis annis pendendum aſcriptus. Belga huc noſtra tempeſtate ruſticos Bowres appellant, quos nos hodie contracto vocabulo pro colonis, clownes appellamus.

Bowres. Clownes.

Compenſatio mortis, Saxonice Manbote. Man homo eſt, boꞇe à beꞇꞇan quod compenſare ſignificat ductum, compenſationē ſonat. Nonnulla quidem perempti corporis æſtimationis pars, caſi domino compenſationis loco tributa eſt, eaque ſolutio Manboꞇe dicebatur. Videas igitur quæ habentur in legibus Inæ, capit. 69.

Contubernalis, Saxonicè ʒeʒẏlꝺa, quæ vox à ʒẏlꝺan quod ſolvere ſonat fluens, unà pariter ſolventem ſignificat. Ipſius eſt quem aliis in locis ʒeꝼeꝛa dicunt, id eſt, ſocium, & vitæ comitem. Erat enim ſuperiorum temporum conſuetudo, ut iſti (quos diximus) decemviri, pecuniam in unum conferrent, atq; interdum unà cum ſocio cædis conſcio ad perempti corporis æſtimationem explendam contribuebant, nonnunquam etiam illis compenſationis nomine æſtimationis pars ſoluta eſt aliqua. Hoc veteres contubernium ʒẏlꝺꞅcip nominabant: atque ego hinc facile crediderim natum quòd religioſorum aliquot ſocietates, & mechanicarū artium ordines ʒẏlꝺeꞅ dicantur.

Gilde & Gildhall.

Conventus ex omni Satrapia, Saxonicè ʒemoꞇe, à ʒemeꞇꞇan, quod eſt convenire. Id aliàs ꝼolcʒemoꞇe (præpoſito ꝼolc quod populum ſignificat) aliàs Scẏꝛeʒemoꞇe (à Scẏꝛe, de quo anteà à nobis dictum eſt) nuncupatur. Ejus duo ſunt genera, quorum alterum hodie le countie court alterum le turne del vicount, vulgò appellatur. Priorem illum conventū Edwardus Rex ſingulo quoque menſe, poſteriorē Edgarus bis quotannis celebrandum inſtituit. Londinenſes etiam nunc celebrem ex omni civitate conventum, Folcmote verbo paulùm contracto, dicunt. Leguleis ſuos ad juris exercitationes obeundas congreſſus, vel hodie Motes appellant.

County Turne.

Folkmote. Motes

Cuſtos paganus, Saxonicè Siþcunoman nomen à Siþian, quod eſt proficiſci, vel iter facere, exortum. Conjectare lubet eos eſſe, quos nunc Iure periti legales milites (non dico equites auratos) appellant. Num autem hi fuerint, quos hodie Londinenſes Sidemen appellant, aliorum per me liberū eſto judicium. Ego vero (ſi mihi itidem liceret liberè id quod ſentio dicere) pronunciarē potius Armiferos eſſe, & duces quoſdam paganos: Eorū etenim muneris erat, atq; officii, in profectione militari ſe præbere quam paratiſſimos.

Liberi & legales milites.

Sideman.

Decuria, Saxonicè ꞇeoþunʒ, verbum idem valens. Quæ fuerit Decuriæ Origo, ac forma, ſatis eſt anteà à nobis in dictione Centuria explicatū. Hoc tantum ſubjiciā, Mirabiles illud unum Aluredi (vel potius Ietronis) conſiliū allaturum Reipub. utilitatis fructus, ſi veræ Decuriæ ſolidam teneremus imaginem, nec amplius umbra uteremur. Verum hoc alii viderint, ego quæ reliqua ſunt perſequar.

Tithing.

Demetæ, Saxonice ꝼænꞇꞅæꞇaꞅ, ꝼenꞇ Auſtralē ſonat Walliæ regionem, ꞅæꞇa à ꞅiꞇꞇan (quod eſt ſedem habere) fluit, atq; habitatorem ſignificat. Hinc igitur monticolæ Dunꞅæꞇa, à Dun quod mons eſt, dicuntur: Sumerſetenſis etiam Satrapiæ habitatores, à Sumoꝛ (quod ad auſtrum vergant) Sumoꝛꞅæꞇaꞅ appellantur. Sylveſter Geraldus in ſua Walliæ Topographia, Auſtralem Cambriæ regionē Demetiā nuncupat, habitatores Lelandus, atq; alii ferè omnes Demetas appellant. Neq; interim deſunt, qui Auſtrales Wallos in Cornubia locant, atq; ingēti illo maris brachio (quod ab occidente terram intrans, ad dextram Cornubiam, ad lævā Walliā abluit) à borealibus Wallis disjunctos exiſtimāt.

Somerſet.

South-wales.

Hereotum, Saxonicè heꝛeʒaꞇ vocabulū ab heꝛe (quod exercitum ſonat) effictum, atq; armamenta, ſive belli inſtrumenta ſignificat. Conſtat ſanè Hereotum his primis temporibus nomine apparatus bellici dominis tributum, id quod etiā nunc aliquibus in locis obſervatur. Datur quidem & hodie paſſim Hereotū, ſed longè ab hoc noſtro diverſum. Imò quod hac noſtra memoria Gallicè relief dicitur, veteris illius hereoti vim obtinet. Conjectura eſt igitur, Normannos victores Anglis victis, omniq; ſpoliatis armatura, heriotum remiſiſſe, atq; à miſeris pecuniam exegiſſe.

Heryot.

Relief.

Hyda terra, Saxonice Hẏꝺelanꝺeꞅ, fundi menſura, quæ Mathæo Pariſienſi, Johanni Lōdinenſi, & veteribus benè multis tanta erat terræ portio, quanta unico per annum arari & coli poterat aratro. Gervaſii Tilberienſis, Henrici ſecundi Nepotis, quem legi, (inſcriptus de Scaccario) Dialogus, ex centum acris hydam conſtare exponit. Acra verò conſtat in longitudinē ex perticis (ut vocant) 40. in latitudinē 4. Ac perticæ longitudo eſt, 16. pedum & di. Illud interim verum eſt, Eccleſiaſticæ Bedæ hiſtoriæ interpretem, eam terræ portionem quam Latinus codex familiam vocat, Saxonicè Hẏꝺelanꝺeꞅ, plurimis in locis vertere. Beda autem idcirco familiam vocat, quòd ad familiam alendam ſufficiat, poſt eam alii manentem, alii manſam appellarunt. Tantum abeſt ut terra hyda ex vicenis conſtet acris, quemadmodum Polydorus, atque alii eum ſequuti tradiderunt.

Hyde.

Judicialis liber, Saxonicè ꝺombec; frequens eſt in his legibus judicialis libri mentio, neque interim quis fuerit uſquam apparet. Bedas

libro

libro eccleſiaſtica hiſtoria 2. cap. 5. ait Ethelbertum Cantia Regem ſcripſiſſe idiomate Saxonico libellum cui nomen indidit Decreta judiciorum, *atque judicia illa vel ſua memoria tradit fuiſſe obſervata. Hic noſter etiam Aluredus in praſatione, fatetur ſe ex Ethelberto ſumpſiſſe nonnulla. Quid plura? Aſſerius Meneveuſis olim Aluredo regi familiaris, prodit ipſum regem Saxonicis mandaſſe literis* judiciorum decreta, *verùm ad nos pervenire injuria temporum non permiſit.*

Saxones.
Angli.
Angria.

Jus Dacorum, Occidentalium Saxonũ, & Merciorum, *Saxonicè* Denelaga, peſt-ſeaxnalaga, ⁊ Myrcnalaga. *Autor eſt Bedas, advolaſſe unà ab initio in Angliam tres Germania populos:* Saxones *vel hodie notiſſimos:* Anglos, *gentem Saxonia vicinam, quorum Regionem Munſterus* Angriam *dici, & Saxonico Duci parere* affirmat: Et* Jutas. *Ex* Jutis *orti ſunt Cantuarienſes, & qui* Vectem *inſulam colunt: Ex* Saxonibus *profecti ſunt hi, quos Orientales, Auſtrales, & Occidentales Saxones nuncupamus: Ab* Anglis *originem traxerunt Orientales Angli, Mercii, & Northumbri. Horum autem omnium ſedes, Heptarchio Tabula in hunc uſum depicta monſtrabit. Atque hic (quoniam Iutarum facta eſt mentio) admonendi ſumus, librariorum incuria falſò haberi in Latino codice* Vitas *propoſito v. pro* Jutas: *Nam liber Beda* Saxonicus ȝeat in *vertit, id eſt* Gottos, *quos* Jutas *&* Jutones *fuiſſe antiquitus dictos, Philippus Melancthon, & Matthaus Weſtmonaſterienſis affirmant, Sed reliquo explicemus. Hi igitur ut erant moribus diverſi, patrias quoque leges, atque inſtituta more majorum obſervabant: Pra cateris autem, eorum qui Occidentalem & Mediterraneam regni regionem incolebant jura, & conſuetudines vigebant: Quorum illi quidem à ſitu vulgò* Occidentales Saxones, *hi* Mercii *(à fluvio (ut quidam vult)* Merſey *limitaneo, qui eſt in Satropia Lancaſtrenſi) dicebantur; utriuſque autem populi lex uno interdum nomine* jus Anglorum *appellatur. Longo poſt demum tempore* Dacorum *gens ferociſſima in Angliam fertur, atque Anglos armis divexat, donec* Orientalem regni partem *ſubegiſſet. Atque horum etiam tandem conſuetudines emituerunt. Hinc igitur natum, ut juris* Occiduorum Saxonum, Merciorum, *&* Dacorum *crebrius in hoc libello verſata ſit mentio. Caterum ne quis ſuſpicetur Gulielmum Normannum has leges penitus omnes ſuſtuliſſe, opero precium duxi hoc loco commemorare, qua fuerit plus quadringentis abhinc annis Henrici Wintonienſis epiſcopi, atque ejuſdem Gulielmi regis ex Adela filia nepotis, hac de re opinio, atque ſententia.* Gervaſius *igitur* Tilberienſis *in ſuo (quem diximus de neceſſariis Scaccarii obſervantiis) dialogo, de libro illo quem vulgò* Domeſday *appellamus, verba faciens, hac habet qua ſequuntur.* Porro liber ille de quo quæris, Sigilli regii comes eſt individuus, hujus autem inſtitutionis cauſam ab Henrico quoodam Wontonienſi epiſcopo ſic accepi. Cum inſignis ſubactor Angliæ Rex Wilhelmus, ejuſdem pontificis ſanguine propinquus, ulteriores Inſulæ fines ſuo ſubjugaſſet imperio, & rebellium mentes terribilium perdomuiſſet exemplis, Ne libero de cætero daretur erroris facultas, decrevit ſubjectum ſibi populum juri ſcripto, legibuſque ſubjicere. Propoſitis igitur legibus Anglicanis, ſecundum tripartitam earum diſtinctionem, hoc eſt, Merchenlage, Denelage, Weſtſexenlage, quaſdam reprobavit, quaſdam autem approbans, tranſmarinas* *Neuſtria* leges, quæ ad regni pacem tuendam efficaciſſimæ videbantur, adjecit. Deinde communicato concilio, diſcretiſſimos à latere ſuo deſtinavit viros per regnum in Circuitu, à quibus totius terræ deſcriptio diligens facta eſt, tam in nemoribus, &c. *Hactenus Gervaſius.*

Merſey flu.
Jutæ.
Gotti.
Domeſday Leges Anglicæ.
* id eſt, Normanniæ.

Lee, & Leemouth

Lea *fluvius*, Saxonicè Liȝa. *Priſci* Lui *vocabant, nunc* Lee *vulgus appellat. Is eſt, qui* Ware, Waltham, *&* Stratford *villas alluens, ſeptimo à* Londino *lapide in* Thameſim *diffunditur. Oſtium accola* Leemouth *nuncupant.*

Libra.
Solidus.
Denarius.

Libra *Saxonice* punde, *à pondo, quo nomine vel hodie appellatur. Libra his primis temporibus, 48. ſolidos valebat argenteos: Solidus vero, qui eſt apud nos pars libra viceſima, denarios per id temporis continebat quinq; nunc duodecem. Atque ita fit, ut libra ex 240. denariis conſtaret: quemadmodum etiam nunc conſtat. At tum quidem 240. denarii pondo unum gravitate exaquabant, id quod nunc 720. denarii, vix, aut omnino non aſſequuntur. Hujus autem rei monumenta certa extant, in denariis argenteis tempeſtate* Ethelredi *regis excuſis.*

Marca.

Mancuia, & Marca. *Saxonicè* Mancuſ ⁊ Meaſc, *Nummus, argenteos 30. valens denarios.*

Monticolæ, *Saxonicè*, Dunſetaſ à Dun, *quod montem ſonat, &* ſæta, *de quo antea à nobis dictum eſt. Hos Walli hac noſtra tempeſtate* Gwer Blayny *appellant.*

Pillory.

Mulcta *nomine colli obſtricti*, Saxonicè Healſfang. *Vox ab* healſ *quod collũ ſonat, &* fang, *quod à* ȝefon *ductum captum ſignificat, compoſito: atque ita* healſfang *ad verbum eſt*, collum obſtrictum. *Erat id temporis fortaſſe in more poſitum (uti nunc eſt)* Numellis *colla hominum conſtringere, quod genus vincli lignei leges noſtra in piſtores lata*, colliſtrigium *appellant: Nunc vulgo* pillorie *dicitur. Verſa eſt hac tandem pœna in mulctam pecuniariam, atq; non deſunt qui decem fuiſſe ſolidorum affirmant.*

Mulcta *legis violata*, Saxonicè lahſlite.

Verbum à lah & ꞅliꞇe *compoſitum,*lah *legem ſignificat,* ꞅliꞇe *à* Sliꞇꞇan *fluens, ruptum ſonat: atque hoc modo* lahꞅliꞇe *, jus ruptum & violatum valet.* Mulcta. *Duo reperiuntur in his legibus mulctarum genera: alterum in lege ipſa præſcriptum atque expreſſum: alterum minime quidem in ſingulis legibus explicatum, notum tamen, & cujuſque perſonæ conſentaneum, atque id* lahꞅliꞇe *appellatur. Ego etenim me legiſſe memini, legis violatæ mulctam* Thano *irrogatam fuiſſe Marcarum quinque:* homini fundũ ex ſcripto poſſidenti,*trium:* pagano,*Orarum duodecim.* Thanus *autem, &* Ora *quid fuerit, loco dicemus appoſito.*

Peter pence. *Nummus Romæ pendendus,* Saxonicè Romeꝼeoh. *Occiduorum Saxonum Rex olim Inas Romam religionis ergò pergens, circiter annum ſalutis humanæ 720. Denarium domeſticatim pendendum papa conceſſit. Atque hinc eſt, quòd illud vectigal alio interdum nomine* Rompeniȝ *dicebatur.*

Ora, *vox à Saxonico* oꞃe *quod metallum ſignificat efficta. Ego in vetuſtiſſimo codice lego, ex quindecim* Oris *conſtare libram, cui tamen opinioni haud facile aſſentior, quippe qui* Oram *ex nomine aream fuiſſe conjicio, adeóq; tanti valuiſſe non exiſtimo.*

Ordell. *Ordalium,* Saxonicè Oꞃdal, *Dictio ab* oꞃ & dal *compoſita.* oꞃ *privativum eſt, quemadmodum apud Græcos α, apud Latinos,* in, *ut in dictione græca ἀδιάφθορος, Latina innoxius, videre licet:* dal *partem ſonat, atque hoc modo* Oꞃdal *(ut verbum verbo reddam) expers eſt, id eſt, criminis expers. Erat etenim* Oꞃdal *criminis purgandi modus, cujus duo fuerunt genera, alterum ignis, alterum aquæ ordalium dicebatur. Igneum illud ſolitum eſt hoc modo perfici. Reus aut perpauculis paſſibus incedens, ferrum nuda manu candens ferebat, aut nudo currens pede, ſuper ignitos quoſdam gradiebatur vomeres. Ferrum illud unius erat interdum libræ, quod illi* ſimplex Ordalium, *pondo interdum tria, atq; hoc illi* triplex Ordalium *appellabant. Eum illi inſontem (incolumis ſi fortè evaſerat) pronunciabant; ſin igne perustum deprehenderent, damnabant criminis.* Aquarii *itidem duo fuerunt* Ordalii *genera: Aquæ nimirum frigidæ, & ferventis. Aut enim in aquam gelidam accuſatus immiſſus eſt totus, atque tum (ut eorum ferebat opinio vehemens) criminis purus in fundo reſidebat, ſceleris verò conſcium aqua protinus à ſe rejiciebat: Aut in aquam denique ebullientem, manum cubito tenus immergebant, atq; de reo & innocenti (quemadmodum à nobis ſuperius dictum eſt) decernebant. Viris tantummodo nobilibus, atq; ingenuis ignei illius Ordalii quæſtione facta eſt ſeſe purgandi poteſtas; Ruſtici vero & pagani in aquarum detruſi ſunt Ordalium. Operæ pretium erit, ad divulgandam illorum temporum Barbaram, & plerisq; inauditam (ſuperſtitione dicam, an immanitatem?) aliquam ejus rei formulam, quam vel ad tempora Joannis regis Angliæ ſtetiſſe deprehendi, ex vetuſtiſſimo codice excerptam inſcribere.*

Hic incipit corde Judicii, quo rei aut innoxii probantur ferro candenti. Poſt accuſationem legitime factam, & triduum in jejuniis & oratione conſumptum, Sacerdos veſtibus ſacris præter caſulam indutus, ferrum ante altare poſitum forcipe accipiat, & hymnum trium puerorum, videlicet, *Benedicite omnia opera* decantans, ad ignem deferat, & dicat hanc orationem ſuper locum ubi fiet ignis ad faciendum judicium, *Benedic domine Deus locum iſtum, ut ſit nobis in eo ſanitas, ſanctitas, caſtitas, virtus, & victoria, & ſanctimonia, humilitas, bonitas, lenitas, & plenitudo legis & obedientia Deo patri, & filio, & ſpiritui ſancto, hæc benedictio ſit ſuper hunc locum, & ſuper omnes inhabitantes in eo.*

¶ *Benedictio ſuper ignem.*

Domine deus, pater omnipotens, lumen indeficiens, exaudi nos, quia tu es conditor omnium luminum. Benedic Domine hoc lumen quod ante ſanctificatum eſt, qui illuminaſti omnem hominem vel mundum, ut ab eo lumine accendamur igne claritatis tuæ: Et ſicut igne illuminaſti Moyſem, ita nunc illumina corda noſtra & ſenſus noſtros, ut ad vitã æternã mereamur pervenire, per Chriſtũ, &c. Qua finita, dicat Pater noſter, &c. Salvum fac ſervum, &c. Mitte ei auxilium Deus, &c. De Syon tuere eum, &c. Domine exaudi, &c. Dominus vobiſcum, &c.

Oratio.

Benedic Domine ſancte pater omnipotens Deus, per invocationem ſanctiſſimi nominis tui, & per adventum Filii tui, atque per donum Spiritus paracleti, ad manifeſtandum verum judicium tuum hoc genus metalli, ut ſit ſanctificatum, ut omni dæmonum falſitate procul remota, veritas veri judicii tui fidelibus tuis manifeſta fiat, per eundum Dominum, &c. *Poſt hoc ferrum in ignem mittatur, & aſpergatur aqua benedicta, & dum caleſcit Miſſam celebret. Cum vero ſacerdos Euchariſtiam ſumpſerit, hominem probandum (ſicut infra ſcriptum eſt) adjuret, atque communicare faciat.*

Officium Miſſæ.

Juſtus es Domine, & rectum judicium tuum, &c.

Oratio.

Abſolve quæſumus Domine tui delicta famuli, ut à peccatorum ſuorum nexibus quæ pro ſua fragilitate contraxit, tua benignitate liberetur. Et in hoc judicio quoad meruit juſtitia tua præveniente, ad veritatis cenſuram pervenire mereatur, per Chriſtum dominum, &c. In illo tempore, cum egreſſus eſſet Jeſus, in via præcurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum dicens, Magiſter, boni quid faciam, ut vitam æternam percipiam? Jeſus autem dixit ei, Quid me dicis bonum &c.

Deinde

Deinde Secreta,&c.

Antequam vero communicetur, interroget eum ſacerdos cum adjuratione ſic. Adjuro te per Patrē, & Filium, & Spiritum ſanctum, & per veram Chriſtianitatem quam ſuſcepiſti, & per ſanctas reliquias quæ in iſta eccleſia ſunt, & per baptiſmum quo te ſacerdos regeneravit, ut non præſumes ullo modo communicare, neq; accedere ad altare, ſi hoc feciſti, aut conſenſiſti, &c. *Hic communicet ſacerdos illum, & dicat*, Corpus hoc & ſanguis domini noſtri Jeſu Chriſti, ſit tibi ad probationem hodie. *Oratio.* Perceptis, domine deus noſter, ſacris muneribus, ſupplices deprecamur, ut hujus participatio ſacramenti à propriis nos reatibus expediat, & in famulo tuo veritatis ſententiam declaret, &c. *Deinde* Kyrieleſon, *& Letania, & Pſalmi, & tum Oremus.* Deus, qui per ignem ſigna magna oſtendens, Abraham puerum tuum de incendio Chaldeorum, quibuſdam pereuntibus eruiſti, Deus qui rubum ardere ante conſpectum Moyſis, & minime comburi permiſiſti, Deus qui incendio fornacis Chaldaicis pleriſque ſuccenſis, tres pueros tuos illæſos eduxiſti, Deus qui incendio ignis populum Sodomæ involvens, Loth famulum tuum cum ſuis ſalute donaſti, Deus qui in adventū ſancti Spiritus tui illuſtratione ignis fideles tuos ab infidelibus decreviſti, oſtende nobis in hoc pravitatis noſtræ examine virtutem ejuſdem Spiritus, &c. et per ignis hujus fervorem diſcernere fideles & infideles, ut à tactu ejus cujus inquiſitio agitur, conſcius exhorreſcat, & manus ejus comburatur, innocens vero penitus illæſus permaneat, &c. Deus, cujus noticiam nulla unquam ſecreta effugiunt, fidei noſtræ tua bonitate reſponde, & præſta ut quiſquis purgandi ſe gratia hoc ignitum tulerit ferrum, vel abſolvatur innocens, vel rei noxius detegatur, &c. *Deinde ſacerdos ſuper ferrum aquā benedictam ſpergat, & dicat.* Benedictio Dei Patris, & Filii, & Spiritus ſancti deſcendat ſuper hoc ferrum, ad diſcernendum rectum judicium Dei. *Et mox accuſatus ad novem pedum menſuram ferrum perferat. Hujus denique manus ſub ſigillo triduum tegatur, & ſi ſanies crudeſcens in veſtigio ferri reperiatur, culpabilis ducatur: Sin autem mundus extiterit, laus deo referatur.*

Quandoquidem ex eodem fonte fluant (Amice lector) quæ de aqueo traduntur Ordalio, ſatis ſupero, hac de re dixiſſe videor; Nunc igitur ad id quod propoſitum erat revocetur oratio.

Churle. Paganus, *Saxon.* Ceoꞃle, *ruſtici & pagani vel hodie* Carles & churles *appellantur. Erat apud veteres* Ceoꞃle *infima quidem, at libera tamen conditionis homo, quemadmodum* Eoꞃle, *(quem ego Satrapam verti) ſumma, & ampliſſima.* Ceoꞃl *is erat (ni longe fallor opinione) quem nuper juris peritiſſimus D. Fitzherbert in ſuo de natura Brevium libello,* Baſe tenant qui feſoit villein ſervice, mes ne fuit pas villein, *appellavit. Priſci etenim ſervilis conditionis hominem, non* ceoꞃl, *ſed aliàs* Ꝺeope, *aliàs* eꞃne *nominabant.*

Earle.

Baſe tenant.

Panis *certis verbis devotus*, Saxonicè Coꞃꞅneꝺ, *vocabulum à* Coꞃꞅ & neꝺ, *compoſitum:* Coꞃꞅ execratum *ſonat*, neꝺ, a neoꝺ, *id eſt neceſſitate ductum*, panem *ſignificat: atque ita* Coꞃꞅneꝺ *panis eſt execratus. Moris erat panem certis quibuſdam, deſtinatiſque ſententiis conſecratum reo guſtandum offerre; habebant enim penitus inſitam opinionem, non poſſe quenquam mali conſcium panem hoc modo dedicatum glutire. Offam judicialem, alii dixerunt.*

Offa judicialis.

Pondus *lanæ*, Saxonicè ƿeᵹeꞅ ƿulleꞅ, *nunc vulgo* a weight of wool. *Pondus lanæ aliàs plus, aliàs minus continet, certum eſt tamen* Saliſberiæ, *& nonnullis aliis in locis, ex* 30. *conſtare libris.*

Præfectus, *vel præpoſitus*, Saxonicè ᵹeꞃeꝼa & Scyꞃᵹeꞃeꝼa, & hihᵹeꞃeꝼa. *Vocabulum (ut ego conjectura auguror) a* ᵹeꞃeccan *(quod regere ſonat) ductum: ut ſit* ᵹeꞃecꝼa, *quaſi* ᵹeꞃecꝼa, *facilis eſt enim lapſus. Legum Allemannorum, & Baioariorum, (quiſquis is fuerit) interpres* ᵹeꞃeꝼa *hunc noſtrū* Grafionem *vertit; neq; interim me latet longe diverſam reperiri in legibus* Guilielmi *hujus vocis derivationem. Utcunque ſit, de hoc mihi dubium non eſt, eundem eſſe* ᵹeꞃeꝼa, *qui hac noſtra memoria vulgò* Reve *(abjecto* ᵹe, *quod apud Saxones ſemper ferè ſuperfluum eſt) dicitur. Atque ita* Scyꞃᵹeꞃeꝼe *is eſt, quem nos hodie* Shyriſe, *vel potius* Shyre Reve *appellamus. Hinc illud manat* poꞃꞇᵹeꞃeꝼ, *nomen prætoris Londinenſis tempeſtate Guilielmi primi, atque illa Germanis in ore frequentiſſima,* Lurgreve, Margreve, *& Landeſgreve. Bini tum temporis in ſingulis Satrapiis viri authoritate valebant,* Ealꝺoꞃman, *quem ego* Senatorem *verti, & ſecundū eum hic noſter* præfectus. *Horum alterum Normanni poſtea* Comitem, *quod plerunque comitatui præficeretur, alterum* Vicecomitem *appellarunt. Erant denique & minuti quidam præpoſiti, quos nunc vulgò* Reves of manors *nominamus: Eorum hac noſtra ætate pleriſque in locis aut omnino nulla, aut certè tenuiſſima eſt exiſtimatio.*

Shyriſe.

Vicount.
Reve.

Pignerari, *id eſt, pignus auferre*, Saxonicè Nỳman, *vulgò* to diſtrein. *Inde* Nâm, *ablatio pignoris, vulgò* diſtreſſe: *Atq; hinc etiam vulgatiſſimum illud noſtrum* Wythernam. *Verum maximam mihi admirationem movet introducta nominis depravatio, quæ Wythernam* vetitum *(cum potius* iteratum *ſonat)* namium *dicit. Eſt enim apud Saxones* ƿyꞃeꞃ, altera, *&* Nâm pignoris *(ut dixi)* ablatio: *atque ita Wythernam* altera *ſive* ſecunda *eſt* pignoris ablatio. *Accedit eodem verus & germanus vulgaris noſtri* Wythernam *uſus. Etenim ſi quis pecudem pigneratus, in aliam abegerit Satrapiam, is pignoribus ablatis coercendus eſt. His primis tēporibus vade, & pignore caveri ſolebat, hac illi* ƿeꝺ ⁊ boꞃh

diſtreignor
& diſtreſſe

Wythernā

Vades & ſalvi plegii.

nos (qui aliquam ejus rei tenemus umbram) vadios & ſalvos plegios, vulgo nominamus.

Primitiæ ſeminum Saxonicè Cẏpiceat, ad verbum vectigal eccleſiaſticum. Hic videntur juſta interpretationis loco verba ex veteri quodam legum libello deſumpta, digna quæ ſubjiciantur. Ibi autem legitur ad hunc modum. Chireheſeed, ou Chirceomer, ou Chirceamber, fuit un certein de blee batu, que cheſcun home devoit al temps dez Brytons, & dez Engles, porter a lour eſgliſe le jour Seint Marten. Id ſi verum ſit, conſtat falſò ſcribi cẏpicſceat, pro cẏpicſæd; ſæd etenim apud illos ſemen ſignificat, Sceat vero (unde id quod vulgò Shot) pecuniam ſive vectigal ſonat.

Purgatio ſimplex, Saxonicè anfealdne lade. Varia fuit criminis purgandi ratio, Pane ſcilicet Euchariſtico, pane certis verbis devoto, Ordalii quæſtione, & jurejurando. Purgationis vero ſingularis & triplicis appellatio, Ordalii & jurisjurandi propria eſt, & peculiaris. De ſimplici, & triplici quidem Ordalio ſuperius à nobis dictum eſt: Jurejurando igitur ſimplex fit purgatio, cum reus adjunctis ſibi duobus aliis interponit jusjurandum: Triplex, quoties cum aliis quinq; jurat unà. Accuſato præterea aliter fiebat interdum per Sacramenti religionem criminis diluendi poteſtas, quod pro ratione 12. aut plurium pauciorumve hydarum terræ dicebatur, atq; id aliàs ſolus, aliàs cum aliis unà præſtabat. Neq; eſt interim cuivis crimen quodquo purgare conceſſum, verum pro delicti ratione, ipſa etiam purgandi augenda, minuendave fuit facultas, atq; ut cujuſque fuerat capitis æſtimatio, ita ei facta eſt criminaſive majora, ſive minora purgandi copia. Pervaſerat enim (uti nunc quidem) opinio per animos hominum, ut quò quis erat opibus affluentior, eò fuit majori fide, & in jurejurando religioſior. Hujus purgationis non omnis evanuit vetuſtate memoria, nam per hæc tempora de pecunia poſtulatus, debitum nonnunquam duodecima (quod aiunt) manu diſſolvit.

Juramentum ſi pro ratione hydarum.

Duodecima manus.

Satrapas, Saxonicè Eorle. Erant quidem Satrapæ viri ſumma fortuna nobiles, qui cum plerumq; integram procurabant Satrapiam, (quem ego magiſtratum Senatorem dico) uſu tandem evenit, ut ex Satrapiis ſuis ſinguli nomina ſint ſortiti. Hinc enim (ſicut ego autumo) alius Huntendonenſis, alius Bedfordienſis, alius Leiceſtrenſis Satrapas primo eſt nuncupatus. Hos Normanni poſtea comites, quod in multis capiendis (ut non nemo ſuſpicatur) fiſco regio ſocii, & comites, id eſt, participes eſſent, nominarunt.

Comites.

Scata, vocabulum à Saxonico Sceatta effictum. Eſt autem Sceatta ingens argenti ſumma, quippe quæ argenti quinque millia contineat.

Aldermñ.

Senator, Saxonicè Ealdorman, à ſenectute. Ipſus eſt qui alio interdum nomine Scẏreman dicebatur: Scẏreman autem virum cujus commiſſa eſt fides Satrapia, ſignificat. Is magiſtratus hac noſtra memoria non niſi in periculis, & aſperis temporibus eſt mandatus, atq; tum quidem Lieutenantſhip appellatur.

Lieutenãt-

Solidus, Saxonicè Scẏlling. Nummus argenteus. Ex quinis (ut dictum eſt) conſtabat denariis.

Shilling.

Terra ex Scripto, Saxonicè Bocland. Fundum veteres aut ex ſcripto qui Bocland, aut ſine ſcripto, qui Folcland dicebatur, poſſidebant. Quæ fuit ex ſcripto poſſeſſio, commodiori erat conditione, hæreditaria, libera, atque immunis: fundus ſine ſcripto, cenſum penſitabat annuum, atq; officiorum ſervitute quadam eſt obligatus. Priorem viri plerumq; nobiles, atq; ingenui, poſteriorem ruſtici fere & pagani poſſidebant. Illam nos vulgò frehold, & per chartam, hanc ad voluntatem Domini appellamus. Habebant etiam majores noſtri & ſuas villas, quas à Feormian (quod eſt cibum ſuppeditare) Feormes appellabant, eamq; nos hodie nominationem retinemus. Dominus etenim quæ ad eſum, potum, victumq; erant neceſſaria, villæ ſubminiſtrabant. Hæreditatem vero temporibus illis non (quemadmodum apud nos) ſolus ætate maximus adibat, verum ad filios omnes æqualiter fundus lege veniebat, quod illi lande ſcẏftan dixerũt, & Cantii hac noſtra memoria eodem vocabulo to ſhift land, id eſt, hereiſcere, & fundum partiri, appellant. Atq; hinc ego uſu tandem eveniſſe credo, ut terra illa Gavelkyn, quaſi gifeealcẏn, id eſt, omnibus cognatione proximis data, dicatur. Ac quoniam ex hoc ſermone in memoriam Cantiarorum incidimus, non erit opinor ab inſtituto noſtro alienum commemorare, quid cauſæ fuerit, quare ex omnibus Angliæ provinciis, una ferè Cantiorum regio veterem hanc terra dividenda conſuetudinem ſervet, aliaq; nonnulla quæ erant in more majorum, etiamnum teneat. Cæterùm quoniam minorem fidem faceret oratio mea, excitabo religioſum teſtem, Thom. Spottum, monachum olim Cantuariæ Auguſtinenſem, qui in ſuo de Abbatibus Cœnobii libello, ad hunc modum loquitur.

Freehold.

Ferme.

Gavelkynd.

Vixit Spottus regnãte Edovardo primo.

Anno 1066. Wilhelmus Dux Normannorum rerum potitus, verſus caſtrum Doveria iter ſuſcepit, ut illud cum cæteris Cantiæ partibus ſubjugaret. Stigandus itaque Archiepiſcopus, & Abbas Egelſinus, quaſi totius Cantiæ majores, & domini, animadvertentes ubi in Anglia antea nullus fuerat ſervus, jam omnes etiam Nobiles ſervituti Normannorum ſubditos, populum univerſum Cantianum congregarunt, quibus expoſuerunt imminentia pericula, Normannorum inſolentiam, & ſervilis conditionis anguſtiam. Qui cum decreviſſent potius mori, quam ſervitutis jugum ſubire, ſtatuitur Duci occurrere, & pro patriis legibus dimicare. Facti ſunt Duces archiepiſcopus & Abbas, dieque dicto univerſus populus apud Swaneſcombe convenit, latitantes in Sylvis adventum Ducis expectant, ſtatuunt ramos arborum in manibus portantes præcludere undique vias

vias Duci, & circumvenire. Poſtridiè Dux juxta *Swanſcombe* tranſiens, ſeſe animadvertit circumſeptum quaſi nemore paulatim undiq; appropinquante, non ſine conſternatione. Cantiani vero ſtatim abjectis ramis ad Buccinæ ſonitum arma præferunt, Miſſique ſunt ad Ducem Archiepiſcopus & Abbas, qui hæc dixerunt. Ecce domine Dux populus Cantiæ tibi obviā procedit, te tanquam ligeum Dominum ſuum recepturi, ea conditione, ut populus univerſus Cantianus in perpetuum avita gaudeat libertate, avitiſq; fruatur legibus, alioqui tibi è veſtigio bellum indicunt, parati hic potius omnes occumbere, quam ſervitutis jugum pati, & ab avitis legibus recedere. Dux in arcto poſitus, petita non tam libēter, quam ſapienter conceſſit. Datis igitur utrinq; obſidibus, Cantiani lætos Normannos Roſeceſtriam deducunt, & comitatum Cantiæ, cum caſtro Doverenſi eis tradunt, Sicq; antiqua libertas Anglorum, patriæq; leges in ſola Cantia induſtria Stigandi & Egelſini uſq; ad hæc tempora remanſerūt. *Hactenus ille. Ego vero in hoc uno lectori verba dari facile non patiar, nam quod nondum id temporis ſervitutem introductam aſſerit, ego vere affirmare poſſum ſervos fuiſſe in Anglia complures: id quod vel me conticente leges ipſa enunciabunt. Num vero in Cantianis tum tēporis fuerint ſerviles conditionis homines, aut nunc ſint, non affirmaverim; legi ſanè, non fuiſſe unquam.*

Thanus, *Saxonice*, ðegn, à ðenian *ductū, quod alicui miniſtrare, atq; ad voluntatem nutumq; ejus totum ſe accōmodare ſignificat. Eſt tamen* Thanus, *ei qui ſervitutem ſervit è regione contrarius, is enim* ðeope, à ðeopian, *quod eſt ſervire, dicebatur.* Thani *autem appellatione,* viri *interdum* nobiles, *interdum* liberæ conditionis homines, *interdum* magiſtratus, *atq; ſæpenumero* miniſtri *notantur. Atq; hinc eſt, quod coronata pluma inſignia principis, Saxonicis vocibus titulū præferant*

Ic Dien. Ie Dien, *ſed corrupte (pace fecialium dixerim) pro* Ic ðen, *transfixa prima parte litera* D. *virgula ad hunc modū,* Ð, *ut ſit* Ie Ðen *quod idem ſonat atq;* Ic ðegn, *id eſt, ego famulus, & miniſter ſum: Hæres namq; (ut inquit apoſtolus) dum puer eſt nihil differt à ſervo. Sed eā fortaſſe principes noſtri inſcriptionem à Belgis mutuati ſunt. Illi enim etiam nunc pro* Ic ðen, Ie nien *loquuntur, Teſtis eſt Hector Boetius, rerum in Scotia geſtarum Scriptor haud imperitus, Malcolmum Regem* Thanos *ſuos titulo Comitū honeſtaſſe. Atq; ego non ſemel me legiſſe memini, eos eſſe qui poſt adventū Normannorum* Virrones & Barones *dicebantur. Habebant enim* Thani *liberas quaſdam juriſdictiones, quas vel hodie* courtz Barons *ap-*

Court Baron. *pellamus.*

Thrimſa, ꝥ ðꝛeo, *quod tria ſonat effictū, Eſt igitur Thrimſa trium ſolidorum nummus.*

Turma, Saxonicè hloþe, *Vocabulū à* hlýne *quod tumultū ſonat deductum. Eſt quidē* hloþ *hominum manus ad rapinam parata, manipulus furum. Ego quod ad Romanam Turmā quæ ex* 32. *conſtabat militibus proxime accederet, turmā verti. Id ſi cui minus arriſerit, cohortem dicat.* *Route.*

Via vetelingiana, *Saxonicè* ƿætlinga-ſtꝛæt. *Viſum eſt interpretationis loco verba* Ranolfi Higden *ſubjicere, ea autem in ſuo (quod Polychronicon inſcriptum eſt) opere, ad hunc modū reperies.* Statuit Molmutius rex Brytonum 23. & primus eorum legiſer, ut aratra, templa, viæq; ad Civitates ducentes, immunitate confugii gauderent. Verū quia ſuccedente tempore de viis, (cum non eſſent certis limitibus diſtinctæ) orta eſſet diſſenſio, Belinus rex, filius prædicti Molmutii, ad ſubducendum omne ambiguum, 4. regales vias omni privilegio munitas per inſulam ſterni fecit: *foſſam* ſcilicet, *Watlingſtrete, Ermingſtrete,* & *Ikeneldſtrete.* Et mox ſequitur. Secunda via dicitur Watlingſtrete; tendens ab Euro auſtro in Zephirum ſeptemtrionalē. Incipit enim à Dovorio, trāſiens per medium Cantiæ ultra Thameſim juxta London (*hinc fortaſſe platea Londinēſi nomen inditum Watling ſtrete,*) inde per Sanctum Albanum, Dunſtapliam, & per Lilburn uſq; ad montem Wrekene, deinde tranſcendit *Sabrinam* fluvium, tendit ad Stretton, & inde per medium *Wallia* uſq; ad *Caerdigan*, & in mari Hybernico terminatur. *Hac illo.* *Watlingſtrete.*

Virgata terra Saxonicè ȝýꝛdlandeꝛ, *nunc vulgo* Yardland, *fundi menſura pro ratione loci diverſa, nonnullis enim in locis ex* 20, *aliis ex* 24, *aliis ex.* 30. *conſtat acris.* *Yard land.*

Uſa *Saxonicè* uſe, *Lelandus Iſim appellat. Fluvius eſt in mediterranea Anglia regione. Oritur prope* Stanes, *petitq; villas Buckingham, Newport, Bedford, Huntingdon, atquè* Granta *flumine auctus,* Lyn *oppidum alluit, ac tandem Oceano ſe committit.* *Ouſe fl.*

Wallus Saxonicè ƿealh, *id eſt, externus, vel peregrinus. Ita enim quadringentis ferè abhinc annis interpretatus eſt* Sylveſter Gyraldus *in ſua Wallia Topographia.* Wallia (inquit) non à Wallone Duce, aut Wendoloena regina, ſed à Barbarica potius nuncupatione nomen accepit. Saxones enim regno occupato Brytannico, quoniam lingua ſua extraneum omnem ƿealh vocant, gentes has ſibi extraneas *Wallenſes* vocabant, & regionem *Walliam.* Hactenus Gyraldus. *Cæterum cum Brytannorum (qui poſt amiſſam patriam cadibus ſuperfuerant) pars in Walliam, pars in Cornubiam ſe receperant; Saxones hos quidem* coꝛnƿealaſ, *illos verò diverſo nomine* Bꝛýtƿealaſ *appellabant.* *Welſhmā.*

Lectori.

LECTORI.

MOliente Typographo novam hujus operis editionem, rogabar, ut ſi quid haberem, adderem: Sed non occurrebat pro tempore, & quibus jam premor anguſtiis, quicquam præter verba quædam harum legum obſcura, in antiquo codice olim Monaſterii S[ti] Auguſtini Cantuar. manu circa tempora *Edwardi* tertii exarato Gloſſata, et uti videbis aliqua ex parte interpretatione adhuc carentia; cui quidem defectui mederi pro viribus ſtuduiſſem, niſi doctorum conſortio jam deſtitutus, & librorum penuriâ laborans ei operi imparem me vidiſſem. Admonendus tamen es quòd deprehendi Characterem, ƿ, modò denotare *th*, modò verò *w*; ex inſcitia fortaſſe ſcriptoris non animadvertentis differentiam inter Saxonicum ƿ, et þ: expreſſi igitur quod veriſimilius duxi, et codicis figuram in margine connotavi.

Verba

Verba Anglica obſcura & Gloſſata excerpta de Legibus regum Angliæ, Videlicet *Cnuti, Aluredi, Inæ, Ethelſtani, Eluredi, & Godrini, Edwardi, Edmundi, Ethelreds.*

A

*Agſfrida, verus dominus, merus poſſeſſor. Spelm. AEbere morder *apertum murdrum.*
Aegild *inſolutus.*
Aeſne *inops.*
* Agenfriga *liber in cujus inventur.*
* Athtelwan *ſervus porcarius.*
* Abre ſpan. Aldermannus *Comes vel ſenior.*
Anſealp Tihtle *ſimplex accuſatio. L. E.*
Angild.
Ap. Ath *juramentum.*

B

Belflys *Timpani Vellus.*
Benripe *ad preces.*
Benryrden *alias* Benyrden *Aratura precium.*
Biſcoppes Land *Terra Epiſcopalis.*
Berebrectus *Horrerarius.*
Bernet *incendium.*
Bockland *Terra Teſtamentalis.*
Bonda *Paterfamilias.*
Brede *figmentum.*
Bredguna *Sponſus.*
Briggebota *pontium emendatio.*
*Byſpike * Byſwike.
Burck bota *civitatum emendatio.*
Butacpk. Butan Cwk *ſine electione.*

C

Cacepollus.
Ceapgyldun *ſolutio capitalis.*
Ceapgyid.
Ceapgildus *pretium pecoris.*
Ceapſcip *Navis Inſtitoris.*
Ceorli, Eder brech *Ruſtici ſepis fractio.*
Ceorles *aut* Cheorles werdig *Ruſtici Curtellum. Si quis* Ceorliſſes *manes* fleot ge feoht. *Si quis in Ruſticani hominis area domus pugnet.*
Clenebet *munda Caro.*
Cherliſcus *vide homo.*
Cocſede *Cocarius.*
Corſned *panis conjuratus.*
Cynes domes *Regia Cenſura.*
Cynebote.
Cyricſcat *Eccleſia Cenſus.*
Culh acer *Caruca Acra.*

D

Deſcire Ath *jusjurandum electum Leg. Ethelſ. neſcio an non Legendum* Seſcire.
Deorhege.
De Wele.

E

Elmesſeah *Elemoſina pecunia.*
Ethbriche *ſive* Ethbrith *Adulterium.*
Echmannus.

F

Feoth.
* Feothpum. * Feoppum.
* Fyhtwyte *foriſfactura pugna ſcribitur &* Fihtwyte. * Fihtpyte.
Firdwyte *foriſfactura expeditionis.*
Firderunga *apparatus expeditionis.*
Fiſpool *ſtagnum in quo ſunt piſces.*
Fiſcalmus *ſive* Fiſcaimus *Villanus.*
Flyman *fugitivus.*
Folgarus.
Fore ad *perjuratio.*
Forſang *præventio, anticipatio.*
Folcgemot *Placita populi.*
Forſpeoen *caſſatum.*
Foreſtaler *prohibitio itineris.*
Foſterlean.
Fridgislas *pacis obſes.*
Fridmannus *pacis homo.*
Frimgildum *prima reditus.*
* Frith gildum *Ild hall.* * Fripgildū credo Guildhall.

G

Gavelſwan *porcarius ad cenſum.* Gavelſpan.
Gavel heard *Grex ad cenſum.*
Gavel leand *Carta cenſaria. Leg. El. & God.*
Gavel gilda *gabli redditio.*
Gayhund *canis qui nondum cepit leporem vel aliam beſtiam.*
Gebures Geburus.
* Ge witneſſa *teſtis.* * Gepitneſſa.
Gemota *placitum.*
Gemeat *Colonus vel villanus.*
* Gerſwim *herbagii portus.* * Gerſpim.
Gewirte *poteſt etiam legi* Gewirde. * Gepirte.
Gridbretch *infractio pacis.*

H

Haderunga.
Hamſocna *invaſio manſionis.*
Handgrid.
Hangildus *Leg. El. & God.*
Healsfang.
Heordfeſt *aſtro aſtrictus.*
Heaſeward *capitis cuſtodia.*
Her *Exercitus.*
Her Team *conductio exercitus.*
Heordpeny.
Heregeat *relevatio.*
Hingildus.
Hirneſſa--Regis. *vid.* Overhitneſſa.
Hiſtingulnus *aut* Hiſtinguinm *huſt vel hieſt L. W.*
Hlaford ſockna.
Hlothe *Cohors.*
Hony gavel *gablum mellis.*
Hluctres.
Hors warda *Equorum cuſtodia.*
Hida, & Hyda.
Hordarius.
Horden *diſpenſa.*

Holdeſſ. *ſacramentum præpoſiti.*
Homo Twyhyndus, Twelfhyndus, Sexhyndus.
Homo Cherliſcus.
Hreat Croppum *Mantoli ſummitas.*
Husbruce *infractura domus.*
Hulſgonger Twelfhyndus *vel* hushanda.
*Hpeige. * Hweige.

I

Itmath *ſcribitur &* Ritmath.

K

Keninga.

L

Lada *purgatio.*
Lands ricus *Terræ dominus.*
Lahmen *Legis homines.*
Lanlegeran *canis qui.*
Land Ceopum.
Lap Ceopum. Law Ceopum.
Land man *homo patriæ.*
Lahſlite *duodecem hora ſive* Orx.
*Laverdſpike. * Laverdſwike *infidelitas erga dominum.*
Leap fulne *Seminale plenum.*
Leger ſtowa *poſitionis locus.*
Locherus *Apum Cuſtos.*
Lowbote *emenda pro morte hominis occiſi per cohortem.*

M

Manbote *emenda pro morte hominis.*
Manca *ſive* Manta auri *triginta denarii.*
Maſſer *Sacerdos.*
Meſſepegen. Meſſewegen *presbyter.*
Melda *manifeſtatio.*
Meſguy.
Mede feoh *Merces indicationis.*
Megbote *emenda pro morte hominis.*
Metegavel *Cibi gablum.*
Metecu *victus ſua vacca.*
Mecnam *ad perjurium dupliciter.*
Mircenelanda *Terra Mercenorum.*
Morgangyna *Dos.*
Munde *pax.*
Mundbrech *regia pacis fractio.*

O

*Cerviſiæ. Oalehus * *Serviſia domus.*
Oale gavel *Serviſiæ gablum.*
Oneop. Onenth *genu.*
Onhlote *ſors.*
Onſhot.
Openpyeſt. Openthyeſt *apertum furtum.*
Ordalium *judicium, al' examen.*
Orodum *bladum conculcatum.*
Oryncelan *retributio potus.*
Overhirneſſa *Tranſgreſſio.*
Overſuneſſa *Deſpectus.*

R

Ran *aperta rapina quæ negari non poteſt.*
Renhund *Canis qui vigilat foris in pluvia.*
*Nepingi. Refare *Opus* * *nithingi.*
Ritmath.
Romeferth *Romæ cenſus.*

S

Sagæ *Mulieres magæ.*
Sagemannus *ille per quem ſcitur.*
Scipfordunga *apparatus navigii.*
Scyldwritta *ſaccum faciens.*
Scepe Terras *ovium corpora.*
Scire *Comitatus.*
Shire motus *ſive* Schiremotus *Conventus totius Comitatus.* Scyldpritta.
Shire ad *perjuratio.*
Sirlngia.
Sedere *Seminator.*
Seward *Cuſtodia maris.*
Sexhyndus *vide homo.*
Socna *Secta.*
Stretman *Potens vel fortis.*
Som wylne.
Stiwark *porcellus de ſue.*

T

Taynus *nobilis.* Stipark.
Teaghe *ciſta vel ſcrinium.*
That.
Thom.
Thrinne Tuelf *terræ duodecim.* par.
Thude weald *memoris cuſtos.* pom.
Tihtla *ſive* Tihtle *accuſatio, compellatio.* prinne.
Tiht hyſi *accuſationibus infamatus.* pude
Thrinne Tuelf *terræ duodecim.* peald.
Triplex lada *purgatio per tres.*
Twelfhyndus } *vide homo.* prinne.
Twyhyndus }
Twigild *duplum geldum, duplex redditio.*
To wyve and to write live *in uxorem & rectam vitam.*
Tungravius.

V

Unabedento *non rogatus ad hoc.*
Unahohto *non conductus ad hoc.*
Unfridmannus *non habens pacem.*
Ungecorena *non electi.*
Ungeſegen *non vis.*
Ungeldum *inſolutus.*
Uncheaſeſath *ſacramentum ſine electione.*
Unlaga *non lex.*
Untrum *invalidus.*
Utlaga *ſine lege.*

VV

Wealth *qui gablum reddit.*
Wehreaf *Mortuum.*
Wera *pretium nativitatis hominis.*
Weregildus *pretium natalis hominis.*
Wera lada.
Wildwearf.
Wither Tihtla *injuſta accuſatio.*
Witherſake *Apoſtata.*
Werhades } *ordo conjugalis.*
Wilf hade }
Woruld Thegen *ſecularis* Tainus.
* Worſhwe *homicidium.* poruld
* Wrinſa *et eſt ſolidus denariorum.* pegen
Wyta *foriſfactura.* * worſhpe.
* Wyre wendene *foriſfacti ſervus.*
Wymele. * primſa
Wytten Creft *Ars incantionis.* * wytepedene.
Wyncta.
Wynrerſtall.
Wytword.

INDEX

INDEX LEGUM
GVILIELMI I.
ET
HENRICI I.

DE Aſylorum *jure & immunitate Eccleſiaſtica.* Fol.159
De Hominum Regis privilegio. ibid.
De pacis publicæ violatoribus. ibid.
De Latrocinii reo, & fidejuſſore qui morum ejus periculum in ſe ſuſceperat. 160
De Latronis prehenſione. ibid.
De Animalium redemptione. ibid.
De rebus fortè inventis. 161
De Homicidio & Capitis æſtimatione, ſeu Wera. ibid.
Quibus Capitis æſtimatio, ſeu Wera *ſolvenda.* ibid.
Animalium aliquot valor, in Capitis æſtimatione cenſendâ. ibid.
De percuſſore. ibid.
De vulnere indito. ibid.
Membrorum præciſorum æſtimatio. 162
De Adulterio. ib.
De Iudice corrupto. ib.
De purgatione illius qui furti reus eſt. ib.
De eo qui Templum aut Domum fregerit. ib.
De Denariis S. Petri, *ſeu Vectigali Romano.* 163
De muliere vi compreſſâ & pudicitiâ luctamine tentatâ. ib.
De iis qui vectigal Romanum *ſeu D.* Petri *non pendunt.* ib.
De Oculo effoſſo. ib.
De relevio, ſeu [illegible] *Comitis.* 164
De Relevio Baronis. ib.
De Vavaſoris relevio. ib.
De cēturia mulctâ, ubi reus homicidii judicio non ſiſtitur. 165
De clientis actione verſus dominum. ib.
De Colonorum relevio. ib.
De viis publicis. ib.
De Latrone, cum latrocinio ſeu ἐπαυτοφώρῳ, *prehenſo.* 166
De colonis & glebæ Aſcriptitiis. ib.
Ne quis domino ſuo debitas præſtationes ſubtrahat ibid.
De Fœmina gravida quæ capitali ſupplicio damnatur. ib.
De Inteſtatorum bonis. 167
De adultera à patre deprehenſa. ib.
De jactu, velut ad legem Rhodiam. ib.
De judicio in ſocium abſentem. ib.
De Relevio *eorum qui clientes cenſum pendunt.* ibid.
De Iudiciis. ib.
De pignore, quod Namium *vocant, capiendo.* 168
Ne quis rem aliquam emat ſine teſtibus. ib.
De vadimonio deſerto. 169
De Hoſpitibus. ib.
De famulis. ib.

DE Religione & Pace publica. 170
De fide & obſequio erga Regem. ib.
De Normanni *ſeu* Francigenæ *cæde.* ib.
De jure Normannorum, *qui ante adventum* Guilielmi, *cives fuerant* Anglicani. ib.
De Clientelari ſeu Feudorum jure, & Ingenuorum immunitate. ib.
De nocturnis Cuſtodiis. 171
De menſuris & ponderibus. ib.
De Clientum, ſeu Vaſſallorum, *præſtationibus.* ibid.
Vt Iura Regia illæſa ſervare pro viribus conentur ſubditi. ib.
Ne venditio & emptio fiat niſi coram teſtibus & in civitatibus. ib.
De emporiis, & jure Vrbium pagorumque notæ melioris. ib.
De purgatione forenſi in judiciis publicis. 172
Firmantur Leges Edwardi *Regis.* ib.
De juſtitia publica fidejuſſoribus. ib.
De Servis & eorum manumiſſione. ib.
De Servis. ib.
De Suppliciorum modo. ib.
De Examine Forenſi. 173
De eodem. ib.
De eodem. ib.
De Examine Forenſi. ib.

Index Legum HENRICI I.

EPiſtola ejuſdem omnibus fidelibus ſuis. 175
De confirmatione legum Edwardi Regis. 176
De cauſarum protractione & diſtinctione vel deſcriptione. 177
De carcerali liberatione. ib.
De cauſarum proprietatibus. ib.
De tripartitione regni Angliæ in diverſitate legum Comitatuum vel Provinciarum. 180
De generalibus placitis Comitatuum quomodo vel quando fieri debeant. ib.

De Hundredis tenendis. 181
De qualitate Cauſarum. ib.
De jure Regis. 182
De placitis Eccleſiæ pertinentibus ad Regem. ib.
Quæ placita commendari debeant. 183
Quæ placita mittunt homines in miſericordia Regis. ib.
De relevationibus. 184
De Denegildo. ib.
De pace Curiæ Regis. ib.
De placita Foreſtarum. ib.
De Lada. ib.
Juſtitia Regis. ib.
De Sokna & Tholet Theam. 185
De generibus Cauſarum. ib.
De Grithbriche & Hamſocna. ib.
De Foreſtis. ib.
De Iudiciis fiſcalibus. ib.
De privilegiis Procerum Angliæ. 186
De furta placito ib.
De libertate Vavaſor. ib.
De æquo Iudicio faciendo. ib.
Qui debent eſſe Iudices Regis. ib.
De libertate Procerum in placito Comitatuum. 187
De capitalibus placitis. ib.
Ne aliquis judicet dominum ſuum. ib.
De placito tractando. ib.
De placito tractando in juſto judicio. 188
De Overſeuneſſe Regis. ib.
Qui perdant Overſeuneſſam. ib.
De caſione nemoris. 189
*De*Scheldwite. ib.
De foriſfactura ſanguinis. ib.
De fracturâ joncis. ib.
Quod unuſquiſque Overſeuneſſam *debeat habere* ibid.
De Summonitionibus. 190
Ne quis implacitatus à Rege alicui reſpondeat. ib.
De plegiis dominorum ſuorum. 191
Multa ſunt de inculpationibus. ib.
De implacitatis à dominis. ib.
De cauſis Criminalibus vel Capitalibus. ib.
Quomodo poſsint uti conſilio. 192
Quibus cauſis ſtatim reſpondere debet, quibus non. ibid.
De ſuperſiſionibus placitis. 193
De ſummonitione Hundredi. ib.
De Proprio placito Regis. ib.
De ſuperſeſsione Comitatus. 194
De ceſsione ſociorum unius pecuniæ. ib.
De privilegio domini ſuper hominem ſuum. ib.
De firma tenenda 195
De querela vicinorum. ib.
De homine vaganti. 196
De contramandatione placiti. ib.
De contramandatione placiti per Iuſticiam ſuam. 198
De placito alicujus Domini cum Præpoſito ſuo & ſibi ſubjectis. ib.
De obſervatione temporis leges faciendi. 199
De implacitatione Iudicis fiſcalis. ib.
De Chriſtianâ conſuetudine locutionũ ſecundum quod ſunt. ib.
De dimiſsione furis. 200
De occiſione Miniſtri Altaris. 201
De homine infamato. ib.
De ſolutione liberi aut ſervi occiſi. ib.
De occiſione Anglici. 202
Conſuetudo Weſtſax. ib.
*De homicidio vel * alium maleficum.* 203
Definitio homicidii. ib.
De ordinatis homicidiis. 204
De purgatione occiſorum. ib.
De occiſoribus dominorum ſuorum. 205
De precio cujuſlibet. ib.
De ſolutione liberi vel ſervi. 206
De liberatione ſervi. ib.
De liberatione filioli vel patrini. 207
De homicidio in Curia Regis, exercitu, Burgo vel Caſtello. ib.
De pace Regis danda in præliis potatione. 208
De aliquibus inimicis ad invicem. ib.
Quod unicuique licet ſe defendere in quolibet negotio præterquam contra dominum ſuum 209
De verberatione. ib.
Quod quivis liberaret eum quem in malis duxerit. ibid.
Ne quis vindicetur de ſuo homine ſine lege. 210
De delicto ex armis accommodatis. ib.
De commiſsione armorum quibus aliquis occiditur. 211
Qui aliquid de propinquis occiderit. 212
Si quis volens aliquos inter ſe dim. ib.
De ſolutione murdri. 213
De ſolutione murdri. 214
De comendatione vulneris. 215
De verberatione abſque ſanguinis effuſione. 216

¶ INDEX.

ABbatum claſſes, nome i ordinis non obtinens Pag. 131. leg. 18
Acceptio perſonarum condemnatur 107. 1. Vide 116. 35
Accuſati ſæpius quomodo plectendi 64. 7. Accuſati infidi 113. 23
Acolythi officium 130. 14
Adorationes fictæ prohibentur 67. 16. Adoratio barbara vetita 108. 5
Advenæ & peregrini cuſtodiendi 116. 32
Advocatio 13. 74. 36. 4. 112. 21. 93. 10. quo loco facienda 93. 10. Advocatio ex teſtimonio 38. 1
Adulterii ſupplicium 119. 47. & 162. 14. adultera uxor gravi pœna afficienda ibid. 50 Adultera à patre deprehenſa 167. 37
Ælfricus negligentiam ſacerdotum ſeverè arguit 127. 1
Æſtimatio ſingulorum capitum 55. 56. & 161. 8. Pagani 6. 31. Walli 4. 2. Ovis fœtæ 11. 56. Æſtimatio primò præſtanda 13. 71. Æſtimatio animalium quæ perierint 96. 7
Agellus Pagani circumſepiendus 7. 40
Ager compaſcuus, ſive communis 8. 42
Alienigenæ libidinoſi regno exterminandi 120. 52
Aluredus à Decalogo ſuas leges piè auſpicatur 15. 1
Ancillam percutientis lex 17. 17
Anglus furti accuſatus quomodo purgandus 9. 47. Anglus in Walliam, itidem Wallus in Angliam proficiſci prohibetur 96. 6. Anglicè populus erat inſtruendus 132. 23. Angliæ tripartitio 180. 6
Animalium redemptio 160. 6
Arationis eleemoſyna 101. 8
Aratrum unum binos debet alere equites inſtructos 50. 16
Arborum cæſarum pœna 8. 43. & 44
Arius in Synodo Nicæna anathematizatus 127. 3
Armis quempiam ſpolians graves luat pœnas 120. 57. Armorum deditio 23. 1
Arthuri Regis encomia 148
Aſſentatores cohibendi 108. 7
Aſylorum immunitas 159. 1

BApiſmus à ſacerdote adminiſtrandus, quàm citò requiſitus fuerit 67. 15. Baptizandi infantes intra 37 noctes ibid.
Barbarus cultus 41. 2. ad barbaros Chriſtiani non relegandi 108. 3
Barones quas habeant curias 144. 21
Belli apparatus 109. 10. & 146. 35
cum Beſtia rem habens capite plectendus 19. 31
Bovis cornu mutilantis, caudam præcidentis, & oculum effodientis pœna 11. 59. de jugo boum conducto ibid. 61. Bos petulcus, ſi mortuum fuerit quem petiverit, lapidatur 17. 21. bovis, alterius bovem vulnerantis lex 18. 23. Bovis corrumpentis lex 28. 24

CAlix è pura materia fieri debet 131. 22. Calicis lignei uſus in Euchariſtia prohibetur 69. 41
Calumniatores 113. 24
Candelarum nummum Dacus non ſolvens quomodo mulctandus, quomodo Anglus 42. 6
Canis ſi quem morſu laceraris, dominus quomodo puniendus 28. 23
Cantilena turpes fugienda 67. 20
Cantuariæ ſeptem monetarii aſſignantur 50. 14
Canutus Rex Anglorum, Dacorum, & Norvegienſium 98
Caro furtim ſubducta 4. 17
Caſtitas ordinatorum 57. 1
Caſtrorum inſtauratio 49. 13
Cauſarum protractio prohibetur 137. 3. Cauſarum proprietas ibid. 5. qualitas 181. 9. Cauſarum genera 185. 21. Cauſæ criminales & capitales 191. 47
Cenſus Eccleſiaſticus 62. 2
Centuriati fidei labefactata, non niſi ex Ordalio triplici excuſandi 114. 27. Centuriones 145. 32
Chriſtiani liberos Chriſtiana religione imbuant 67. 17. Chriſtianus extra regnum non vendendus 108. 3
Chriſtianitatem promovere ſtudet Rex Edmundus 58
Cibus fugitivo non ſubminiſtrandus 40. 8. Cibus pauperibus ex villis Regiis ſuppeditatus 58
Clericorum negligentia ab Ælfrico vapulat 132. 23. conjugia Clericorum vehementer arguit Ælfricus 127. 1
Clientis actio verſus dominum 165. 27. Clientum præſtatio 171. 58. Clientelare jus 170. 55
Comitia quoties per annum celebranda 64. 5. Comitia municipalia ter quotannis habenda 111. 17
Compenſatio mortis 12. 69
à Concione plebis ter abſens, contumacia in Regem pœnas luito 51. 20
Concubinam uxoratus habens quomodo puniendus 120. 51
Confeſſio peccatorum impensè urgetur 83. 7. 8. 9. Exhortatio ad confeſſionem 104. 18. Confeſſario cavendum eſt ut confitentem in deſperationem agat 73. 2. quâ methodo utendum eſt Confeſſario ibid. 3. Confeſſionis formula ibid. 4. 5. 6. 7. &c. Confeſſio peccatorum, rei capitalis damnato conceditur 118. 41. Confeſſionem Chriſtianam, ut memoriter diſcant populi, hortari debent ſacerdotes 132. 23
Conjux eandem ſedem cum marito incolat 123. 70. Conjugatus adulterium perpetrans quomodo puniendus 78. 20. Conjugia intra cognationis ſexum prohibita 101. 7
Conſilia ad utilitatem reipublicæ pertinentia omnino exquirenda 109. 11
Controverſiarum ſpectatores 54. 1

Index.

Conventui publico omnes intererunt 51. 2. *conventus oppidanus* 111. 17
Convitiatorum pœna 110. 15
Crimina exitialia fugienda 106. 23
Curiæ Regis pax 184. 16
Cuſtodia nocturna obſervanda 171. 56. *in cuſtodiam miſsi quomodo ſuſtentandi* 22. 1

D*Aci æſtimatio* 36. 2
Damnum inferens vinea aut paſcua alterius, ſarciat 18. 26
Damnato rei capitalis conceſſum eſt peccata ſacerdoti confiteri 42. 5. *Cum ſcelerit damnato pax non habenda* 40. 8
Danorum lex 149. *de Danegildo* 184. 15
Decalogus Saxonicè (excepto ſecundo præcepto) recitatus 15. 1. ſed vide 16. 10.
Decima Deo danda 19. 38 *Decimas non ſolvens Dacus qualiter puniendus qualiter & Anglus* 42. 6. *Decimarum ſolutio* 45. 1. & 57. 2. *Decima fœtuum ante Pentecoſten ſolvenda* 62. 3. *Decima quibus tem oribus deponenda* 7. 54. *Decimas qui renuit ſolvere, ei vel invito eripienda* 62. 3. *Decima ad eccleſiam Thani pertinentes* 102. 11. *Decima ſacerdoti reddenda* 132. 24. *in tres partes diſtribuenda* 132. 24
Defenſio in quolibet negotio, præterquam contra Dominum ſuum. fiat 209. 83
Delictum ex armis accommodatis 210. 87
Dementia aliquando monticolis paruit 97. 9
Denarius in domos ſingulas impoſitus (vulgò the hearth-penny*) ante feſtum S. Petri ſolvendus* 62. 4. *Denarius S. Petri* 163. 18. *qui denegarit qualiter mulctandus* 162. 20
Deus unus colendus 41. 13. *ſic inſtituit Rex Canutus* 97. 1. 105. 21
Diaconi munus 130. 16
Dominica oratio ab omnibus perdiſcenda 67. 21. 105. 22
Dominico die operantis ſupplicium 1. 3. & 43. 7. *Diei Dominici ſolicita obſervatio præcipitur* 43. 9. & 103. 15. *Die dominico nemo morti objiciatur* 118. 42
Domino ſtruens inſidias, vitâ & rebus ſuis omnibus plectendus 120. 54. *Domino officia quæ debentur* 125. 78
Donorum acceptio prohibetur 20. 46
Ducum Normannorum ſeries 152
S. Dunſtani feſtum celebrari ab Anglis inſtituere ſapientes 103. 17

E*Brietas à ſacerdotibus fugienda* 71. 57. & 72. 64. 133. 29. 30.
Eccleſiæ pax intra parietes ſuos inviolatè ſervanda 41. 1. & 98 2. *Eccleſiæ immunitati primò conſuluit R. Edgarus* 62. 1. *Eccleſiæ pacem æternam tueri, providebat R. Canutus* 97. 2. *Eccleſiæ pacis violatæ mulcta* 98. 3. *Eccleſiæ debita vi detinentis pœna* 119. 45. *Eccleſia una pro alia, lucri causâ non eſt derelinquenda* 133. 28. *Eccleſiæ placita ad regem pertinentia* 182. 11
Eccleſiaſtici ut ſanctam vitam inſtituant, admoneantur 100. 6. *Eccleſiaſtica immunitas* 159. 1.
Edgarus Rex leges ad gloriam Dei, ſuiipſius ornamentum, reipublica utilitatem ſancivit 62
S. Edovardi feſtum ab Anglis religioſè obſervari ſapientes inſtituerunt 103. 17
Eleemoſynam alteri Dacus non ſolvens quomodo puniendus, quomodo Anglus 43. 6. *Eleemoſyna ad peccatorum remiſsionem multùm conducunt* 84. 13
Emptionis jus 38. 11. & 52. 24. *Emptio ſine advocatione non eſt præſtanda* 38. 1. & 90. 4. & 112. 22. & 171. 60. *Emendum nihil extra oppidum viginti denariis carius* 49. 12. *Emptio ne fiat ſine teſtibus* 168. 43. *de emporiis* 171. 61
Encænia modeſtè celebranda 68. 28
Epiſcopus quempiam occidens, ordinis dignitatem amittat 77. 11. *Epiſcopus & Presbyter unius ejuſdémque ordinis* 130. 17
Epiſtola Apoſtolorum Antiochiæ, Syriæ & Ciliciæ populis directa 21. 49
Equus trans mare non mittendus 50. 18
Equam qui clepſerit integro precio mulctandus 27. 16
Evangelii ſenſum populo reddat ſacerdos 132. 23
Eucharisticus panis ub ingrediente Ordalium ſumendus 52. 23. *Euchariſtia percipienda idoneus cenſebatur, qui Dom. Orationem & Symbolum Apoſtolicum calluerit* 67. 21. *Euchariſtiam nemo non jejunus accipiat, niſi ob ægritudinem* 69. 36. *Ad Euchariſtiam exhortatio* 104. 19
Ewerwickſhire, in margine *aliàs* Warwickſhire: *lege potius* Yorkſhire 145. 23
Examen forenſe 172. 68
Excommunicatum cuſtodiens quomodo plectendus 121. 64
Exorciſtæ munus 129. 13

F*Abuloſæ lectiones abjiciendæ* 67. 20
Famuli 169. 47
Fani immunitas 2. 5. *Fani inſtauratio ad Epiſcopum pertinet* 58. 5. *Fana omnium ope reficienda* 121. 63
Faſtermannes quid 151. 38
Ferarum agendarum conceſsio 125. 77
Ferrum mutuò dantis (homicidii causâ) ſupplicium 27. 19
Feſti dies 33. 39. *ſobriè celebrandi* 67. 18. & *ſumma cum cæremonia* 103. 14. *ſub pœna graviſsima obſervandi* 118. 42. *feſtis diebus peccatum turpius perpetratur* 116. 35. *Feſta non temeranda* 118. 44
Feudorum jus 170. 55
Fidejuſsionis violatæ pœna 23. 3. *de fidejuſsionibus* 64. 6. & 88. 1. *Fidejuſſor propria familiæ herus* 115. 28. *Fidejuſsionis violatio* 120. 55. *Fidejuſſores juſtitiæ publicæ* 172. 64
Fidelitas erga dominum commendatur 105. 20
Fides regi præſtanda 170. 52
Filiam ſi quis dat, ancillarum more non oportet ſervire 16. 12

de

de Firma tenenda 195. 56
Foreſtarum placita 184. 57. de Foreſtis 185.23
Fornicationis ſupplicium 35. 20
Foſſam aperiens, æſtimationem jumentorum eò decidentium præſtato 18.22
de Friborgis 145. 32
Fugitivum admittentis pœna 6. 29
Furtum 2. 7. & 4. 17. furti & furis pœna 3. 15. & 4. 18. de furibus prehendendis 5. 26. Furibus non eſt danda fuga venia 7. 36. furti criminatio 8. 47. de furum præda intercepta 9. 48. de bonis furtim ereptis 13. 74. Fur noctu domum invadens, ſi percutiatur, homicidii pœna non eſt 18. 25. Furti incuſatus, ſi fidejuſſorem non habuerit, quomodo puniendus 40. 6. fur duodecim annos natus nullo modo ignoſcendus 46. 1. à furibus dona accipientes capitis æſtimatione mulctandi 50. 17. furtim ſurrepti pecoris inveſtigatio 94.1. furtum impudenter & palam perpetratum ſcelus inexpiabile 121. 61. furti reus quomodo mulctandus 162. 16

GEntilium ſuperſtitio abolenda 108. 5
Glande querna ſine venia non depaſcatur 9. 50
Gravidam percutientis lex 17. 18. gravida condemnata, priuſquam parturierit non punienda 166. 35
Greve quid 146. 35
Grithbriche quid 185. 22

HAbitandi locum mutantis lex 30. 33
Hamſocna 185. 22
Hereotorum lex 123. 69
de Herotochiis 147
Herus propria familiæ fidejuſſor 115. 28
Homicidium 6. 33. & 58. 1. & 103. 71. 72. Homicidii, hominum turmâ perpetrati lex 28. 26. Homicida ad conſpectum Regium non admittendus 57. 3. de homicidii mulcta 59. 3. & 92. 5. & 95. 5. & 108. 6. homicida in purgatione cadens Epiſcopo tradendus 120. 53. homicidium in curia Regis, &c. 207. 80
Horarum Canonicarum obſervationi conſulendum eſt Presbyteris 131. 19
Hoſpitio accipiatur nemo plus triduo 113. 25. de Hoſpitibus 169. 49
de Hundredis 145. 33. tenendis 181. 8.

IDololatria prohibetur 67. 16
Jejunia ſumma cum ceremonia celebranda 103. 14. & religioſiſſimè ibid. 16. & 63. 5. Jejunia violatoris pœna 118. 43. Jejunium ſolvens quomodo puniendus 43. 8. Jejunium erogatis eleemoſynis fiat gratius 70. 49
Ignem immittentis in ſegetem pœna 18. 27
Ignorantia Clericorum laicos decipit 132. 23
Imagines prohibentur 16. 10
Immunitas templi 23. 2. & 24. 5
Incendium tectorum ſcelus inexpiabile 121. 61
Inceſti ſupplicium 42. 4. & 119. 48.
Infangonthefe 144. 26
Infans baptizandus intra 30 dies 1. 2
Infidus vadem Regium exigat 115. 30
Ingenuorum immunitas 170. 55
Inimicitiæ quomodo componendæ 59. 7
de Injuriis alterius nemo Regi queratur 111. 16
Inteſtatorum bona liberis dividenda 167. 36
Invadens domum alterius quomodo mulctandus 121. 59
Judæi omnes in regno ſub Regis defenſione debent eſſe 145. 29
Judex iniquus qualiter puniendus 64. 3. judices Regis qui debent eſſe 186. 29. Judicium juſtum præcipitur 20. 43. & 38. Judicium tremendum cavere debemus 106. 25. de judiciis 167. 41. Judicia fiſcalia 185. 24
Jus æquum alteri deneganti pœna 39. 2. jus pervertens quomodo puniendus 40. 5. jus dicendum, liteſque dirimendæ unoquoque menſe 41. 11. Jus æquum inter Anglos & Wallos ſtatutum 95. 2. Judicium æquum fiat 187. 28. Juris publici privilegium nemini prohibetur 63. 1. Judicialis liber 38. Judicii merces 4. 17.
Jusjurandum per deos alienos prohibetur 20. 48. Jusjurandum ſtudioſe & diligenter obſervandum 22. 1. Jusjurandum feſtis diebus, & jejuniis prohibetur 43. 9. fideles & infidi in jurejurando 112. 20
Jurare interdicti ſacerdotes 71. 39
Juſtitia divina extollenda 107. 1. Juſtitia Regis 184. 19. Juſtitii tempora 103. 17
Juventus à ſacerdotibus ſedulò erudienda 70. 51

de LAda 184. 18
Laicus alium ſine cauſa occidens pane & aqua ſeptem annos jejunet 76. 6. ſi invitus quempiam occiderit tres annos jejunato ibid. 8.
Latro ἐπ' αὐτοφώρῳ apprehenſus 166. 31. Latro æſtimatione capitis mulctatus 13. 72. Latrones dimittens pœnas luat latronibus debitas 114. 26. Latrocinii reus qualiter puniendus 160. 4. de latrone caeſo 6. 34
Lecteris officium 129. 12
de Ledis 146. 34
Legem Chriſtus non venit violare 20. 49. Leges juſtas offerri vult R. Canutus 107. 1. in Legum violatorem ſeverè animadvertendum 125. 80
Liber in centuriam ſeipſum non conjiciat 111. 19. Liberum qui clepſerit capitis pœnâ mulctatur 17. 15
Liberatio carceralis 177. 4. Liberatio ſervi 206. 78. filioli vel matrini 207. 79
Liberi legitimi quomodo ſuſtentandi 7. 38
Libertate mulctatus ob furtum, furari ſi non ceſſarit, quomodo puniendus 40. 9
Libidinoſi alienigenæ regno exterminandi 120. 52
Libri ante ordinationem requiſiti 131. 21
Linguâ ignotâ populum non alloquendum 132. 23
Lites ad dies condictos dirimendæ 38. Litis remiſsio 28. 22
Liturgia Eccleſiæ in Synodo Nicæna inſtituta 128. 4

in Locis ſacris peccatum commiſſum magis plectendum 116. 35
Lucerna pecunia ter quotannis conferenda 102. 12

M*Ackecarii* 151. 39
Magni magis coram Deo corrigendi 75. 3. & 116. 35. & 122. 66.
Mandata remiſſe exequens, contumacia in Regem, pœnas luebat 53. 26
Manumiſſio ſervorum 172. 65
Maritus prædator uxorem conſciam non facit 11. 58
Mendacium prohibetur 20. 44. *Mendaces cohibendi* 108. 7
Menſura & pondera 171. 57
Mercatores quos ſecum è navi in terram eduxerint coram præpoſito Regio ſiſtant 19. 30
Meretrices è finibus regni releganda 43. 11
Militum rapinæ vitâ compenſanda 121. 58
Miniſtri Regis homicidii incuſati lex 36. 3. *Miniſterium pro pecuniis non vendendum* 132. 27. *Miniſtri juniores ſenioribus obedientiam præbeant* 66. 2. *Miniſtrum altaris occidens, omni juris patrocinio excludendus* 117. 36. *Miniſter altaris homicida quomodo mulctandus* 117. 38. *Miniſtrorum Dei formula vivendi* 1
Miſſam in veteri lege non celebrabant 129. 7. *Miſſa in domo non conſecrata minùs celebranda* 131. 25. *Miſſa privata non permittenda, niſi ob extremam alicujus ægritudinem* 68. 30. *Miſſa non eſt celebranda à ſacerdote abſque libro* ibid. 23. *nec à ſolo ſacerdote* 69. 35. *Miſſæ inſtitutorem Chriſtum fuiſſe fingunt veteres* 129. 7
Miſericordia in judicio exhibenda 107. 2
Mœchantium pœna 168. 6
Monachorum claſſes ordinis nomen non obtinent 130. 18
Monetariorum ſtatutum 49. 14. *quot unicuiq; ditioni aſſignantur* ibid.
Moniales e cœnobio non educenda 25. 8. *Monialem qui contraxerit quomodo puniendus* 27. 18. *Monialem ſtuprans ſacrâ ſepulturâ prohibetur* 57. 4. *cum Moniali ſiquis fornicaverit tanquam pro homicidio jejunet* 80. 32
Monticola Regi tributarii 97. 9
Morte plectendus exigua alicujus rei cauſâ, Chriſtianus non eſt 107. 2. *Mortuorum bona inteſtatò quomodo diſtribuenda* 122. 68
Mulierem vi comprimentis pœna 162. 19. *Mulierem viro deſponſatam abducens excommunicandus* 78. 23
Municipalia comitia ter quotannis celebranda 111. 17
Murdri ſolutio 213. 91

N*Aminum quid* 168. 42
Navigia, nullis jactata tempeſtatibus, in portum aliquem invecta, pace tranquillâ fruuntor 91. 2
Nemoris caſio 189. 37
Norieorum lex 149
Normannorum jus 170. 54
Numus unus idémque eſſe debet in omni ditione Regia 65. 8. & 109. 8. *Numus Romanus* (ſive Romeſcot) *quo tempore ſolvendus* 102. 9
Nuptiæ præſente Miſſali ſacerdote celebranda 61. 8. *Fœmina invita non eſt nubenda* 124. 72

O*Cciſorum purgatio* 204. 74. *de occiſoribus dominorum ſuorum* 205. 75. *Occidens hominem morte mulctandus* 16. 13. *Occidentis alium fortuitò lex* 26. 13. *Sibipſi manus inferens ſepulturâ honeſtâ privandus* 77. 15. *Occidentis miniſtrum altaris pœna* 201. 66
Officia Domino debita 125. 78
Oleum conſecratum duplex habere debet Presbyter 133. 32
Oppida inſtauranda 109. 10
Ordalium feſtis diebus & legitimis jejuniis prohibetur 43. 9. & 68. 24. *Ordalii ſimplicis jus* 48. 7. *Ordalii pœna venia quomodo exoranda* 51. 21. *Ordalii ſententia quibus ceremoniis peragenda* 51. 23. *quo die Ordalium quis ingreditur, ab eo Eucharisticus panis eſt ſumendus* ibid.
Ordinatorum caſtitati ſolicitè proſpicit R. Edmundus 57. 1. *Ordinatorum vivendi formula* 65. 1. *Ordinibus ſacris conſtituti, cæſariem alere prohibentur* 70. 47. *Ordinatum occidens terras amittat*, &c. 79. 29. *Ordinatorum purgatio quomodo inſtituenda* 99. 5. *Ordinatis alienigenis Rex ſit patronus* 117. 37. *Ordinatum verberibus aut ignominia afficientis pœna* ibid. 39. *de Ordinato capitis reo* ibid. 40
Ordinis ſacri violatio qualiter mulctanda 119. 46. *Ordinatus homicida quomodo puniendus* 204. 73
Ordinationis collatio ad Epiſcopum pertinens diſtinguit eum à Presbytero 130. 17
Ordines ſeptem 129. 10. *ordines ſacri perducunt animas ad beatitudinem* 131. 18
Oſtiarii officium 129. 11
Overſenneſſam perdens 188. 36. *de Overſenneſſe Regis* ibid. 35. *Overſenneſſam unuſquiſque debeat habere* 189. 41
Ovis matricis æſtimatio 11. 56

P*Aganus fundum poſſidens* 6. 31. *Paganus furti poſtulatus* 7. 37. *Pagani petitio* 9. 51. *Paganus innocens vinculis conſtrictus quomodo compenſandus* 30. 31
Pax regis inviolabiliter cuſtodienda 145. 30. *Pacis violatæ in urbe Regia ſupplicium* 31. 36. *Pacis publicæ violator quomodo plectendus* 159. 3. *Pacis emendatio* 145. 31. *de pace Regis in potatione danda* 208. 81. *Paci & tranquillitati R. Edevardus ſolicitè conſulebat* 39. 4. *idem fecit R. Æthelſtanus* 53. *Pax tuenda* 109. 8. *Pacis violator rebus ſuis omnibus mulctandus* 59. 6. *Pax divina præ cæteris exoptanda* 97. 2
Peccati vulnera graviora vulneribus corporis 83. 4.

83.4. *Peccantes ex neceſſitate cum iis mitius agendum* 122. 66

Pejerantium lex 39. 3. *pœna* 108. 6. *&* 116. 33. *ſacrâ ſepulturâ prohibentur* 52. 25. *divinis omnibus perpetuùm arcendi* 58. 6

Perjurioſa fœmina à finibus regni releganda 44. 11

Perſonarum acceptio condemnatur 107. 1

Permutationis bonorum jus 49. 10

Petrus ſub Lege Veteri uxorem habuit 128. 6. *diſcipulus Chriſti factus uxorem dereliquit* ibid.

Pignus ablatum 95. 3

Placita generalia quando fieri debent 180. 7. *Placita quæ mittunt homines in miſericordia regis* 183. 13. *Placitum furti* 186. 26. *de Placitis Capitalibus* 187. 31. *de Placito tractando* ibid. 33. & 188. 34. *Placiti contramandatio* 196. 59. 198. 60

Plegia dominorum ſuorum 191. 44

Pœnitentia peccatoribus à Preſbytero iniſtituenda 133. 31. *pœnitentiam imponendi modus* 75. 1. *Pœnitentia profunda quomodo injungitur* 83. 10. *quomodo magnatum* 87. 1. *Pœnitentia populo commendatur* 104. 18

Pondus juſtum 109. 9

Pontes inſtaurandi 109. 10. & 121. 62

Porci 9. 50

Prægnantem fœminam interficientis pœna 25. 9

Precium cujuſlibet 205. 76

Preſbyteri officium 130. 17. *Preſbyter unius ejuſdémque* ORDINIS *cum Epiſcopo* 130. 17. *Preſbyter ne ſit mercator* 133. 30

Primitiarum ſolutio 11. 62. *Primitia ſeminum* 62. 6. *ante feſtum S. Martini reddenda* ibid. 3. & 102. 10

Procerum privilegia 186. 25. *Procerum libertas in placito comitatuum* 187. 30

Proditoris Domini pœna 23. 4. *Prodere dominum eſt ſcelus inexpiabile* 121. 61

Proprium penes alium deprehendens 48. 9

Publica via reficienda 121. 62

Pugnans coram Archiepiſcopo quomodo puniendus 26. 15. *Præſente Senatore Regio* 31. 35. *Pugnantis in area Pagani pœna* ibid. 35. *de Pugna* 32. 38. *jus Pugnantis in æde ſacra, aut oppido Regio* 59. 2. *pugnare in domo Regia capitale eſt* 120. 56

Purgatio ordinatorum 99. 5. *Purgatio ferenſit in judiciis publicis* 172. 72

Purgatorium vetus ab hodierno multùm differt. vide epiſt. ad lector.

Q*Uadrageſima obſervatio non eſt temeranda* 118. 44

R*Apina* 3. 10. 121. 60. *Rapina militum vita æſtimatione mulctanda* 121. 58

Religio & pax publica tuenda 170. 51

de Relevationibus 184. 14

de Relevio comitis 164. 22. *Baronis* 23. *Vavaſoris* 24. *Colonorum* 165. 29. *eorum qui cenſum pendent* 167. 40

Rex in lite non appellandus 63. 2. *Regem omni fidelitate proſequendum eſſe inſtituit Rex Canutus* 97. 1. *Regis autoritas in violatione pacis* 110. 12. *Regis Canuti miſericordia & juſtitia* 122. 66. *de victu Regis ex prædiis* ibid. *Regi inſidias tendens vitâ & rebus omnibus plectendus* 120. 54. *Regis juſtitia* 184. 19. *Regia jura pro viribus à ſubditis ſervanda* 171. 59. *de jure Regis* 182. 10

Roffecoſtria tres monetarii aſſignantur 50. 14

Romæ nummum (vulgò Romeicot*) Dacus retinens quomodo puniendus, quomodo Anglus* 42. 6

Rumoris falſi autor. linguâ mulctandus 29. 28

S*Abbati initium & finis* 63. 5. *Sabbati die mercatura prohibetur* 67. 19

Saca quid 144. 22

Sacerdoti injuriam faciens pro arbitrio Epiſcopi tractandus 66. 5

Sacerdotum lites ad arbitrium ſecularium non referendæ 66. 7. *Sacerdos è propria ſua voluntate eccleſiam nè deſerat* 66. 8. *Sacerdoti permittitur manualis artis ſcientia* 66. 11. *Sacerdotis eſt Chriſtianam religionem diligenter promovere* 47. 16. *Sacerdos bona vita exemplum ſe præbere debet* 71. 52. *Sacerdos nè implicet ſe Ordalio* 71. 62. *Bene prædicando, & bene vivendo Chriſtianam fidem promovere debet* 72. 66. *Sacerdotibus reverentia præſtanda,* 99. 4. *Sacerdotale munus magni ponderis eſt* ibid. *Sacerdotibus in veteri Lege nubere licebat, quia Miſſas non celebrabant, quam ridiculum!* 129. 7. *Sacerdos pugnans quomodo puniendus* 27. 31

Sacrilegii pœna 24. 6

Saga à finibus regni releganda 44. 11. & 108. 4. *Saga mortem cuiquam inferens capitis pœna eſt* 48. 6

Sanguinis ferisfactura 189. 39. *Sanguinis effuſio* 59. 4

intra Satrapiam nemo alium coerceat 111. 18

de Scheldwite 189. 38

Scutarii ex pelle ovina ſcuta fabricare prohibentur 50. 15

Sepulcralis pecunia effoſſo tumulo protinus numeranda 102. 13. *Sepeliendus in Eccleſia non eſt de cujus vita probitate non conſtat* 68. 29

Servi nè diſcedant ſine venia 7. 39. *Servus Chriſtianus quando manumittendus* 16. 21. *Servus alienus abſque bona Domini venia in famulatum non eſt admittendus* 41. 10. *Servus domino inſidias ſtruens quomodo mulctandus* 47. 4. *Servum alienum intromittens ſi non reddiderit, contumacia in Regem pœnas dependito* 52. 22. *Servum alienum recipientis pœna* 54. 1. *de ſervis* 172. 66. *Servus ex Ordalii ſententia reus* 90. 3. *&* 115. 29. *Servus dominum deſerens vitâ & rebus omnibus mulctandus* 125. 75

Soca quid 144. 23

Socna 185. 20

Solutio liberi aut ſervi occiſi 201. 68. 206. 77. *Solutio murdri* 213. 91. & 92

Sponſiones cuſtodienda 60. 5
Stuprum fugiendum 106. 24. *vi perpetratum quomodo mulctandum* 28. 25
Subdiaconi officium 130. 15
Subducti hominis inventio 10. 54
de Summonitionibus 190. 42. *de Summonitione hundreds* 51
Superſeſſio comitatûs 194. 53
Suppliciorum modus 172. 67
Symbolum Apoſtolicum ab omnibus perdiſcendum 67. 21. & 105. 22. *Symbolum animæ, ſive pecunia ſepulcralis* 102. 13. *Symbolum quo in Miſſa utebantur, in Synodo Nicana inſtitutum* 128. 4
Synodus poſt Apoſtolorum tempora, uſque ad Conſtantinum Chriſtianum congregari nequibat 127. 2

T*Aliationis lex* 17. 19
Templum aut domum frangens quomodo puniendus 162. 17
Terra ex ſcripto poſſeſſa lex 31. 37
Terricola in crimen vocatus, ſi reus, nulla excuſationis danda venia 92. 8
Teſtimonium falſum 3. 12. & 116. 34
Theam 144. 25
Thol quid 144. 24
Tonſura ovium in mediam æſtatem deferenda 12. 68
de Tribingis 146. 34
Turma prædatorum 3. 14

V*Accam qui clepſerit integro precio mulctandus* 27. 16
Vadimonii negatio 7. 41. *de Vadimonio deſerto* 169. 45
Vaſſallorum præſtatio 171. 58
Vavaſoris libertas 186. 27
Venditio ne fiat remotis teſtibus 171. 60
Veneficæ morte mulctanda 19. 30. *Veneficio alium interficientis ſupplicium* 80. 39. *Veneficio utens in alterius amore comparando, quales luat pœnas* 81. 41
Veneris die unoquoque Pſalmi quinquaginta pro rege cantandi 55. 3
Verberatio 209. 84
Verbis alium lacerans, ſi non redemerit ſeipſum, lingua ei præcidenda eſt 64. 4
Viæ publicæ reficiendæ 121. 62. *de viis publicis* 165. 30
Vicinorum querela 195. 57
Victus ſuppeditandi lex 13. 70
Viduam ſiquis violarit, capitis æſtimatione compenſatio fiat 119. 49
Violator legum acriter mulctandus 125. 80
Unitati Chriſtianæ religionis ſolicitè proſpexit R. Canutus 97. 1
Urbium jus, pagorúmque nota melioris 171. 61
Uſura prohibitio 19. 35. *Uſurarius pro exlege habendus* 151. 37
de Vulneribus 33. 40
Uxorem repudians inter Chriſtianos non eſt ſepeliendus 78. 18. *Uxoratus fornicans quomodo puniendus* 120. 51

W*Alli æſtimatio* 4. 2. *de Wallo Regis equiſone* 6. 32. *de Wallo fundum poſſidente* 6. 31. *Walli ſervi ingenuum Anglum occidentis pœna* 13. 73
de Wapentachiis 145. 33
Wera (i. e. æſtimatio capitis) 161. 8. *quibus ſolvenda* ibid.
Weſtſax. Conſuetudo 202. 70

FINIS.

ERRATA.

Dum à prælo in excudendis hiſce legibus longius abſui, neque libri illius antiqui niſi ſolummodo in tranſcurſu copiam habere licuit, plures errores irrepſiſſe deprehendo, quos ubi in diſtinctionibus occurrunt ſevens lector per ſe facilè emendabit : reliquos quæ graviores ſunt ſic corriget,

PAg. 171 ad cap. 58 in Marg. dedimus & 9 in feodo & pote^n in lineâ uate conceſſimus. Pag. 175. 33 Francis & Anglis 43 in Marg. Baronibus & fidelibus ſuis 176. 7 debebantur debentur 14 dele eam 24 omnia, adde * & in Marg. omnino 26 mea ſic retinui 34 poſt obitum Willi. adde in Marg. regia 35 emendatione & ſi quis inde aliquid retinuerit ille ſuper quem inventum fuerit graviter mihi emendabit Teſtibus 177 cap. 3 tit. deſcriptione 47 Schematum adde * & in Marg. Cematum, Mss. Scac. 57 judicum, in Marg. judicium, Mss. Scac. 178. 8. recedere licet ſi neceſſe fuerit. Si judicem dele Si in Marg. 16 non eſt accuſatus 35 hæc hoc de presbyteris 49 indictis judiciis 179 22 videbantur videbuntur.

180. 5. dele Brytanniæ 37. judicium Judicum 41 Burgemot bis Hund. 49 Dominico Dominio 181. 25. dele Dictum lege locum 41 Curia curiis 56 autem enim 58 dele vero lege enim. 182. 14. Stannorum Scannorum morte mortis 39 novam nonam 183 primo priori 32 poſſit poterit 49 hoſtio hoſtico 184. 16. fuerit fuerat 23 ringe pinge 57 dele ſingularem vel communem ; quarundam terrarum maneria dedit ſed ſocnam ſibi retinuit 185. 7. in minus in viis 9 poteſtatis potentatus 37 dignitate dignitas 186. 4. ſocum ſocnam 24. Miniſtro miniſterio. Cap. 18 tit. faciendum faciendo & dele not. Marg. 50 judices ſunt Barones 52 vel inopes & inopes 55 termino teſtimonio 187. 1. ducatur hoc namum 24 quæ quæ Dei 52 protrahunt protrahant 188 privetur privatur 19 culpæ culpa 189 comitatu ſit tres 190. 7. qui ei juſticiabiles 14 velle vel velle nec poſſe 25 curvatus cravatus 29 dele, ut, leg. & etiam 25 inſcia inſcitiæ & dele not. Marg. 26. deducatur reducatur 41 ſic poteſt ſi poteſt 47 omnis. Qui igitur facit legend. omnia faciat. Qui ſibi facit 191. 14. promereri promoveri 49 aliquo aliquid dele not. Marg. 49. emendare 56 dele vel reſtitue & roboria 192 & etiam conſulte 14 implacitentur 21 Domino ſi quis ſi quid 23 & 28 domini dominu 27 contendit intendit 18 advocatus invocatus 19 V libræ quicunque liberi diractocinatione feudi procedere 36 ſunt de quibus 37 neceſſarie neceſſe eſt 38 dele cogitare & lege placitare vel reſpondere ſine Conſilio vel in omni loco : Quædam de quibus reſpondere & placitare 39 non nec 40 implacitorum implacitatorum 43 abſtinentiam abſentiam 193 haberi 12 implacitatus 15 ſua ſic ſubmoneatur 27 ut omnis & omnis 31 ſuppliciter dupliciter. Cap. LII. tit. De proprio placito 47 vadimonium vadium 194. 10. tamen cum 11 dare & daret 50 fidem det fidem debet.

195. 1 dele præſertim 20 vira vero 54 dele in leg. de eo ia alium tranſeant 196. 1. devagandi devaganti 10 liberavit liberaverit 23 contramandet 56 agitur 197. 8 juſticiæ legem ſi placitum 9 pertinentiis 21 habet & de ſuis 25 habeant ſive non habeant 40 capitale repetentis ſimul 43 plures liberi furentur 198. 17. de placitis capitalibus 21 Overſeuneſſam 40 contradixit condixit 42 indicare judicare 44 ita ſe ita ſit 45 reddiderit redierit adverſariis ſui fractum 199. 3 aut teſtimonio placitare 11 unquam nunquam & ſit inde judicium 13 uſq; ad quindecem 24 poſt Paſcha 25 jejuniis & in diebus ſanctorum ſingulorum. Cap. LXIII. tit. implacitatione 4? vicinorum ſuorum 43 quæ jure 52 ante juramentum, ante juramento, & ſic ſæpe eodem cap. 58 etenim etiam 200. 1. infeſtmationibus infeſtationibus 2 magis ei magis dei 6 eis ea 10 quia qui 14 dele & lege vel 16 & 17 plane— advertant 35 dele triplex leg. ſimplex obeditur 36 Lada triplici perjuratione 48 liberi libræ 201 loga lada 18 Fördfare Fierſare 32 conſecramentales ſacramentales 50 plegiaverit plagiaverit 55 ferat præferat 202 37 ſibi caveat ſi caveat Mss. Scac. 57 dele ſic leg. &c. contingat 203. 12. removet 13 diffunctum 15 eſt quia homicidia ſeptem 19 auctoribus actoribus 22 pater aut mater 24 qui cum quicunque 32 ſi quid ex 204. 1. non nec 2 occidat occidunt 22 2 Deo adeo 25 cæteris in communis dele in 26 & 27 aqua duos annos tribus aqua & duos jejunet tribus 30 dele Nunna leg. nimio 48. 49. vel ſi abacciſoribus 205. 2. primo fremo ſevera 24 perpetraverit & excidat ſi non pertineat 25 infirmitate inpottunitate dele non leg. eſt cogatur 30 judicium 33 parentes non habeat 206. 17. perſolvendus 22 præmiſſimus 27 parte corporis diminutæ 53 ſuſcipiat & manus in manus 207. 7. pater foris pater ejus foris. Cap. LXXIX tit. filiols vel patrini 34 hoſtio hoſtico 37 dele aut leg. ut 38 poſſunt adinvicem obviare 48 interficiunt interfuerint ſi qui ſi quis & dele not. Marg. 52 regis vel locum hoc loco 208 9 Hamſocna eſt hic erratur in diſtinctionibus 10 ſit ſcit hac hoc faciat 14 ab ipſis qui in domo. Cap. LXXXI. tit. in prælis potatione 20 præparata 28 quomodo quoquo modo 41 vel de ſuo ut de ſuo 42 dele aliquid— dele contingat 50 aſſaliet 55 cujus cui 209. 5. ſive cum matre quæ patri 9 viderint 29 ſceleratis infamationibus 31 aliquis aliquid 44 quibaſdam locis ſicut. Cap. LXXXV. tit. eum quem in malis 210 25 colloquendum 35 etiam & 38 XL. LX. ſol. 40 Regis eſt ut diximus 211. 5. a contubernio 18 ſua ſine ejus ſive 19 impoſſib. poſſibilitatis 24 ita decertantium 30 omnium fletu 51 portat portet 53 deſiderat deſerat 56 fractionem factionem 212 9 parentelam parentem 16 valint nolint 39 libertatem ipſam componat 213. 2. Ribuariorum 49 tum cum ad præmiſſam 50 promo primo 54 componendum 214 8 overſeuneſſa ibi ſolvatur 10 dele ubi lege niſi 17 capietur 28 qui probet eum qui per eum probet 29 ſi in alienigena 50 dele at queat leg. vel nequeat 215. 48. molaverit avolaverit 45 LXVI. ſol. & VI. den. 216. 14. dele cæteris leg. cæcis ictibus 22 vulneraverit 29 prævenerint prævenerunt.

Nota, ſocham ſocam ſocnam aſſaliatum aſſaultiatus & aſaltatus & nonnulla ſimilia indifferenter in Mss. ſcribuntur.

R. SALVAREZZA
RESTAURO
Via Val Sassina, 68
1971
Digitized by Google

Digitized by Google